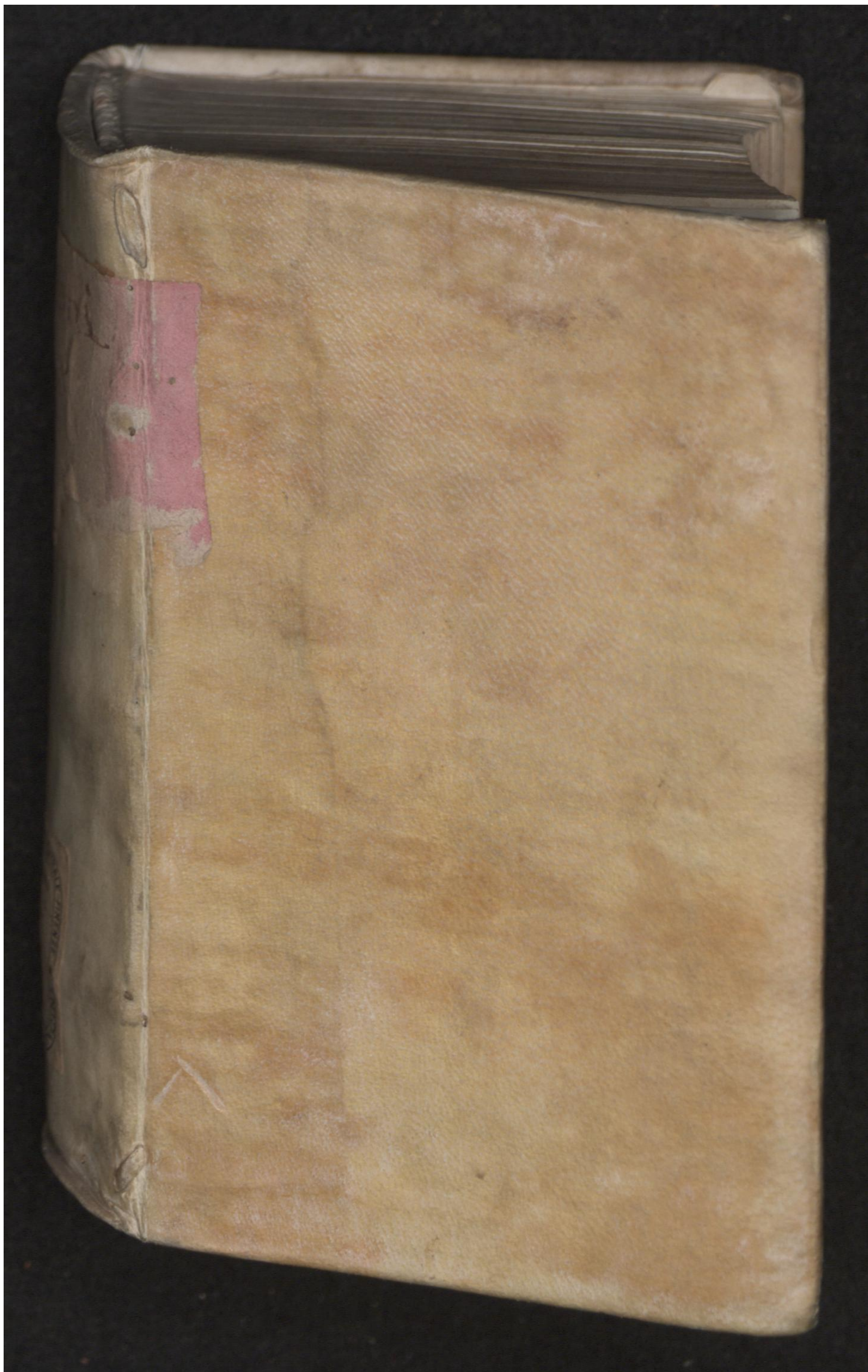
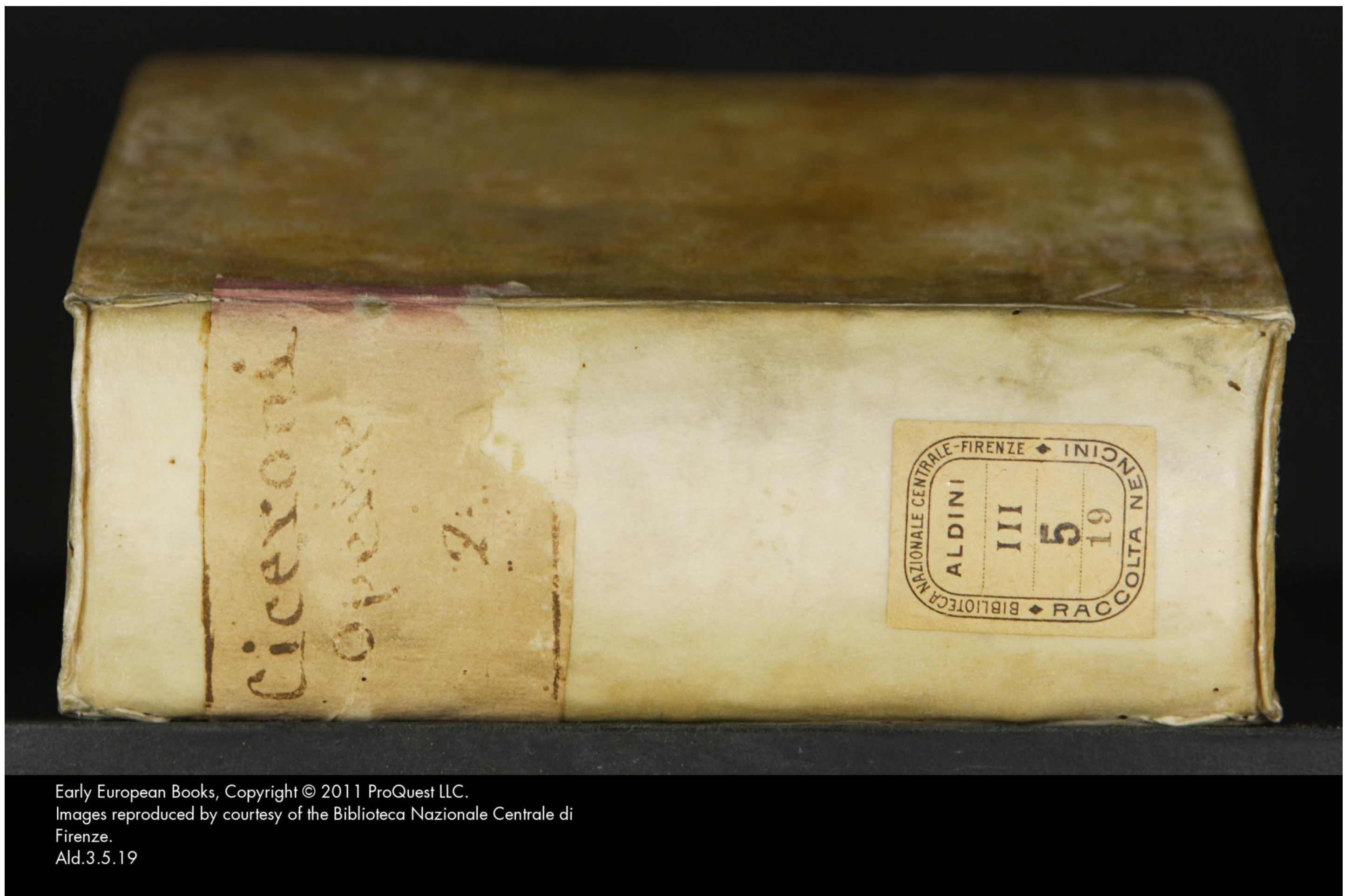
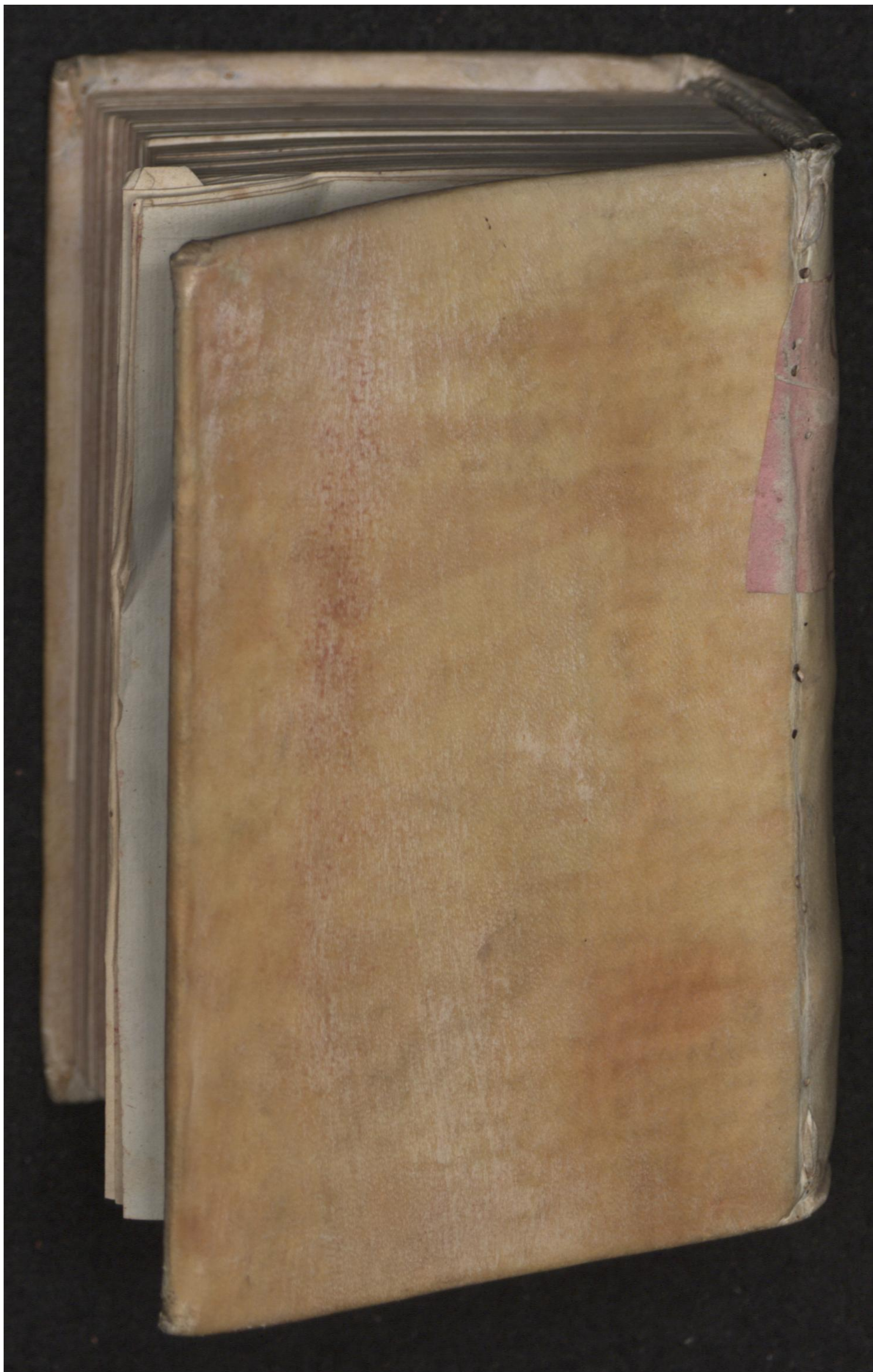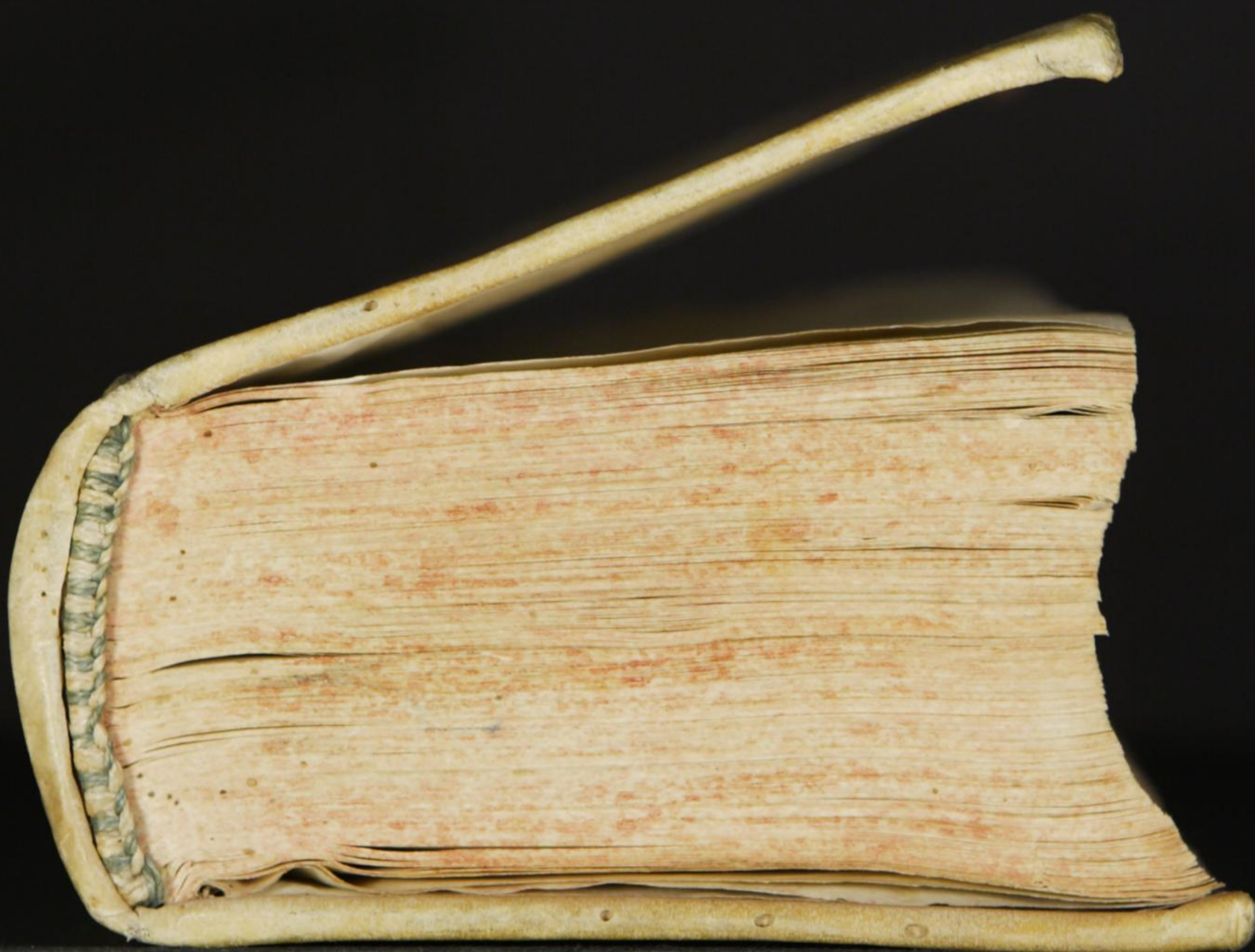

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
III
5
19

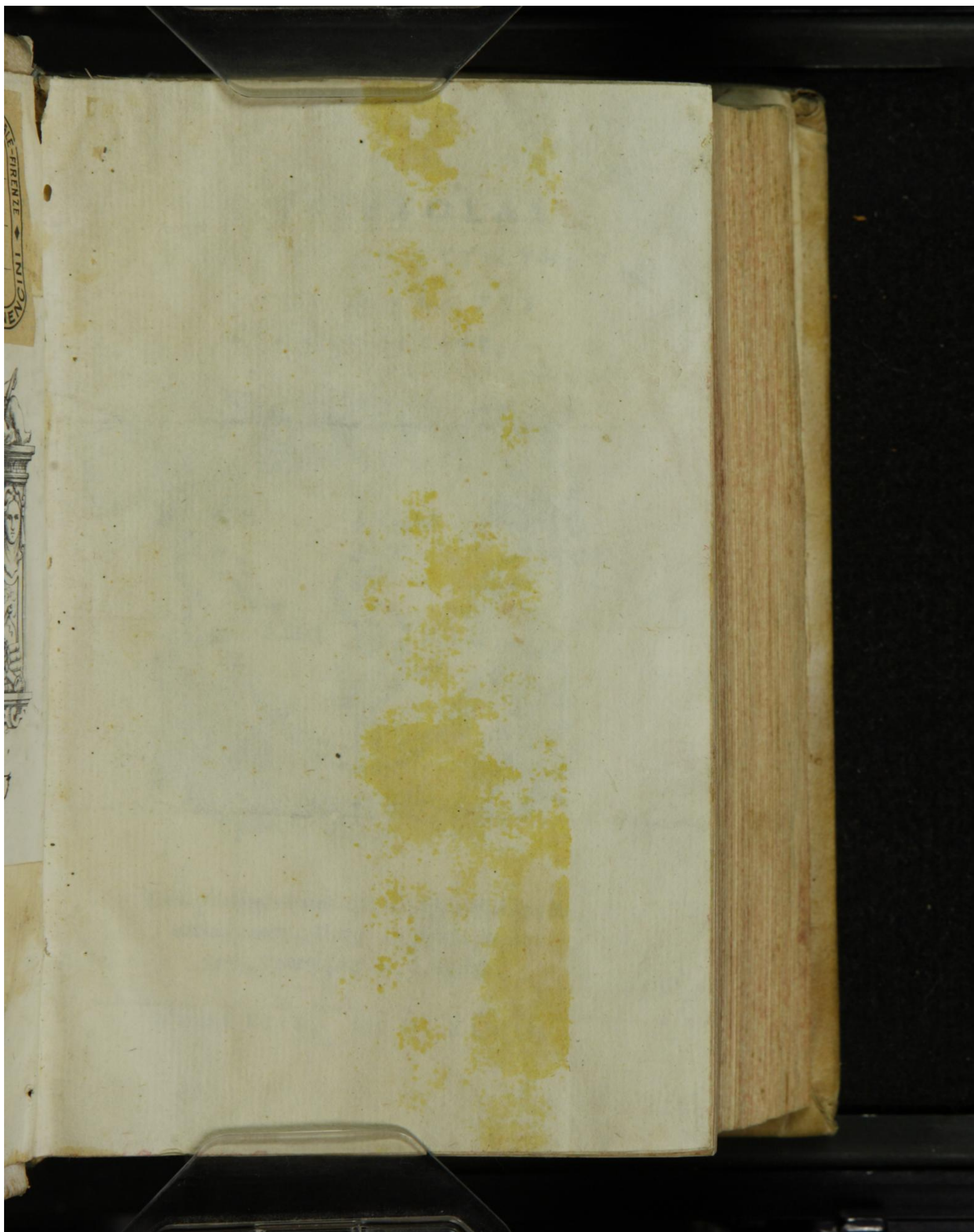

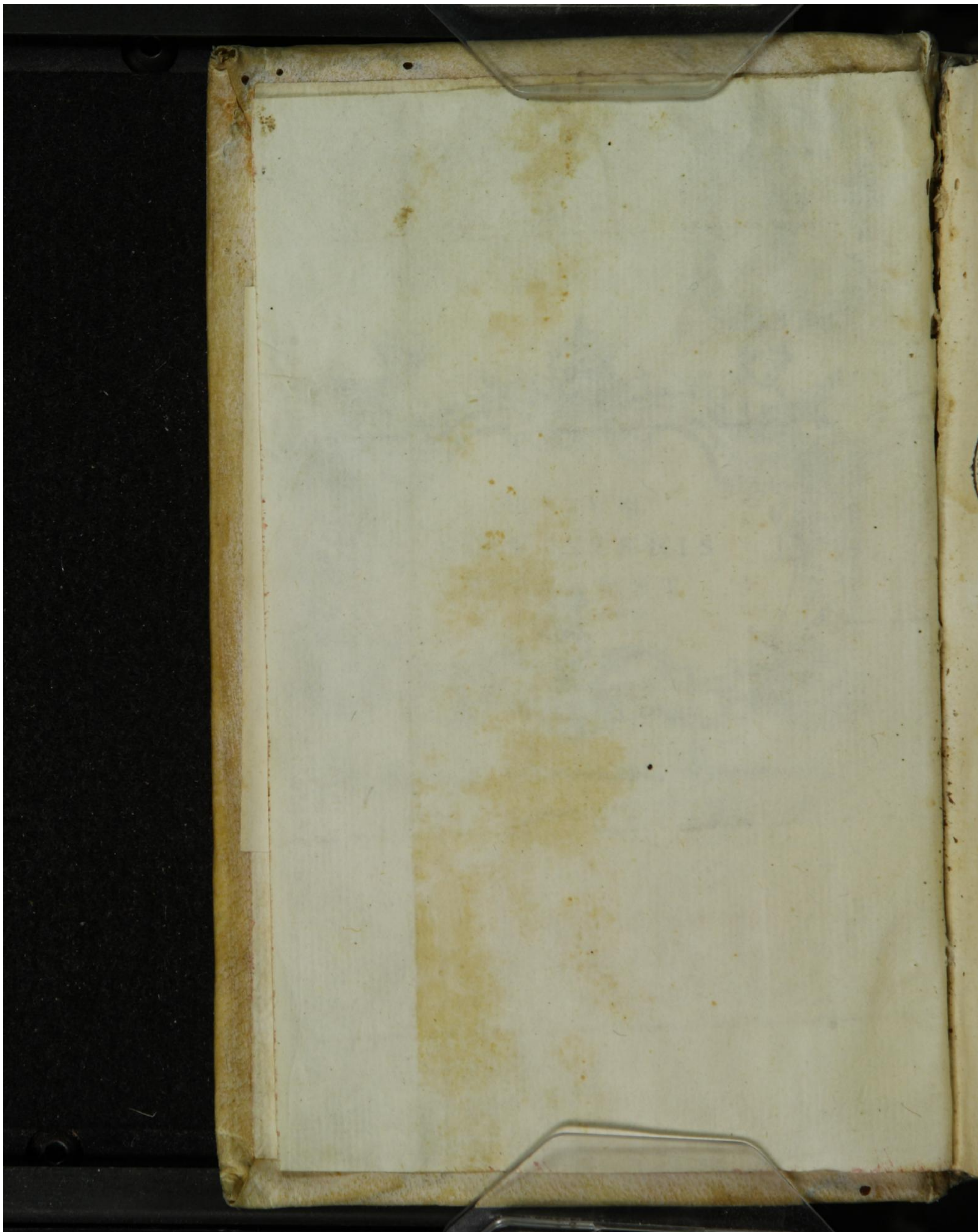
Ald. 3/5

Ex Libris Joannis Nencini
1874

IN EPISTOLAS CICERONIS AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS,

Cum priuilegio Pauli III. Pontificis Maximi in annos decem, Galliæ Regis item in de=cem, Veneti senatus in uiginti.

VENETIIS, M. D. XLVII.

Ad Illustrissimum et Reuerendissimum Sancti Angeli Cardinalem, Pontificium in Piceno Legatum, RINVTIVM FARNESIVM, Pauli Manutij in suos commentarios Ciceronis epistolarũ ad Atticum præfatio.

B E N E audire, qui est recte factorum fructus, omnes ferè uolumus, amplissime ac præstantissime Rinuti: ipsum quidem recte facere, unde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit: est enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ singularis: ut tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire; doctrina sine natura laudabilis nunquam, turpis etiam sæpe sit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quæ ad bene agendum esse instrumenta debuerant, ijs ad perniciem suarum ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato græcæ historiæ loquuntur? quid nostræ de Cæsare? doctum utrunque, & eloquentem fuisse; ijs tamen utrunque sensibus, ut exempla maiorum & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est; quæ nihil, nisi se ipsam, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinæ; quæ nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est; ideoq;, ut laudetur, finem sequitur se ipsa præstantiorem. quòd si quis est, qui alterum cũ

altero coniunxerit, ut & bonus sit, & idem doctri= nis institutus; neque rectum ideo solum cupiat, quia sit ipse ad rectum natura propensus, sed quia, quod rectū non est, id esse turpissimum intelligat: hic est, quem in uita humana diuina bona consecutum putemus. præclara res, sed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam causam, quòd unusquisque in ui= tam principis tanquam in speculum intuens, ad illius similitudinem se ipse fingit, & format. ideóq; uiri sa= pientes alterutrum recte cupiuerunt, ut aut reges phi= losopharentur, aut regnarent philosophantes: utrum esset, futurum ut ex uirtute penderemus. quòd si fuit ullum tempus, cum homines rationes & cogitationes omneis suas in philosophia constituerent: tum profecto cœpit esse, cum auus tuus ad Christianæ reipublicæ, ni= mium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iussu accersitus, sedit in sede Pontificia Pontifex di= gnissimus, ea præditus non solum auctoritate, sed etiam sapientia, ut hic nos in tantis tempestatibus seruare so= lus à naufragio possit. cumq; laudandus est maxime, quòd optime ipse sentit, optimis semper in studijs consi= lijsq; defixus: tum, quòd optimos uiros asciuit sibi & consiliarios, & suæ uoluntatis administros. in quo ego tantum soleo ponere; ut, si mihi ad alterutrum eligen dum optio detur, non bonum principem malim cum bonis administris, quàm bonum cū sui dissimilibus. sed bene, quòd habemus utrunque; & Pontificem, qua= lem res poscebat; & collegium tali Pontifice dignissi= mum. itaque nunc emergit uirtus: honestum reuoca=

tur:

tur : desertæ per multos annos literæ patronos habent, diuq;, ut auguror, habebunt. tu Rinuti, fraterq; tuus, duo clarissima Italiæ lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, præclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos summi doctores erudierunt, ut ea, quæ tantis uigilijs quærebas, consecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuumq; erit proprium studium non solum colendæ uirtutis, sed etiam ornandæ. refer animum ad eos, qui multis ante seculis extincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies his gradibus ascendẽteis ad immortalitatem peruenisse. quorum tu quia facta imitaris; non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, ut nunquam exarescat. materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam; quam nunc ita regis adolescens, ut ea prestes, quæ sæpe desideramus in senibus. quæ quanquam ad eos solum, quibus cum potestate præes, pertinere uideantur: tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. scis consuetudinem famæ. illa nos per ora hominum sublimes uehit: benefacta simul & malefacta æque circunfert: sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitijs explodumtur. itaque noli putare, te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picentes hæc uident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat; cui sit iustitiæ, sit pietatis antiquissima cura; cuius & potestas timeatur, cum omnia possis; & bonitas diligatur, cum

idem non plus licere tibi uelis, quàm quantum leges præscribant. macte adolescens laudibus eximie, imitator aui, maiorumq; tuorum. recte cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue à natura, siue à disciplina, siue, ut ego arbitror, ab utraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris; & amamus, quia sunt amabiles uirtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te uidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantem ea, quæ consecuta sunt; & postea Patauij, cum in studijs optimarum artium totus esses, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit: in qua thesauros philosophiæ, multorum annorum studio congestos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque cum ego multo ante, q̃ istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem; postea simul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. eos igitur nunc emitto, serius omnino, quàm non nulli expectauerant; sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus possum esse quantumuis strenuus: in hac qui possum esse non tardus? primum multa difficilia, deinde non ijsdem causis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter histo=

rias, alia propter mores. huc adde, quòd mihi qui-
buſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quæ aperta
non erant; ſed tentaui, num etiam paulo floridius poſ-
ſem, quàm noſtri grāmatici ſolent. neque tamen ſum
neſcius, fore multos, qui me in his cōmentarijs ut he-
betem, quia non nulla minus acute uiderim; uel for-
taſſe etiam ut cæcum, quia prorſus non uiderim, re-
prehendant. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſas affe-
rant probabiles; non committam, ut ijdem me etiam
ut pertinacem poſſint reprehendere. amo enim ueri-
tatem, neque eam in me ipſo magis, quàm in alio:
itaque complectar, ſicubi eam uidero. tibi uero clariſ-
ſime Rinuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris
impēdi, maxime ob eam cauſam cupio probari,
ut, ſi qui uere iudicare aut propter im-
peritiam non poſſunt, aut propter
maleuolentiam nolunt, eos
à conſilio detrahendi
tua deterreat
auctoritas.
Vale.

Priuilegium à Paulo III. Pontifice Maximo Paulo Manutio Aldi filio concessum.

CVM omnes, qui de literis iudicare possunt, ita sentiant, Aldi Manutij Romani diligentia, doctrina, industria factum esse, ut innumerabiles optimi libri, qui in tenebris communi hominum damno latuerant, in lucem bono publico prodierint, neque solum prodierint, sed ea etiam correctione, & elegantia, ut studiosi utraque re ad legendum inuitati, ex ijs libris maximam utilitatem minimo labore possint percipere; cumq; Paulus Manutius Aldi filius patris consuetudinem, quantũ in ipso est, uelit imitari; quodq; in hoc genere uult, posse uideatur: Nos, uti recte agentibus præmia persoluantur, utiq; homines hominibus consulentes, institutum bene merendi cursum nulla re impediti quamdiutissime teneant; interdicto cauemus, ut quos libros Paulus Manutius Aldi filius typis impressos emiserit, siue nunquam antea diuulgatos, siue correctione restitutos, aut quauis alia re auctos, eos libros cum ea correctione, cumq; ijs additamentis, quorum auctor Paulus fuerit, ne cui per decennium typis impressos emittere, ne'ue cui uendere ius sit. secus qui faxit, ei pœnæ multæ'ue esto à sacris interdictio, & simul aurei mille nummi. cuius pecuniæ summa trifariam ita diuidatur, ut & is, cuius opera indicabitur; & magistratus, qui ex indicio ius persequetur; & Paulus ipse, cui hæc uirtutis ergò concessimus, æquam quisque portionem habeat. hoc priuilegium qui in præfecturis sunt, quiq; ius dicũt,

in

in uniuersa nostra ditione, quanta quanta est, religiosissime tuentor. quod hactenus licuit nemini, licere uolumus Paulo Manutio Aldi filio, ut & Aldi defuncti manibus quasi gratia referatur, et filij adolescentis optima ad uirtutem indoles extraordinario munere decoretur.

FRANCOYS par la grace de Dieu Roy de France Aux Preuost de Paris Seneschal de Lion & atous noz autres seneschaulx baillyz preuostz Iustitiers et officiers ouleurs Lientenás. quil appartiendera salut & dilection Scauoir uous faisons que nous inclinans liberallement alla supplication & requeste que faicte nous a este en faueur de nostre cher et bien ayme Paolo Manutio librare demourant à Venize pour ces causes & affin quil ayt plus de moyen de se Rambourser & recompenser des fraictz. qui luy conuiendra faire à imprimer & mettre en lumiere les cómentaires quil à piusnagueres faict & composez sur les epistres de Cicero ad Atticum & plus cómodement puisse recuillir le fruit de sondit labeur auons inhibe & deffendiu & deffendons a tous libraires & imprimeurs de cestuy nostre Royaulme pays terres & seigneuries de nostre obeissance quelz qui soynt que Iusque autemps & terme de dixans cómencans au Iour & dacte de ces presentes Ilz nayent a imprimer ne faire imprimer lesdit commentaires faictz & composez par ledit Paolo Manutio sur lesđ epistre de Ciceron iceulx mectre & exposer en uente durant ledit temps sinon ceulx qui serót imprimez par icelluy Manutio & non par aultres. Et ce sur peine de confiscation desđ liures & damande arbitrarre. Sy uoullons & uous mandons & a chascũ de uous en son regard & sy come a luy appartiendra, que noz presentes inhibitions & deffences uous faictes

crier & publier par tous les lieux et endroictz de uoz iuriſdictiõs que beſonig ſera que ſi aucuns ſont trouuez faire ou auoir faict le contraire procedez. a lencontre deulx par les peynes ſusd̄, & ainſi quil a partiendra par raiſon. Car tel eſt noſtre plaiſir de ce faire uous a uons donne & donnons plain pouoir piuſſante auctorite commiſſion & mandement eſpecial mandons & commandons a tous noz iuſtitiers officiers & ſubgectz que a uous en ce faiſant ſoyt obey. Donne a ſolembray le dernier iour de Nouẽbre lan de grace mil cinqcens quaranteſept. Et de noſtre Regne le trente deux ieſme.

Par le Roy

Delaubeſpine.

Priuilegium Senatus Veneti.

CHE coll'auttorita di questo conseglio sia concesso à messer Paolo Manutio, che alcuno senza permissione sua per anni uenti prossimi non possa stampar, ne far stampare, ne uendere in questa nostra città, ne in alcun luogo del dominio nostro, ne altroue stampato in quelli uendere il suo comento sopra l'epistole di Cicerone ad Atticum: del quale essendoli stato per il passato concessa la medesima gratia, non ha potuto hauer il frutto di quella per la graue infirmità sua: essendo obligato di osseruare quello, che per le nostre leggi è disposto in materia di stampe.

Die ultimo Maij in rogatis, M. D. XLVII.

IN PRIMVM LIBRVM EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* I.

PETITIONIS *nostræ,*] *Peti Consulatum à Cicerone, uideo esse qui credant: imperite: non enim petit, sed prensat, anno ante, quàm petat: idq́; ex consuetudine; quòd, quid de quaque tribu sperandum, aut timendum esset, tanto ante scire non alienum uidebatur.*

I.

VNVS P. *Galba*] *Non, unus sine fuco, ac fallacijs; sed, unus ex competitoribus: ideoq́;, ne coire cum insequentibus posset, interposui quam grammatici notam subdistinctionis appellant. quod enim infert, Non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropera prensatio: unum scilicet prensare Galbam, non obscure significat. sed occurritur à quibusdam, negantibus unum prensare Galbam, cum, paucis interiectis uersibus, & de Antonio, & de Cornificio legatur. et puto uidentur aliquid dicere, cum tamen nihil plane dicant: neque enim animaduertunt, quod magnopere oportuit, Ciceroni per plures dies hanc epistolam in manibus fuisse, ut in eam aliud alio tempore conijceret; neque prius missam, quàm Consules designati sunt Cæsar et Figulus: quos tamen aperte indicat nõn dum fuisse designatos, cum scripsit illam partem, De ijs, qui*

nunc petunt, Cæsar certus putatur. Ergo & prensa-uit primo solus Galba, & idem postea cum Antonio, & Cornificio. Huius autem generis epistolarum, quæ pluribus diebus scriptæ sint, exemplum est in epistola Celij, cuius initium est, Non dubito: fam. I I 5: et in ea, quæ prima est libri I II. ad Q. fratrem.

GALBA: sex cōpetitores in Consulatus petitione Cicero habuit; duos patritios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam; quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, M. Antonij oratoris filium, L. Cassium Longinum; duos, qui tantum non primi ex familijs suis magistratum adepti erant, Q. Cornificiū, & C. Licinium Sacerdotem. solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus. Hæc Pedianus.

I.

MORE maiorum.] Sine largitione. Honores, inquit Nepos de Attico, non petijt, cum ei paterent propter uel gratiam, uel dignitatem; quòd neque peti more maiorum, neque capi possent conseruatis legibus in tam effusis ambitus largitionibus, neque Reip. sine periculo, corruptis ciuitatis moribus.

I.

MIHI se debere] Propter defensas multorum causas. Quintus frater in commentariolo de petitione Consulatus.

I.

IN campo comitijs tribunitijs] Satis docet hic locus, Tribunos pl. ante Consules solitos esse designari. nam consularia comitia nō dum facta, declarant quæ paulo infra sequuntur.

I.

CERTI] Certo petituri, certi competitores. non enim expono, CERTI, gratiosi ad populum: cum inferat, Sunt qui etiam Cæsonium putent: subaudi, petiturum.

I.

ANTONIVS,] Hic in Aedilitate, & Prætura Ciceronis fuerat collega, fuitq; etiam in Consulatu. Plura Pedianus, ubi orationem exponit in toga candida, & Quintus frater de petitione.

I.

AVT risisse, aut ingemuisse,] Quòd Cornificius, neque clarus à maioribus, neque sua uirtute cõmendatus, tamen certus esse uideatur. RISISSE, stultitiam Cornificij de Consulatu cogitantis. INGEMVISSE, temporum conditionem, cũ ea, quæ summis uiris patere solis debeãt, etiã infimi sperare audeãt.

I.

VT frontem ferias.] Gemitus dolorem indicat, percussio frontis etiam indignationem. Oratores, qui frontem ferirent, Cicero laudat in Bruto, Quintilianus improbat libro XI, quòd scenicũ id magis, quàm oratorium uideretur.

I.

AQVILIVM] C. Aquilium Gallum, iuris scientia clarum: quem Ciceronis anno petiturum, simile ueri uidebatur, quòd eodem item anno collegæ fuissent in Prætura. Pro Cluentio.

I.

IVRAVIT morbum,] Ne uideretur

animo humili, atque abiecto, qui Consulatum anno legitimo non peteret, ualetudinem, & simul iuris ciuilis occupationem excusauit. Sic infra 189. Veniam, & ipse perpetuũ morbum iurabo. ne cœnas Apuleij Augur Auguris obire cogeretur.

I.

REGNVM iudiciale] Iuris interpretandi munus: in quo ita excellebat, ut quasi regnare uideretur, omnibus, qui maiore aliqua de causa in iudicium irent, ad unum consilij causa confluentibus.

I.

OPPOSVIT.] Contra rogantes ut peteret, hoc opposuit, ut diceret, se gerendo magistratui uacare non posse, occupatũ in iure respondendo. Tale illud ad Quintum fratrem libro II. Mea factum est inuisa uerecundia, ut te proficiscens non tollerem. opposuisti semel ἀντίεκτον causam, Ciceronis nostri ualetudinem: conticui. iterum Cicerones: quieui.

I.

SI iudicatum erit &c.] Hoc dicit: si à iudicibus absoluetur. erat enim reus repetundarum, adeo manifestis criminibus, ut eum iudicare insontem nemo posset, nisi idem iudicaret meridie non lucere. absolutus tamen est, accusatore P. Clodio præuaricante: ut in oratione de Aruspicum responsis, & Pediani commentarijs. Et de Catilina libet quædam ἐν ἐπιτομῇ subscribere. Ex Prætura Africam obtinuit Consulibus Lepido & Volcatio, quo anno Cicero Prætor fuit: ut in oratione pro Celio, pag. 39. sed reuersum tamen Romam, ante quàm Lepidus & Volcatius Consulatum peregis=

ſent, atque etiam ante quàm comitia haberent Conſu-libus creandis, declarat oratio in toga candida: in qua
» ita ſcriptum eſt: A` quibus Catilina Conſulatum pe-
» tis? à principibus ciuitatis, qui tibi, cum L. Volcatius
» Conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem
» eſſe uoluerunt? cauſamq́; , cur eius ratio habita non ſit, ponit Aſconius interpres, quia quærebatur re-petundarũ. idem et apud Saluſtium legimus. quod cum ita ſit, & cum appareat delatum eſſe Catilinæ nomen Conſulibus Lepido & Volcatio: inter nominis delatio-nem, & iudicium, quo abſolutus eſt, annuum ſpatium, & eo amplius interfuiſſe neceſſe eſt: ſi quidem hanc epiſtolam, quæ Catilinam adhuc reum ſignificat, ſcri-ptam conſtat Conſulibus Torquato & Cotta, cum Cæ-ſar & Figulus peterent. & de tam longo repetunda-rum iudicio uidetur Cicero ſignificare in oratione pro Celio, cum ait, cauſam de repetundis Catilinam dixiſſe eo anno, qui eſt ipſius Præturam conſecutus, id eſt, ut ex antiquis annalibus liquet, Conſulibus Cotta et Tor-quato: cum, eo crimine accuſatum Conſulibus Lepido & Tullo, ſupra ex Cicerone, Pediano, Saluſtio do-cuerim: ut alijs Conſulibus accuſatus, alijs abſolutus fuerit. ac mihi hæc accurate examinanti, mendum eſſe uiſum eſt in hiſtoria Saluſtij, mendum inquam libra-rij: nam Saluſtium in ijs, quæ ipſe uiderat, lapſum eſſe, abſurdum eſt credere.. ſcribit hæc in coniuratione:
» L. Tullo M. Lepido Conſulibus, P. Antronius, et P. Syl
» la, deſignati Conſules, legibus ambitus interrogati, pœ-
» nas dederant. poſt paulo Catilina pecuniarum repetun
» darum reus, prohibitus erat petere Conſulatum, quòd

» intra legitimos dies profiteri nequiuerit. Quæro, duæ dictiones, POST PAVLO, quò referatur: nam Sylla et Antronio condemnatis, in eorum locum creati Consules Cotta & Torquatus: ut Pedianus in Corneliana testatur. nulla igitur comitia consularia, quibus Catilina petere posset, post damnationem Syllæ et Antronij. nam de comitijs insequentis anni, quæ Cotta et Torquatus habuerunt, significari non potest: primum, quia repugnat historiæ: quibus enim comitijs petere Catilina prohibitus erat, ea non Torquatus & Cotta, sed Lepidus & Volcatius habuerunt, ut locus docet ex oratione in toga candida recitatus: deinde, quia, POST PAVLO, non dixisset, si annuum spatium intelligeret. forte igitur corrigendum sic: Legibus ambitus interrogati, post paulo pœnas dederant. Catilina pecuniarum &c. ut POST PAVLO ualeat, paulo post designationem. Consulatum igitur Catilina ideo non petijt Consulibus Lepido & Tullo, quia, cum reus esset repetundarum, eius ratio habita non est: petijt autem Consulibus Cotta & Torquato, & repulsam tulit: petijtq; iterum Consulibus Cæsare et Figulo, iterumq; repulsam passus est. quod Florus in epitome Liuiani li-
» bri CII declarat his uerbis: L. Catilina bis repulsam
» in petitione Consulatus passus, cum Lentulo Prætore, et
» Cethego, & pluribus coniurauit de cæde Consulum, in-
» cendijs urbis, opprimenda Republica. Legimus etiã in
» oratione pro M. Celio: Studuit Celius Catilinæ iterum
» peteti. Ex quo de duabus petitionibus dilucide patet. Hæc scilicet de re. Quod attinet ad uerba, dissentio à Beroaldo, & ab ijs, qui Beroaldum secuti legendum

existimant, MERIDIE NON LIQVERE. quid enim? non hoc Cicero significat, fore Catilinam certum competitorem, si iudicum sententijs absoluatur? atqui non ambigitur. at uero NON LIQVERE num ualet absoluere? potius indicium fuit condemnationis, ut ex oratione pro Cluentio 39: et ex deprauatis Asconij uerbis in III. Verrina colligitur.

I.

PALICANO] Arbitror hunc esse M. Lollium Palicanum, de quo his uerbis accusatione III. in Verrem: Oblitos ne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus uirgis plebem Romanam concidere? quã rem etiam Tribunus pl. in concione egit, cum eum, quem uirgis iste ciderat, in prospectum populi Romani produxit. Quo loco Pedianus Tribunũ pl. dait esse M. Lollium Palicanum. Et de claris oratoribus: Cn. Carbonem, M. Marium, aptissimos cognoui turbulentis cõcionibus: quo in genere nuper L. Quintius fuit: aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. Item in hoc libro, 17: Et Pedianus in Diuin.

I.

QVI nunc petunt,] Vt proximis comitijs Consules designentur. nam cæteri, quos nominauit, non petebant, sed prensabant ad insequentis anni petitionem.

I.

CAESAR] Is est, quẽ à Triũuiris proscriptũ soror Iulia, Antonij Triũuiri mater, seruauit. Plutarchus.

I.

CERTVS putatur.] Hic CERTVS accipio alio sensu, atque supra: non enim dicit, CER-

TVS competitor putatur; cum iam dixerit, De ijs, qui nunc petunt: sed, putatur fore ut Consul designetur.

I.

THERMVS] Q. Minutius Thermus, plebeius; is, opinor, qui postea partem Asiæ Proprætore administrauit: ut 75. 80: & in epist. fam. 29. 223:

I.

SILANO] D. Iunio Silano, qui cum L. Licinio Muræna Consul fuit, proxime post Ciceronem & Antonium.

I.

CVRIVM obducere:] Contra illos in campum Martium ducere Q. Curium, aleatorem notissimum: in quem est illud Calui apud Asconium: Et talis Curius pereruditus. & OBDVCERE proprie: quia candidatos amici & clientes in campum honoris causa deducebant. unde illud 22. Cum candidatum deducerem, quærit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare. aut, CVRIVM OBDVCERE, Curij uitia obtegere, cum horum tam infamis uita sit. sic obducta cicatrix.

I:

IN nostrum annum] In eum, qui proxime sequitur. NOSTRVM autem, quòd is erat annus, quo per leges ei petere Consulatum liceret. ut in epistola ad Cassium: Hæc tolerabilia: illud non ferendum, quòd est, qui uestro anno Consulem filium suum futurum putet. & in Rullum: est illud amplissimum Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis post habitis, affecistis; quòd prima petitione; quòd

„ anno meo. Et ad petendũ Consulatũ legitimus erat annus ætatis XLIII. ut latius in lib. de magistratibus.

I:

FIRMIOR] Thermo. cum enim Flaminiam uiam muniuerit, cuius curator est, firmissimus erit candidatus: itaque uidetur è re mea esse, nunc eum designari cum Cæsare; ne in nostrum annum reiectus, absoluta Flaminia petat.

I:

SANE facile eum &c.] Quis est tam Lynceus, qui sententiam tantis in tenebris uideat? uerba uero restituere quis sine uetustis exemplaribus possit? at illa, quæ quidem ego uiderim, cum uulgatis libris consentiunt. unum, quod in bibliotheca diui Marci, à Bessarione Cardinali cum alijs innumerabilibus dono datum, asseruatur, discrepat in uno, sed scriptura nihilo minus deprauata: habet enim, NVMITITERI, ubi est in impressis, NVNC CAETERI.

I:

ADHVC informata] Non dum perfecta, sed rudis adhuc, & impolita. quasi dicat, non certa & explorata, sed ut coniectura prouideri potest. Habes, inquit, quod ego de petitoribus cogito. & intelligit simul, & qui prensant, & qui petunt. Informare uerbum à formis deductum: & est, cum quid non perfecte formatum, sed in aliquam formæ similitudinem redactum. sic, Informata proscriptio, quæ tantum esset animo designata, 173.

I:

MVLTVM posse Gallia;] Gallia Togata

suffragiorum ius habebat. inde frequentes, appropinquante comitiorum die, Romam conueniebant. ad
» *Quintum fratrem libro* II. *Magna manus, inquit, ex*
» *Piceno et Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogatio-*
» *nibus de Milone & Lentulo resistamus. & oratione*
» II. *in Antonium: Ex omnium omnibus flagitijs nul-*
» *lum turpius uidi, nullum audiui, quàm, quòd, qui magi-*
» *ster equitum fuisse tibi uiderere, in proximum annum*
» *Consulatum peteres, uel potius rogares, is per municipia*
» *coloniasq; Galliæ, à qua, cum Consulatus noster peteba*
» *tur, non rogabatur, petere Consulatum solebamus, cum*
» *caligis, & lacerna cucurristi. Hircius autem quo libro*
» *persequitur quæ de Gallico bello Cæsar prætermiserat,*
» *in eo libro sic: T. Labienum Galliæ Togatæ præfecit,*
» *quo maiore commendatione conciliaretur ad Consula-*
» *tus petitionem.*

I:

CVM *Romæ à iudicijs forum refrixerit,*] *Circiter Idus Sextiles iudicia dimittebãtur, subsequentibus ludorum diebus, quorum primi Votiui* XVII. *Cal. Sept. committebantur: nec ferè ad usque Ianuarium mensem retractata iudicia calebant. ideo infert, Vt Ianuario reuertamur: cũ obire tempus iudiciorum uellet, in quibus propter eloquentiam uigebat.*

I:

LEGATI] *Cur Legati? quia senatori ab Vrbe diutius abesse non licebat, nisi iure liberæ legationis impetrato.*

I:

AD *Pisonem,*] *Non, Legati ad Pisonem; sed,*

excurremus ad Pisonem, Legati. is autem Togatam Galliã administrabat. & adducor, ut hunc esse putem C. Calphurnium Pisonem, qui Consul fuerat cum M. Acilio Glabrione, altero ante, quàm hæc scripta sunt, anno: quem infra pacificatorem Allobrogum appellat.

I:

CAETERA] Respexit ad proximũ membrum: Illam manum tu mihi cura ut præstes Pompeij nostri amici. ut sit ordo: tu mihi eos præsta, qui cum Põpeio absunt: ego cætera spero fore, ut uolumus.

I:

HIS duntaxat urbanis competitoribus:] Modo ne, qui Reipublicæ causa absunt, eorum aliquis ad petitionem ueniat. nam quos mihi ex ijs, qui nunc in Vrbe sunt, uideo competitores fore, neminem pertimesco.

I:

ILLAM manum] Nobiles uiros cũ Pompeio in Asiam ad bellum Mithridaticum profectos.

I:

CVRA ut præstes,] Effice, ut meam petitionem adiuuent, missis Romam epistolis ad propinquos, & familiares.

I:

QVONIAM propius abes,] Cum tu in Græcia sis, minus abes à Pompeio, quàm ego, qui sum Romæ: itaque per literas & cum ipso potes, & cum ijs, qui unà sunt, de honore meo commodius agere.

I:

AD mea comitia] Satis erit, si me illa manus

literis adiuuet: non peto, ut mea causa Romam ad comitia ueniat.

I:

CAECILIVS auunculus tuus,] De hoc Nepos in Attici uita, & Valerius Max. libro VII. Cap. IX.

I:

DOLO malo] Quòd inter Varium et Caninium diceret conuenisse, ut ad fraudandos Varij creditores earum rerum uenditio fieret, quas mancupio uenditas, ab eo, qui emisset, repetere non licebat, nisi si dolo malo emptas esse constaret. quod Cæcilius factum affirmabat.

I:

LVCVLLVS,] Alij de Lucio Lucullo accipiunt, ego de Marco fratre: nam Lucius ab expeditione Mithridatica nondum redierat: redijt enim M. Catone Tribuno plebis, ut scribit Plutarchus: Cato autem, Tribunatum gessit Consulibus Muræna & Silano, ut idem Plutarchus, & in oratione pro Muræna, id est, biẽnio post, atque eo amplius, quàm hæc scripta sunt.

I:

P. SCIPIO,] Hic est Scipio socer postea Pompeij, quem ex adoptione Metelli Pij Quintum Metellum Pium Scipionem esse appellatum scribit Dion libro XL.

I:

MAGISTRVM] Auctionis. cum in auctione bona uenirent, ut inter hæredes, aut creditores diuiderentur; de sententia cohæredum, aut creditorum

eligebatur qui præesset auctioni. is magister dicebatur. ut libro VI. 87: de hæreditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciundis. Et Quintilianus libro VI. dictum recitat Ciceronis in Pletorij matrem: ludum habuisse, dum uixit; magistros, postquam mortua sit. ita infamem significauit & ab impudicitia, dum uiueret; & mortuam, ab ære alieno. Item pro Quintio: cui magistri fiunt, domini constituuntur, qui, qua lege, qua conditione pereat, pronuncient.

I:

SI bona uenirent,] Si bona Varij, Caninio adempta, in auctione uenirent, ut ex ea pecunia satisfieri creditoribus posset.

I:

OBSERVAT] Assectationis officio colit: ut illud Philippica II. Postea custoditus sum à te, tu à me obseruatus in petitione Quæsturæ. Et in epistola ad Gallũ: Ego te in Consulatu obseruaram. obseruare enim dicuntur, qui aliquem officij honoris'ue causa deducunt, & reducunt.

I:

DOMITIVM] Aenobarbum, Porciæ uirum, quæ Catonis soror erat. fuit aliquot post annis Consul cum Appio Claudio Pulchro, mox in causa Milonis Quæsitor: postremo successor Cæsari datus, ut esset Proconsul in Gallia; orto inter Cæsarem & Pompeiũ ciuili bello, Pompeium secutus; Corfinij captus, & incolumis dimissus; cum se rursus ad Pompeium contulisset, in acie Pharsalica à M. Antonio est interfectus.

2.

ETIAMSI id ſit,] Etiam ſi propter ambitionem peccauerim.

2.

ἘΠΕῚ οὐχ ἱερήιον, οὐδὲ βοέιην] Homerus ἰλιάδος χ pronunciat hos uerſus de Achille, qui Hectorem contento curſu ſequebatur:

=ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον, οὐδὲ βοέιην
Ἀρνύσθην, ἅτε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

& latine Virgilius:

=Neque enim leuia, aut ludicra petuntur
Præmia, ſed Turni de uita, & ſanguine certant.

ſenſus eſt. Quod auũculo tuo nõ ſatisfecerim, et cauſam fateor ambitionem fuiſſe, & mihi tamen arbitror eſſe ignoſcendum; quòd, ut uides, hæc me ambitio quaſi curſus quidam non ad ludicrum, aut inane præmium, ſed ad Conſulatum ferat.

2.

NON modo retinendas,] Quod in Satyro feci.

2.

HERMATHENA tua] Mercurij & Mineruæ ſtatua mihi à te miſſa.

2.

ἡλίου ἀνάθημα] Hermathenam tuam in meo gymnaſio ita belle conſtitui, ut totum gymnaſium ſoli dicatum uideatur. quaſi gymnaſium illa ſtatua maiorem in modum illuſtraretur.

2.

MVLTVM te amamus.] De Hermathena. ut in proxima inferiore epistola: Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter, paruoq; curata sunt. & 101.

2.

L. IVLIO Cæsare, C. Marcio Figulo Coss.] Docui, non uno die scriptam epistolam: & cur dubitetur, causa non est. scripserat illud ante comitia consularia, De ijs, qui nunc petunt, Cæsar certus putatur: & illud, Nostris rationibus conducere uidetur Thermum fieri cum Cæsare. comitijs uero habitis, cum Cæsaris & Figuli designationem significare uellet, argute, ad usitatam scribentium formulam, eorum nominibus epistolam clausit. Designatis, cur non addiderit, quidam sine causa mirantur: quasi uero ita peregrinaretur Atticus in rebus Romanis, ut hoc anno gerere Consulatum nesciret Cottam & Torquatum, Cæsarem autem et Figulum in proximum esse designatos. sed & libro I. ad Quintum fratrem ita locutus est, ut diceret, Crassum Consulem domum reduxi; cum tamen de designato loqueretur. Hic subijciendum uidetur, quod forsitan ab re non est, de ordine epistolarum huius libri: quæ, ut infra notauimus, rectius opinor disponentur, quàm quo modo ab imperitis librarijs descriptæ nunc leguntur.

QVANTVM DOLOREM, epistola I.

Hoc puto cum alijs argumētis, tum hoc præcipue, quòd

ante nullas ad Atticum misisse literas, indicat ipse non obscure, cum ait: Nunquam à Pomponia nostra certior sum factus, esse, cui literas dare possem. porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epeirũ proficisceretur: neque dum te Athenis esse audiebamus.

NON COMMITTAM,
epistola II.

Cum superiorem proximam ostenderim primam esse; secundus huic locus debeatur, necesse est: iterat enim et de literarum missione, & de Quinti fratris animo erga Pomponiam. Existimo etiam (et hæc, quæ scribimus, scribimus opinantes, gratias habituri, si quis meliora dederit) hanc epistolam diuidi in duas oportere, ut prior in eo terminetur, Quid agas omnibus de rebus, et quid acturus sis, fac nos quamdiligentissime certiores: quæ est aptissima epistolæ clausula: deinde altera incipiat, Apud matrem recte est: quale est etiam sequentis epistolæ initium. Priorem autem scripsit, nullis Attici literis respondens, ut res declarat; alteram, cum responderet, acceptis ab Attico literis paulo post, quàm ipse scripserat. Puto etiam unam non esse epistolam hac de causa, quòd de signis non scripsisset duobus capitibus, sed coniuncte. nisi si hoc dicas, per aliquot dies in manibus habitam, & extremam partem spatio interiecto esse additam.

APVD TE,
epistola III.

Tertia est, quia scribit, se Cincio pecuniam curasse: quam curaturum, scripsit in proxima superiore.

NIMIVM

NIMIVM RARO,
epistola IIII.

Hæc superiorẽ proxima sequitur: in illa enim dubitat, utrum Lentuli naui Atticus uti possit: in hac ex Lentuli sermone affirmat.

CVM ESSEM,
epistola V.

Cũ enim in ea, quam tertia sede constituimus, ita scripsisset, Tulliola tuũ munusculum flagitat, me ut sponsorem appellat: in hac, ut Atticum de munusculo magis urgeret, Tulliola, inquit iocans, tibi diem dat, sponsorem non appellat. & quoniam in hac epistola, signa Megarica non dum in nauim imposita, significatur; in illa uero, cuius initium est, CREBRAS, iam in Formianum aduecta perspicuum est: hanc nimirum apparet ante illam esse collocãdam. quod cum ita sit; illud, quod in hac ita scriptum est, DE COMITIIS MEIS, accipio de Prætorijs: nam de Consularibus non potest: cum illa, quam post hanc esse scriptam ostendimus, à Cicerone Prætore scripta sit, ut C. Macri condemnatio declarat: quem condemnatum à Cicerone Prætore, testes locupletes affirmant Valerius & Plutarchus.

ET MEA SPONTE,
epistola VI.

In hac quia scribit idem, quod in proxima superiore, ut sibi Attici libri conseruentur; de comitijs prætorijs, non

de Consularibus, puto significari. & in hac quidem statos comitiorum dies iam præterijsse manifestum est: in illa, nondũ aduenisse. ergo & hæc post illam constituatur, & de comitijs prætorijs accipiamus.

CREBRAS,
epistola VII.

Cum de comitijs prætorijs in duabus superioribus agatur, ordo postulat, ut hæc sequatur proxima, quam Prætor scripsit, cum C. Licinium Macrum condemnasset. Plutarchus, Valerius Max.

PETITIONIS,
epistola VIII.

Hæc uero cum anno, qui est Præturam consecutus, scripta sit, (scripta est enim Consulibus Cotta & Torquato, cum Cicero prensaret) recte hunc locum sibi uendicabit, proxime post eam, quæ in Prætura scripta est.

ABS TE,
epistola IX.

Hæc quoque prensationis anno, sed in extremo, Consulibus iam ante designatis Cæsare & Figulo, scripta est, haud multo ante mensem Ianuarium, cum dicat, Tuo aduentu nobis opus est maturo; deinde inferat, Ianuario ineunte cura ut Romæ sis. accersit autem Atticum ad comitia sua, consularia uidelicet, non prætoria, quia Catilinam appellat competitorem suum: qui competitor esse non potuit in petitione Præturæ: quo enim anno Præturam Cicero gessit, Africam Catilina pro Prætore

adminiſtrabat, ut eſt in oratione pro Celio: ergo Præturam geſſit ante Ciceronem. & cum in hac epiſtola Atticum accerſat ad comitia ſua conſularia, manifeſtum eſt, pagina V: de comitijs conſularibus accipi nō poſſe, ubi Atticum tantū abeſt ut accerſat, ut etiam prohibeat.

TEVCRIS ILLA,
epiſtola X.

Inter hanc, & proximam ſuperiorem integrum trienium intereſt: tantum enim diſtat Conſulatus Meſſallæ & Piſonis, cuius hæc initio ſcripta eſt, à Conſulatu Cottæ & Torquati, quo in extremo ſcriptam oſtendimus proximā ſuperiorem. neque tamen hoc toto trien nio Atticum abfuiſſe credatur: fuit enim Romæ Cicerone Conſule, ut oſtendit pagina 15: & pagina 22: ſed cum Romam maxime Ciceronis cauſa redijſſet, poſtea rurſus in Græciam ad ſua negotia reuerſus eſt. nunc, quibus quæque Conſulibus ſcripta, oſtendamus.

I. QVANTVM DOLOREM, Conſulibus L. Cæcilio Metello Cretico, Q. Marcio Vatia.

II. NON COMMITTAM, ijſdem Conſulibus.

III. APVD TE, Conſulibus C. Calpurnio Piſone, M. Attilio Glabrione.

IIII. NIMIVM RARO, ijſdem Cōſulibus.

V. CVM ESSEM, ijſdem Conſulibus.

VI. ET MEA SPONTE, ijſdem Conſulibus.

VII. CREBRAS, Consulibus M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo.

VIII. PETITIONIS, Consulibus L. Aurelio Cotta, L. Manlio Torquato.

IX. ABS TE, ijsdem Consulibus.

Consulibus L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo, nullae literae: M. Tullio Cicerone, C. Antonio, nullae: D. Iunio Silano, L. Licinio Muraena, nullae.

X. TEVCRIS, Consulibus M. Pupio Pisone Calpurniano, M. Valerio Messalla.

EX EPISTOLA II. pagina 2.

DE meis ad te rationibus] De petitione Cósulatus.

2.

COMPETITOREM nostrum] Non quia peteret, sed quia petiturus uideretur. nam comitiorum dies longe aberat, ut pote quae anno proximo nō ante Quintilem mensem futura essent.

2.

DEFENDERE] Sunt, qui putent reum hic significari Catilinam de pecunijs repetundis ex Africa. mihi, rationem temporis, & epistolarum argumenta perpendenti, secus uidetur. nam si Consulatum Catilina petijt Consulibus Cotta & Torquato, ut supra satis superq; demonstratum est: apparet, iam fuisse absolutum crimine repetundarum: nisi enim absolutus fuisset, certe Consulatum non petijsset. non potest igitur reus esse de pecunijs repetundis post Consules designatos Caesarem & Figulum, quoniam quidem cum

ũs petierat. nec dubiũ est, quin post designationem Cæsaris & Figuli scripta sit hæc epistola. nam si ante designationem scripta esset, non suum competitorẽ Cicero Catilinam diceret, sed competitorem Cæsaris, & Figuli, cum quibus eum petijsse sæpe iam diximus. ergo in hac epistola reus Catilina non de repetundis, sed alio crimine. quo crimine absolutum, apparet ex eo, quia Consulatum petijt, & à C. Antonio pauculis centurijs, ut Pedianus ait, superatus est. defensum tamen à Cicerone non puto, quia in oratione, quam habuit in toga candida contra competitores, Catilinam, & Antoniũ, aduersus se turpissime coeunteis, nullum ei patrocinium exprobrat, cum exprobret Antonio suffragationem in petitione Præturæ, & Q. Mutio Tribuno pl. patrocinium suum in causa furti. exprobrasset autem eo magis, quòd absolutus fuerat Catilina.

2.

SVMMA accusatoris uoluntate.] Ex iudicum numero & accusator & reus reijciebant, quos putarent sibi uel inimicos, uel, ut Asconij uerbis utar, ex aliqua re incommodos fore. Habemus, inquit, iudices quos uolumus, accusatore non reijciente.

2:

SIN aliter acciderit,] Si nobis minus erit coniunctus in ratione petitionis.

2:

TVOS familiares, nobiles homines] Maxime Q. Hortensium significat, iam inde à Verris accusatione sibi infensum: quem infra quoque Attici familiarem appellat, epistola ultima libri II. & Nepos in

uita. NOBILES *autem* HOMINES, *quia patritius erat Hortenſius : de quo & in oratione pro*
» *Quintio: Dicet Hortenſius, excellens ingenio, nobilitate,*
» *exiſtimatione.* & *Pedianus hæc in argumēto Diuina*
» *tionis: Defendebatur Verres ab Hortēſio, facile & prin*
» *cipe in ſenatu propter nobilitatem, & in foro ob elo=*
» *quentiam Rege cauſarum.*

2:

DESIDERIO *tui*] *Qui tam diu abeſſes.*

2:

QVO'D *uerita ſit,*] *Deridet ſuſpicioſæ anicu= læ inanem ſuperſtitionem.*

2:

LATINAE] *Mulieres : & feſtiue : quòd mulier de mulieribus laboraret . nam, ſi ad hiſtoriam reſpicimus, ex populis Latinis non tam mulieres, quàm uiri in montem Albanum hoſtias adducebant: et qua= triduano ſacrificio facto, accepta carne in ſuā quiſque ciuitatem digreſſi reuertebant. ea dicta uiſceratio, quo= niam ex hoſtijs carnes in partes cæſæ diſtribuerentur : & uiſceratio mox à Cæſare populo data, apud Sue= tonium . Ferias autem Latinas maximo Romanorum Latinorumq; magiſtratuum conuentu Conſules procu= rabant, cum interea cum populo agere non liceret : ut ob eam cauſam Latinæ aliquando à Conſulibus inſtau= rarentur, cum Tribunis pl. obſiſtere uellent, populares leges ferre cupientibus. itaque ad Quintum fratrem li=*
» *bro II. Conſul, inquit, Lentulus dies comitiales exemit*
» *omneis: nam etiā Latinæ inſtaurantur: nec tamen dee=*
» *rant ſupplicationes. ſic legibus pernicioſiſſimis obſiſtitur,*

» maxime Catonis. Liuius, Strabo, Plutarchus, Dionysius.

2:

EIVS rei consolationem] Ridiculum est consolationem compositam ob mortem uetulæ plus quàm septuagenariæ. etiam suspecta est mihi locutio, Eius rei consolationem. uidendum igitur, num, conflationem, legi possit: nam & id obscure tetigerat, cum dixit, Verita est: neque enim uerita erat, ne celebrarentur Latinæ, sed, bellum inter Latinos & Vrbem ne suscitaretur.

2:

L. SAVFEIVM] Equitem Romanũ, philosophum Epicureum, Attici familiarem. 58. 98. & Nepos in uita.

2:

EX quodam rumore, an ex literis tuis ad alios missis?] Genus loquendi, quod in re parum certa ueteres usurpabant: ut libro XI. de Quinto filio nihil
» audiui: sed quære ex Diochare Cæsaris liberto. is dici-
» tur uidisse an euntem, an iam in Asia? Et in Bruto:
» Summa senectute M. Cato legem suadens in Galbam
» multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit,
» paucis ante quàm mortuus est an diebus, an mensibus?
» Nec dissimile illud pagina 9. Proximus Pompeio sede-
» bam: intellexi hominem moueri: utrum, Crassum ini
» re eam gratiam, quam ipse prætermisisset, an esse tan-
» tas res nostras, quæ tam libenti senatu laudarentur?

2:

DE nostro amico placando,] Lucceium intelligit. Infra, Accedebat hortator Salustius, ut agerem
» quamdiligentissime cum Lucceio de uestra uetere gra-

tia reconcilianda.

2:

DE te] Salustius me accusare solebat, quòd Luceium tibi non placarem.

2:

NEC tibi] Qui etiã ipsius Salustij causa laboraui.

2:

C. PISONI L. F. Frugi] Is cũ obijsset exulante Cicerone, haud multo post nupsit Tulliola Furio Crassipedi, ut in epistola IIII. libri. II. ad Quintũ fratrem, & in epistola ad Lentulum: tertio, P. Cornelio Dolabellæ, cum Cicero Ciliciam Proconsul administraret, ut in epist. fam. 122: & deprehenditur error Plutarchi, & Pediani, qui Tulliolam bis duntaxat nupsisse falso credunt.

EX EPISTOLA III. pagina 3.

QVINTI fratris comitia:] Quibus Aedilitatem Quintus petebat: nam Præturam gessit triennio post, Silano, Muræna Cõsulibus: proximisq; Consulibus Pisone et Messalla, ex Prætura est in Asiam profectus: ut pag. 10. petijt igitur Aedilitatem Lepido & Tullo Consulatum gerentibus, gessit Cotta & Torquato: quoniam inter Aedilitatem & Præturam biennium intersit necesse est, uacuum ordinarijs honoribus.

3.

ACVTILIANAM controuersiam] Vide in epistola sequenti, & in ea, quæ ab hac est tertia.

3.

PEDVCEVS,] Sex. Peduceus Attici ami

cissimus. Nepos in Attici uita.

3.

DE C. Macro transegimus.] Non alienum est
subijcere, quæ Valerius & Plutarchus tradunt: Vale=
» rius his uerbis: C. Licinius Macer, uir prætorius, Calui
» pater, repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in
» Mænianum conscendit: deinde M. Ciceronem, qui id iu
» dicium cogebat, prætextã ponentem cum uidisset, misit
» ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum per=
» ijsse, nec sua bona hastæ posse subijci: ac protinus suda=
» rio, quod forte in manu habebat, ore & faucibus co=
» arctatis, incluso spiritu, pœnam morte præcurrit. qua
» cognita re, Cicero de eo nihil pronunciauit. igitur illu=
» stris ingenij orator, ab inopia rei familiaris, et à crimi=
» ne domesticæ damnationis inusitato paterni fati genere
» uindicatus est. Plutarchus sic: στρατηγίαν μετιόντων ἅμα
» σὺν αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων, πρῶτος ἁπάντων ἀνηγορεύ
» θη, καὶ τὰς κρίσεις ἔδοξε καθαρῶς καὶ καλῶς βραβεῦσαι.
» λέγεται δὲ καὶ λικίνιος μάκερ, ἀνὴρ καὶ καθ᾽ αὑτὸν ἰσχύων
» ἐν τῇ πόλει μέγα, καὶ κράσσῳ χρώμενος βοηθῷ, κρινόμενος
» κλοπῆς, ὑπ᾽ αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ σπουδῇ πεποιθὼς, ἔτι
» τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων, ἀπαλλαγεὶς οἴκαδε,
» κείρασθαί τε τὴν κεφαλὴν κατὰ τάχος καὶ καθαρὸν ἱμάτιον
» ὡς νενικηκὼς λαβὼν, αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέναι, τοῦ δὲ κράσ
» σου περὶ τὴν αὔλειον ἀπαντήσαντος αὐτῷ, καὶ φράσαν=
» τος ὅτι πάσαις ἑάλωκε ταῖς ψήφοις, ἀναστρέψας καὶ κατα
» κλιθεὶς ἀποθανεῖν. Sed Pedianus, ubi exponit orationẽ
pro Cornelio, in eadem pagina loquitur pugnantia: di=
cit enim, primo Prætorem fuisse Ciceronem M. Lepido
L. Volcatio Consulibus; deinde, paucis interiectis uersi=

bus, L. Cotta L. Torquato: errore ita manifesto, ut, Pedianum tam fœde lapsum, mihi persuadere nō possim, peccatum potius à librario suspicer. utrum igitur probamus? ego non dubito, quin Praeturam gesserit Consulibus Lepido & Volcatio. cum enim Aedilis fuisset Hortensio et Metello Cōsulibus, ut ex libro de claris oratoribus, et ex accusationibus in Verrem notissimum est; Aedilitas autem à Praetura biennio distet, ut apparet ex epistola ad Furnium, fam. libro X. Praeturam gesserit necesse est Lepido Volcatio Consulibus: si quidem honores omnes adeptus est anno suo, ut gloriatur in II. de officijs. non esset autem Praeturam adeptus anno suo, si eam gessisset Cotta & Torquato Consulibus: nam ita inter Aedilitatem & Praeturam triennium interesset: cum biennium modo intersit, ut pro locis intelligitur.

3.

CVI cum æqui fuissemus,] Quem cum iure damnassem. Prætor hanc epistolam scripsit, Lepido et Tullo Consulibus.

3.

ACADEMIAE proprium meæ,] Hæc Ciceronis uilla fuit, celebrata porticu et nemore, quam nominauit Academiam ab exemplo Athenarum. Plinius libro XXXI.

3.

COMMVNE omnium,] Gymnasiorum. quia literis & ingenijs præesse creditur Mercurius.

3.

MINERVA singulare eius gymnasij.]

Cur Mineruæ statua proprium & singulare ornamentum Academiæ Ciceronis? quia & Academia gymnasium erat Athenis, unde suam uillam Cicero nuncupauit; & Athenæ à Minerua conditæ, ac nominatæ: si quidem Græci ἀθήνην Mineruam uocant.

3.

EVM locum] Academiam nostram.

3.

CAIETAM,] uillam in agro Caietano.

3.

SI quando abundare cœpero,] Si quando erit, ut mihi pecunia superet.

3.

ORNABO.] Signis.

3.

CONSERVA,] Quia se uenditurũ Atticus significauerat. Sic infra, Bibliothecam tuam caue
» cuiquam despondeas, quamuis acrem amatorem inue-
» neris: nam ego omneis meas uindemiolas eò reseruo,
» ut illud subsidium senectuti parem. Et pag. 6: Libros
» tuos caue cuiquam tradas: nobis eos conserua.

3.

NOLI desperare] Velim speres, me tamen posse tantã pecuniã cogere, ut emere tuos libros possim.

3.

LVCII fratris nostri] Patruelis: de quo in secundo de oratore, & quinto de finibus, utrobique in procemio: & apud Pedianum: et in Verrem 205.

3:

AFFINEM] Quia frater fuit sororis tuæ

uiro, Quinto fratri meo.

3:

SORORE tua] Q. Ciceronis uxore.

3:

MISI] Erat enim Quintus in agro Arpinati. 4.

3:

SI cuius animus] Luceium intelligit: de quo pag. 6.

3:

QVID dicas?] De mea uidelicet diligentia: qui ne id quidem neglexi, quod fortasse negligendum fuit: quantum enim hoc oneris est, quod mihi post multa mandata superimponis, ut, si cuius animus in te sit offensior, ego recolligam?

3:

NEQVE id] Ne id quidem. ut in epistola ad
" Pætum: Quòd altera epistola purgas te non dissuaso-
" rem mihi emptionis Neapolitanæ fuisse, sed auctorem
" commorationis urbanæ: neque ego aliter accepi.

4.

NIHIL esse iam quod laboraret,] Tadius cum ab hærede nescio quid emisset; idq; postea compertum esset non ad eum, qui uendidisset, sed ad puellam, quæ esset in tutela, pertinere; postulantibus puellæ tutoribus restituere male emptum cogebatur.

4.

VSVCAPTA] Vsucapta res dicitur, quã à nobis occupatam nemo repetijt intra tempus lege definitũ. ergo is, qui Tadio quiddam ex hæreditate uen-

diderat, recte se aiebat uendidisse: eam enim hæreditatem usu cepisse: quod autem usu captum esset, legibus ad se pertinere.

4.

DE tutela legitima,] In lege uidetur ita scriptum fuisse: si quis quid usu ceperit, id usucapionis iure ad illum pertineto; ut ex bonis tamen pupillorum, qui sint in tutela legitima, nihil usu capi possit. Hanc exceptionem dicit Atticum ignorare: quam si teneret, hæreditatem, quæ esset in tutela legitima, iniquo usucapionis iure usurpatam recte uendi potuisse non putaret. Tutelæ autem legitimæ dicuntur, quæ, cum quis intestato mortuus est, eius liberis lege dantur. dari autem agnatos, & consanguineos, item. patronos, idest eos qui ad legitimam hæreditatem admitti possunt, scribit Vlpianus in consuetudine fuisse: et patronos ob eam causam, ut qui sperarent successionem, ijdem ea bona studiosius tuerentur. Pro Flacco, 162.

4.

IN qua dicitur esse puella,] Audio, inquit, qui tutores puellæ sunt, eos non à patre, sed à lege datos. itaque, cum tutela legitima sit, ex eius puellæ bonis usu capere nihil potuit is, qui Tadio uendidit.

4.

GAVDEO tibi placere.] Gaudeo te delectari possessione, quam in Epeiro emeris. & sanè omnis Attico pecuniæ redditus in Epeiroticis & urbanis possessionibus constabat: ut in eius uita Nepos tradit.

4.

QVAE tibi mandaui,] Loquitur de signis.

4.

TV iam dimensam,] Tu eam constitueras emere: et quasi iam emisses, ita eius exædificationem animo designabas.

4.

HS CCCLↃↃↃXXX.] Sestertij numi sunt. supputa: scutatorũ summa erit duum milliũ octingentorum & octo supra quinquaginta, ad nostratis pecuniæ rationem. Et ut de numeris aliquanto latius disseramus, de quibus uideo Priscianum incerte locutum: antiquas notas, quibus præter cæteras usi sunt ueteres Latini, & earum significationem è regione subijciam. et, quod ad numerũ figurarum attinet, tredecim erunt, totidem, quot Priscianus agnoscit: in ipsis autem figuris quiddam est cur ab eo dissentiam.

Antiquæ notæ:		significatio.
I	1	unus
V	5	quinque
X	10	decem
L	50	quinquaginta
C	100	centum
IↃ	500	quingenta
CIↃ	1000	mille
IↃↃ	5000	quinque millia
CCIↃↃ	10000	decem millia
IↃↃↃ	50000	quinquaginta mil.
CCCIↃↃↃ	100000	centum millia
IↃↃↃↃ	500000	quingenta millia
CCCCIↃↃↃↃ	1000000	decies centena mil.

hæ notæ, ſi figuram conſideres, eædem omnes ſunt, niſi quòd in quinque primis deprehenditur diſſimilitudo. nam cum ſcribimus C I Ɔ, ſiue I Ɔ Ɔ, & inde quæ ſubſequuntur; non plus duabus utimur notis, I & C, hoc tamen obſeruantes, ut C poſt I non tanquam auerſa, ſed quaſi reſpiciens conſtituatur. ſic unamquanque ſummam, quàm uolueris immenſam, explicari primis quinque notis animaduertes. Hæc eſt prima conſideratio: ſequitur altera, quòd à prima nota ad uſque eas, quas in extremo poſui, alternis modo in quincuplũ ſumma creſcit, modo in duplum: quod, ipſas notas qui perſequi ſingulas uoluerit, intelliget. Priſcianus autem hanc rationem tractat imperite. primum, mille ſic ait notari, X, & decem millia ſic CXƆ: in quo repugnat uetuſtatis obſeruatio. triplex enim genus eſt, quod antiquitatem maxime teſtatur, lapides, libri, nũmi. & cum ego in ſingulis non ita negligenter ſim uerſatus, nunquam tamen, X, pro mille comperi, nunquam CXƆ pro decem millibus. ſed idem labat in ſua ſentẽtia: infert enim paulo poſt, Decem millia, quod ueriſimilius eſt, notantur per M, circunſcriptam ex utroque latere: et M putat mille ſignificare, quia nominis prima ſit litera. quorum alterum concedo, ut M mille ualeat: alterum, quia cum ratione pugnat, concedere non poſſum, ut M ideo mille ſignificet, quòd in uerbo mille princeps ocurrat litera. mihi enim dubium non eſt, quin M inde ſit deriuata, quòd ueteres pro quingentis hac utebantur figura IƆ, unde (contra Priſciani ſententiam, qui de origine D neſcio quid ridicule comminiſcitur) facta eſt D, negligentia ſimul & ignorantia deſcribentium,

dum antiquas notas elementa putant. ergo pro quingentis, ut dixi, ſcribebant I Ɔ, pro mille C I Ɔ: unde fluxit M, errorem creante ſimilitudine, quòd M quandoque ita ſcribitur ↀ, ut minimum diſcrepare uideatur à C I Ɔ. in antiquis autem libris & alias figuras pro mille uſurpatas licet animaduertere, ut ω ↀ quas peperit minus accurata librariorum feſtinatio, id agentium, ut C I Ɔ uno calami ductu perficerent. etiam ∞ & C|Ɔ pro mille reperias: quæ deriuatæ ſunt ab ↀ, corruptæ ſcilicet à corrupta. Quæritur etiam, cur L quandoque pro I poſita reperiatur, ut in hac figura C C C L Ɔ Ɔ Ɔ, & in ſimilibus. huius quoque mutationis culpam ſuſtinet librariorum inſcitia: qui cum antiquam notam, I, longiuſculam uiderent, exempli gratia ſic C C C I Ɔ Ɔ Ɔ, decepti ſimilitudine conſonantẽ L putarunt, et pro CCCIƆƆƆ ſcripſerũt C C C L Ɔ Ɔ Ɔ. Hæc de numerorum notis. reliqua erant nõ nulla: quæ quia non ſunt maximi momenti, & quia ſatietati legentium placet occurrere, prætermitto.

4.

PATER nobis deceſſit] Vt ipſi ratiocinamur, hanc epiſtolã ſcripſit multo ante petitionem Conſulatus: idq; ſatis uidemur probaſſe, cum de ordine harum epiſtolarũ diceremus. quod ſi ita eſt, non recte ſcripſit Pedianus Ciceronem in petitione Conſulatus patrem amiſiſſe. ſed idem de duobus etiã Ciceronis generis errrauit, Furiũ Craſſipedem non agnoſcens. Quòd autem nõ nulli, PATRO NOBIS DECESSIT, putãt legendum: infirma cõiectura eſt: nam de Patrone uiuo multis poſt annis mẽtio: ut 74. 78: 100:

LOCI

4:

LOCI *ſint eius,*] *Academiæ.* 3. 5. 6:

4:

APVD *matrem*] Attici: *quã extulit annorum nonaginta, cũ eſſet ipſe ſeptem, et ſexaginta. et* Cæciliæ *gentis eam fuiſſe, coniÿcitur: cum et* Cæcilius *frater eius fuerit, is, qui* Atticum *teſtamento adoptauit; et mulieres nomine familiarum appellarentur. qua de re plenius in libro, quem de* Romanis *familiÿs ordimur.*

4:

L. Cincio] *Qui* Romæ *curabat* Attici *negotia.*

4:

HS $\overline{XX}$ CD] *Seſtertiorum nummorum uiginti millia quadringenta, hoc eſt, ſcutati decem ferè ſupra quingentos. cũ enim hæc linea —— ſuperimponitur notæ, ad eius notæ ſignificationem addit millia.* C *uero cum præponitur his figuris* D & M, *detrahit centum. & omnino de inſequenti nota præcedens minor nota tantum demit, quantũ ipſa ſignificat: ut* I V, *ualet quatuor:* V L, *quadragintaquinque:* X C, *nonaginta: & huiusmodi.*

4:

CVRATVRVM] *Pro ſignis* Megaricis *mihi à te emptis. in epiſtola ſequenti.* EA: *ſigna.*

4:

IN *tua humanitate*] *Spero, inquit, fore, ut tu mihi, quæ tua humanitas eſt, bibliothecam conficias, in qua me otioſus oblectare poſſim.*

4:

A' SVO *procuratore*] *Scripſerat Atticus, cũ*

Acutilij procuratore se esse collocutum, eiq; pecuniam uoluisse persoluere, cum eo tamen, ut satisdatione sibi caueretur, neminem amplius eo nomine petiturum; illum auté recusasse. Et amplius non peti, frequens est in satisdationibus apud iurisconsultos locutio, quam et Cicero usurpauit in epistola ad Sulpitium, fam. 216. cum L. Messinium commendans, ita scribit: Te rogo, ut, si quid satisdandũ erit, amplius eo nomine nó peti; cures, ut satisdetur fide mea. nec dissimile illud in Bruto: Ego tibi Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. Simillimum illud pro Q. Roscio: Quid ita satis non dedit, amplius à se neminem petiturum?

4:

DECIDISSE] Cum tutoribus puellæ. 4.

4:

ILLE noster amicus,] Luceius. 6.

4:

CCLↃↃ CCLↃↃ CCCC] Sestertiorũ nummorũ uiginti millia quadringenta, totidem plane, quot proxima in epistola superiore. diuersis enim notis eandem summam explicauit.

4:

MEGARICIS] Ex Megaris Atticæ urbe.

4:

HERMAE tui Pentelici] Mercurij statuæ ex marmore Pentelico. Sudas.

4:

EIVS loci,] Academiæ. 3. 5.

5.

XYSTIQVE] Xystus quid sit, Vitruuius lib. V. cap XI.

5.

LENTVLI nauis] Quò imponas signa.

5.

TVVM munusculum] Quod te illi ex Græcia missurum pollicitus es. 6.

5.

NE dubitaris] Ne te deterreat impensa: & confidito, futurum mihi unde soluam.

5.

NAVES suas.] Quas habet in Græcia.

5.

POLLICETVR] Ad uecturã signorum.

5.

CHILIVS] Poeta: de quo 13:

5.

TE rogat εὐμολπιδῶν πάτρια.] Rogat, ut ritus Eumolpidarum mittas. Eumolpidæ autem, sacrorum præsides Athenis: de quibus Aeschines in oratione contra Ctesiphontem: ab Eumolpo Musæi filio, de quo Suidas, & aliј. πάτρια σύρων Athenæus quoque dixit, idest, leges et ritus Syrorum, libro VIII. δειπνοσοφιστῶν.

5.

CVM essem in Ceramico] Atticus hoc epistolæ principio usus erat, Cum essem in Ceramico. quem Cicero imitatus, et ipse ita cœpit, Cum essem in Tusculano. Ceramici autem Athenis duo: de quibus Suidas his uerbis: κεραμεικοὶ δύο ἦσαν: ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως,

ὁ δὲ ἔξω: ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ, καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἱστήκεισαν αἱ πόρναι.

ς:

DE *nostro amico placando*] De Luceio. pag. 6.

ς:

HERMERACLAS,] *Mercurij et Herculis cõiuncta signa.* IMPONAS: *in nauim.* 5.

ς:

EIVS *loci, quem non ignoras,*] Academiæ: *ut in epistola, quæ huic, et ea, cui hæc antecedit.*

ς:

PALAESTRAE,] *Vitruuius lib.* V. *cap.* XI.

ς:

TYPOS] *Typi statuæ sunt è gypso formatæ, quarũ ad similitudinem artifex deinde uel lapidem cædit, uel æs fundit. & apud Plinium ectypa, imagines ad aliquod exemplũ effictæ. typos igitur, quos in atrioli tectorio, certis locis, ut solet, distinctos, posset includere, mandat Attico ut mittat. tectoria uero, parietũ esse integumenta, et incrustationes ex arena et calce, notũ est.*

ς:

INCLVDERE,] *Sedibus constituere aliquanto intra tectorium excisis.*

ς:

PVTEALIA *sigillata*] *Puteorũ opercula, paruis signis exornata: qualia et hodie uidemus, in quibus incisæ delectant imagũculæ. Bessarionis liber,* PVTEALIA SIGNATA: *eadem scilicet sententia: nam siue de signis intelligas, siue de sigillis* ὑποκο-

ειστικῶς, minimi refert, utrumuis licet accipias.

ſ:

DESPONDEAS] Venditurũ te promittas.

ſ:

OMNES meas uindemiolas] Quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde contrahere, ſeponimus ad
" emptionem tuæ bibliothecæ. Supra, Libros, inquit, tuos
" conſerua, & noli deſperare eos meos facere poſſe.

ſ:

ITA eſſe ut ſemper uolui,] Optime ei cum tua ſorore conuenire.

ſ:

PERMISISSE] Vt eorum cauſa Romã ne uenias. & de comitijs accipe non conſularibus, ſed prætorijs, ut ſupra docuimus in ordine epiſtolarum.

6.

SPONSOREM non appellat.] Antea, quòd tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat: nũc ſponſorem omittit: te ipſum, die dicta, in iudiciũ uocat: itaque faciundum tibi eſt, ut promiſſum omnino ſoluas. In uulgatis libris, SPONSOREM APPELLAT, legebatur: ego negantem particulam interieci, ſumptã ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia mirifice comprobante.

EX EPIST. IX. pag. 6.

ILLVD ſuum arbitrium,] Apparet, Atticũ in quadam arbitrum controuerſia contra Luceij uoluntatem decreuiſſe. SVVM: quod ſæpe accuſare ſolitus eſt.

6.

EPISTOLAE *tuæ,*] Ad illum.

6.

NOSTRA *legatio*] Diligentia, quam ego, allegatus ad Luceium à te, ſoleo adhibere.

6.

HVMANITATI *tuæ*] Nam humanitatis tuæ non eſt, ab eo diſſidere.

6.

DESIGNATVM] Prætorem, non Conſulem, ut in proxima ſuperiore.

6.

QVAMPRIMVM *mittas.*] De ſignis intelligi perſpicuum eſt.

6:

TRADAS:] Vendas. 3. 5.

6:

TEVCRIS *illa*] Superiores omnes epiſtolæ ante Conſulatum ſcriptæ, hæc autem, ut è clauſula manifeſtum eſt, ineuntibus magiſtratū Meſſalla et Piſone, qui à Cicerone & Antonio Conſules anno altero fuerunt: ut epiſtolarum haud paruum interijſſe numerum neceſſe ſit: niſi ſi toto ſuperiore triennio Romæ manſit Atticus cum Cicerone. Neque mihi dubium eſt, quin, Teucris illa, principium ſit epiſtolæ, cum inferat paulo poſt; Vt ad prima illa redeam: ideſt, ad id, quod ſcribere primum inſtitui: ut appareat, fuiſſe primam epiſtolæ partem, in qua de Teucride ageretur. ſic et infra 212: Ad prima redeo: ideſt, ad ſermonem de ſuis libris inſtitutum. TEVCRIS ILLA: C. An=

tonium, quem Cicero collegam habuerat in Consulatu, ficto nomine significari, declarant ea, quæ sequuntur. eundemq; in epistola proxima iisdem uerbis appellat: et in ea, quæ proximã cõsequitur, promissa dicit præstitisse.

6:

LENTVM sanè negotium,] Tardat enim, et procrastinat solutionẽ eius pecuniæ, quã debet. 8: 10.

6:

CORNELIVS] Amicus, aut affinis Antonii, qui se ad Terentiam dixerat rediturum, ut de ea pecunia colloqueretur.

6:

CONSIDIVM, Axium, Selicium] Fœneratorum nomina. Axius (inquit 168 :) de XII millibus pudens : sæpe enim ascripsit, ut Gallio, quantum is uellet, darem. Valerius Max. lib. 4 cap. 8.

6:

CONFVGIENDVM est :] Vt ab iis nummos sumamus ; quando exigere ab Antonio non possumus.

6:

CAECILIO] Et hic fœnerator erat, sed benigniores aliquanto superiores tres : nam ab hoc nec ipsius propinqui nummum auferre poterant, nisi cum fœnore centesimarum. Seneca libro epistolarum XXI. Quàm durus fœnerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinquis nummus moueri non possit.

6:

CENTESIMIS] Centesimæ dicebantur usuræ, quia singulis mensibus in fœnus centesima sortis

pars impenderetur: à menstrua. n. solutione potius appellatas esse centesimas credibile est, quã, quod nõ nulli putant, quia centũ mensibus usura sortem adæquaret.

6:

ILLA] Teucride.

6:

IMPVDENTIVS, astutius, lentius.] Quia causis nectendis solutionem differret.

6:

LIBERTVM mitto: Tito mandaui:] Verba sunt non Ciceronis, ut quidam existimant, sed Antonij, qui soluendæ pecuniæ diem produceret his uerbis, LIBERTVM MITTO; (subaudi, qui numeret) TITO MANDAVI; ut scilicet ipse tibi pro me satisfaceret. Antonij igitur, quem Teucridem appellat, σκήψεις hæ sunt, atque ἀναβολαὶ. nõ enim ἀναβολὰς lego, sed αναβολαὶ, duobus ex antiquis libris, Bessarionis, & Caualcantis.

6:

NESCIO, an ταυτόματον ἡμῶν] Antonius, inquit, nõ soluit: sed, an casus noster ipse per se hoc efficiat, nescio, an hoc sua sponte ita cadat: ut deinde eius defendendi causa mihi nulla sit.

6:

POMPEIANI prodromi] Quos Põpeius, ex bello Mithridatico reuertens, celeri cursu præmittit.

6:

ACTVRVM] In senatu.

6:

ANTONIO succedi oportere:] Antoniũ

de prouincia Macedonia reuocandũ, quòd in Thracia rem parum prosperè gessisset. auctor Florus in epitome libri CIII. accusauit autem C. Antonium M. Celius, & condemnauit, defendente Cicerone. & in oratione, qua deinde Cicero ipsum Celium defendit, hanc intelligit accusationem, cum ait: Ex Reipublicæ causa uictoriam est mihi quidem molestam, sibi tamen gloriosam cõsecutus. quod infra in eadem oratione apertius his uerbis: Accusauit C. Antonium collegam meum: cui misero præclari in Rempublicam beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. Accusauit eundem, condemnauitq; Q. Maximus: ut in oratione in Vatinium.

6:

AGET Prætor ad populũ.] Vt Romam euocetur ad causam de repetundis dicendam, quòd socios diripuerit. 23: & Dion lib. XXXVIII.

6:

EXISTIMATIONEM] Multum, inquit, de mea detrahatur existimatione & apud bonos, & apud populum, si C. Antonium manifestis criminibus reum defendam.

6:

MANDO tibi ut perspicias.] Et perspicere Atticus id poterat non magno negotio, qui esset in Græcia, proximus Macedoniæ, quã Antonius administrabat.

6:

IN cogendis pecunijs] Contra quàm legibus liceret. COGENDIS autem ex prouincialibus hominibus, auaro, & iniquo imperio.

6:

VALERIVS interpres] Externarum legationum causa senatus Valerio utebatur interprete, multarum linguarum perito. 259.

6:

CHILIVSQVE] Is, de quo supra, pag. 5.

7.

CONSTAT] Non dum enim aderat, sed Italiam iam attigerat, ex illo se referens memorabili Mithridatis bello.

7.

DIVORTIVM Mutiæ] Pompeius deuicto Mithridate reuertens cum in Italiam peruenisset, nuncium remisit coniugi suæ Mutiæ, Q. Mutij Scæuolæ filiæ, quòd adulterium cum C. Cæsare commisisset, ut auctor est Suetonius. & ut ex historia, maximeq; ex Plutarcho colligitur, uxores habuit Pompeius quinque, Antistiam, Aemiliam, Mutiam, Iuliam, Corneliam: cũ duabus, Antistia, Mutia, diuortium fecit: apud ipsum duæ perierunt, Aemilia, Iulia: Cornelia superuixit. illud addo; quòd appelletur à Pediano Tertia, que alibi Mutia nominatur, erratum non esse in nomine, sed Mutiæ cognomen fuisse Tertiam: ut, cum sorores haberet duas, utranque ætate maiorem, omnes autem Mutiæ uocarentur, ex consuetudine, quæ tum erat, (nam à patre, hoc est à familia, nominabantur filiæ) ipsa Tertia dicta, proprij cognominis appellatione internosceretur. Hæc, ut sperabamus, haud paulo uberius in libro de familijs explicare consilium erat.

7.

P. CLODIVM] Eum, qui Ciceronem Tribunus plebis, lata ad populum rogatione, quòd ciues Romanos indicta causa Cõsul occidisset, publicatis bonis in exiliũ egit. & inimicitiarum causa ex hoc ipso, quo de nũc scribit, pollutarum cærimoniarũ crimine manauit.

7.

APPII] Hic est Appius Claudius Pulcher, qui Consul fuit cum P. Seruilio Vatia Isaurico.

7.

C. CAESARIS,] Erat enim Cæsar Põtifex Maximus, itemq; Prætor: & apud Pontificem Maximum, eius uxore sacrificium faciente, præsente Vestalium uirginum cœtu, Bonæ deæ pro salute populi supplicabatur: cum ea sacra uiris aspici nefas esset. Pedianus hac de re, Clodius, inquit, Quæstor designatus, deprehensus est cum ueste muliebri, cum intrasset eò, ubi sacrificiũ pro populo R. fiebat. Suetonius autem his uerbis in Cæsare: Pompeiam duxit Q. Pompeij filiam, L. Syllæ neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus à P. Clodio; quem inter publicas cærimonias penetrasse ad eam muliebri ueste, tam cõstans fama erat, ut senatus quæstionem de pollutis sacris decreuerit. Et infra: In P. Clodiũ, Pompeiæ uxoris suæ adulterum, atque eadem de causa pollutarum cærimoniarum reum, testis citatus negauit se quidquam comperisse; quamuis & mater Aurelia, & soror Iulia apud eosdẽ iudices omnia ex fide retulissent: interrogatusq;, cur igitur repudiasset uxorem; quoniam, inquit, meos tam suspicione, quàm crimine iudico carere oportere.

præterea Cicero ipse, Plutarchus, Valerius, Florus: quanquam Florus mendum continet, qui stuprum illud confert in Metelli, non in Cæsaris uxorem; aperte eum historia refellente; quòd, id temporis Pontificem Maximum Cæsarem fuisse, notissimum est.

7.

PER manus seruulæ seruatum, et eductum:] Plutarchus inductum quidem ait à seruula, sed mox à mulieribus extrusum.

7.

M. MESSALLA,] Opinor hunc esse aliũ ab eo, qui Præturam petijt Cicerone Consule, de quo in oratione pro Sylla: opinor autem ob eam causam, quia, si Prætor designatus est Cicerone Consúle, magistratum gessit anno proximo Consulibus Silano et Muræna: quorum annus eum annum proximus antecessit, quo Messalla cum Pisone Consul fuit. Cõsul igitur Messalla designatus esset in Prætura. quod inusitatũ erat. sin autem Prætor designatus non est: multo minus consentaneum uidetur, anno post repulsam Prætoriam proximo Consulatum & petiysse, & adeptum esse.

7.

ANCHORIS solutis] Cum soluisses, ilico nauigaturus.

7.

RELEVARIT?] Contrarium contrario reddidit, iocatus in uerbis GRAVIOREM & RELEVARIT: cum GRAVIOREM dicat epistolam, quæ scripta grauibus de rebus quasi pondus habet; ut tabellarius oneris partem releuare uidea=

tur, cũ epistolam legat. Inepte alij RELEVERIT.

7.

CAESIS apud Amaltheam tuā uictimis] Sicyonij pecuniā Attico debebant. ea causa Sicyonem ire cogitarat. sed uenuste Cicero metaphoram sumpsit de re militari; quòd exercituum ductores non ad bellũ prius exibant, quàm uictimas cæcidissent. Amalthea in Epeiro Attici uilla, studijs & libris dicata, quemadmodum Academia Ciceronis, Puteolos inter & Auernum lacum, in litore. 13.

7.

AD Sicyonem oppugnandum] Ad exprimendam à Sicyonijs pecuniam. est autem auctore Plinio ciuitas Achaiæ Sicyon.

7:

AD Antonium] In Macedoniam: quæ contingit Epeirum à solis occasu. nescio, inquit, Sicyone mãsurus quandiu sis: nam inde ad Antonium se esse profecturum, Atticus antea literis significauerat.

7:

ACHAICIS hominibus,] Qui tibi in Achaia pecunias exigenti literas reddant.

7:

PRIMVM me nõ esse rogatũ sententiam,] In senatu primi sententias à Consule rogabantur Consules designati: si modo post consularia comitia senatus haberetur: sin ante, rogabat Cõsul arbitratu suo, non quem uellet ex omni senatorum frequentia, sed quem uellet è numero consularium. & antiquæ consuetudini dabatur, ut quem ordinem interrogandi sententias

Cõsul Calendis Ianuarijs instituisset, eum toto anno cõ seruaret. quo ordine Cæsar neglecto primum Pompeium post affinitatem Consul rogare sententiam cœpit, cum antea Crassum solitus esset. itaque cum hoc legerem attentius, PRIMVM IGITVR SCITO ME NON ESSE ROGATVM SENTENTIAM; facile conieci, Calendas Ianuarias intelligi; quo primum die Consules inito magistratu senatum habebant de Rep. Quoniam autem, cũ designati Consules fuissent, ij sententiam primi rogabantur: uenit in mentẽ, quæri posse, uter ex ipsis designatis prior rogaretur. nec difficile est quærenti respõdere: nã me quoque olim ex ipsa re in eandem dubitationem adductum, & aliquandiu hærentem, obseruatio uetusti moris expediuit. Sciendum igitur, siue patritius, & plebeius, siue duo plebeij designati Consules essent, qui priore loco declaratus esset Consul, eum in magistratu priorem quoque sentẽtiam rogasse: ideóq; rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, sed M. Cicero, quia Consul priore loco declaratus: (nã genere pares erant, uterque plebeius) & hic pacificatorem Allobrogũ rogat sententiam M. Pupius Piso Consul, ex familia plebeia: M. Valerius Messalla, etsi patritius, tamen non rogat: plebeius igitur anteponitur patritio: cur? quia priore loco declaratus Consul. uter in magistratu prior rogaret, ostendi: quo conijcitur, & uter rogaretur, cũ designati essent.

7:

ROGATVM] A M. Pisone Consule.

7:

PACIFICATOREM Allobrogum,]

C. Calpurnium Piſonem: quem Galliæ præfuiſſe, quæ in prouincia ſunt Allobroges, diximus in epiſtola prima. et opinor id Piſonem Conſulem dediſſe propinquitati, cum C. Piſonem ſententiam primum rogauit.

7:

HOMINE peruerſo] ipſo Conſule.

7:

TANTVM cauillator,] Vnum eſt in eo ca=
uillandi genus, præterea nihil. Quid ſit autem cauilla=
» tio, docet ipſe in II. de oratore his uerbis. Cũ duo ſint
» genera facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermo
» ne fuſum, alterum peracutum, & breue: illa à ueteri=
» bus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata
» eſt. ſed cũ in illo genere perpetuæ feſtiuitatis, ars nõ de
» ſideretur; natura enim fingit homines & creat imita=
» tores & narratores facetos, & uultu adiuuante, & uo
» ce, & ipſo genere ſermonis: tum uero in hoc altero di=
» cacitatis, nihil habet ars loci; cum ante illud facete di=
» ctum hærere debeat, quàm cogitari potuiſſe uideatur.
Nec alienum eſt ſubijcere, quid de hoc ipſo Piſone in li=
» bro de claris oratoribus. Marcus, inquit, Piſo quidquid
» habuit, habuit ex diſciplina; maximeq; ex omnibus, qui
» ante fuerunt, græcis literis eruditus fuit. habuit à natu
» ra genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaue=
» rat: quod erat in reprehendendis uerbis uerſutum, &
» ſolers, ſed ſæpe ſtomachoſum, nõnunquam frigidũ, in=
» terdum etiam facetum. is laborem, quaſi curſum, fo=
» renſem diutius non tulit, quòd et corpore erat infirmo,
» & hominum ineptias, ac ſtultitias, quæ deuorandæ no=
» bis ſunt, non ferebat, iracundiusq; reſpuebat, ſiue moro

» se, ut reputabatur, siue ingenuo, liberoq; fastidio. Is cum
» satis floruisset adolescens, minor haberi est cœptus po=
» stea: deinde ex uirginum iudicio magnam laudem est
» adeptus: & ex eo tempore, quasi reuocatus in cursum,
» tenuit locum tandiu, quàm ferre potuit laborem: po=
» stea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex glo
» ria. Pedianus autẽ sic: M. Pupius Piso eisdem tẽpo=
» ribus, quibus Cicero, fuit, sed tanto ætate maior, ut ado
» lescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quòd
» in eo & antiquæ uitæ similitudo, & multæ erant lite=
» ræ. orator quoque melior, quàm frequentior, habitus
» est. biennio tamen serior, quàm Cicero, Consul fuit: triũ
» phauit Proconsule de Hispanis, Q. Hortensio Q. Me=
» tello Cretico Cõsulibus, ante Ciceronis Consulatum.
» Ipse paulo post: Consul autem ille deterioris histrionis
» similis, suscepisse negotium dicitur.

7:

GENERE *illo moroso*,] Cauillandi plura genera, sed illud morosum, cum facie risum mouemus, nulla sermonis festiuitate.

7:

EIVS *autem collega*] M. Valerius Messalla.

7:

LEVITER *inter se dissidẽt*] Leuiter hic nõ ualet, Parum, sed, Aliquantum: ut infra, 23. Mihi, quòd defendissem, leuiter succensuit.

7:

INFECTVM] Inquinatum, contaminatum: à labe metaphora deducta; quæ ex oleo facta, serpit late in ea re, quam semel infecit. Vereor, inquit,

ne hoc

ne hoc malum, natum ex Clodij ſcelerata libidine, deinceps ipſum ex ſeſe alia mala pariat. Paulo poſt aperte:
» Vereor, ne hæc neglecta à bonis, defenſa ab improbis,
» magnorum Reip. malorum cauſa ſit.

7:

VIRVM;] P. Clodium, Appij filium. 7.

7:

VIRGINES] Veſtales: quas ſacrificio intereſſe ſolitas, Plutarchus tradit.

8.

ROGATIONEM promulgaſſe,] Propoſuiſſe, in uulgus edidiſſe; (hoc enim ſignificat promulgare, auctore Feſto) ut, ſi quis uellet Tribunus plebis, intercederet; nemine intercedente, lex ferretur. etiam ob eam cauſam, ut quiuis è populo, rogatione inſpecta, per otium examinare poſſet, antiquanda mox eſſet, an ſciſcenda.

8.

NVNCIVM remiſiſſe.] Quòd à Clodio ſtupratam ſuſpicaretur. Suetonius, Plutarchus.

8.

QVAM ipſe fert,] Id eſt, cuius lator futurus eſt: nam rogationi ferendæ nondum dies uenerat: quæ tamen ne ipſo quidem die lata eſt, concurſu optimatum comitijs dimiſſis. pag. 9:

8.

DE religione,] De pollutis ſacris.

8.

ANTIQVETVR.] Antiquare, & abrogare putat amicus meus in ſuo libro idem eſſe: quem

exempla ueterum refellunt: nam antiquat populus latam rogationem, cum perferri non ſinit; abrogat autem iam perlatam.

8.

OPERAE comparantur.] Homines mercede cõducti, quorum ſuffragijs rogatio tollatur.

8.

LYCVRGEI] Acerrimi legum propugnatores, qualem fuiſſe Lycurgum hiſtoriæ narrant, qui Spartanis leges dedit.

8.

SCIN quem dicam?] Forte Põpeium intelligit, paucis ante diebus è bello Mithridatico reuerſum.

8.

PRAETORES] In ijs erat Q. Cicero: cui deinde obtigit Aſia. 10.

8.

AD III. Nonas Decembreis,] Mendoſa dies in quadam Ciceronis oratione.

8.

METELLINAM] Quam ſcripſerat contra Metellum Nepotem. Legenda eſt epiſtola ad Metellũ Celerẽ, fam. lib. V. Gellius lib. XVIII. cap. VII.

8.

LIBER] Quo orationes continentur: uel liber, oratio Metellina: ut infra 21:

8.

ETIAM.] Etiam eſt, quod ſcribam, præter ſuperiora. et eſt genus quoddam familiariter ſcribendi,
" multis locis uſurpatũ, ut 26: De muro ſtatue quid fa-

" ciendum sit. aliud quid? etiam. quando te proficisci
" istinc putes, fac ut sciam &c. 34:

8.

ANTRONIANAM domũ] Quæ fuerat L. Antronij Pæti: qui Cõsul designatus, cũ collega suo P. Sylla lege ambitus interrogatus penas dederat; deinde coniurationis nomine dãnatus, exulabat. 40.

8.

CCCCXXXVII.] Scutatis, ut nunc loquimur, paulo minus undecim millibus.

8.

AMICORVM facultatibus] Vt ego, qui domum emi præclaram in Palatio, à P. Sylla pecuniã mutuatus. & innuit, Messallam ad Antronianæ domus emptionem ipsum quoque usum esse facultatibus amicorum. Gellius lib. XII. cap. XII.

8.

TEVCRIS illa] C. Antonius, qui debitã Ciceroni pecuniam non soluebat. 6: 10.

8.

ISTA confice:] Expedi tua nomina, quæ istic habes: exige, inquit, à tuis debitoribus, ut redire ad nos mature possis.

8:

PRIMA concio Pompeij] Quã primam habuit ex bello Mithridatico reuersus.

8:

FRIGEBAT.] Iacebat, studiosum sui iam neminem habebat.

8:

L. Fusius] Prænomen abest à Bessarionis antiquo libro: & recte abest: non enim hic L. Fusius, sed Quintus: de quo in Philippicis orationibus, & in Dionis historia, & Pediani commentarijs.

8:

IN concionem produxit] Licebat Tribunis plebis, quemcunque uellent, arripere, & in concionem productum cogere pro ipsorum iure et potestate, ut, quibus de rebus esset interrogatus, ijs de rebus responderet. itaque Tribunus pl. C. Carbo minorem Africanũ, excisa Numantia redeuntem, ab ipsa porta in concionem cum produxisset, quid de Tiberij Gracchi nece sentiret, interrogauit.

8:

QVO consilio] Quibus iudicibus uteretur in causa Clodiana.

8:

DE Clodiana religione] De sacris Bonæ deæ, Clodij scelere contaminatis.

8:

PROMVLGATA rogatione] Ab ipso & Pisone Consulibus.

8:

DE istis rebus] Mallem, DE NOSTRIS REBVS: idest, de cõiuratis supplicio affectis. quod factum Pompeius satis à se probatum significabat, cum senatus omnia consulta γενικῶς laudasset. nam Cicero animaduersione illa usus fuerat auctore senatu: ut qui senatum laudaret, Ciceronis idem acta confirmare ui=

» deretur. In hac ipsa epistola paulo post, An, inquit, » esse tantas res nostras, quæ tam libenti senatu lauda» rentur? & infra, 12: De nostris rebus nimium » diu tacuerat Pompeius.

9.

QVOD hi suspicarentur homines] Hi, quibus præsentibus Pompeius loqueretur, & à quibus laudem excepisset. SVSPICARENTVR: non dicit, uiderent, sed, suspicarentur, propterea quòd Põpeius tantum modo γενικῶς senatus decreta laudauerat, de Ciceronis rebus nominatim nihil dixerat: sed ex laudatione senatus, quid de Ciceronis Consulatu sentiret, conijciebant.

9.

IN aristocratia] Tum, cum optimatis personam maxime sumo. nam ἀριστοκράτεια, status est optimatũ in Rep. duobus tamen antiquis libris, Bessarionis & Caualcantis, abest hoc, IN ARISTOCRATIA.

9.

VARIE PINGERE] Admodũ exornare: μεταφορικῶς: quia uarietas in pictura delectat.

9.

DE flamma, de ferro] cum incendijs urbem, ciuitatem cæde, mea uigilantia, meáq; uirtute dico esse liberatam.

9.

(NOSTI illas ληκύθους)] Non discedit à tralatione. nam ut pictores ἐκ τῶν ληκύθων, quæ sunt ampullæ pigmentorum, sumunt quæ ad colorandum

apta nouere; ſic orationem ſuam Cicero cum uolebat eloquentiæ ueluti coloribus illuſtrare, ad illa loca, de flamma, de ferro, quaſi ad ſuas ληκύθους confugiebat. in libro tamen græcarum dictionū qui, λήκυθος, interpretatus eſt, hunc Ciceronis locum nominans, uertit, uniformis dicendi copia, ſententiam, ut mihi quidem uidetur, non aſſecutus.

9.

VTRVM Craſſum] Genus loquendi à ueteribus uſurpatum, cum, de duabus rebus utram cre=
» derent, ignorabant. tale ferè illud eſt 173: is dicitur
» uidiſſe, an euntem, an iam in Aſia? & illud 2: Nos
» hic te ad menſem Ianuarium expectamus, ex quodam
» rumore, an ex literis tuis ad alios miſſis?

9.

MEIS omnibus literis in Pompeiana laude perſtrictus] Locus eſt huiuſmodi in oratione pro lege Manilia: ubi Pompeium ita laudat, ut, quod illi tribuit, Craſſo detrahat, qui ſeruile bellum ſolus confece=
» rat. locus hic eſt. Teſtis eſt iterum, & ſæpius Ita=
» lia, quæ cum ſeruili bello tetro periculoſoq; premeretur,
» ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum ex=
» pectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum
» eſt, aduentu ſublatum, ac ſepultum. AB ILLO: à Pompeio.

9.

NOVO auditori] Modo enim redierat Pompeius Mithridate deuicto.

9.

HAEC erat ὑπόθεσις,] Argumentum hoc e=

rat orationis meæ, DE GRAVITATE SENATVS, qui Catonis sententiam secutus, de coniuratis sumendum supplicium censuerat: DE EQVESTRI CONCORDIA, cum equites Romani ad opprimendam coniurationem cum senatu mire consenserunt; ut in oratione pro Sestio, & apud Plutarchum: DE CONSENSIONE ITALIAE, quæ senatusconsultum de puniendis nefarijs ciuibus apprime laudauerat: DE IMMORTVIS RELIQVIIS CONIVRATIONIS, hoc est de supplicio affectis Lentulo, Cethego, Cepario, Statilio, Gabinio, reliquijs coniurationis in urbe Catilina emisso: DE VILITATE, quæ in urbe fuit ipso Consule. multis enim Consulibus infamiæ fuit, quòd eorum anno ciuitas caritate laborarit, quam uitare prouidentia potuerint. DE OTIO; quod ciuitati Consul peperit coniuratione oppressa: ut in I. de officijs magnifice gloriatur his uerbis. Nobis
» Remp. gubernantibus non togæ arma cessere? neque
» enim in Rep. periculum fuit grauius unquam, nec ma
» ius otiũ. ita consilijs, diligentiaq; nostra celeriter de ma
» nibus audacissimorum ciuiũ delapsa arma ipsa cecide
» runt. quæ res igitur gesta est unquam in bello tanta?
» quis triumphus conferendus?

9.

ἄρειος πάγος.] Seuerus, & fortis, ut Athenis Ariopagitarum consilium, à Solone constitutum.

9.

FERENDAE,] Ad populum.

9.

BARBATVLI *iuuenes*] *Dictum cum lasciuiæ nota : nam apud* Romanos, *barbam alere, moris non erat .* 13 .

9.

GREX *Catilinæ,*] *Magnam manum nobilium adolescentum* Catilina, *uarijs libidinum illecebris captam, ac deuinctam, consuetudine tenuerat; ut qui, pro cuiusque studio, alijs scorta præberet; alijs canes, atque equos, sua pecunia emptos, dono daret ; postremo neque sumptui, neque modestiæ suæ parceret, dum illos sibi obnoxios , fidosq; efficeret .* Salustius, *& hic ipse in oratione pro* M. Celio.

9.

FILIOLA *Curionis,*] *Filio* C. Curionis, *qui Consul fuerat cum* Cn. Octauio . *sed filiolam uocat ad mollitiē, & impudicitiā indicandam.* Hic est C. Curio, *qui* Cæsaris *postea partes secutus, in* Africa *perijt.*

ANTIQVARET, *rogationem.* 8.

9:

LATOR *rogationis,*] *Non quòd iam ferret, sed quòd eo die laturus esset : non tulit autem , quia, bonis uiris manifestum ambitum in re turpi , &* Consulis Pisonis *turpissimam suffragationem non ferentibus, comitia sunt dimissa.*

9:

PONTES *occuparant.*] *Quibus cistæ suffragiorum superimpositæ . pontes igitur occuparant operæ* Clodianæ, *ut ex ijs quas uellent tabellas suffragium laturis ministrarent, eas inquam duntaxat, quæ*

inſcriptæ eſſent, uti rogas. Libro I. rhetoricorum ad Herennium: Cepio, ut Saturninum contra ſenatus conſultum, intercedentibus collegis, legem de ſemiſſibus & trientibus aduerſus Remp. uidit ferre; cum uiris bonis impetum facit; pontes diſturbat; ciſtas deijcit; impedimento eſt, quo ſecius feratur lex. Et libro III. de legibus: Pontes etiam lex Martia fecit anguſtos. Et faſtorũ libro V. Pontes puto fuiſſe menſulas anguſtiſſimas pedibus altioribus, pontes ad ſimilitudinem dictas, non ad ueritatem. & ſingulas coniicio ſingulis tribubus aut curijs appoſitas, ciſtis ſuperſtratas, ſuffragiorum tabellas continentibus.

9:

MINISTRABANTVR,] Suffragiũ laturis diſtribuebantur.

9:

VT nulla daretur, uti rogas] Cum populus in campum Martium conuenerat, uti rogationem aliquã aut acciperet, aut antiquaret; tabellæ ſingulis binæ dabãtur, diuerſe inſcriptæ: altera ſic, VTI ROGAS; qua ſignificabant, ſe rogationem accipere, & uelle uti rogaſſet is, qui rogationem tuliſſet: altera cũ litera A; quæ erat antiquatæ, ideſt ſublatæ, rogationis nota. Liuius libro X. Ego hanc legem Quirites, quod bonum, fauſtum, felixq; ſit nobis, ac Reipublicæ, uti rogaſtis, ſubeundam cenſeo. tametſi ſuſpicor mendoſe ſcriptũ in Liuio, ROGASTIS: non enim populus rogat, ſed rogatus iubet. mallem igitur, ROGATI, aut ROGATI SITIS: ut & libro XXXIII. omnes quinque et triginta tribus, uti rogatæ, iuſſerunt.

„ libro autem de legibus III. Vos, inquit, legem, ut ui-
„ deo, antiquaſtis ſine tabella. NVLLA: corrupti igitur, qui tabellas miniſtrabant, cum eas tantum darent, quibus antiquari rogatio poſſet.

9:

ROSTRA Cato aduolat:] Inde concionaturus maxime in Piſonem Conſulem: nam de Roſtris ad populum concionabantur.

9:

VT Conſules populum &c.] Refertur hoc ad uerbum DECERNERETVR.

9:

NVLLVM S.C. facienti] Curionis erat ſententia, ut ſenatusconſultum, de promulganda rogatione factum, tolleretur. ei ita ſentienti haud plures quã quindecim homines aſſenſerunt. quid autem Curio ſpectabat? hoc uidelicet: ut ſublato ſenatusconſulto, à populi iudicio, cuius ſeueritatem pertimeſcebat, ad Prætorem, eiuſq; conſilium, in quo tum gratiæ tum pecuniæ futurus locus eſſet, quæſtio de inceſtu Clodij transferretur. ſenatus populum iudicem uolebat, quem intelligeret maiore negotio corrumpi uniuerſum poſſe, quã Prætorem, & certum iudicum numerum, qui Prætori in conſilio aſſiderent. ergo non de iudicio, ſed de iudicũ genere diſſidebant.

9:

FVSIVS tertium conceſſit.] Tertium ceſſit, cũ ante bis ceſſiſſet. uel potius, TR. TVM CESSIT: ut ſit TR. pro TRIBVNVS: nam ueteres quandoque & TRIB. & TR. ſcribebant:

quod utrunque ualebat TRIBVNVS, unitatis numero: multitudinis, TRIBB. & TRR. sicuti PRAETT. et PRR. de Prætoribus. Potest enim ita disputari: FVSIVS TERTIVM CONCESSIT, falsum est: neque enim ter actum est in senatu de Clodiana re: neque Fusius ante cesserat: cuius etiã opera factum erat, ne à senatu asperius decerneretur, ut ait Pedianus in Miloniana. rectius igitur, TVM CESSIT, uidelicet cum tam frequenti senatu agi, & decerni rem uideret: ideoq; Clodij miseræ conciones, destituti à Tribuno, infensis patribus. Bessarionis tamen antiquus liber, itemq; Caualcantis, TERTIVM CONCESSIT.

9:

MISERAS] Sine auctoritate, quibus fidem populus non haberet: aut, MISERAS, humiles, ad misericordiam eliciendam.

9:

LVCVLLVM, Hortensium, C. Pisonem,] L. Licinium Lucullum, Q. Hortensium, C. Calpurniũ Pisonem, omneis consulares.

9:

MESSALLAM Consulem] M. Valerium Messallam: sed cum alter esset eodem prænomine, is qui Consul postea fuit cũ Cn. Domitio Caluino, differentiæ causa CONSVLEM adiecit.

9:

TANTVM] Contumeliosis uerbis in me non utebatur: hoc unum dicebat, comperisse omnia, et me auctore fieri, quæ contra ipsum fierent.

9:

DE prouincijs Prætorum,] Vt proximi superioris anni prætoribus Prouinciæ decernerentur.

9:

DE legationibus,] Audiendis: quod Februario mense, quo scripta est epistola, fieri solitum, multis lo
» cis facile est animaduertere: ut ad Lentulum: Sena
» tus haberi Februario toto non potest, nisi perfectis, aut
» reiectis legationibus. Et ad Quintum fratrem: sancit
» lex Gabinia, ut ex Calendis Februarijs usque ad Calen
» das Martias legatis senatus quotidie detur.

9:

DE cæteris rebus] Decernebat senatus, ut, ante quã rogatio de incestu Clodiano lata esset, nihil omnino ageretur.

9:

VNO uitio minus uitiosus,] Piso Consul animo est bonis uiris infenso; re minus nocet, quia tardissimus est, et in agendo minime omnium efficax. ita minus uitiosus est, quòd inertiæ uitium habet.

9:

ILLAM concionem,] Quam habuit productus ad populum à Fusio Tribuno pl. 8:

10.

PSEVDOCATONE.] Ita studioso partium bonarum, ut Catoni simillimus existimetur.

10:

Τεῦκρις] C. Antonius persoluit, quod promiserat. idem pag. 6: 8:

10.

RELIQVVM dodrantem] Vniuersa hæreditas libræ, siue assis nomine significatur. et quia dodrans nouem unciarum est ; factum , ut nouem item hæreditatis partes dodrante significentur . ergo Argiletani ædificij hæres erat Quintus ex quadrante , quæ quarta pars est ut in libra, sic in hæreditate: reliquũ dodrantẽ, hoc est reliquas nouẽ partes, emit à cohæredibus.

10.

HS DCCXXV,] Ad nostratis pecuniæ rationem, scutatis decem et septem millibus supra centum & uiginti quinque.

10.

VENDITAT] Vendere cœpit : ut , dormitat, dormire cœpit.

10.

VIDERO hominem. ualde petitur. renauabo operam.] Non dimitto quã pridem amplexus sum sententiam, ut legendum putem: Video hominem ualde pœnitere. et pulchre cõuenit cum antecedenti membro : quo membro satis aperte significatur, nõ stare per Luceium, quo minus dissoluta gratia cõglutinetur. impressam quidem lectionem eo magis suspicor non carere mendo, quòd & Caualcantis, & Bessarionis antiqua exẽplaria nõ nihil à uulgata scriptura dissident : habẽt.n.sic : PETITVR IRENAVABO.

10.

ASIAM] Eam Quintus per triennium administrauit. 291.

10.

φιλέλληνες] Asia enim in Græcia esse dicebatur, & græco sermone Asiatici omnes utebantur. ideo in epistola ad fratrē Græcos sæpe uocat homines Asiaticos. & alijs in locis. Et M. Celius in epistola ad Ciceronem, Turpe, inquit, tibi erit, me pantheras Græcas non habere.

10.

CVRAQVE, & effice,] Cum scilicet in Asia fratris legatus eris. id enim Cicero futurū opinabatur. sed omissam ab Attico prouinciam, perspicuum est infra, 13. 15. & in uita.

10.

IPSI Quinto] In Asiam cum imperio proficiscenti.

10.

DE TVO negotio :] De exigenda à Sicyonijs pecunia.

10.

DE iudicio,] Quo P. Clodius est absolutus.

10.

ὕστερον πρότερον] Primum. n. respondebo, cur ego minus, quàm soleam, præliatus sim : deinde, quod tu primum quæsieras, id ego secundo loco rescribam, quid acciderit de iudicio Clodiano.

10.

ὁμηρικῶς.] Homeri exemplo, qui hysterologia sæpe utitur.

10.

DEFENDENDA fuit,] Pugnaui, in-

quit, ut omnino, quemadmodum ſenatus decreuerat, rogatio de inceſtu Clodiano ad populum ferretur: acriterq́; in eo ſenatus decretum, auctoritatemq́; defendi.

IO:

ILLE] P. Clodius.

IO:

IN Piſonem, in Curionem,] Qui Clodio fauebant. & Piſonem Conſulem intelligit.

IO:

NISI iudicum genus] Fuſius enim à Praetore, & eius conſilio fieri iudicium uolebat: in rogatione autem conſulari, ut populus iudicaret, ſcriptum erat.

IO:

CONTRAXI uela,] Qui antea cauſam Clodianam uehementer oppugnaueram, deſtiti, et contentionem omiſi, cum ex inopia iudicũ haud dubie coniicerem, quis exitus iudicij futurus eſſet.

IO:

PRO teſtimonio,] Cum Clodius iudicibus ſe probaturum affirmaret, quo die in ſacris Bonæ deæ deprehenſus diceretur, eo die Interamnæ apud C. Caſſinium Scholam fuiſſe: Cicero contra teſtatus eſt, eo die ſe Clodiũ domi conueniſſe, et allocutũ eſſe. Plutarchus.

IO:

ITA notũ, atque teſtatum,] Notiſſimũ enim erat, et maxime teſtatum, Clodium eo die Romæ fuiſſe.

IO:

ILLVM in infamiæ relinqui ſordibus,] Nam ſi Fuſius interceſſione impediret, quo minus de re Clodiana populus iudicare poſſet, itaq́; iudicium de Clodio

nullum fieret: Clodius tamen in infamiæ sordibus iaceret: quem non innocentia uideretur in iudicio seruasse, quod fortasse nunc uideri potest, sed Tribunus nocentem iudicio eripuisse.

IO:

INFIRMO iudicio] Quod facile corrumpi posset. firmissimum autem, et integrum ab omni labe, populi iudicium fuisset.

IO:

PLVMBEO gladio iugulatum iri] Quouis iudicio condemnatum iri. Nam ut ex plumbo gladius acie minus esset firma, quàm qui è ferro: sic iudicium populi, quasi ferreus gladius plumbeo comparatus, multo esset firmius, quã iudiciũ à Prætore datum.

IO:

VT reiectio facta est] Accusator et reus in iudicio reijciebant, quos aliqua de causa sibi infensos fore suspicarentur. in causa Milonis quinos ex singulis ordinibus reiectos, Pedianus docet.

II.

ACCVSATOR,] Lẽtulus. orat. uol. II. 252.

II.

CLAMORIBVS maximis,] Clamores oriebantur, quia reus et accusator iudices reijcerent admodum dissimileis, hic homines nequissimos, ille optimos & integerrimos.

II.

TANQVAM Censor bonus,] Censores enim eijciunt è senatu, quos nequam & improbos nouerunt.

II.

TANQVAM clemens lanista] Lanistæ nō gladiatores sunt, ut sensit amicus meus in suo libro, sed gladiatorum domini, & magistri, qui gladiatorum familias in ludo exercerent, & locarent. patet ex epistola M. Antonij, Philippica XIII. 255: & ex oratione pro Sex. Roscio, 21. 38. et ea, quæ est in Pisonē, in qua Rempublicam lanistæ comparat, quia Gabiniū & Clodium, tanquam lanista suos gladiatores, pugnanteis spectaret, et utriusque interitū, quia malum utrunque ciuem nosset, ita cuperet, ut lanista duorum gladiatorum, quos male se gerenteis uideret.

II.

FRVGALISSIMVM] Quia dixerat, nequissimos, cōtrariū contrario reddidit. Et respexit ad pecuniam: quia frugi homines egere non solent; quo spei minus est, in iudicio corrūpi posse. tales igitur reijciebat Clodius: retinebat minime frugales, idest egēteis.

II.

VT appellantur,] Consilium iudicum ex triplici ordine constabat, senatoribus, equitibus, Tribunis ærarijs, (sic enim appellabantur: Varro) lege, quam Prætor tulerat L. Aurelius Cotta. Pedianus.

II.

AERATI.] Aere alieno obstricti. unde obæratus.

II.

TVI ciues] Athenienses. etsi ciuitatis beneficio ab Atheniensibus delato noluisse Atticum uti, Nepos tradit. Respexit igitur non ad ius ciuitatis, sed ad

" Pomponij cognomen. Etiam infra 21: tuus, inquit, ille
" ciuis Demosthenes in Philippicis orationibus enituit.

II.

XENOCRATEM] Hic testimonio dicto, cum ad aras, ut mos Græcorum est, iurandi causa accederet; una uoce omnes iudices, ne iuraret, reclamarunt. In oratione pro Balbo, et apud Valerium Max.

II.

TABVLAS Metelli Numidici] Q. Metello, Quinti filio, Numidico, causam dicente de pecunijs repetundis, cum ipsius tabulæ circumferrentur inspiciundi nominis causa, fuit iudex nemo, ex illis equitibus Romanis grauissimis uiris, quin remoueret oculos, & se totum auerteret: ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, uerũ ne an falsum esset, uideretur. In oratione pro Balbo.

II.

ABIENS Consulatu,] Cum in concione Consulatum pridie Calendas Ianuarias deposuit. deponebant enim eo die.

II.

DOMVM reductus.] Eius frequentiæ me
" minit his uerbis in oratione in Pisonem, 80: Quo qui-
" dem tempore is meus domum fuit è foro reditus, ut ne-
" mo, nisi qui mecũ esset, ciuiũ esse in numero uideretur.

II.

PRAECLARI Ariopagitæ,] Ironia. nã Ariopagitæ uere et religiose iudicabant: at uero in Clodiano iudicio plerique iudices pretio sententias uendiderunt.

II.

AD consilium.] Actum est in consilio iudicũ, num à senatu præsidium esset petendum, quo tutius iudicare possent. omnes, præter unum, censuerunt.

II.

DATVR negotiũ magistratibus.] Vt præsidium iudices habeant.

II:

ἔσπετε] Homeri uersum usurpat, & Musarum opem implorat, cum iudicij corrupti narrationẽ, quasi rem magnam, orditur.

II:

NOSTI Caluum,] M. Crassum, ut puto, significat, tribus modis eum designans, primum à caluitio, deinde ex Nanneianis cum appellat, postremo cum dicit, Illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. nam laudatum à Crasso Ciceronem, apparet in epistola, quæ ante proxi-
» mam legitur. Surrexit, inquit, Crassus, ornatissimeq;
» de meo Consulatu locutus est, ut ita diceret, se, quòd
» esset senator, quòd ciuis, quòd liber, quòd uiueret, mihi acceptum referre. Et quia Crassus Sylla Dictatore ingentes diuitias congesserat, bonis proscriptorum paruo pretio emendis; Nanneij autem proscriptorum è numero fuerunt, quorum bona à Crasso empta uerisimile est, indeq; eum non mediocriter fuisse ditatum: per iocum appellat eum ex Nanneianis: quasi dicat, Nanneiorum facultatibus ditatum. Nanneios autem Dictatore Sylla proscriptos, & interemptos fuisse, cognoscitur ex libro, quem ad Marcum fratrem Quintus

Cicero ſcripſit de petitione Conſulatus.

II:

ET eum ex ludo gladiatorio,] Veteres in magna ſeruorum multitudine habebant quos in ludo gladiatorio docendos, exercendosq; à laniſtis, ideſt à magiſtris, curarent: quos deinde populo ſpectandos loco muneris exhibebant. ET EVM: non modo ſeruum, ſed ſeruũ ex ludo gladiatorio, hoc eſt ex omnibus uiliſſimum. nam alij colebant arteis nobiliores, literas, muſicen, picturam, et huiuſmodi. CONFECIT TOTVM NEGOTIVM: Iudices corrupit.

II:

INTERCESSIT, dedit.] Partim promiſit ſe daturum, partim etiam dedit. Tale illud libro
» VI. 85. Adſcribit, interceſſiſſe ſe pro ijs magnam pe-
» cuniam. Et illud oratione II. in Antonium: Ora-
» bat Curio, ut te contra ſuũ patrem, ſi ſeſtertium ſexa-
» gies peteret, defenderem: tantum enim pro te interceſiſſe dicebat.

II:

SVMMO propoſito periculo] Quia plenum forum erat ſeruorum.

II:

CATVLVS] Q. Lutatius Catulus conſularis, quem Sylla Dictator optimum uirum appellauerat. Plutarchus in Pompeio.

II:

XXXI fuerunt,] Ergo iudices fuerunt in cauſa Clodij quinquaginta ſupra unum, totidem, quot in Milonis cauſa, in qua ſenatores iudicarũt XVIII,

equites XVII, Tribuni ærarij XVI. hoc ex Pediano.

12.

FACTVM esse sciebant,] Incestum Clodij significat.

12.

CALVVM, & Plautum, & Spongiam,] Iudicum cognomina: quos quasi per contemptum nominat: nam Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina sunt à partibus corporis male affectis, & à uitijs imposita.

12.

CVM religio, cum pudicitia] Religionẽ Clodius polluit, cum ingressus est eò, ubi sacra Bonæ deæ uirgines Vestales celebrabant. pudicitiam uiolauit, quia in ijs sacris adulteriũ cũ Pompeia commisisse suspicio erat. hæc autẽ cõciderũt, quia uiolatas ulti iudices nõ sunt.

12.

IVDICIORVM fides,] Quæ concidit corruptis à Clodio iudicibus.

12.

SENATVS auctoritas concidisset,] Quo modo concidisse uidetur senatus auctoritas? quia factum nõ est quod senatus censuerat, ut populus de Clodiano incestu iudicaret.

12.

NVLLA in re consistere unquã sum passus:] Omnibus in rebus ei sum aduersatus.

12.

DESPONSAM homini iam Syriam]

Propemodum senatus promiserat & desponderat Pisoni Syriam prouinciam, ut eam anno proximo Proconsul administraret. Cicero contra pugnauit, & desponsam ademit, cum diceret, non esse habendam eius rationem à senatu, cuius opera senatus auctoritas concidisset. nam per Pisonem steterat, quo minus rogatio ex senatusconsulto ad populum ferretur. ut pagina 8.

» Piso operam dat, ut ea rogatio, quã ipse fert, et fert ex
» S.C. et de religione, antiquetur. Et pagina 9: Piso
» Consul lator rogationis, idem erat dissuasor.

12.

ABIECTVM] Quòd uideret, in iudicio Clodiano uictam ueritatem improbitati cessisse.

12.

CONTENTIONIS,] In ipsa altercatione omnia, inquit, habere tum uim, tum uenustatẽ uidebantur: quæ nunc si à me perscriberentur, prorsus ut languida insulsáq; iacerent: itaque pauca narrabo.

12.

ἀγῶνα uos appellatis.] Atticũ ut hominem Græcum agnoscit, quia diu uixerat Athenis, & ad cognomen respiciens.

12.

VNA plaga accepta] In Clodij absolutione.

12.

NE aut ignorando] Hoc membrum refertur ad illud, Neque dissimulandum: alterum membrum desiderari uidetur; ut, quoniam duo proposuit, ignorationem, et timorem, sit quod utrique reddatur: idq; etiam postulat disiunctiua particula AVT.

12:

LENTVLVM,] Eum,qui cū Catilina cōiu rauit,et in carcere necatus est. Salustius, Plutarchus.

12:

CATILINAM,] Ego ter absolutum Catilinā inuenio : crimine inter sicarios, ob necē M. Marij Gratidiani; ut apud Dionem libro XXXVII. de incestu, quòd Fabiam uirginem Vestalem stuprasset; ut apud Orosium libro VI. repetundarum ex Africa, ut apud Pedianum, Ciceronem, Q. fratrem de petitione Consulatus.

12:

PVLCHELLVS puer] Ludit in formā, & cognomen Clodij : in formam, quia facie puellæ similis erat, ut scribit Plutarchus in Cæsare, et Cicerone: in cognomen, quia Clodius Pulcher, cognomine Claudiæ familiæ patritiæ, appellabatur : erat enim & altera Claudia familia plebeia, in qua Marcellorum cognomina. adscriberem alia de Claudiorum gente : sed neque locus exigit, & reseruantur antiquitatum Romanarum libris. sic, Furor Pulchelli, dixit pag. 22.

12:

BAIAS] Baianas aquas : quo tum ualetudinis, tum etiā lasciuiæ causa frequentes conueniebant.

12:

FALSVM:] Aptius fortasse, SALSVM: ut ironia sit, hoc sensu : Salse uero Clodi, et peruenuste, opinor, tibi uideris dixisse, cum obiecisti, me ad Baias fuisse. uerum non sentis, quā hoc sit frigidum ? at concedo : salsum est, & acutum, quod in me coniecisti :

notasti perbelle mollitiem meam, quĩ balnea delicatus homo petierim. quid tum? conferamus nostrũ uterque factum. Ego ad Baias, tu in operto fuisti: num quæ similitudo? nulla prorsus. nam mea mollities cum tuo scelere non uidetur esse comparanda.

12:

IN operto] Cum in intimam Cæsaris domum, ubi Vestales in operto sacra faciebant, muliebri uestitu penetrasti. Ita locutus est et paradoxorũ V. cum eun-
» dem Clodium exagitans, Familiarissimus, inquit, tuus
» de te priuilegium tulit, ut, si in opertum Bonæ deæ ac-
» cessisses, exulares. quo modo, igitur, tot legibus eiectus
» in exilium, nomen exulis non perhorrescis? Romæ sum,
» inquis: & tu quidem in operto fuisti.

12:

HOMINI Arpinati] Quasi semirustico. nam si homo Romanus ad aquas calidas iret, ferendum: si Arpinàs, non item.

12:

A QVIS calidis?] Baianis. calidæ enim balneorum aquæ.

12:

PATRONO tuo,] Sorori tuæ. Patronũ appellat, quia mulier potens, & amatorum gratia ualens, Clodium sæpe non secus ac patronus defenderet. cuius etiam opera Sex. Clodium fuisse absolutum, legitur in oratione pro M. Celio.

12:

QVI Arpinateis aquas concupiuit.] Quæ me hominem Arpinatem, quem tu derides, sibi coniugem

optauit. Hoc Plutarchus in Cicerone.

12:

NOSTI enim marinas.] Cum stuprum à piratis passus es. De Aruspicum responsis.

12:

CVM Rex tui métioné etc.] Q. Marcius Rex, qui unam è Clodij sororibus in matrimonio habuerat, moriens in testamento nullã Clodij mentioné fecit. Clodius auté fore sperauerat, ut hæres ab eo relinqueretur.

12:

DOMVM, inquit, emisti,] Omnino fuit hoc Ciceroni inuidiosum: qui cum homo nouus esset, domum emisset in Palatio, quæ P. Crassi fuerat uiri consularis. idq; etiam ei Salustius obijcit in oratione. emit eam Cicero HS tricies quinquies, ut est in epistola ad Sestium, fam. libro V. cum à P. Sylla, qui tum reus erat, mutua uicies accepisset: quod Gellius refert libro XII. capite XII.

12:

IVRANTI tibi non crediderunt.] Quia cum Cicero iuratus, ut mos erat, testimonium in Clodium reum dixisset, iudices tamen eum absoluerunt. Pedianus de testium iureiurando.

12:

XXI iudices] Ii, qui te suis sententijs códénarũt.

12:

XXXI,] Qui te, nũmis ante acceptis, absoluerũt.

12:

MISSVS est sanguis inuidiæ] Profuit nobis ad extinguendam inuidiam, uideri nostrum testi=

monium non ualuisse.

12.

SINE dolore:] Paruo meo dãno, haud magna mea mercede. & μεταφορικῶς dixit, sine dolore: quia bene habet, cũ sanguis mittitur sine dolore ægrotantis.

13.

FAVTORES illius flagitij] Illi ipsi, qui Clodium absolutum uoluerunt, nunc absolutionem pretio emptam confitentur.

13.

CONCIONALIS hirudo ærarij] Quæ in concionibus nullum poscendi finem faceret, insatiabilis ut hirudo. et HIRVDO AERARII, »
quia omnis publica largitio, siue in plebem, siue in quẽ »
uelis alium facta, opes imminuit ærarij.

13.

COMESATORES coniurationis] Catilinæ consortes in coniuratione. quem supra gregem uocauit Catilinæ, pag. 9.

13.

GLADIATORIBVS] Cum munus gladiatorium significare uult, gladiatoribus, dicit, ut
» libro proximo, 22. Quærit ex me, num consuessem Sicu
» lis locũ gladiatoribus dare. & Philippica IX. item in epistola Asinij, libro X fam. & dare gladiatorium, Pedianus dixit, cum subintelligeret, munus.

13.

SINE ulla pastoritia fistula] Pastores, qui fistula scienter utantur, ita interdum delectant, ut, qui audiunt, influentem sensibus uoluptatem gestu signifi-

cent. At nos, inquit, populo ita chari sumus, ut ludorũ, gladiatorumq; consessu mirandas ἐπισημασίας, idest significationes daret, non ulla pastoritia fistula permotus, sed amore, studioq; impulsus.

13.

AVLI filium:] L. Afranium: quem ad petendum sequentis anni Consulatum Pompeius trudebat. petijt autem, & obtinuit. bello ciuili, cum Petreio Legatus Pompeij fuit in Hispania. uictum, & post impetratam ueniam arma inferentem Cæsar interfecit. AVLI FILIVM: sic appellat, opinor, quòd pater nullo honore, nulla uirtute insignis fuisset: quasi per contemptum: Etiam infra, Auli, inquit, filius, quàm ignauus, & sine animo. & 20:

13.

SED quibus &c.] Nummis.

13.

DETERIORIS histrionis] Histrioni similis est M. Piso Consul, sed nõ boni histrionis: est enim cauillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur. pag. 7:

13.

DIVISORES] Qui populo pecuniam diuiderent, si Consulem Afranium creasset.

13.

CATONE, & Domitio] Affinitate coniunctis: nam Catonis sororem habebat Domitius in matrimonio. Plutarchus.

13.

INQVIRI] Num domi diuisores haberẽt.

13.

CVIVSMODI *diuisores haberent*] *Legendum fortasse, uel,* CVIVSCVIVSMODI, *pro, qualescunque, quòd honestis etiam de causis domi possent diuisores haberi : & in epistolis, quæ familiares dicuntur, lib.* IIII. 53. *ubi scriptum est, Cuiusmodi res esset, libri sunt manuscripti, in quibus legatur, Cuiuscuiusmodi res esset: uel,* CVIVSCVIVSMODI, *igitur legerem, uel,* CVIVS DOMI: *ut sit: cuius magistratus domi diuisores habitarent, eum magistratum aduersus Remp. facere. nam & paulo ante,* » *Consul suscepisse negotiũ dicitur, & domi diuisores* » *habere. Et in huiusmodi uoce alibi quoque reperio factam esse transpositionem literarum, indeq́; similem errorem fluxisse : ut in Oratore, Numerus non domo depromebatur.* HABERENT: *habitarent, apud magistratus : ut apud Plautum in Bacchidibus :* » *Quis istic habet? & Digestorũ libro* VIII. *titulo* II. » *Quidã Iberus, qui habet post horrea mea. sed Bessarionis, & Caualcantis antiqua exemplaria,* HABITARENT.

13.

SIMVL *cum lege Aelia iniit,*] *Tribunatum iniuit seruatis auspicijs ex lege Aelia.*

13.

SOLVTVS *est Aelia, & Fusia,*] *Cum lex ferretur, omnes magistratus obnunciandi, idest impediendi, potestatem habebant. obnunciatio autem lege Aelia dabatur. ergo Tribunus pl. M. Aufidius Lurco legem de ambitu laturus, ne obnunciatione im-*

pediretur, solutus est à Senatu & Aelia lege, & Fusia, facto senatusconsulto, ut ij, qui obnuntiandi potestatem haberent ex Aelia lege, & Fusia, moram ne afferrent, quo minus de ambitu lex primo quoque tempore ferretur, qui obnunciasset, eum senatum existimare aduersus Remp. fecisse. Sed quæritur ab hominibus non imperitis; cum Lurco Tribunus Aelia lege solutus, quæ de auspicijs erat, obnunciationem non timeret, cur additum sit ET FVSIA. respondetur: quia senatus, quo maturius lex ferretur, sustulit non solum obnunciationem, sed etiam religionem eorum dierum, quibus ferri lex non poterat: cum certi dies essent, quibus legem ferri lex Fusia non sineret. itaque P. Clodius, ut leges & quas uellet, & quo tempore uellet, ferre posset; perniciosa rogatione tã Aeliam legem, quàm Fusiam sustulit. in cuius Tribunatum inuehens Cicero
» in oratione pro Sestio, Mitto, inquit, eam legem, quæ
» omnium religionum iura, auspiciorum, potestatum, o=
» mnes leges, quæ sunt de iure, & de tempore legum ro=
» gandarũ, una rogatione sustulit. & in Pisonem: Te
» inspectante, & tacente, à P. Clodio, fatali portento pro
» digioq; Reipublicæ, lex Aelia & Fusia euersa est, pro=
» pugnacula, muriq; tranquillitatis, atque otij.

13.

CLAVDVS homo promulgauit.] Cum ironia: quasi non bonum omen possit esse, cum legem claudus homo promulgat; idq; potissimum sit contra Aeliam legem, quæ auspicia tuebatur. Promulgare autem supra diximus quid significet.

13.

DILATA] Quia comitia plures dies abstulissent, uisum est, ut ante lex ferretur.

13.

PRONVNCIAVERIT,] Promiserit se daturum. nam candidati nummos tribubus pro mittebant, si sibi, quem petebant, magistratum demandassent.

13.

HS ∞ ∞ ∞] Scutatos septuaginta quinque. sunt enim sestertij nummi.

13.

DEBEAT] Quotãnis quasi tributũ pendat.

13:

ἀποθέωσιν] Ego meum Consulatum ita ornaui, atque illustraui præstantissimis rebus gestis, ut eum C. Curio recte ἀποθέωσιν uocarit: quòd quemadmodum clari uiri magnis meritis in deorum numerum relati ἀποθέωσιν consequuntur; ita ego mearum actionum amplitudine effeci, ut meus Consulatus, quasi numen quoddam, cum religione colendus esse uideatur. sed uides'ne Tite Pomponi, Cõsulatum nostrum, si homo turpissimus Afranius Consul factus erit, nõ iam futurum ἀποθέωσιν, sed fabulis illis similẽ, quæ de Saturno et Ioue narrantur? quæ ut inanes, & fictæ paruipendũtur.

13:

FABAM nummum] Hic antiquos libros uideo dissentire. Bessarionis exemplar, FAMAM MIMVM: Caualcãtis, FABAM MIMVM. ego, nec ita magna literarum mutatione, legendum pu

to, FABVLAM NVMINVM: ut ueteres fabulas ſignificet, qualis illa de Ioue cycno, de Saturno expulſo, de Minerua è capite Iouis orta, & huiuſmodi, quibus poetæ ſuos libros referſerunt. & recte FABVLAM NVMINVM: ut quoniam, ἀποθέωσιν, dixit, quaſi ἀντίθετον referat.

13:

MINVS commode fiat:] Ne Quintus frater meus excandeſcat, quia Legatus cum ipſo in Aſiam ire nolis.

13:

IN prouinciam non ſim profectus.] Conſul cũ in prouinciã Galliam ire poſſet, neglexit. 21: et in epiſt. fam. 60. 246: & orationũ II. uol. 123: et III. 80.

13:

AMALTHEO] Attici gymnaſio in Epeiro. ſupra muliebri genere dixit Amaltheã, 7. et ita gymnaſium nominauit à multitudine librorum: quia capra Amalthea, quæ Iouem aluit, fabuloſis poetarum carminibus celebratur, quòd altero cornu ambroſiam, altero nectar copioſe fuderit. ergo uel à copia nomen indidit gymnaſio, uel quòd legendis in eo libris animũ paſceret ſuauiſſimo cibo, ſicuti Amalthea ſuo prædulci lacte Iouem pauit: uel ab utraque cauſa.

13:

CONTENTI erimus,] Amaltheum tuũ ornare uelles epigrammatis egregie de me ſcriptis. ego, quod mittam, nullũ habeo itaque tuis cogemur cõtenti eſſe: nã & Chilius abeſt, & Archias de me nihil ſcripſit. Petierat enim Atticus, ut, ſi quid Archias de Ci-

cerone scripsisset, mitteret; itemq; , si quid Chilius. erat autem uterque poetica laude insignis . Extat pro Archia luculenta oratio. de Chilio supra, pag. 5.

13:

GRAECVM poema] L. Lucullum Græcæ linguæ peritissimum fuisse, Plutarchus tradit, ut etiā historias græce scripserit : de quibus pagina 19.

13:

AD Cæcilianam fabulam] Vereor, ne Lucullus, quoniam græcum poema pertexuit, nunc græcas etiam comœdias ordiatur Cæcilij poetæ comici exemplo : ut ab eo epigrammata expectare non debeamus.

13:

ANTONIO] Macedoniā administrāti. 6:

13:

GRATIAS egi :] Scripsi, gratissimū mihi fecisse, quòd te, tuáq; negotia ex meis literis humanissime sit complexus. In epist. fam. 62 :

13:

VINDICAVI.] Vltus sum, quia tu quoque raro ad me scribis.

13:

CINCIVS] Hic Romæ Attici negotia curabat.

13:

FACERE] Construere gymnasium eiusdem nominis in Arpinati : de quo 23.

13:

MAGNA mihi &c.] Quintus Cicero iracunde scripserat ad Atticum.

14.

POST *sortitionem prouinciæ,*] *Postquam ei Asia prouincia sorte obuenit. quo perspicuum fit, non eo solum iratum fuisse Quintum, quia cum ipso Legatus in Asiam Atticus ire nollet.*

14.

VISVRVS] *In itinere, quod in Asiã haberet.*

14.

A' DOMESTICIS] *A' sorore tua: quæ cum uxor sit Quinti fratris, animum illius iracundia commotũ sedare, tibiq; restituere & potuit, et debuit.*

14:

INTEGRITAS, *et magnitudo animi tui:*] INTEGRITAS: *quòd amicitiam cum fide colas.* MAGNITVDO ANIMI: *quia tuis commodis non inseruias.*

14:

DOMESTICO'QVE] *Filiam, filium, uxorem significat.*

15.

NEGLIGENTI *esse. nõ licet.*] *Quo magis tuum consilium desidero.*

15.

PROPTER *ambitionem*] *Vt honores consequerer.*

15.

DIGNITATEM] *Partam ex honoribus, quos gessi.*

15.

QVO'D *unà non estis,*] *In hoc munere ade*

ministrandæ Asiæ.

15.

ILLA, quæ uiolata,] Vinculum illud affinitatis, quo coniunctus es cum Quinto fratre, non nihil uidetur esse laxatum: sed rursus astringetur, & in ueterem gratiam coibitis.

15.

HAEC nostra] Amicitia, quæ inter nos est, quam sanctissime conseruauimus, eadem semper erit, semperq; à nobis religiosissime coletur.

15.

COMMVTABILI] Propter equites à senatu alienatos.

15.

NOSTROS equites] Quòd & ipse, & Atticus erat ex ordine equestri.

15.

QVAERERETVR.] Id enim ad equites pertinebat, qui cũ senatoribus, & Tribunis ærarijs
" lege Aurelia iudicabant. Infra, 22: Quid uerius, in=
" quit, quàm in iudicium uenire, qui ob rem iudicandã
" pecuniam acceperit? censuit hoc Cato. assensit sena=
" tus. equites curiæ bellum.

15.

ID] Quòd senatus ita decreuisset.

15.

NEQVE aperte dicere:] Ne, si quererentur, suam ipsi culpam proderent, & ideo queri uiderentur, quòd acceptæ pecuniæ crimen ad eos pertineret.

15:

NON uerecunda] Quid enim impudentius, quàm ſenatus æquiſſimum decretum reprehendere?

15:

DELICIAE]. Accipiendum à contrario ſenſu. nã leuitatem, et impudentiam equitũ ſignificat. 23:

15:

ASIANI,] Aſiæ publicani, ideſt equites: nã omnes publicanorum ſocietates ex ordine equeſtri.

15:

DE Cenſoribus conduxerunt,] A' Cenſoribus conduxerunt Aſiæ uectigalia. nam locandorum uectigalium cura penes Cenſores erat. & eſt perelegans, & uſitata locutio, qualis illa ad Seſtium, Ego de Craſſo domum emi.

15:

PERSPECTA,] In eã partem, ut equitum ratio duceretur. quod tamen factum non eſt, Catone contra acerrime pugnante. & ut dicam, quod mihi in mentem uenit, in eas cauſas inſpicienti, quibus afflicta Reſpublica concidit: ex hac primum radice enatum ciuile bellum uidetur. cũ enim urbs Roma ex tribus ordinibus, ſenatu, equitibus, & plebe conſtaret: duobus ordinibus libertatem tuentibus, nulli unquam improbo ciui ſatis firmæ uires ad opprimendam Rempublicam fuiſſent. itaque in oratione IIII. in Catili=
" nam, hanc, inquit, cum equitibus Romanis coniunctio=
" nem ſi perpetuam in Rep. tenuerimus; confirmo uo=
" bis, poſthac malum ciuile, ac domeſticum ad nullam
" Reip. eſſe uenturũ partem. Hoc uir prudentiſſimus

non uidit Cato: qui animo optimo & summa fide utens, dum ærarium nimis pertinaciter defendit, equites à senatu alienauit. ita duorum ordinum disiuncta concordia, euersum est quod erat summum Reipublicæ firmamentum. at Cæsar, qui ad tyrannidem spectaret, in Consulatu suo auide occasionem amplexus, equitum, qui à senatu nihil adhuc impetrabant, causam suscepit, effecitq́; , ut tertia debitæ pecuniæ parte senatusconsulto leuarentur. quo facto equestrem ordinē sibi adiunxit: (& iam antea plebem tenebat) unde imminutæ senatus opes, & res omnis publica ad tres uiros, Cæsarem, Pompeium, Crassumq́; translata. ubi sunt, qui, cum eloquentiam in Cicerone laudarunt, ut imprudentem, atque etiam, si dijs placet, ut perniciosum patriæ ciuem insimulant? scilicet ea, quæ consecuta sunt, non uidit, imo uero & uidit, &, ne acciderent, etiam prouidit. non ille senatui auctor fuit, ut equitibus, & si non æqua postulantibus, tamen concordiæ causa consuleretur? non agrarijs legibus restitit? cum id agi uideret, ut populus beneficio uinctus, à quibus agros accepisset, ad eorum arbitrium leges malas ferret, ueteres bonas abrogaret. nō Pompeium monuit, primum ut societatem cum Cæsare ne coiret, deinde ne dirimeret? quoties ille in his epistolis proximam Reipublicæ calamitatem non falsus uates canit? quoties queritur de auaritia magistratuum, de uitijs principum, de stultitia bonorum? illum ipsum, quem tanti faciebat, quem omnes historiæ prædicant, Marcū Catonem
" in Republica peccantem reprehendit. Orbis (inquit
" 28.) in Republica est conuersus, citius omnino, quàm

" potuit. id culpa Catonis. Culpam autem intelligit eã, quia equites à senatu disiunxerat. quod ipsum officio-
" rum III. aperte declarat his uerbis: Ego cum Cato-
" ne meo sæpe dissensi: nimis enim mihi uidebatur præ-
" fracte ærariũ, uectigaliáq; defendere, omnia publica-
" nis negare, multa socijs; cum in hos benefici esse debe-
" remus, cum illis sic agere, ut cum colonis nostris solere-
" mus; eóq; magis, quòd illa ordinum coniunctio ad sa-
" lutem Reipublicæ pertinebat. Et in epistola ad Len-
" tulum: Dignitatem illam consularem, fortis et constan
" tis senatoris, nihil est quod cogitemus: amissa est cul-
" pa eorum, qui à senatu & ordinem coniunctissimum,
" & hominem clarissimũ abalienarunt. Hoc igitur,
" si ad rerum exitum spectamus, grauissimum Catonis peccatũ in Republica fuit: alterum, quia Pompeij affinitatem contempsit; ut ipse dicebat, Reipublicæ causa; ne quando Pompeium minus recta cupientem aut adiuuare contra legum religionem, aut oppugnare contra ius affinitatis cogeretur. sed illud non uidit, infringi posse popularium ciuium exitiosam potentiam, tanti uiri opibus ad senatus auctoritatem adiunctis. cumq; in uno Pompeio, utram in partem se dedisset, magnum esse momentum uideretur: fuit præcauendum, ne alienatus à senatu, ad eos se conferret, cum quibus postea coniunctus popularem Cæsaris causam firmauit, publicam euertit. perdidit igitur Rempublicam Cato non minus, quàm Pompeius, aut etiam quàm Cæsar: si quidem euentorum causæ nõ minus, quàm ipsa euenta, considerantur. repudiatus enim à Catone Pompeius, filiam Cæsaris Iuliam duxit uxorem. inde in Re-

publica nihil iure actum, nihil more, cuncta ad gratiã administrata, socero & genero sibi inuicem suffragantibus. Hæc uisum est ut subijcerem, aliena fortasse à proposito, sed pangebam Rhamberto meo, petenti ut in his commentarijs sumptam grammatici personã quandoque deponerem. cui si satisfactum est, ex illius iudicio satis uberem capio fructum industriæ meæ. deinde sexcenti reprehendant, non laboramus.

15:

METELLVS.] Q. Cæcilius Metellus Celer, Consul designatus anno legitimo: Prætor enim fuerat Cicerone Consule, idest biennio ante: quod erat spatiũ inter Præturã & Consulatum legibus cõstitutũ.

15:

QVI erat dicturus,] Ego pro QVI non dubito quin legendum sit DIV. nam quia Catonis consuetudinem norat, diutius eum pro ærario contra equites dicturum non ignorabat. Ita locutus est & M. Ce-
» lius in epistola quadam: Renunciatum nobis erat, Hir-
» rum diutius dicturum. prendimus eum: non modo
» non fecit, sed cum de hostibus ageretur, & posset rem
» impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit. Solebat autem hoc Cato, ut, cum quid in senatu perfici nollet, diem dicendo eximeret. Valerius libro II. cap. V.

15:

A' ME conglutinatam concordiam.] CONCORDIAM equitũ, et senatus. CONGLVTINATAM autem in Consulatu. 16 : 22 :

15:

ISTA *sunt infirma*,] *Meum præsidium est concordia senatus & equestris ordinis. sed quoniam ea minus firma est, munio me amicitia Pompeij.*

15:

VIDEO, *quid dicas.*] *Dicis, cauendum mihi esse, ne Pompeij causa de instituto actionum optimarum cursu deflectam. sed noli laborare: cauebo, quæ sunt cauenda.*

15:

DVO *enim soli*] *Ratio, cur Luceius, cum differre Consulatus petitionem antea cogitasset, postea, statim petere, animum induxit. nam cum duos modo sibi fore competitores uideret, M. Calpurnium Bibulũ, C. Iulium Cæsarem; maiorem spem nactus est adipiscendi Consulatus. multis autem competitoribus, petere ipse non esset ausus, qui se non ita gratiosum esse in suffragijs intelligeret.*

15:

CVM *eo coire*] *Cum eo societatem inire cõtra Bibulum. Luceium enim Cæsar collegam malebat in Consulatu; ut qui non dubitaret, Bibulum optime de Republica sentientem suis actionibus aduersaturũ. itaque (ut Suetonij uerba recitemus) è duobus Consulatus competitoribus, L. Luceio, Marcoq; Bibulo, Luceium sibi adiunxit, pactus, ut is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaq; polleret, numos de suo communi nomine per centurias pronunciaret. qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu concordi & consentiente collega;*

auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi, ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è Republica fieri. igitur cum Bibulo Consul creatus est.

15:

PER Arrium] Arrij opera, qui erat utrique familiaris.

16.

CVM hoc] Cum Luceio, ad Cæsarem Consulatu deijciendum.

16.

POSSE] Quasi difficile esset.

16.

MOLESTE rogo,] MOLESTE refertur ad personam legentis, idest, cũ molestia tua: quo
" modo etiam dixit Terentius, Quorum opera suo quis-
" que tempore usus est sine superbia. non enim intelligit, sine superbia eos fuisse, qui usi sunt, sed eos, quorũ opera quisque usus est.

16.

ABEST] Asiã. n. Proprætore administrabat.

16.

AMANTISSIMVS.] De fratre dictũ, non de Metello. est igitur apponenda nota, quæ periodum claudit.

16.

METELLVS] Consul: qui in consuetudine ita non hilaris esset, ut homo nõ uideretur, sed litus, atque aer, & solitudo mera. Et apparet, hunc Ciceroni amicissimum fuisse, cum unũ nominet ex tot ami

corum numero. 17. 18. 22:

16:

EXHAVRIRE] *Effundere ex animo meo, ut deinde me non angant.*

16:

QVANQVAM *animus &c.*] *Mihi quidem animus nõ deest in administranda* Republica: *sed quia diutius eam uideo stare non posse, spe destitutus quotidie minus curo.*

16:

FABVLAE *Clodianæ:*] *Quòd propter sceleris nouitatem non minus nota res esset, quàm quæuis fabula.*

16:

EMPTO, *constupratoq́; iudicio.*] EMPTO: *quia iudices accepta pecunia* Clodium *nocentem absoluerunt.* CONSTVPRATO: *quia noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.*

16:

IMPOSITVS] *Quasi onus inuitis.* L Afranium *intelligit.* 17:

16:

DE *ambitu,*] *Vt, qui nũmos in tribu pronunciasset, si nõ dedisset, impune esset; sin dedisset, ut, quoad uiueret, singulis tribubus* HS *tria millia deberet.* 13.

16:

DE *iudicijs,*] *Vt quæreretur de ijs, qui ob rem iudicandam pecuniam accepissent.* 15.

16:

NVLLA lex perlata.] Cum & de ambitu, & de iudicijs factum esset senatusconsultum, et ex Senatusconsulto promulgatum esset; Tribuni pl. intercesserũt, quo minus lex ferri posset. in quo Respublica magnum uulnus accepit.

16:

EXAGITATVS senatus,] A' Tribunis pl. seditiose concionantibus.

16:

ALIENATI] A' senatu: quia decreuisset, ut quæreretur de ijs, qui ob iudicandũ accepissent. 15.

16:

ILLE annus] Proximus superior, Consulibus Pisone & Messalla.

16:

DVO firmamenta Reip.] Senatus auctoritatem, & ordinum concordiam.

16:

PER me unũ constituta] In Consulatu. nam
» in epistola ad Lentulum, Tenebam, inquit, memoria,
» nobis Consulibus ea fundamenta iacta Calendis Ianua
» rijs confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret,
» Nonis Decembribus tantũ uel animi fuisse in illo ordi=
» ne, uel auctoritatis. Hoc primũ fuit Reipublicæ firmamentum, à Cicerone constitutũ. ad alterũ quod attinet, idest ad ordinũ concordiam: legimus, & notauimus, quod oratione IIII. in Catilinam scriptum est
» his uerbis: Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui uobis ita summa ordinis, consilijq; concedunt,

" ut uobiscũ de amore Reipublicæ certent : quos ex mul=
" torum annorũ dissensione huius ordinis, ad societatem,
" concordiamq; reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atque
" hæc causa coniungit. quam coniunctionem si, in Con=
" sulatu confirmatam meo, perpetuam in Republica te=
" nuerimus : confirmo uobis, posthac malum ciuile ac do
" mesticum ad nullam Reipu. esse uenturum partem.
" Et in epistola, quæ superiorem prima antecedit : Sta=
tum illum Reipublicæ, quem tu meo consilio, ego di=
uino confirmatum putabam, qui bonorũ omnium con=
iunctione, & auctoritate Consulatus mei fixus et fun
datus uidebatur; nisi quis nos deus respexerit, elapsum
scito esse de manibus. Et in prima sequẽtis libri : Equi
" tatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te signifero ac
" principe, collocaram, senatum deseruit.

16:

ABIECIT,] Quo modo senatus auctoritas abiecta? quia facto senatusconsulto de ambitu, & de iudicijs, nulla tamen lex perlata. nam cum ex senatus=consulto promulgata rogatio esset, intercedentes Tribu=ni pl. impedierunt. quo planum factum est, haud ma=gni senatus uoluntatẽ æstimari. ORDINVM: equitum, et senatus. 15.

16:

INSTAT] Adest: quale illud in Pisonem, Instant magnificentissimi ludi. et in Catilinã: Confi=do pœnã aut instare iã plane, aut certe appropinquare.

16:

EGREGIVS.] εἰρονικῶς. quasi egregius non possit esse Afranio Consule. 17.

16:

IVVENTVTIS] Deæ, quæ iuuentuti præesse creditur: quæ et Iuuentas dicta. unde in libro de claris oratoribus ludi Iuuentatis à Salinatore facti. hæc sacra à iuuenibus instituta, Festus tradit.

16:

NON committerentur:] Dictum eodem sensu, quo ludos cõmittere. quod infra suo loco exponetur.

16:

SVIS sacris] Sacris Iuuentutis, quibus ipse præesset.

16:

INITIAVIT.] Argute: nam cum, uitiauit, dicturus esset, iocans in literarum mutatione intulit, initiauit, ne discedere uideretur à sermone de sacris instituto.

16:

MENELAVS] Lucullus, uitiatæ mulieris uir, ut Helenæ Menelaus.

16:

ILLE pastor Idæus] Stuprator Helenæ Paris, à pastoribus in Ida monte educatus, pastorq; ipse diu creditus.

17.

TAM Menelaum, quàm Agamemnonem] Tam Marcum Lucullum, quàm Lucium eius fratrem. Paris, inquit, ille Troianus solum Menelaum affecit iniuria, fratrem eius Agamemnonem separatim nulla re læsit: noster autem Paris Memmius tam Menelaũ contempsit, quã Agamemnonem ante contempserat: idest,

qui ante Lucio Lucullo iniuriam fecerat, idem nunc Marcum eius fratrem non dubitauit offendere. sed de iniuria in Luciũ illata, quæret aliquis, unde hauriam. unde, nisi ex historiæ fonte? Plutarchus in Lucullo,
» ἀναβὰς, inquit, εἰς ῥώμην, πρῶτον μὲν κατέλαβε τὸν ἀδελ
» φὸν μάρκον ὑπὸ γαΐου μεμμίου κατηγορούμενον ἐφ᾽ οἷς ἔπρα
» ξε ταμιεύων σύλλα προστάξαντος. ἐκείνου δ᾽ ἀποφυγόντος,
» αὐτὸν τοῦτον αὐτὸν ὁ μέμμιος μεταβαλλόμενος, παρώξυνε
» τὸν δῆμον, καὶ ὡς πολλὰ νενοσφισμένῳ, καὶ μηκύναντι τὸν
» πόλεμον, ἔπεισεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. ἐλθόντος
» δ᾽ εἰς ἀγῶνα τοῦ λουκούλλου μέγαν, οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώ
» τατοι καταμίξαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς, πολλῇ δεήσει
» καὶ σπουδῇ, μόλις ἔπεισαν τὸν δῆμον, ἐπιτρέψαι θριαμ-
» βεῦσαι. Et in Vticensi: λούκουλλος ἐπανελθὼν ἐκ
» τῆς στρατείας, ἧς ἔδοξε τὸ τέλος καὶ τὴν δόξαν ἀφῃρῆσθαι
» πομπήϊος, εἰς κίνδυνον ἦλθεν τοῦ μὴ θριαμβεῦσαι, γαΐου
» μεμμίου κατασκευάζοντος αὐτὸν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ δίκας
» ἐπάγοντος.

17.

LIBERVM non putauit.] Nihili fecit, liberi hominis loco nõ habuit. ut illud libro III. in Verrem:
» Superbia qua fuerit, quis ignorat? quemadmo-
» dum is tenuissimum quenque contempserit, despexerit,
» liberum esse nunquam duxerit.

17.

NVMMOS uobis diuidere] Nummos in uestra tribu uiritim diuidere. In Plauti Aulularia magister curiæ argentum diuidit in uiros.

17.

TRADVCIT:] Vt adoptione plebeius

fiat. nam quia Tribunatus plebis patritio homini non dabatur, ideo Clodius, qui patritiæ gentis erat, ad plebem transire adoptionis iure cogitabat: ut deinde Tribunus factus, Ciceroni diem ad populũ diceret, quòd ciues Romanos cõtra leges occidisset. Infra, Hæc sunt in Rep. nisi illud etiam ad Remp. putes pertinere, Herennium quendam, Tribunum plebis, tribulem tuum, sæpe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere cœpisse. huic frequenter interceditur.

17.

SVFFRAGIVM de re Clodij ferat.] Suis suffragijs comprobet adoptionem Clodij. quod anno proximo Cæsaris Consulis opera factum est. de quo Suetonius: Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius, frustra iampridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horáq; nona traduxit. Vide Gellium de iure adoptandi, & arrogandi, libro V. Cap. XIX.

17.

ACCEPI in senatu, ut soleo:] Exagitaui in senatu, ut soleo huiusmodi homines. 10: 12. LENTIVS: ignauius, & tardius.

17.

HABERE dicit causam promulgatam.] Bessarionis antiquus liber, HABET DICIT: Caualcantis, HABET VT DICIT. in antiquis libris HABERE ego quidem nondum uidi. itaque quod mendosum esse potest, id ut exponam non laborabo. putaui aliquando sic posse corrigi: AB RE DICIT CENSVM PROMVLGATVM:

hoc sensu : Metellus ait, sine causa censum promulgatum : idest, propositum esse decretum senatus, ut comitia Censorum Consules haberent, quo census haberi posset. in quo imminuit anctoritatem suam : indicat enim cupiditatem Censuræ. dum Consul est, Censores creari nollet ; uellet, cum è magistratu exierit ; ut creari tum ipse possit . confirmat nostram sententiam quod est in epistolæ clausula de censu promulgato : et quod est pagina 20 : de eiusdem Metelli cupiditate triumphandi. potest etiam sic : AVET, VT DICIT : in quo Metellus suam imminuebat auctoritatem, qui promulgatum iri ab Herennio causam Clodianam cuperet, ut pugnare posset : cum illud idem de Clodio diceret, quod antea solitus esset, sua se manu, si fureret, interfecturum. hoc autem ab eo dici solitum, legitur in oratione pro M. Celio, pag. 50. AVET autem cum H scriptum ab antiquis, ex uetustis lapidibus apparet. fit igitur mutatio nulla : siquidem & B pro V in iisdem lapidibus incisam obseruauimus, ut baleas pro ualeas.

17.

AVLI autem filius,] Alter Consul L. Afranius Auli filius. 13.

17.

QVI Palicano] Quem Palicanus, sicut facit, quotidie probris maledictisq; uexet. De Palicano in epistola I.

17.

AGRARIA] Lex de agris pag. 18.

17.

PROMVLGATA *est*] *Proposita : ut intercedat, qui uelit; nemine intercedente, ad populū feratur.* A' FLAVIO: *Tribuno plebis.* LEVIS: *minimi ponderis, quòd in ea populare nihil sit.* 18.

17.

PLOTIA.] *Legis Plotiæ, huius opinor, apud Suetonium, & Gellium mentio : & alterius Plotiæ legis de ui, apud Asconium, Celium, Ciceronem. sed hanc, Flauiæ quam comparat, puto nō perlatam, quòd & ipsa, leuis ut Flauia, populare nihil haberet.*

17.

QVI *poterat,*] *Cui propter opes, et auctoritatem maximis rebus partam, licebat tueri Rempublicam, is silet.*

17.

TOGVLAM *illam pictam*] *Ludit in uestem Pompeij triumphalem : qua, illi concessum est, ut certis diebus uteretur. auctor Dion libro* XXXVII. *et Paterculus libro* II. *sensum explanemus. Pompeius Remp. non curat, neque ijs aduersatur, quibus deberet : quæsita gloria contentus, uerbum contra quenquā facere non uult : tacitus fruitur inani gloriola pictæ togulæ. Toga picta imperatores usos in triumphis, Capitolinus docet in Gordiano.*

17.

PISCINAS *suas*] *L. Lucullum, Q. Hortensium designat, homines consulares, magnaq; praeditas auctoritate : itemq; L. Philippum : qui non consu-*

laris

laris, erat tamen eloquentia, grauitate, honore florentissimus ciuitatis. hi piscinis ita delectabantur, ut omnē de Republica curam uiderentur abiecisse: qui non intelligerēt, amissa Republica nec suas piscinas saluas esse posse. hos appellat piscinarios 18: 20. et libro 11. 22:
» Nostri, inquit, principes digito se cœlum putant attingere,
» si muli barbati in piscinis sint, qui ad manū accedant.
» & eodem libro 28. Si erit nebulo iste cum his
» dinastis in gratia, non modo de Cynico consulari, sed
» ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare.
» Plura Plinius, Plutarchus, Macrobius, Varro.

17.

RESPONSVM] De locatione Asianorum uectigalium. 15:

17.

PATITVR.] Diem enim dicendo eximit. ita res non perficitur. quod anno sequenti facere conātem Cæsar Consul prehendi, & in carcerem duci iussit. Gellius, Suetonius, alij.

17.

NIHIL decernere] Est enim prius explicanda publicanorum causa: quam Cato uetat ad exitum perduci.

17.

ETIAM legationes] Puto fore, ut legationes audiri non possint mense Februario, sed ut in aliud tempus reijciantur, dum, quod agitur, de publicanis expeditur. Februarius autem mensis legationibus audiendis dabatur. Ad Quintū fratrē, in epist. fam. Pedianus.

17:

NE *absens censeare,*] *Dicam te uenturum, ne Censores absentem censeant.*

17:

SVB *lustrum*] *Paulo ante lustrum: quod fie*
" *bat omnibus iam censis. Liuius libro I. Seruius Tullus*
" *censu perfecto, instructum exercitum omnem sue, oue,*
" *taurisq; tribus lustrauit: idq; conditum lustrum appel*
" *latum, quia in censendo finis factus est. sub lucem,*
" *Virgilius dixit: sub horam pugnæ, Suetonius: pro, paulo ante.* GERMANI NEGOTIATORIS: *quia negotiatores peregrinabantur: & quanquam censum audirent Romæ promulgatum, reditum tamen quam maxime poterant differentes, qui à sua re admodum ægre diuellerentur, non nisi sub lustrum ueniebant, ciuibus ferè omnibus iam censis.* GERMANI, *ueri, nimium cupidi, & in lucello supra quàm satis est occupati. unde, Germana ironia, germana patria, germani Campani, & huiusmodi apud Ciceronem.*

17:

QVOD *tu soles facere*] *Qui hebes in literis non sit, intelliget, opinor, aut subesse mendum in hoc membro, aut in eo, quod huic proximũ antecedit, abundare* TAM. *restituerem sic, diuinationi si locus esset: Si tam breueis epistolas uelim mittere, quàm tu soles; facile te superarem.* SCRIPTO: *sunt qui reponant* SCRIBENDO, *ex ingenio scilicet: nam antiqui libri, quos quidẽ ego uiderim,* SCRIPTO.

17:

GALLICI *belli uersatur metus.*] Hedui et Sequani bellum inter se gerebant. sed quoniam Hedui fratres populi Romani; propterea de exitu belli Romæ timebatur; tum, quòd, Heduis uictis, summum erat periculum, ne gens bellicosa in Italiam irrumperet. Cæsar libro I. pag. 10.

17:

FRATRES *nostri*] Senatus, cognita Heduorum fide, fratres, consanguineosq; sæpenumero appellauerat. Cæsar, Plutarchus, Strabo, Tacitus.

17:

PVGNANT] Cum Sequanis. ad extremum Sequani, Germanis mercede conductis, uictoria potiti. Cæsar.

17:

HELVETII] Quibus anno proximo superiore Orgetorix persuaserat, ut de finibus suis cũ omnibus copijs exirẽt: perfacile esse, cũ uirtute omnibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri. Cæsar initio lib. I.

17:

PROVINCIAM] Allobroges, prouinciam populi Romani.

17:

CONSVLES] Afranius, et Metellus: ut citeriorem Galliam tuerentur, ulteriorem bello peterent.

17:

VACATIONES *ne ualerent:*] Octaua in Antonium, Grauius, inquit, esse tumultum, quã
» bellum, hinc intelligi licet, quòd bello Gallico uacatio-

» nes ualent, tumultu non ualent.

17:

CVM auctoritate] Qui statuerent, quod ipsis è Republica uisum esset. nam erat quandoque legationum genus sine auctoritate, duntaxat cum mandatis.

17:

Q. METELLVS Creticus,] Qui Consul fuerat cum Q. Hortensio, et Cretici cognomen assumpserat à Creta deuicta. Pedianus in Pisonem.

L. FLACCVS: qui Prætor fuerat Cicerone Cõsule. Salustius, Cicero, Plutarchus. τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον: quasi dicat: duobus clarissimis uiris, Metello consulari, & Flacco prætorio nõ recte Lentulus, qui nullis honoribus commendetur, additus est tertius. Prouerbium hoc apte usurpatur, ubi dissimilia commiscentur. quid enim unguento cum lente? Gellius libro XIII. cap. XXVIII.

18.

CVM hæc domi nascantur?] Quid. n. aliorum laudationes expectem, cum tantopere lauder à senatu? et quasi se excusat, quia dixerat, Nos duo quasi pignora Reipublicæ: quid enim, inquit, externos laudatores expectem? Cum sermo habetur ijs de rebus, quas in nostra potestate sitas alij sine causa suppeditãt, recte usurpamus, Nobis nascuntur ista domi.

18.

AGITABATVR] Valde Flauius laborabat de agraria lege perferenda: nihil non tentabat.

18.

AVCTORE *Pompeio :*] *Qui agros diuidi uolebat ijs, qui sub ipso militauerát.* Dion *lib.* XXXVII.

18.

POPVLARE,] *Quod populo ualde placeret.* 17.

18.

PRAETER *auctorem:*] *Præter Pompeiũ: quem populus diligebat.*

18.

SECVNDA *concionis uoluntate*] *Quod sine summa eloquentia fieri nõ poterat, ut populus contra sua commoda concionanti assentiretur.*

18.

TOLLEBAM] *Tria capita dicebam & probabam non recte in lege esse posita.*

18.

LIBERABAM] *Persequitur ea capita, quæ tollebat ex lege.* LIBERABAM : *eximebam è lege : possessoribus relinqui uolebam.* Flauius *autem in lege tulerat, ut priuatis ademptus diuideretur populo* Romano *; priuatis tantũ pecuniæ redderetur, quantum pro eius agri emptione numerassent.*

18.

P. MVTIO, L. Calpurnio Coss.] *Quo anno* Tribunus Tiberius Gracchus *legem agrariã tulit.*

18.

PVBLICVS *fuisset :*] *His enim* Consulibus *eum agrum senatus priuatis uendiderat : ut post eos* Consules *publicus ager non fuerit.*

18.

SYLLANORVM *hominũ possessiones*] *Victor Sylla donauerat amicis suis eorũ agros, qui Marium secuti contra ipsum arma tulerant.*

18.

CONFIRMABAM] *Syllanis possidentibus eripi nolebam.*

18.

PVBLICARAT,] *Quia Mariũ iuuissent.*

18.

NEQVE *diuiserat,*] *In epist. fam. 203.*
» *Volaterrani, inquit, Syllani temporis acerbitatem subterfugerunt benignitate deorum immortalium: summoq; studio populi Romani à me in Consulatu meo defensi sunt. cum enim Tribuni pl. legem iniquissimam de eorũ agris promulgassent; facile senatui, populoq; Romano persuasi, ut eos ciues, quibus fortuna pepercisset, saluos esse uellent.*

18.

IN *sua possessione*] *Nam in lege Flauius posuerat, ut, quando eorũ agri à Sylla publicati fuerant, publice diuiderentur.*

18.

VNAM *rationem*] *Vnum illud caput Cicero probabat, de pecunia ex nouis uectigalibus cogenda: quo tamen in capite non nihil à Flauio dissidebat. ille enim eam pecuniam pro agro priuatis adempto numerari uolebat, agrum illum fieri publicum, & populo diuidi, aut minimo locari: (id enim fieri solitũ, scribit Plutarchus in Tiberio) Cicero autem ea pecunia alios*

agros populo emi, priuatis autem suas possessiones con seruari. ita & populo satisfaciebat, & priuatorum commodo consulebat.

18.

Ex nouis uectigalibus] Non ex omnibus, (nimium enim id fuisset) sed ex nouis. quæ autem erant noua uectigalia? bello scilicet proximis annis quæsita, nationibus maxime per Cn. Pompeium in populi Romani potestatem redactis. Plutarchus hæc tradit: cum tributa, quæ Reipublicæ pendebantur, quinquagies decies centena millia fuissent, ex Pompeij uictorijs aucto imperio facta esse octuagies & quinquies decies centena millia.

18.

PER quinquennium] Per tot enim annos uectigalia locabantur.

18.

POMPEIO] Quo auctore lex ferretur.

18.

AGRARIORVM] Hominum de plebe, qui agros cuperent ad egestatem depellendam.

18.

NOSTER exercitus,] Hæc est manus fautorum meorum. infimi enim et pauperes, ut rerum nouarũ cupidi, Ciceronem haud omnes amabant, quem scirent in Consulatu acerbissimum ijs fuisse, qui res nouas quæsierant. locupletes contra in oculis ferebant, cuius uigilantia sublatam coniurationem intelligerent, quam egentes & perditi ciues diuitum fortunis infensi fecissent.

18.

SENTINAM urbis exhauriri] Cum homines sordidi migrarent in eos agros, quos pecunia publica emptos accepissent.

18.

BELLO,] Timore Gallici belli, maximeq; Heluetiorum.

18.

REFRIXERAT.] Omissa fuerat.

18.

ILLE alter] Alter Consul L. Afranius.

18:

AD plebem traducendo] Ne idem iteremus, uide supra, 17.

18:

INTERCEDITVR.] Legem promulgauerat de Clodio adoptando. ei legi intercedebāt alij Tribuni.

18:

VT opinor,] Præter hæc opinor, inquit, nihil est, quod ad te scribam de Republica.

18:

ILLARVM Nonarū Decembrium] Quo die supplicium sumpsit de coniuratis. Pro Flacco: O' Nonæ illæ Decembres, quæ me Consule fuistis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possum.

18:

DISIVNGI,] Primum, quòd moleste tulissent factum esse senatusconsultum, ut de ijs, qui ob

iudicandum pecuniam accepiſſent, quæreretur : deinde, quòd non impetraſſent de inducenda locatione Aſianorum uectigalium. 17.

18:

PISCINARIOS] Piſcinarum ſtudioſos Hortenſium, & Lucullum : uterque enim Attici amicus, Hortenſius etiam familiariſſimus : ut 39 : & Nepos in uita.

18:

FIRMIORA præſidia] Cum diſiungi uiderem ſenatus & equitum concordiam ; quod mihi ſperaueram fore firmiſſimum præſidium ; (ſi quidem eorum ſententias, auctoritatemq; ſecutus, in perditos ciues animaduerteram : ut ex ea re ſi qua unquam in me Tribunitia tempeſtas oriretur, ſenatus & equites pro mea ſalute pugnaturi uiderentur) ad alia præſidia conuerſus, coniunxi me cum Pompeio, & in gratiam redij cum iuuentute.

18:

TACVERAT,] Non dum laudauerat eas res, quas ego in Conſulatu geſſeram. laudauerat autem Craſſus non libente Pompeio. 9.

18:

EX illarum rerum diſſenſione] Quia Pompeio non probarentur quæ in Conſulatu geſſiſſem.

18:

IN ſua ratione] Ad priuatas opes retinendas.

18:

QVAE erant in me incitata,] Propterea quòd acerbe in iuuentutem Cicero erat inuectus. 10 :

18:

POPVLARE, ac dissolutum :] Omnibus do operam ut satisfaciam, ita tamen, ut nihil agã, quod quasi uiro graui minus dignũ reprehendi possit.

19.

EPICHARMVS] De quo Horatius, opinor in epistola ad Augustum :

» Dicitur Afranij toga conuenisse Menandro,
» Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.

Inuenit comœdiam Syracusis, ut testatur Suidas, quin etiam hunc locum, quẽ Cicero adducit, recitat in dictione νήφειν.

19.

DE tuo autem negotio,] Factum erat senatus consultum alijs de rebus, sed hoc additum in extremo, ut liberi populi soluere ne cogerentur. 23.

19.

PEDARIORVM] Senatores, qui curules magistratus gessissent, curru in curiam honoris gratia uehebantur : cæteri pedibus itabant : unde pedariorũ nomen. Gellius libro III. cap. XVIII.

19.

NOSTRVM] Qui maioribus honoribus functi sumus.

19.

ME esse ad scribendum] Me affuisse, dum scriberetur senatusconsultum. nam in senatusconsultis adscribebantur eorum nomina, qui affuissent : eæq; dicebantur senatusconsulti auctoritates. in epist. fam. 117. & in proœmio libri III. de Oratore.

19.

ALIAM *rem*] *Primo relatum eſt non de populis liberis, ſed alia de re, ut ex ipſo ſenatuſconſulto potes intelligere : deinde ex ſententia Seruilij additum eſt illud, ne liberi populi cogerentur ſoluere. quòd ſi de populis liberis primo actum eſſet, ego, qui ſcirem à Sycionijs pecuniã tibi deberi, tua cauſa repugnaſſem, neque ſcribendo affuiſſem.* 23.

19.

A' P. *Seruilio filio,*] *Viuebat enim pater P. Seruilius Iſauricus. ſic ad Quintum fratrem libro* II.
» *carpebatur Pompeius à Bibulo, Curione, Fauonio, Ser-*
» *uilio filio. et ad eundẽ libro* III. *P. Seruilius pater*
» *ſignificat, ualde te ſibi gratum feciſſe, quòd de ſua uolũ*
» *tate erga Cæſarem diligentiſſime locutus eſſes. & ubi patri & filio prænomen idem eſſet, additum eſt, pater & filius, ut internoſcerentur : ex quo in his epiſtolis ſæpe, Quintus pater, Quintus filius.*

19.

IN *poſtremis*] *Et hic pedarius erat, ideoq; in poſtremis ſententiam dixit, cum ante dixiſſent curulibus magiſtratibus functi. annum agebat alterum & trigeſimum: quod ſupputantibus liquebit : Cõſul enim fuit anno ſuo, ideſt ætatis anno* XLIIII. *collega Cæſare iterum Conſule, ut ſcripſit ipſe initio lib.* III. *de bello ciuili. & à Conſulatu Afranij & Metelli, quibus ſcripta eſt epiſtola, ad Conſulatũ Cæſaris & Seruilij anni undecim numerantur. ut noſtra ſupputatio cum ratione congruat. annum igitur agens alterum & trigeſimum, non dum ad Aedilitatis gradum per-*

uenerat : qui primus erat curulis magistratus, septem annis infra legitimum annum Consulatus. Hæc uberius in libro de magistratibus.

19.

CONVENTVS] Recenti re homines cōueniebant, ut inducendi senatusconsulti rationem inirent, quòd illud, De populis liberis, additum esset cum iniuria, damnoq; multorum. postea conuenire desierunt, cū intelligerent immutari nō posse. Idem pag. 20.

19.

TVIS blanditijs] Quando iudicio cū ijs agere non potes, impediente senatuscōsulto proxime facto.

19.

NVMMVLORVM aliquid] Attico enim Sicyonij debebant. 7. 27.

19.

HOMINI Attico] Tibi. ludit in cognomen Attici.

19.

DE suis historijs] De bello Marsico græce scriptis. Plutarchus.

19.

BARBARA quædam, & obsoleta] Non Attica, sed barbara, et nimis antiqua.

19.

TERTIVM poema] Tertium opus de Consulatu meo, uersibus conscriptum. primus enim commētarius græce compositus, alter latinus, tertium poema.

19.

Τίς πατέρ' αἰνήσει?] A' filijs patres laudantibus,

quòd ipsi laudabiles non sint, transtulit Cicero ad se ipsum laudantem, quasi qui non laudaretur ab aliis. Plutarchus in Arati principio dilucide exponit, & ait esse τὴν παλαιὰν παροιμίαν.

19.

QVOD potius sit,] Quod sit laudabilius nostro Consulatu.

19:

SECVS esse dictum] Scripserat enim Atticus, se putare, Quintum & Romæ, & in itinere de ipso minus commode locutum. 14.

19:

EPISTOLAM reddidit,] Rescriptam ad eam, cuius initium est, Magna mihi.

19:

INIVCVNDIVS] De discordiis Quinti & Pomponiæ.

19:

MODERATISSIMVM fuisse] Quòd ea moderatissime tuleris.

19:

NEQVE de statu nostræ dignitatis est recedendum :] Recederem autem, si susceptam de Rep. curam abiicerem. Responderat Atticus ad illud, Vtor Pompeio familiarissime, quod est pag. 15 :

19:

NEQVE sine nostris copiis] Non debeo Pompeii amicitiam tanti facere, ut ueteres amicorum copias negligam. sine quibus intra alterius præsidia uenire, idest uni Pompeio me totum credere, tutum non est.

ſic igitur faciam : firmabo , ut inſtitui , meas opes a= micitia Pompeij : & tamen, quia non unius fidei ſunt omnia committenda, ueterum amicorum præſidia non dimittam.

20.

E T is , de quo ſcribis ,] Manifeſtum eſt, Cn. Pompeium intelligi.

20.

N I H I L non ſummiſſum, atque populare .] Verbum enim non faceret, quod quenquam de populo poſſit offendere. quo minus expectare ab eo conſtantiā, & animi firmitudinem debeo. ergo non committemus, ut ſine noſtris copijs intra illius præſidia ueniamus.

20.

F L V C T V A N T E M ſententiam confirmaſ= ſem,] Cum eius animus in tuenda Republica nu= tare interdum uideretur , confirmaui.

20.

A' S P E malorum] Sperauerant enim impro bi homines contentionem mihi fore aliquam cum Pom peio ex illarum rerum , quas in Conſulatu geſſeram , diſſenſione . 18 :

20.

A D mearum rerum laudem] Tantum abeſt ut propter eas res à me diſſenſerit, ut eas etiā in ſenatu non ſemel, ſed ſæpe laudarit. 18 :

20.

N V L L A M rem tanti æſtimaſſem.] Nihil mihi tanti fuiſſet, ut cum eo me coniungerem.

20.

BONOS uiros] Quos paulo ante suas copias uocauit.

20.

Σπάρταν] Rempublicam, quam semel tuendã suscepi, nunquam deseram. adagium est in Suida, et Plutarcho, σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει: de ijs, qui bus cum fortunæ munere contigisset ut Spartæ nascerẽtur, degenerare à tam nobilis patriæ testata uirtute sine magno dedecore non liceret.

20.

POST Catuli mortem] Perierat non multo ante: nam Consulibus Pisone & Messalla, anno proximo superiore uiuebat: ut pagina 11: & apud Plutarchum in Crasso.

20.

HANC uiã optimatum] Rectam rationem in Republica.

20.

NEC comitatu] Scribit Plutarchus in Crasso, Ciceronis, Catuli, Catonis fuisse quandam in defendenda libertate societatem, & consensionem.

20.

RHINTON] Poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas.

20.

Οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.] Iambicus senarius. latine sic: Alij quidem propè nihil sunt, alijs autem nihil curæ est. qui me, inquit, recta sentientem adiuuare, et in optimatum uia pergentem

forsitan sequi uellent, infirmi ab auctoritate nõ possũt: & qui possent, negligunt.

20.

PISCINARII] Hortẽsius, & Lucullus; quos Ciceronis, noui hominis, dignitas angeret. 17.

20.

A' CVRIA] Sæpe curiam pro senatu, forũ pro populo ponit, figura grammaticis obseruata. A' CVRIA igitur, à senatu. ego me, inquit, ad popula rem rationem nõ dabo, ut Pompeius, ut Cæsar, ut omnes non boni ciues: senatui semper ita affixus hærebo, ut nulla res diuellat.

20.

REBVS meis consentaneum:] Ne dissentiam à me ipso, qui in Consulatu meo nihil gessi non auctore senatu.

20.

NON multũ spei est in senatu:] Vt senatus factũ senatusconsultũ de liberis populis inducat. 19. 23.

20.

IAM,] Nam initio fuerant, qui quererentur: quod epistola proxima dixit: Conuentus, qui ini
" tio celebrabantur, iandiu fieri desierunt. 19.

20.

ALIA uia] Quando in senatu spes non est.

20.

AD quos pertineret,] Non animaduersum est, illud, De populis liberis, addi sine multorum detrimento non posse. 23.

PARTIM

20.

PARTIM maleuolentia,] Sunt in senatu, qui odio prosequantur eos, ad quos intelligunt ex senatusconsulto rei familiaris iacturam peruenire: itaque, ne inducatur, pugnabunt.

20.

OPINIONE æquitatis] Vt ea, quæ recta sunt, constanter tueri uideantur. & OPINIONE AEQVITATIS, quasi non tam de ipsa æquitate, quàm de opinione hominum, & inani quadam specie laborent.

20.

MEDIOCRIVS] Quasi aperte Metellus ostenderet, se bellum malle, quàm otium.

20.

AVLI uero filius] Afranius Consul. 13. 17.

20.

MAGNI nostri ὑπώπιον.] Pompeij macula & infamia: quia Pompeij potissimum opera ad Consulatum Afranius peruenerat. 13.

20.

SER. Claudius] Frater Pæti. de quo in epi-
» stola ad ipsum Pætum his uerbis: Seruius frater tuus,
» quem literatissimum fuisse iudico, facile diceret, hic
» uersus Plauti non est, hic est, quòd tritas haberet aures
» notandis generibus poetarum, & consuetudine legendi. Frater autē Claudius Papirij, non germanus (nā eodem uterque appellaretur nomine) sed aut consobrinus, aut ex eadem matre, diuerso patre. 23.

20:

PER legem Ciaciam licere capere] Iocatur in legem Cinciam, quæ erat de donis et muneribus. In II. de oratore, Sæpe, inquit, sententiose ridicula dicuntur, ut M. Cincius quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodijsset, & satis contumeliose, quid fers Cinciole, quæsisset: ut emas, inquit, Cai, si uti uelis. & in de senectute: Quadriennio post factus sum Prætor: quem magistratum gessi Consulibus Tuditano & Cethego, cum quidem ille admodum senex suasor legis Ciciæ de donis & muneribus fuit. Et Liuius libro IIII. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, nisi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cinciam de donis & muneribus, nisi quia uectigalis iam, & stipendiaria plebs esse senatui ceperat?

20:

CINCIVS] Hic Attici negotia Romæ procurabat. 4:

20:

AGIT maximas gratias:] De eo, quod ipse tua sponte ipsius causa iam fecisti. Tale illud in epist. fam. 31. Omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas literas maximum apud te pondus habituras.

IN LIBRVM II. CICERONIS EPI-
STOLARVM AD ATTICVM,
PAVLI MANVTII COM-
MENTARIVS.

21.

VNTI *mihi Antium*] *Huc se nobiles*
E *Romanos animi causa contulisse, legimus in Strabone. aberat autem Roma Antium sta dijs* CCCVII, *hoc est milliarijs* XXXVIII *cũ dimidio . nam, ut ait Plutarchus in C. Graccho,* Τὸ μίλιον ὀκτὼ σταδίων ὀλίγον ἀποδεῖ.

21.

GLADIATORES M. *Metelli*] *Gladiatorum certamina cum alij cupide uiserent, ego cupide reliqui.*

21.

LEGI *enim libenter,*] *Quòd & tua essent, & de rebus meis, ideo libenter legi . sed ad genus orationis quod attinet, horridula mihi, atque incompta ui sa sunt . et* LIBENTER *quasi diligenter : ut contra non libenter legunt, qui negligenter.*

21.

ORNATA *hoc ipso, quòd ornamenta neglexerant,*] *Fortasse imitatus est Terentij figuram ex Phormione :*

Virgo pulchra : &, quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem.

quale etiam uetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes : Ideo bene olere, quia nihil olerent . quod est apud Plautum in Mustellaria. cui sententiæ nõ dis-

ſimilis illa Varronis in ſatyra Menipea, quam recitat
» Macrobius libro III. Bellaria ea maxime ſunt melli=
» ta, quæ mellita non ſunt.

21.

ISOCRATIS μυροθήκιον,] Non diſce=
dit à tralatione unguentorum, quia dixerat horridula,
& olere. Attici oratio, quia ſine pigmentis, horridior:
nitida Ciceronis, quia cum pigmentis.

21.

EIVS diſcipulorum] Multos docuit Iſocra=
tes: quorum notiſſimi Ephorus & Theopompus; ille ut
ingenio tardior, et calcaribus concitandus, ſic uita pro
bior; hic ut acrior, & freno coercendus, ita & impro
bior. Hæc Suidas. Iſocratem apud Plutarchum deri=
det Cato maior, quòd eius diſcipuli ſeneſcerent dicendo,
ut apud Ditem cauſas agerent.

21.

STRICTIM attigiſti,] Curſim legiſti,
miſſum uidelicet ab alijs: (iam enim diuulgatus erat,
ſiquidem & Poſſidonius eum Rhodi legerat, ut infra
proxime) poſt autem eum, opinor, accepiſti, qnem ego
L. Coſſinio dederam.

21.

FASTIDIOSE] Cum omnia in eo dili=
gentiſſime examinaſſem, uſque ad faſtidium.

21.

ORNATIVS] Quod homo Græcus ui=
deretur præſtare poſſe.

21.

ADOLESCENTVLORVM ſtudijs ex

citati,] Quia uidemus adolescentulos eloquétiæ studio teneri. 21:

FVIT enim mihi commodum &c.] Licuit enim mihi ad Demosthenis imitationem curare, ut orationes aliquot meæ de Republica in Consulatu habitæ legerentur. 21:

IN senatu Cal. Ian.] De lege agraria contra P. Seruilium Rullum, Tribunum plebis: quæ extat, sed initium desideratur. eamq́; significat in epistola ad Lē-
» tulum, cum inquit: Memoria tenebam, nobis Cósulibus
» ea fundamenta iacta Calendis Ianuarijs confirmandi
» senatus, ut neminem mirari oporteret, Nonis Decembri-
» bus tantum uel animi fuisse in illo ordine, uel auctori-
» tatis. 21:

ALTERA ad populum] Quæ extat. Plinij
» uerba hæc sunt libro VII. cap. XXX. Sed quo te
» M. Tulli piaculo taceam? quo ue maxime excellentem
» insigni prædicem? quo potius, quàm uniuersi populi il-
» lius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua Con
» sulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agra
» riam, hoc est alimenta sua, abdicauerunt tribus. te sua-
» dente, Roscio theatralis auctori legis ignouerunt, nota-
» tasq́; se discrimine sedis æquo animo tulerunt. te oran-
» te, proscriptorum liberos honores petere puduit. &c.
21:

DE Othone,] Pro Sex. Roscio Othone: cui plebem Cicero reconciliauit, moleste ferentem, quòd is legem tulisset, ut equites in theatro separatim à plebe in quatuordecim proximis ordinibus sederent. Plutarchus in Cicerone, & Plinius libro VII. item in oratione

pro Muræna, & Pedianus in Corneliana.

21:

PRO Rabirio,] Pro C. Rabirio perduellionis reo, ad Quirites. extat.

21:

DE proscriptorum liberis] Sylla proscriptorum liberis aditum ad magistratus lege obstruxerat. his petentibus, ut, abrogata Syllæ lege, honores capere liceret, Cicero Consul dissuasit. Sed operæpretium est recitare locum ex oratione in Pisonem, quòd huic epistolæ non parum lucis afferre uideatur. Ego, inquit, Calendis Ianuarij senatum, & bonos omnes legis agrariæ, maximarumq; largitionum metu liberaui. ego agrũ Campanum, si diuidi non oportuit, conseruaui: si oportuit, melioribus auctoribus reseruaui. ego in C. Rabirio perduellionis reo XL annis ante me Consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui cõtra inuidiam, atque defendi. ego adolescentes bonos & fortes, sed usos ea conditione fortunæ, ut, si essent magistratus adepti, Reipublicæ statum conuulsuri uiderentur; meis inimicitijs, nulla senatus mala gratia comitiorum ratione priuaui. ego prouinciam Galliam, senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, in concione deposui. ego L. Catilinam, cædem senatus, interitum urbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe iussi. ego tela extremo mense Consulatus mei intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorsi.

21:

QVA Catilinam emisi;] Extat.

21:

QVAM *habui ad populum*] Extat, & item *quæ consequentur duæ.*

21:

INVOCARVNT;] Mallem, Indica- *runt: ut subaudiatur, cōiurationem. indices enim* Allobroges Consul Cicero *in senatum introduxit. In orationibus: &* Salustius.

21:

DVAE *breues,*] Vna, *quæ in* Rullum *ad populū tertia legitur, breuissima: alterā desideramus.*

21:

» LIBRIS] Orationibus: *ut in* Oratore, *Nos*
» *etiam in hoc genere frequentes, ut illa sunt in quarto*
» *accusationis. quartā enim orationem in* C. Verrem *intelligit.*

22.

PVLCHELLI] Clodij *pag.* 12:

22.

METELLVS *impedit,*] Obstitit *enim, ne plebeius fieret* P. Clodius: *ut in oratione de* Aruspicum *responsis, & pro* M. Celio.

22.

NON *simulat,*] Ante *causam occultauerat, cur ex patritio plebeius fieri uellet: nunc non simulat: præsefert, ideo se de transitione ad plebē cogitare, ut deinceps* Tribunus *fieri possit. quod patritio nō licet.* 17.

22.

IN SICILIA] Vbi Quæstor *fuerat.* Quæsturam *autem* Aedilitas *consequebatur: sed plebeijs hominibus inter utranque interpositus* Tribunatus *plebis*

patebat. Clodius autem patritius, quia Tribunatu legi bus excludebatur, Aedilitatem se statim petiturum di= ctitarat: postea, ut Ciceroni diem diceret, plebeius fa= ctus Tribunatum petijt, & adeptus est.

22.

SAEPE dictitasset.] Sic Bessarionis et Ca= ualcãtis uterque liber. Subaudi, se esse petiturũ. omni no abundare uidetur dictio SAEPE, cum frequen tatiuum uerbum sequatur: sed ferri potest, cum & Matius in epistola ad Ciceronem dixerit, Frequentes uentitasse, pro sæpe uentitasse.

22.

PATRITIIS] Patritij Sergius Catilina, Cornelius Lentulus, principes coniurationis.

22.

A` FRETO] Quod iacet inter Messanam Siciliæ ciuitatem, et Regiũ Calabriæ, in extrema Italia.

22.

PRODIRE] Cum summa celeritate usus, præter spem omnium affuerit.

22.

TRIBVS horis Roma Interamnam:] De= signat illud tempus, cum Clodius de sacris pollutis ac= cusatus, quòd noctu intrasset eò, ubi Vestales pro po= pulo faciebant; apud iudices testimonio Cassinij Scho= læ probauit, se, qua hora diceretur inter sacra depre= hensus, Interamnæ fuisse: quod tamen perspicue fal= sum intelligebatur, quia & Cicero eum, et multi eo die Romæ uiderant, tribus horis ante horã deprehensionis: ut tum quidem Interamnæ esse Clodius non potuerit,

nisi si tribus horis Roma Interamnam posset accurrere. quod cum non posset, propter locorum maiora interualla; cauillans tamen Cicero, factum id à Clodio dicit, quia iudicibus probare uisus est, quoniam est absolutus. 22.

ITEM ante:] Cum noctu introiuit domũ Cæsaris, ubi sacra Bonæ deæ à mulieribus celebrabãtur.

22.

CVM iri maxime debuit.] Cum afficiendus supplicio fuit, quòd Bonæ deæ sacra uiolasset. & iocatur in ambigua significatione: nam ire obuiam, prodire obuiam proprie ualet; μεταφορικῶς, resistere: ut li
" bro IIII. Huic obuiam it Cato. Qua ratione et Bru
" tus in quadam epistola dixit, Maleuolentiæ hominum
" in me, si poteris, occurres.

22.

CVM candidatum deducerem,] Candidatos ad commendationem clari uiri Martium in campum deducebant. Q. Cicero de petitione Consulatus.

22.

SICVLIS locum gladiatoribus dare.] Siculis meis clientibus locum dare, ubi gladiatorum certamina spectare possent. amicis enim, et tribulibus ad spectacula locus dabatur: ut in oratione pro Muræna. GLADIATORIBVS: cum gladiatores pugnarent. sic locutus est 34. & in epist. fam. 164: et in prima in Antonium in extremo, et in nona item in extremo. 22.

NOVOS patronos instituam.] Nouos patronos Siculis dabo, quando tu, uetus eorum patronus,

locum ijs dare gladiatoribus non consuesti. Et patronus Siculorum Cicero iam inde à Quæstura sua Siciliensi.

22.

SED soror &c.] Quia se ipsum designauit, cũ dixit, NOVOS PATRONOS, (nam & ipse Quæstor fuerat in Sicilia) intulit, Sed locum dare Siculis non facile potero, cum soror mea, quæ tantum habeat loci, unum mihi solum ad spectandum pedem det. quasi dicat: poteris igitur tu multo minus, cui consularis soror nõ est. CONSVLARIS: uxor Consulis Q. Metelli, quæ propterea loci plurimum in spectaculis haberet. PEDEM: de pede, qui est in mensura, Clodius intellexit, Cicero uertit ad genus concubitus, quo mulieris utrunque pedem tolli significat Ouidius in tertio de arte amandi:

Melanion humeris Atalantæ crura ferebat.

nec dubitabatur, quin Clodius cũ tribus sororibus rem
» habuisset. unde illud in epistola ad Lentulum: Qui non
» pluris fecerat Bonam deam, quàm treis sorores.

22.

NON consulare] Obscœnum, minimeq; dignum, quod à Cicerone, homine consulari, diceretur.

22.

MALE consularem.] Facit enim, quæ Consulis uxorem non deceant.

22.

SEDITIOSA:] Hanc fratris Clodij patronum appellauit pagina 12: et, gratia multum posse, ostendit in peroratione orationis pro M. Celio, cum eius opera Sex. Clodium dixit absolutum.

22:

VIDETVR *refrixisse.*] *Tota res agraria interpellata bello refrixerat, dixit pag.* 18.

22:

MOLLI *brachio*] *Leuiter: tralatione ab iis, qui pueros erranteis leuiter percutiunt.*

22:

DE *populari leuitate*] *Vt grauiorem se ciuem in Republica præstaret.* 20.

22:

BENE *gestæ,*] *Bello Mithridatico.*

22:

CONSERVATAE] *Extincta coniuratione.*

22:

CVIVS *nunc uenti ualde sunt secundi,*] *Quòd uictor ab Hispaniis ad triumphum decessisset.*

22:

NVM *tantum*] *Quantum tu uideris suspicari, qui me de Pompeii familiaritate obiurgas.*

22:

QVA'M *quæ execaret*] *Ciues enim populares, minus recte sentienteis, quos alii non sapientes oppugnarent, ego potius studeo lenire, et artificio quodam ad Reipublicæ partes traducere. ita non uideor improbandus, qui, quod in ciuitate, quasi in corpore, uitiosum est, sanare uelim potius, quã execare. Notat nimiam, Catonis maxime, seueritatem, quæ Reip. noceret.*

22:

EQVITATVS *ille,*] *Equites Romani, quos ego cum senatu coniunxeram.*

22:

IN cliuo Capitolino,] In æde Concordiæ ad radices assurgentis Capitolij. qua in æde Consul Cicero senatum consuluit, quid de coniuratis deprehensis statuendum uideretur; cum etiam equites Romanos adhibuisset. quod initiũ fuit eius cõcordiæ, quæ inter equites et senatũ est consecuta: ut supra docuimus, 16:

22:

TE signifero, ac principe,] Cum te quoque, equestris ordinis principem, ad eam consultationem adhibui. sed persistit Cicero in tralatione rei militaris: & quia dixerat, EQVITATVS; intulit, TE SIGNIFERO: cum nihil aliud significet, quã, in senatu Atticum, qui principem locum ordinis equestris obtineret, cum cæteris equitibus affuisse.

22:

NOSTRI autẽ principes] Principes ciues, Lucullus et Hortensius, piscinarũ studiosi. 17. 18: 20.

22:

MVLI barbati] Barba gemina mulos insigniri labro inferiori, Plinius libro IX. cap. XVII. scriptum reliquit.

22:

NOLINT obesse,] Reipublicæ. & Pompeium maxime, ac Cæsarem intelligi, perspicuum est.

22:

VERIVS,] Aequius: ut pro Murena:
" Negat uerum esse allici beneuolentiã cibo. item Cæsar, Liuius, Virgilius, Horatius.

22:

IN iudicium uenire] Accusari apud iudices.

23.

EQVITES *curiæ bellum,*] Indixerũt, *subaudi : & curiam accipe pro senatu : ut sit continens pro contento.* 23.

RENVNCIANTIBVS?] Petentibus ut locatio Asianorum uectigalium induceretur. pagina 15: 23.

RETINENDI *ordinis causa*] Ne ordo equester alienaretur à senatu. publicani enim equites Romani. 23.

FACIENDA *iactura*] Fuit satisfaciendum equitibus locationis inductionem postulantibus, quanquam id cum ærarij iactura fieret.

23.

CONSVLE *in carcere incluso*] L. Flauius Tribunus pl. Metellum Consulem in carcerem inclusit, quia legem agrariam perferri non sineret. alijs tamen Tribunis opem ferentibus, & Pompeio suffragante, aliquot post horis exiuit. Dion libro XXXVII.

23.

ASPIRAVIT *nemo eorum,*] Maxime equites Romanos significat : quorum opera cum Cicero Consul usus esset in defendenda Republica, post alienati à senatu propter senatusconsultum de iudicijs, & quia de inductione Asianorũ uectigalium minime impetrabant, non modo non concurrerunt ad opem Metello ferendam, aut iuuandos optimates in seditionis tumultu, sed nec aspirarunt, idest ne animo quidem se fauere indicarunt. 23.

MERCEDE *conductos*] Quid ergo, inquies,

feremus istos equites, in iudicio pecuniã accipienteis?

23.

LIBERTINIS, atque etiam seruis] Præstat, equites Romanos corruptos et mercede conductos, iudices habere, quàm libertinis et seruis seruire: à quibus contra perditos ciues opem implorare cogemur, si equestris ordinis præsidio priuamur.

23.

ἅλις σπουδῆς.] Sat studij: subaudi, positum est à nobis in tuenda ordinum concordia. nunc, ut dies postulat, ita uiuamus: quando iam officio satis, superq; fecimus.

23.

MEAM tribum tulit honestius,] Tribum ferre dicitur, cui tribus uel magistratũ petenti, uel commodum aliquod suffragijs defert.

23.

QVAM suam,] Vtranque tulit, sed meam honestius, quã suam.

23.

LVCEII perdidit.] Non tulit tribum Luceij. Et apparet Fauonium magistratum petijsse. nec mirum, perdidisse Luceij tribum: quippe cum Luceius Cæsaris, Fauonius Catonis familiarissimus esset, Cato autem & Cæsar cum natura, tum uitæ instituto dissidentes. perdidit igitur tribum hominis non amici, Ciceronis tulit, qui senatus partes sequebatur, ut Cato, & Fauonius; non populum, ut Cæsar.

23.

INHONESTE,] Cum nõ haberet, quod in Nasicam dicere posset. turpiter igitur, et inhoneste accusauit.

23.

MODESTE] Cum uideatur laudare Fauonium, reprehendit: nam, MODESTE, leniter, frigide, non uehementer: quod est uitiosum in accusatore.

23.

MOLONI] Qui Fauonium Rhodi eloquentiam docuerat.

23.

NVNC tamen petit iterum] Repulsam igitur tulerat priore petitione.

23.

REIP. causa.] Iactatio Fauonij cum excusatione quòd iterum peteret: iterum enim petere non sua, sed Reipublicæ causa: alioqui post priorem repulsam non fuisse petiturum.

23.

QVID agat,] De petitione sua. petijt enim paulo post Consulatum cum Bibulo et Cæsare, sed præteritus est.

23.

CVM Cæsarem uidero,] Qui cum Luceio contra Bibulum coiuerat: ideoq; Luceij omnia consilia, quod ad petitionem attineret, scire poterat. supra 15:

23.

SICYONII te lædunt,] Qui debitam tibi pecuniam non soluunt. 19.

23.

CAYONI, & eius æmulatori Seruilio] Quorum opera factum est senatusconsultum de populis liberis. Non dum igitur curulem magistratū Cato
» gesserat, cum S.C. factum est: supra enim, Illud se-
» natusconsultum summa pedariorum uoluntate, nullius

» *nostrum auctoritate factum.* 19.

23.

E A *plaga*] *Illud senatusconsultũ nõ tibi solũ, sed multis præterea bonis uiris detrimentũ attulit; qui creditam ante pecuniam ijs populis, quos senatus proxime liberos esse iussit, exigere non possunt.* 19. 90.

23.

DEINDE *in dissensionibus*] *Planius ad sententiam,* NE IN DISSENSIONIBVS. *ut hoc dicat: Quando ita senatus decreuit, laudemus: nam reprehendentes, qui assentiret, non haberemus: frustra autem dissentire stultum est.*

23.

AMALTHEA *mea*] *Gymnasium & ipse Amaltheæ nomine extruxerat Attici exemplo.* 13:

23.

INDIGET *tui.*] *Quod attinet ad ornatum, &* τοποθεσίαν. 13:

23.

VINDICEM *æris alieni*] *Coniuratio Catilinæ propter æs alienum facta, odio maxime creditorum. recte igitur uindex, & seruator creditorum Cicero, quia coniuratos occiderat. & uindex dupliciter ponitur. uindex coniurationis, qui coniurationem opprimit: uindex libertatis, qui libertatẽ restituit: ut hic, uindex æris alieni, qui creditores seruat: quod* μεταφορικῶς
» *dixit in epistola ad Sestium, Non putant ei num-*
» *mos deesse posse, qui ex obsidione fœneratores exemerit. sic, ultor Catilinæ, in oratione in Pisonem: & ultor inimicorum, in epistola ad Lentulum: diuerse: nam il-*

lud

lud pro Catilina, hoc contra inimicos.

23.

AERE non Corinthio,] Sensus est: Tusculani & Pompeiani aedificatio magnum mihi aes alienum attulerunt. sed iocatur in ambiguitate uerbi: cum aes Corinthium maxime laudaretur.

23.

HOC circunforaneo] Quod ab argentarijs foenerantibus sumitur, qui tabernas habebant in porticibus circa forum. SPERAMVS ESSE OTIVM: uide 17: 20:

23.

PROGNOSTICA mea] Puto libellũ fuisse, qui prognostica Ciceronis de Republica complecteretur. 23:

AD Octauium] Videamus, Octauius hic qui sit, & qua de re agatur: quod arbitror non omnibus patere. Hoc tempore Asiam regebat Q. Cicero, Macedoniam C. Octauius. de quo his uerbis in epistola II.
" libri primi ad fratrem: Et mediocri me dolore putas
" affici, cum audiam qua sit existimatione Virgilius, qua
" tuus uicinus C. Octauius? (sic enim legimus, nõ Cn. ut patet ex infra scripto lapide) Et Suetonius in Au
" gusto: Octauius pater ex Praetura Macedoniam sorti
" tus, fugitiuos, residuam Spartaci et Catilinae manum,
" Thurinum agrũ tenentes, in itinere deleuit, negotio sibi
" in senatu extra ordinem dato. prouinciae praefuit non
" minore iustitia, quàm fortitudine: nanque Bessis, ac
" Thracibus magno praelio fusis, ita socios tractauit, ut
" epistolae M. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrem,

» eodem tempore parum secunda fama Proconsulatum
» Asiæ administrantem, hortatur, & monet, imitetur in
» promerendis socijs uicinum suũ Octauium. Macedoniam igitur administranti commendari Atticus cupiebat, cum in ea prouincia negotiorũ quiddam haberet: ideoq; et C. Antonio, eandem prouinciã ante Octauiũ regẽti, Cicero eũ literis cõmendauerat. In epist. fam. 62.

Lapis in hortis Colotianis, Romæ.

C. OCTAVIVS C. F. C. N P——
PATER AVGVSTI
TRIB. MIL. BIS. Q. AEDIL. PL.
CVM C. TORANIO. IVDEX QVAESTIONVM.
IMPERATOR APPELLATVS EX
PROVINCIA MACEDONIA.

23:

DEDI literas:] Commendatitias. cum ipso enim, ante quàm discederet, nil eram locutus, quia non putabam te negotia in prouincijs habere, (erat autem Macedonia Romanorum prouincia) sed duntaxat in ijs locis, quæ Romanis magistratibus non parent, ut in Epeiro, aut Athenis, aut Sicyone:

23:

IN toculionibus] Manifeste deprauatus locus.

23:

CICERONEM nostrum.] Quintum Ciceronem, Quinti filium ex Pomponia Attici sorore, erat autem apud auunculum.

23:

θεῖοι] Non libenter mecum solet esse Quintus filius, quòd seueritatem disciplinæ meæ nō ferat: ut recte me patruū putet, idest minime indulgentem: quales patrui sunt: nam patres amore uicti filijs sæpe denegare non possunt, etiam quæ sentiant minus expedire. itaque 159. Pater, inquit, nimis indulgens, quidquid
» ego astrinxi, relaxat. et pro M. Celio: Fuit in hac
» causa pertristis quidā patruus, Censor, magister: obiurgauit M. Celium. et apud Persium: Cum sapimus
» patruos. apud Horatiū: Patruæ metuentes uerbera linguæ.

23:

πελληναίων] Librum Dicæarchi de populis Pelenæis. de quibus Suidas.

23:

DICAEARCHI] Quem infra suas delicias appellat. Siculus fuit, Aristotelis auditor, philosophus, rhetor, geometra.

23:

PROCILIO.] Qui et ipse multa scripserat, grammaticus doctissimus: cuius scripta fortasse magis Atticum delectabant, quàm Dicæarchi.

23:

MIHI hæredes.] Obscurus, & forte mendosus locus. neque secus antiqui libri.

23:

Ηρώδης] Atheniensis, & opinor is, de quo libro XIIII.

23:

QVA̓M unam literam scriberet.] Atticus enim literis significauerat, Herodem ad se accessisse, ut

ſcripta ſua legeret. 23:

COMMINVS acceſſit,] Venit enim ad te,ut ſcriptorũ ſuorum moleſtiſſima lectione conficeret.

23:

LOLLIO] Lollia familia Romæ: et in antiquis libris ita ſcriptum,non,ut in uulgatis, lolio. SANVS NON ES: non recte ſentis. μεταφορὰ à corpore ad animũ. VINO: alij, VINIO.
» placet. nota familia: & Horatius, Auguſto reddes
» ſignata uolumina Vini.

23:

CALENDAS uenire,] Quo die C. Antonius,à Q. Maximo accuſatus,cauſam dicere debebat.

23:

NON uenire?] Ex Macedonia prouincia redeuntem, quam auare & infeliciter adminiſtrauerat.uide pag. 6.

23:

ITA ad me mittunt,] Ita mihi Roma ſcribitur à meis. NIGIDIVM: Prætorem. COMPELLATVRVM: euocaturũ,coacturũ.

23:

HVC non uenis,] Quoniam Romam recta proficiſceris,nec uis de itinere deflectere, ut in uillas ad me uenias; Romæ domi meæ cœnato; tertio quidem Calendas, ſi poteris, ideſt illo ipſo die,quo te ad urbem futurũ ſcribis; ſi minus,utique pridie Calendas.

24.

OPINOR εὐαγγέλια] Opinor mihi debes εὐαγγέλια,quia Valerium abſolutum ſignifico.

VALERIVS] Non uidetur hic esse L. Valerius Flaccus : qui absolutus est Cæsare Consule, ut est in ultima epistola huius libri: nunc autem Consulatum nondum Cæsar inierat . aut igitur alius Valerius est : aut Flaccus bis accusatus.

24.

DEFENDENTE.] Mecum. Extat Ciceronis oratio. 24.

ATILIO] Qui pro Valerio absoluendo prensauerat. 24.

ET Epicratem] Iam non agitur de iudicio Valerij Flacci, sed responsio est ad alteram partem epistolæ ab Attico acceptæ. & EPICRATEM opinor Pompeium, quasi, omnia tenentem : si quidem eo tempore princeps in Republica Pompeius . & infra nō semel eum fictis nominibus designat, ut cum appellat Sampsiceramum, Arabarchen, Hierosolymariū, Megabocchum : de quibus singulis suo loco. SVSPICOR : suspicor, aliquid fecisse, quo notari lasciuia posset. &, SVSPICOR, de absente Pōpeio.

24.

EIVS caligæ,] De Pompeij lasciuia dicit se ex eius caligis suspicari, quibus in urbe solus uteretur, quoniam militare calciamentum erat, non urbanum. Et sanè Pompeius in uestitu, neglecta uulgari consuetudine, inane quiddam amauit ad perspicuitatem. unde
" illud pagina 17. Pompeius togulam illam pictam silen
" tio tuetur suam. Et Fauonius Pompeij cultū notauit his uerbis : Non refert, qua parte corporis diadema geras . quòd candidis fascijs uteretur. Valerius Max.

24.

VT fasciæ cretatæ,] Ita mihi non placebant eius caligæ, ut ante cretatæ fasciæ non placuerant. Veteres Romani crura fascijs induebant: sed Pompeius cretatas gestauerat, cum aliorum eo colore non essent. reprehendit Cicero P. Clodium in oratione de aruspicum responsis, quòd purpureis usus esset.

24.

κύρου παιδείαν] Cyri architecti doctrinam. & allusit ad Xenophontis librum, qui inscribitur κύρου παιδεία. fam. 102.

24.

RADIORVM &c.] Aiebat Cyrus architectus, cum radij oculorum per fenestras latis luminibus egrederentur, eas egressiones non tam esse suaues.

24.

ETENIM] Argumentum pro fenestrarũ angustijs contra latitudinem. Ab oculis nostris exeunt radij, qui quo longius progrediuntur, eo latius, alter ab altero, disiunguntur: ut ab oculis nostris ad locum, quem spectamus, fiat radiorũ quasi pyramis quædam. & si hunc totum radiorum, idest uisionis cursum græcis literis à principio ad finem notare uelis: in principio, idest in oculis nostris, unde uis oritur uidendi, statues α: extremum, quò spectamus, notabis duabus literis β γ: spatium inane, quod interiacet, quà disiuncti duo radij currunt, duæ item literæ signabunt δ ε. ergo si quis in cubiculo constitutus aciem aliquò per fenestram uelit intendere: quo angustior erit aditus fenestræ, eo magis oculorum radios in exitu cohibebit; ideoq; erit illa suauior, quia radios disiungi quàminime patietur;

& ut suaues angustæ fenestræ, ita non suaues uastæ. ἡ ὄψις, aspectus, uisionis initium, oculi ipsi.

24.

VIDES enim cætera.] Vides, cum ita sit, quo iunctiores radij per fenestras exeãt, eo illas esse sua uiores. lato autem aditu non ita iuncti exibunt: latis igitur luminibus fenestræ non ita suaues.

24.

NAM si &c.] Si per simulacrorum inciden tias uideremus, & uidendi sensus, ut aiebat Epicurus, è rerum simulacris fieret, in oculos nostros sese inferenti bus: sequeretur, ut ipsæ rerum imagines, εἴδωλα quæ dicuntur, non facile per angustas fenestras ingredi, & ad oculos peruenire possent, itaq; in ipso aditu impeditæ laborarent. sed non ita est: neque enim, ut putat Epicurus, uisio fit ex imaginibus rerum ad oculos aduo lantibus, sed potius, ut Stoici sentiunt, ex radijs, qui ab oculis ad res ipsas emittantur. si Epicurum igitur sequi mur, latæ fenestræ fiant, potius quàm angustæ; ne imagines ingredientes, paruo aditu coarctatæ laborent; unde aspectus oculis difficilior. sin Stoicis assen timus: angustæ fiant potius, quàm latæ, ut radij quãmaxime iuncti per eas emittantur: quo iuuari uidetur sensus oculorum. Et apparet, Ciceronem cũ Stoicis sentire, quia infert, Nunc &c.

24.

NVNC] Positũ pro, sed: ut alibi, cũ superiora tollit. quale illud, Nunc ut Apelles, in epist. fam. 13:

24.

FIT lepide] Contra quã sentit Epicurus.

24.

ILLA ἔκχυσις] Illa effusio radiorum per angustas fenestras. iuncti enim egredientes radij, deinde se effundunt. Gellius libro V. cap. XVI.

24.

SI reprehenderis,] In ædificio.

24.

AD mensem Ianuarium,] Quo Cæsar & Bibulus Consules magistratum inituri erant.

24.

IN QVA σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον,] Ego tibi, inquit, de Republica nunc in utranque partem disputabo more Socratico: deinde ad extremum dicam, quæ mihi placeat sententia: quo modo ueteres illi Socratici solebant; qui cum εἰς ἑκάτερον disputassent, ad extremum, quid ipsis placeret, exponebant. Deinde incipit disputare. Agraria lex promulgabitur: quid agendũ? resistam, an quiescam? si resisto: magnam subeo dimicationem; afficietur iniuria Pompeius, Cæsar offendetur, uterque popularis. si quiesco: hoc quidem est deserere Rempublicam, nõ secus ac si in Solonium, aut Antium abirem. magni igitur consilij res est: siquidem in utraque partem magna insunt momenta rationũ. sed explica tuam sententiam Marce Tulli: dic aliquando τὴν ἀρέσκουσαν. ego, inquit infra, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis uideatur εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

24.

CAESAREM] Consulem: qui ad uoluntatem perferendæ legis incubuerat, ut à populo gratiam

iniret. Suetonius, Plutarchus.

24.

BALBVM] Gaditanum, sed à Pompeio ci uitate donatum: pro quo extat oratio.

24.

CONIVNGERET.] Alterum alteri offensum reconciliaret. unde triũuiratus ille Reipublicæ exitiosus. scribit Plutarchus: cum Cæsar Pompeiũ & Crassum dissentientes uidisset, cogitasse futurum in primis è re sua, si eos coniungeret: ni faceret, haud ferè quidquam eorum, quæ moliretur, posse perficere.

24.

PAX] Quies: ut illud in somnio Scipionis,
» Quæso ne me è somno excitetis, & pax sit rebus.
SENECTVTIS OTIVM: summum otiũ: quale senibus esse solet: qui ferè nihil curant.

24:

Κατάκρισις] Sanctio. in tertio enim libro de
» Consulatu meo quasi sanctione quadá me ipse obstrinxi Reipublicæ, cum Calliopen induxi præscribentem mihi, quid agerem. 24:

εἷς οἰωνὸς] Homeri locus Iliadis libro XII. de Hectore auguria contemnente, & unum esse optimum augurium affirmante, certare pro patria.

24:

AMBVLATIONIBVS compitalitijs] Quia scripserat Atticus, se pridie Compitalia cum eo futurum. Compitalibus igitur, dum alij ludis operam dabunt, nos hæc ambulantes conferemus. De die compitalitio Macrobius lib. I. Sat. Varro de lingua lat. Ci

cero in Pisonem, & ad hunc libro VII. 105:

24:

ROGAT] Vt ueniat ad nos. MA= TREM: Attici: quæ uixit annos XC. Nepos in uita.

24:

SERAPIONIS librũ] De geographia: de qua Cicero scribere cogitabat. uide 27.

24:

TRANSIGAS.] Cõficias: numeres pecuniam pro rebus, quas ab ipso emimus.

24:

IN eo, quod ostenderat,] Ostenderat se haud immenso pretio contentum fore.

24:

MALE empta] Nimio empta. RED= DI: Titinio.

24:

VOLVNTATE Pomponiæ] Non igitur solus Cicero, sed cum Quinto fratre, aut cum Pompo= nia fratris uxore eas res de Titinio emerat.

24:

NVMMI potius reddantur,] Si ea, quæ ma le empta sunt, Pomponia reddi non uult: solue Titi= nio pecuniam uel quantam petet: prorsus explica rem, ne scrupulus ullus, aut negotij quidquam supersit. SCRVPVLVS: negotium, aut molestia ex infe ctã re.

24:

AD Tigranem?] Legatus ad Tigranem Ar meniæ Regem Clodius? 26: 27.

24:

SYRPIAE conditione:] Antiquus liber

Bessarionis, SYRPE CONDITIONES. utrunque obscurum, & fortasse deprauatum.

25.

TEMPVS illud;] Cum aberit Clodius.

25.

QVINTVS noster] Qui Asiam regebat.

25.

IN otio consederit,] Tum explicatus, ut sperabamus, administratione prouinciæ, imperio tertij anni terminato.

25.

SACERDOS Bonæ deæ] P. Clodius: qui muliebri uestitu ad sacra Bonæ deæ accesserat, quo iure sacerdotes solent. ironia.

25.

CVIVSMODI futurus sit] Nihil enim acturus contra me uidetur, qui de legatione ad Tigranem cogitet. itaque nihil impedit, quo minus liberam mihi legationem liceat sumere. SCIRI POSSIT: hoc abest à Bessarionis antiquo libro. Caualcantis autem exemplar sic: Sacerdos bene de te cuiusmodi futurus scius sit. uulgata lectio sententiā habet nō absurdam: sed cum in manuscriptis libris aliam scripturam uideam; uenit in mentem suspicari, ne quis ex ingenio locum restituerit.

25.

QVÒD à me ipso non desciuerim.] Quòd de ueteri meo defendendæ Reipublicæ cursu gratiæ causa nō deflexerim. 25.

MAGNVM opus est:] Quia sunt difficiles res ad explicandum. 27.

25.

PRAETER quercum Dodonæã] Si quercus essent in Terẽtiæ saltu, ut in Epeiro tua sunt iuxta Dodonam ciuitatem; ego Epeirum ipsam mihi uiderer in Italia possidere. cætera nõ minus abũde sunt, quàm in tuis Epeiroticis possessionibus: quæ hoc uno præstant, quòd proximas habent nobiles illas quercus Dodonæas, quæ uocales olim fuisse dicuntur. præterea nihil est in tota Epeiro, quod ego in hoc saltu non habeam. Herodotus lib. II.

25.

VECTIVM.] Chrysippum Vectium architectũ, Cyri architecti libertũ. de quo in epist. fam. 102.

25.

PALAESTRAE Palatinæ,] Quæ erat in Ciceronis domo Palatina. de muro enim, quem resti tui uolebat, spectabantur ij, qui se palæstra exercebãt.

25.

POMPONIAM & puerum] Ipse enim consumere æstatem in itinere cogitabat, sumpta libera legatione. PVERVM, Quintum Ciceronem Quinti filium ex Pomponia. IN TIMORE RVINAE: propter infirmitatem muri, de quo palæstra spectabatur.

25.

AEGYPTVM] Fore uidebat, ut Cæsar Cõsul Legatum mitteret ad sanciendam cum Ptolemæo Aegypti Rege societatem. eam legationem & sibi deferri cupiebat; & tamen uerebatur, ne alieno Reipublicæ tempore discedentem infamia consequeretur. Cæsar libro III. de bel. ciu. 192.

25:

HIS *mittentibus,*] *Cæsare & Pompeio legationem deferentibus: quibus Ciceronis discessus uoluptati futurus esset, quòd, absente Reipublicæ patrono, ipsi se omnia sperarent ex libidine administraturos.*

25:

Αἰδέομαι] *Homeri uersus de Hectore* ἰλιάδος ξ. χ.

25:

Πουλυδάμας] *Conuitium Catonis timebo, ut Polydamantis Hector, si certamen cum Achille recusaret.* ἰλιάδος χ.

25:

EXCIPIAMUS,] *Quod ad Aegyptiam legationem attinet, ne properemus, sed excipiamus, & expectemus, num deferatur.*

25:

CONTULERIT] *Quòd Pompeij consilia probe nosset ob intimam familiaritatem. itaque pagina 32: Velim, inquit, ex Theophane expiscere, quonam in me animo sit Arabarches. cum eo loco Pompeiũ designet. & 73: Pompeius mihi uidebatur in Hispaniam iturus. id ego minime probabam: qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, quàm nusquam illum discedere. ergo Græcus incumbet. ualet autem auctoritas eius apud illum plurimum. Hic est Theophanes ille Mitylenæus, de quo his uerbis in oratione pro Archia: Quid noster hic Magnus, qui cũ uirtute fortunã adæquauit? non ne Theophanem Mitylenæũ, scriptorem rerum suarum, in concione militum ciuitate donauit? & Plutarchus sæpe.*

25:

SE deſtitutum,] A' Cæſare: cuius opera Conſulem ſe deſignatum iri ſperauerat, propterea quòd ei Conſulatū petenti ſuffragatus erat: ut eſt pagina 25:

25:

NEPOS] Cum Q. Metellus Nepos proficiſcatur, quem opinio erat in locum Auguris mortui petiturum; cuinā Auguratus deferetur? Et innuit, Nepotem certum Augurem fuiſſe futurum, niſi Roma diſceſſiſſet: cur? quia fratris in locum ſurrogari æquum erat. perierat enim Q. Metellus Celer Augur; ut ex oratione in Vatinium cognouimus: Nepos autem & Celer fratrum filij; ut libro V. epiſt. fam.

25:

PROFICISCITVR,] In Hiſpaniam ex Pretura, Proconſulis tamen titulo: itáq; eum Plutarchus appellat in Cæſare.

25:

DEFERATVR.] Delatus eſt P. Vatinio. legimus in oratione contra ipſum.

25:

CAPI poſſum.] Si enim iſti Auguratū mihi deferrent, captus beneficio diſſentire ab ijs in Republica non poſſem. non dum enim erat Augur Cicero, nec fuit niſi poſt reditum ab exilio. quanquam in epiſtola, quam ſcribit ad Catonem, dicit ſe Auguratum neglexiſſe: ſed ſcribit ad Catonem, ideſt ad hominem ſeueriſſimum, ab omni prorſus ambitione alienum.

25:

VIDETE ciuitatem meam.] Hemiſtichiū

ex ueteri poeta, in miserabilem ciuitatis aspectum.

25:

QVAE putaui esse præclara] Magistratus, & honores.

25:

EXPERTVS sum] Quia summi honores summa cum laude gesti, mihi tamen, ut uideo, contra perditorum conatus præsidij minimum attulerunt. iam enim, equitibus à senatu alienatis, cum Q. Catulus & Q. Metellus, duo fortissimi Reipublicæ propugnatores, obijssent; Pompeij, Cæsaris, & Crassi facta coitio esset; Bibulus Consul, armis foro pulsus, domi se teneret; senatus duces non haberet; afflicta langueret optimatum causa; non dubie Cicero impendentem exilij sui calamitatem suspiciebat.

25:

CVM omnibus Musis ratioñe habere] Prorsus me literis dedere.

25:

RESCRIBE certius,] Num ita grauiter laboret, ut desperetur.

25:

QVID de P. Clodio] Num legatus ad Tigrauem proficiscatur.

26.

FLVCTVS numero] Quod ab ijs fieri solet, quos ipsum nihil agere delectat.

26.

LACERTAS] De terrestribus lacertis absurdum est intelligere: in quem enim usum caperentur? de piscibus recte accipietur. quanquam Plinius, Celsus, Martialis uirili genere lacertos scribunt: ego nõ

uideo, quid repugnet, quo minus et lacertas ſcribi poſſit. nam ſi ad differentiam fit mutatio; cur non eadem fit in aliјs nominibus, quæ & terrenis beſtijs, & aquatilibus cõmunia ſunt? ut, cũ dicimus, Canis, Lupus, Leo, nomina ſunt terreſtrium animalium, ſunt item piſcium; nihil tamẽ ad differentiã mutatur. huiuſmodi ſexcẽta.

26.

SERAPIONE, & Hipparcho] Qui ſcri pſerant περὶ τῆς γεωγραφίας.

26.

ὁμοειδεῖς,] Nam & de montibus, & de fluminibus, & de ſitu urbium, aliáq; huiuſmodi ſæpius iterãda. quo fit, ut cum eædem res ferè ſemper occurrant, uarietate orationis diſtingui uix poſſint.

26.

TYRANNIO] Qui & ipſe ſcripſerat τὰ γεωγραφικά.

26.

QVIN etiam dubitem] Placeret, QVI ETIAM: hoc ſenſu. Vide, quàm ſim complexus otiũ, ut, qui antea peregrinari ſtatueram, & in ea peregrinatione aliquid ſcribere τὸ γεωγραφικόν, nunc quandoque cogitem, omiſſo peregrinandi conſilio Antij conſidere. QVI ETIAM DVBITEM: cui etiam aliquando ueniat in mentem Antij conſidere.

26.

HOC tempus] Quod ponere ſtatueram in peregrinatione.

26.

BVTHROTI] Procul à ſtrepitu rerum urbanarum.

26.

PROXIMA eſt] Simillima eſt, quod ad ſolitudinem,

ſolitudinem, & amœnitatem attinet. Iterat idem libro
" IIII. 59. his uerbis: Scito Antium Buthrotum eſſe
" Romæ, ut Corcyræ illud tuũ. nihil quietius, nihil alſius,
" nihil amœnius. 26.

VATINIVM] Tribunum plebis, Cæſaris Conſulis miniſtrum in ſeditionibus.

26.

VIGINTIVIRIS] Quos Cæſar, perlata lege agraria, ad æſtimationem agri Campani creauerat: cum inſuper quinque creaſſet, qui æſtimatum diuiderent. 27. 135: & Dion libro XXXVIII.

26.

VNVM eſſe ſaluum] Caualcantis liber, VIVVM EST SAEGIVM. Beſſarionis, VIVVM EST SEGIVM. uulgata lectio lumen interpretationis non deſiderat, cum ſententia pateat.

26.

πολιτευτέον:] Reipublicæ opera nauanda, in literis uidelicet, et libris, doctiſſimorum hominũ exẽplo.

26.

ἀνέκδοτα] Vel, recondita quædam, quæ in apertum nõ proferantur, tibi uni pateant: uel, qualia nemo hactenus edidit. 26.

THEOPOMPINO genere] Theopompus in hiſtorijs ſuis hominum mores aſpere accuſabat.

26.

πολιτεύομαι,] Opera, quam nunc quidem, Antij dum ſum, Reipublicæ nauo, hæc eſt, odiſſe improbos.

26.

DE Quinti fratris negotio,] Quod Q. Cice-

roni Aſiam regenti à populo Romano in ſumptum debebatur, id ſibi ille denario, ideſt Romana pecunia, nõ ciſtophoro, qui nummus erat Aſiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquæ ſpes ſit denarij, an ciſtophoro contenti eſſe cogamur. Pompeianum appellat, quòd in Aſia magnam pecuniam Pompeius in ciſtophoro habebat, quæſitam quo tempore in ijs regionibus contra Mithridatem bellum geſſit: è qua pecunia Quæſtores numerari Quinto uolebant, tantundem ipſi poſtea Pompeio Romæ denario numeraturi. 32.

26:

DE *muro*] Palatinæ domus. 26.

26:

ALIVD *quid? etiã.*] Aliud quid eſt, quod ad te ſcribam? unum hoc reliquum eſt. quando te proficiſci &c. ſic locutus eſt pagina 8. & 34:

26:

QVEM *non amabam,*] Forte, Pompeium: quem amare deſierat, quòd Clodium ad plebem traduxiſſet. 28. DE PVBLIO: Clodio.

26:

LEGATIONE] Ad Tigranem. 24:

26:

QVID *ſit acturus.*] Num ea ſit uſurus. nã paulo poſt: Quã ſi ille contemnit, ſpectaculum egregiũ.

26:

IN *hominem*] Tolle præpoſitionem IN, ſententia patebit.

26:

AMISSVRVS.] Cũ legatus longe gentium abiret: qui plebeius uideretur eſſe factus, non ut

inani legationum munere tempus consumeret, sed ut Romæ plebis negotium gereret.

26:

PATRITIOS salutare] Vide Clodi, quàm non sapienter egeris. Armenij Reges Romam uenire solent, ut patritios salutent. tu autem patritius cum esses, transire ad plebem uoluisti, quam ob causam? ut ipse Regem Armenium ires salutatum.

26:

LATORIBVS, & auspicibus legis Curiatæ:] Illis ipsis, qui eum ad plebem traduxerunt: Cæsari uidelicet, & Pompeio: quorum alter Consul legem tulerat de Clodio ad plebem traducendo: alter Augur in auspicio fuerat. 29.120. LEGIS CVRIATAE: qua Clodius ad plebem traductus est, Cæsare latore, auspice Pompeio. pro domo sua.

27.

VNVS uir] Cum in domo Cæsaris, Pontificis Maximi, inter mulieres deprehensus est. 7.

27.

IN uiginti] Creatis ad æstimationem agri Cãpani, cum diuisio tantum quinque uiris delata esset.

27.

PISAVRENSIS nebuloni] Bessarionis liber, item Caualcantis: PISAVRENSIA NEPTILONI. alij aliter: nos quammaxime ad antiquam scripturam accedentes, ita putamus esse corrigendum: illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinio reseruatur? ut, quæ Clodio promissa fuerat legatio, eam

dicat Druſo, aut Vatinio reſeruari. & eſt uſitata Ciceroni locutio, ambigenti hoc an illud ſit: ut libro I.
» Nos hic te ad menſem Ianuarium expectamus ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios miſſis? & in
» epiſtola ad Trebatium: Cn. Octauius, an Cn. Cor-
» nelius quidem? is me ad cœnam ſæpe uocat. Item in
» Bruto: Paucis ante quàm mortuus eſt an diebus, an
» menſibus? & libro XI. Is dicitur Quintum filium
» uidiſſe an euntem, an iam in Aſiam?

27.

BELLA relegatio] Non eſt hoc, Clodium legare, ſed ſpecie legationis relegare. Et argute, cum poſt uerbum IEIVNA, adſcripturus uideretur LEGATIO, ut contrarium contrario redderet, quia dixerat OPIMA; iocum captans repente uertit ſententiam, & intulit, BELLA RELEGATIO. In libro Beſſarionis antiquo uideo ſcriptum eſſe IEIVNA TABELLA RELEGATIO, tribus uerbis diſtincte: ut mutationis minimum ſit in noſtra lectione. 27.

AD iſtorum tempora reſeruatur.] Qui enim Clodium nunc ad Tigranem mittunt, ideo mittere uidentur, ut comitijs Tribunitijs Romæ ne ſit, itaq; petitione Tribunatus excludatur: id autem, ut Tribunatum illi non tam eripiant, quàm ad ipſorum tempora reſeruent. quaſi arbitratu ſuo poſſent magiſtratus dare, cum uellent. 27.

INCENDE hominem] Incende Clodium contra Cæſarem, & Pompeium, qui eum tam contumelioſe tractent.

27.

EX Curione] Cognosce ex epistola sequenti.

27.

CONSVLATVM sibi ereptum] Sperauerat enim, in petitione Consulatus usurum se esse Cæsaris opibus, qui & ipse Cæsari petenti anno proximo superiore suū studium, suamq; operam præstiterat. sed Cæsar ubi ad Consulatum peruenit, de officio non laborans, Arrium neglexit. EREPTVM: non quia Consules essent creati, sed quia Cæsaris promissis Arrius destitutus iam de Consulatu desperabat: cum se exclusum non dubie coniiceret, Cæsare, Pompeio, & Crasso sibi inuicem gratificantibus. 25:

27.

MEGABOCCHVS] Pōpeius: qui in his epistolis à Cicerone diuersis nominibus appellatur; Epicrates, qui omnia teneret; Sampsiceramus, Arabarches, & Hierosolymarius, hæc loca uictoriis adeptus; Megabocchus, magnus Africæ rex, quia Domitium, & Iubam Syllanis temporibus in Africa uicerat; Bocchus autem in Mauritania, Africæ parte, regnauerat.

27.

SANGVINARIA] Cædis cupida: uel, facilis ad cædem committendam: ex Catilinæ sanguinarij hominis disciplina. pagina 9. Concursabant, inquit, barbatuli iuuenes, totus ille grex Catilinæ, duce filiola curionis. & pagina 13. Nostri isti comesatores coniurationis, barbatuli iuuenes.

27.

INIMICISSIMA est.] Magno odio

Megabocchus est huic sanguinariæ iuuentuti. 27:

27.

AVGVRATVS] Nã ex ambitione multorum, qui locum Metelli petent, dissensiones inter istos existent. 25:

27.

QVINQVE uiris] A' Cæsare creatis ad diuisionem agrorũ. 135. & Dion libro XXXVIII.

27.

LOQVI quosdã] Contra Cæsarẽ, et Põpeiũ.

27.

NAVFRAGIA] Dissensiones, & rixas.

27.

EXIRE de naui] Cum mihi facultas eripiatur administrandæ Reipublicæ. NON ABIECTIS, SED EREPTIS: non sponte, sed coactus omitto curam Reipublicæ. E' TERRA: ipse extra periculum naufragij. quale illud Lucretij:

Dulce, mari magno turbantibus æquora uentis,
E' terra magnum alterius spectare laborem.

27.

DE muro,] De quo 25. 26:

27.

CASTRITIANVM mendum] Quiddã significat de Castritio, qui in Asia negotiatus erat: ut ex oratione pro Flacco.

27.

CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ] Accipe nõ de sestertijs maioribus, sed de serstertijs nũmis: alioqui, nimiũ summa discreparet ab eo, quod sequitur de HS XXX.

27.

SCRIPSERAT,] Ex Asia prouincia.

27.

HS XXX] Subduc ad nostratis pecuniæ rationem: scutati erunt septingenti supra quinquaginta: proximi superiores, circiter mille quingenti.

27.

CICERO] filius meus. FRATRE SVO: patruele, Quinto Cicerone filio.

27.

DE Amalthea] Gymnasio Ciceronis: de quo 23.

27:

ANTE diem XVI. Cal. Maij,] Puta dictum, XVI. Cal. Maij. nam idem significat. quasi, decimo sexto die ante diem Calendas Maij: ut tamen includantur Calendæ Maij. itaque in epistola ad Tironem, post diem Nonas Nouembreis constituit ante diem VIII. Idus Nouembreis, idest, VIII. Idus Nouembreis. est enim concisa locutio, cum dicimus, VIII. Idus: cum uero, ante diem VIII. Idus, plenior: nam est, ante diem Idus octauo die: ut & qui primus Iduũ est dies, & qui extremus, intra numerũ recipiantur.

27:

DEDISTI,] Eam, quæ pueris exciderat in uia. HISTORIA DIGNVM: non leue quiddam, aut iocosum, sed serium, & graue: qualia sunt, quæ in historias referuntur.

27:

DE Publio] Aiebat, Cæsari & Pompeio bilem commoueri, quòd à P. Clodio contemni legationem

ad Tigranem uiderent. 26 :

27:

MIRANDVM in modum] De quo pag. 33. Vnus loquitur, & palam aduersatur adolescens Curio. REGES ODISSE SVPERBOS: qui supra leges esse uellent: Cæsarem, Pompeium, & Crassum. Nec dubito, quin sit hemistichiũ ex ueteri poeta, cum in illud inspicio, quod legitur libro VI. 93: Tibi ualde solet in ore esse, Grauius autem non contemnere se, & Reges odisse superbos.

27:

OPINOR aliud agamus.] Ego, ex istorũ societate ne quid mihi crearetur periculi, timebam. nũc cum & initia uideam dissensionis ipsorum inter ipsos; & iuuentutem audiam hæc ferre non posse: opinor, licet mihi animũ à timore liberatum ad alias res traducere. quod idem in epistola superiore dixit, Vna spes est salutis, istorum inter istos dissensio.

27:

HISTORIAE.] Scribendæ, Theopompino genere. 26. 27:

SAVFEIVM] Tardum, et negligentem: qualis Saufeius, qui laborem non fert, uel natura, uel, quia Epicureus, instituto, et cõsuetudine. uide 98.

27:

QVONIAM putas] Hoc, inquit, tempore non putas diutius mihi esse manendum in Formiano, ut cratere illo fruar, quẽ scis me in delicijs habere, quòd ad potationes aptissimus, et elegantissimus sit.

27:

A' IIII. Cal. ad pridie Nonas Maij :] Verbum CAL. puto superare, et legendum, A' IIII. ad pridie Nonas Maij : ut quarto Nonas ludi cōmitterentur, pridie desinerent : cum simile ueri sit, eo die Ciceronem Antij esse uoluisse, qui ludorū commissionem proximus antecessit : siquidem Antiū cogitat duntaxat ludorū causa. et erit perelegans locutio, A' IIII. ad pridie Nonas : ne, Nonas, inepte iteretur. inculcatam suspicor dictionem CAL. ab hominibus imperitis, qui desiderari aliquid crederent post IIII.

27:

AD Cal. Iun.] Vt in senatu adesse possim. qui ferè Calendis habebatur : ut exemplis infra docebimus.

28.

CVM Publio dialogos,] Atticus ad Ciceronē scribebat, è Clodio se, quæ poterat, in sermone elicere.
ILLVM VERO : illum autem maxime.

28.

Βοῶπις,] ἐπίθετον Iunonis apud Homerum, quasi bouinos habens oculos. Cicero transtulit ad Clodij sororem, tanquam alteram Iunonem, quæ cum fratre coire diceretur. 22.

28.

PACTA sunt,] Promiserat Clodius Pompeio, se nihil acturum contra Ciceronem. 37. 38.

28.

NON seruantur,] A' Clodio. HIEROSOLYMARIVS : Pompeius, à Hierosolimis captis. TRADVCTOR AD PLE

BEM: traduxerat Clodium. 26:

28.

PVTISSIMIS] Luculentis, et ſplendide ſcriptis: quibus illum ornaui. unde aurum purum putum. GRATIAM RETVLERIT: qui plebeium fecerit inimicum meum.

28.

NEBVLO iſte] P. Clodius. CVM HIS DYNASTIS: Cæſare, Pompeio, et Craſſo, qui omnia poſſunt. 28.

DE Cynico conſulari,] Nullam, inquit, non modo in me, ſed ne in Lucullum quidem, aut Hortenſium poterit Clodius inuidiã cõcitare. nam Pompeius, Cæſar, & Craſſus cum omnia teneant: qui fieri poteſt, ut ulla nos in inuidia ſimus, ſpoliati opibus, et illa ſenatoria potentia? itaque, quod cõtra nos agat, Clodius non habebit. Cynicum autem ſe uocat, quaſi Diogenem quendam, ſeuerum hominem, minime delicatum: illos autem, piſcinarum Tritones, quòd ita piſcinis delectarentur, ut quaſi Tritones in aquis uiuere uiderentur. et placet, ut illud CYNICO cum laude dicatur: hac ſententia: nõ modo me, cuius omnes curæ ad uirtutem referuntur, ſed ne iſtos quidem, qui præter ſuas piſcinas nihil curant, poterit Clodius in ullã inuidiã adducere. 28.

QVÀM potuit:] Subaudi, per publicas rationes. eſt enim POTVIT, licuit, debuit, æquum
" fuit: quale illud pagina 31: Potuerit intercedi, nec ne,
" nihil ad ſe pertinere. & in oratione pro domo ſua,
" Senatus aliquid conſilij capere potuit.

28.

CATONIS,] Qui equites à senatu alienauit 17. 22: 28.

AVSPICIA] Docet in oratione pro domo sua, Clodium contra auspicia fuisse adoptatum, quia, quo die de eius adoptione lata lex est, Bibulus Augur de cœlo seruauit: & agi cum populo nefas erat, cum de cœlo seruaretur. Idem & in oratione de Aruspicũ responsis. 28.

AELIAM legem,] Quæ erat de obnunciationibus: qua Cæsar neglecta, Bibulum collegam obnunciantem armis foro expulit. Suetonius.

28.

IVNIAM, et Liciniam,] Iunia lege idem ferè cautum esse quod Licinia crediderim, quia simul ponuntur. sic infra, 64. Catonem lege Iunia, & Licinia scis absolutum: Fusia tibi ego nuncio absolutũ iri. Quid autem Licinia lege cauebatur? patet in agraria oratione II. & pro Domo: ut non modo ei, qui de aliqua curatione, ac potestate tulisset, sed ne collegis quidem, cognatis, affinibus ea potestas curatio'ue mandaretur. contra quam legem Cæsar, & Vatinius fecerunt. Accius enim Balbus, ut in Suetonio legimus, qui Iuliam Cæsaris sororem in matrimonio habebat, inter XX uiros agrum Campanum plebi diuisit: cum & legem de agro diuidundo Cæsar tulisset, et Licinia lex in curationibus mandandis affines eorum exciperet, qui legem tulissent. hoc exempli causa. plura prætereo: ut de Pompeio Accij Balbi collega in XX uiratu: quod ex pagina 29. licet conijcere. Et ut aliud ex alio, in

» oratione in Vatinium ita ſcriptum eſt: Quæro, poſtu» latus ne ſis lege Licinia, et Iulia? corrupte, ut opinor: cum legendum uideatur, Licinia & Iunia. aut ſi, Iulia, recte: Iuliam quoque hic pro Iunia reponamus. alterutrum certe mendoſum ſit neceſſe eſt. 28.

CAECILIAM, et Didiam] Antea Celiam in uulgatis libris, nec aliter in manuſcriptis. nos tamen quintum ab hinc annum, Cæciliam, in noſtro libro repoſuimus, primum ex oratione pro Domo, ubi Cæciliæ legis & Didiæ mentio iteratur: deinde ex libello Conſulum: in quo uideo collegas Q. Cæcilium Metellum, T. Didium Viuium, anno ab urbe condita DCLVI. niſi ſi quis contra ueritatem plus æquo pugnax, Celium, & in Conſulum catalogo legendum contendat. quem facile ratio uincit, cum Metellus non Celiæ, ſed Cæciliæ gentis cognomẽ ſit. Et ut in eadem oratione ſcriptum eſt, Cæciliæ legis & Didiæ quaſi uis et ſentẽtia hæc erat, ne populo neceſſe eſſet aut id, quod nollet, accipere, aut id, quod uellet, repudiare. Cæſar autem, & Vatinius Cæſaris conſiliorũ miniſter, in ſuis legibus ad popularia quædam conſulto admiſcuerant pernicioſa capita, ut populo legis accipiendæ quaſi neceſſitas imponeretur. 28.

EFFVDERVNT:] Proiecerũt; ut Reſpublica periret. 28.

REGNA &c.] Hoc aperte in oratione in
» Vatinium: Volo uti mihi reſpondeas, feceris'ne fœde-
» ra Tribunus pl. cum ciuitatibus, cum Regibus, cum
» Tetrarchis? erogaris'ne pecunias ex ærario tuis legibus?

» eripueris'ne partes illo tempore cariſſimas partim à Cæ=
» ſare, partim à publicanis? Et in epiſtola ad Lentulũ:
» Tota interrogatio mea nihil habuit aliud, niſi reprehen
» ſioné illius Tribunatus: in qua omnia dicta ſunt liber
» tate, animoq; maximo de ui, de auſpicijs, de donatione
» regnorum. 28.

TRANSEAT,] Inuidia diſcedet à nobis, & ad eos, qui hæc fecerunt, tranſibit. HABI=
» TVRA: pro habitatura: ut apud Plautũ, Quis hic
» habet? & in libris digeſtorũ. Habet poſt horrea mea.

28.

A' THEOPHRASTO] A' Theophra=ſti libris de Republica. quorũ lectione ita delectabatur, ut Plutarchus Theophraſtũ Ciceronis delicias appellet.

28.

NOSTRA illa tempora,] Trienniũ quod fuit à Conſulatu Ciceronis et Antonij ad Conſulatum Cæſaris & Bibuli. In epiſt. fam. 12:

28.

INVIDIOSA] Ad populum: cum ſenatus opes ex equitum concordia uigerent. TREIS HOMINES: Cæſarem, Pompeium, Craſſum.

28:

VATINII ſtrumam ſacerdotij διβάφω ueſtiant.] Vatinio Auguratum deferant. 26: STRVMAM: ſtruma tumidum fuiſſe Vatinij guttur, ſcribit Plutarchus in Cic. SACERDOTII διβάφω: ſacerdotium pro Auguratu poſuit & in epiſtola ad Catonem. διβάφω autem, qui Augura=tu, maiore'ue aliquo magiſtratu præditi eſſent, uteban

tur. in epiſtola ad Celium.

28:

QVI peccauit,] Cuius culpa conuerſus eſt orbis Reipublicæ. 22 : 27.

28:

Σοφιστεύειν] Sapientiam quærere, philoſophari, miſſa Reipublicæ cura.

28:

SI ille cogitat,] Si quid ille aduerſus me inimice cogitat. uel corrige: Si ille cogit, at tantũ duntaxat nos defendere. ut nihil mutetur, &, Tantum duntaxat, ita dictum ſit, quo modo dicitur, Tantum modo, pro Tantũ. 28:

PROPRIVM artis huius,] Quia ſophiſtæ, ſi quis prior in diſputando laceſſiſſet, ulciſcebãtur.

28:

INGRATIS uectoribus] Pompeium notat; qui cum Ciceroni ſumme deberet, eius tamen inimicum ad plebem traduxerat.

29.

Τρηχεῖ] Homeri uerba de Ithaca, Vlyſſis patria. Quid, ego inquit, Arpinum te inuitem? quod amœnitate delectare non magis poteſt, quàm Ithaca illa, in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulus, affixa; fortes tamen uiros, nõ minus quã Ithaca, gignit. Erat autẽ Cicero Arpinũ Formiano, Arpino Romã iturus. ideo dicit, Romæ te fortaſſe uidebo. 27:

29.

NEGENT illi] Cum Cæſar, & Pompeius Clodium ad plebem traduxiſſent, eóq; mox non ſatis

amico uterentur, qui etiam delatam ab ijs Armeniam legationem contempsisset: negabant, illum plebeium esse factum, ideoq; nec Tribunatum posse petere. Hic Cicero indignans, quòd regnum, inquit, est hoc? fecerunt, quod iure non poterant: nunc, quia pœnituit, factum negant. sed si Clodius emittat ad me, qui meũ hac de re testimonium tabellis excipiant, et obsignent: iurabo, Cn. Pompeiũ Antij mihi narrasse, in auspicio se fuisse, cũ Clodius lege Cæsaris ad plebẽ traduceretur.

29.

TRIBVNVM pl. factum esse] Cum Clodius Tribunus plebis factus erit, tum quid isti dicent? negabunt id fieri potuisse, quia non iure ad plebem transierit? Et quanquam non dum Clodius Tribunatum adeptus erat, Cicero tamen ut de re, quæ iam sit, quia futuram non dubitat, ita loquitur.

29.

COLLEGAM Balbi,] In XX uiratu. Accium enim Balbum in XX uiris fuisse, Suetonius narrat. 29.

IN auspicio fuisse] Quod Pompeius negabat: cum tamen negare non posset. 26:

29:

COMMODE] Paulo ante, tantũ, cõmodum.

29:

CVRIO meus] Addidit MEVS ad differentiam: quia pater Curio uiuebat, eodem prænomine: quemadmodum pagina. 27: ad eiusdem Curionis nomen adscripsit, ADOLESCENTEM: pagina autem 38. FILIVS.

29:

ISTA] Leges Cæsaris. quod Clodius in Tribunatu conatus est. Pro domo sua.

29:

DE illius adoptione] Negat se tulisse ad populum de Clodij adoptione, idest de transitione ad plebem. nam Clodius adoptionis iure, cum patritius esset, ad plebem transijt. 26:

29:

SVVM, Memmij, Metelli Nepotis.] SVVM: ipse Cæsarem oderat uel patris nomine, qui cum Cæsare inimicitias gerebat. De claris Oratoribus. MEMMII: hic anno proximo Prætor, cum L. Domitio collega de Cæsaris actis retulit. Suetonius. METELLI NEPOTIS: qui oderat Pompeium propter diuortium sororis Mutiæ. 7. et in fam. 60: & in Dionis historia.

29:

DE ruminatione quotidiana] De occultis consilijs, quæ Cæsar, Pompeius, Crassus quotidiana ruminatione contra Rempublicam inirent. DE COGITATIONE PVBLII: de rescindendis Cæsaris legibus.

29:

DE lituis βοώπιδος,] P. Clodij sororem intelligit, quæ tãquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. erat enim seditiosa. 22. 28. 29.

29:

DE signifero Athenione,] Acciperem de Sexto Clodio, qui fuit operarum P. Clodij dux, ut Athenio seruorum, nisi tempora repugnarent: si quidem ante

Tribunatum

Tribunatum nullas turbas P. Clodius potuit commoue re, & Sexto Clodio seditionum ministro non nisi post Tribunatum usus est. potius igitur accipiendum uidetur de Vatinio Tribuno plebis, qui tũ erat Cæsaris consulis quasi signifer contra partes optimatum: ut etiam, ui perditorum hominum incitata, M. Bibulum Consulem, popularibus actionibus aduersantem, in uincula ducere conatus sit. In oratione in Vat.

29:

MISSIS ad Cneum,] Missis à Cæsare Capuam ad Pompeium, agros plebi diuidentem: erat. n.
" XXuir, ut paulo ante docuimus. & infra, Literæ
" Capuam ad Pompeium uolare dicebantur. 34.

29:

CONVIVII] Quòd scripserat Atticus se esse iturum, et, quæ in eo conuiuio literis digna euenissent, omnia Ciceroni significaturum. 30.

29:

ἀσελγοῦς?] Delicatum uocat pagina 30.

29:

DESEDERIT,] Metaphoram persequitur: ut, quod fluctuauerat, desidat. A' ME FERRE: habere.

29:

DICAEARCHVM] Scriptorem luculentum. 23. 32. 90.

29:

κικέρον φιλόσοφος] Iocatur de se ipso: & πολιτικὸν Atticum appellat, quia Dicæarchum secutus anteponeret τὸν πρακτικὸν βίον τῷ θεωρητικῷ. 32.

30.

EPISTOLAM] Proximam superiorem intelligit. DOMVM: Romam. REGNVM ueſtrum: iniuſtam paucorũ dominationẽ.

30.

SILERI:] Neminẽ reclamare iniquis Cæſaris actis.

30.

τηλέπυλον λαιστρυγονίην] Ex Homeri Od. κ.

30.

CRASSI Diuitis] Cognomen à maioribus acceptum, & re confirmatum: quia fuit hic Craſſus Romanorum omnium ditiſſimus. CONSENESCIT: in dies magis magiſq; obſcuratur, quia cum Cæſare aduerſus patriam coiuerint.

30.

LITERAS ad Sicyonios] Scriptas à Conſulibus, ut tibi pecuniam ſoluant. 19.

30.

QVANTAM] Quia ſcripſerat Atticus ſe cum M. Bibulo ſermonem habiturum, etiã cum Clodia Publij ſorore.

30.

ITA] Afferens ad me quæ cognoueris ex ſermone Bibuli, è colloquio βοώπιδος.

30.

SAMPSICERAMVS] Pompeius, à Regulo in Syria Sampſiceramo deuicto. Strabo.

30.

δυσανατρέπτους] Cæſar in Conſulatu acta Pompeij ſanxerat, legibuſq; firmauerat: ut Appianus, et

Plutarchus: ideo, ne non satis firmæ essent Cæsaris leges, Pompeius suo nomine timebat: quia senatus haud multis ante annis & Liuias leges, quòd contra auspicia latæ essent, sustulerat. δυσανατρέπτους ergo propter auspicia neglecta. 28.

30.

RVERE] Iracunde furere. 36.

30:

AT comparem basilicæ?] At, inquit, basilicã habere me dicã? habeo tribum Aemiliam. Quòd enim basilicæ similem esse uillam suam dixerat; quasi non bona esset comparatio, correxit, & intulit, Aemiliam hic ego habeo tribum, non uillam: quid enim basilicæ comparem? in qua sunt homines multo, quàm in Aemilia tribu, pauciores. Neque, tribum, modo uoluit dicere, sed addidit, Aemiliam, quòd ea cæteris tribubus plenior, & amplior esset.

30:

CONTVBERNALIS,] Qui totos dies mecum sit. 30:

COMMODISSIME] Ni uiderem, te hic à me cõmodissime expectari, et excipi posse. 28: 29.

30:

FVNDVM Formianum] Qui mihi nunc ex horum molestia odiosus est.

30:

ET tamen illud probem.] PROBE, & proxime, AGGREDIEMVR, esset planius: hoc enim diceret: Et tamen probe illud præstabimus: magnum quid aggrediemur &c.

30:

QVIDDAM *inueniri possit,*] Scripserat Atticus, inuentum iri quiddam à Cæsare super agraria re, quod nemo improbaret, nemo recusaret. 31.

30:

COMITIORVM *dilatione*] Bibulus domo pedem non efferens, edictis comitia differebat. neque uidentur hæc fuisse comitia Consulum designandorum (quippe ante Quintilem mensem non designabantur, hæc autem Aprili mense scripta sunt) sed legis agrariæ rogandæ.

30:

NIMIRVM *in Publio spes est.*] Afflicta Respublica iacet: quam Bibulus erigere non potest, qui se, Cæsaris metu, parietibus tenet. quis igitur eriget? spes iam nulla superest, nisi in Clodij Tribunatu: qui istorum est inimicissimus. ergo; etsi uideo, quæ mihi ab illo tempestas impendeat; fiat tamen, fiat Tribunus plebis. Et protulit hoc Cicero cum indignatione; quòd Reip. salus in uno posita uideatur, homine omniũ perditissimo. uide 29:

31.

EX *Epeiro*] Quò Atticus propediem erat iturus ad exigendas à Sicyonijs pecunias. DISPVTARE: altercari. VT HOC NON SIT: ut mecum non disputet, non contendat.

31.

TAMEN *seruet Remp.*] Sic Bessarionis antiquus liber. itaque nihil muto, et expono sic: Vt Clodius mihi in Tribunatu negotium non facessat, ut nihil cogitet contra me, tamen seruet Rempublicam (et dixit TAMEN, quasi uix credibile uideatur seruari

à Clodio Rempublicam posse) hoc est, et, quod non speratur, tamẽ faciat, ut Rempublicam homo perditus seruet, rescindendis uidelicet Cæsaris actis : erit egregium spectaculũ uidere Clodiũ Reipublicæ causa facere contra eos, à quibus plebeius factus sit, ut cum ipsis Rempublicam oppugnaret. 26 :

31.

TE *confessore*] Te *præsente*.

31.

INGEMVERAM] *Ad Sebosi aduentum*. 30 :

31.

IN *montes patrios*,] *Arpinum*. PERGAM : *quia iam ante Arpinũ ire statuerat*. 27 : 29.

31.

SI *solus non potuero*,] *Arpini si solitudinem non feram, cum rusticis ibi esse malo, quàm in Formiano cum his perurbanis*.

31.

CERTI *nihil scribis*,] *De aduentu tuo*.

31.

TIBI *præstoler*] *Sic oratione I. in Catilinã*:
" *Qui tibi ad forũ Aurelium præstolarentur armati*.

31.

CONTROVERSIA *Muluiana*.] *Publicani publica conducebant. ideo Muluius, cognitor, ut puto, publicanorũ, publicos agros à priuatis uindicare conabatur, ut publicanorũ uectigal augeretur*.

31.

COMMVNEM *causam*] *Non præcipuã ipsius, sed & tuam, & communem omnium publicos*

agros possidentium. PENDIS: pro agro publico. non litigas, ut nihil pendas, sed ut agrū retineas: hæc uero ne pendere quidem uult.

31.

ILLIVS] Cæsaris. ALIQVID: de agraria re. 31:

DEINDE, ut ego me consoler,] Maius aliquid ex tuis superioribus literis timuerā. nunc ego me consolor: quia, quod scripsisti, neque eiusmodi uideo esse, quod ab omnibus probetur; et id ipsum quod est, contra Cæsarem ipsum esse intelligo: omnis enim expectatio &c. 31:

DERIVATA.] Expectatio illa omnis de agraria re, hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi diuidatur. 31:

VT dena] Si dena singulis iugera diuidantur, ut proximis literis significas. RELIQVA OMNIS MVLTITVDO: quia XX hominū millia diuisionem agrorū petebant. Appianus lib. III.

ILLIS: qui legem agrariā tulerunt. ABALIENETVR: id non accidit; quia Cæsar, cum agrum Campanum intelligeret tantæ multitudini non sufficere, præterea Stellatem campū diuisit. Suetonius.

31:

PORTORIIS Italiæ sublatis,] Cæsar Consul, ut ab Italis quoque gratiam iniret, portoria sustulerat. uidelicet id agebat, ut Italis beneficio deuinctis, populo ex agrorū diuisione obligato, facilior mox ad tyrannidem aditus pateret. DOMESTICVM: in Italia. VICESIMAM: aurum

uicesimarium ærario sanctiore ad ultimos Reipublicæ casus seruari solitum, scribit Liuius libro XXVII. et erat uicesima tributum, cum de uicenis unum penderetur. CONCIVNCVLA: tribunitia.

PEDISEQVORVM: infimæ plebis: quæ, si quis Tribunus de tollenda uicesima concionaretur, clamore statim esset approbatura. PERITVRA: ne exigeretur.

31:

Φυσᾷ γὰρ] Non iam dissimulat, sed, quid sentiat, præsefert.

31:

Φορβίας ἄτερ,] Est in tibijs ligula, qua exempta, spirant maiore sono.

31:

ISTVC adduci] Adduci, ut agri Campani diuisionem, rem turpissimam, & Reip. maxime exitiosam, Cæsari gratificans probaret.

31:

ἐσοφίζετο,] Malitiose suam culpam excusabat.

31:

PROBARE,] Cæsar, ante quàm legem agrariam ferret, scriptam in senatu recitauit; si quis quid improbaret, correcturum pollicitus. præter Catonem contra nemo dixit. Dion libro XXXVIII.

31:

ACTIONES ipsum] Si Cæsar ijs legibus deinde ad suam potentiam abuteretur, ipsum esse accusandum, sibi uitio dari non posse.

31:

POTVERIT] Hic quoque, potuerit, pro

debuerit : ut pagina 28.

31:

REGE Alexandrino] Ut Rex Alexandriæ Ptolemæus à senatu & populo Romano socius appellaretur. Cæsar lib. III. de bello ciuili, 192.

31:

DE cœlo tum seruasset,] Agere cum populo non licebat, cum de cœlo seruaretur. Cæsar tamen, seruante Bibulo, leges tulit.

31:

DE publicanis] Quos locationis Asianæ inductionem postulanteis, Cæsar tertia mercedum parte releuauerat. 15: & Suetonius.

31:

QVIDQVID futurum fuerit,] Sic & antiqui libri: planius tamen, QVID FVTVRVM FVERIT: ut hoc dicat: quòd Bibulus foro pulsus cum ignominia sit, sibi ascribendum non esse: nam etsi legem agrariam probarit, de Bibulo tamen, legem impedire conante, se id, quod euenit, diuinare non potuisse.

31:

SAMPSICERAME] Pompei. 30.

31:

IN monte Antilibano] In longinquis regionibus uectigal dedisse populo Romano, domesticum abstulisse? De monte Antilibano Plinius libro V. Strabo libro XVI.

31:

OBTINEBIS?] Excusabis, tueberis, ut homines non reprehendant.

31:

INGRATIS *animis*] *Quorum uitio fit, ut nemo libenter aut libere tueatur Rempublicam. qui si non essent ingrati, ac mecum, ut debebant, cõsentirent: non tibi ea liceret facere, quæ pessime facis: non igitur exercitu Cæsaris, sed illorum culpa nos opprimes.* APPELLANTVR: *sed non sunt.*

31:

IN *eam partem*] *Contra tam iniquam paucorũ dominationẽ.*

32.

HOC *statui, &c.*] *Statui, cum Dicæarcho morem gesserim, etiam Theophrasto satisfacere: idest, cum agendis rebus multos annos dederim, nunc* τὸν θεωρητικὸν βίον *amplecti, & in studijs acquiescere.* AD HANC FAMILIAM: *ad Theophrasti sectã.*

32.

AD *me quoque fuit*] *Ad me quoque scribens uisus est* πρόσθε λέον, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα: *ut ait Homerus Il. ξ. quòd Quintus frater in ijs epistolis sibi non constaret, qui uideretur de Asiæ diuturna administratione modo solicitus esse, modo minimũ laborare.*

32.

MANSIONEM *suam*] *In Asia, quam Proprætor administrabat.*

32.

ANNALES *suos emendem,*] *De quibus emendandis non cogitaret, nisi tranquillo animo esset, minimeq; de mansione solicito.*

32.

DE *portorio circunuectionis.*] *Cum publicani*

pro rebus, quæ circunuehebantur, portorium sibi dicerent deberi; prouinciales, & negotiatores negarent: Proprætor Quintus dubia sententia fluctuans, rem ad senatum reiecit. 32.

DE consilij sententia] Rectoribus prouinciarũ suum cuique erat cõsilium. NON DEBERI: portorium publicanis. GRAECI: homines Asiani. QVID EGO DE EA RE SENTIAM: ut sciant, me sentire cum ipsis.

32.

SI possum discedere,] Elegans sententia, nec tamen hactenus, ut uideo, satis nota. neque enim DISCEDERE proprie hic accipiendum, sed μεταφορικῶς: quasi dixerit: si possum consequi, si hunc exitum res habere potest, ne Græci causa cadãt. Idem uerbum & Terentius usurpauit eodem sensu: apud quem
" ita loquitur Geta seruus in Phormione, 139: Modo ut
" hoc consilio possit discedi, ut istam ducat.

32.

SATISFACIAM publicanis.] Alijs rebus: cum in hac eorum animos offendamus.

32.

εἰ δὲ μὴ] Refertur ad proximum uerbum SATISFACIAM. si contigerit, inquit, ut publicanis deinde satisfacere non possim: haud tamen in mentem ueniet pœnitere, quòd in hac causa, quæ optima est, uniuersæ Asiæ, & negotiatoribus satisfacere maluerim.

32.

NVM etiã de cistophoro] Quod Quinto fratri Asiæ Proprætori à populo Romano debetur, id uel

lem denario, idest Romana pecunia, curari. Quæstores autem primo uolebant cistophoro, hoc est Asiatico nũmo: nunc etiam id recusare uidentur. 26:

32.

ILLVD ne quidem] Ne illud quidẽ postulat consuetudo latine loquendi: sed et, Ne quidem, apud hunc ipsum alibi notauimus.

32.

QVOD extremũ est.] Vt numerẽtur nobis cistophori, summa Quæstorum iniuria, qui cogant nos Romæ uti Asiana pecunia.

32:

MARITIMVM hoc] Formianum: quò expectatus uenire noluisti.

32:

SAMPSICERAMVS.] Pompeius.

32:

TIMENDVM sit] Nihil est, quod magis timendum nobis putem, quàm ne Pompeius, cum se omnium sermonibus sentiet uapulare, & cum has actiones δυσκατρέπτους uidebit, ruere incipiat. 30. 36.

32:

AFFINITATIS coniunctio?] Iuliam Cæsaris filiam Pompeius duxerat uxorem, & Cæsar Pisonis Calpurniam. Suetonius, Plutarchus, omnes historiæ. et, REPENTINA, præter opinionem: quia Iulia, ante quàm Põpeio collocaretur. desponsa fuerat Seruilio Cepioni. 32:

AGER Campanus?] Plebi diuisus, approbante, atque etiam curante Pompeio. 31: 29.

32:

EFFVSIO *pecuniæ*] *Significat pecunias ex ærario erogatas, & publicanis redditas, Cæsaris lege. Suetonius: & in oratione in Vatinium.*

32:

DII *immortales.*] *Interrupta oratio: figura, ἀποσιώπησις quæ dicitur. quale illud Aeneidos I.*

Iam cœlum, terramq́; meo sine numine uenti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.

32:

NE et *opera, & oleum*] *Ne frustra uideamur in studio literarum ætatem consumpsisse. deflere enim, infirmi, planeq́; muliebris animi est: cũ à libris præcepta fortitudinis peti soleant.*

32:

ἀδιαφορία,] *Aequanimitas mea: quòd animus meus nulla re uehementius afficitur.*

32:

ID *afficitur*] *Refertur ad illud, Quod est subinane in nobis: hoc sensu: Quæ ambitio in nobis est, ea nunc habet quo delectetur: siquidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora, quàm nostra, uideri possunt.*

32:

* PHOCIS *curiana*] *Hic ego diu cogitans excogitare nihil potui quod probarem. antiqui libri tanquam in eadem silice omnes hærent.*

32:

TV *tamen*] *Ego te in Arpinati expecto: tu*

tamen fortasse istinc te non mouebis, & aduentum no strũ expectabis. 32:

THEOPHANE] Qui Pompeij sensus, & consilia nouerat. 25.

32:

ARABARCHES.] Quòd Arabiæ partem Syriæ adiunctam domuisset. ut supra, Megabocchus, quasi magnus Africæ Rex.

33.

Σκοπὸς] Huc spectarunt, hoc uoluerunt.

33.

TIMENT ullam] Ita de publico largiũtur, quasi timere uideantur, ne ullam cuiusquam rei largitionem prætermittant. ut CVIVSQVAM neutro genere accipiatur. cui sententiæ congruunt Suetonij
» uerba de Cæsare: Quæ, inquit, cuique libuissent, omnia
» dilargitus est, contra dicente nullo, ac, si conaretur
» quis, absterrito. 33.

FVSIVM] Cæsaris amicũ: qui Tribunus plebis fuerat altero ante anno, Pisone Messalla Consulibus: ut Consulibus Cæsare & Bibulo, quibus scripta est epistola, Aedilitatem gerere potuerit, quæ Tribunatum anno interiecto sequebatur. mihi enim simile ueri fit, hoc tempore in magistratu Fusium fuisse.

33.

DE singulis rebus,] Ego hæc uerba facile suspicor fuisse glossema antecedentium Græcorum.

33.

CAMPANA lex] Lex de agro Campano diuidendo. qua in lege quodam capite scriptum erat,

ut candidati magiſtratum petere ne poſſent, niſi prius iurarent, ſe in eo magiſtratu, quem peterent, contra leges Iulias de agro Campano uerbum non eſſe facturos.

EXECRATIONEM: ut candidati, qui ad petendum coirent, ſe ipſi iureiurando execrarentur, ſi mentionẽ feciſſent in magiſtratu de agro Cãpano aliter poſſidendo, atque ut ex legibus Iulijs eius agri poſſeſſio cõſtituitur. 31. 33.

LATERENSIS] M. Iuuencius Laterenſis: de quo in oratione pro Plancio. & quoniã in Iuuẽciæ familiæ mentionem incidi, non negligam quod in mentem uenit de corrupto Catulli hendecaſyllabo,

O` qui floſculus es iuuentilorum:

cum legendum ſit,

O` qui floſculus es Iuuenciorum.

ne illud quidem prætermittam, in quo omnes labi uideo, qui, Iuuentius, corrupte ſcribunt, cum pro litera c uſurpant t, contra rationem analogiæ. eſt enim, ut à porco Porcius, ab hirco Hircius, ab oue Ouius, ab aſino Aſinius, ſic à iuuenco Iuuencius. quæ latius in libro de familijs. 33:

SIBI ut ſim legatus.] Cum in Gallias exibit. 33:

VOTI cauſa datur.] Defertur ab eodem. utranque neglexit: alterutram ſi accepiſſet, uitare potuit exilij calamitatem. & queritur ipſe ſuam culpam
" in epiſtola ad Terentiam his uerbis: Meum fuit officiũ
" uel legatione uitare periculum, uel diligentia & copijs
" reſiſtere, uel cadere fortiter. VOTI CAVSA: quia liberæ legationes & aliarum rerum cauſa daban

tur. In orationibus in Rullum, pro Flacco.

33:

PVLCHELLI] Putidum iam est toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium Ciceronis inimicum. 12:

33:

HAEC] Libera.

33:

NON habet satis,] Plus autem haberet præsidij legatio prouincialis: quia libera legatione utentes absunt sua causa, illi uero Reipublicæ.

33:

FRATRIS] Qui anno insequenti ex prouincia Romam, triennio post quàm discesserat, rediturus erat, et rediit.

33:

ADSIM, cum uelim:] Facile enim à Cæsare impetrabo. ergo hoc dabat utraque legatio, ut adesset, cum uellet: prouincialis hoc amplius, ut ideo tutius abesset, quia Reip. causa; etiam, quia præsidij multũ in Cæsaris amicitia.

33:

HANC] Prouincialem.

33:

PVGNARE,] Cum P. Clodio, si mihi negotium facesset.

33:

MANVMISSO] A' Quinto fratre in prouincia.

33:

INTENDVNTVR.] A' P. Clodio. ut paulo post.

33:

MANVMISSVM.] A' fratre.

33:

REVERERI saltem?] Irati Demiphonis

uerba apud Terentium in Phormione:

Ita ne tandem uxorẽ duxit Antipho iniussu meo?
Nec meũ imperiũ: age mitto imperiũ: nõ simultatem
Reuereri? saltem non pudere? = (meam

Cicero tertium uersum aliter extulit.

33:

IN magnis rebus,] Magnæ res non ualde me angunt, Statij manumissio uehementer affligit, quæ parua res est.

33:

CVM dignitate,] Nam in resistendo laus erit. DECLINARE: si legatione utar.

34.

DIGNITATIS ἄλις tanquam δρυός:] Satis dignitati cõsuluisti. prouerbium est, ἄλις δρυός, de priscis illis glandes negligentibus post inuentas fruges: cum satis diu cibum se petijsse à quercubus dicerent.

34.

POPVLARES isti] Cæsar, Pompeius, Crassus. et cũ ironia: quòd populares dici non possint, quos populus, etiã modesti homines sibilis insectentur.

34.

VNVS homo etc.] Ennij uersus de Q. Fabio Maximo, cuius cunctatio collapsam rem Romanã Punico bello restituit. Eundem uersum & Virgilius libro VI. usurpauit.

34.

CVNCTANDO] Apte, quod de Fabio dictum erat, transtulit ad Bibulum; qui contentiones timens domi se tenebat, nusquam progrediebatur, nihil agebat in Republica, animo tantum dissentiebat ab

actionibus

actionibus improborũ ciuium. et RESTITVAT magis placeret, quàm RESTITVIT.

34.

AFFLIXIT:] Qui se cũ Cæsare coniunxerit, & ab optima causa ad perditam desciuerit.

NEMINEM: quia bonos inimicos habet, improbos non amicos. 36.

34.

IIS uti,] Vereor ne Põpeius Cæsaris, & Crassi institutam amicitiam retineat non tam uoluntate, quàm quòd bonos metuit, quos offendit.

34.

CVM illa causa] Cõtra Cæsarẽ, et Pompeiũ.

34.

VTOR uia.] Neque in hanc partem, neque in illam declino. interiacet quædam quasi uia, qua ego utor. 34.

IN theatro, & spectaculis] Ludis, gladiatoribus: ludi enim in theatro, gladiatores in arena.

34.

DOMINVS,] Is, qui gladiatores dabat. ADVOCATI autem, qui cum eo in theatrum uenerant. & apparet, dominum gladiatorum ex Cæsaris & Pompeij amicis fuisse: quos populus oderat. uide illud, Cum gladiatoribus Gabinij, 38:

34.

LVDIS Apollinaribus] Queis Prætor urb. præerat. de quorũ origine, & die Liuius lib. XXV. & XXVII. 34.

NOSTRA miseria] Hoc Diphilus, ut ait

Valerius Maximus, directis in Pompeium Magnũ manibus pronunciauit. uersus sunt ex uetere tragœdia, quæ ludis Apollinaribus agebatur. COACTVS EST: clamore postulantis populi.

34.

EADEM] In omnibus libris, & manuscriptis, & impressis, ante legebatur, EANDEM VIRTVTEM, coniuncte: ego quintum abhinc annum, correxi, & aliter distinxi ex Valerio Maximo, libro VI. cap. II.

34.

VIRTVTEM istam,] Mire in Pompeiũ: qui Cæsarem sero cœpit timere, quem ipse suis opibus extulerat. VIRTVTEM: opes, facultates, uires in ciuitate.

34.

CVM grauiter gemes:] Cum te, tantum potuisse, pœnitebit. Valerius, GEMAS: sed GEMES futuram calamitatem certius minatur.

34.

IN tempus] Non ut multis ante annis, & à uetere poeta, sed ut scripti uiderentur & ad huius temporis turpitudinem proprie notandam, & ab inimico Pompeij.

34.

MORTVO plausu,] Plausu ita tenui, uix ut exaudiretur. μεταφορὰ à rebus animatis. CVRIO: cui priuato magis plausum est, quàm Cæsari Consuli. EST INSECVTVS: post Cæsarem in theatrum uenit. PLAVSVM EST: quòd unus Cæsaris, & Pompeij nimiam potentiam libere insectaretur. 33. 27: 29:

34.

CAPVAM ad Pompeium] Qui Capuæ XX uir agros diuidebat lege Iulia. necesse igitur est, Capua Romam uenisse ludorum causa; Capuam, cum ludos spectasset, statim rediisse. nam certe ante ludos Apollinares, qui mense Quintili celebrabantur, Capuæ fuit (ut pagina 29:) & ludis interfuisse non dubiũ est, cum illud aperte indicet, Petulanter inuectus est: & Valerius Diphilum illa scribit pronunciasse directis in Pompeium manibus.

34.

INIMICI erant,] Cæsar, & eius amici.

34.

STANTES] Maior enim significatio beneuolentiæ, cum ad plausum dandum surgitur. & ludos equites spectabant in XIIII. ordinibus sedentes, quos Roscia lex dederat: cum antea sedentes quidem, promiscue tamen cum plebe spectassent. Cur autem Curioni Cæsaris inimico plausum equites dederunt, cum ipsi Cæsari non dedissent, à quo in cõductione Asianorum uectigalium tertia mercedum parte releuati magnum beneficium acceperant? (ut in Suetonio legimus) quia non tam beneficij memores, quàm iniuriæ: Cæsar enim, portorijs Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, publica uectigalia uel maxime imminuerat: quo publicani, idest equites, offensi, qui conducendis uectigalibus publicis lucrum facere solebant. 31:

34:

OMNIBVS:] Vniuerso populo: cuius perspexerant è sibilis odium, è plausu beneuolentiam.

34:

MINITABANTVR.] Se abrogaturos non modo Rosciam legem, quæ XIIII. ordines in theatro equitibus dedisset; sed etiam frumentariã, quæ ad uniuersum populum pertinebat. quã à C. Graccho latam, deinde à M. Octauio abrogatam, L. Apuleius Saturninus retulerat, ut populo frumẽtum semissibus et triẽtibus daretur. Liuius, Cicero, Pedianus, scriptor rhetoricorum ad Herennium.

34:

SVSCEPTVM ab illis,] A' perditis ciuibus: ut, SVSCEPTVM, de flagitijs eorum dictum sit: quo modo & in oratione pro Quintio: Quod turpissime susceperas, perseuerare, & transigere non potuisti. & in flagitijs uerbũ suscipere frequenter à ueteribus usurpatum. SILENTIO TRANSIRI: ab hominibus dissimulari.

34:

TAMEN ferendum] Non quia rectum sit, sed quia corrigendi spes non est.

34:

IMPENDET negotium:] Si Clodius fiat Tribunus plebis. nõ dum enim habita comitia erãt. 35.

34:

CONSVLAREM exercitum] Bonos omnes consularem appellat exercitum, quos sibi in Consulatu præstantissimis actionibus obstrinxerat.

34:

COSCONIO] XX uiro agris diuidundis. INVITATVS: à Cæsare: sed Cicero re-

cusauit. 135: & in oratione de prouincijs cõsularibus. 34:

MEAM] Veterem, quam apud improbos habeo, ex Reipublicæ defensione contractam. ALIENAM: ex Cæsaris inuidia bonis odiosus essem, quòd eius de agrorũ diuisione perniciosam legem uiderer approbare. ALIENAM, recentem ex aliena culpa. 34:

ILLI] Quĩ diuidendis agris præpositi sunt. 34:

LEGATVM.] In Gallijs. 133: 34:

HONESTIOR] Quàm si XX uiratum acciperem. sed oritur dubitatio, utrum XX uiratum Cicero repudiarit, ut est epistola II. libri IX. an Quinqueuiratum, ut in oratione de prouincijs consularibus. hic nitendum est coniecturis; quibus, incertis & fallacibus, quandoque tamen locus est. mihi igitur non fit ueri simile, Cæsarem Cosconio Quinqueuiratum detulisse, maioremq; ei habere honorem uoluisse, quàm Balbo et sororis suæ uiro, & Pompeium generum suum arctissima affinitate contingenti; cui non Quinqueuiratum, sed XX uiratum dederat: ut est in Augusto Suetonij. at Cosconius dignitate præstantior: primum, ridiculum est de dignitate loqui Cæsare Consule, qui collegam Bibulum armis foro pepulisset, M. Catonem, optimum ciuem, in carcerem duci iussisset, ad ambitionem, & gratiã omnia referret: deinde, ne id quidem: neuter enim cõsularis, prætorius nõ minus Balbus, quàm Cosconius: ut Suetonius refert. PERICVLI: quod mihi

impēdet à Clodio. 34:

HOC *non repudio.*] Legationis honorem nō recuſo, ſed pugnare tamen malo, quàm Legatus exire.
›› eadem eſt ſententia 33 : Hanc ego teneo : ſed uſurum
›› me non puto: nec tamen ſcit quiſquam. non libet fuge=
›› re. aueo pugnare. magna ſunt hominum ſtudia.

34:

QVID *ergo eſt ?*] Si non repudias, cur ergo non accipis, & uſurum te dicis ? cur animi dubius de liberationem non concludis ? cur incertus pendes, cum uideas hanc eſſe honeſtam periculi declinationem ?

34:

ITERVM *dico,*] Dixit enim, Me miſerum cur non ades ? 34:

QVID *aliud?*] Quid aliud eſt, quod ſcribam? ſic pag. 16. et 26 : 34:

ἀκκιζόμεθα] Inuitus diſſimulo.

34:

CAECILIVM] Auunculum tuum . qui Atticum poſtea teſtamento adoptauit.

34:

EDICTA *Bibuli*] Bibulus Conſul domo abditus per edicta obnūciabat. Suetonius, Plutarchus, alij.

34:

DOLORE, & *ira*] Quia Bibulus edictis eum acerbiſſimis lacerabat. 36.

35.

CAECILIVM] Attici auunculum.

35.

SATISFACIT] Quia Pompeium, ami=

cissimum suum, in amicitia nostra confirmat, meq; omnibus officijs colit. 39:

35.

PRAGMATICI] Rebus gerendis exercitati. 35.

SIMVL quid] Sic pagina 142. simul Cæsar Romam uenerit. Antiqui libri, SIMVL ET. forte, SIMVL VT: ex Academicarum IIII. et de finibus II. 35.

AB Amalthea] Ab otio, quo frueris in tuo gymnasio Amalthea. 7.

35.

NE nos prodat] Ne literæ aperiantur. infert enim, ἀλληγορίαις obscurabo. ἀλληγορίαις: figuris sententiam obscurantibus. 34:

35.

NOVO quodam morbo] Nouum enim, & inusitatum est, ægrotantem agnoscere morbum, & sentire periculosum esse, nec tamen mederi. ACTA: à Cæsare Cõsule. 35.

VARIETAS in re nulla sit,] Quòd omnes ea, quæ sunt acta, peræque detestentur.

35.

SINE internicione] Quia res ad certamen deduceretur: unde cædes, et internicio ciuitatis. CEDENDI: cum neque resistere possimus sine internicione, & cedendi consilium sit exitiosum.

35.

NOVO quodam genere] Cũ populo charissimus sit, quia populares odit. quod euenire non solet.

35.

DIODORVS] Non est is, de quo in Bruto legitur: qui mortuus est post ortum ciuile bellū, idest multis annis post, quàm hæc epistola scripta est. sic enim
" in Bruto: Stoicus Diodorus cum habitauisset apud me,
" mecūq; uixisset, nuper est domi meæ mortuus. Quòd si mortuus est Diodorus paulo ante, quàm Cicero Brutum scriberet; Brutus autem scriptus est Cæsare III. & Lepido Consulibus: sequitur, ut Diodorus hic alius necessario sit, qui moritur Cæsare et Bibulo Consulibus, idest ante scriptum Brutum annis XII.

35:

HS fortasse centies.] Scutatorum, ut nunc loquimur, circiter CCL millia.

35:

ARCHILOCHIO] Acerbissimo: quales Archilochi poetæ iambi.

35:

IN ante diem] In diem si dixisset, idem significasset. DISTVLIT: Latinis ferijs edicendis, uel instaurandis: ut epistola VI. libri II. ad Quintum fratrem.

35:

LIBROS] Alexandri poetæ. 37:

35:

QVID ego subtiliter?] Quid minuta persequar?

35:

ILLORVM] Cæsaris, & Pōpeij. IRATI: Pompeius, quia, Catonis sororem cum uxorem peteret, repudiatus est: Cæsar, propter ueteres inimicitias, & recentes iniurias. Plutarchus utrunque.

36.

AMICVS *noster*] Pompeius.

36.

DEFORMATVS *corpore,*] *Qui tantum amiserit de ueteri dignitate.* PROGRESSVM : *in causa turpi.* PRAECIPITEM : *temerarium, sine consilio.*

36.

DE *edictis* Bibuli] *Ipsum accusantibus.* 34 :

36.

VNI *Crasso*] *Qui Pompeij uetus inimicus, paulo ante Cæsaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta maleuolentia suffusum.*

36.

QVIA *deciderat ex astris,*] *Quia summam laudem, summis rebus gestis quæsitam, improborũ coniunctione amiserat, homines eum misericordia potius, quàm odio prosequebantur, nec putabant sponte et consilio progressum in eam turpitudinẽ deuenisse, sed casu & errore lapsum decidisse.. cur enim circumfluens gloria, uniuersæ ciuitati charissimus, infamiam sibi ipse, & inuidiam strueret?*

36.

VENEREM,] *Coam : de qua Plinius, et de Ialyso Protogenis.* 36.

PICTVM, & *politum*] *Omnibus literis, et rebus ornatum.* 36.

ACER *in ferro*] *Quòd ea tẽpestate gerẽdis bellis nemo acrior Pompeio, aut præstantior habebatur.*

36:

DISTVLISSET;] *Edicto comitia distulerat in ante diem XV. Cal. Nou.* 35:

36:

EA res] *Dilatio comitiorũ, quæ populum offendebat, quia comitijs nummi diuidebantur.* 17.

36:

AD *Bibulum.*] *Ad ædes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, post agrariam legem, domi inclusus Consulatum peregit. Suetonius.*

36:

AD *tempus illud*] *Cum mihi Clodius negotiũ facesset.*

36:

AD *tempus*] *In tempore, cum res postulabit.*

36:

SATIS *mihi facit.*] *Officijs, & studijs erga me.* 35. 39: 37.

36:

DIVINITVS.] *Affirmat enim, se prius occisum iri à Clodio, quàm me uiolatum iri.* 35.

36:

DISCESSVROS.] *A' pugna Clodiana.*

36:

EGERIS.] *Num pecuniam ab ijs debitam exegeris.*

36:

QVOD *egisses*] *Abest hoc ab antiquis libris, et simile quidpiã subaudiri potest: ut sit* ἀποσιώπησις.

36:

SCIRE *possemus.*] *Tu.n.in sermone, aut ex ipso, aut è sorore, quid in me cogitet, eliceres.* 28. 37.

36:

DENVNCIAT;] Minatur.

36:

IN eos,] In Cæsarem, & Pompeium. 29:

36:

EXERCITVS] Quem Cæsar habebit Galliarum Proconsul. 31: IN NOS: qui ab opibus, et exercitu minus firmi sumus. IVDICIVM: populi: ut ad populum causam Cicero diceret de ciuibus Romanis & contra leges, et indicta causa summo supplicio affectis.

37.

APPIVM] P. Clodij fratrem, qui anno proximo Prætor est designatus. 53: 54:

37.

VARRONEM nostrum] Qui gratia ualet apud Pompeium: fuerat enim eius præfectus bello maritimo contra piratas. De re rustica libro II.

37.

INEAT magistratum.] Hoc dicit comitijs nõ dum habitis, sed fore uidebat, ut Clodius Tribunus plebis designaretur. 38.

37:

POMPEIVM Crasso urgente,] Quoniã futurum est, ut Crassus Pompeium urgeat contra me; intelliget, qua fide Pompeius mecum agat, & Clodiæ narrabit, illa tibi, si aderis. ita fiet, ut, si intelligã Pompeium bona fide mecũ agere, sine molestia sim, Clodij furorem non timeam; sin aliter, credulitatis errore nõ decipiar. Βοώπιδα: Clodij sororem, (28.) qua

Crassus plurimum uteretur. EX IPSO, Crasso. AB ILLIS, Pompeio, & Cæsare.

37:

POENITET.] Quòd societatem cũ improbis coiuerit. 36. 37:

ERVPTVRA.] Ad uim. 36:

37:

LIBROS Alexandri,] A' Vibio acceptos. 35:

37:

NVMERIVM] Numerius et familiæ nomen est, ut Cn. Numerius Fronto, in lapide antiquo, quem in turri sancti Vitalis coædificatum uidemus:
» & prænomen, ut hic, et in oratione pro Cluentio: La-
» rinas quædam fuit Dinea, quæ filios habuit Marcũ &
» Numeriũ Aurios. 37:

SAMPSICERAMVM,] Pompeiũ. 30.

37:

ILLIVS partis] Societatis contra causam Reipublicæ. CONSENESCERE: populi gratiam amittere, et in inuidiã adduci, nemine tamen eos oppugnante. 38.

IN multa commemoratione] Commemorãtur cũ desiderio eæ res, quas in Consulatu gessimus. 37.

38.

Βοωπίδος noster consanguineus] Expono sic: Βοωπίδος consanguineus, noster: ut, Noster, sit iro-
» nia: ut etiam pagina 34: Noster Publius mihi mini-
» tatur. & 36: Pulchellum nostrũ facillime tenere-
» mus. Βοωπίδος, Clodiæ. 28. CONSANGVINEVS, frater Publius Clodius. DE-

NVNCIAT: periculum nobis. 35.

38.

DECLARATO illo,] Postquam Clodius designatus fuerit Tribunus plebis, & ante quàm ineat magistratũ. 37. 38.

NOSTER index,] Qui nobis olim Catilinæ socios indicauit. Dion, Suetonius. CAESARI: Consuli, præmia promittenti. Suetonius, Appianus, in Vatinium. CVRIO FILIVS: acerrimus Cæsaris, & illius partis inimicus. 33.

38:

NEGABAT] Eo consilio, ut, cum negaret quod omnibus notissimum erat, suspicionem crearet in Curionem. RESTITISSE: colloquendi causa. FIDEM PVBLICAM: ut ipsi daretur impunitas, si alios indicasset.

38:

PAVLVS] L. Aemilius Paulus, qui Macedoniã Quæstor obtinebat. in Vatinium. postea Consul fuit cũ C. Marcello. INITIO: cum Romæ esset, nõ dum in Macedoniã profectus. CN. CAEPIO HIC BRVTVS: M. Iunius Brutus, Seruiliæ filius, qui postea Cæsarem interfecit. adoptatum ab auunculo Seruilio Cæpione, de quo Plutarchus in Vticensi, credendum est: ut ex adoptionum instituto Seruilius Cæpio Iunianus Brutus appellaretur: ab adoptante enim prænomen, nomen, cognomen accipiebat is, qui adoptabatur. sed de Cæpionis Seruiliæ fratris prænomine Plutarchus nihil: ex Philippica X Quintum fuisse apparet, cuius in extremo de Q. Cæpione

hoc Bruto sæpe iterata mentio. quod antiquus nũmus, qui est apud me, cõfirmat, ita circũscriptus, Q. CAEPIO BRVTVS PROCOS. ut hic quoque uideatur legendũ, Q. Cæpio, non, ut legitur, Cn. Cæpio, nam quod in quibusdam libris est, CN. CAEPIO ET BRVTVS, ut duo significentur, Cæpio, & Brutus; id ut perspicue falsum reijciatur: cum, unũ significari Seruiliæ filium, aperte indicet quod his
» uerbis infra scriptũ est: Cæpionem de oratione sua su-
» stulit, quem in senatu acerrime nominarat: ut appare-
» ret, noctem, & nocturnam deprecationem intercessisse. HIC BRVTVS, ad differentiam; quòd alij essent Cæpiones eodem prænomine. LENTVLVS: L. Lentulus consularis candidatus. ex oratione in Vatiniũ. CONSCIO PATRE: L. Lentulo flamine Martiale. De aruspicum resp. 246. in Vatinium 34. 38:

CVM gladiatoribus Gabinij] Non dubito, quin abundet particula CVM: ut tempus significetur, quo Gabinius gladiatores populo dedit, opinor, ut eo munere gratiosior esset in petitione Consulatus. nam petebat hoc anno, et designatus est cum L. Pisone. tempus autem significari, eo certius est, quia sequitur proxime; In eo principem Paulum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Omitto alia non dubia argumenta, ut hoc: non debuisse Vectium inter conscios facinoris admiscere Gabinij gladiatores, ne gladiatorum dominus Gabinius, qui erat Cæsarianæ partis amicissimus, in suspicionem adduceretur. Et ut opinio mea fert, gladiatores Gabinij fuere, de quibus pag. 34.

" Gladiatoribus quà dominus, quà aduocati sibilis cõscissi.
38:

CVM telo fuisse,] Quod lex uetabat. itaque P. Cornificius in senatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatũ. Pedianus. 38:

ID esse actum,] Ita rem esse compositã à Cæsare, & Vectio. 38:

CATVLVM] Quem adolescens ætate prouectum Pontificatu deiecerat. Suetonius, Plutarchus.

IVSSERAT DICERE: cum eum de refectione Capitolij ad disquisitionem populi uocauit. Suetonius 4. PRODVXIT: nam priuato nõ licuisset de superiore loco dicere, & concionem habere, nisi à magistratu concederetur. 53: 54: ASPIRARE NON LICERET: domi enim se tenebat armorũ metu. Non dixit, Accedere, sed Aspirare: quod minus est. 39.

CEPIONEM] M. Brutum. NOCTVRNAM DEPRECATIONEM: Seruiliæ, Bruti matris: quam Cæsar amauit.
39.

LVCVLLVM] Luciũ Lucullum. In oratione in Vatinium. IN P. CLODIVM: cum accusatus est crimine pollutarũ religionũ. 7. L. DOMITIVM: Aenobarbum: qui Consul fuit cum Appio Claudio. VICINVM CONSVLIS: uicinus erat Cicero Cæsaris Consulis, quòd ipse in Palatio, Cæsar autem in Sacra uia habitabat, quæ secundum radices Palatij à Carinis in Capitolium tende=

bat. 25. Suetonius. AHALAM SERVILIVM: qui sua manu Q. Melium regnum appetentem occiderat. Liuius. BRVTVM: qui Reges exegerat. nota historia. REPERIRI: qui occiderent ciues Melio similes, aut nouos Tarquinios expellerent. 39.

A' VATINIO,] Qui cum Vectio, præsente populo Romano, collocutus, inculcauit, ut Pisonem, & Laterensem nominaret. In oratione in Vat.

39.

CRASSVM Diuitem] M. Crassum, qui à Parthis occisus est: de quo 30.

39.

DE ui,] Lege Plotia: quia confessus esset se cum telo fuisse. In epist. fam. 116: & pro Milone, & Salustius in Catil. 10.

39.

IVDICIVM postulaturus.] Iudicium populi. erat Tribunos plebis appellaturus. sic aduersus Lucullum Prætorem C. Antonius Tribunos appellauit, Damio aduersus Flauium. Pedianus. IVDICIA FORE VIDEBANTVR: fore uidebam, ut multi rei fierent, ex indicio Vectij.

39.

QVI nihil contemnere] Ideo non pertimescimus, quia cauemus omnia. iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vectij, & mox à P. Clodio de necatis ciuibus Romanis.

39.

TIMVERAMVS,] Plutarchus hæc:

Cum

Cum ſenatores in curiam pauci conuenirent, Conſidius Cæſari cauſam dixit eſſe, quia milites illius, & arma timerent. cui Cæſar: cur et tu ob eandem cauſam non domi te contines? quia, Conſidius, ſenectus me facit intrepidum. DISCVSSERAT: aliis metu ſilentibus, Cæſari declarauerat.

39.

QVAM quotidie timere potueramus,] Hoc Vectij indicio patefactũ eſt, cædem quotidie nobis fuiſſe timendam ab ijs, qui rerum potiuntur. quorum uidemus quàm ſcelerata conſilia ſint, cum perniciem bonis uiris quacũque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarent; ſed timere quotidie potueramus, ut nobis inſcientibus impendentem.

39.

CATVLO,] Catulus anno proximo perierat, Afranio Metello Conſulibus: ut pagina 20. placeret igitur LVCVLLO, cui negotium impendere uidebatur è Vectij nominatione: aut CATONE, qui hoc anno, ideſt Cæſare Conſule, magnis cõtumelijs affectus eſt. ſed antiqui libri, CATVLO: mendoſe: neque enim ad mortuum huius temporis miſeriæ pertinent. 39.

CVM ſplendore uitæ, tum hoc tempore.] Cur infortunati? quia cum ita uixerimus, ut patriæ rationibus haud ferè ciuis quiſquam fuerit utilior, nunc tamen tantum abeſt ut digna meritis præmia feramus, ut etiam in maximis moleſtijs, periculiſq; uerſemur.

36.

MORATVS EST] Placeret, INODO=

RATVS: quia, cum Pompeio aut Cæsari credere
periculoſum uideret, eorum animos noſſe, magni puta=
bat ad ſuas rationes intereſſe, propter inſequentis anni
impendentem à Clodio tempeſtatem. Subſcribere uide=
” tur ſententiæ noſtræ quod ſcriptum eſt pagina 32: Ve=
” lim è Theophane expiſcere, quonam in me animo ſit
” Arabarches. et pagina 37: Per βοώπιδα intelligere
” poteris, qua fide ab illis agatur. Et, Inodorari ἑλικτὰ,
proprie: nam odorari dicitur de rebus occultis, quæ mi
nime iudicantur oculorum ſenſu. ut libro II. de ora=
” tore, Odoror quid ſentiant iudices. Et ad hunc ipſum
” libro VI. 74. Ego μυστικώτερον ad te ſcribã, tu ſagacius
” odorabere. Et libro XIIII. odorare Antonij διάθεσιν.
Neque uero particula, In, præpoſita priorem ſignifica=
tionem ut contraria tollit, ſed facit quod in uerbo au=
dio: ut, cum dicimus, Inaudire, ſignificamus, id audi=
re, quod occulte agatur. item Inodorari indagare quod
in occulto latet. ſi, MORATVS, retinemus: ex=
pone, tardauit, repreſſit. ſed fides mihi non fit, Varro=
nis auctoritatem fuiſſe tantam, ut morari potuerit con
ſilia Pompeij: elicere quidem, aut odorari, pro familia=
ritate potuit. 39:

ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν.] Senarij ſunt apud Euripi=
dem, quos Andromache, Menelao irata, in Spartanos
communiter iacit.

Ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευματα,
Ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
Ἑλικτὰ κοὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα πέριξ
Φρονοῦντες, ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἀν' Ἑλλάδα.

Spartanis igitur similes Pompeius & Cæsar, ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες.

39:

DE Flacci Prætura,] Cicerone Consule Prætores L. Valerius Flaccus, C. Pontinius Vulturtiū, unū ex Catilinæ socijs, cum Legatis Allobrogum in transitu pontis Miluij exceptos comprehenderunt.

39:

QVORVM opera,] Quorum opera ita afflicta Respublica est, ut desperetur.

39:

MVNITI] Contra impetus P. Clodij, Tribuni pl. designati.

IN LIBRVM III. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 40.

CVM antea] Primā huius libri epistolam opinor esse oportere, quæ nunc tertia est; secundam, quæ secunda; tertiam, quæ quarta; quartam, quæ prima; quintam, quæ quinta item est: ut in eius fine ita legatur: III. idus Apr. Thurij. Vibone enim puto iter fuisse Thurium, inde Tarentū; inde Brundusium. 40.

ROGATIONEM,] Clodiam; ut mihi intra quadringenta millia ne liceat esse. 40:

QVAMPRIMVM: ante quàm ex Italia profi=ciſcar. 40.

FACILIVS potes,] Hoc dicit: Cum Clodij rogatio permittat, ultra quadringenta millia ut ubi=uis eſſe poſſim; ſequitur, ut mihi in Macedonia liceat eſſe. quo facilius, ante quàm ex Italia proficiſcar, con ſequi me potes. non enim eſt, cur profectionem matu=rem: ſiquidem, quam mihi ad diſcedendum diem ro=gatio conſtituit, ante eam diem, uel nulla celeritate ad=hibita, ultra quadringenta millia licebit peruenire. quòd ſi longius ire, ultráq; quadringenta millia iuberer: dif=ficilius conſequi me poſſes: nam mihi eſſet properandi maior impoſita neceſſitas.

Ex epiſt. II. pag. 40.

IN fundo Sicæ,] Ad Vibonem. Ex Beſſario=nis libro legi etiam poteſt, IN FVNDVM: qua figura in Diuinatione dixit, Exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemq; eſſent. Et in Ver=rem libro ſeptimo: Qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem portum futurum intelligebant. quod Gellius notauit libro I. cap. VII.

40.

PRAESERTIM non dum] Præſertim quòd, rogatio Clodia cũ non dum ſit correcta, nihil eſt quod me extrudat. 40.

CORRECTA.] Audierat Cicero ſuſtine=ri à Clodio rogationis promulgationem, quòd in ea quiddam ante uellet corrigere. 40:

40.

SI te haberem,] Tuo. n. comitatu atque præ=

sidio fretus, auderem Brundusiū petere. SE ITER HABERE, Bessarionis liber.

40.

BRVNDVSIVM referre.] Quò iter discedens intenderam. ANTRONIVM: P. Antronium, unum ex coniuratis, qui in illis partibus exulabat, Ciceroni infensus uindici cōiurationis. pro Sylla.

40.

AD nos] In fundum Sicæ. TOTIVS REI: itineris mei. 40:

40.

TOTA calamitas] In qua insunt, præter mea damna, eæ molestiæ, quas ex molestijs meorum capio: ut nunc cum te uideo mea causa tam molestū iter suscipere. NARYCILOCRIDIS: de oppido Narycio Plinius, de Naryce Sudas: ut uel NARYCII, uel NARYCE legendum uideatur. LOCRIDIS, in ora Locrorum.

Ex epist. III. pag. 40:

CVM tibi agam gratias,] Agam enim, si quādo meam dignitatem recuperabo: qua spe me uiuere coegisti.

40:

MVLTIS de causis] Duas posuit in proxima superiore epistola.

Ex epist. IIII. pagina 40:

CONFECTVM] Placet, CORRECTVM: ut in epistola, quæ ante proximam legitur.

cogitaui ſic, natum errorem è uicinitate, quòd ueteres CONRECTVM ſcribebant.

40:

ILLO'] Vltra quadringenta millia. Petieram Vibonem eo conſilio, ut uel in Siciliam traijcerem, uel Melitã adnauigarem. poſtea rogatione lecta, intellexi, ſi peterem Siciliam, progredi ultra quadringenta millia ante rogationis diem non poſſe: de Melita uero non eſſe cogitandum, ſiquidem ultra quadringenta millia non eſſet. iter igitur pedibus Brunduſium uerſus cõtuli, ut inde in Macedoniã nauigarem, quæ eſſet ultra quadringenta. PERIRET: ne pœnam ſubiret, quã Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto recepiſſet. pro domo ſua.

40:

SI modo recipiemur.] Nam niſi recipior, iter mihi erit maturandum: ita me conſequi non poteris.

Ex epiſt. V. pagina 40:

GRATIAS agit.] Pro tuis in ipſam officijs.

41.

ME ipſum] Non opes meas, aut honores, quæ mihi nunc inimici ademerunt, ſed me ipſum, qui idem ſum. THVRII: Thurium oppidum Plinius libro III. cap. XI. inter duos amnes Crathin & Sybarim conſtituit. Beſſarionis liber THAVRI.

Ex epiſt. VI. pag. 41.

IN Epeiro] In qua poſſeſſiones tuæ ſunt. CONSISTEREMVS: erat enim Epeirus ultra quadringenta millia. 44: 45:

Ex epist. VII. pag. 41.

AD Cal. Maias.] Bessarionis antiquus liber, AD XIIII. CAL. MAIAS: & recte: ut Brundusij fuerit tresdecim dies: datæ enim literæ sunt pridie Cal. Maias, cum Brundusio proficisceretur. in
„ epistola ad Terentiam, Nos, inquit, Brundusij apud
„ M. Leniũ Flaccũ dies XIII. fuimus. Et quia proximã superiorem epistolam, Tarenti datam, post hanc scriptam esse perspicuum est: ideo datam suspicor non XIIII. Cal. Maias, ut est in impressis, sed Calendis Maij, cum iam in Asiam iter instituisset. POST DIEM TERTIVM EIVS DIEI: tertio die post, quàm priores acceperam. antiqua figura, ut pridie eius diei, postridie eius diei, post diem tertium, et post diem quartum eius diei.

41.

APVD te] Domi tuæ, quam habes Buthroti. uel potius, in fundis; cum inferat, ISTA SOLITVDO; quæ in urbe Buthroto non fuisset.

41.

SI liceret ibi omne tempus e.] Non licet autem cum propter Antronium, & cæteros exules, mihi infensos, qui ab Epeiro tantũ quatriduo distant; tum, quia uereor, ne Clodius, & qui me eiecerunt, interpretentur, Epeirum non satis abesse ab Italia. diuerti autem in Epeirum paucorum dierum causa, quid attinet? recta igitur in Asiam.

41.

SINE te.] Nam tecum in Epeiro tua libenter essem, sine te autẽ cur? NAM CASTEL-

LVM &c. ſcripſerat opinor Atticus, niſi uellet in ſuis fundis, quia minus tute uideretur, poſſe eum non longe eſſe caſtello munito. neque enim de Buthroto accipiendum puto: quæ fuit urbs, non caſtellum. TRANSEVNTI: nã habitare uides me nõ poſſe.

41:

NOSTRI hoſtes] Antronius, & cæteri exules. 40.42. ILLVD QVOQVE OPPIDVM: quòd ſi hoc de Athenis interpretarentur, multo magis de Buthroto: quod oppidum Italiæ propius adiacet, quàm Athenæ.

41:

NOSTRI conſilij] Qui ceſſerim inimicis; cum potius cadere fortiter debuerim. epiſt. fam. 234.

41:

SPES] Reditus. et, ut miſeri, aduerſa timet omnia.

41:

INVIDORVM] Hortenſium maxime deſignat: à quo ſe dicit ſceleratiſſime, inſidioſiſſimeq; tractatum, in epiſtola ad Q. fratrem lib. I.

41:

TEMPVS honeſtiſſimum] Mihi enim cum inimicis pro mea dignitate pugnanti ſi contigiſſet ut caderem, glorioſum fuiſſet. nũc exul præclaræ mortis occaſionem ſperare amplius non poſſum: finiendi tamen doloris poteſtas adempta non eſt: idq; potius mihi uideo eſſe cogitandum, quàm ut ullam medicinam faciam. Et uidetur de morte uoluntaria cogitare.

41:

MVTANDARVM rerum.] Mutato

autem Reip. statu, meæ quoque res, quæ nunc perditæ iacent, commutabuntur.

41:

NIHILO minus,] Quanquã ex Italia proficiscor. ACCEDEMVS: paruis itineribus. nã in accessu tarditas est. CANDAVIAM: montem Illyrici, qui Macedoniam Illyricumq; distermi nat. Strabo, Plinius. DVBITATIONEM: quia non affirmauit, in Epeirum iter habiturum: sed dixit, Aut accedemus in Epeirum, aut per Candauiam tarde ibimus. DE FRATRE: ex Asia Romã proficiscente: cuius itineris ratio meum iter gubernabit.

NEC QVO MODO VISVRVS: afflictum dolore miseriarum mearum. VBI DIMISSVRVS: dolor enim, & luctus alterũ ab altero diuelli uix patietur. ID: cõgressus, et dimissio.

Ex eistola VIII. pag. 42.

INIMICORVM;] De Antronio, & cæteris loquitur. 40. 41.

42.

HABERET, cum inde proficisceremur.] Si in Epeirum iuissem, inde proficiscens per loca difficilia iter habuissem: montibus enim Epeirus à Macedonia discluditur. 42.

PEDIBVS] Terrestre iter significari notum est. 42.

ISTIC quid agatur,] Timebat, ne quis accusaret repetundarum Quintum fratrem ex prouincia redeuntẽ. 42: 47: 42.

VT acrius postularet:] Accusaret fratrem.

accuſatorem Atticus in epiſtola ſua nominarat, Cicero nomen omittit. NAVIGATIO: fratris. 42.

RELIQVA] Quæ fratri meo ab inimicis noſtris uidentur impendere. HOC METV: ne frater poſtuletur. 42:

AD me conſolandum.] Spes enim mei reditus in mutatione rerum ſita eſt. 41: TIGRANE ENIM NEGLECTO: cum Pompeius Tigranem ſibi à Clodio ereptũ neglexerit, ſublata ſpes omnis eſt mutandarum rerum. ego autem graues inter eos contentiones fore ſperaueram. ſubſcribamus quæ Pe
" dianus in Miloniana: Pompeius, inquit, poſt triumphũ
" Mithridaticũ Tigranis filiũ in cathenis depoſuerat a=
" pud Flauium ſenatorem: qui poſtea cum eſſet Prætor,
" eodem anno, quo Trib. pl. Clodius, petit ab eo Clodius
" ſuper cœnã, ut Tigranem adduci iuberet, ut eum uide
" ret: adductum collocauit in conuiuium, dein Flauio
" nõ reddidit, Tigranẽ dimiſit, et habuit extra cathenas,
" nec repetenti Pompeio reddidit: poſtea in nauem depo
" ſuit; et cum profugeret, tempeſtate delatus eſt Antium.
" illico, ut deduceretur ad ſe, Clodius Sex. Clodium, de
" quo ſupra dixi, miſit, qui eum reduceret. Flauius quo=
" que re cognita ad diripiendũ Tigranem profectus eſt.
" ad quartum lapidem ab urbe pugna facta eſt: in qua
" multi ex utraque parte ceciderunt, plures tamẽ ex Fla
" uij, inter quos & M. Papirius eques Romanus, publi=
" canus, familiaris Pompeio: Flauius ſine comite Ro=
" mã uix perfugit. 42:

VARRONI] Qui Pompeium hortatur ad

meam causam amplectendam. HYPSAEO: hic Pompeij Quæstor fuerat; eumq;, ut Varro, hortabatur, ut Ciceronis patrocinium susciperet. cognomen est Plautiæ familiæ. 42:

IMPVLSI, ac proditi] Pompeium notat: cuius fidem secutus, in eam calamitatem incidit: quam uitare potuit legatione suscepta. 33: 35. 37.

42:

DE fratre] De postulatione.

Ex epistola IX. pag. 42:

NE quid absens] Ne absens postularetur. 42.

43.

LICTORES dimitteret,] Qui dimittendi fuissent, si mecum manere uoluisset. nam imperatori transitus per alienam prouinciam dabatur, morari diutius in ea cum imperio non licebat.

43.

MEI peccati] Peccaui enim, cum uobis uiuêdi auctoribus parui: cum perire satius fuerit, quàm in hunc casum incidere.

43.

A' POMPEIO. nunc Hortensium allice, & eiusmodi uiros.] Hoc totum est ex Attici epistola, ideoq; scribendum literis grandiusculis. NONDVM PERSPICIS: uis me in Pompeio, & Hortensio spem ponere: nõ intelligis me horum insidijs, & scelere perijsse? 43.

QVORVM insidijs, quorum scelere] INSIDIIS Hortensij, qui me summa simulatione amoris, summaq; assiduitate quotidiana sceleratissi=

me, insidiosissiméq; tractauit. Ad Quintum fratrem libro I. SCELERE: Pompeij, cuius promissis destitutus, in has miserias incidi. 37.

43.

NON licuit,] Per uos, qui mihi auctores uiuendi fuistis, cum ego interitum gloriosum erumnosæ uitæ anteferrem. 41: NEGOTIVM: metus accusationis. 47: 43.

VT tibi placet,] Scripsisti enim, ut expectem literas tuas Thessalonicæ: si quod forte ex actis mensis Maij beneficium afferatur. 42: 43:

Ex epistola X. pag. 43:

SPEM] Vt ex tuis literis de reditu in patriã sperare possim. AD TE: in tuas Epeiroticas possessiones. 43:

ISTA euanuerint:] Quæ nunc agitis de salute mea. & opinor Atticus ita scripserat, Hæc si euanuerint, aliud aliquid uidebimus.

43:

ISTORVM:] Qui me eiecerũt. & erat discordia maxime inter Clodiũ, & Pompeiũ, ut de Tigrane, alijsq; de rebus. 42: et Dion libro XXXVIII.

43:

IN tam bona causa,] Qui patriam à coniuratorum scelere liberassem.

43:

NE uiderẽ:] Ex Asia Romã redeuntem. 43. LVCTVM: ex mea calamitate.

43:

INTRA parietes meos] Ab ijs, qui quotidie

mecum erant, qui me quotidiana assiduitate insidiosissime tractarunt, ut Hortensius, ut Arrius. ad Q. fratrem lib. I. 43:

VIVVS amitterem?] Pugnare, inquit, debui, ut hæc aut retinerem, aut cū uita simul amitterē.

Ex epistola XI. pag. 44.

TVAE literæ,] Quibus scripseras bene sperādum. RVMORIBVS: hoc est quod dixit, Nuntij non optimis auctoribus. AD TE: in Epeirum tuam. 44.

VT ego] Vt pro quàm dixit, sicuti supra de Pompeio, Vt ille tum humilis, ut demissus erat. est autē hic eo uenustior sententia, quo minus aperta. Cum me, inquit, obiurgas, quia meo casu nimis excrucier; facis, ut neque me uidearis amare, neque dolere dolorem meum; quem tamen ita affectum mea erumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. in hoc inquam tuū amorem, et dolorem non agnosco. qui enim amat, æque dolet: & qui æque dolet, non obiurgat.

Ex epistola XII. pag. 44.

PER senatum:] Nam per populum minus sperandum uidebatur Clodio Tribuno.

44.

IDEMQVE] Qui me sperare uis per senatum, idem scribis caput proponi rogationis Clodianæ. quo capite cautū erat, ne quis referret ad senatum de Cicerone restituendo: ut 46:

44.

SECVNDVM comitia.] Habitis comitijs. 44:

44.

EODEM Tribuno pl.] Clodio Tribuno, qui nostram causam, ut solet, acriter oppugnabit. & eo minus post comitia sperandum est, quia Consul erit designatus inimicus meus Q. Metellus Nepos. Videbat autem Cicero futurũ, ut Consul Metellus designaretur.

44:

ORATIONE prolata.] Non puto significari orationem in Metellum Nepotem scriptam, sed potius in C. Curionem. nam cum Metello pluribus uerbis Cicero concertauit, ut in epist. II. lib. V. fam. at hic se nunquam uno uerbo concertasse dicit. de Curione autem 46.

44:

SANARI,] Si ullam spem uides mei restituendi. SIN PLANE PERII: si uides reditum meum desperari, de oratione prolata minus laboro. IACEO: non dixit, Sum, sed Iaceo, uerbo usus ad mœrorem indicandum accommodato.

44:

COGITATIONE] Ita sum animo perturbatus, nihil ut non modo loqui, sed ne cogitare quidem possim.

44:

SIDONA:] Locũ hoc nomine propè Thessalonicam non uideo fuisse. cumq; iam de mendo suspicarer, confirmatus sum in sententia, posteaquam Bessarionis librũ inspexi. cuius scriptura hæc est: VENIRE SI DOMITAM VT INTELLIGO. in Macedonia prouincia Plinius oppidum enumerat Scydra: ut fortasse, (neque enim affirmo, cũ antiqui libri ueritatis lumen obscurent) pro Sidona re=

ctius legi possit, Scydra.

Ex epistola XIIII. pag. 44:

TEMPORIS nō longinqui] Meq́; ex tuis literis aliquid sperasse, quod tamen non diuturnū fuit, moleste feram. 44:

MOTVM] Discordiam istorum. 43:

Ex epistola XV. pag. 45.

AGI de nobis] In senatu.

45.

REMORARI.] Non quòd ipse uideres quidquam mihi esse sperandum, sed ut me à desperatione retraheres, ita scribebas. & cum omnes à me spes abirent, eas tu ijs epistolis remorabare.

45.

NOSTRIS multis peccatis] Qui inuidis credidimus, & legationem à Cæsare delatam, qua uitari potuit hæc ærumna, nimis imprudenter repudiauimus: cum tantis miserijs uel mors fuerit anteponenda: cuius oppetendæ tempus honestissimum prætermisimus. 41: CASVS: fateor enim, ea peccata nō iam ulla prudentia posse corrigi: spei fortasse aliquid est in fortuna positum. VIAE CELEBRITATEM: qua frequentes Roma Thessalonicam proficiscuntur, qui literas à uobis creberrimas afferre possent. À PLANCIO: apud quem Cicero erat, Quæstorem in Macedonia. 49:

45:

MINIME apposito] Amo enim in hoc luctu solitudinem, odi celebritatem.

45:

VNIVERSI] Omnes, quotquot istinc ueniebant. Vniuersum est enim, quod nihil excipit. NIHIL ESSET NECESSE: cum de mea salute spei nihil esse uideretur.

45:

SI aliquid] Quid si, NISI ALIQVID? hoc sensu: Nisi aliquid audiero, cur sperandū sit. 47.

45:

A' COMITIIS] Quod actum sit post comitia. hic autem expectabo, dum audiam.

45:

IN Asiam] Vt aliquo loco cōsidamus apposito ad tolerandam in hoc luctu calamitatem. nam hic me celebritas offendit. In oratione tamen pro Plancio,
" in Asiam non iuisse, legimus. Cum ad me, inquit, L.
" Tubero meus necessarius ex Asia uenisset, easq; insi-
" dias, quas mihi paratas ab exulibus cōiuratis audierat,
" animo amicissimo contulisset; in Asiam me ire Plancius propter eius prouinciæ metum non est passus.

Ex epistola XV. pag. 45:

VARRONE] Diximus supra, Varronem Pompeij familiarissimum fuisse. 39: DE VOLVNTATE POMPEII: Pompeium nostrā causam suscepturum. 48.

45:

SCINDAM] Augeam. à uulneribus tralatio: quæ scissa recrudescunt.

46.

MEIS uulneribus] Quod paulo ante dixit,

Ne

Ne ſcindam ipſe dolorem meum.

46.

SIMVLATIONEM aliorum,] Notat maxime Hortenſium, & Arrium: quorum promiſſis deſtitutus in eã calamitatẽ inciderat. lib. I. ad fratrẽ.

46.

NIHIL puto ſincere] Ita credendum de inimici liberto. 46.

ILLAM orationem] In ipſum. 44: Placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quàm de filio: utpote cuius ſententiam, auctoritatemq; in ſenatu pluris Cicero deberet æſtimare. Præterea cum loquitur Cicero de filio, ſemper aliquid apponit, ut cum dicit, Curio adoleſcens, 27: 33. Curio meus, 29: Curio filius, 34. 38. de patre cum loquitur, nihil adſcribit, ut 9: 10: 49.

46.

NISI quod erat,] Laudauerat in ſuis literis Atticus Curionẽ. 46.

FACIT expectationem Cæſaris] Habet, cur etiam à Cæſare opem expectemus.

46.

SI quid in te peccaui,] Quòd officia, & ſtudia, tibi à me debita, prætermiſi. IN ME ENIM IPSVM: quia commiſi, ut tu, cum te mihi minus debere intelligeres, cõſilio me non iuuares. DEBERES, AC DEBVISSES: ſi feciſſem, ut meo merito me amares. amabas enim tua uoluntate adductus, nõ meis officijs impulſus. 46.

LEGEM de collegijs] Quatuor leges tulit

Clodius in Tribunatu, Reipublicæ perniciosas : annonianã, ut frumentum populo gratis daretur: alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret: tertiam, de collegijs restituendis, nouisq; instituendis: quartam, ne quem Censores in senatu legendo præterirent, ne'ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque Cẽsoris sententia damnatus esset. Hæc Pedianus in Pisonianã. Leges autem eas Cicero passus est à Clodio perferri, hac conditione, ne quid ille mox contra se moliretur. quam pactionem Clodius, perlatis legibus, non seruauit. Dion libro XXXVIII. DE COLLEGIIS: ex quatuor legibus eam nominat, quæ maxime contra ipsum pro Clodio fuit: qui collegiorum nomine opes & seruitia in Ciceronis perniciem conscripserat. In orationibus.

46:

POTVIT,] Oportuit, debuit. non perfectũ est autem, quia merita mea nulla erant. tale illud 28.
" Orbis hic in Republica cõuersus est, citius omnino, quàm potuit. MEO, NON TVO SCELERE: grauiter enim peccaui, & scelerate feci, qui multa, tibi à me debita, officia non sum executus.

46:

RESPONSO] Cum ab eo contra Clodij iniquissimam legem auxilium petij. 56: TVRPISSIMO CONSILIO: abeundi in exilium: cum potius occumbere deberem.

46:

NVLLO nostro,] Neque enim ita meritus unquam de te sum, ut à te diligi deberem. TVO

IPSIVS BENEFICIO: restitutum enim beneficio tuo non poteris non diligere.

46:

DE priuilegio] Vt priuilegium fieret de me restituendo, hoc est, ut facto senatusconsulto ad populum ferretur. Priuilegium autem hoc differt à lege, quòd hæc ad multos, illud ad unum pertinet. Cicero autem abrogari malebat legem Clodij: idq; firmius uidebatur: propterea quòd priuilegio lex illa non tollebatur; quo timendum erat, ne quis rursus Tribunus plebis existeret, qui lege agere uellet: post abrogationem autem nihil huiusmodi timendum.

46:

IMPEDIET,] Cúm abrogabitur lex Clodij. FERRI: de abroganda lege. SENATVSCONSVLTO: ex quo ad populum feretur, ut priuilegium fiat de me reuocando.

46:

PRIOR lex] Duas leges Clodius tulit: prior fuit contra eos, qui ciues Romanos sine iudicio populi necassent, qua in lege nominatim de Cicerone scriptum nihil erat, itaq; nihil eum lædebat: altera nominatim in Ciceronem, quoniam is ciues Romanos indicta causa condemnasset.

46:

IN uestitu mutando,] Nam si legem laudare noluerat, negligere saltem debuit. neutrum fecit: sed ueste mutato populum rogauit, ne legẽ perferri sineret. quod ei perniciosum fuit. populum enim offendit, cum de antiquanda ea lege rogauit, in qua popularia multa de industria Clodius admiscuerat.

46:

SI *quid ageretur,*] *Si quid ageretis de ſalute mea.* LEGEM ILLAM: *priorem Clodij legem.* NE TANGATIS: *primum, quia nominatim in ea contra me nihil eſt: deinde, quia popularẽ legem abrogare, aut infirmare ſi uultis, populus offendetur. alterã igitur date operam ut abrogetis, quãdo & minus popularis, & nominatim contra me eſt: priorẽ ne tangite.*

46:

TVTE *ſcripſiſti,*] *Is locus eſt huius libri epiſtola* XII.

46:

NE *referri, ne'ue dici*] *Primum refertur, deinde dicuntur in ſenatu ſententiæ, rogante ſenatores Conſule, aut eo, qui ſenatum habet: non enim is ſemper eſt Conſul: ut latius in libris antiquitatum.*

47.

DOMITIVS] *L. Domitius Aenobarbus, qui hoc anno Præturam gerebat, ut ex Suetonij Iulio colligimus.* DE RE: *de me reuocando.* OMNIVM TRIBVNORVM PL. *nam ſi unus modo intercedet, nihil agemus.*

47.

QVO *modo potero?*] *Non enim uidebor reſtitutus, niſi mihi unà domus reſtituatur. eam autem Clodius Libertati conſecrauerat.*

47.

IN *tuos ne agros*] *Epeiroticos.* 43: 44. CYZICVM: *in Aſiam. quod faciam, niſi mihi tuæ literæ ſpem aliquam oſtenderint.* 45: 47:

47.

TVAE *prudentiæ*] *Qui es passus me, quo tu abundas, egere consilio; ac mihi persuaderi, utile nobis esse, legem de collegijs perferri.* 46. PRAESIDIA: *præsidia amicorum ad pugnandum parata.*

47.

TVIS *tectis crederem.*] *Quia dixerat se iturũ in Epeirum.* 47:

ME *ipsum*] *Meam enim amentiam accuso, quòd à te tantum amari, quantum ego uellem, putaui.*

Ex epistola XVI. *pag.* 47:

DATARVM,] *Quas à te, ut opinor, eo die datas, expecto. Et Cal. Sext. scripsisse Atticum putabat, quòd cum ex ueteri consuetudine senatus Calendis haberetur; statim, senatu dimisso, quid actum esset eo die de Ciceronis re, scripturus Atticus uidebatur. Calendis autem senatum haberi solitum, suo loco infra docebimus.* 47:

QVÀM *cũ lectæ sunt.*] *Malim sic: Quòd cũ lætæ sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant.* LAETAE: *quia spem ostendebant meliorum rerũ.* INFIRMANT: *quia certi nihil afferebãt: quorum alterum ad consolationem, alterum ad ueritatem.*

Ex epistola XVII. *pag.* 47:

TRISTES,] *Nunciabatur enim, reuersum ex Asia prouincia repetundarum accusatum iri.*

47:

EX *ante diem Non. Iun.*] *Erat idem, Ex Nonis Iunijs: sed figura usus est ea, qua et M. Varro in I. de re rustica.*

47:

LIVINVS] Liuineius, puto rectius: nam & antiquus Bessarionis liber, EI VENIENS, corrupte quidem, sed literis tamen aliquanto propius ad nostram correctionem accedentibus: & in antiquis nũmis Liuineius Regulorum est cognomen: ut omittam, quòd fam. lib. XIII. ex ueteribus libris legitur, L. Liuineius Trypho L. Reguli libertus. qui est idem, de quo nunc agimus. M. REGVLI: in Bessarionis libro sic, i Reguli: ut ex antiqua nota potius uideatur legendũ L. quàm M: præsertim cum & in eo loco, quem proxime ex fam. epist. adduximus, mentio fiat. de L. Reguli liberto. DE C. CLODII FILIO: accusatorem fore Quinti fratris C. Clodij filiũ, eum, qui postea Milonem accusauit, C. Clodio Publij fratre natus. Pedianus.

47:

SESTII] P. Sestij, Tribuni pl. designati, pro quo extat oratio.

47:

NON tam exploratas à timore,] Quæ me nõ tam timore liberarẽt, quàm Liuini sermo. et TIMORE de fratre.

47:

IN meo infinito mœrore] Præter eum mœrorem, quem ex mea calamitate suscipio, est quod me de fratre solicitet.

47:

LIVINI] Et hic, ut supra, corrigendum.

47:

APPII quæstio est.] Eo magis timebat, ne Quintus frater repetundarum accusaretur, quòd Appius Publij Clodij frater anno insequẽti Prætor ei quæ=

ſtioni præfuturus erat. tum autem Prætor erat deſignatus. Cauualcantis tamen liber S P E C T I O: ego ſequor Beſſarionis: in quo QVAESTIO ſcriptum eſt. & quæſtionem repetundarum exercuit Glabrio Prætor in Verrem, Cicero in Licinium Macrum.

48.

DIIVDICABITVR,] Reſtituar, nec ne. AD TE: in tuos agros in Epeirum, ſi ſpes erit. 47: CIRCVM HAEC LOCA: Thes ſalonicæ adhuc erat. SVSTINERI: ſuſtentari, defendi, foueri. 44. AVT HORTER: ut me, fratremq; meum tuearis: quod tua ſpōte facis.

48.

CAVE,] Scribe, inquit, omnia, ut erunt, & diligenter, & uere: ac noli putare fore mihi aut moleſtam diligentiam tuam, aut acerbam ueritatem. CAVE: uidetur alterum uerbum deſiderari: ut legatur, caue ſuſpiceris, aut, caue timeas.

Ex epiſtola XVIII. pag. 48.

AVCTOREM] Qui referret in ſenatu, contempto Clodiæ legis capite, quo cautum erat, ne referri, ne'ue dici liceret. EST ALIQVID IN SPE? ſpei aliquid eſt? SECVNDVM COMITIA: habitis comitijs, de me in ſenatu actū iri. 44: 45:

Ex epiſtola XIX. pag. 48.

IN Aſiam] Scripſerat enim, Cyzicum ſe iturum. 47. 47: 48:

NOVIS magiſtratibus,] Tribuni pl. magiſtratum inibant Nonis Dec. Conſules & Prætores Ca=

lendis Ian. NOVIS, designatis.

48:

AD salutem] In patriam.

48:

EX tuo portu] Non accipio μεταφορικῶς dictum, sed re uera ex portu: ut sit: ex quouis portu libẽter ad salutem, ex tuo libentissime proficiscar. ex tuo autem, ex quo tu soluis, cum in Italiam à tuis possessionibus redis.

48:

AGE, quoquo modo cœptum est,] Innuit, nõ fuisse causam cur speraret: & ait, Quoniam sperare cœpi, quanquã stulte, nullaq; de causa, tamen parebo fratri meo, mihi ipse ne desim, obsecranti. AGE: cum dixisset, cœptum est, adscripturus aliquid fuit ad se reprehendendum, qui sperare cœpisset: deinde id omisit, & intulit, Age, quoquo modo cœptum est: hoc est, quanquam non sapienter cœpi, nec causa sit cur perseuerem, perseuerabo tamen, nec deseram &c.

48:

SESTII,] Tribuni pl. designati: qui se promiserat laturum esse ad populũ de Cicerone restituẽdo.

48:

AVT, quod scripsi supra.] Aut nusquam facilius hãc miserrimam uitam uel sustentabo, uel, quod melius est, abiecero. CONSILIARIIS: Põpeio, Hortẽsio, Arrio. 48:

POTEST esse saluus,] Frater seruari potest: ego non possum, qui prorsus perij.

Ex epistola XX. pag. 48:

Q. CAECILIO Q. F. Põponiano Attico.]

T. Pomponio Attico, qui à Q. Cæcilio auunculo testaméto adoptatus, hæresq; factus, Q. Cæcilius Q. F. Pōponianus Atticus dicebatur, uetere prænomine omisso, nomine ita cōseruato, ut in anus desineret, cognomine eodem: ex usitata adoptionum formula. ut in Varronis libro II. de re rustica, ubi legitur, Atticus, qui nunc T. Pomponius, nunc Q. Cæcilius, cum nomine eodem, legendum uideatur, cognomine eodem.

48.

ITA esse] Coniungitur epistola cum titulo. ut illa ad Valerium, Cur enim tibi &c. libro I. fam. Et ad Tironem, Quid igitur, nō sic oportet? lib. XVI.

49.

OFFICIO,] Et quidem ita, ut L. Lucullum, cui maxime debebat, prætermiserit. Valerius Max. libro VII. cap. IX.

49.

SI mihi] Non dicit, Cum mihi, quia incertū est num id futurum sit; sed, Si mihi, dubitanter.

49.

PER fortunas] Genus obtestationis, quod usurpamus in re misera, nec unquam sine dolore. Per fortunas miseras nostras, uide ne puerum perditum perdamus: in epistola ad Terentiā. Per fortunas tuas, dixit Celius, per liberos Cicero te oro, & obsecro, ne quid grauius de salute, & incolumitate tua consulas. Denique ex antiquorum libris omnia undique colligantur exempla: nullum erit, dolorem quod non indicet.

49.

DIEM'QVE natalem reditus mei] Natalem

appellat reditus diem, quòd, eum si uideret, iterũ nasci uideretur. 49.

MAXIME tamen &c.] Cum nobis summa spes reditus ostendatur, summáq; in expectatione res sit, maxime tamen cogitabamus in Epeirum tuam deuiam proficisci, locum eligendum de exilio cogitanti, bene autem speranti prorsus omittendum. aptior enim multo ad fouendam spem, & ad reditum parandum Thessalonica, quàm Epeirus. itaque, cum amici scribant me cito in patriam rediturum, putaui commodius rei exitum Thessalonicæ expectare.

49.

DE domo,] Cum Cicero ita scripsisset, Quid de domo? poterit'ne restitui? aut, si non poterit, egomet quo modo potero? rescripsit Atticus his ferè uerbis, Nunc, ut domus tibi restituatur, laborandum nõ est: restituatur modo salus; in qua sunt omnia. 47.

49.

CVRIONIS oratione,] Quia Clodius Ciceronis domum Libertati consecrauerat, ideo Atticus cũ Curione, qui Pontifex erat, sermonem habuerat de domo liberanda. 49.

TANTA hæreditate] Ex qua accepit circiter centies HS. Nepos in uita. OMNI OCCVPATIONE: magnæ enim existunt occupationes ex magnis hæreditatibus. Atticus, quod ad eam hæreditatem attineret, omnia scripserat explicata, nullam sibi iam occupationem superesse.

49.

SECVS à me erga te commissum, aut præter=

missum] Responderat Atticus ad id, quod Cicero scripserat, Mea officia & studia parum antea luxerunt, 46. EXCELSIOR: in hoc uidelicet, quòd, cum ego multa in te officia à me sciam esse prætermissa, omnia tamen ipse pro mea salute ita nunc exequeris, quasi ego nihil prætermiserim, aut secus erga te commiserim.

49.

ROGATIO Sestij] Sestius Tribunus pl. designatus rogationem scripserat de Cicerone restituendo, quam deinde in magistratu ferret. eam rogationem Atticus ad Ciceronem miserat. NEQVE DIGNITATIS: cũ de me nominatim nõ ferat.

Ex epist. XXI. pag. 49:

IPSI,] Integri. locutio antiquis scriptoribus usitata. Ego, inquit in epistola ad Celiũ, cum Athenis decẽ ipsos dies fuissem.

49:

QVAMCVNQVE in partem,] Siue de mea salute spes aliqua erit, siue nulla. 48. 50. 52.

49:

QVIBVS putabis opus esse,] Siue ad cohortandũ, siue ad gratias agendas. VT DES: meo nomine, sed à te scriptas.

Ex epist. XXII. pag. 49:

PISO] C. Piso Frugi, Tulliolæ uir. 2:

49:

RETINET] Thessalonicæ. 45. et in epistola ad Terentiam, fam. 232: DECEDERE: quæstor enim erat Plancius in Macedonia Prætore L. Apuleio. In oratione per Plancio.

49:

MILITES] Quos L. Piso Procos. L. Apuleio Prætori Macedoniæ successurus, præmiserat. ab ijs autē ideo timebat, quòd sibi Pisonē inimicissimū cognouerat, utpote cuius in Consulatu à Clodio pulsus esset.

49:

LENTVLVS] Consul designatus cū Metello Nepote. fam. lib. I.

49:

IN illius potestate.] Quia debebat Lentulo Pompeius. Vnde illud in epistola ad Lentulum, lib. I. fam. Cui qui nolunt, ijdem tibi, quòd eum ornasti, nō sunt amici. Et eodem libro: Virū excellentem, et tibi tua præstanti in eum liberalitate deuinctum, illa epistola retinuisti.

49:

METELLO] Nepote, Consule designato, fratre P. Clodij.

50.

MEI studiosos] Quòd eos semper defenderim. fam. 234: AD TE: in Epeirū scilicet. CVICVIMODI: siue læta, siue tristia. 49:

Ex epist. XXIII. pag. 50.

MENSEM Ianuarium] Cuius menses die primo Consules Lentulus & Metellus magistratum inituri erant, acturumq; se Lentulus in senatu de Ciceronis re promiserat, egitq;. in oratione post reditum in senatu, et in alijs. VOLVNTATE: à Cicerone nō amplius aliena. TOTA POMPEII RATIONE: qui ad conficiendum Ciceroni reditum omnia studia, omneis opes instituerat conferre. quod re ipsa præstitit. in orationibus.

50.

PROMVLGATA,] De reditu Ciceronis: quæ tamen lata non erat, duobus reliquis Tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Aelio Ligure. Pro Sestio. VTILITATIS: etiam si lex lata non sit, hæc tamen octo Tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quòd mox à nouis Tribunis maiore studio in magistratu causa suscipietur: quippe cum intelligent, Clodianæ potentiæ neruos iam esse magna ex parte præcisos: quando de reditu Ciceronis promulgarint octo Tribuni pl. quorum nemo magistratus initio, promulgãte Clodio legem in Ciceronem, ausus erat intercedere. Hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attulisse.

50.

CVM hac lege] Quæ desperata erat, cum intercessissent duo Tribuni pl. Clodius & Aelius.

50.

A' NOSTRIS] Rectius legeretur, A' NOVIS. sequitur enim ἀντίθετον VETERVM. et NOVIS pro designatis. aut NOSTRIS, nostram causam adiuuantibus.

50.

VETERVM] Octo Tribunos pl. significat, qui legem promulgauerant.

50.

ORDINEM,] Senatorium.

50.

CAVENDA] Cauendum autẽ fuerat de domo, & de bonis. quod Tribuni pl. omiserant.

50:

TRALATITIVM de impunitate,] Quæcunque lata unquam lex fuit, in ea hoc ſcriptum eſt, ut, ſi quid eius legis cauſa contra alias leges factum eſſet, id latori impune eſſet. TRALATITIVM: uſitatum, aliunde tralatum.

50:

A' QVO] Ex octo Tribunis pl. quis caput hoc inculcauerit. 50:

SANXISSE] Pœnam enim irrogabat ei, qui ſuam legem abrogare, aut infirmare uoluiſſet.

50:

NVNQVAM eſſe obſeruatas] Cum enim leges abrogantur, ſimul abrogantur ſanctiones, quæ ipſis legibus continentur.

50:

SI id eſſet,] Si ſanctiones manerent, leges abrogari nõ poſſent. leges autem abrogantur, ſanctiones igitur non manent, ſed cum ipſis ſimul legibus abrogantur. 50:

DIFFICVLTATE abrogationis] In omnibus legibus aliquid ſancitur, quo difficilior ſit earum abrogatio: ut cum uel populare aliquid admiſcetur, ne populus deinde legis abrogationem probet: uel abrogationis auctori pœna irrogatur. ita ſe omnes leges muniunt difficultate abrogationis.

50:

ILLVD ipſum abrogaretur,] Nihil muto, ne diſcedam ſine cauſa ab antiquis libris. Sententia eſt: Si ſanctiones nõ abrogarentur, ne leges quidem ab-

rogari possent; sed cum lex abrogatur aliqua, simul abrogaretur illa ipsa abrogatio, quæ ueterem legem tolleret: idest, nulla prorsus esset abrogatio, si sanctio maneret legis abrogatæ. 50:

QVO modo eam abrogari oporteat.] Omnis ratio abrogandi abrogaretur. illud ipsum abrogaretur, quod in noua lege abrogante ad ueterem legem abrogandam scribitur.

50:

CVM re uera ita sit,] Nunquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur.

50:

SIQVID] Hoc est tertium caput, quo sibi octo Tribuni pl. à sanctionibus Clodiæ legis cauebant. quod caput sine causa inculcatum esse Cicero ostendit: quippe quid opus est cauere ab ijs sanctionibus, quæ simul cum lege abrogātur? si enim Clodia lex tollitur, tolluntur & sanctiones Clodia lege scriptæ. stulte igitur hoc tertium caput inculcatum.

50:

IN hac rogatione] De Cicerone reuocando.

50:

PROMVLGARE,] Promulgatur lex, cum propalam cōstituitur, ut intercedat qui uelit, ante quàm feratur. & est sensus. In hac rogatione si qua res promulgatur, abrogatur, derogatur, obrogatur ex ijs rebus, quæ in legem Clodia scriptæ sunt, quasq; per eam legem abrogare, derogare, obrogare sine fraude non licet, quod ue ei, qui promulgauit, derogauit, ob eam rem pœnæ, multæue sit; eius hac lege nihilum

» rogatur. quo modo locutus est pro Cæcina, Si quid ius » non esset rogari, eius ea lege nihilũ rogatum. ABROGARE, tollere. DEROGARE, detrahere, & infirmare. OBROGARE, contra rogare, opponere. 50:

SINE fraude sua] Sine fraude huius rogationis. sic enim Clodius sanxerat, ut, si quid unquam ex sua lege abrogaretur, derogaretur, obrogaretur, id eius rogationis, quæ abrogasset, derogasset, obrogasset, fraude factum iudicaretur, eiusq; rogationis auctoribus ob eam fraudem pœna, mulctaq; esset.

50:

QVOD uel qui] Hic emendaré, QVOD VE EI QVI, ut modo totum caput interpretans ostendi. quod autem in extremo, E H' I N R, ipsum item eodem loco et emendaui, et exposui, allato eiusdem formulæ exemplo ex oratione pro Cæcina. quod & alij uiderunt. aliter tamen in Bessarionis antiquo libro scriptum uideo, sic inquam, E H I I I I.

50:

HOC in illis etc.] Quod Clodius in sua lege posuerat, ut ei pœna esset constituta, qui promulgasset, abrogasset, derogasset, obrogasset; eo collegæ non tenebantur: siquidem Tribuni pl. si quam quis ex collegio suo legem tulisset, ea lege soluti erant. itaque cum hoc tertium caput, de uitanda legis Clodiæ sanctione, qua ipsi non tenebantur, sine causa posuerint; uereor, ex octo Tribunis pl. ne quis id malitiose fecerit, ut deinde noui Tribuni pl. cum rogationem de me ferrent, multo magis eo capite sibi utendum putarent, quo usos

uiderent

uiderent eos, qui tamen Clodia lege non tenerentur. id autem Cicero nolebat; quòd minime necessariũ uideretur, cum lex abrogaretur, ab ijs sanctionibus, quæ in ea lege essent, cauere: abrogata enim lege, sanctiones non obseruantur.

50:

AD III. Nonas,] Nouembreis. pag. 50.

50:

QVID liceret.] Non licere ijs rogationem de me ferre. nam si damnantur ea sanctione abrogatores, utique quia faciunt contra legem Clodiam damnãtur: ea igitur lex uiget, cuius obseruandæ sanctio suos abrogatores cõdemnat: nihil igitur licet cõtra eã legẽ.

50:

EIVSMODI caput,] Nemo enim sibi cauendum putauit à sanctione legis, quam abrogaret. neque opus est: nam si esset, omnes in abroganda lege eiusmodi capite sibi cauerent.

51.

NVMIVM,] Vnum ex octo Tribunis: qui non uiderant, tertium illud caput nullo consilio inculcari. hunc autem, cæteris præteritis, cum unum nominet, quasi quem sciret studio & fide erga salutem suam collegis antecellere: credibile est, Mummium potius esse, quàm Numium: qui Calendis Iunij, ut est in oratione pro Sestio, & post reditum in senatu, unus ex collegio Tribunorum pl. ad senatum de Cicerone retulerat. FVGERIT, latuerit. ATTVLERIT: inculcarit caput illud.

51.

SIVE quod] Non discrepant ab impressis li=

brīs manuſcripti. nec dubium eſt, mendum ſubeſſe. aberit autem, ſi legatur, Si enim quòd: ut periodus interrogationis nota claudatur. nunc ſententiam indicabo. Inueſtiga, inquit, eius capitis addendi quis fuerit auctor, & quare octo Tribuni pl. ad ſenatum de me referre non dubitarint. ſi enim iccirco non dubitarunt, quòd obſeruandum illud caput non putabant, quo Clodius ſanxerat ne de me referri, ne'ue dici liceret; ijdem poſtea tam cauti eſſe uoluerũt, ut caput illud, quod ad ſenatum referentes non obſeruarant, in abroganda lege Clodia metuerent?

51.

SOLVTI cum eſſent;] Quia lege collegij ſui nõ tenebãtur. 50: QVI LEGE TENENTVR: aliorum collegiorum Tribunos pl. intelligit. nam ſui collegij lege Tribunus pl. nemo tenetur. CVRANDVM: quis enim legis, quam abrogat, ſanctionem metuat? quis inquam de eo capite laboret, quod abrogari cum lege ſimul intelligat? ID CAPVT: quod octo ueteres Tribuni pl. tulerunt. FERRE: anno proximo, cum magiſtratũ inierint.

51.

T. FADIO] Quam T. Fadius Tribunus pl. deſignatus anno inſequenti de Cicerone ferret. De hoc in oratione poſt reditũ in ſenatu, & lib. I. ad Q. fratrem. T. VISELLIVS: iuriſconſultus, opinor: et fortaſſe pro Titus, Caius: ut ſit C. Viſellius Varro Ciceronis conſobrinus, qui iuris ciuilis à patre Aculeone traditã tenuit diſciplinam. In Bruto. SESTII NOSTRI: cuius legẽ ſupra dixit neque dignitatis

ſatis habere, nec cautionis, cũ et nominatim ferri opor teret, & de bonis diligentius ſcribi. 49.

51.

DISTINERE,] Morari, tardare.

51.

MVLTITVDINE comparata] Vt ex omni ferè Italia Romam cõuenirent ad diem rogationis ferendæ. quod factum Cicero ſæpe gloriatur.

51.

PERFRINGANTVR,] Ea, quæ rem diſtinent. 51.

PRIMORVM dierum] Poſt initũ à Tribunis pl. magiſtratum: quod Nonis Decembribus fiebat: ut eſt accuſationis in Verrem libro II.

Ex epiſt. XIIII. pag. 51:

VESTRO conſenſu] Conſenſiſtis, ut ſenatus prouincias decerneret Conſulibus deſignatis Lentulo & Metello, quam rem noui Tribuni pl. uſque diſferri uolebant, dum ipſi magiſtratum ingrederentur: non ut ſenatuſconſultum impedirent, ſed ut non impedientes, eo quaſi beneficio Conſules ad noſtram cauſam adiũgerent. ORNATAS ESSE: uerbum eſt ſæpe de prouincijs uſurpatum ab antiquis ſcriptoribus: quod ita accipio, ut cum ipſis prouincijs ſimul decernerentur eæ res, quæ prouincias adminiſtrantibus neceſſariæ putarentur, ut milites, pecunia, huiuſmodi. ſic ornare claſſem in oratione pro lege Manilia, pro inſtruere. ornatæ prouinciæ lege Curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, ſtipendiũ, legati dabantur. ſed lege Curiata non omnes ibant in prouincias, ideóq;

non omnes publico ſumptu. 65:

51:

EXPERTES conſilij] Hoc enim ſine eorum conſilio feciſtis. NOSTRA CONCESSIONE: niſi enim conceſſum à nobis eſſet, ut à ſenatu conſulares prouinciæ ornarentur, dilata res, à ueteribus Tribunis pl. ad nouos deueniſſet. quæ cũ noſtra conceſſione ante confecta ſit, quàm ingreſſi magiſtratum ſui iuris ui & poteſtate uti potuerint: iure nobis ſuccenſent. 51:

DE Conſulibus ornandis,] De prouincijs Conſulibus decernendis. ita locutus eſt libro II. ad Q. fratrem: Referebatur de prouincijs Quæſtorum, et de ornandis Prætoribus. 51:

ADIVNGERENT:] Beneficio nõ impediendi. POSSE ID LIBERE FACERE: quia nihil amplius à nobis expectent, cũ iam ſui uoti cõpotes facti ſint, prouincias per ſenatũ aſſecuti.

51:

NIHIL poſſe.] Nihil enim ipſi per ſe Conſules poſſunt, cum penes Tribunos pl. ſit intercedendi poteſtas. 51:

SE inuitis.] Ipſis Tribunis pl. qui cauſam habent, cur nobis ſuccenſeant.

51:

NI ita nobis placuiſſet,] Vt ſenatus prouincias decerneret Conſulibus deſignatis.

51:

PER populum] Sæpe enim ad populum confugiebant, ut per eum prouincias, à ſenatu negatas,

obtinerent. ideóq; paulo ante, ut ſcribit Suetonius, cum Cæſari Galliam ciſalpinam ſenatus dediſſet, mox et comatam adiecit, ueritis patribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. & poſt Cæſaris interitum, Celticam regionem cum deſperaret M. Antonius à ſenatu impetrari poſſe, à populo accepit. Appianus, Plutarchus, Dion.

51:

NVLLO modo] Quia Tribuni plebis, cum lex de prouincijs Conſularibus ad populũ ferretur, intercedere potuiſſent. quo metu Conſules ad conciliandos ſibi Tribunos pl. omnia noſtra cauſa feciſſent, ſi de nobis prius in ſenatu, quã de prouincijs ageretur. nunc uideo ueſtro cõſenſu factũ eſſe, prius ut ageretur de prouincijs. ita neque iam Conſules tenemus, quibus, nulla nunc neceſſitate obſtrictis, liberum eſt quidquid uolũt: & Tribunos plebis, cũ iure ſuccenſere poſſint, uereor ne amiſerimus.

51:

INVSITATA, ac noua:] Cauſam ſubſcribit, cur inuſitatum, ac nouum.

51:

ILLA conſtantia,] Cum ſenatus ante, quàm de nobis actum eſſet, negaret ſe quidquã decreturum.

52.

NIHIL iam poſſit non decerni.] Cum illa conſtantia ſit immutata, idq; ueſtra culpa, qui permiſiſtis ut ageretur de prouincijs conſularibus ornandis; iam nihil erit, quod noſtræ cauſæ non anteponatur.

52.

AD quos relatum eſt,] Quos hac de re conſultos à uobis eſſe ſcribis.

52.

LENTVLO, *uel Metello,*] *Vt diximus, duobus Consulibus designatis.* SIMVLTATEM: *hic est.n. qui Tribunus pl. Ciceronem Consulatu abeuntem concionis habendæ potestate priuauerat. fam. epist. libro V. & in Pisonem.*

52.

QVEMADMODVM *ceciderit,*] *Quem exitum habuerit: idest, quam postea Consules uoluntatem ostenderint, & Tribuni pl. num succenseant.*

52.

VERITAS,] *Literarum tuarum.* 48.

Ex *epist.* XXV. *pag.* 52.

TVVM *à me discessum*] *Suspicor abundare* A' ME: *ut, Atticum discessisse Roma, significetur: quod ex amicorum literis Cicero cognouerat. nostram sententiã confirmat proxima insequens epistola.* PROSPICIO: *quia tuũ ab urbe discessum significant.* 52.

INGRATI,] *Si te accusemus, quòd hoc tempore ab Vrbe discesseris; cui potius gratias agere debeamus, quòd maxima in nos officia contuleris.*

52.

OMNIA] *Omnem etiam spem salutis. ne uidear nimis ad desperationem propensus, hanc partem omitto.* AFFIRMASTI: *literis tuis.*

Ex *epist.* XXVI. *pag.* 52.

DE *me*] *In patriam reuocando.*

52.

LEGVM] *In eo enim senatuscõsulto scriptũ*

erat, non solum ut lex de Cicerone, sed ut aliæ item leges alijs de rebus eodem tempore ferrentur.

52.

SI obtrectabitur,] Si quis Tribunus pl. legum latioñe impediet. AVCTORITATE SENATVS: de lege non laborabo, senatus auctoritatem secutus in patriam redibo, etiam si mihi ob eam rem dimicatio cũ inimicis impendeat. legis tamẽ lationem expectauit: rediijt. n. nõ ante pridie Nonas Sext. FESTINA: iam enim erat Atticus in itinere.

Ex epist. XXVII. pag. 52:

EX tuis literis,] Quibus significas, legum lationem esse dilatam.

IN LIBRVM IIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 52:

NEC fortiorem, nec prudentiorem, quàm me ipsum,] Tibi enim æque, ut mihi, & fortitudo, & prudentia defuit: qui me animo debilitatum, meisq; cedentem inimicis, confirmare, & à turpissimo consilio reuocare debuisti.

52:

PROPTER meam in te obseruantiam] Diligens quidem in meæ salutis custodia fuisti, sed, meã in te obseruantiam si consideres, nimium id non fuit.

quòd ſi parem obſeruantiæ meæ diligentiam adhibuiſſes, certe me in exilium abeuntem, ideſt ad exitium præcipitantem, retinuiſſes.

52:

IN cuſtodia ſalutis meæ] Quod enim obſeruãtiæ meæ debebas, ut dies & noctes, quid mihi faciendum eſſet, cogitares, id abs te prætermiſſum eſt. 46:

52:

EVNDEMQVE te &c.] Qui non ſatis diligens in meæ ſalutis cuſtodia fuiſſes, primisq; temporibus, potius ut in exilium abirem, quàm ciuilem ſeditionem excitarem, cohortatus eſſes, quòd id mihi duceres præſtare, eodem ſcilicet, quo ego, errore inductus; idem tamen poſtea noſtrum diſſidium acerbiſſime ferens, ad reditum mihi conficiendum omnia tua ſtudia contuliſti. ERRORIS NOSTRI: cum turpiſſimum illud, ac mihi perniciosum conſilium cepi te approbante, ut ab urbe diſcederẽ. AVT TOTIVS: non dubito quin rectius ſit AVT POTIVS: ut furorem potius, & amentiam dicat fuiſſe, quàm errorem, cum diſcedendi rationem probauit. FALSI RVMORIS SOCIVS: cum tu quoque cum multis id diceres, breui me eſſe in patriam rediturum. quod falſum fuit: per ſexdecim enim menſes miſerrimũ exiliũ pertuli. 53.

EXEGERO.] Hoc dicit: poſthac, id quod antea minus feci, aſſidue tecum uiuam, ut eum fructum capiam, qui eſt in tua conſuetudine ſuauiſſimus.

53.

FORENSEM,] Exiſtimationem, et gra=

tiam in foro partam multorum causis defendendis.

53.

MAGIS, quàm optaramus,] Neque enim optandum putabamus, quod sperandum nõ uideretur.

53.

FRACTA, dissipata, direpta] Post profectionem Ciceronis ex urbe, bona eius P. Clodius publicauit. postea direpta sunt omnia, quæ aut in domo, aut in uillis fuerunt. domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta. Pediani uerba in Pisonem.

53.

INSCRIBAM] In his literis. sic Horatius, Inscribam nomen in actis.

53.

LATA] Ex senatusconsulto ad populum, de me restituendo. LEX autem centuriata, ferente P. Lentulo Cõsule. 53.

BRVNDVSINAE coloniæ,] Dies erat idem, quo & Brundusium deducta colonia fuerat, & Salutis ædes in Quirinali colle dedicata. quam ideo uocat Attici uicinam, quòd is habitabat in eodem colle. Nepos in uita. 53.

ITALIAE] Cum ad suffragia de nobis ferenda Romam undique concurrerunt.

53.

ORDINVM,] Hominũ cuiusuis cõditionis.

53.

COMITIIS centuriatis] Comitia centuriata erant, cum populus non fuse in tribus conuocatus, sed censu, ordinibus, ætatibus descriptus, suffragium, nec

nisi singulis de rebus ferebat. ideo centuriatis comitijs Consules creabantur, & Cicero ab exilio reuocatus. Hæc uberius in libro de comitijs: si quidem is, ad quem ego omnia refero, Deus optimus maximus mihi hoc dederit, ut ea, quæ distincta quatuor antiquitatum Romanarum libris orsi sumus, liceat pertexere. HONESTISSIMIS: non de moribus, sed de nobilitate dictum: ut, honesto loco natus. intelligit enim Brundusinæ coloniæ principes.

53.

ID ipsum] Hoc uidelicet, mihi eos esse inimicos.

53:

VSQVE ad Capitoliũ] Pro domo sua, Vnus, inquit, ille dies, quo me populus R. à porta in Capitoliũ, atque inde domum sua celebritate, lætitiaq; comitatum honestauit: &c. GRATIAS EGIMVS: quæ extat oratio, inscripta, post reditum in senatu.

53:

AD theatrum] Pediani uerba sunt in Milo-
» niana: L. Cæcilius Rufus Prætor fuit Lentulo spinthe-
» re Q. Metello Nepote Coss. quo anno Cicero restitutus
» est. is cum faceret ludos Apollinares, ita infima coacta
» multitudo annonæ caritate tumultuata est, ut omnes,
» qui in theatro spectandi gratia cõsederant, pellerentur.

53:

AD senatum] Quem in Concordiæ tẽplo Metellus Consul habebat. Pro domo sua, 215.

53:

MEA opera] Quia Ciceronis restituendi causa incredibilis multitudo Romam ad comitia confluxe=

rat. unde grauior annonæ caritas paulo post exorta. quod operæ Clodianæ ad inuidiam concitandam factum esse Ciceronis opera clamabant. DECERNEREM: mea sententia.

53:

TVTO se negarent] Propter multitudinem annonæ caritate concitatam, quippe quæ etiam L. Cæcilij Prætoris domum ob eam causam oppugnasset. Pro domo sua, 214: Pro Milone, 109.

53:

MEO nomine recitando,] Cum meum nomen recitaretur. Actiue posuit in prooemio de officijs, " orationem latinam legendis nostris efficies pleniorem. Post senatusconsultum, eius nomen recitabatur, cuius in sententiam factum esset.

53:

HABVI concionem:] Videtur esse oratio, quæ extat, post reditum ad Quirites. quod si ita est, præpostere factum ab ijs, qui eam ante orationem in senatu habitam collocarunt; cum pateat ex hac epistola, post fuisse collocandam.

53:

DEDERVNT.] Concionem: nam cōcionari priuato non licebat, nisi magistratus curulis, aut Tribunus pl. concionem daret. 54: PRAETOREM autem, qui concionem non dedit, intellige Appium Claudium P. Clodij fratrem: TRIBVNOS PL. Sextum Attilium Serranum, & Numeriū Quintium, de quibus in oratione pro Sestio, & Pedianus in Pisonē. Cōcionē Clodio Prætor frater Appius dat in epi

ſtola ſequenti. 53:

LEGEM] Quæ ad popolum ex ſenatuſconſulto ferretur. 53:

MESSIVS,] Alij, Meſſinius: qui erat Tribunus pl. ut in oratione poſt reditum in ſenatu. nã eum quidem, qui legem conſcriberet, in magiſtratu eſſe oportuit. quod de Meſſio compertum nõ habemus. placet igitur, Meſſinius: & eo magis, quòd qui Beſſarionis in libro ſcripſit, Meſſius, eiuſdem manu in margine uideo ſcriptum eſſe, Meſſa is: ut uarietas augeat mendi ſuſpicionem. 53:

NVNC] Poſtquã alteram Meſſinius ſcripſit. 53:

FAMILIARES hanc.] Quo maior eſt ſuſpicio Pompeij uoluntatis: nam ipſe quidem ſolet aliud ſentire, & loqui. 60. & fam. 112. 53:

FAVONIO] Qui tamen conſularis non erat, ſed ſumma libertate utens, acerrime, quæ minus probaret, oppugnabat. 64:

54.

EO magis,] Neque enim, ante quàm de domo Pontifices reſponderint, in rem noſtram putamus cuiuſquam animum offendere.

54.

SI ſuſtulerint religionem,] Si decreuerint, quã partem areæ Clodius Libertati dedicauit, eam partem, ſublata religione, reſtitui mihi poſſe; aream, in qua reædificemus, ampliſſimam habebimus. Conſules autem uel æſtimabunt, quod ſuper ſolum antea ædificatum, diru-

tum à Clodio est: uel, si id minus, quod nunc est demolientur, ipsi curam suscipient extruendæ mihi domus qualis antea fuerat. REM TOTAM: non separatim domum, sed quæcunque amisimus, omnia simul una æstimatione complectentur. singula tamen per se æstimata, proxima insequens epistola ostẽdit.

54.

FLVXAE;] Quia non eædem, quæ paulo ante: cum quidam, absentem qui defenderant, inciperent præsenti occulte irasci, aperte inuidere. sic in episto
» la ad M. Brutum: Hujus belli fortuna ut in secun-
» dis, fluxa; ut in aduersis, bona. QVAEDAM DOMESTICA: de uxore accipiendum. nam & in epistola sequenti, Amamur, inquit, à fratre, & à filia: uxorem non nominat: quasi quiddam esset, cur ab ea se non æque, atque à fratre & filia, intelligeret amari. ALTERIVS VITAE: ut posthac rationem habeam non solum dignitatis, sed etiam salutis. nam antea dum ad unam dignitatem omnia refero, meq; ciuiũ potentissimorum consilijs grauem aduersarium Reip. causa præbeo: me ipsum penè perdidi. fam. 7: 16.

Ex epistola II. pag. 54:

DEBERI non potest:] Edenda est, quia flagitari à iuuentute uideo. figura eadem in epistola ad
» Trebatium: Quod præsenti tibi propè subnegarem, non
» tribuerẽ certe, id absenti debere non potui. & in To
» picorum procemio ad eundem: Non potui tibi sæpius
» hoc roganti debere diutius.

54:

QVI ſe dedicaſſe diceret,] Is erat P. Clodius.

54:

IAM partem areæ] Eam partem areæ, mal= lem: ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atrium ædificaſſet: neque enim totam domum, ſed eá partem ſolum, quæ cum Catuli porticu iuncta erat, de= dicauerat, reliquum euerterat.

54:

DVBITAT,] Dubitabat, ordo poſtulat: cũ ſequatur, eſſet adiudicata. nemo dubitabat, inquit, quin ſenatus Pontificum decretum ſecuturus eſſet. quod ita poſt paulo euenit, facto ſenatuſconſulto, quo ſtatueba= tur, uideri Ciceronis domũ iudicio Pontificum religio= ne liberatam; & ut magiſtratus curarent, ut ei ſine ui ædificare liceret. De Aruſp. reſp. 246:

54:

ILLE] P. Clodius. DEDIT: quia Præ tor erat. alioqui non licuiſſet priuato Clodio concionẽ habere. 53:

54:

SVAM Libertatem] Atrium Libertatis à ſe extructum dirui ne patiantur.

54:

ILLVC] Ad aream.

54:

PORTICVM Catuli] Quam in domo Flacci euerſa de Cimbricis manubijs à Q. Lutatio Ca= tulo factam, P. Clodius cum Ciceronis domo euerterat.

54:

QVI erant ſenatores.] Iis enim, qui ſenatores

non erant, ingredi ſenatum non licebat. & Pontificum collegium apparet non fuiſſe totum ordinis ſenatorij: cum Pontificiam dignitatem, etiam qui ſenator non eſſet, conſequi poſſet: ut in oratione de Aruſp. reſp. MARCELLINVS: Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patritij, Conſul deſignatus cum L. Martio Philippo, qui Cæſaris Auguſti uitricus fuit. ROGATVS: deſignati Conſules primi ſententias rogabantur. LVCVLLVS: M. Licinius Lucullus Pontifex, conſularis, & triumphalis. LEGIS SENATVM: legis Clodiæ iudicem ſenatum eſſe, religionis Pontifices fuiſſe.

54:

LOCO] Ordine, ut quiſque honoribus antecedebat. manifeſtum, in ſenatu nullam Pontificum habitam rationem in rogandis ſententijs perinde ac ſi Pōtifices non eſſent. 54:

DIEM conſumere;] Ne S.C. fieret. licebat enim ſenatori, & quàm diu uellet, & qua de re uellet, dicere. Gellius lib. IIII. cap. X.

54:

PRAETER unum] Præter ipſum Clodiū. SERRANVS: Sex. Attilius Serranus Tribunus pl. 54:

REFERRE] Eſſet interceſſio è Republica, nec ne. cum enim, non eſſe, ſtatuitur; agit ſenatus cū eo, qui interceſſit, ut tollatur interceſſio.

55.

AVCTORITATEM ordinis] Voluntatem ſenatus de Ciceronis domo, & Catuli porti=

cu. quam appellat auctoritatem ordinis, quia senatusconsultum fieri non potuerat, intercedente Tribuno pl. sic in epistolis ad Lentulum senatus auctoritas dicitur, cum senatusconsultum fieri ob intercessionem Tribunitiam nõ potuisset. ss.

SI quæ uis esset facta,] Quo minus posset Ciceronis domus, Catuliq; porticus restitui.

ss.

CORNICINVS ad suam ueterem fabulam rediit] Cn. Oppium significat: nam Cornicen Opiorum cognomen fuit: ut apud Liuium libro tertio ad ueterem autem fabulam ideo dicit, quòd etiam antea idem Oppius hunc ipsum, generum suum, Calendis Ianuariis, quo die P. Lentulus Cos. retulit de restitutione Ciceronis, intercedentem suppliciter rogarat, ut desisteret: quod tamen non impetrauit: idq; omnino causæ fuit, serius ut Cicero restitueretur. in oratione post reditum ad Quirites, & pro Sestio.

ss.

CAL. Ian.] Quo die, Lentulo referente, Serranus idem intercesserat: quasiq; soceri precibus commotus, cum ad deliberandum tum quoque noctem postulasset, postea tamẽ intercessionem nõ omisit. SIBI: Serrano: & sibi pro illi, contra regulam Vallæ.

ss.

ILLAM porticum] Necesse erat, ut redemptores, si Catuli porticum restituere uellent, prius partem atrii Libertatis demolirentur. nã in ea porticu, quæ Ciceronis ædibus cõtinẽs erat, itemq; in ipsius Ciceronis ædium parte atrium Libertatis Clodius ædificauerat.

quod

55.

HS uicies] Sestertiorum nummorum uicies centenis millibus, idest aureis scutatis sexaginta millibus: ut subducenti patebit. emerat autem eam domum tricies quinquies millibus sestertiorum nũmorum, ut est in epistola ad Sestium: cum à P. Sulla HS uicies mutua sumpsisset, ut ait Gellius libro XII. Cap. XII.

QVINGENTIS MILLIBVS: aureis scutatis quindecim millibus. DVCENTIS QVINQVAGINTA MILLIBVS: aureis scutatis septem millibus & quingentis.

55.

LEGARI] Cum quindecim sibi legaret rei frumentariæ causa. 53: & fam. 98. PROXIMI CONSVLES: Marcellinus, & Philippus, qui tunc erant designati.

55:

POSTVLABANT:] Vt legationẽ à Põpeio delatam acciperem: quod futurũ esset quasi uinculum arctioris cũ potentissimo uiro amicitiæ. in quo statuo firmum præsidium mihi esse constitutũ ad impetus inimicorum. Epist. fam. 16.

55.

PETENDI,] PETENDI, Censuram: EXEVNDI, ad legationem.

55:

SCIS, quo sumptu, qua molestia] De sumptu, qui fieret in ædificanda domo, ideo queritur, quia superficiem Consules, à Clodio dirutam, minoris æstimarant, quàm quanti fuerat, quippe scutatis tantum

sexaginta millibus, cum ipse eam emisset centum quinque millibus. & , SCIS, scire potes, facile tibi est cogitare, cum intelligas, si reficere uelim, & ad pristinam formam perducere, multo plus mihi esse erogandum pecuniæ, quàm quantum de publico ex Cõsulum æstimatione datum est.

ss:

NEC relinquere possum, nec uidere.] Nam & me delectat, & uidere, euersum ab inimicis, non possum. PROSCRIPSI: hoc non reficio ut Formianum, sed uenditurus proscripsi. Proscribit enim domum, aut fundum, aut quiduis huiusmodi, qui diuulgato scripto se esse uenditurũ significat. hinc proscripti, quorum nomina in tabula palam constituta legebantur, ut ad cædem quærerentur præmio percussori promisso. SVBVRBANO: hoc reficere cogitat, propinquitatis causa.

ss:

IN ea re,] In exilio meo, cum me sua pecunia sustentarunt. itaque nunc ab ijsdem mutuari nõ licet.

ss:

SENSISTI tu absens, præsentes.] Quod proxime dixit, placet esse dictum de exilio potius, quàm de domo: ut queratur se sumptui fuisse amicis, non ut dignitatem aliquam, non ut cõmodum adipisceretur, sed ad sustinendam turpissimam exilij fortunam. illud enim, BENIGNITAS EXHAVSTA, de suppeditatis pecunijs accipio. extrema uerba, SENSISTI TV ABSENS, PRAESENTES, quia suspicor à mendo non abesse, non interpretor.

quanquam nihil est adeo mendosum, quin aliquid sententiæ possit extorqueri: sed ego, non ut extorqueam, sed ut eliciam, operam do.

55:

COPIIS,] Alibi copiæ pro diuitijs, & pro exercitu: hic totum intelligitur quantumcunque possumus siue auctoritate, siue gratia. MEOS DEFENSORES: eos, qui cum me absentem defendissent, & ab exilio reuocassent, reuerso deinde inuidere cœperunt, neque in ijs rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia necessariæ, eam uoluntatem, quam expectaram, præstiterunt. epist. fam. 10:

OMNIA: quæ mihi omnia uis inimicorum ademerat. LABORATVR: quod in proxima epistola dixit, In re familiari ualde sumus perturbati. & in hac ipsa, Domesticarum rerum consilia ualde impedita. ut eandem sententiam uarie ter exprimat.

55:

Μυστικώτερα] De uxore significat, ut etiam in proxima epistola, cum dixit, sunt quædam domestica, quæ literis non committo.

Ex epist. III. pag. 55.

ANTE diem tertium Non.] Sæpe diximus, idem esse, tertio Nonas. EXPVLSI: à Clodianis. LAPIDVM EX AREA NOSTRA: lapides ad nostræ domus refectionem paratos, Clodiani sumptos ex area coniecerũt in domũ Quinti fratris. 56.

IVDICIVM nolebat,] Tollebat, magis

placeret: ut uis intelligatur, qua Clodius à Milone accusatus iudicia sustulerat, ante reditũ Ciceronis ab exilio. itaque in oratione pro Milone, Quis, inquit, hoc credat, Cn. Pompeium iudicium expectaturum fuisse in eius iudicijs uindicandis, qui uel iudicia ipsa tolleret? cum de Clodio intelligat. Et in senatu post reditũ: Milo Clodium de ui postulauit. posteaquam ab eodem iudicia sublata esse uidit; ne ille omnia ui posset efficere, curauit. MANIFESTAM'QVE: ut à manifesto crimine tueri se non posset.

SED TAMEN CAVSAM: erat tamen aliquis quasi angulus excusationis, quò confugeret: cũ posset inficiari à se factum, posset in alios culpam reijcere, posset etiam aliquid defendere tanquam iure factum.

56.

DESIGNATOREM,] Curationis nomen: unde Horatius, Designatorem decorat lictoribus atris. DECIMVM: de hoc pro domo sua his uerbis: Tu id te posse arbitraris omnium facinorum, & stuprorum omnium Decumis, & Clodijs auctoribus obtinere, quod M. Drusus in legibus suis plerisque, M. Scaurus, & L. Crassus non obtinuerint?

GELLIVM: De hoc in oratione de Aruspicũ resp. 258. in Vatinium 29: pro Sestio 24: extat etiam Catulli epigramma in eundem, quod infra subscripsi,

Quid dicam Gelli, quare rosea ista labella
  Hiberna fiant candidiora niue,
Mane domo cum exis, & cum te octaua quiete
  E molli longo suscitat hora die?
Nescio quid certe est. an uere fama susurrat,

Grandia te medij tenta uorare uiri?
Sic certe est. clamant Victoris rupta miselli
Ilia, demulso labra notata sero.

56.

DISCEDEREM,] Domum reuertens: uel DESCENDEREM, ut est in antiquis libris et Caualcantis & Bessarionis: cũ de Capitolio descendens, Sacra uia, quæ à capitolio ad Carinas pertinebat, domũ abiret. INSECVTVS EST ME: alij putant periculum illud Ciceronis intelligi, de quo in oratione pro Milone his uerbis: Hæc eadem sica longo
" interuallo conuersa rursus est in me, nuper quidem, ut
" scitis, ad Regiam penè confecit. ego aliter sentio: ui-
" deo enim hanc epistolam scriptam esse P. Lentulo Q. Metello Consulibus, orationem autem pro Milone habitam Pompeio tertium Consule, idest quinquennio ferè interposito: ut eadem res significari non possit, cum in oratione dicat, NVPER QVIDEM: quod nõ diceret de re tanto ante confecta.

56.

M. TETII Damionis] De Damione quodam P. Clodij liberto Pedianus meminit in Miloniana: sed hunc alium ab eo esse, manifeste apparet, quòd neque eadem res significatur, quæ in oratione, ut ratio temporis declarat, & in eius uestibulum Cicero, tanquam amici hominis, aut certe non inimici, Clodianorum impetum fugiens discessit. neque uero, Damionem unum Romæ fuisse, necessario putandum est.

56.

DIAETA curari incipio: &c.] Ab ægro-

tantibus sumpta tralatio . sensus est . institui me tueri cōtra meos inimicos moderatione quadam; qua utens, spero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, sicuti solet diæta non recte se habentibus . ferro ut res agatur, minime uolo .

56.

TRVDI] Antiqui libri, VIDERI, mendose .

56.

ACIDINOS] L. Catilina, & C. Manlius Acidinus, duo cōiurationis duces, aduersus patriam arma tulerunt .

56.

IN CERAMIO] Præpositionem IN neque Caualcantis liber habet, neque Bessarionis : CERAMIO autem uterque . inspiciundi plures antiqui libri, si forte ad ueritatem aliquid afferant . nam nos quidem, CERAMIO quid hic sibi uelit, ignoramus . locum hoc nomine Romæ fuisse, nemo tradit.

56.

ANNIANA] Quæ prius C. Annij fuerat : à quo adoptatus Milo, qui antea fuerat ex Papia familia, et nomen simul, et hæreditatem accepit, cum ex eius filia natus esset . EDVXIT VIROS : eduxit uiros, & occidit homines, nō sine artificio dixit, ut, cuiusmodi fuerint utriusque copiæ, ex nominibus appareat.

56.

ILLE se in interiorem partem ædium abdidit sulla se .] Caualcantis liber, ILLE EX INTERIOREM AEDIVM SILLA SE . Bessarionis, ILLE INTERIOREM AEDIVM SYLLA SE . omnino locus ita deprauatus, ut,

nisi ueteres libri opem ferant, desperandus uideatur: quid tamẽ, si sic? ILLE SE IN INTERIORA AEDIVM SYLLAE: ut subaudiatur, proripuit, abdidit. MARCELLINVS: hunc primum nominat, quia primus sententiam rogabatur, quòd esset Cõsul designatus. METELLVS: Q. Metellus Cõsul: qui comitia ædilitia ideo fieri uolebat, ut Clodius Aedilis creatus, in iudicium de ui, maxime propter fabros de Ciceronis area pulsos, uocari nõ posset: nã eos, qui magistratus gererent, accusari ius non erat: itaq; Clodius Aedilitatẽ consecutus iudicio se eripuit. Dion libro XXXIX. CALVMNIA: cum astutia uteretur, multaq; malitiosus inijceret, ut senatoribus dicendi tẽpus eximeret, ne senatus consultum contra Clodium fieri posset, qui, cum senatus censuisset ut Ciceroni sine ui domum suam ædificare liceret, fabros tamen de area per uim expulisset.
" Sic in epistola ad Lentulum: Res ab aduersarijs no-
" stris extracta est uarijs calumnijs. Et ad Q. fratrem
" libro II. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extra-
" cta est. DICENDI TEMPVS: quod tempus ad dicendas sententias senatoribus dabatur. OPPIO: potius crederem legendum, APPIO: qui erat in senatu; & frater Clodij, ut adiuuare uellet; & Prætor, ut facile posset. ETIAM HERCVLE FAMILIARI TVO: Q. Hortensium significat, quo Atticus intime utebatur, ut scribit Nepos in uita. et in epistola ultima libri II. Tuus
" familiaris Hortẽsius quàm plena manu nostras laudes
" in astra sustulit. ETIAM HERCVLE:

quasi dicat, quod equidem antea non putaram, cum & nostri, & publicæ causæ studiosus uideretur esse. DE CVIVS CONSTANTIA: ironia. nam Atticus exulanti Ciceroni scripserat in hanc ferè sententiam: Hortensij constantiã, & uirtutem cognosces in tuenda Republica.

56:

FVRERE.] Homo iracundus: quem etiam notat morositatis uitio in epistola quadam ad Q. fratrem. & FVRERE quòd à Metello diem eximi uideret. ILLE: P. Clodius. SVA: quibus Aedilitatem petiturus erat, cum candidatus esset.

56:

AREAE] De qua Clodius fabros expulerat, contra senatusconsultũ. 55. INCENDIORVM: quia Milonis domum, Ciceronisq; expugnare, & incendere conatus erat. PERICVLI MEI: cum me, Sacra uia discedentem, lapidibus, fustibus, gladijs est insecutus.

56:

IVDICIO] Vt iudicium fieret in eum, qui ea commisisset. COMITIIS ANTEFERRET: cum diceret iudicium de ui prius esse faciendum, q̃ comitia haberentur: quod tamen factum non est: itaq; Clodius iudicium effugit, comitijs creatus Aedilis. PROSCRIPSIT: Marcellinus. DIES COMITIALES: seruare de cœlo Augurum est, obnuntiatio ad magistratus pertinet: itaque Marcellinus, qui est Augur, seruat de cœlo; Milo, qui est Tribunus, obnuntiat. De diebus comitia-

libus Macrobius, Gellius, ipse ad fratrem.

CONCIONES: ad populum: ut adducerentur in inuidiam ij, qui comitia conarentur impedire. uide 36: 56:

NISI Milo in campum obnuntiasset] Cum libro Caualcantis, à quo minimum differt Bessarionis liber, (habet enim, Miloni campum) ita lego, priore lectione repudiata: cuius, ut mihi quidem uidetur, eiusmodi sententia est, ut à ueritate dissentiat: neque enim quisquam erat, qui Miloni obnuntiaret: (quippe, Tribunus pl. cum esset, comitiorum ius non ad eum, sed ad Metellum Consulem pertinebat) uerum ipse Metello Consuli obnuntiabat, ut comitia, quibus Aedilitatem Clodius petebat, usque eò protruderet, quoad iudicium ante fieret de ui; nihil dubitans, quin eo iudicio Clodius condemnaretur. præterea, si legas, ut antea, C. APPIVS, prænomina simul erunt duo, quæ esse non possunt. nam, quod ad locutionem attinet, obnuntiare in campum: me quidem non offendit: cum etiam uerbo, nuntiare, quandoque ueteres eadem ratione uterentur, & in loco, & ad locum; ut ponere in gratia, & in gratiam; esse in potestate, & in potestatem. quod Gellius obseruauit, lib. I. cap. VII. CAMPVM, Martium, quò populus ad comitia conueniebat. 56.

IN campum uenit.] Vt quod seruatum esset de cœlo, à Marcellino Augure acceptum Consuli Metello comitia habere cupienti ipse Tribunus pl. obnuntiaret. DEIECTAS COPIAS: afflictas, & infirmas. itaq; legitur in Bessarionis an-

tiquo libro. 56:

FRATRVM trium] Metelli, Appij, Publij. & Metellum etiam in oratione pro domo sua P. Clodij fratrem appellat, idq́; ob eam rationem, quòd Cæcilia mater fuerat Appio, & Publio, soror autem duobus Cæcilijs, ei qui Metellum Nepotem, & ei qui Celerem genuerat. ita duo Metelli, Nepos, & Celer, Appio & Publio Clodijs fratres erant patrueles. nam et
" in oratione pro Celio, Quonam modo, inquit cum de
" Celere loquitur, furenti fratri suo patrueli Consularis
" restitisset, qui Consul incipientem furere, atque conan-
" tem sua se manu interfecturum audiente senatu dixerit? Ipsos autem Metellos, Celerem & Nepotem, fratres fuisse, ex duabus epistolis lib. V. fam. notissimum est. germanos fuisse ideo non existimo, quòd Quinti prænomine uterque utebatur. fratribus igitur geniti: quorum soror Appio Claudio nupserit, qui postea Appio, & Publio pater fuit. TVRPIS: non ideo turpis, quòd iam esset approbata Marcellini sententia, sed quòd homines intelligerent id agi, ut habendis comitijs iudicio Clodius eriperetur. nam etsi de approbata Marcellini sententia legitur in epistola I. libri II. ad Q. fratrem: tamen id factũ esse eo senatu, qui habitus est mense Decembri cum Clodius adesset, ipsa indicat epistola: hæc autem scripta sunt mense Nouembri, cum in eo senatu, quo sententiam ait de scripto à Marcellino dictam, Clodius non affuisset. scribit enim
" sic, Domi Clodius, egregius Marcellinus.

56:

XI. CAL. Ian.] Quod aliquot ante annis

ſcripſimus in noſtris ſcholijs, id nunc eadem coniectura ducti ſine dubitatione affirmamus, uideri tollendam uocem IAN. quæ, ut cuiuis facile eſt uidere, locum hic habere non poteſt, cum dies ſignificetur, qui XII. Cal. Decem. conſecutus eſt. COMITIVM: comitium in foro fuiſſe, uel hic locus oſtendit, cum Metellus poſtulet ut ſibi in foro obnuncietur, Milo autem in Comitium ueniat. Plinius etiam capite de ficis. FVRTIM: ut Milonem falleret, cui dixerat ſe in Comitio fore; putans, ante ſe comitia in campo habiturum, q̃ Milo poſſet obnunciare. BIDVO: decimo et nono Calendas, dũ nundinæ fuerunt. Plinius lib. XVIII. cap. III. IAM CAMPVM TENEBAT: ne Metellus, confectis nundinis, VIII. Cal. comitia habere poſſet. MARCELLVS CANDIDATVS: ædilitius, qui tamen ſtertens parum laborare de comitijs uidebatur. Hunc autem Caium Marcellum potius, q̃ Marcum, puto fuiſſe. nam Marcus, qui Conſul fuit cum Ser. Sulpitio quadriennio poſt, Aedilis eſſe non potuit Conſulibus Marcellino, et Philippo, cum Aedilitas à Conſulatu quinquennio diſtet, ut in libro de magiſtratibus oſtendemus. SINE LATERNA: ut eorum, qui Clodium expectabant, ignobilitas, & infima conditio notetur, qui ſine laterna noctu præſtolarentur. FIERI: à Milone.

57.

SI SE INTER uiam] Inter uias, dixit Plautus: inter cœnam, Cicero. correxit hunc locum aliquot iam annis amiciſſimus meus, coniecturam ſe-

cutus, quia uidebat in Caualcantis libro ſcriptum, SI SENTITVR VEIAM. neque nunc aliter uideo ſcriptũ in libro Beſſarionis, niſi quòd VEHIAM habet pro VEIAM. CASVM ILLVM NOSTRVM: exilij calamitatem, in quam incidi, quia peſſimos ciues occideram. INVIDI, ET PERFIDI: Hortenſium, & Pompeium uidetur ſignificare: quorum conſilio uſus, indigniſſimam exilij calamitatem ſubierat. 43. 48. INERTI NOBILI: notat eos, quos à ſe defendẽdo metus auerterat. fam. lib. I. 13. PRO FACVLTATIBVS NOSTRIS: fratri reddimus, non quantum accepimus, ſed quantum noſtræ facultates patiuntur, ne, ſi id fieret ſupra facultate, ipſe deinde omnino exhauſtus egerem.

Ex epiſt. I. pag. 57.

CINCIVS] Qui Romæ Attici negotia curabat.

57.

APVD me] Domi meæ cœnato, etiam ſi ego abſim. Erat enim Antij: ut 59. Sic etiam in epiſtola II. libri II. in qua eum domum ſuá inuitat, cum ipſe abeſſet. AD NOS: Antiũ, cum Romæ fueris. DESIGNATIONEM: ordinem, quo bibliotheca mea digeratur. TYRANNIONIS: grammatici. Suidas: et epiſtola IIII. libri II. ad Q. fratrem. RELIQVIAE: quia multos amiſerat in illo fortunarum ſuarũ naufragio.

57.

DVOS aliquos] Miſit Dionyſium, & Menophilum. 59.

57:

IN HIS locis] In Antiati.

57:

PILIAM adducere :] Si potes & à te ipso impetrare, ut in his locis consistas, et Piliam tecum adducere. Mirum autem, cur hoc de Pilia dixerit, quam nondum Atticus duxerat uxorem. nuptias enim celebrauit pridie Iduum Februarij, ut est in epistola III. libri II. ad Q. fratrem. hæc autem scripta III. Cal. Februarij. accipiamus igitur sic, nuptias quidem nondum celebratas, sed desponsatam tamen fuisse. Et apparet, factis iam sponsalibus coniugium non semper esse consecutum: ut Suetonius de Iulia Cæsaris filia, primum Seruilio Cepioni desponsa, deinde Pompeio collocata. AEQVVM EST: ut sine ea ne uenias. TVLLIA: quæ nunc mecum est.

57:

NAE TV] Cur NAE? cum iã dixerit Medius fidius. quid si, NOMENTI? ubi, & Ardeæ prædia Atticus habuit, preterea nusquam in Italia.

57:

EMISTI] Locum Atticus, & simul gladiatores emerat. eos lanistæ in eo loco exercebant. PVGNARE: cum exercerentur in ludo. HIS DVOBVS MVNERIBVS: gladiatores in funere dabantur, uel empti, uel conducti. HIS, proximis, quibus populo spectaculum gladiatorũ exhibitũ est. LIBERASSES: tanti locasses, quanti emeras: ita eos libertate donare potuisses, recepta pecunia in eos impensa.

Ex epist. V. pag. 57:

AIN TV?] Locutio ad ostendendam admi-
" rationem usurpata. sic in epistola ad Paetum: Ain tā-
" dem? insanire tibi uideris, quòd imitere uerborum
" meorum fulmina? Et ad hunc ipsum libro VI. &
lib. XII.

57:

AD quem misi,] Aut Caesarem, aut Pompeiū.

57:

QVID? etiam:] Quid praeterea causae fuit, cur eum librum tibi non miserim? etiam hoc: subturpicula mihi uidebatur παλινῳδία. Tale illud pag. 8.
" Noui tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messala
" Consul Antronianam domum emit. Et pag. 26: De
" muro, statue, quid faciendum sit. aliud quid? etiā.
" quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam.
DVDVM ENIM CIRCVNRODO: inuitus dico, quod dicendum tamen est. uereor enim, ne me reprehendas, qui hoc in libro gratiae causa ea laudarim, quae antea uituperabam. μεταφορὰ ab iis, qui circunrodunt, quod non libenter comedunt.

57:

VT ipsi uolunt,] Nam re uera non sunt, quia nihil possunt. 58. SI QVIDQVAM HABERENT FIDEI: fidei nihil habent, cum publicam causam defendentes, me sociū defensionis nō tuentur ubi à potentibus oppugnor.

57:

SENSERAM] Eorum perfidiam, cum ab inimico meo nefaria in me rogatione promulgata, in

periculo deseruerunt. INDVCTVS, RELICTVS, PROIECTVS: δείνωσις cum in singulis inest augendi uis. QVI FVERANT: perfidi uidelicet, atque ingrati, ut antea. itaque te monente, rationem mutaui, meq;, quod antea non feceram, potentium amicitijs munire cœpi.

57:

NON etiam ut scriberem.] Monuisti tu quidem, ut ea facerem, quæ Cæsaris animum non offenderent, atque etiam quæ delectarent: non tamen, ut etiam scriptis eum laudarem: quod ego nunc, à te nõ admonitus mea sponte feci.

57:

CONIVNCTIONIS] Cum potentibus, optimatibus relictis. AD ILLOS: maxime Bibulum, Catonem, Domitium, Curionem, Cæsaris inimicos.

57:

MODICI fuimus ὑποθέσει,] Modice laudauimus. uberem ὑπόθεσιν non cepimus, sed eiusmodi, ut modice laudaremus. VT SCRIPSI: in ipso libro.

58.

VENDERE] Cum dicant, me post exilium humili animo esse debuisse: cum Resp. maiorem etiam animum, q̃unquam habuerim, mihi det, quæ declararit, se se non potuisse me uno ciue carere: & uendere aream, potius q̃ in ea domum ædificare. facit enim inuidia, ut in Palatio magnifice habitantem non ferant.

58.

CONTRA Pompeij uoluntaté] Latius hoc
» in epistola ad Lentulum his uerbis : In illis autem meis
» actionibus, sententijsq; , quæ Pompeium uidebantur of
» fendere, certorum hominum, quos iam debes suspica=
» ri, sermones referebantur ad me : qui cũ illa sentirent
» in Rep. quæ ego agebam, semperq; sensissent, me tamé
» non satisfacere Pompeio, Cæsaremq; inimicissimũ mi-
» hi futurum, gaudere se diebant.

58.

NVGIGERAM manum] Locus hic ex illis est, quos ego quidem sine libris antiquis posse corrigi non sperarim. itaque, ut aliquid ex ingenio liceat cõminisci, placet tamen fateri potius nescire quod nesciá, quam afferre quod non probem.

58.

INVISIS,] Quid si, INVISES? ut sit, Te inuisurum scribis, cum eris Romæ. nam certe non dum Atticus Romam peruenerat. quod illud declarat proxime subscriptum : Tu de uia recta in hortos.

58.

VIATICVM Crassipes præripit.] Cicero post mortem L. Pisonis cognomento Frugi, Tulliolá Furio Crassipedi, Marcellino et Philippo Cósulibus, collocauit. ei pro dote pecunia erat numeráda: ut Ciceroni ad uotiuá legationem, de qua obeunda cogitabat, uiaticũ præriperetur. Nam quòd uillas inuisere uellet; quoniam id paucorum dierum uiaticum futurum erat, ut in epistola IIII. libri II. ad fratrem, ideo potius accipiendum uidetur de uiatico legationis, quod opus

esset

esset haud paulo maius in multorum mensium peregrinationem. 55 58.

DE VIA] Ne deflectas aliò: recta ex itinere in meos hortos te confer.

58.

VIDETVR commodius ad te:] Distingue sic. Tu de uia recta in hortos: uidetur commodius. ad te postridie scilicet: quid enim tua? Expone sic: COMMODIVS: si de uia meos in hortos diuertas, quàm si Romam pergas. Romam autem postridie scilicet. quid enim tua, citius serius uno die? SED VIDERIMVS: quasi dicat: sed hoc, ut tibi uidebitur. BIBLIOTHECAM: Antij: ut apparet ex epistola, quam antecedit insequens proxima. TVI: librarij, Dionysius, & Menophilus. 57: 59. PINXERVNT: ita scienter, & apte disposuerunt, ut quasi picta tabula intuentium oculos delectare possit: idq; non solum constructione, idest ordine, sed etiam syttibis, idest membranulis; quarum integumento libri à pulueris temporisq; iniuria diutius integri conseruantur. omnes igitur & apte cōstructi, & suis quisque syttibis inserti.

Ex epist. VI. pag. 58.

LENTVLO] L. Lentulo, Flamine Martiale, de quo 38: & de Arusp. resp. 246. & Pedianus pro M. Scauro.

85.

NON ut Saufeius, & uestri,] Non ideo uicem ipsius minime dolemus, quia Saufeium, et reliquos Epicureos sequamur, qui nihil dolere soliti sunt, nisi quod ad

ipsos pertinet, aliena nõ curant; sed mehercule, quia mi nime dolendũ eius interitu uidetur, qui tanquam deorum beneficio, cum patria ciuilibus discordijs arderet, ex eius incendio uideatur esse ereptus. SAVFEIVS, ET VESTRI: quia & Saufeius, & Atticus Epicurei. 78. & Nepos in uita.

58.

NATVRA πολιτικὸς,] Quòd Atticus abstineret administranda Republica, uocat eum natura πολιτικὸν, non consuetudine. PROPRIAM SERVITVTEM: serui omnes uidemur: ita nobis erepta libertas est uitio ciuium improborum. in hac seruitute, quæ communis omnium est, tu quoque ui uis, ego autem habeo propriam, & præcipuam, qualem præterea nemo habet. COMMVNI FRVERIS NOMINE: non propriam, sed communẽ seruis seruitutem. hoc uidetur significare: sed uerba num uacent mendo, haud satis scio. suspicionem auget Bessarionis liber, in quo uideo scriptum, COMMVNI FVERIS NON NE. & proximo membro VIRTVTEM pro SERVITVTEM.

58.

QVOD oportet,] Quod à bono ciue postulatur. INSANVS: qui contendere uelim cum ijs, qui omnia tenent. QVOD OPVS EST: opus est autem, ut loquar ad uoluntatem potentium. OPPRESSVS, ET CAPTVS: præmijs. DOLERE: uicem Reipublicæ. INGRATVS: in Pompeium, qui Rempublicam perdidit. in quem ingratus esse non de

beo, cum eius potissimum opera ex acerbissima exilij calamitate emerserim.

58:

NEQVICQVAM,] Minime hoc faciendũ est: eundum potius in bellum, & castra, si Pompeise' re sit. 58.

58:

Ταγοὶ] Duces: cũ septus comitatu bonorum, qui me ducem secuti essent, pugnare tamen cum Clodio nolui. epist. fam. 13.

58:

CVI utinam semper paruissem,] Tibi enim si paruissem, monenti iam pridem, Rempublicã quidem amarem, sed ita dignitati consulerem, ut salutis etiam rationem haberem, neque cum ijs, qui omnia tenebãt, spe eorum, qui nihil poterant, inimicitias susciperem: tibi inquam ita monenti si paruissem, nunquam profecto, fraude amicorum inductus, potentia inimicorum oppressus, indignissimam exilij calamitatem subijssem. 58.

58:

RELIQVI EST] Subintellige, Hoc quod dicam, ut quam Spartam nactus sum, ornem: idest, ut quando me cum Cæsare & Pompeio coniunxi, ornem eos, & tuear, quibus rebus possim. hoc quidem reliquum est: sed ego, ut faciam, à me impetrare non possum: ægre enim adducor, ut à Republica desciscã, cuius illi rationibus priuatas opes anteponunt. ac penè mihi in mentem quandoque uenit, iterum illam amplecti, unam uel cum periculo curare: ut potius iterum exilij miserias perferam, quàm ea probem, quæ recta

non ſentio : Philoxeni poetæ exemplo, qui, Dionysij tyranni uerſus quia libere improbabat, in carcerem Lautumias coniectus eſt : deinde eductus, cum idem Dionyſius alios item uerſus ei legendos tradidiſſet, opinatus fore, ut metu carceris probaret ; ſententiam non mutauit, ſed uerſibus lectis, demiſſo capite, ultro ad Lautumias tacitus iter conuertit. cumq; Dionyſius ad abeuntem clamaſſet, Quò Piloxene ? ad Lautumias, inquit. ut intelligeret tyrannus, ab eo uerſus non probari. Diodorus Siculus, Stobæus, Lucianus.

58:

τάυταν,] Hic malo notam ſubdiſtinctionis apponere, q̃ poſt ἔλαχες. non enim ſocietatem cum Pompeio & Cæſare Spartam appellat: ſed addendo hanc, ſignificat, qualiſcunque ſit.

58:

VERVNTAMEN] Hæc dictio nõ ſemper habet aduerſandi uim, ſed quandoque concludendi, ut hoc loco. Quaſi dieat: Sed, ne longior ſim, ne te multis teneam, ut indicem tibi animum meum, ego nunc mecum ipſe rationem quæro, qua iſta improbem. IN HIS LOCIS : Antij. VT : quo modo. ISTA : iſtorum acta, quæ ad tyrannidem ſpectant. et dixit COMMENTOR, quia rationem quæreret, qua, neque ſe illa probare, oſtenderet, et Cæſarem tamen ac Pompeium haud magnopere offenderet. Quæ autem erat hæc ratio ? uel ut ſcriberet de optima Republica ; quod fecit paulo poſt ; quibus in libris, quod eſſe debeat optimi ciuis officium, cum oſtenderet, ſatis indicabat, acta ſe Cæſaris & Pompeij

non probare : uel ut ab Vrbe abesset ; ut absentiæ suæ causam esse cõstaret, quòd ea, quæ tum agerentur, non probaret. CONFIRMABIS.] Approbabis consilium meum de istorum actis improbandis : quanquam mihi auctor fueris, ut cum ijs me coniungerem. 56. 58:

FVLMEN.] Quibus ut fulmine sum ictus, quia Lentuli obitum nuntiarent. NON MISER : qui ereptus sit ex incendio patriæ.
SERVI : quibus adempta libertas est potentia paucorum : itaque nostra uita nihil fœdius.

58:

ILLA Hortensiana] Illa, quæ antea quoque monuisti ut scriberem. Et uidetur intelligere Hortensium librum de philosophia, quem postea scripsit.
IN ALIA INCIDI : dedi me ad alia scribenda. INCIPIENDO : cum iam aggressus essem scribere illa Hortensiana, reuocaui me, &, quod institueram, abieci, ne cum uidear iniuriam Hortensij, quæ tamen non grauissima fuerat, parum sapienter tulisse, rursus in eodem illustrãdo parum sapiens haberi possim : neque enim sapientis est, cui antea maxime succensueris, eundem paulo post maxime laudare.

58:

ILLIVS amici,] Qui mihi antea fuerat amicus. 58:

NON intemperiem] Sic in antiquo Bessarionis libro : & recte : significat enim, non grauem Hortensij iniuriã fuisse. intemperies enim ea est, quæ extra modum excedit : & ut intemperans in cupidita-

te, sic intemperans in inferenda iniuria dicetur. De hac autem Hortensij iniuria, in epistola quæ ante ultimam legitur, libro I. ad Q. fratrem. Nec mirũ, si eadem de re & nõ intemperiem, & iniuriam dicit: primum enim extenuat, deinde exaggerat, quo magis ostendat, & se non sapienter tulisse non intemperiem, & nunc item non sapienter facturum, si iniuriam illustret. posset enim in hoc, ut in illo, reprehendi.

58:

ILLIVS iniuriam faciam illustrem:] Vis me illum laudare, ut acceptæ iniuriæ uidear oblitus. ego iniuriæ quidem obliuisci uolo: laudare uero etiam si uelim, hoc esset ipsam iniuriam illustrare, cum ideo eum laudibus ornarem, quia me affecisset iniuria. βαθύτης MEA: intimis sensibus conceptus ex iniuria dolor. IN AGENDO: in actionibus meis. SATISFACTIO: si Hortensium laudarem, cui me ante nimis iratum ostendi, ideo laudare eum ui derer, ut illa quasi satisfactione lenitus mihi reconcilia retur. in quo leuitatis opinionem subirem, cum eum, quem in agendo læsissem, in scribendo ornarem.

58:

LVCEIO quam misi,] Hæc epistola legitur fam. lib. V. INVISAS.] Dum ædificatur. 55:

58:

SIGNIFICES:] Ostendas & tibi rem gratam facere, quòd in me liberalis sit; & me huius humanitatis immemorem non fore. NIHIL εὐκαιρότερον: propterea quòd re familiari ualde comminutus, eam sine amicorum liberalitate non uidebar

posse restituere. 54. 57.

Ex *epist.* VII. *pag.* 59.

DE QVINTO *nostro,*] *De Quinti pueri ualetudine.* VENERAT: *Roma.* MERA MONSTRA: *grauiter eum ægrotare. tu autem, melius ei nunc esse, significasti.*

59.

QVI *illi Dij*] *Qui pro utinam dixit, more comicorum.* QVOD EQVITIBVS R. *conturbare solis licet equitibus Romanis. homo Græcus Apollonius putat idem sibi licere. Conturbare est, omissis ueteribus creditoribus, satisfacere ijs, qui posterius crediderunt. perspicuum est in oratione pro Plancio 273. Fac, inquit, me multis debere, et in ijs Plancio. utrum igitur me conturbare oportet; an cæteris, cum dies uenerit; hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere?* SVO IVRE: *conturbat: quia eques* R. *est. erat autem ordinis equestris Terentia familia.*

59.

DE METELLO,] *Nepote: nam Celer ante Ciceronis exilium perierat, ut est in oratione pro Celio.* CIVIS NEMO ERAT MORTVVS: *subaudi, qui minus publicam causam tueretur. aut enim hoc, aut huiusmodi aliquid dicturus fuit, sed omisit, recordatus Atticum, qualis fuerit Metellus, nunc minime curare, curare autem illud, ut nũmos sibi ab illo debitos exigeret. ergo intulit,* QVID QVIDEM TIBI? *quid hoc ad te, quod ego institueram scribere de Metello? scribam igitur de num=*

mis, de quibus ſcio te laborare . nummi uero meo periculo ſint : mihi crede, ſoluentur : ſpondeo ipſe, in meq; recipio . HAEREDEM FECIT? Metellus . PVBLIVM : Clodium, eius fratrem . 56: FECIT NON IMPROBE: non uidetur accuſandus, ſi fratrem, licet malũ ciuem, hæredem fecit. perierat autem non in urbe, ſed cum in Hiſpaniam Proconſul iret, aut cum eò iam perueniſſet . certe hoc anno, ideſt Marcellino Philippo Conſulibus, Proconſulem eum Hiſpaniæ uocat Plutarchus in Cæſare . FVIT : improbus . Beſſarionis liber, IMPROBI QVENQVAM .

59.

NON RETEXERIS :] Damni nihil facies: ordinem pecuniarum tuarum non mutabis horum nummorum cauſas : nam exiges .

59.

PRAESIDIA] Ne, dũ ædificatur, impetũ aliquẽ Clodius faciat. ADMONEBIS : ut in locandis præſidijs operã tibi ſuam tribuat .

59.

ARPINATVM fremitus eſt incredibilis de Laterio .] Punctis male collocatis ſæpe fit ut ſenſus peruertatur . quod quidem hic uſu uenerat . nam in omnibus libris, qui typis impreſſi leguntur, ita ſcriptũ erat . Arpinatum fremitus eſt incredibilis. De Laterio quid quæris? ut obſcura, uel nulla potius fieret ſententia . Fuit autem Laterium Q. Ciceronis uilla in ipſius patria Arpino ; quam cum uellet uendere, Arpinatum erat fremitus excitatus . DOLVI : quòd

patriam uillam cogitet uendere. CICERONEM: Quintum.

Ex epist. VIII. pag. 59.

Tyrotarichi] Edulium fuit, de quo Apicius libro IIII. & in epistolis ad Papirium, fam. lib. IX. RAVDVSCVLO: modico illo ære: raudum enim pro ære apud ueteres. scribis, inquit, si domum habueris in Antiati, patina tyrotarichi, non pretiosi edulij, te fore contentum, & raudusculum, idest minimum sumptum cogitare. μήπω μέγαν: prouerbium de ijs sumptum, qui gloriantur, ante q̃ aduersarium occiderint. loqueris, inquit, Attice & de tyrotaricho, & de raudusculo, cum tamen domum nondũ emeris. Vel sic: Derides de tyrotaricho, & ais tenui me uictu uti, ut ære meo alieno me exoluam: ne dixeris hoc, nisi ubi factum uideris. quasi factu non facillimum esset.

59.

ANTIVM Buthrotum esse Romæ,] Vt Corcyra Buthrotum prope habet, oppidum amœnissimum, & quietissimum: ita Antium Roma. VT CORCYRAE ILLVD TVVM: ut est Corcyræ Buthrotus illa tua, cuius te mire delectat habitatio. ILLVD TVVM: oppidum Buthrotium, tibi gratissimum. ALSIVS: quod estate quæritur. id autem maxime tum locorum opacitate, tum aurarum fit aspiratione. Ad Q. fratrem, ἀποδυτηρίῳ nihil alsius, nihil muscosius.

59.

MENS] Cum antea, bibliotheca nõdum à Ty

rannione disposita, quasi corpus essent sine mente. DIONYSII, ET MENOPHILI: quibus Tyrannio usus est glutinatoribus. 57:

59.

EIMHICH TΩΦΙΔΟC. KOC.] Iisdem ferè literis restituo sic: εἰ μὴ ἴσῃ τῷ φίλος οἶκος: quod erit latine, nisi cuipiam paria faciat chara domus: ut significet, se tamen æque sua domo delectari, ex ea uoluptatem eandem capere, quam ex Antiati. eadem est sententia libro XV. Hæc loca uenusta sunt, abdita certe, & si quid scribere uelis, ab arbitris libera: sed nescio quo modo οἶκος φίλος.

59:

PEGMATA.] Lignei cancelli, in quibus libros tuos soles disponere. quales mihi Dionysius & Menophilus tui faciundos curarunt. uel PEGMATA, conglutinationes, quibus te uti solitum in libris compaginandis Dionysius & Menophilus aiebant. 57:

59:

MISISTI] Dionysium, & Menophilum; quos ut mitteres, petieram. 57: Caualcantis, & Bessarionis libri, MISIT. quòd si ab antiquis libris discedendum est, (disceditur autem, si quidem in iis MISISTI non est) malim sic: Eos, quia mihi libros illustrarunt, laudes. ut supra de iisdem: Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione, & sittybis. eos uelim laudes. certe illud, POSTQVAM MISISTI, frigidum, & perinane est: quasi potuerint illustrare, nisi missi essent. ut omittam, quod uterque uetus liber MISIT, non MISISTI.

59:

ILLVSTRARVNT] Venusta glutinatione, & ordine. tale illud, Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione, & sittybis. 58.

59:

DE gladiatoribus] Tuis. uide 57: MALE SIC EGISSE: uidetur legendum, Male se gessisse.

59:

APENAS] Seruus. Et hic uidetur esse principiũ alterius epistolæ. DISCESSERAT: cum literis ad te meis, quum epistola mihi à te reddita est: in qua scribis fore, ut legem non ferat. quem autẽ legem non laturum, & quam legem intelligat, quoniã in diuinatione positum est, omitto.

59:

EO etiam melius] Quia dum ludi sunt, neque iudicia in Vrbe exercentur, neque negotij publici quidquam geritur. abesse igitur licet. CONTEREMVS: in literis. nam infra, Nos hic uorauimus literas cum Dionysio. 60:

59:

DE Trebonio] Hic Pompeio & Crasso Consulibus pl. legem tulit de prorogando Cæsari Galliarum imperio. TIBI ASSENTIOR: forte, Tribunatum ad istorum uoluntatẽ administraturum. quod euenit. nam etsi Tribunus pl. nondum erat, tamen ita constabat eum proximis comitijs designatum iri, ut Domitium, qui Consulatum petebat, repulsam laturum.

59:

περίστασις nostra.] Sic antea. ego, repugnantibus libris manuscriptis, tamē pro nostra reposui nostræ: ut sensus hic sit. status iste Domitij simillimus est nostro, cum in exilium pulsi sumus: uel quòd ab ijsdem læditur, à quibus olim ego: uel quòd præter opinionem: uel quòd uiri boni nusquam apparent, ideoq; uictrix regnat improbitas: unum tamen dissimile, quòd immerito nos olim afflicti sumus, Domitius nunc merito. nam casus ille noster forte etiam, quàm hic Domitij, tolerabilior, & leuior fuit. quid enim miserius, q̄ eum fieri Consulem non posse, qui in tota uita tanquam designatus fuit, idest, quem suo anno fore Consulem non secus homines crediderunt, ac si iam designatus esset. si uero etiam ipse uidet, & in suis priuatis fastis notat, ex ijs, qui potentium partes tuentur, non minus multos in posterum fore Consules, quàm hactenus fuerunt: (fuerant autem per quadriennium) quid illo miserius? si per quadrienninm Consulatu se uidet exclusum. et argute, IN CODICILLORVM FASTIS PAGINVLAS HABEAT FVTVRORVM CONSVLVM: quasi dicat, adeo multos uidet fore Consules ante se, ut eos domi notans in suis fastis, longas paginulas compleat. nā in fastis publicis Cōsulum nomina scribebantur, ut scribit Liuius libro IX. Consul tamen factus est anno proximo cum App. Claudio Pulchro. FACTORVM: alij exponunt, Ex quo Domitius prensare cœpit. quibus assentirer, si per historiam liceret. sed cum in Suetonio legam, Domitium eo anno Prætorem

fuisse, qui Cæsaris Consulatum consecutus est, idest Pisone Gabinio Consulibus; Præturam autem à Consulatu biennio distare sciam: intelligo, Domitium, ante hunc annum prensare ob Consulatum non potuisse: si quidem hic est annus post eius Præturam alter.

59:

NON plus, quàm cum altero] Cum Crasso: nam Pompeius certus erat ob amorē populi. Suetonij
» uerba sunt in Cæsare: cum L. Domitius Consulatus
» candidatus palàm minaretur, Consulem se effecturum
» quod Prætor nequisset, adempturumq; ei exercitus;
» Crassum, Pompeiumq; in urbem prouinciæ suæ Lucam
» extractos compulit, ut detrudendi Domitij causa alterū
» Consulatum peterent.

59:

EFFVGERE?] In lucem exire. & fortasse hoc poema significatur supra, 57: QVID SINAT? forte, QVID? SINAS.

59:

QVOD eram exorsus,] Cum dicerem de Natta: tum enim & de Lusco simul institueram scribere, sed interposui de poemate. TANTVLA'NE CAVSA: minima enim causa, ideo cōmoueri, quia cum Fabius Romæ fuisset assiduus, ad eum tamen non uenisset. DE FIRMANIS FRATRIBVS: consilia aduersus me ineuntibus.

60.

IN eo γραμμὴν teneam] In antiquo libro, τὴν εω γραμμὴν. quid si, τὴν ἔξω γραμμὴν? ut sit sensus. Quòd me mones, ut hoc statu Reip. qui impendet, in quo nō

optimates, sed potentes dominaturi uidentur, ita me ge ram, ut sapientem, Reiq; publicæ peritum ciuem decet; (hoc enim ualet πολιτικῶς) idest, ut potentibus neque prorsus assentiar, neque, sine ulla proficiendi spe, stulte repugnem ; sed quasi lineam quandam teneam exteriorem, seorsumq; ab eorum rationibus cursum dirigam : ego uero ita faciam .

60.

ODORERE,] Causam elicias, qua se à me remouit . DEGVSTES : leuiter in sermone tentes, ut scias, qui sit animus eius erga me. μεταφορὰ à cibis, quorum saporem degustando percipimus. & respexit ad illud, odorer .

Ex epistola IX. pag. 60.

CENSVM impendant] Rectius, IMPEDIANT . & quod sequitur, VITIANDIS, placeret INIICIENDIS, eo magis, quòd in Bessarionis antiquo libro scriptũ est, INITIANDIS. iniiciuntur autem dies, cum intercalatur . intercalatio autem omnium rerum statuta tempora protrahebat, cum esset dierum interpositio . intercalatione igitur Tribuni pl. impedire censum, & extrahere poterant . uel, VITIANDIS DIEBVS, obnuntiationibus interponendis : quod fiebat à Tribunis : ut 64: HIC : Puteolis. 60: VT LOQVEBATVR : solet enim aliud loqui, aliud sentire . 62 : & epist. fam. 112. SYRIAM SPERNENS, HISPANIAM IACTANS: C. Trebonius Tribunus pl. lege perlata Consulibus prouincias, Syriã Crasso, Hispaniam Pompeio dederat.

Crassus in prouinciam profectus est: Pompeius ad Vrbem mansit, in Hispaniam Legatos misit Afranium et Petreium. IACTANS, ita exagitans quasi fastidiret: ut ostenderet, se prouinciarum administrationem, quarum alij cupiditate flagrarent, minimi æstimare. SIT HOC QVASI καὶ τὸ δὲ φωκυλίδου: addamus hoc, ut loquebatur. ut sit tanquam illud καὶ τὸ δὲ φωκυλίδου. cum enim Græci Phocylidis omnia laudarent, quasi in adagiũ uenit, ut, si quid probarent, adderent, καὶ τὸ δὲ φωκυλίδου. COMPONENDA: in theatro Põpeij. de quo Plutarchus, Plinius, alij. MESSALAM: qui deinde anno proximo petijt Consulatum, & obtinuit.

60.

NOSTRAM gloriam] Vt nostrum nomen illius historijs celebretur. 58: AEDIFICIVM NOSTRVM: domum, quæ ædificatur.

60.

SECVM haberet,] Mallem, Tecum haberes: ut ea causa iret ad Atticum Quintus frater. & certe apud Atticum Quintus filius, non apud patrem, 59. LAETVM: placeret, Pætum: ut sit Papirius Pætus, qui domum habuit Neapoli, ut epist. fam. 135.

60:

ESSE in regno.] Restitutum à Gabinio, Syriæ Proconsule. nota historia ex Dione, Cæsare, alijs.

60:

PASCOR bibliotheca Fausti:] Hic est L. Cornelius Sylla Faustus, Syllæ Dictatoris filius, Faustæ Milonis uxoris frater, Pompeij gener: quem unum cũ

Afranio, & L. Cæsare filio C. Cæsar diuicto Pompeio uoluit interfici. PASCOR, mire delector. Et, ut opinor, initium est alterius epistolæ EGO HIC: aut certe PVTEOLIS: quod, qui diligentius attendet, mecum sentiet.

60:

PROPTER Remp. sic.] Particulam SIC non arbitror uacare mendo. forte, HIC; ut paulo ante, Ego hic pascor. SVB IMAGINE ARISTOTELIS: in tua bibliotheca. IN ISTORVM SELLA CVRVLI: magistratus maiores intelligit: quia Consul, Prætor, Aedilis curuli sella utebantur. quod autem ISTORVM dicit, ideo dicit, quia tum in Republica ex Cæsaris, Pompeij, Crassi, quos significat, uoluntate omnia administrabantur. CVM EO: cum Pompeio. FORS: hæc, inquit, ut Fortuna uult, administrentur. SI QVIS est: dubitat, utrum Dij curent mortalia: quia cum in Rep. neque bonitati, neque honestis artibus locus sit, magnum argumentum uidetur, Deos non respicere mortalia. quod sensit Epicurus.

60:

AMBVLATIONEM, ET LACONICVM] in ipsius domo. uide Vitruuium libro V, cap. IX. X. QVAE CYREA SINT: quæ Cyrus architectus fabricatus est. VT PROPERET: ut urgeat ipse architectos, & fabros. VT POSSIM TIBI &c: ut ego quoque habeam, ubi te possim accipere, acceptus

à te toties. quod nunc, non dum ædificata domo, nõ possum. PARILIBVS: undecimo Cal. Maij: nam eo die Parilia. VADEBAM: cum ad me paulo ante uenisset. 60.

Ex epist. X. pag. 60:

A' Demetrio.] Scire. is erat apud Pompeium gratiosissimus libertus. Plutarchus, Plinius, Dion. PVTARENT: subducerent. &, RATIONES, publicorum uectigalium: quæ publicani conduxerant. ea putatio ad Consules Pompeium & Crassum pertinebat. GLADIATORIBVS NE: putare ne uellent rationes quibus diebus gladiatores pugnarent? ante, Pompeius respondit.

60:

IS] Pompeius: à quo Demetrius omnia cognoscet, tu autem à Demetrio.

60:

VORAMVS literas] Hinc helluo librorum M. Cato in libris, opinor, de finibus. HOMINE MIRIFICO: refertur ad doctrinam: & eundem appellat doctissimum 105.

61.

PRIMVS dies,] Gladiatorum. quærit autem ἐπισημασίας. nam gladiatoribus ludisq́;, de bonis improbis ue ciuibus quid populus sentiret, perspiciebatur. uide 13. 34. CENSORES: num Vrbem censeant, an id desperetur. 66: APPIVS: Consul designatus. APVLEIA: Appij frater P. Clodius, qui populum in Tribunatu

S

non ſecus, atque Apuleius Saturninus, concitarat. Apuleiam autem appellat per contemptum, quaſi effœminatum, & mollem.

61.

NOSTRVM librum] Commentarium earum rerum, quas in Conſulatu geſſimus: ut habeat, unde ſumat ad hiſtoriam conficiendam. epiſt. fam. 69. DEMETRII Magnetis: librum περὶ ὁμονοίας.

Ex epiſt. XI. pag. 61.

HALIMETI] In Beſſarionis antiquo libro, HALIMENTI. forte, ALIMENTII. ut ſit Cincius Alimentius, qui res Attici procurabat. Cinciorum enim cognomen, Alimentius, fuiſſe, Liuio teſte probatur. ANTE: Anteq̃ Roma proficiſcerer: aut, Anteq̃ Egnatius Romam rediret. AQVILIO: iuriſconſulto. ut ſit C. Aquilius Gallus, qui Ciceronis collega fuerat in Prætura: ut in oratione pro Cluentio, & officiorum lib. II.

61.

PRAESTO eſſe:] Macronis cauſam non uideor poſſe defendere, cum auctioni conſtituerim intereſſe. Forte autem uel emere quidpiam Cicero uolebat in auctione: uel ad eum bonorum pars, quæ uenibant, ex hæreditate pertinebat. hæreditates enim cum in plures eſſent diſpertiendæ, quo id fieret commodius, auctione diuenditæ in pecuniam redigebantur. POSTRIDIE CAL. quo die Romæ ero. CRASSIPEDIS: generi mei. FA=

CIO FRAVDEM S. C: *cum senatus uocabatur, senatores, qui erant in Vrbe, adesse iubebantur in senatu: qui non erant, iuberi non poterant. Cicero autem, ne citari posset, Vrbem non est ingressus Calendis, quo die senatus habebatur, sed in hortis suburbanis consistere, & cœnare uoluit. fraude igitur subterfugit senatusconsultum. quo in S. C. scriptũ erat, ut senatores, qui in Vrbe essent, in senatum uocati uenirent, non uenientibus pignora auferrentur. Oratione I. in Antonium.* MILONI: *quem Clodius de ui accusabat. hoc opinor intelligi. quod si ita est, hæc epistola ante duas proximas superiores fuit collocanda. scripta est enim Marcellino Philippo Coss. (tum enim à Clodio Milonem accusatum, multis argumentis declarat epistola III. ad Quintum fratrem) proximæ autem Consulibus Põpeio & Crasso. Alij,* PRAESTO MILONI, *in eius nuptijs, interpretantur. sed dies non cõuenit: hic enim Romæ uult esse postridie Calendas; in epistola uero, quæ sequitur, ad XIIII. Calendas; quo modo utrunque nuptiarum causa?*

61.

PROMOVEBO.] *Puto, quid significetur, minime multis liquere. sunt etiam, qui mutandum existiment. ego tueor antiquum uerbum, & expono* PROMOVEBO, *proficiam aliquid in Halimeti re. quo sensu & Terentius in Andria dixit, Nihil promoueris.*

Ex epist. XII. *pag.* 61.

MILONIS *nuptiæ.*] *Duxit uxorem Fau-*

ſtam Syllæ Dictatoris filiam. Pedianus.

61:

ERGO ut ſit rata.] Beſſarionis liber, Ergo & ſi irata fuiſſe. correctione opus eſt. quam à me nõ inuentam, qui ingenio præſtant, inueſtigabunt.

61:

QVOD non placeret:] Quod mihi non pro=baretur. DEFVISSEM: Pompeio de me bene merito.

61:

RES iſtas,] Vrbanas. CONSV=LES: Pompeius, & Craſſus.

61:

CRASSVM quidem noſtrum] Iocatur in Craſſum: qui profectus eſt in prouinciam Syriam in uito populo; cum Aemilius Paulus, & Ti. Gracchus, ille ad bellum Macedonicum, hic ad Hiſpanicum, po-pulo libentiſſimo profecti eſſent. Aequalem autem Pauli, & Gracchi eum appellat, quòd ut illi olim ite=rum Conſules, ita Craſſus & ipſe iterum Conſul in prouinciã profectus eſt. PALVDATVM: paludamẽtum ueſtis erat imperatoria, qua induti ad bellum exibant.

61:

LIBRIS oratorijs] Tribus ad Quintum fratrem. 63:

Ex epiſt. XIII. pag. 61:

EOS, quos in manibus habeo,] De Republi=ca. 63: DE COMITIIS,] Quando fu tura ſint. 61. FESTINE: feſtiue potius, q̃

festine, postulat sententia. TOTOQVE ITINERE: Asiatico, 62.

Ex epist. XIIII. pag. 62.

DE Eutychide] Seruum Eutychidem Atticus liberaturus, eum de suo uetere prænomine, nouo nomine, quod ipse à Cæcilio auunculo adoptatus acceperat, T. Cæcilium Eutychidem appellare constituerat.

62.

IN meo dolore] In exilij calamitate.

62.

PITVANIOS.] Deprauatam dictionem unius literæ mutatione corrigo, & pro PITVANIOS lego PITVANIVS. Pituaniorum enim familiam constat ex antiquis monimentis Romæ fuisse. & Pituanianæ mentionem in lapide uidimus, idest mulieris ex Pituania familia in aliam familiam adoptatæ. 62.

CATO] C. Cato, de cuius absolutione & infra 64. PORCILIVS: & in Caualcantis, & in Bessarionis libro, PROCILIVS: maneo tamen in mea ueteri sententia, ut legam PORCILIVS, quo modo legitur in libris à patre meo impressis. fuisse enim Romæ familias complures, quæ ab alijs familijs nomina sumerent, notum est, ut à Sestijs Sestilios, à Marcijs Marcilios, à Curtijs Curtilios, ab Atijs Atilios. qua forma item à Porcijs Porcilij deriuati. de Procilijs, aut de Procijs nulla mentio. aut igitur PORCILIVS, aut PRETILIVS, cum familia sit utraque notissima, à Porcijs & Pretijs reponamus.

62.

EX *quo intellectum est &c.*] *Ex quo iudicio: nam Suffenatis, Catonis, Porcilij consilia de corrumpendis tribubus patefacta sunt. duo tamē absoluti, uix unus condemnatus.* TREIS ἀρειοπαγίτας: εἰρωνικῶς *de Suffenate, Catone, Porcilio: quòd qui in iudicijs, quæ administrare consueßent,* ἀρειοπαγῖται, *id est seueri & iusti iudices, haberi uellent, ij deinde, dum magistratum aßequerentur, nihili facerent neque ambitum, quo se tam turpiter inquinarent; neque comitia, quæ differrent, ut largitioni spatium longißimum daretur; neque interregnum, quò res fluere uideretur comitijs dilatis; neque maiestatem populi Romani, quam negligere uiderentur, quia cum grauißimam iudicum personam sustinerent, flagitiosi tamen in petitione fuerunt, ut ipsorum scelere iudicia populi* R. *male audirent: quo maiestas minuebatur.*

62:

PVBLIVS] *Clodius.* OTALVS: *una interposita litera legerem,* HORTALVS: *ut Hortensius significetur. Hortensiorum enim cognomen Hortalus fuiße, patet ex Cornelio Tacito, qui de quodam Hortalo meminit Hortensij nepote.*

62:

VERITAS *est enim pusilla,*] *In hoc uerborum ambitu suspicor latere mendum. & forte locus ita corrigendus:* VERITA EST ENIM FILIA, QVAE NVNC LABORAT, NE ANIMVM PVBLII OFFENDEREM: *uel,* NE ANIMVS PVBLII OFFEN-

DERETVR. ut eum Tulliola rogauerit, ne Porcilium defenderet contra P. Clodij accuſationem; uerita, ne Clodius eo facto grauius irritaretur. LABORAT, morbo affecta.

62:

Τέμπη] Amœniſſima enim regio. Varro libro I. de re ruſt. CONSVLEM: Appium Claudium Pulchrum. & de hac Reatina cauſa Varro libro III. Cap. II. de re ruſt. & Tacitus in primo annalium. À M. CVRIO: Varronis uerba ſunt apud Seruium in commentario Aen. lib. VII. Lacus Velinus in Narem deriuatus à quodam Conſule. ut fortaſſe Conſul fuerit M. Curius Dentatus. IN NAR: uel indeclinabiliter poſuit, uel neutro genere. Virgilius uirili: ſulfurea Nar albus aqua.

62:

Ex quo eſt illa ſiccata, & humida tamen modice Roſia.] Sic in duobus antiquis libris, Caualcantis, & Beſſarionis. eſt tamen, cur aliquid deſiderem. placeret tale quidpiam. EX QVO EST ILLA QVIDEM SICCATA, SED HVMIDA TAMEN MODICE ROSIA. quale illud
" in epiſtola ad Quintum fratrem; De nouis Tribunis
" pl. eſt ille quidem in me officioſiſſimus Seſtius, ſed ual-
" de aduerſante Clodio.

62:

VIXI cum Axio.] Iucundiſſime fui: ut infra in epiſtola neſcio qua: Cum Panſa uixi in Pompeiano. & uillam habuiſſe Axium in agro Roſiano,

testis est Varro lib. III. Cap. II. de re rust. SEPTEM AQVAS: Dionysius Halicarnaseus libro I. FONTEII CAVSA: ut agerem Fonteij causam.

62:

MAGNO, & æquabili plausu] Qui mihi theatrum ingredienti a' populo datus est. & addidit AEQVABILI, quia MAGNO per se non referebatur ad laudem. nam & plausus magnus datur odiosis hominibus, sed minime æquabilis, clamoribus, sibilis, omni strepitu permixtus; magnus autem, & æquabilis ijs, qui diliguntur. MANVMISSVS: quia, histriones omnes serui. Antiphon, inquit, uix productus erat, cum populus ei libertatem postulauit. uel MANVMISSVS re uera, ante quàm productus. NIHIL TAM VERVM: quod in histrione reprehenditur: cuius est fingere, quæ susceptæ personæ conueniant. IN ANDROMACHA, ET ASTYANACTE: personis expono, potius q̃ fabulis. ARBVSCVLA: mima: de qua Horatius 137. LVDI: ludos Appollinares intelligit: de quibus infra. DILATA: cum ludos Appollinares consequi soleret. itaque infra de uenatione legitur à Bruto Prætore post ludos Appollinares data.

62:

SEQVERE nunc me in campum.] Hoc dicit: Accipe nunc de ratione petitorum. petebantur enim in campo Martio magistratus.

62:

FOENVS &c.] Idibus Quintilibus fœneratores pecuniam dederunt bessibus, idest, ut pro centenis octoni amplius usuræ nomine redderentur : cum antea supra trientem, dimidium quod est bessis, usura non fuisset. eam pecuniam ambitiosa candidatorum manus sumebat, ut tribubus pro magistratu alius alio plus promitteret. Idibus autem ut usuræ soluerentur, in cõsuetudine fuisse, & Horatius testatur, et Cicero ipse in Catilinam, & Antonium.

62:

NON moleste fero.] Non quòd amaret lucrum, auunculi Cæcilij fœneratoris hæres : (nam is Attico adoptato decesserat, ut apparet 49. & apud Valerium Max. lib. VII. cap. IX.) sed quòd priuatæ rei finibus se continens, de Republica non magnopere laboraret.

62:

O' uirum, ò ciuem.] Ironia.

62:

CONFIRMANT:] Ad Consulatum. 66. COS: Coss. magis placeret : ut intelligat, Consules Appium Pulchrum & Domitium Aenobarbum, Memmio & Domitio Caluino Consulatum pactione pollicitos. pactio autem quæ fuerat, aperte scribit in extrema epistola huius libri. FREMIT: ob pactionem à Consulibus cum Memmio, & Domitio factam : ipse enim Scauro studet Consulatum petenti. DVBITATVR: quia sæpe animum occultat simulationis integumento. uide 60. MESSALA:

Consularis candidatus : qui deinde Consul factus est cum Domitio Caluino. COITIO CONSVLVM : coierant, ut Memmium & Domitium Consules crearent. POMPEIVS : qui Scauro studebat.

63.

EA comitia puto] Consularia. de tribunitijs enim nunc scribet. in Bessarionis libro, POMPEIVS ABSENS EST EX COMITIIS PVTO.

63.

ARBITRIO Catonis petituros.] M. Catonem, postea Vticensem cognominatum, qui tum erat Prætor, arbitrum constituerunt, ut damnaret quenquẽ eorum putasset in petendo pecuniam erogasse. Plinius Secundus in proœmio. HS QVINGENA: singuli aureorum scutatorum deposuerunt quindecim millia. alij, QVINGENTENA. non probo. tantula'ne summa, eum de Tribunatu pl. ageretur? GRATVITA : ut Tribunatus pl. non pretio, sed populo detur. PLVS VNVS CATO POTVERIT : quandoquidem eius metu gratuita fuerint comitia: quæ non solent esse gratuita omniũ iudicum metu.

63.

SERVILIVS edixit, ut adesset.] P. Seruilius Isauricus Prætor, (ut in epistola sequente) qui Consul fuit cum C. Cæsare II. ADESSET, ad causam dicendam. sic Pedianus in arguméto Cor-
" nelianæ : Cum P. Cassius decimo die, ut mos est, ades-
" se iussisset.

63.

TRIBVS *habet*] *Tribus hæ Messium uidentur absolutura, Põtina, Velina, Metia.* AGITVR TAMEN SATIS : *aliquid tamen proficitur, & si acres habemus aduersarios.*

63.

AD DRVSVM.] *Vt post Messium defendam Drusum. 64. 64:* AD SCAVRVM: *qui accusatus erat à P. Valerio Triario repetundarum ex Sardinia. iudicium Cato exercuit. Pedianus.* CONSVLES DESS: *ij, qui Consules designabuntur.* IN BRITANIA : *quò Cæsar cum legionibus traiecerat. 65:*

Ex epist. XV. pag. 63.

QVOD *erat abs te,*] *Non est locus sine mendo. supra Bessarionis liber* PLERIQVE, *non* PLERAEQVE : & ESSET, *non* ESSES.

63:

BRVTO *datæ:*] *Mallem,* BVTHROTO : *ut 66:* 63:

IN *aliquem locum,*] *In mea scripta.*

63:

LAELII,] *Antea,* PAETI. & *in Bessarionis libro,* PETII. *nos,* LAELII, *repofuimus, ex epistola V. libri III. ad Q. fratrem, in qua ita scribit :* " *Sermo est à me institutus Africani, paulo ante* " *mortem, Lælij, Phili, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam cum Scipione locutum Lælium in libris de Rep. testatur.* ISTVM APPELLAREM : *Varronis mentionem facerem.* E'ξωτε

ρικοὺς : qui ſint Ariſtotelis ἐξωτερικοί libri, Gellius exponit libro XX. Cap. IIII. IN IIS LIBRIS : in oratorijs. 64:

64.

VALETVDINE] Infirmiſſima. ut in oratione pro Rabirio. NON ALIENVS A' SCAEVOLAE STVDIIS : erat enim de iure ciuili : & Scæuola iuriſconſultus. itaque adeſt in primo libro : in duobus reliquis, præcepta tradentibus, uir grauiſſimus recte non adeſt. DISPVTATIONI : hæc dictio a' duobus antiquis libris, Beſſarionis & Caualcantis, abeſt. IOCVLATORIAE igitur ad τεχνολογίαν refer, Scæuolæ, ut leuē & ioculatoriam, perſona minime dignam.

64.

LVCVLENTA.] Beſſarionis liber, Luculenta res Aureliani ut ſcribis indicijs : ut Aurelianum indicaſſe dicat, luculentam rem eſſe.

64.

VT ille intelligat,] Tibi gratum eſſe, quòd ei non deſum. NIHIL DIFFICILIVS : Veſtorio : cum tamen te & me utatur facillimis.

64.

LEGE Iunia, & Licinia] Ne idem iteretur, ui de ſupra, pag. 28. FVSIA : uide ſupra, 13. PATRONIS : patronum C. Catonis fuiſſe M. Scaurum, ſcribit Aſconius in argumento orationis pro Scauro. IN GRATIAM REDIIT : altero enim ante anno, Conſulibus Marcellino & Philippo, Tribunus pl. rogationem in Milonem promulga

uerat. epist. III. & VI. lib. II. ad Q. fratrem.

64.

DRVSVS] In epistola extrema libri II. ad
" Q. fratrem, Drusus, inquit, erat de præuaricatione
" à Tribunis ærarijs absolutus, in summa quatuor sen-
" tentijs, cum senatores, & equites damnassent.
IVDICIBVS REIICIENDIS AD V.
NONAS QVINT: ut ad V. Nonas Quint.
reijcerentur iudices, deinde iudicium fieret.

64.

DE prælio] Mihi locus uidetur deprauatus.
DE PORCILIO, uel PRETILIO, rectius
putarem: de quo in epistola proxima superiore.
RVMORES NON BONI: condemnatum
iri. IVDICIA: quibus etiam nocentes ab-
solui non ignoras. DOMITIO: Aeno-
barbo, Consule.

64.

NON mihi ut quod.] Sic in libris antiquis,
Bessarionis, & Caualcantis. mendum apparet: ne-
que potest esse certa diuinatio, cum sententia lateat.
quid tamen, si sic? S.C. quod hic Consules de prouin
cijs fecerunt, Quicunque posthac, non nihil Pompeio
iam intelligebamus, enuntiationem illa Memmij ualde
Cæsari displicere. ut respondeant inter se NON NI
HIL POMPEIO, et VALDE CAESA-
RI: & Pompeij causam prouincialem hoc S.C. de-
teriorem esse factam, significetur. QVICVN-
QVE POSTHAC: uerba S.C. ENVN-
TIATIONEM: cum C. Memmius pactionem

in senatu recitauit, quam ipse & suus competitor Domitius cum Consulibus fecissent. uide 67. CAESARI: cuius opibus in Consulatus petitione Memmius cum uteretur, enũciatione illa eum offendit. 62: 64.

DOMITIVS] Caluinus, plebeius: Messala patritius: Consules proximis comitijs designati. LIBERALIS IN POPVLO: munere dato. 66.

64.

VT tacitum iudicium &c.] Quod factum non ederetur. Hoc autem decreuit senatus, ut qui nullo pudore prohiberentur ab effuso ambitu, largitionem omitterent, cum intelligerent futurum, ut irrita esset designatio, si damnati tacito iudicio fuissent. erat igitur ad cohibendam largitionis impudentiam quasi frenum quoddam taciti iudicij timor, ANTE COMITIA: ne, si post comitia fieret, potentia designatorum deterriti iudices minus libere iudicarent. CONSILIIS: iudicum. OMNIBVS SORTITA IN SINGVLOS: iam facta erat in singulos candidatos iudicũ sortitio, (nam non eadem erant omnium candidatorum consilia) sed iudicia nondum facta.

64:

QVIDAM iudices,] De ambitu. VEIETORANTIVS: in Caualcãtis antiquo libro, ueietorancius: in Bessarionis, ueiotarantius. Opimij cognomen puto fuisse: sed potest esse mendum in literis. IVDICARENT: tacitum iudicium facerent in

candidatos.

64:

RESCIDIT.] Placeret, RES AD S. ideſt, Res ad ſenatum. quam ſententiam & proxima uerba confirmant, & illa paulo infra, ſenatus decreuerat, ne prius comitia haberentur, q̃ lex lata eſſet. & infra loquendi modus idem eſt. Interceſſum non inuitis. res ad ſenatum. TERENTIVS: Tribunus pl.

64:

LEVI brachio] Non uehementer: qui ad populum de tacito iudicio leuiter tuliſſent.

64:

HIC Abdera] Hic ſumma fuit ſenatorum ſtultitia: ut Abderitæ uiderentur: de quorum ſtupore, atque inſania multi ſcripſerunt. & ipſe infra, 105: eſt, inquit, ἀβδηριτικόν, ideſt, ratione carens, quaſi factum Abderitarum. NON TACENTE ME: reprehendente leuitate ſtultitiamq; ſenatorum: qui cum antea decreuiſſent, ut ante comitia tacitum iudicium fieret, mox decernerent, ut primo quoque tempore comitia haberentur, omiſſo tacito iudicio.

64:

RES integra referretur.] Ad ſenatum: &, RES INTEGRA, ut ageretur ſuper tota re, quid omnino agendum, haberentur ne comitia conſularia omiſſo tacito iudicio, an comitijs iudicium anteponeretur. eodem ſenſu dixit oratione IIII. in Catilinam, Referre tanquam integrum, ideſt, tanquam nihil eſſet

actum à uobis. multa enim fecistis, quamobrem iam damnasse coniuratos uideamini. Sunt, inquit, hæc eiusmodi, ut ij, qui in custodiã nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à uobis damnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos P. C. tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid censeatis:

64:

FERRI LEVITER.] A' Consulibus, molli brachio. NON INVITIS: Consulibus, qui tulerant.

64:

PARTEM eius] Scaurum à Cicerone defensum, ex Asconio notissimum est, qui orationem interpretatur. alij, PATREM EIVS: ex Pediano: recte fortasse: sed ego hoc in Pediano, ut accurate legerim, tamen non comperi: filium quidem Pacuuijs subscriptoribus à C. Valerio Triario uideo accusatum, à Cicerone defensum. quo de Scauro agitur in hac epistola; cum eius pater Syllanis temporibus adolescentulo Cicerone perijsset. nec meas tamen aures offendit locutio, cum partem eius defendissem. at ita locutus alibi Cicero non est. quid? non & alia sunt apud hunc ipsum singularia?

64:

SINGVLIS diebus] Singulos dies comitiales Q. Mutius Scæuola Tribunus pl. obnuntiatione sustulerat: id autem, ne cum populo posset agi, itáq; comitia traherentur. SATISFECERAT: nũmos distribuerat, ut ea liberalitate Consul designaretur.

retur. QVI OCCVPARANT: *qui ante dederant: ut* Domitius, *Messalla, competitores*.

64:

HAEC *negotia multarum nundinarum fore:*] Hoc pendet ex eo, Rem *non habes nullam. magnum, inquit, hoc tibi uideri oportet, tam frequentes esse largitiones, ut nundinæ potius suffragiorum, ac mercatus quidam comitiorum, q̃ populi iudicium in designandis magistratibus, uideatur*. ANTIVM, ET FAVONIVM: *Antium* Restionem, *de quo* Plutarchus, & *alij*. Fauonius *autem* Catonis *imitator dictus, qui de* Rep. *quidquid sentiret, libere loqueretur*. CATO: *Prætor eo tempore*. NIHIL TIMVERIS: *noli uereri, ne in senatu ita libere loquar, ut eos, qui rerum potiuntur, offendam*.

64:

NON FECISSE *uidentur*.] Reus *à iudicibus absolutus, his uerbis innocens pronuntiabatur*, Non *uideri fecisse. ergo hic* Drusum, & Scaurum *dicit absolutos*.

64:

Q. Pompeio Rufo,] Hic, *occiso* Clodio, *acerbissimas conciones* Tribunus pl. *habuit in* Milonem, & Ciceronem. Pedianus *in argumento* Milonianæ. PRO IIS DICERE: *cum eos de ambitu reos defendes*.

64:

TRIBVS *libris*,] Oratorijs.

65.

VT *opinionem habeas rerum*,] Vt *habeas, mea*

quæ ſit his de rebus opinio . FERENDVM EST : Gabinij turpem abſolutionem ſignificat . ILLE : Pompeius, Gabinij amiciſſimus . MEAE QVÆ DIGNITATIS : cuius cauſa conſtanter, & libere me geſſi . QVOAD MIHI SATISFACTVM ESSET : quoad mihi ſatiſfeciſſet : uſque, dum mihi ſatisfactum uidiſſet .

65.

ΓΟΡΓΑΓΥΜΗΑ] Ex perturbatis literis corrigerem : πρῶρα πρύμνα . uetus adagium eſt prora & puppis, quo totum ſignificatur : quod uſurpauit etiam in epiſtola ad Tironem : Mihi prora & puppis, ut in prouerbio Græcorum eſt, fuit à me tui dimittendi, ut rationes noſtras explicares. Quòd Gabinius igitur abſolutus ſit, potiſſimū id fuit accuſatorū infantia. L. LENTVLI : Lucij Flaminis filij . ad Q. fratrem epiſt. I. & IIII. libri III.

65.

IVDICIA reliqua] Erat enim de maieſtate abſolutus, ſed præterea de ambitu, & de repetundis accuſabatur . uide ad Q. fratrem epiſt . II. & III . libri III.

65.

NOBIS gubernātibus] Hoc eſt, quod dicit in epiſtola longa ad Lentulum, Cū noſtræ ſententiæ magnum in ſenatu pondus haberent uſque ad Cæſarem & Bibulum Conſules . tum quaſi gubernatores in puppi ſedebamus, nunc uix eſt in ſentina locus. VNVM : Pompeium, cuius opes etiā nocentiſſimos reos abſoluunt. MVLTA MIHI DANT SO

LATIA: id autem consolator in primis, quòd eos, qui mihi nullam gratiã retulerunt inuidentes dignitati meæ, magnis in Rempublicam beneficijs quæsitæ, nunc infinitam unius potentiam cernentes uideo disrumpi. DE MEO STATV: de statu dignitatis meæ. VNDE CECIDERIM: casum intelligit exilij.

65.

PEDIBVS trahuntur.] Non laboro, etiam si pessime administrentur. sic locutus est in epistola ad Volumnium, fam. 110. STOMACHVS VBI HABITABAT: ubi sedes iræ fuit. CONCALVIT. calorem concepit ad concoquenda, quæ dura sunt: idest, ut non ferenda feram tamen.

65:

FLVIT ad interregnum.] Interrex creabatur, cum urbs sine Consulibus esset, ut is haberet comitia consularia. FLVIT: tendit. quia cum hæc scriberet mense Nouembri, non dum habitis comitijs, quæ nec in expectatione essent, futurum uidebatur, ut res usque eò protraheretur, ut, anno confecto, cum nulli Consules essent, Interrex comitiorum causa crearetur. Quòd autem in antiquis libris, FVIT, legitur; falsum esse constat; probabilius autem, ut correximus, FLVIT: siquidem in epistola ad Q. fratrem II. eadem de re eandem sententiam posuit, his uerbis: Res uidetur spectare ad interregnum. APVD TIMIDOS IVDICES: qui à Pōpeio, ad quem Dictaturam delatum iri non dubita=

bant, ſibi timentes, ſi eius amiciſſimum Gabinium damnaſſent, abſoluerunt. GABINIVS: qui & ipſe de ambitu poſtulatur. epiſt. III. libri III. ad Q. fratrem. P. SVLLA: forte is, quem Cicero defendit accuſante Torquato. extat oratio. QVIN FORIS ESSET: quin accuſatione excluderetur, Torquato de diuinatione contendente. Aliÿ ſic exponunt: Nõ dubitans, quin Gabinius in Vrbem non introiret, ſed foris maneret triumphi cauſa, cum ex prouincia reuerteretur. quod ſi feciſſet, accuſationem Sylla faciliorem ſperabat. CONTRA DICENTE: contenderunt Torquatus & Sylla, ut accuſandi munus alter alteri eriperet. obtinuit Sylla: cum id ante non ſperaſſet.

65:

HOC tamen agitur ſeuerius:] Non de paricidiÿs accipio, neque de ambitus crimine accuſatis, ſed γενικῶς de omnibus reis: quod aperte illud oſtendit, Multi aliÿ urbani ne reſpondent quidem: qui certe non ambitus rei: non enim multi candidati. Quo modo autem, cum proxime dixiſſet, Omnes abſoluentur, de multorum condemnatione ſubiecit? quia HOC TAMEN ſcriptum eſt non eodem die, quo ſuperiora. & quia iudicia uidebat, contra q̃ putarat, ſeuere adminiſtrari; ſuperiora corrigens intulit, Hoc tamen agitur ſeuerius. VRBANI: per iocum: ut urbanos, & feſtiuos homines per iocum appellet, qui accuſati ne reſponderent quidem, ne defenſionem inutilẽ ſtulte dicerentur ſuſcepiſſe. ET TAMEN: quanq̃ Gabinius abſolutus ſit. ABSOLVTO:

maiestatis iudicio, Lentulo accusante : quod paulo ante cum scripsisset, de liberto cōdemnato per obliuionem omisit, hic omissum repetijt, non suo loco . ad fratrem epist. I. III. IIII. libri III.

65:

SOLIDIS pectoribus] Animi non infirmi, qui, postq̄ reus iudicatus est læsæ maiestatis, statim magna libertate dixit, quæ sequuntur. fuit autem uel græcum adagium, uel initium uersus ex aliquo uetere poeta. LEGE PAPIA : hac uidetur fuisse de maiestate .

65:

PONTINVS] C. Pontinus, qui Prætor fuerat Cicerone Consule, moxq; in prouinciā Ciliciam Legatus cum eo profectus est . AD IIII. NONAS NOV : qui dies ludos plebeios primus, ut opinor, consequebatur . uide infra de ludis . TRIVMPHARE : de Allobrogibus. Dion libro XXXIX . & orat. uol. III. pag. 75 : CATO : M. Catonem hoc anno fuisse Prætorem, & iudicium repetundarum in M. Scaurum exercuisse, perspicuū fit ex Pediano : itaque quod sequitur PRAETOR, mallē PRAETORES. MVTIVS: Scæuola. 64: LATVM DE IMPERIO : cur triumphare non licebat ijs, quorum de imperio latum ad populū non esset ? quia, nisi populus imperium lege curiata dedisset, exercitum habere Proconsules aut Proprætores, et bellum in prouincijs gerere non poterant . ita sequebatur, ut bellum à Pontino gestum iniussu populi nullum esset, itaq; triūphi spes eriperetur .

Qui autem ſine lege Curiata, imperio à populo non ac cepto proficiſcebantur in prouincias; ij & ſine legionibus ibant, & ſuo ſumptu: qui lege Curiata, populi iuſſu, ij cum legionibus, publico ſumptu. Hæc uberius in libro de magiſtratibus. APPIVS CONSVL: ut qui in Ciliciam prouinciam proficiſci cogitaret ſine lege Curiata. ideo, ut Pontinus etiam ſine lege Curiata profectus triumpharet, non Pontini magis, ꝙ ſua cauſa cupiebat: cum ſibi non lege Curiata à populo, ſed lege Cornelia à ſenatu imperiũ habenti, Pontini exemplũ ſperaret in triũphi petitione profuturũ. uide epiſt. fam. 17. TRIVMPHARE: Beſſarionis liber, triumphaturum: utrunque recte. SINE LEGE: Curiata. fam. 17.

65:

CONFECTA Britania] Cum Cæſari, quod ageret in Britania, reliquum nihil eſſet. PROXIMO: proximis diebus; cum & alias ante accepiſſet. ſic arcano, & arcane; commodo, & commode, indifferenter ueteres dixere. PILIVS: Piliæ propinquus, quam Atticus habebat in matrimonio. fam. 116:

65:

NOSTER,] Beſſarionis liber, non. placeret, noſtri, cum ſequatur, tuorum. VLLA VERITAS: ſi præſtare uis, quod promiſiſti. CICERO MEVS: quem Dionyſius erudiebat. 63.

ILLVD animaduertendũ, eſſe in hac epiſtola multa inter ſe pugnantia: ut neceſſe ſit, aut pluribus diebus ſcriptam, aut non unam eſſe epiſtolam.

Ex epist. XVI. pag. 66.

GRATVM aduentum] Aduentum Attici in Italiam. PROMISSI: hoc est, quod in proxima dixit, si ulla est in te ueritas, aduentare iam debes. TRANSMISSIONIS: cum ex Italia in Græciam cum periculo nauigasti.

66.

NAM Vestorio dandi sunt dies,] Nam Puteolis merito pones aliquot dies in Vestorij nostri suauissima consuetudine, ut illius urbanitatem, & quasi Atticos sales ex interuallo regustes. erat autem Vestorius Puteolanus: & Puteoli in uia, quæ ex Apulia Romam fert.

66.

GERMANAE puta uide] Etsi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum sit, GERMANAM: PETI VIDE. ut sit sensus. aduola mi Attice, & inuise similem Remp. Reip. illi nostræ, quam laudare solebamus. dicit enim, germanam illius nostræ Reip. per ironiã, quasi prorsus dissimilem, & plane mutatam. deinde sequitur: Vide magistratus peti nũmis ante comitia tributim uno loco diuisis palam. quæ uerba si quis diligentius expendat, singula emphasim habere cognoscet. uide item, inquit, Gabinium absolutum, cum nocentissimus esset: concedatur etiam, ut auctoritate floreat, & gratia.

66.

DE Messalla] Consulatum petente. supra.

66.

NVLLA EST &c] Nemo ferè condoluit.

» AEDILITAS: Asconij uerba sunt. Aedilitatem » summa magnificentia gessit, adeo ut in eius impensas » opes suas absumpserit, magnumq; æs alienum con» traxerit. EST PONDVS: magni ponderis est apud rusticas tribus memoria Scauri patris, optimi & clarissimi uiri, qui princeps senatus fuit. Asconius de Scauro, Plinius de tribubus.

66.

DVO plebeij] Nam Messalla & Scaurus patritij: plebeij Domitius & Memmius. ergo cum Messalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat. ADIVVETVR: adiuuetur munere, tametsi nõ gratissimo. 64. CAESARIS COMMENDETVR MILITIBVS: ad suffragia uenientibus. POMPEII GALLIA: forsan Põpeij Galliã eos colonos appellat, qui ab eius patre Strabone deducti sunt in Galliam: ut Galliã Pompeij dicat Põpeij clientes à patre relictos. SI NON VALVERIT: si Memmius intelliget hæc sibi ad Consulatum obtinendum haud satis esse, Tribunum pl. aliquem inueniet, qui obnuntiationibus interpositis comitia in aduentum Cæsaris detrudat. sic ad Quintum » fratrem epist. II. lib. III. Consules comitia habere » cupiunt, rei nolunt, & maxime Memmius, quòd Cæ» saris aduentu sperat se futurum Consulem. Aduentum autem Cæsaris in Italiam intelligit, (nam Romã ingredi Proconsul cum imperio non poterat) quemadmodum uenit triennio post, ut M. Antonij Quæstoris sui commendaret colonijs & municipijs sacerdotij petitionem. libro VIII. belli Gallici. CATO-

NE PRAESERTIM ABSOLVTO: Tribuni pl. iam nihil non audebunt, cum C. Catonem, qui nihil non ausus erat in Tribunatu, uideant absolutum. fuerat autem C. Cato Tribunus pl. altero ante anno Consulibus Marcellino & Philippo, multaq; fecerat præter ius & æquum, ut est in I. libro fam. & in II. ad Q. fratrem.

66:

PACCIANAE epistolæ] Hic apparet, diuulsa esse, et alieno loco agglutinata harum epistolarũ membra. nam Paccianæ epistolæ incipit respondere in epistola proxima superiore: (pag. 63:) ut, in hac quo modo respondere possit, non uideam.

66:

PAVLVS] L. Aemilius Paulus, qui duas basilicas, ueterem restituit, nouam extruxit. DISRVMPARIS LICET: ut homo ad rem attentus: quem necesse est disrumpi dolore, cum tantam pecuniam contemni uides, quæ non in ædificium, sed in aream erogetur. VT FORVM LAXAREMVS: Suetonius hæc de Cæsare: Forum de
» manubijs incoauit: cuius area super HS millies con-
» stitit. Expendimus igitur, inquit, sexcenties HS, idest decies octies centena scutatorum millia, ut forũ laxaremus, illud inquam monumentum, quod tu gloriosissimum fore dicebas. nisi sic exponas, solœcismi species uidebitur. CVM PRIVATIS: quorũ ædes emimus, ut ijs solo æquatis forum laxaremus.

66:

TRIBVNITIIS comitijs] Caualcantis

& Bessarionis duo antiqui libri, TRIBVTIS COMITIIS. placet: ut populum, qui ex regionibus & locis ad suffragia conueniebat, (hæc enim tributa comitia dicta, docet Gellius ex libro Lælij Felicis) marmorea septa, non, ut ante, lignea, concluderent. 66:

AD quid laboramus res Romanas?] Quorsum igitur de rebus Romanis laboramus? qui enim hoc monimentum contemnit, apparet eum de rebus Romanis nihil laborare. sin autem laboramus; non est, ut hoc monimentum contemnere possimus. DE LVSTRO: Censores post censum Vrbem lustrabant: sed censum lustrumq; simul Tribuni pl. obnuntiationibus impediebant. 60. LEGE PLOTIA: qua iudicia inter tres ordines communicata, senatores, equites, plebem, declarat Asconius his uerbis: M. Plau
" tius Silanus Tribunus plebis, Cn. Pompeio Strabone L.
" Porcio Catone Consulibus, anno II. belli Italici, cum
" equester ordo in iudicijs dominaretur, legem tulit ad-
" iuuantibus nobilibus, qua lege tribus singulæ ex eo nu-
" mero quinos denos suffragio creabant, qui eo anno iu-
" dicarent. ex eo factum est, ut senatores quoque in eo
" numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Bessarionis tamen liber, item Caualcantis, LEGE COCTIA. & sanè de lege Plautia uix est ut putem intelligi posse: primum, quia non de genere iudicum queri Ciceronem existimo, sed de criminibus, quorum impunitatem improbi assequerentur. at lex M. Plautij Silani tantum fuit de genere iudicum, de crimine nullo fuit. alia igitur hæc. deinde, ideo hic de genere

iudicum non agitur, quia iudicia nunc non lege Plautia fiebant, sed Aurelia, quam tulerat L. Aurelius Cotta Cn. Pompeio Magno M. Licinio Crasso Coss. ut cũ senatoribus simul equites Romani, & Tribuni ærarij iudicarent. eaq; lege iudicatum esse in causa Clodij, supra legimus libro I. item in causa Scauri apud Pedianum, in Miloniana, in alijs. quòd si PLAVTIA legimus, ab alio Plautio latam intellige, qui tulerit non de iudicibus, sed de certo crimine, & fortasse de ui: nam legis Plotiæ de ui meminit Celius in epistola ad Ciceronem, fam: 116:

66:

C. DOMITIVS] placet, C. DECIMIVS, ut & Caualcantis, & Bessarionis liber habet. placet autem, primum, quia libenter sequor ueterum librorũ auctoritatem: deinde, quia C. DOMITIVS mendose legi uideo: nunquam enim Domitia gens Caio prænomine usa est, sed tantum Cneo, & Lucio: ut in Tranquillo legimus.

67.

INTEGRAE] Ante quàm hinc discederes.

67.

QVID egeris.] Num eum libertate donaueris. 62.

Ex epist. XVII. pag. 67.

NON oblitum] Non quia sim oblitus.

67.

COMMITTAMVS] scribendas demus.
EXCIDAT: excidant, Bessarionis liber. locus deprauatus.

67.

PACTIONEM] Pactio hæc erat. Memmius & Domitius Consules fieri cupiunt: Appius autem Claudius & L. Domitius Aenobarbus Consules id agunt, ut Cõsulatu functi in prouincias mittantur. promittunt igitur se operam daturos, ut Consules creentur Memmius & Caluinus: illi contra, se tres Augures daturos, qui dicerent se affuisse, cum lex curiata de imperio prouinciarum ad populum ferretur; & duos Consulares, qui se affuisse dicerent, cum senatusconsultum de ornandis & instruendis Consularibus prouincijs scriberetur: nisi hoc fecissent, HS darent ambo quadringena Appio & Aenobarbo. IPSE SVVS: mallem, IPSE, ET SVVS: & paulo post, FECISSENT. AMBO: Memmius & Domitius. HS QVADRINGENA: aureorum duodecim millia, non decem: sequor enim non Budæum, qui denarios octo in uncia esse falso credidit, sed Georgium Agricolã, qui septem probauit ex Plinio, & Celso. CONSVLIBVS: App. Claudio Pulchro, L. Domitio Aenobarbo. IPSI: Memmius, & Caluinus. TREIS AVGVRES: nam cum lex ad populum fertur, tres Augures adsint necesse est, qui dicant licere per Iouem legem ferri. QVAE LATA NON ESSET: Augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. non licebat autem sine curiata lege imperium in prouincijs habere. ORNANDIS PROVINCIIS: instruendis, ut soleret. CVM OMNINO: nam re uera neque lata

curiata lex, neque senatus fuerat : sed quasi utrunque fuisset, ita prouinciarũ administrationem & lege curiata & senatusconsulto se daturos Cõsulibus promittebant Memmius & Caluinus, si modo ipsi essent Consules facti. AFFVISSET : puto FVISSET rectius.

67.

NOMINIBVS] Nomen dicitur, quod in codicem refertur. PERSCRIPTIONIBVS : certa pecuniæ promissione, ut cautum esset Consulibus de HS quadringenis. hinc illud apud Terentium : Perscripsi omnibus, quibus debui. MVLTORVM TABVLIS : cum multi, Memmio & Caluino amicitia aut affinitate cõiuncti, solutionis promissione se obstrinxissent, perscriptione suis tabulis facta.

67.

ERAT idem :] Ita non commouebatur, quasi nihil turpe commisisset. ALTER : alter Consul Domitius Aenobarbus.

67.

DIREMPTA coitione] Coierant candidati Memmius Caluinus cum Consulibus Appio & Aenobarbo. eam coitionem Memmius inuito Caluino diremit, cum prolatam pactionem in senatu recitauit. REFRIXERAT : amiserat amicorum studia : cum illa pactionis enuntiatio Cæsarem offendisset. 64.

67.

AEQVITATEM animi mei] Quem uideas

nihil his rebus commoueri.

67:

SELEVCIANAE prouinciæ,] Nobilis prouinciæ Ciliciæ, quam Seleucus urbibus auxit. PERSPICE: uides enim me nihil prorsus laborare, ut Procõsul in Ciliciã mittar: quam alij tam turpi pactione quærunt: cum ego multo ante Consul fuerim, ideoq; multo, q̃ illi, facilius cõsequi possim. quare laudes uelim æquitatem animi mei, cum his pactionibus nihil cõmoueor. quod tibi argumẽto est, prouinciã à me cõtemni. nisi enim contemnerem, commouerer. ideo autem nõ cõmoueor, quia contemno. CONIVNCTIONEM: mira est. inquit, æquitas animi mei: neutrã in partem ualde me iacto: & suauissimam cum Cæsare coniunctionem tueri consiliũ est. EX HOC NAVFRAGIO: cætera cum amiserim, teneo, quasi tabulam ex naufragio, suauissimam cum Cæsare coniunctionem.

67:

HIBERNAM legionem] Vt sumeret quam uellet legionem in hiberna ducendam. COMMODVM: paulo ante: ut sæpe apud hunc ipsum. SCRIBIT: Quintus. LEGATVM POMPEIO: uide I. epistolam huius libri.

67:

VT tu tamen aliquid expectes.] Ne nunc ex meis literis omnia cognoscas.

67:

AD ME] Hoc aut abundat, aut mendosum est. dicit enim, cum Romam uenies. Illud

addo, omnes huius libri epistolas, præter priores tres, perturbato esse ordine; neque solum ipsa corpora, uerum etiam membra: quæ suo loco restituere sine uetustis libris frustra conarer.

IN LIBRVM V. EPISTOLARVM AD ATTICVM PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 68.

IN DISCESSV] Cum à tuo complexu in Tusculano diuulsus sum, in prouinciam Ciliciam proficiscens. NE QVID NOVI: ne prorogetur annuũ prouinciæ tempus: quod esset nouum, & inusitatum. DESIDERIVM: urbis, & meorum.

68.

SATISDATIONES secundum mancipium,] Puto eas esse, quæ de rebus mancipio emptis, pretio nondum soluto, fiant. nam etsi mancipia uenditor possidet ab emptore data: quia tamen ea possunt fieri deteriora, ut deinde eiusmodi non inueniantur, qualia emptor promiserit; satisdationem secundum mancipium uenditor quærit, ut sibi de mancipijs ca-

ueatur. PRAEDIORVM: pro quibus Mēmius, & Atilius cum ab emptoribus mancipia accepissent, satisdatione præterea de mancipiorum probitate & fructu sibi caueri uoluerunt.

68.

DE Oppio] Cicero Cæsari debebat HS DCCC, idest aureorum uiginti millia. exigebat Oppius absentis Cæsaris nomine. 70: 103: APERVISTI: exposuisti, ostendisti te daturum, si urgeret. 70: VERSVRA FACTA: uersuram facit, qui ue tus ut æs alienum soluat, nouum contrahit. fit enim conuersio quædam, & mutatio creditoris. NOSTRORVM NOMINVM: pecuniæ mihi ab alijs debitæ. cuius exactionem si expectare uellem, sine uersura DCCC soluerentur.

68.

TRANSVERSVM uersiculū] Cum pagina uersibus recto ordine subsequentibus completa nihil ultra capit; tum, si quid eiusmodi superest, quod multorum uerborum non sit, scribere solemus de trāsuerso. DE SORORE: tua, Quinti fratris uxore. EGO, ET TV: ut inter fratrem meū & sororem tuam uterque gratiam componeremus.

68.

DIES FECIT] Non dies in uesperum iam urgens, (nam & Marcum fratrem eadem causa in Arcano retinuisset) sed dies festus Arcani pagi, quem sibi Quintus in suo fundo celebrandum putauit.

68:

MVLIERES,] Terentiam, & Tulliolam,

quæ

quæ Ciceronem prosequebantur. PVEROS: Quintum filium, & Marcum fratris filium. HOSPITA: itaque inuitandi partes meæ non sunt. STATIVS: libertus Quinti, gratiosissimus apud eum, ideoq; uxori odiosus. VIDERET: pararet, curaret, ut alibi.

68:

ANTE q̃ proficiscare] In Epirum. PONTINVM: Legatum meum. Quatuor legatos habuit Cicero in Ciliciensi administratione, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tulleium, Ciceronem fratrem. fam. 245.

Ex epist. II. 69.

IVSTA itinera facere.] Procedere quotidie, quantum iustis itineribus possem. MEA MANDATA: ut mandarem, si quid eum me absente curare uellem. NOBIS PROVINCIAS: nobis, qui prouincias administramus. γενικῶς de prouinciarum rectoribus dixit. nam ipse unam habuit prouinciam Ciliciam. aut PROVINCIAS, quia simul habuit Cyprum, & diœceses treis Asiaticas, Pamphyliam, Lycaoniam, Isauriam, tutelam Regis Cappadociæ.

69.

AD annum] Sic locutus est libro III. de Oratore. Vt tibi Cæsar faciendum est ad annum. TRIBVNVM PL: qui, si quis uellet prouinciarum tempora prorogare, posset intercessione impedire.

69.

RVFIO noster] Hic est C. Sempronius Ru-

fus, de quo in epist. fam. 116: quem hic per iocum appellat Rufionem. Quoniam autem cum Vestorio nescio quid ei erat controuersiæ: arbitrum statuerant Ciceronem, ut cognosceret. deinde cum Sempronius se à Vestorio uideret obseruari, (obseruabat autem Vestorius, ut, si Ciceronem Sempronius adijsset, statim & ipse accurreret, transigendæq; controuersiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui se non bonam habere causam intelligeret) hominē stratagemate fefellit: nam ad Ciceronem nō accessit. hunc Cicero gratam sibi rem fecisse dicit, quòd de controuersia audiri noluerit, idest, quòd ad se arbitrum non accesserit, ut de controuersia, quam habebat cum Vestorio, transigeret. in quo quasi gratiam referre Ciceroni pro accepto beneficio uisus est, quòd eum audiendi molestia liberauerit. TAM LONGE: Baulis in Cumanum. Baulis enim habuisse uillam Hortensium, constat ex Varrone, libro III. de re rustica, etiam ex Academicis. HORTENSIVS: hic non hominem, sed dignitatem indicat. AGENTEM ALIQVID: ementem, aut uendentem, ut in emporio. È PANSAE VILLA: Caualcantis liber, EPENSE VILLA, corrupte, sed unde facile possit erui uera lectio. Bessarionis: EXPENSE SVA VILLA: ut aut legi possit, EXIENS È SVA VILLA: aut, quo modo ego correxi Caualcantis librum secutus, È PANSAE VILLA.

69.

NVNQVID uellem,] Nunquid sibi mandarem proficiscens in prouinciam.

69.

INGENTIS *molestiæ,*] *Prouincialis.* ALIORVM: *quibus prouinciarum administratio longissima quæque ob auaritiam gratissima est.*

69:

De auctoritate perscripta.] *Senatus auctoritas quid sit, aperiendum est. Cum aliquid in senatu Senatorum maior pars decreuerat, senatusconsultum scribebatur, nisi Tribunus pl. aliquis intercederet. intercedente, senatusconsultum non erat, sed scribebatur tamen quod senatus eo die statuisset, eaq́; perscripta auctoritas dicebatur. Ergo, cum senatus decreuisset M. Marcello Consule referente, ut Cæsari Gallias obtinenti ante tempus succederetur, itemq́; ne absentis ratio comitijs consularibus haberetur, intercesserunt Tribuni pl. itaque senatusconsultum non est factum, sed auctoritas perscripta. quanquam M. Celius in epist. I. libri VIII. fam. scrupulum inijcit, qui de successione prouinciarum Galliarum nihil à M. Marcello relatum ait ante Cal. Iunias: hæc autem epistola scripta est ad VI. Id. Maias.* IVSSOS IIII VIROS CREARE: *qui suos municipes hortentur, ne, si forte facto S.C. ad populum feratur, suffragijs Marcello Consuli quidquā concedant.* EX POMPEIO: *cum quo Tarenti sermonem habuit de Rep. 70:*

Ex epist. III. pag. 69:

QVID *de ijs cogites, & quando,*] *Quid futurum putes de ijs rumoribus, & quando futurum.*

69:

EDICTVM P. Licinij] Edictum prouinciale, ut edictum Asiaticum Q. Mutij 87 : Ex ijs edictis Cicero sumptũ, quod utile prouinciæ putaret, in suum edictum transferebat.

69:

DIONYSIVS] Ciceronum puerorũ magister, qui & ipse cum pueris in prouinciam proficiscebatur. NICANOR: Attici seruus, 80:

69:

CONTINENTIA, & diligentia] In administranda prouincia. A PONTIO: cum essem apud Pontium.

Ex epist. IIII. pag. 70.

SCRIBA] Meus, M. Tullius Laurea. Plinius. 70.

PRIMO, & maximo mandato,] De Tulliæ matrimonio.

70.

AC NE ille] Cum in Bessarionis libro scriptũ uideam, AC ME ILLVD QVIDEM LABAT: fit, ut ita corrigendum putem, AC NE ILLVD QVIDEM LABAT, hoc sensu, Ac ne illud quidem, de quo ante discessum meum collocuti sumus, ex animo excidit, sed hæret. NON QVO: subaudi, probem. CONTENTI ESSE: ut ei Tulliola matrimonio iungatur. hoc enim intelligit.

70.

NON alienum,] A Tulliæ nuptijs. VT NOSTRIS POSSIT: uereor, ut is adduci

possit, ut nostris mulieribus, Tulliæ & Terentiæ, in consuetudine obsequatur: & si summe facilis sit. generum enim Cicero cupiebat, cuius comitate & obsequio mulieres lætarentur. quod infra scribit de Dolabella, pag. 95: ET TVIS δυσδιάγνωςον: & quod scribis, tuas mulieres putare generum fore, qualem nostræ maxime uelint; id eis difficile cognitu. πρὸς νεῦσιν ESSE: ad assensum, ad obsequiū: ut assentiatur, ut obsequatur nostris mulieribus. ET QVIDEM SVMME FACILIS: horum uerborum iam sententiam ostendi. sed antiqua lectio E QVIDEM SVM FACILIS: cuius hic est sensus: quēquem illæ probabunt, ego probabo, facilis in omnes partes. REI HABEBIS RATIONEM MEAE: suspecta sententia est, eo magis, quòd in antiquo Bessarionis libro uideo scriptum, RES HABIBIS MI RATIONEM. NAM &c.

70.

AGENTE Seruio] Libri duo ueteres, AGENTE SERVILIO SERVIO. ut sensus sit: negotium suscipientibus P. Seruilio Isaurico, & Seruio Sulpitio, grauissimis uiris, & summa auctoritate præditis, nobisq; haud uulgari amicitia cōiunctis, posset aliquid fieri probabile. sed utroque nostrum absente, neque Seruilius aget, neque Seruius. Et ut sine copula duo nomina iungātur, ita Ciceroni usitatum est, ut exempla recitare putidum uideatur.

70.

DE MARCELLO] M. Claudio Marcello Consule, collega Ser. Sulpitio. S. C. SI E=

RIT FACTVM, &c: si decreuerit Senatus ut omnibus prouinciarum rectoribus supplementum scribatur. REM TAMEN CONFICIES: ages tamen de supplemento: nam certe, ut de cæteris senatus non probet, mihi tamen, & Bibulo, qui Proconsul in Syriam ibit, attribui oportebit. PROBE: quòd ei in sermone significasti, me ad te de eo scripsisse. 68: CVM VENERINT: ages cum ijs.

70.

QVOD Cherippus:] Subaudi, de me locutus est. HIC QVOQVE πρὸς νεῦσιν SVSTVLISTI: ne hic quidem scripsisti, quid mihi agendũ putes, sicuti nec de illo scripseras; qui tibi à Tulliæ nuptijs uisus erat non alienus. SVSTVLISTI igitur πρὸς νεῦσιν, idest, non scripsisti ad assensum tuum quid sit, quid tibi uideatur agendum, quid probes. O PROVINCIA: cum indignatione. etiam ne, inquit, quid Cherippus libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum est?

70.

HACTENVS, NE quid ad senatum.] Hactenus mihi est curandus, ne, si à nobis cõtemnatur, impulsus ab eo patronus eius Consul ad senatum referat de supplemento non attribuendo. & protulit cum dolore, HACTENVS, NE QVID AD SENATVM: quasi maxime curandus, cum tanta res agatur.

70.

CONSVLE, aut numera:] Aut consilium

mihi Attice da, quo pacto me geram: aut, alia uia si non est, pecuniam liberto numera. minimum in eo damni faciemus: nam capies eum D C nummis sestertijs, idest pecuniae nostratis aureis X V. (& posuit exigui numeri notas, non quae pecuniã definirent, sed quae pecuniae minimum significarent) qua summa facile adducetur, ut patrono suo, quod contra existimationem, aut uoluntatem nostram sit, (puta, de non dando supplemento, aut de proroganda prouincia) nihil persuadeat. CEPERIS autem ex ingenio legimus, non, CETERIS; mutatione ferè nulla: et D C pro D E. qui error alibi etiam est in uulgatis libris, ex antiquarum notarum ignoratione, & literarum similitudine ortus.

70.

QVOD cum Scrofa.] Subaudi, locutus es de illo, quod Cherippus de me dixit. Scrofa autem Tremelliorum cognomen.

70.

RECTE scribis:] Scripserat Atticus; quoniam Brundusij ante Calendas Iunias Pontinus Legatus futurus esset, ut inde in prouinciam profecturus traijceret; non fuisse causam, cur Cicero reliquos Legatos urgeret, Annium & Tullium. In epist. fam. 225. 245. legitur Anneius, pro Annius: ut necesse sit alterutrum esse mendosum.

70.

DE SICINIO] Hunc puto peritum fuisse in conscribendis edictis prouincialibus. NE ILLA EXCEPTIO: exceptionem quãdam dixerat Si=

cinius in edicto sibi placere : quæ Ciceroni suspecta e= rat, ne forte in amicum negotiatorem, aut publicanum cum damno incurreret.

70:

QVINQVE præfectis,] Vide 71: DE OPPIO: uide 68. QVONIAM PHILOTIMVM HABES: libertum Terentiæ, qui te huius oneris parte leuabit. COGNOSCE RATIONEM: uide, quantum debeam.

70:

ET ut agam amplius,] Et ut uehementius à te contendã. Deinde intulit, si me amas. PROFICISCARIS: ex urbe. 70.

70:

PENE' præterij.] Penè ad eam partem non rescripsi, in qua chartam scribis tibi deesse. MEA CAVTIO: mea interest cauere, ne tibi charta de= sit. DVCENTOS: sestertios nummos ad e= mendam chartam. sume de meo ducentos, ut posthac longiores à te literas accipiam, quibus & de meis, & de publicis rebus certior fiam. VELLET: à te quærere.

Ex epist. V. pag. 70:

QVID narrem; noui enim nihil:] Conie= ctura ducti sic correximus. uetusti libri, NOVI ENIM MIHI. nostram correctionem non dubito quin docti probent, eo magis, quòd in epistola sequen
» ti idem scribit: Nec tamen iam habeo, quid aut man=
» dem tibi, aut narrem. mandaui omnia; quæ quidé ut
» polliceris, exhauries: narrabo, cũ aliquid habebo noui.

70.

EO autem die] Nam ferè senatus Nonis, Idibus, Calendis habebatur.

71.

HS XX & DCCC.] Quæ Cæsari debemus. 68.

71.

QVOD auctore te uelle cœpi,] Cæsaris amicitiam auctore te sum amplexus. hinc illud 57: Te auctore resipiui. ADIVTORE: in soluenda pecunia. sic enim amicitia retinebitur.

Ex epist. VI. pag. 71.

SECVM, & apud se] Et consuetudinem, & domum significat. NOSTRVM NEGOTIVM: administrationem prouinciæ. EXHAVRIES: conficies, ut nihil supersit. 68: DE CAESARIS NOMINE: De HS XX & DCCC, quæ Cæsari debemus.

Ex epist. VII. pag. 71.

QVINOS præfectos &c.] Vt præfectis uterer in mea iurisdictione ab ipso datis. QVINOS autem in singulas prouincias mihi attributas. NOVOS: non eosdem, qui superioribus annis in his prouinciis ab ipso delati præfuerunt, sed nouos, qui non præfuerint. VACATIONES IVDICIARIAM CAVSAM: ut ob hanc unam causam uacarent à præfecturis, si in iudicium uocarentur. id autem Atticus mandarat, quia, si locus à Pompeio relinqueretur, forte & ipse amicum aliquem deferre præfectum uellet.

Ex epist. VIII. pag. 71:

CVRSVM] Idoneam tempestatem.

71:

ROMAE] ROMA, uidetur legendum. non enim Romæ à Milone, sed in itinere ab amicis, de Milone scribentibus, literas acceperat. itaque paulo post, Rem, inquit, totam perspicias uelim: nobis enim scribuntur sæpe maiora.

71:

QVOD Philotimus socius esset in bonis suis.] Volebat enim Milo suis necessarijs (ipse enim Massiliæ exulabat) bona restitui. Nec dubito, quin ea bona Philotimus ab hasta emerit pecunia Ciceronis, ipsius autem nomine: ut tamen ei, cum bona sua Milo recuperare uellet, aliquid pro fide & sedulitate daretur. apparet ex epistola M. Celij, in qua ita scriptum est.
" Quod ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis
" attinet, dedimus operam, ut & Philotimus quamhone
" stissime Miloni absenti, eiusq; necessarijs satisfaceret,
" & secundum eius fidem, & sedulitatem æstimatio tua
" conseruaretur. Qua in epistola AESTIMATIO accipio, id quod Cicero Philotimo dandum censuerat, pro bonis fideliter, seduloq; seruatis.

71:

IN potestate nostra] Cum sciremus Philotimũ bona fideliter Miloni redditurum. quæ si malus emptor, idest non æque amicus, emisset, abduxisset à Milone mancipia, quæ ille permulta secum habebat. cur enim, quæ in auctione emisset, uellet relinquere? fecimus autem ut Philotimus emeret, eo consilio, ut & ijs

mancipijs Milo possset uti, & redimere ab eo sua bona cum uellet, liceret: quod ab alio emptore licuisset. ALIENIS: non iam Milonis, sed eius, qui ab auctione emisset. alij, ALIENVS: ego non uideo, cur mutetur. refer enim ALIENIS ad uerbum ILLVM, sententia dilucide patebit, & à uetustis libris non discedetur. FAVSTAE: Milonis uxori, cui uidebatur de dote caueri, si ea bona Philotimus emisset, à quo Milo recuperare aliquando posset, pecunia Philotimo uel sine usura reddita. RATVM: certa cautio. IPSI NOS: cum & ipse Cicero socius esset in bonis: ideo dixit in extrema epistola, Fide, fama, req; mea. SERVAREMVS: alius enim si emisset, recuperandi nulla Miloni spes esset. prorsus igitur perijssent ea bona.

72.

NIHIL nobis fuerat tanti.] Hoc enim consilio emimus, ut id denique fieret, quod ipse Milo uellet. ut uero eius bona ipso inuito possideremus, nihil nobis fuit tanti. LEVIORA: quia fortasse nõ sunt, ut scribuntur: nobis enim scribũtur sæpe maiora.

Ex epist. IX. pag. 72.

MVNERIBVS TVIS] Attici res agebant Areus & Eutychides liberti & Corcyræ & Sybotis: eius igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt. CONCESSERANT: congesserant, corrige: aptius erit ad sententiam. SALIAREM IN MODVM: copiose admodum: quales erant cœnæ Saliorum sacerdotum. SINE HIS IMPEDIMENTIS:

quæ ſcis me multa habere. & HIS (ut eſt in Beſſarionis libro) nemo non uidet eſſe rectius, quàm iis.

72.

SVMMA modeſtia, & ſumma abſtinentia] Modeſtiam, & abſtinentiam non ſine cauſa coniunxit: quia multi, quòd ſuperbe & auare adminiſtraſſent, condemnati. EXTRAORDINARIVM: multis enim poſt Conſulatum annis in prouinciam proficiſcebatur: quod erat extraordinarium; cum alij ſtatim poſt Conſulatum ſolerent. PARTHVS: Parthorum incurſiones timet. 73: NOSTRA: nam, cum armis res geritur, fortuna dominatur. in pace autem quæ requiruntur, ea præſtabo, modeſtiam, abſtinentiã, & quæ in nobis ipſis, non in fortuna poſita ſunt.

72.

DE CXX, & de DCCC,] Cæſaris nomen intelligit, de quo ſupra. & uidetur rectius ſic, DE HS XX, & DCCC. ut 71. ANNVS NOSTER MANEAT: quæ nobis data eſt annua prouinciæ adminiſtratio, ea ne prorogetur, ſed eadem maneat. NE INTERCALETVR: nam intercalatio dies interponebat: ita, diebus interpoſitis, longior fiebat adminiſtratio prouinciarum. DIONYSIVM: pueri Ciceronis magiſtrum, ab Attico traditum.

Ex epiſt. X. pag. 72.

XV. Cal.] Perſpicue mendoſum, ut in duabus quæ proximæ ſequuntur, epiſtolis apparet. corrige igitur, VII. CAL. VESTIGIIS TVIS:

quia diu Atticus uixerat Athenis, multamq; & iucundam sui memoriam reliquerat.

72.

LEGE Iulia,] Cum lex Iulia concedat, ut accipiam. 76. AB HOSPITE: publice enim hospitia magistratibus in prouincias proficiscentibus dabantur, cum hospes cuique suus assignaretur: sed Cicero sumptum ubique fecit de suo, accipi ab hospitibus uetuit.

72.

EX hoc negotio emerserim.] Quòd prouinciam acceperim.

72.

ἔρδοι τίς] Verissimum est illud, Nemo artem, quam non nouerit, exerceat. Aristophanis uersus in Vespis.

72.

QVID ADHVC?] Quid accidit adhuc, ut te prouincia offendat? NESCIO: non ferè quidquam accidit. VT PVTO, ET VVLTV: placet, quod est in antiquo Bessarionis libro, VT PVTO, ET VOLO.

73.

DICVNTVR, ET TACENTVR] A' comitibus meis, ineptis hominibus: ut de uxore difficili dicere solemus, neque loqui, neque tacere, cum oporteat. δυσδιοίκητα SVNT: non est, ut ea sedare possis, & tollere. βαθύτητα: summã taciturnitatem, summam in ferendo & dissimulando grauitatem, & prudentiam. 84. HVIVS

VIRTVTIS: quæ est in ferendo & dissimulando. ERGO HAEC QVOQVE HACTENVS: ergo nihil addam: hæc ipsa satis sint: ut in hoc quoque meam βαθύτητα cognoscas. QVID DE CAESARIS: pecuniam debuisse Cæsari Ciceronem, supra diximus. 68. 71.

73.

DE Milonis] Et Miloni Philotimum debuisse, diximus. 71:

73.

TVRBAE duntaxat?] In Bessarionis antiquo libro, VRBE: ut legi possit, VRBS: quod tamen haud scio an maxime probem; cum intelligam, si VRBS retineatur, superuacaneum illud uideri, ET VRBIS ORNAMENTVM: siquidem urbe ornamenta urbis continentur, ut ciuitate ciues. placet igitur, & rectius uidetur, TVRBAE: hoc sensu: Athenæ me delectarunt, hominum duntaxat multitudo? imo & urbis species, atque ornamentum, & amor in te ciuitatis, quadam in nos beneuolentia cõiunctus, sed multum ea philosophia, quæ sursum deorsum agitatur, Academia inquam, leuis, & incerta, quæ nihil affirmat. O' Academiam, inquit infra, uolaticam, & sui similem, modo huc, modo illuc.

73.

SIQVIDEM est in Aristo] Quandoquidem eius philosophiæ princeps est hospes meus Aristus. In libro de claris oratoribus, in extremo.

73.

TVVM,] Videtur Xeno Attici res curasse. 75.

QVINTO CONCESSERAM : ut eius domi Quintus frater esset.

73.

SIMVL eramus inuicem.] Amicus meus Cosmus Gherius, Fanensis episcopus, doctissimus & sanctissimus adolescens, quem nisi mors immatura praeripuisset, ueram antiquae uirtutis imaginem habituri fuimus; cum ego decimtum abhinc annum Romam proficiscens, eius uisendi ac salutandi causa Fanum diuertissem, hunc locum ut ita corrigerem, admonuit. cum ego quaesissem, correctio esset ex ingenio, an ex libro manuscripto : uetustum librum Patauij se affirmauit uidisse ita scriptum. postea Caualcantis in antiquo libro, cuius mihi ad paucos dies copia fuit, animaduerti, ERAMVS INVECIM, esse. nunc in Bessarionis exemplari distincte uideo, INVICEM.

Ex epist. XI. pag. 73:

MARCELLVS sedendi comes,] Hoc dicit : Marcellus, qui & ipse urbis otium amat, odio tamen Caesaris adductus Galliae transpadanae administrationem ad se transferet. COMES : meus : utrique enim gratius est in urbe sedere, cum ex Praetura in prouinciam ire neuter uoluerit. ET SI ILLE: & si Caesar non decedet, ut Consul fiat : & si Consul non erit. nam tum quidem nullã Caesari faceret iniuriam, qui Consulatum gerens nihil ad se prouincias putaret attinere. Scripserat Atticus Marcelli consilia de adimenda Caesari prouincia transpadana. quod tamen factum non est. NON MINVS: q̃ si omnes prouincias adimeret, cum adimat eam, quae sit illius studio

ſiſſima, & in ſuffragijs multum poſſit. Alij exponũt, De tranſpadanis fore neminem, qui magiſtratum gerat prohibente Marcello. mihi non perſuadetur Conſulis fuiſſe poteſtatẽ de prouincialibus magiſtratibus tollendis. quid enim? ut in colonia ne ſit IIII uir, ne Decurio?

73:

VARRONEM] Qui ſcire poterat; cum et Pompeij familiariſſimus, & eius in Hiſpaniæ adminiſtratione Legatus eſſet, nondum tamen profectus, ſicuti nec ipſe Pompeius. HISPANIAM: ut Proconſul adminiſtraret. THEOPHANI: Mitylenæo, liberto: (ut in oratione pro Balbo) cuius erat ſumma apud Pompeium auctoritas. NVSQVAM ILLVM DISCEDERE: ut urbi, & Reip. præſidio eſſet, ſi qui motus exorirentur. 77: IPSOS: integros.

73:

CN. Voluſius aderat Quæſtor.] Tres igitur Quæſtores habuit Cicero: nam & de Meſcinio, & de Celio tum ex his epiſtolis, tum ex illis, quæ familiares dicuntur, notum eſt. opinor tamen duos duntaxat fuiſſe, in diœceſibus Aſiaticis Meſcinium Rufum, in Cilicia Cn. Voluſium; cui ſucceſſerit Celius, qui uenit in exitu anni, cum Voluſius aliquam ob cauſam diſceſſiſſet, ut & Pontinius Legatus diſceſſit. 92.

73:

TVVS] Legatus mihi ab amico tuo Titinio datus. DICROTA: biremes.

73:

73:

οἷα τ᾽ ἂν δέσποινα,] Adagium est, catellam dominæ similem esse. id si uerum est, possum de meis comitibus sperare, ut in hoc imperio se mihi similes præstent.

73:

VT singuli dicunt,] Dicunt hanc abstinentiam non esse mihi familiarem, sed ad illam me composuisse per unum annum.

73:

EXCVSATIO.] Excusa me. posthac deferto præfecturam, quibus uoles. non tergiuersabor, ut in Apuleio. statim sine ulla mora satisfaciam. 82:

73:

PATRONEM,] Philosophum Epicureum. BARONES: cum ioco dictum: nam Baro mulier philosophiæ studiosa: molles autem, ut fœminæ, & dediti uoluptatibus Epicurei. REM ILLAM CVRAE FVISSE: uide epistolam, quæ prima est lib. XIII. fam. tum omnia patebunt. exulabat autem Memmius Athenis, de ambitu condemnatus. ad Q. fratrem lib. III. epist. II. & Appianus lib. II.

74.

EPISTOLA Piliæ:] Missa ad Ciceronem, ut is ad Atticum Romam iam profectum deferendã curaret, cum inter ipsos irent redirent frequentes tabellarij.

74.

νομανδρίαν excusationem] Legitimam, ac uiro dignam: occupationum uidelicet. nam hæc inualetudinis mollior est, nec satis uiro digna: occupationum

contra : quoniam agere uirorum eſt. NE ACCEPERIS: neque enim occupatio ulla poteſt eſſe tanta, quæ curſum officij noſtri debeat interrumpere. eam igitur quia noſtra reſpuit amicitia, tollamus, cum alijs utamur.

Ex epiſt. XII. pag. 74:

MENSE Quintili.] Vrente ſole.

74:

ἀκρατηρέων iura] placet ἀκροτηρέων, obſeruationum à promontorijs.

74:

VT audiui,] Accuſatum de ambitu poſt Conſulatum. ID IPSVM CONSILIVM: quod ad te ſcripſi ut fieret, idem ſcripſi & ad Hortenſium. Erat autem amicus Atticus Meſſallæ, (ut 64.) Hortenſius etiam patronus. fam. 112 : 113 : συνηγωνίων : ob communis amici caſum.

74:

MEOS] Scriptos περὶ τῆς πολιτήας. THALLVMETO: literatus Attici ſeruus.

74:

HABEBIMVS Conſules.] Conſules iam erunt deſignati.

74:

IPSIS] Quia iam de iudicio Meſſallæ meminit. aut: quòd poſt comitia plerunque crebra ſolerent fieri iudicia.

Exepiſt. XIII. pag. 74:

SEXAGESIMO & quinto poſt pugnam Bouillam.] Cum de cæde Clodij ad Bouillas fa-

cta non possit accipi, quæ multis ante mensibus fuerat; libenter legerem, SEPTVAGESIMO ET QVINTO: tot enim dies à Nonis Maijs, quo die à Cicerone in prouinciã proficiscente Atticus discessit (sic enim patebit rationem attente subducenti) ad XI. Cal. Sextilis numerantur. & Attici discessum ideo pugnã opinor Bouillam appellari, quia cum Ciceronem proficiscentem Bouillas usque prosecutus esset, ulteriusq; progredi uellet, Cicero autem recusaret, ortum est inter eos quasi certamen humanitatis, ægreq; discessus factus. hoc autem eo magis opinor, quia simul eos in Tusculano fuisse cum in prima huius libri epistola uideam, prosecutum deinde Atticum usque ad Bouillas, facile mihi fit ueri simile. Ephesum igitur, inquit, ueni ad XV. Cal. sext. septuagesimo & quinto post quàm à te discessi.

75.

VERVNTAMEN decumanis] Sic & in Bessarionis libro. placeret, VERVNTAMEN CVM ROMANVS. ut hoc dicat: Græci, qui Romanos magistratus odisse soliti sunt, quia prælati fasces quasi minari uidentur eorum libertati; me tamen cum imperio uenientem non minus læti exceperunt, quàm si Ephesius Prætor, hoc est ex ipsis unus, essem.

75.

OSTENTATIONES meas] Quem enim per multos annos me ostentaui, eum nunc re præstem necesse est, modestum, abstinentem, iustum. VTEMVR EA PALAESTRA: ita me exercebo, ita geram, ut tu monuisti.

75.

CONFECTAE PACTIONES.] *Huius anni : nam sequentis confecit ipse : quod infra gloriatur. 87 :*

75.

THERMOQVE,] Q. *Minutio Thermo Proprætori. fam. 29. 233.*

75.

EDIDI.] *Cum ei tantũdem me dicerem redditurum, quantum à te accepissem. 76.*

75.

DE *illo domestico,*] *De filiæ opinor intelligit matrimonio : de quo discedens Attico mandauerat. uide 70. & in epist. fam. 44 :* DE CAESARE : *de* HS XX *et* DCCC, *quæ Cæsari debita solui cupiebat. 68. 71. 72.* TE AVCTORE : *uide 71. & 57:* SI CVRAE EST : *si æstimas eam quanti in sermonibus ostendisti. 74:*

Ex epist. XIIII. pag. 75.

Ex ea die παράγγελμα ἐνιαύσιον *commoueto.*] *Mandatum de annuo munere prouinciali incipito curare : ne scilicet mihi tempus prorogetur.* EX EA DIE *autem, quia fuisset absurdum agere de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam esset peruentum.*

75:

SEDITIO] *Ideo facta, quia stipendium nõ persolueretur.* APPIO : *Proconsule, qui prouinciam Ciceroni traditurus erat.* TVLLIVM TVVM : 73 : REI MILITARI : *non ut*

bellum gereret, sed ut rem militarem collocaret. epist. fam. 25:

75:

IN primis, quid illud] Placet, IN PRIMISQVE ILLVD. & significat quod in proxima epistola dixit, Scrupulum quem non ignoras: uidelicet de filia collocanda. SVBTILIORES: scriptæ diligentius.

Ex epist. XV. pag. 75:

EX hoc die clauom animo uerbis.] Hoc totum abest à Bessarionis libro, & à duobus item manuscriptis, qui Romæ sunt apud amicissimum meum. nec hercule, si tollitur, erit, quod in sententia desideremus. sin retinemus, legi poterit, EX HOC DIE COMMOVEBIS. ut sit, quod in proxima dixit, παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto. et, EX HOC DIE, quia fuisset absurdum agere de prouincia non proroganda, ante q̃ in prouinciam esset peruentum.

75:

NON habeat satis magnum campum] Hoc est quod dicit in epistola ad M. Celium: Totum negotiũ non est dignum uiribus nostris, qui maiora in Republica onera sustinere & possimus, & soleamus. IVS LAODICEAE &c: nihil, inquit, inter me & A. Plotium interest. nihil ego hic plus ago, q̃ Romæ Plotius Prætor.

76.

NOSTER amicus] C. Cassius (ut 77:) qui mihi dignitate non comparandus, tamen habet exercitum, ego duas tantum legiones, ac ne legiones

quidem, nomen duntaxat legionem. tres enim cohortes aberant. fam: 34: LEGIONVM EXILIVM: quòd erant infrequentes. DENIQVE: denique etiam si & exercitum, & quæ optari in prouincia possunt, omnia habeam; tamen hæc non desidero.

76.

HOC instituto.] Vt de meo sumptus fiant, de alieno nihil sumatur. 72: 75: QVOD TE CVM PERMVTAVI: quam à te pecuniam accepi, tuis procuratoribus hic reddendam. 75.

76.

APPII uulnera] Quæ prouinciæ imposuit illius auaritia. uide 84. IN CASTRA: ut rem militarem constituerem. 75:

76.

CVM MORPHAGENE] Latronum duce, ad quem fugitiuus Attici seruus confugerat.

76.

PRO MAGISTRIS scripturæ, et portus, & nostrarum diœcesium.] Sic habent duo antiqui libri, Caualcantis, & Bessarionis. forte legendum, ET PORTVS NOSTRARVM DIOECESIVM. ut sit sensus: dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris scripturæ, & portus nostrarum diœcesium. certe enim & scripturam & portum intelligit intra ipsius diœceses. 176: & fam. 227. & orat. uol. I. 143. Quòd si quis legat, PER MAGISTROS, subaudietur, mihi reddendas in prouincia; ut tabellarij ad promagistros

deferant, promagistri reddendas curent Ciceroni.

Ex epist. XVI. pag. 76:

PERDITAM] Vide 84:

76:

IMPERATA ἐπικεφάλαια] Imperatum ab Attico tributum in singula capita. uide fam. 36:37:

76:

NON hominis] Vt qui hæc tam immania ediderit, non hominem, sed feram dicas fuisse.

76:

OMNIVM nos uitæ.] Rectius OMNINO VITAE putarem: ut de prouincialibus accipiatur. 76:

LEGE Iulia] Legem de prouincijs tulerat Consul C. Iulius Cæsar. de qua in epist. fam. 28. & in Pisonem.

76:

ADVENTV nostro.] Hic locus in impressis libris non recte distinctus. ego sic interpungo. Ex domibus mehercule etiam, aduentu nostro. reuiuiscunt iustitia &c. ut REVIVISCANT prouinciales. 76.

FORVM agit.] Quod ne ab ijs quidem fieri solet, qui breui tempore sibi successum iri putant: eo minus ab Appio debebat, qui posset iam suspicari sibi esse successum. 77. fam. 34. PROVINCIAM SVAM: Syriam. 77: IN CASTRA: ut æstiuos menses rei militari daremus. 75

Ex epist. XVII. pag. 77.

PHILOTIMI] qui tibi non dixit, esse qui ad

me proficiſceretur. PAVCIS DIEBVS HABEBAM: *aperta ſententia, ſed notandum genus loquendi, Paucis diebus habebam, pro, ad paucos dies habiturus eram.*

77.

TRIBVNORVM,] *Tribunorum militum.* LEPTA: *Q. Lepta præfectus fabrum.* 35: CICERONES: *filium, & fratris filium.*

77.

DOMESTICA, *& maxima cura*] *De collocanda filia.* 70. 75. 75: BRVTO NOSTRO: *Appij genero.* 32:

Ex *epiſt.* XVIII. *pag.* 77:

CASSIVS] *Qui, Craſſo à Parthis cæſo, reliquias exercitus Antiochiam reduxerat.* ET MVLTA: *uideas.*

77:

INTER *cæſa, & porrecta*] *In ipſo articulo diſceſſus mei. ſumpta ſimilitudine à ſacrificijs, cum inter cæſa exta & porrecta ſiniſtri quid accideret, ne litari poſſet, ſed inſtaurari ſacrificium neceſſe eſſet. Verebatur Cicero, ne, quo tempore diſceſſurus eſſet, eo tempore eiuſmodi quid accideret, ne poſſet diſcedere.* ONERIS: *ut belli Parthici curam ſuſtineret.* TEMPORIS: *ut etiam ſi ad Parthicum bellum alius mitteretur, ipſe tamen ne diſcederet, qui uideretur ſocios poſſe in officio fideq; continere.* DIMITTERE: *ad bellum Parthicum mittere.*

78.

COPIOSO *à frumento,*] *In Beſſarionis li-*

bro, QVO PISO A' FRVMENTO. recte putamus COPIOSO A' FRVMENTO, figura eleganti, & usitata: ut COPIOSO referatur ad EXERCITV. itaq; olim coniectura ductus emendaui, eo fidentius, quòd idem petro Danesio uidebatur. Quod autem supra non nullis in libris est, ET IN AMANO TVTO CONSEDIMVS, non, ut in nostris, ETIAM MANV: TVTO CONSEDIMVS: id perspicue falsum: cum nunc ad montem Taurum Cicero sit, ad Amanum autem post contendat: ut 79.

78.

DEIOTARI] Galatiæ Regis. 87. BONO ANIMO ES: Pro, bono animo sis, antiqua locutione.

78.

SI integra in senatu] Nisi in senatu ante Calendas Ianuarias de prouincijs agetur.

78.

NIHIL accipiam iniuriæ,] Esset autem iniuria, si mihi prouinciæ tempus prorogaretur. CONSVLES: qui Calendis Ianuarijs magistratum inibunt, &, ut moris est, eo die ad senatum referent de Republica. Intelligit autem L. Paulum, & C. Marcellum, Consules designatos. TRIBVNVM PL: designatum: qui tum in magistratu nostra causa impediet, ne quid noui de prouincijs decernatur. 69. NECESSARIVM: agitur de maxima mea re, maximeq; necessaria. SI OPVS ERIT: si Parthus coget. tuto enim erunt in insula Rhodo.

REM : uide 84: EXHIBEO PVPILLVM : regem, qui mihi à senatu in tutelam est traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipsi. NEQVE DEFENDO: tutores enim dicti, quia pupillos tueãtur. ego, inquit, iam non tueor : tutela me abdico. ET LENTA, ET INANIA : lenta, quæ non explicantur, ad exitum non perducuntur: inania, quia, quod sperare possis, non est : eget enim Rex: 85.

Ex epist. XIX. pag. 78:

VT Põpeium expectaris,] VT ualet ETIAM SI. & proxime ETIAM est pro TAMEN: ut in epist. fam. 97. Ego cum meis, si quicquam nũc cuiuspiam est, etiam in meis esse malui. ARIMINO : ab exercitu. fam. 114: SOLICITVS SIS : de rebus urbanis, ut nos hic de Parthis.

78:

MESSALLAM.] Qui pro Attilio promiserat. Et, appellare, uerbum creditorum. appellare autem quo tempore de ambitu reus erat Messalla, hominis uidebatur de humanitate parum laborantis.

78:

ITINERIS nostri] Dum in prouinciam proficiscitur. RELIQVA : postquam in prouinciam peruenit.

78:

IAM ROMAE] Cum Romæ es. & opinor Romæ sibi iucundam esse filiam Atticus scripserat, quia breui in Epeirum profecturus esset. nam Romæ mansurus non scripsisset, filiam sibi Romæ esse iucundam, sed tantum, filiam sibi esse iucundam. & dixit IAM,

quasi paucis ante mensibus natam. posset etiam sic, nisi repugnarent antiqui libri, IAM MIRE IVCVNDAM. ea post uxor Agrippæ fuit, eius, qui Pātheon, quod nunc quoque integrum magna cum admiratione spectatur, Romæ condidit.

78:

TVIS condiscipulis,] Reliquis Epicureis: quorum philosophiæ deditum Atticum fuisse, aut supra diximus, aut, quia notum est, omisimus. TARENTINIS: legendum PARIETINIS puto: de quibus & Patro, et reliqui Epicurei laborabāt, ut sibi à Memmio concederentur. uide 74. & epist. fam. 202: IN MILITIA: suum in prouinciam iter militiam appellat, quia cum agmine proficisceretur. ut 90. In hac peregrinatione, militiáue nostra sæpe incensum ira uidi, sæpe placatum. Et 94: Hæc festinans scripsi in itinere, atque agmine.

78:

QVO'D scribis libenter,] Quòd scribis, libenter te scribere de repulsa, quam C. Hirrus tulit in Aedilitatis petitione: agnosco amorem tuum. CVM SORORIS TVAE FILII PATRVO: mecum: qui sororis tuæ filio patruus sum. περίφρασις. CERTARET: certare soleret. respexit enim ad certamen de Auguratu: de quo in epist. fam. 113. & 119. IN MENTEM NON VENERAT: iocatur, quia scripserat Atticus, Moneo te, ut gaudeas. uel, IN MENTEM NON VENERAT, ut de homine contemnendo.

78:

τό νεμεσᾷν interest τοῦ φθονεῖν.] Indignari pertinet ad inuidiam. sensus hic est. indignari fortasse deberem, quòd homo nulla re commendatus honores peteret: sed indignatio non abest ab inuidia. potius igitur gaudebo; cum inuidendi causa non sit.

Ex epist. XX. pag. 78:

SATVRNALIBVS] Saturnaliorũ diem XIIII. Cal. Ian. fuisse, tradit Macrobius libro I. PINDENTISSAE: infra Pindenissum oppidum uocat, & fam. libro II. apud Græcos tamen πεδνηλίσσος.

79.

IIS, quæ erant,] Inter Ephesum & Laodiceam. PERILLVSTRES FVIMVS: FVERVNT, antiquus liber Bessarionis. OMNEIS INIVRIAS REVELLIMVS SVPERIORES: hoc puto dici: Quæcunque Atticus uulnera imposuerat, omnia sanauimus.

79.

QVOD * Dein] Bessarionis liber, QVOD IDEM QVOD IDEM. DEIN. ut fortasse repetitum sit QVOD IDEM negligentia librarij: erit enim aperta sententia, si legatur, QVOD IDEM DEIN APAMEAE &c. & patebit uerbum FECIMVS referendum esse ad Reuellimus iniurias superiores.

79.

QVINQVE dies] Aliter 76: & fam.

79.

AQVARVM *diuortio*] *Antiqui libri duo,* IN, *præponunt. ad sententiam nihil interest. Aquarum diuortio diuidi montes dicuntur, cum in eos imbres delapsi, quia consistere in summo iugo nõ possunt, bifariam diuiduntur, & deorsum præcipitant. Hinc*
" *illud epist. fam. 23. Mons Amanus mihi cum Bibulo*
" *communis, diuisus Aquarũ diuortijs. Et Liuius quo*
" *dam libro, In iugo montis castra posuit ad aquarum*
" *diuortia.* EA IPSA, QVAE: *eo ipso in loco, ubi &c. fam. 23: & 245.*

79:

APPELLATIONE *hac inani*] *Imperatoria. nomen Imperatoris concupiuit: quod nos, ut inane quidpiam, nihili ducimus.*

79:

LAVREOLAM *in mustaceo*] *Iocatur, quoniam mustaceis lauri folia subijcerentur, ut ait Plinius libro* XV. *Mustaceorum confectionem Cato docet in lib. de re rust. Bibulus triumphi cupiditate adductus uoluit cum obscuris, paucis, infirmis hostibus cõfligere.* ELEVTHEROCILICVM: *liberum: cuius incolæ ne Regibus quidem unquam paruissent. fam. 245.* TERTIIS: *triduum igitur Saturnalia celebrabantur Ciceronis ætate. qua de re Macrobius plura.* A D·HS CXX: *mancipiorum, quæ iam auctione uenierant, pretium erat aureorum tria millia.*

80.

LIGVRINO μῶμῳ] *Momo satisfacere quàm*

non facile ſit, uel prouerbium declarat in rebus difficillimis uſurpatum. Et puto M. Catonem intelligi, ſeueriſſimum hominem, cui ſatisfacere magni negotij fuit, uſque eò, ut ſua moroſitate & ſibi, & Reipublicæ pernicioſas excitarit inimicitias. recte igitur Cato momus. Ligurinus cur, compertum mihi nondum eſt. poteſt tamen ἀφελῶς eſſe ſcriptum, ut uere Ligurinus aliquis fuerit maledicentiſſimus. ELEGANTIVS: ea parte, in qua ſcribis de Ligurino momo.

80.

NEC tamen ego &c.] Venuſta ſententia. Continentia, inquit, uirtus eſt uoluptati contraria: ſed cum ego ex hac integritate, abſtinentiaq; mea tantã capiam uoluptatem, quantam antea nunquam; continentiam non uocabo, quæ uoluptati reſiſtit; integritatem potius dicam, aut quiduis aliud, dum ne continentiam. FVI TANTI: tanta in me fuit, me ipſo inſciente, integritas, & abſtinentia.

80.

ἐν παρόδῳ, &c.] In curſu: quaſi enim prætereiens, & alias res agens, belli Parthici cura occupatus ἐν παρόδῳ Regem Ariobarzanem, præſentibus inſidijs circumuentum, nec opinantẽ liberaui. CONSILIO: quia conſilij mei fuit, ut triduum illud, dum in caſtris ad Cybiſtra moror, in magno officio ponerem, quodq; Senatus ad me de Ariobarzane ſcripſiſſet, id ad ipſum deferrem. AVCTORITATE: quia mei præſidij ſpe inſidias ij patefecerunt, qui ante meũ aduentum periculi metu occultauerant. epiſt. fam. 242: 244: ἀπρόσιτον ME: tantum abeſt, ut me

Regis Ariobarzanis insidiatores muneribus corrupe=rint, ut ijs ne accedere quidem ad me, aut alloqui licue rit. ergo, præter consilium, & auctoritatem, etiam in tegritas in me fuit. NE PILVM QVIDEM: quod mirificæ fuit abstinentiæ; cum Regem Cappado ciæ seruasset, ex eius regno ne pilum quidem auferre. BRVTVM ABIECTVM EXCITAVI: hoc dicit: Rem Bruti desperatam restitui: quia Rex, mihi tanto beneficio deuinctus, pecuniam Bruto debi=tam, quam soluisset nunquam, me contendente solutu=rum se promisit. 93. EST TOTVM: in hoc omnia sunt. CAL. MARTII: quo die de pro uincijs ad senatum ex S.C. referent noui Consules L. Paulus C. Marcellus. epist: fam. 117: RESI=STET: si Cæsaris amici repugnabunt, ne successor ei mittatur, uereor ne sit eadem prouinciarum omniũ conditio, itaq; nec de successore mihi mittendo agatur. epist. fam. 115.

80.

IVCVNDE de Cæsare,] Grata mihi sunt, quæ de Cæsare scribis à senatu decreta. Intelligit au=tem S. C. Marco Marcello Consule referente factũ: quo senatus uoluntas aperte significabatur de succes=sore Cæsari mittendo. fam. 117: QVAE TV SPERAS: Cæsarem senatus uoluntati cessurum, prouinciam successori traditurum. SALVI SVMVS: de prouincia, ita ut cupimus, decedemus annuo imperio terminato.

80.

INCENDIO PLETORIANO] Gra=

uiter fero de incensa Pletorij domo: sed eo minus molestum est, quòd adusta simul est propinqua Leij domus, hominis non amici: Aut sic: eo minus moleste fero Pletorium condemnatum, quòd ex appendice iudicij Pletoriani uocatus est Leius in iudicium, quò ea pecunia peruenerit, ut Rabirius ex damnatione Gabinij.

80.

LVCEIVS de Q. Cassio] Q. Cassio Longino, qui anno proximo Tribunus pl. cum Antonio collega ad Cæsarem profectus, propensum ad ciuile bellum impulit. contentio igitur inter Luceium & Cassium, cum alter Pompeio, alter Cæsari faueret.

80:

TOGAM puram] Virilē togam; quam sumebant prætexta deposita, anno XVI finito. IVBEOR: à fratre meo, sororis tuæ uiro. MODERABOR: ut minus modesto, minus continenti: qualem se postea Quintus filius magis quotidie præstitit.

80:

ALEXIS] Attici seruus amanuensis. 100. ADSCRIBIT: in literis tuis ab ipso scriptis. CVR NON SVIS LITERIS &c: cur non literas ipse ad me mittit, sicuti amanuensis meus Tiro ad te mittit?

80:

QVAERITVR κέρας.] Do operam, ut cornicini Phemio cornu, quale scribis, inueniam. 87.

80:

TVO, meoq; beneficio] Cum uterque puero

fortasse

fortasse tutor esset. CONVELLATVR: eripiatur.

Ex epist. XXI. pag. 80:

MEO tempore pernecessario,] Cum de prouincijs agetur, Calendis Martij. 80.

81.

NVLLO nostro ἐυημερήματι.] Non pulsi à nobis. PROVINCIA NOSTRA: Cyrhestica. IPSE: rex Parthorum Orodes, Pacori pater.

81.

NVLLVS honos] Cum senatus ei prouinciam, per decennium à populo traditam, ante tempus uelit eripere. qui erit difficillimus nodus: ut uerear, ne successio prouinciarum non facile expediatur. & NVLLVS HONOS, quia Pompeius adesset: qui si quò dimitteretur, nemo Cæsarem magnopere oppugnaret.

81.

LEGATOS præesse.] Rectores enim prouinciarum sine successore decedentes, Legatos, qui præessent, relinquebant. fam. 198: 201: & Pompeius Hispaniam prouinciam diu per Legatos Afranium & Petreium administrauit.

81.

NE intercessor quidem] Si prorogabitur prouincia, Tribunum pl. inueniemus, qui prorogationem intercessione impediat. sed uereor, ne S. C. eiusmodi fiat, quo Tribuni ab intercessione summoueantur: quale illud epist. III. lib. IIII.

81.

STRVERE.] Qui hæc molestissima cogitem, quæ fortasse non erunt. VELIM ITA SIT: ut inania cogitans mihi ipse solicitudiné struã.

81.

A' Lentuli triumpho] Post P. Lentuli triumphũ ex rebus in Cilicia gestis: ut multis mensibus post, q̃ decesserat, triumpharit, fortasse à Tribunis plebis impeditus: quod & L. Lucullo obuenerat. γλυκύπικρον: quia partim affirmas, partim dubitas: ut sit spes cum metu, quasi dulce simul & amarũ. MORAM: ad decedendum.

81:

CENTVRIONI SCAMVLAE] mallem, centurionis Camulæ: liberto uidelicet, aut seruo.

81:

DE Cybiratis pantheris.] M. Octauio Aedili curuli designato, M. Celij collegæ, roganti num Cicero pantheras Celio missurus esset ad ea munera, quæ seorsum ab ipso daturus esset, Atticus respondit, se non putare. 88: & fam. 24. 112:

81:

AVCTORITATE tua] Auctor enim fuisti, ut ita me gererem, ut etiam Ligurino momo satisfacerem. 80.

81:

TRANSITA] Quid si, TRANSITANS? ut transitans L. Tullius acceperit, sed & semel in diem, & tamen lege Iulia: quæ transeuntibus magistratibus, magistratuumq; comitibus, ut fœnũ

aliáq; ab oppidis & uicis sumministrarentur, iubebat. (72 : 76 :) ergo semel in diem L. Tullius, tantum quod necessarium esset : cum alij Iulia lege abusi, ex omnibus uicis, etiam quod necessarium non esset, transeuntes acciperent. In Bessarionis libro TRANSITAM, item in duobus manuscriptis apud amicissimum meum.

81:

Q. Titinio] Qui mihi legatum dedit L. Tullium. CILICIAE PRAEFECI : ipse in Asiam proficiscens, partem prouinciæ meæ.

81:

CERTVM hominem,] Grauem. SED MIRIFICE : aut SED accipe dictum ad augendam laudem ; ut si dicas, homo eruditus, sed eloquens in primis : aut pro SED repone ET.

81:

CIVES Romani pauci,] Cur nõ Cyprij simul & Romani? quia, cũ Cyprij alios in iudicium uocant, possunt de suo iure decedere, atque extra insulam ad Proconsulem ire : cum uero uocantur ab alijs, utuntur priuilegio suo.

82.

ASIAE nostrarum diœcesium,] Non Asiæ uniuersæ, sed tantum nostrarum in Asia diœcesium. partem enim Asiæ regebat.

82.

EANA] Sic duo antiqua exemplaria, Caualcantis & Bessarionis. ego, FANA : cum in libris manuscriptis E sæpe reperiatur pro F, errorem creã=

te ſimilitudine . ſententiam autem ipſe confirmat in epiſtola I. libri I. ad Quintum fratrem, cum pecunias ad templum decretas non accepiſſe ſcribit. Τέθριππα: ne dicarentur ei quadrigæ æneæ, aut marmoreæ. IN HAC MEA ASIA: in hac parte Aſiæ, mei imperij quæ eſt.

82.

QVVM Phemio] Quum operam dabo, ut κέρας Aonium Phemio reperiatur. AONIVM autem, quòd Aonum regio cantoribus celebrata, ideoq; in ea cornua præclariſſima. ISAVRICVM non reſpicit κέρας, ſed FORVM. Beſſarionis liber non AONIVM, ſed OMNIVM.

82:

AD IIII. Cal. Sext.] Integer non erit annus, ſi uenit pridie Cal. decedit ad IIII. probabilius igitur, AD III. ut eſt 92. PONTINVM: legatum meum, hominem prætorium. fam. 26.

82:

POSTHVMIA.] Vel uxor Pontini, uel amica. NEGOTIANTI: uide 85. TORQVATO IN LENIO TVO: cui petenti, ut Lenio tuo præfecturam deferrem, negaui, quia Lenius negotiator. 85: SYNGRAPHAE CAVSA: ſi præfectus ideo eſſe uellet, ut ea poteſtate nummos à Salaminijs exprimeret; non eſſe, cur præfecturam peterent: me enim curaturum, ut exigeret.

82:

FIDEM meam] Vt, quod promiſeram, re præſtarem. INIVRIIS: equitibus Salaminios ue

xarat. supra ibidem, & 85: MEIS IN CIVITATEM BENEFICIIS: quia non acce- pissem, quod Prætori dare consueßent: & quia Scaptij equites ante certam diem ex insula decedere iußißem. 91: PRAETORI: Proconsuli: antiquo more, cũ omnes magistratus, quibus pareret exercitus, Prætores appellabantur. sic in Verrem libro III. Cohorti prætoriæ, pro, comitibus Consularibus: Pedianus. VECTIGALI: à me remißo.

83.

EDICTO translatitio,] In suum enim edictum ex aliorum edictis multa transtulerat. 87: CENTESIMAS: ut creditoribus centesimæ usuræ soluerentur. CVM ANATOCISMI ANNIVERSARIO: quæ est usurarum in singulos annos quasi regeneratio.

83.

Quaternas.] centesimas, cum ego unas haberem in edicto.

83.

IVS ex illa syngrapha] Non de quaternis centesimis, sed de sorte, & unis centesimis, quæ ipsa posse peti ex syngrapha uetabat lex à Gabinio Consule lata, cum pecunia data eßet contra ipsam legem. quod ignorans Cicero cohorruit primo, ueritus ne ex illo S. C. cogeretur ius dicere de quaternis centesimis. postea animaduertit illud S. C. non de quaternis exigendis cauere, sed ne fœneratores sortem ipsam amitterent, quia contra legem Gabiniã dedißent, ne'ue Salaminij, præter numeratam in publicum pecuniam,

multarentur, qui contra eandem legem accepissent. lex autem Gabinia non modo pœnam irrogabat fœneratoribus, & uersuram facientibus, à qua liberauit utrosque primum S. C. sed uetabat quoque ius dici ex ea syngrapha : cui rei fuit remedio secundum S. C. iisdem Consulibus factum, ut ius diceretur de sorte, & de unis centesimis, ut eodem iure esset ea syngrapha, quo cæteræ : nam ante secundum S. C. eodem iure non erat, cum de cæteris dici ius posset, de ea nõ posset. dabat igitur alterum S. C. idem ius huic syngraphæ, quod aliæ habebant ex edicto, ut ex iis ius diceretur nõ supra unas centesimas. FRAVDI ESSET: ut neque fœneratores creditam pecuniam amitterent, neque Salaminij multarentur, quòd cõtra legem uersuram fecissent. NIHIL SE IVVARE ILLVD S. C. iuuabat quidem, ne præter amissam pecuniam etiam damnarentur, quòd contra legem fecissent : sed non iuuabat, ut sortem cum fœnore quaternarum petere possent è syngrapha. quod nec alterum S. C. dedit, dedit autem, ut ex ea syngrapha ita ius dici posset, sicuti ex cæteris : quod primum S. C. non dederat. VT ET EA SYNGRAPHA : corruptus locus, qui sanus id significaret, quod proxime ostendimus.

83.

DEDI VENIAM] Concessi: quod tamen non debebam: Salaminij enim, ut usura consisteret, aut numerare uolebant, aut in fano deponere : sed ego Bruti causam in Scaptium propensior : itaque rem sic reliqui.

83:

AVT BONO *nomine*] Stultus non erat, quia rem sic relinquens nihil amittebat: neque enim periclitaturus unquam de centesimis cum anatocismo, cum de his intelligeret Salaminios nunquam recusaturos. etiam usuram capiebat, quoniam in fano deposita pecunia non esset. ergo in hoc minime stultus: impudens autem, quia quaternas, contra quàm esset in edicto, speraret. BONO NOMINE: honesto, quia centesimas cum anatocismo concedebat edictum. NON BONO: turpi: quia quaternæ contra edictum. CONTENTVS ERAT: contentus erat futurus, cum quaternas plane desperasset. nam tum quidem aperte ostendebat, contentum se non esse. tacite igitur sic ratiocinabatur Scaptius, ut contentus tum esset centesimis, cum de quaternis non succederet. secum ipse uidelicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam? rem sic relinquere à me est: impetrabo fortasse ab alio Proconsule, Bruti gratia, cuius commendatio apud hunc Proconsulem minus ualet, quàm speraui: differam, cum in dilatione spes sit, neque tamen damni quidquam, quoniã usura non consistit pecunia nõ deposita. Hoc est, quod
" queritur Cicero Salaminijs timens, pag. 85. Quid, in-
" quit, ijs fiet, si huc Paulus uenerit: qui erat Bruti affinis. AVVNCVLO: M. Catoni, cuius uterina soror Bruti mater Seruilia.

83:

PERPETVO *fœnore*] Sine renouatione singulorum annorum, sine anatocismo, ne usuræ usu-

rarum soluerentur, sed centesimarum perpetuum esset fœnus, non interruptum, non renouatum alio præterea fœnore adiecto. DVCERENTVR: in supputatione. Inde subduco, & rationes subducere. QVID INTERSIT: quid lucri creditoribus fiat ex hoc S. C.

83:

ὁδοῦ πάρεργον.] Quasi præter propositum, interponam hoc de Luceio.

83:

HIS decretis] Quæ pro debitoribus fiunt. quibus decretis Tribunus pl. aliquis excitabitur ad legem de nouis tabulis ferendam, quoniam & senatus uoluntatem animaduerterit in debitores esse propensiorem. C. IVLIVS: C. Cæsar in Consulatu. CVM DIECVLAM DIXERIT: malo DVXERIT: quod alijs quoque uideo placuisse. ut diem Cæsar solutionis produxerit, qui consultum debitoribus uellet. & DIECVLAM potius, quàm diem: quia parua res quæ uidebatur, summum detrimentum attulit Reip. PLVS: tulit mali, perspicuum est subaudiri.

83:

MEDITARE] Vt defendas. INTEGRAM REM: ut Scaptius petijt. 83.

83:

DE ἐνδομύχῳ,] De filia collocanda. uide 75? POSTHVMIAE FILIAE &c: mallem, FILIO: ut Posthumiæ filium generum probet: quoniam Pontidia de alio locuta certi nihil afferebat. 86:

83:

TAVRVS] Quem tabellarij ex Cilicia Romam euntes transirent necesse erat. Quintus autem Cicero Ciliciæ præfectus, trans Taurum: Marcus in Asia, cis Taurum, ut mittere tabellarios Romam posset. 83:

FVLCIO.] Vt tuis ne desit. 75. 80: VALERIVM: Attici puto debitorem. QVO DIE MYSTERIA: in quem diem incidant mysteria. nam intercalatio ordinem dierum mutabat. sed Atticus, qui Roma propius abesset, interealationis dies, & dies item reliquos certius nosse poterat. 79:

IN LIBRVM VI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 84.

AD quintum termilia] Placet AD V. Terminalia: ut sit, die quinto ante terminalia: sicuti, ad V. Calendas, die quinto ante Calendas. SIC ENIM POSTVLAS: hoc si quis traijciat, & post uerbum INSTITVAM collocet; ut ego existimo, non inepte faciat. οἰκονο-

μίαν MEAM: οἰκονομία est ordo in re domestica: μεταφορικῶς hic sumitur pro ordine, quẽ scribentes seruamus. 84.

MEAM βαθύτητα] Grauitatem, & tolerantiam; cum ea fero, & dissimulo, quæ ille commisit. sic 76. Appij uulnera non refrico, sed apparent, nec occuli possunt. LIBERTATEM: quòd non omnia Scaptio, quem mihi Brutus commendauerat, concessi. 82: 83.

84:

HANC non nulli] Vel HANC interpretare, dissimilitudinem administrationis: uel HAEC corrige. 84:

COEPERAM:] Mea sponte. SED: DICO? sed eum nunc quidem minus amo. hoc dicturus fuit. deinde reuocauit se, ne Atticum offenderet Bruti amantissimum. DICO? dicon, quod uolui? non faciam: & abieci quod eram dicturus, ne te offenderem. MANDATIS: Bruti.

84:

POLLICEBATVR,] Ob acceptum à me beneficium. ILLI: Bruto, cui debebat. 80. PREMI COEPTVS: ut solueret eam pecuniam, quam à Pompeio bellum in ijs regionibus contra Mithridatem gerente mutuam acceperat. TALENTA ATTICA: talentum Atticũ aurei sexcenti. IN VSVRAM MENSTRVAM: soluit Ariobarzanes usuræ nomine singulis mẽsibus talenta Attica XXXIII. nec ea tamen in usuram satis sunt. SORTE: pecunia Ariobarzani cre=

dita. ACCVSARE REGEM: *qui Bruto non solueret, præsertim cum mihi promisisset.*

85.

VT *pro Glabrione Scæuola,*] *Pro Glabrione pupillo tutor Scæuola fœnus, & impendium recusauit aduersus creditores pupilli: ita ego alterum duorum faciam, ut tutelā Regis, mihi à senatu traditam, renunciem, ac deponam, aut aduersus eius creditores fœnus, & impendium recusem.*

85.

DETVLI:] *At supra infráq; (82 : 85 :) dicit se Scaptio petenti negasse. nisi si duo Scaptij fuere, quod opinor: ut hic in regno Ariobarzanis negotiaretur, ille in prouincia Ciceronis.* 83 : EI: *Bruto.*

85.

INTERCESSISSE SE] *Apparet, quā pecuniam Scaptius & Matinius Salaminijs Romæ dederant, eam pecuniam & ipsos mutuam sumpsisse, sponsore Bruto. nam intercedere uerbum est de sponsionibus usurpatum: ut oratione* II. *in Antonium:*
» *Tantum pro te intercessisse dicebat. & hic pag.* 11: *Ac*
» *cersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit.*

85.

VT *soluerent &c.*] *Vt omnem pecuniam Salaminij soluerent: & quoniam per sexennium ea pecunia usi fuerant, eius sexennij centesimas usuras soluerent.* DVCTIS: *subductis: unde ducere rationes.* CVM RENOVATIONE SINGVLORVM ANNORVM: *cū anatocismo*

anniuersario, idest, ut usurarum centesimarum, quæ so lutæ non fuerãt, usuræ cum centesimis simul soluerentur. id enim est renouare fœnus per singulos annos; ut summa fiat, pro centesimis non solutis quantum no ui fœnoris sexennio creetur, ducta ratione per singulos annos.

85:

QVAE erat in edicto meo:] Centesimæ usuræ consistere debuerunt, quas habebam in edicto meo me esse obseruaturum cum anatocismo: consistere autem ab eo tempore, quo tantum pecuniæ depositum fuisset, quãtum deberetur ductis centesimis cum anatocismo. id Salaminij uolebant: sed ego postulantibus ut deponerent non concessi.

85:

SI HVC Paulus uenerit?] Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus, qui nunc Consul est, Consulatu functus huc Proconsul mittatur: male cum Salaminijs agetur: Brutus enim contra eos omnia Scaptij causa impetrabit: quaternas dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paulus, quòd eius frater Lepidus Tertul lam, Bruti sororem, habebat in matrimonio.

86.

MEO DECRETO &c.] Antiqui libri, quorum mihi copia fuit, omnes sic, Soluta res Scaptio statim quam decretum sit tu iudicabis. uideamus num tueri liceat antiquam scripturam. quod opinor licet. primum interpunge sic: Igitur meo decreto soluta res Scaptio, statim q̃ decretum sit: tu iudicabis: deinde expone: Igitur datum hoc sit à me Bruti gratiæ, ut quaternæ Scaptio soluantur meo decreto, idq;

statim quàm decretum sit: sit inquam res Scaptio soluta: tum decreti mei iudex ipse eris: plane tuo iudicio stare constitutum est: ad neminem prouocabo, ne ad Catonem quidem: quem certo scio, inique decretũ à me, dicturum. te unum inquam decreti mei iudicẽ constituam: certe, quæ tua est æquitas, decretum meũ probare non poteris, quanquam Bruti causa omnia cupias. patere igitur à me non decerni. Non enim reuera se esse decreturum Cicero dicit, sed utitur quodã simulacro, ut Atticus re ante oculos posita turpitudinẽ cernens excuset eum, quia pro Scaptio, idest pro Bruto non decreuerit.

86.

SEX libris] De Republica, & de optimi ciuis officio.

86.

CN. Flauio Cn. F.] Legebatur antea, CN. FLAVIO ANNII FILIO: corrupte: nam filij à prænomine patris ostendebantur: Annius autem non prænomen, sed nomen, idest familia. mendosam igitur dictionem semper credidi, mutare uero non audebam, cum & à Plinio lib. XXXIII. cap. I. & à Gellio lib. VI. cap. IX. hunc esse appellatum uiderem Cn. Flauium Annij filium. postea Liuij libros percurrens cum ad eum locum libri IX. uenissem, in quo Flauium hunc scribam Cnei filium uocat: Cn. F. ego quoque in Cicerone scripsi: itaq; Plinij, Gellijq; locus erit emendandus.

86.

ISTAM tabulam,] Flauius scriba, cum

populus, qui dies aut nefasti, aut fasti essent, ignoraret, eorumq; notionem à iurisconsultis peteret, ipse fastos circa forum in albo proposuit, ut, quando lege agi posset, sciretur. quo beneficio populi gratiam, indeq; curulem Aedilitatem libertino patre natus obtinuit. TABVLAM igitur fastorum.

86.

οὐκ ἔλαθες illud &c.] Est hoc ἐκ τῶν αἰνιγμάτων: nam neque supra, neque infra quidquā est, quo niti cōiectura possit: nec diuinare nostrum est.

86:

IMPERATORE] Appellato. 79. PHILOTIMI LITERIS: Roma scriptis. VNAS: quarum est principium, Saturnalibus mane, 78: ALTERAS: hoc principio, Te in Epeirum, 80:

86:

MIHI placere:] Vt nubat ei, de quo scribis: quem ex equestri ordine fuisse, proxima uerba declarant. 94.

86:

TVVM VETEREM gregem] Mallem de equestri genero, quàm de patritio cogitasses. opinor enim, de patritio discedens Cicero mandauerat. Parui, inquit, tibi, monenti, ut me in meum ueterem gregem referrem, idest ut cum meis equitibus affinitatem iungerem.

86:

CORRECTA uero epistola Memmiana,] Quod antea scripseras de Memmio, Pontidiam scilicet nugari, postea correxisti, cum eam certa loqui signifi-

caſti. 83: NIHIL NEGOTII FVIT: perducere me in eam ſententiam, ut de uno Memmio cogitarem. MALO: generum. A' PONTIDIA: de quo Pontidia ſermonem habuit. 83: ADIVNGES: ad conſultationem de Tullia. FRATRIS APPII: non puto intelligi de Appio Claudio P. Clodij fratre, (hic enim tunc uiuebat) ſed de alio, cuius paulo ante mortui hæreditatem Aufius adierat. AMOREM: ut non ſolum rei, quam Appius habuit, ſed amoris etiam, quo me uiuens proſecutus eſt, hæres Aufius ſit. Eſt autem nota locutio, cernere hæreditatem, & hæreditate: utroque enim modo ueteres Latini loquebantur. QVI: Appius potius, quàm Aufius.

86.

IN BVRSA.] Cum T. Munatium Plancum Burſam de ambitu accuſaui. epiſt. fam. 96. 131. & Philippica V. 207. lex enim Pompeia de ambitu: ut Pedianus docet: & Plancum poſtea Cæſar cum alijs lege Pompeia damnatis reſtituit. LIBERARIS: ſi de Tullia mea confeceris.

86:

FVRNII exceptio] Furnium Tribunum pl. Ciceronis amicum legem opinor tuliſſe de rectoribus tranſmarinis, niſi Parthus moueret intra Quintilem menſem, eos poſſe decedere. at id ipſum tempus Cicero timebat, ideoq; exceptioné illam minime probabat. uolebat autem omnino ferri, ut annuo imperio terminato decederent: quod ipſe non magis odio prouinciæ, q̃ Parthorum metu cupiebat.

86:

REMOVENDVM'QVE censeo] Quod attinet ad otium, & salutem Reipublicæ, nihil eum dissimulaturum putemus. Et hoc adscripsit Cicero, quia cum supra dixisset (60.) Vsquequaque, de hoc cũ dicemus, sit hoc quasi καὶ τόδε φωκυλίδου : quibus uerbis perpetuum in Pompeio notauit dissimulationis uitium : exceptione hic utendum putauit, cum de communi otio loqueretur. Remoueamus, inquit, ab eo uitium dissimulationis. οἰκονομία : ordo, & dispositio rerum, quæ scribuntur. σχεδιάζοντα : qui scribis non ordine, sed ut quidque in mentem uenit.

86:

SED alter &c.] Frenis egebat Quintus, ut ingenio ualens plus etiam q̃ satis esset ; calcaribus Marcus, ut tardior. ergo hic Ephoro, ille Theopompo similis, utrique Isocratis discipulo. Suidas.

86:

OBSERVABO,] Quo die Liberalia de more celebrantur, eo die (nempe XV. Cal. Apr.) togam puram Quinto daturus sum. Quoniam autem mutare dies solebat intercalatio, (& intercalatum esset, nec ne, Cicero ignorabat) ego, inquit, Liberalia sic obseruabo, quasi intercalatum non sit : suo inquam die obseruabo, quando mihi est ignota intercalatio.

89:83: 86:

IN amoribus est.] Carissimus est. nota locutio. fam. 110 : AIVNT EVM : alij, AIVNT SE. malo EVM, ex antiquo libro Bessarionis : idq́; magis postulat latini sermonis probata consuetudo.

86:

86:

THERMVM, Siluium] Vicinarum prouinciarum rectores. BIBVLVM: Syriæ Proconsulem. SCROFA: nostri cupidissimus. cui si daretur occasio, iure posset me laudibus efferre. LAVTVM NEGOTIVM: egregia mea prouincialis administratio. INFIRMANT πολίτευμα CATONIS: non ita publicam rem administrant, ut Cato iubet. CAVSAM MEAM: ne patiatur mihi prouinciam prorogari. 77.

87.

DE AMIANO,] Hi tres, Amianus, Terentius, Meragenes, uidentur Attico pecuniam debuisse. & quod sequitur, SPEI NIHIL, expono, de exigenda pecunia. DIONYSIVS: Ciceronum magister, tui amantissimus, qui adest, & rem tuam mecum curat. NVLLVM VESTIGIVM: hominem conuenire uolebam, ut agerem de tuo nomine. non modo non potui, sed nec ullum eius uestigium agnoui. 87.

MERAGENES certe periit.] Attici debitor est, ad inopiam redactus. PERIIT: decoxit, perdidit omnem rem: ut de pecunia tua prorsus actum sit. MANDAVI: dedi negotium, ut, quod de Rhosio scripsisti, ageretur.

87.

LANCIBVS &c.] Iocus, quia scripserat Atticus, uasis fictilibus se esse usurum. Quid, inquit, cogitas? in lancibus ex splendidissimis canistris oluscula apponebas, iisq; nos pascere solitus es, cum præterea

nullum esset obsonium: in uasis fictilibus, quæ humiliora sunt, quid appones? certe uiliora esculenta. INFELICITATIS: quasi infelicitatem quærat, qui tam frugaliter cogitet uiuere.

87.

REPERTVROS:] Ii, quibus mãdaui, polliciti sunt se reperturos. 82.

87.

INEPTAS] Scripsit enim, ut ex Axij literis cognoui, confectum per se Parthicum bellum: cum nõ ita res sit. 81. ALIQVANDO COMMOVEATVR: aliquando Parthici belli curam suscipiat. quod non esse confectum ex Bibuli literis intelliget, contra q̃ Cassius scripsit. 81. SVSTINEBIT: bellum, & impetum Parthorum: quibus ante q̃ in meam prouinciam perueniant, per Syriam, prouinciam Bibuli, transeundum est. QVID ILLO FIET: antiqua locutio: ut in epistola ad Terentiam, Quid Tulliola mea fiet? fam. 235. QVADRINGENARIAS: quadringentis militibus in cohorte, armatura Romana. quod sequitur, ∞ ∞, significari duo millia, supra docuimus narratione de numerorum antiquorum notis. IN NOSTRA PROVINCIA: non cui ego præsum, sed in prouincia populi Romani. 81.

87.

PRAETER illam exceptionem,] Exceptio erat ex prouincialium cõmodo contra publicanos, id est contra ordinẽ equestrem. nam publicani omnes equites. intulit autem, IN ORDINEM NO=

STRVM, quia & ipse, & Atticus equites. publicanis autem ferè semper cum prouincialibus negotium erat è uectigalium exactione. & Bibulus equitibus infensus, quia Cæsarem inimicum suum magno beneficio deuincti studiosissime obseruabant. Suetonius. ἰσοδυναμοῦσαν: exceptionẽ similem, quæ prouincialibus magis, quàm publicanis consulat, translatam in meum edictum ex edicto Mutij Scæuolæ Asiæ Proconsulis. 77. & fam. 17: 87:

EXTRA QVA'M] Cũ in pactionibus prouincialium & publicanorum multa fierent contra fidem bonã, Bibulus in edicto suo scripserat, se non staturum tabulis pactionum. hoc idem Cicero, sed tectius, his inquam uerbis γενικῶς: Extra quàm si ita negotiũ gestũ est, ut eo stari non oporteat, ex fide bona. EXTRA QVA'M: cũ hac exceptione. EX FIDE BONA: ut ex bona fide cõuenit. tectior autẽ Ciceronis exceptio, quia neque pactiones, neque aliud quidquam nominatim, γενικῶς omnia complexus est: Bibulus autem de pactionibus expresserat, graui præiudicio in ordinem equestrem: nam si pactiones non seruarentur, magnum in eo damnum publicani facerent. 87:

OMNIA de publicanis:] De omnibus controuersijs, quæ inter publicanos et prouinciales possunt existere. MAGISTRIS FACIVNDIS: magistros auctionum intelligit: de quibus in epistola I. VENDENDIS: ut ex edicto primum à creditoribus possideantur bona; deinde, magistris factis, uendantur.

87:

PEREGRINIS] Non Romanis, ſed peregrinis, id eſt ſuis. 90: NVGATORIBVS: leues, inquis, erunt iudices, ſiquidem Græci erunt. quid refert? ipſi tamen ita exultant, quaſi ſummum à me beneficiũ acceperint. VOSTRI: qui Romæ iudicant. εἰρωνικῶς dixit. MANCIPEM: quaſi non grauis iudex eſſe poſſit, qui ob quæſtum publica cõducat, uel emat. 87:

NE cui moleſti ſint:] Acerbiore uectigalium exactione. itaque hoc accidit παραδοξότατον, id eſt maxime præter opinionem: ante enim moleſtiſſimi prouincialibus publicani.

87:

VSVRAS eorum,] Quas prouinciales ex pactione publicanis penderent, donec debitum uectigal ſoluerẽt. quod & Seruilius cognomento Iſauricus, Ciliciæ Proconſul, ratum eſſe uoluit. ego autem (inquit) prouincialibus amicior: qui uſuras, pactionibus adſcriptas, non ſeruo: ſed diem ſtatuo ſatis laxam, qua uectigal publicanis debitum ſoluant: quam ante ſi ſoluerint, ad uectigal uſuras tantum centeſimas addent: ſi non ſoluerint, tum, quæ pactionibus adſcriptæ ſunt, eas uſuras ſoluant. quod ne accidat, conſulto diem ſtatuo ſatis laxam, quo poſſint matura ſolutione uſuras illas intolerabiles effugere. CENTESIMAS DVCTVRVM: hoc ſeruaturum, ut centeſimas duntaxat cum uectigali ſoluant publicanis. quod illis multo erit facilius, quàm ſi uſuras illas, quæ pactionibus adſcriptæ fuerant, centeſimis uidelicet non cõparandæ, ex

institùto Seruilij cogerentur soluere. EX PACTIONE: soluant, ut pactionibus adscriptũ est: adscriptũ autem erat grauissimũ fœnus: quod seruauerat Procõsul Seruilius.

87:

SOLVVNT tolerabili fœnore:] Soluunt uectigal iam ante debitum, cum centesimis: quod est fœnus tolerabile.

87:

SI ILLAM iam habent] Caualcantis liber ILLA, etiam alter antiquus. mendum tamen remanet in particula SI. sequitur tralatio à mensura, copiam significans. publicanos ualde uerbis orno, crebro inuito. μηδὲν αὐτοῖς: nihil ipsis tribuo: quamuis eos habeam in delicijs, nihil tamen ipsorum causa facio, quod factum reprehẽdi possit. RELIQVA: quæ perficiunt græcam sententiam.

83.

DE statua Africani,] Quam Metellus posuerat omissa Censoris subscriptione. ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων: quasi dicat, scribis ordine perturbato. quod supra dixit, Te enim sequor σχεδιάζοντα. IPSVM: ipsa res, σχεδιασμὸς tuus. uel, ME IPSVM, ipsa me perturbatior οἰκονομία.

88.

SCIPIONEM hic Metellus] P. Scipionem Africanum minorem; quem Paulo Aemilio genitum P. Scipio, Africani maioris filius, adoptauit. Metellus aũt, de quo loquitur, est Q. Metellus à Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus, cũ ex gente Cornelia esset: itaq; Metellus Scipio nominatur à Pediano in argumẽto Milonianæ, et in S. C. quod insertũ epistolæ mittit M. Celius

ad Ciceroné. fam. 117: ADOPIS: ædé. è græcis fontibus figura deriuata. SERAPIONIS: Scipionis Nasicæ, à mancipio Serapione cognominati ob similitudinem formæ. Florus lib. LV. Plinius, Valerius Max. SI SECVS EST: si aliter est, atque ego scripsi in libris de Rep. BELLE ἠπόρησας: acute, nec sine causa dubitasti, utrum de Flauio & fastis ita sit. 86. 88.

Τὸν τῆς ἀρχαίας] Illum ex ueteri comœdia celebrem. Horatius Sat. IIII. lib. I.

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesq; poetæ,
Atque alij, quorum comœdia prisca uirorum est.

ERRAVIT: de Eupoli. NON DIXIT: dixit & Valerius Max. TVO FAMILIARI: ex assidua lectione.

88.

XXDC] Quæ Philotimo soluta sunt à debitore meo. RELIQVA MEA: quæ mihi reliqua debebantur. 88:

Τί λοιπόν ?] Quid superest, quod ad te scribam? INAVDISTI: huius uerbi uis hæc est, ut nó nisi de rebus occultis usurpetur: ut in epistola ad Pætum: Aquini & Fabrateriæ consilia sunt inita de me, quæ te uideo inaudisse. & apud Plautum, aliosq; eiusdem generis sunt exempla: ut legentes ad usum latinæ locutionis obseruauimus. NIHIL EIVSMODI EST: non est, ut quidquam inaudire potueris à me turpiter commissum: nihil enim committo. πολλοῦγε καὶ δεῖ. 88:

PROBE respondisse.] Cum respondisti, te nó

putare, pantheras mandato meo quaeri, ut ad Celiũ mittantur. 81: FIDENTIVS: nam cum dixisti, TE NON PVTARE, non satis fidenter respõdisti: uellem affirmasses, non esse cur pantheras Celio collegae suo, seorsum ab ipso uenationem adornanti, suspicetur à me missum iri. CELIVS LIBERTVM: M. Celius Rufus, Aedilis Curulis designatus cum M. Octauio, Philonem libertum miserat. fam. 118: SED A' CIVITATIBVS: sic in antiquis libris. puto rectius ET DE CIVITATIBVS, literarum mutatione parua: siquidem pro SED ueteres librarij scribebant SET: item IT, QVIT, pro ID, QVID: aliaq; huius generis multa. scripserat ad Ciceronem Celius, ut & pantheras sibi mitteret, & M. Feridij agros, (fam. 119:) qui ciuitatibus fructus penderent, immunes esse uellet. De agris respondet Cicero: In mea prouincia nihil cuiquã adimitur, nisi si quid quis debeat: nam creditoribus ut satisfiat, uolo. itaque non est, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. ac miror, cur petas: cum Romae audire possis, nullum in mea prouincia nũmum, nisi in aes alienum, erogari. quod si non auditur, meaq; sunt obscura facta, ut tanquam in tenebris lateam: moleste fero. NEC MIHI CONCILIARE: pecuniam enim qui uel sibi, uel alteri non debitam conciliasset, legibus tenebatur. NEC ILLVM CAPERE: significatur, inter Feridium & Celium conuenisse, ut, si Feridius à Celio Ciceroni commendatus, de immunitate agrorum impetrasset, Celio pecuniam eius rei causa numeraret. quod

quidem flagitij nemini esse committendum, minime uero omnium Celio, cui pecuniã capere liceret eo minus, quòd crimine repetundarum accusasset C. Antonium. ILLVD AVTEM ALTERVM: de pantheris. CIBYRATAS: ab urbe Cibyra, homines uenandi studio deditos. fam. 119.

88:

MAGNA in gratia] Quia scripsisti ad eũ, me scripsisse ad te, mirificum illum esse. 77.

88:

MANDAVIT,] Ante q̃ Roma discederes. QVEM IAMPRIDEM NVNQVAM VIDET: supra tamen 78: dixit, Quã nunquã uidi: ut uideatur hic quoque legendum, Quẽ nunquã uidit. ASCRIBITO: cum Romã ad uxorem tuam Piliam literas mittes. 88:

LITERAS daturum pridie Cal. Ian.] Locus ex epistola Attici: qui Ciceroni memoriam attulit clarissimi iurisiurandi, cum scilicet pridie Cal. Ian. iurauit Remp. à se esse seruatam. epist. fam. lib. V. 60: & in oratione pro Sylla, in oratione pro domo. PRAETEXTATVS: cum effeci, ut summa Tribuni plebis Metelli Nepotis iniuria summo mihi esset honori. Prætexta magistratuum toga, & puerorũ ad annũ XVII. 88:

PARIA paribus] Qui in scribẽdo nihilo sum ornatior, q̃ tu es. 89.

POTVIT Luceius Tusculanum,] Vendere. nisi forte sibi retinet animi causa: solet enim ibi se cũ suo seruulo tibicine oblectare. EXPEDITOS:

molestia æris alieni. QVIBVS OMNIBVS EST: in quos omnes conuenit illud Homericum, αἴδεσθεν etc. quòd pecunias in iudicio, cum propter æs alienũ cuperent, tamen deterriti metu nõ accepissent.

89.

DE MEMMIO] Exule reducendo. & exulabat de ambitu condemnatus. Appianus lib. II. CVRIO: C. Scribonius Curio Tribunus plebis. fam. 114:

89.

NOMINE,] Pecunia ab Egnatio exigenda.

89.

IN mensem Martium] Vide 80.

89.

GENVARIOS] Nummos Genuæ cusos, quæ erat in Cæsaris prouincia. TALENTA ATTICA L: summam pecuniæ subiecit, cum genus posuisset. EXTORSISTIS: ad Marathonis ædificationem. ODIVM POMPEII: prorsus hæc non conuenire uidentur in Pompeij personam. si quid opis afferrent ueteres libri, mallem POSIDONII: qui moleste ferret à Cæsare pecuniam Athenienses abstulisse ad Marathonem ædificandum, quam ipse suis Rhodijs datum iri non dubia spe crediderat. SVOS: quos suos certo putaret. COMEDISSE, auide præripuisse.

89.

IN MERITO reædificando] IN MARATHONE AEDIFICANDO, esset apertius, nec ἄλογον, ut opinor: scribit enim Tranquillus, Italiæ, Galliarum, Hispaniarum, Asiæ quoque, et Græ=

ciæ potentissimas urbes Cæsaris munificentia præcipuis operibus exornatas. DILIGENTIOREM: uobis instantibus. 89.

CVRIO] Tribunus pl. NEQVIOREM: uerbum proprie usurpatum de hominibus luxu diffluentibus. 89.

VINDVLLVM:] Aut libertum Pompeij Magni, ideoq; patroni nomine utentem: aut gentilem. QVAE RES: quæ hæreditas. liberti enim patronis, & patroni æque libertis hæredes erant, cum aut intestati, aut sine filijs obijssent. sin gentilis erat, de gentilitia hæreditate accipiemus.

89:

LAGVNCVLAE] Clarius, IMAGVNCVLAE. Bessarionis liber LANGVNCVLAE. HOMINIS BRVTI: ioco significat, Brutum re uera brutum esse, qui Vedio utatur. & argute HOMINIS BRVTI, quasi non homini magis, quàm bestiæ similis esset. &, LEPIDI, plane hominis lepidi, si quidem hæc de uxore ferat. ILLIVS LEPIDI: subaudi, Vxoris: usitata figura: ut, Terentia Ciceronis, Mutia Pompeij. Ex sororibus Bruti alteram habuit in matrimonio M. hic Lepidus, postea Triumuir cum Antonio, & Octauiano; alterá C. Cassius, is, qui Cæsarem occidit.

89:

προπύλαιον Eleusine facere.] Per amicos uidelicet: nam Appius iam ad Vrbé peruenerat. προπύλαιον autem, ut esset in urbe celebri monimentum nominis sui. ID IPSVM: te putare, nos ineptos fore, si

προπύλαιον Academiæ fecerimus. IPSAS: ipsam urbem. nã Eleusin non tam Athenis propinqua, quàm Academia, quæ propemodum in portis erat.

89:

POST Leuctricam pugnam] Post pugnam, qua Clodius à Milone apud Bouillas cæsus est. Leuctricã cur uocet, minus notũ, nisi forte quia memorabilis è Clodij nece, ut illa è Spartanorũ & Cleombroti Regis occisione. DIE 20. recte: tot enim dies à Clodij nece (is III. Cal. Febr. est interfectus, Pompeio Consule) numerantur ad hunc diem. ut scripta sit epistola ad III. Nonas Martias, Cõsulibus L. Paulo, C. Marcello, altero post Pompeij Consulatum anno. 74:

Ex epistola II. pagina 89:

AB CINCIO] Romæ res Attici curante. ID CONSILIVM: consilium Quinti fratris de dimittenda Pomponia Attici sorore. Statius autem Quinti libertus. ILLVM AVTEM: Quintũ. DE ISTIS REBVS: de quotidianis litibus cũ uxore. 68: MILITIAVE NOSTRA: militiam uocat, quia cum agmine armato proficisceretur. uide 78: NEC SATIS EST &c. non mihi satis est, me tibi eum præstare, qui esse debeo: curam etiã suscipiam, ne quid ab illo secus, quã uolumus, fiat. SOLEO HORTARI: ut ista sedet inter patrem, & matrem.

90.

NEQVAM,] Inconsiderati, indiligentis, qui temere scriberet, quidquid in buccam.

90.

IN Trophoniana Chæronis narratione] Chæronem loquentem induxerat Dicæarchus in libris περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως. Athenæus. MARE TAM SECVTI: cum urbes ædificarent.

90.

DE isto Dicæarcho] Glossema DICAEARCHO suspicor. NON MINVS BENE &c. dignum, cui crederetur, ita Dicæarchum putabat, ut tu C. Vestorium, ego M. Cluuium. Et quoniam M. CLVVIO primi correximus; nostra correctio si cui minus probabitur, huic opponemus duorum antiquissimorum exemplarium auctoritatem, Caualcantis, & Bessarionis. quam nos eo facilius secuti sumus, quòd & Vestorium Attici fuisse amicissimum, & Ciceronis Cluuium, utrunque Puteolanum, ipse nobis Cicero narrat tum in his epistolis tum in ijs, quas posterior ætas titulo Familiarium inscripsit. LEPREON: qui potest esse maritimum, cum Arcadia sit regio mediterranea? Tene autem, Aliphera, & Tritia, maritima oppida, ideo putabat Dicæarchus antiqua nō esse, quòd Homerus τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ, cum naues enumerat è Peloponneso discedenteis, mentionem istorum non facit. TRANSTVLI: in libros de Republica. de quibus 86. 88. VT HABEAS: ut corrigas: nam Phliuntios non recte scripseram, analogia deceptus, quòd ut ab ὀπους, σιπους, ὀπούντιοι, σιπούντιοι, item Phliuntios à φλιους deduci putaueram.

90:

PRAETER Ciliciæ.] Asiaticarum igitur

dioecesium, non Cilicensium, forum egit. 82. & fam. 228. SVIS LEGIBVS: uide 87:

90:

IPSORVM furta Graecorũ] Cur IPSORVM? quia Romani magistratus fuerant iuri dicundo: pecunijs autem publicis administrandis Graeci ipsi praeerant. primus autem Cicero permisit, ut ad ius dicendum suis etiam legibus, iudicibusq; uterentur: cũ antea Romanis legibus ius dicerent Romani homines, aut Proconsul ipse, aut ab ipso dati.

90:

REDDIDERVNT.] Debitas pecunias. Vectigalia autem publicani quinto quoque anno de Censoribus redimebant: & quinquennale spatium lustrum dicebatur. Varro.

90:

EX ILLA VETERE militia.] Quòd me iam pridem antelucanis ambulationibus consuetudo assuefecit, cum ita excitabat exercebatq; ambitio, ut in bello milites uictoriae cupiditas.

91.

EMERENTVR.] Annua prouinciae administratio terminatur. sic emeritum annuum tempus (95.) pro confectum. & emerentur proprie stipẽdia militibus. CVRIONIS NOSTRI: Tribuni plebis: qui S.C. fieri de prouincijs non patiebatur. TE VIDEBO: quia nihil noui de prouincijs decernetur: itaque utar ea conditione, qua profectus sum, ut annuo imperio terminato reuertar.

91.

IN *mea prouincia*] *Cum Salaminijs.* REGNO: *Ariobarzanis.* 85. TVRBVLENTIS IN REBVS: *cum penè ciuilibus insidijs oppressus est.* 80. *fam.* 242:

91.

A' PROXIMA *quidem syngrapha,*] *Quid, si,* A' PRIMA QVIDEM SYNGRAPHA? *ut centesimæ ducerentur & à prima syngrapha, et cũ anatocismo.* NEC PERPETVIS: *nec sine fœnoris renouatione, sed ut & ipsæ à Salaminijs soluerentur, & ipsarum item usuræ, ducta ratione per singulos annos quantum è centesimarum fœnore noui fœnoris crearetur. ita centesimæ non perpetuæ ducebantur, sed renouatæ quotannis: quod supra dixit, cum anatocismo.* 83. 85. QVI AIS: *qui uerũ est id, quod scribis? &c.* HABEBAT IN SYNGRAPHA: *non simul stant, uelle aliquid perdere, & habere quaternas in syngrapha, quod est hominis præter modum cupidi.* FIERI NON POTERAT: *etenim erat interitus ciuitatis.* 83. EGO PATI POSSEM: *qui in edicto translatitio, centesimas me obseruaturũ, haberẽ, cũ anatocismi anniuersario, nihil ultra.* 83. AVLI LEX: *Auli Gabinij.*

91.

DE ITA *sumpta*] *De uersura. uetabat lex Gabinia ius dici, hoc est, debitores in iudicium uocari à creditoribus de pecunia, quam uersura facta sumpsissent. id ob eam causam, ne prouinciales homines Romæ uersuram faciendo contererentur.* IVS DICE-

RETVR ISTA SYNGRAPHA: *ut Salaminij Scaptio & Matinio non soluentes iudicio cogi possent.*

91.

HABET *iuris idem,*] *Ista syngrapha nihil habere debet præcipui iuris, sed idem, quod cæteræ, hoc inquam, ut obseruentur centesimæ cum anatocismo. tantũ enim senatus decreuit, ut ne'ue Salaminijs, ne'ue ijs, qui dedisset, fraudi esset, iusq; diceretur ex syngrapha inter Salaminios & fœneratores facta: quod sine S.C. non potuisset, lege Gabinia uetante: ergo hoc senatus decreuit, ut & dantibus & accipientibus caueretur: id non decreuit, ut à fœneratoribus exigerentur quaternæ: quod Scaptius postulabat.* 83. 85.

91.

ORDINE] *Sapienter. inde ductum, quòd in ordine cõsideratio inest, & in consideratione sapiẽtia. sic Philippica* III. 191. *Recte, atque ordine, eq; Rep. fecisse, & facere.*

91:

SPARTACO] *Qui seruile bellum excitauit.* TENERA INSVLA: *imbelli, & delicijs potius, quàm armis, dedita: quã uel paucis equitibus posset Scaptius ad lubidinem uexare. contra dixit Virgilius, Scipiadas duros bello.*

91:

NEGOTIATOREM *neminem*] *Præfectum haberemus.* 82: 85.

91:

CVR *potius, quàm cohortes?*] *Fingit se mirari, cur Scaptius, cũ pedites minore impensa possit alere,*

equites tamen malit: sed occulte significat, Scaptij con silium esse, ut equitibus ad extorquendas pecunias, insulamq; diuexandam utatur. quod peditum non ita firmo præsidio minus auderet. Et de peditibus COHORS dicitur, de equitibus TVRMA. itaque in oratione pro Marcello pedites equitesq; significat, cum inquit: Huius gloriæ Cæsar, quam es paulo ante adeptus, socium habes neminem: nihil tibi cohors, nihil turma decerpit.

91:

NEPOS] Is est, qui rem temere profundit. Sed est in Scaptium ironia, qui, nō quia nepos esset, sed quia rapinas & uim cogitaret, ideo turmas mallet, q̃ cohortes. PRINCIPES: Cypri. SCIO: εἰρωνικῶς: ex hoc, inquit, iudica, num uelint, quòd ad me Ephesum &c. EOS LIBROS: quos de Republica, & de optimi ciuis officio scripsi. 86. SCRIPSISSE TE AD ME: ut equites Scaptio ad cogendam pecuniam darem.

92.

HIC omnia facimus,] Ne, à Dolabella accusatus, prouincialium hominum testimonijs oppugnetur.
» Epist. fam. 40. ad ipsum ita scribit: De me tibi sic pro
» mitto, atque confirmo; me pro tua dignitate in hac pro
» uincia, cui tu præfuisti, rogando, deprecatoris; laboran
» do, propinqui; auctoritate, cari hominis apud ciuita-
» tes; grauitate, imperatoris suscepturum officia, atque
» partes. HONESTE TAMEN: quatenus honeste possum. quasi essent non nulla, quæ fieri pro Appio non honeste possent. NEC ENIM IPSVM ODIMVS: quanquam & inimici mei

frater

frater fuerit, & inimicus ipse. BRVTVM: Appij generum. fam. 32. POMPEIVS: cuius filius Appij filiam habebat in matrimonio. fam. 32: QVAESTOREM: qué postea decedens prouinciæ præfecit. fam. 26.

92.

PAMMENIA illa] Quæ acta sunt de domo pueri Pámenis. supra 80: CORCYRAEA: quá Corcyra dedisti. 92.

POTENTIAE Vestorij.] Cui controuersia fuerit cum homine tam fatuo, tam nullius consilij. Hic est Sempronius Rufus, qui Rufio per irrisioné uocatur 69. idem qui in epistola M. Celij, fam. 116: CAECILIAM: Attici filiã. LITERIS: cum Romã scribes.

Ex epistola III. pagina 92.

IVVARE posses:] Non ideo scribendum ad te fuit, quòd me iuuare posses: quippe res dilationem non fert: tu autem ab Vrbe longe abes. 80. 81.

92.

πολλὰ &c.] Quid significat? hoc: magnum est interuallum: multa interiacent.

92.

NEMO igitur potior:] Neminem igitur fratri debeo præferre, si honos est. fratre mihi nemo debet esse potior. Alij BONVS pro HONOS, contra ueteres libros Caualcantis & Bessarionis, nec mihi satis probata sententia. PONTINVS: qui erat & Prætorius, & triumphalis. EA LEGE: ut, cum uellet, à me discederet.

92.

QVAESTOREM] Celius non dum uenerat. Messinium igitur intellige. de quo & 94. 95. SAGAX: quæro dictionem, quæ uituperet. nam sagacitas neque uitium significat, neque laudem. RAPAX, aut quid simile, cum sententia congrueret: sed libri ueteres, SAGAX. ut fortasse referri possit ad furta: quasi, prædæ latentis callidus indagator.

92:

ANNVVS decretus] Mihi ad annuam prouinciæ administrationem. cuius anni cum iam circumactus orbis sit: (adest enim dies ad decedendum constituta, III. Cal. Sext.) frater publico sumptu destitutus, qui tantum bellum sustinebit?

92:

FRATREM;] Cum bellum periculosissimũ impendeat. NVGARVM ALIQVID: leuem hominem Messinium. nõ pius, si fratrẽ relinquo: non diligens, si Quæstorem, rei militaris expertem. nam si fratrem relinqueret, esset quidem diligens, at non pius. 94.

92:

TVA prouincia] Tua Epeirotica negotiatio. THESPROTIAE, ET CHAONIAE: rebus tuis curandis in Thesprotia, & Chaonia: quæ sunt Epeiri loca. CONVENERAM: reuerterat ex Asia in Ciliciam, in qua fratrem hibernis præfectum reliquerat, sed eum tamen non dum conuenerat. 81: SI ID PLACERET: si mihi placeret, eum prouinciæ proponere. QVID VELLET: utrum mihi placeret, relinquere, nec ne.

SATISFACTVM: quod difficillimum est, prouincialibus simul & publicanis satisfacere. 87: RES GESTAE: quas enumerat 71. & fam. 23. 245. 92:

CLAVSVLA difficilis in tradẽda prouincia.] Hoc extremũ nõ facile possum explicare, quis me decedẽte prouinciæ præficiatur. 92:

CERTIORA] Qui ab Vrbe propius absis. 92:

DE Curione, de Paulo:] C. Scribonio Curione Tribuno plebis, L. Aemilio Paulo Cõsule, utroq; Cæsaris causam defendente, accepta grandi pecunia. VICEM: quòd publicam causam deseruerint. 93.

CONTENTVS nõ fuit.] Quaternas cẽtesimas postulauit. 83. 93.

IN Pompeium &c.] Ariobarzanis creditorem. 84: PROLIXIOR: facilior, liberalior. unde prolixa & benefica natura, in epistola ad Appium: nec alibi semel, & ferè in hanc sententiam. PER IPSVM: ipsius Pompeij causa. PRAESTARE: præstare aliquem dicimus, cũ efficimus, ne quid is cõmittat, secus quàm uolumus. ut ad fratrẽ lib. I. In hac custodia prouinciæ non te ùnum, sed omneis ministros imperij tui socijs, & ciuibus, & Reip. præstare debes. & ad eundem lib. III. Ego Messalam Cæsari præstabo. 93.

LIBERIVS] Maneo in mea ueteri sententia, ut LIBERALIVS corrigendũ sit: non correxi tamẽ, quia libri manuscripti in dictione LIBERIVS

conſentiunt. PROMISSA: Pompeio promiſſa, Bruto curata. IN APPII NEGOTIO: quem à Dolabella accuſatũ, omnibus officijs, Bruti maxime cauſa ſubleuaui. 92. & fam. 40: QVOD LABOREM: quid eſt igitur, quod animum meum ſolicitet, cum in Ariobarzane, & in Appij negotio cumulate Bruto ſatisfecerim? ſolicitat quod proxime ſcribam: in quo uereor ne Bruto ſatisfactum non ſit.

93.

AMICOS habet meras nugas,] Dubitatur, cum AMICOS dicat multitudinis numero, cur proxime unum nominet M. Scaptium. Dubitantibus reſpondetur, plures nominari, primum M. Scaptium, deinde alterum Scaptium, poſtremo Caium. nam quod non omneis accuſandi caſu ſubiecit, figura eſt Ciceroni
„ uſitata, ut 90: His ego duobus generibus facultatem ci-
„ uitatibus ad ſe ære alieno liberandas dedi: uno, quòd
„ omnino nullus in imperio meo ſumptus factus eſt. Hic cum expectari uideretur ALTERO, quod VNO reſponderet; attende, quid ſubiecit. Hac autem re, incredibile eſt, quantum ciuitates emerſerint. acceſſit altera. mira erant &c. MERAS NVGAS: leues homines, & quos amicorum numero habere Brutus non debeat. M. SCAPTIVM: in Beſſarionis libro MANIVM SCAPTIVM. ſupra tamen de M. Scaptio legitur, non Manio, 82: 85. Nam quod alij Matinium ex Manio faciunt, neceſſariã correctionem putantes: mihi ſecus uidetur: tantum enim eos nominat, quos re cognitos meras nugas appellare poteſt, duos Scaptios, & Caium: Matinium dixit 82:

non nouisse. præterea iam ostendi, non esse cur mutetur, cum dictio AMICOS inferiora spectet. hoc addam, obseruasse me, in antiquis libris Manium sæpe esse, ubi in impressis Marcum: contráq; non nunquã, ubi in his Manium, in illis Marcum, ut in libro de senectute. addam & hoc, quod fortasse non nullis alienum à proposito uidebitur, ego tamen gratum fore puto ueterum monumentorum studiosis: Manium tam prænomen esse, quàm Marcum; deriuatum à mane, ut & Lucium prænomen à luce. & ut à mane Manius prænomen, à Manius Manilius nomen: (nomen pro familia usurpabatur) sic à Luce Lucius, à Lucius Lucilius, nomen à prænomine. Et quoniam, ut diximus, in duobus prænominibus Manio & Marco manuscripti libri sæpe dissentiunt ab impressis: inde natus error, quòd prænomina ueteres ferè una litera significabant: ut diuinandum fuerit, M. utrum significaret, Manius, an Marcus. 93.

ME seruaturum,] Ne præfecturam negotianti darem. 81: 85. 93.

NOLVIT?] Contentus enim centesimis & anatocismo Scaptius non fuit. 83. 91. 93.

SCAPTIO,] Is est, de quo 85. TRIBVNATVM: militũ. 93.

CAIVS] Bessarionis liber, GAIVS. forte, GAVIVS: ut sit is, de quo 85. P. CLODII CANIS: cum Clodius uiueret. tamen amicum & asseclam inimici mei ornare uolui præfectura, rogatus à Bruto. sic in oratione in Pisonem, Clodianum ca=

nem appellat Sextum Clodium.

93:

SI IN præfectis habuissem,] Apparet, Ciceronem Caij opera usum non esse, cum tamen ei præfecturam detulisset.

93:

CVLEOLVM uix auderem] Fam. lib. XIII. 220: scribit ad L. Culeolum prouinciæ præfectum: sed eũ hic significari, mihi nõ fit uerisimile: Culeolum aliũ, nullius pretij hominem, uidetur intelligere.

93:

PETERE cibaria?] Quæ præfectis de publico dabantur.

93:

OPERATIONE] Reponunt non nulli, ORATIONE: quod languidius uidetur. operatio ualet turpis instigatio.

93:

DE Appio,] Cum Appium socerum suum mihi commendat.

93:

GRAVIVS autem] Sine dubio sumptum ex ueteri poeta: & forte ita scribendum,

" =Granius autem:

" Non contemnere se, & Reges odisse superbos. ut Granium, salsum hominem & dicacem, cuius mentio in libro de claris oratoribus, poeta nominet, ita dicere solitum, Ego neminem contemno, ne me quidem, sed superbos odi. Vides igitur Attice, superbiam ex illo uersu non amandam. IN QVO: cum ad me tam arroganter scribit.

93:

INSCRIPTAM patri suo:] A' te missam. APERIRE: ante quàm ad Quintum patrem mittatur. is autem, Cicerone in Asiam proficiscente, præ=

fectus in Cilicia manserat. 81: DE SORORE: te audisse, illum uelle sorori tuæ Pomponiæ nuntium remittere. NIHIL FORE ALITER, AC DECEAT: diuortium non futurum.

94.

NIHIL amplius.] Alij sic interpretantur: Hortensium filium non reprehendi, ne patrem offenderem. quasi uero patres reprehendentibus flagitiosos filios irasci aut soleant, aut debeant. Ego potius sic: ad cœnam uocaui, quòd esset Hortensij filius: alijs eum officijs non sum prosecutus, ne pater, cui scio odiosum, inuisumq; esse, moleste ferret, quasi ipsius iudicium reprehenderem. odit enim Hortensius orator filiũ, quàm diu uixit: hæredem tamen moriens reliquit. Hæc Valerius Max. lib. V. cap. I X 94.

NE offendam patrem,] Si filium habeam in comitatu meo. MODERABOR: si comitem effugere non potero; quod reliquum erit, ita eum tractabo, ut intelligat pater, quem ipse oderit, nec à me diligi. 94.

SI nihil fuerit,] Hic uidetur legendũ, ETIAM SI NIHIL FVERIT. Bessarionis liber pro FVERIT habet FIERI.

Ex epistola IIII. pagina 94.

DISCESSVS noster,] Si à fratre seiũgar.

94.

DE Tullia mea:] De matrimonio 86:

94.

DE literis meis.] Ad senatum, supplicationis

honorem postulantibus.

94:

ὁ ἀπελεύθερος] Libertus Philotimus. πεφυρακένοι τὰς ψήφους: rationes miscuisse, turbasse, id est, minus bona fide egisse in emptione bonorum Milonis. κροτωνιάτου: Milonem designat, Miloni Crotoniatæ, cuius insignis fortitudo fuit, simillimum. & τυραννοκτόνον appellat, quia P. Clodium, perniciosa molientem, occiderat. μή τι νοήσῃς: ne quid intelligas. hoc græca uerba significant: ego tamen aliquid desidero, ut potius, Ne quid non intelligas, dixerit. neque enim aperte scribebat, sed μυστικώτερον. aut, μή τι νοήσῃ: ne quid rescis cat Philotimus. εἰς δήπου: placeret, ἓν δήπου, nisi ueteres libri repugnarent. esset enim ἓν δήπου τοῦτο, hoc quidem unũ. 94:

QVANTVM uereor,] De rationibus à Philotimo minus syncere administratis. AGMINE: militũ. 78:

Ex epistola V. pagina 94:

QVAM SI domi esses:] Quàm si esses Romæ. & tamen minus à me aberas, in Græcia cum esses. 94:

QVAM argutissimas] Quæ omnia persequantur diligentissime. Ita locutus est M. Celius epist. fam. III. Data opera paraui, qui sic omnia persequeretur, ut uerear, ne tibi arguta nimium hæc sedulitas uideatur. Deductum nomen ab arguo: quod est indico: ut argutæ literæ sint, nimiam diligentiam indicantes: & nimium arguta sedulitas, nimiã diligentiam ostendens.

94:

ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου &c.] Ex urbe septicolli scripsit ad me Camillus æs alienum uxoris meæ: ipsam tum ex bonis Crotoniatæ debere mnas XXIIII, & ex bonis Cherrhonesiticis XXVIII, & ex quibusdam bonis hæredem fuisse DCXL: tum uero eam ne obolũ quidem dissoluisse ex omni ære alieno Calendis alterius mensis: eiusdem uero libertum, cognominem patri Cononis, in uniuersum nihil curasse. hoc igitur primum, ut omnia seruentur: alterum uero, ut ne usuras quidẽ floccifacias, quæ ducendæ sunt ab ante dicta die. de minis quotcũque ei expẽsas tulimus, ualde diffido. etenim erat apud nos diligenter considerans, ac propemodum quiddam sperans: cum uero despondisset animum, stulte abijt, fatus, turpe diu mansisse, inanemq; redisse. nunc interpretemur. CROTONIATAE: Milonis. MNAS: exactas. CHERRHONESITICIS: in Cherrhoneso exactas. 88. COGNOMINEM PATRI CONONIS: Timotheũ igitur. AB ANTE DICTA DIE: à calendis alterius mensis. QVIDDAM SPERANS: ex quo apparet, eum inopia rei pecuniariæ laborare, cũ à me dona expectarit. 95.

τὰ μὲν διδόμενα.] Quæ dantur: & subaudi, tenenda: ut dicat, bonorum Milonis possessionem non esse dimittendam. 95.

MOERORE SVO] Propter duos filios à Gabinianis militibus interfectos. Cæsar. lib. III. de bello Ci. & Valerius lib. IIII. cap. I. QVAESTOR: Caninius: ad quem scribit fam. 28.

95.

MOLESTVS *mihi non erat,*] Non rogabat, ut subsidio uenirem. fam. 28 :

95.

ARTICVLATE] Huius uerbi uim uideo multos ignorare: & fuere etiam, qui mutandum censuerunt. Articulate ualet distincte, sumpta metaphora à membris in corpore articulatim diuisis. erat auté adhuc infans Attica, quæ neque satis integre proloqui, neque loquentem quiret intelligere, nisi articulate pronunciasses, ac tanquam singula uerba numerasses. est enim articulus in oratione, ut inquit scriptor rhetoricorum ad Herennium, cum singula uerba interuallis distinguuntur, cæsa oratione, hoc modo : Acrimonia, uoce, uultu aduersarios perterruisti. libro etiam I. de legibus contraria posuit fuse & articulatim.

Ex epistola VI. pagina 95.

ACCVSATORIS *eius*] P. Cornelij Dolabellæ.

95:

MECVM *egerat,*] De Tulliæ coniugio. & Nero hic est, opinor, de quo fam. 227 : est autem Claudiæ gentis patritiæ : nam & Claudij plebeij fuere, sed hi cognomine Marcellorum : patritij, Pulchrorum, et Neronum. hæc uberius in libro de familijs. AD MVLIERES : Terentiam, & Tulliam. FACTIS SPONSALIBVS : cum Dolabella.

95:

ἐξακανθίζειν.] Tanquam spinas euellere. & puto hoc dici : noli exulcerare animum meum numeratis

uitijs illius: non enim opus est, cum confecta res sit. hoc quidem lætari debemus, quòd eius obsequio & comitate mulieres ualde, ut audio, delectantur. neque enim satis probata superior Dolabellæ uita. quod & Celij epistola declaratur, fam. 22:

95:

PLACET hoc tibi?] Donasti frumento populum Atheniensem: probas igitur huiusmodi largitiones? NON IMPEDIEBANT: licet hoc per meos libros de Republica scriptos: quibus in libris improbaui equidem largitionem in ciues, (uidetur enim ad tyrannidem spectare) sed tua fuit in hospites liberalitas, in ciues largitio non fuit, quia tui non ciues, (Romanus enim, non Atheniensis ciuis es) sed hospites Athenienses: cum Athenis diu uixeris; ciuis autem fieri cũ posses, recusaris. Nepos in uita.

95:

QVONIAM Appius] Puto scriptum fuisse, QVOM IAM, antiquo more, id est, cum iam. sententia patet. Quanquam Appius de προπύλῳ Eleusine faciundo iam nõ cogitet, me tamen de προπύλῳ Academiæ iubes cogitare. 89: DE HORTENSIO: de interitu Q. Hortensij oratoris. In Bruti proœmio. DE RELINQVENDO: qui prouinciæ præesset. FRATRI AVTEM: prouinciam tradere. NEMO ERAT: præter fratrem, & Pontinum, Legatos, utrunque Prætorium: sed, fratri, non utile: Pontinus discesserat. reliquos duos Legatos, Anneium uidelicet & Tullium, neutrum Prætorium, Quæstori, præsertim nobili, sine contumelia non possum antefer-

re. fam. 26. CONTRA S.C. ultra annum à senatu decretum. TRIENNIVM: triennium enim Asiæ Quintus præfuerat. fam. 26. AD POPVLVM: uulgo in me coniicerentur.

96.

QVAE fortuita hominũ?] Placeret sic: QVAE FERT VITA HOMINVM. ut fratrem excuset; qui potuerit aliquid committere iracundius, contumeliosius, negligentius, non deprauatæ uitio uoluntatis, sed quòd ita ferat hominum uita, ut accidere & hæc, & similia possint. sic, Aetas fert, in oratione pro Cluentio: Natura fert, de Somnio Scipionis: Adolescentia fert, Terentius in Heaut. &, Vita hominum, pro Sex. Roscio. sin FORTVITA placet, ad uitia fratris addentur fortunæ casus.

96.

NON dimittebat,] Mansisset igitur in prouincia cũ patre: facileq́;, quia puer, & puer bene sibi fidés, commisisset, quod esset nobis magnopere dolendum. ID CENSERE: dimittendum. censebat autem Atticus, quia patris indulgentia deprauari filium intelligeret. 97:

96.

NON dico equidem &c.] Hoc significat: Nõ dico equidem, quod egerit, non laboro; sed tamen multo minus, quàm si fratrem reliquissem.

96.

SINE sorte] Quem illi sors non dederat Quæstorem, ut mihi Celium. DELEGIT: quem Hispaniæ præficeret. hic Marcello & Sulpitio Coss. Pompeii Quæstor Hispaniæ præfuit. eo anno petiit Tribu=

natum pl. insequenti cum Antonio collega pro Cæsare intercessit; & ,deuictis Afranio et Petreio,in Hispania pro Prætore à Cæsare relictus.

96.

ANTONIVM:] M. Antonium : quem in Gallia Cæsar hibernis præfecit. Hircius lib. VIII. de bello Gal. & oratione II. in Antoniũ his uerbis: Quæstor es factus: deinde continuo sine S. C. sine sorte, sine lege ad Cæsarem cucurristi. Quo planum fit, Quæstoribus prouincias assignari solitas S. C. sorte, lege. nã senatus decernebat, ut Quæstores sortirentur, uel inter se compararent: deinde sortitio, aut comparatio: tum de his lex Curiata ferebatur, si ordine res confierent.

96.

OFFENDEREM?] Non relinquerem? AVT ETIAM INQVIREREM IN EVM: antiqui libri, Bessarionis & Caualcantis, etiã alij duo minus antiqui, tamen manuscripti, VT ETIAM INQVIRERET MEVM. placet IN EVM: hoc sensu: ego sorte datum offenderẽ? ut offensus à me, mihi inimicus, etiam in eum inquireret, quem reliquissem? SENECTVTI QVIDEM NOSTRAE: cui, si tam nobilem adolescentem offendissem, impendebant inimicitiæ.

96.

παλιγγενεσίαν] Alij referunt ad generis nouitatẽ, ego ad dignitatẽ post exilij tempora renascentem. ante exilium enim, ut ipse testatur in epistola ad Catonem fam. 247: & prouinciam ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexerat: Auguratum denique, cum

non difficillime consequi posset, non appetierat : idem, post iniuriam acceptam, studuit quàm ornatissima senatus populiq; R. de se iudicia intercedere : itaque & Augur fieri uoluit; & eum honorem, qui à senatu tribui rebus bellicis solet, sibi expetendum putauit.

Ex epistola VII. pagina 96.

PERCVNCTANDO] Ages hoc tantũ cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: &, ut rem explicet, id est ut ipsa bona restituat, hortaberis. 71: 94: ALIQVID ITA TV: suspicor hoc esse ex ingenio: nam antiqui libri, Caualcantis & Bessarionis, ALIQVID AVT. probarem ALIQVANTVM.

96:

APVD duas ciuitates] Deposuit Laodiceæ, & Apameæ : easdemq; totidem uerbis ad ærarium retulit, sicuti lex iubebat, quam Consul C. Iulius Cæsar tulerat. fam. 75. 96:

PVERORVM] Vt inde Cicerones pueros secũ deduceret. 78. 96:

SED VOLO] Cupio Romã peruenire ante exitum anni, ut eo facilius impetrem de triumpho, dũ ij sunt in magistratu, qui supplicationes mihi decreuerunt. fam. 121. 96:

ESEAE] Sic in Caualcantis libro: Bessarionis autem, ESSE. utrunque deprauatũ. forte ISSI. nam ex Cilicia nunc Cicero proficiscebatur in diœceses Asiaticas, ut Laodiceæ & Apameæ rationes confectas prius relinqueret, dein nauim conscenderet. Issus autẽ

nota Ciliciæ urbs. est etiam manuscriptus liber apud amicissimum meum, in quo simpliciter: Nisi eum graviter ægrum reliquissem.

Ex epistola VIII. pag. 96:

NAVIGATIONIS tuæ,] Quia cõmode, & sine periculo ex Epeiro in Italiã nauigasti. 100. OPPORTVNITATE PILIAE: quæ tibi obuiam progressa, opportune aduenienti occurrerit. SERMONE EIVSDEM: quòd tibi Pilia narrauerit de Tullia mea Dolabellæ collocata. 95.

96:

EXERCITVM N.M.D.] Anno insequẽti petendi Consulatus causa. cũ enim lex esset, ut absentes Consulatum petere non possent; obtinuerat Cæsar decem Tribunorum rogatione, Consule Pompeio, ut & absens, & cũ imperio posset petere. CASSIVM TRIB. Q. Cassium Longinum, Tribunum pl. designatum, & L. Cornelium Lentulum Cruscellum, Consulem designatum. 96:

DE ILLO, qui &c.] Quem intelligat, obscurum est. repulsam quidem significari, non obscurum: quam tulerit is, qui se Ciceroni solitus sit anteferre. SORORIS TVAE FILII: Q. Ciceronis, quẽ frater meus ex tua sorore genuit: cui ego patruus sum. 66:

APHRACTVS Rhodiorum.] Quo periculose, tardéq; nauigauimus, ut integros XX dies consumpserimus. 165: 97.

AVCVPATVRI] Captaturi: ut, quæ pri=

ma se idonea tempestas obtulerit, ea utamur. tralatio ab aucupibus uolucres captantibus.

97.

DE rauduſculo Puteolano,] Forte, quòd pecuniam diſſolueris, C. Veſtorio Puteolano à me debitam. uide 58: 97.

VNVS hoſpes] Plus eſt, quàm, Dum unus hoſtis: cum non modo hoſtes, ſed & hoſpites Bibulus timuerit. 100: DOMO SVA: cum domo Conſul ſe tenuit metu Cæſaris collegæ.

97.

AT multa,] At longior fui.

Ex epiſtola ultima, pagina 97.

SOLENT tuæ compoſitiſſimæ,] Belliſſime cõſtructæ. nũc autem ſcripſiſti uacillãtibus literulis, manu à morbo minus firma. Lucilij uerſus in Oratroe ſunt.

" Quàm lepide lexis compoſtæ, ut teſſerulæ, omnes,
" Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.

97.

SCRIPSISSE.] Vt intelligerem, non grauiter ægrotare, qui cum febri tamen ſcripſiſſes: quam etiam febriculam nominares.

97:

φυρατοῦ φιλοτιμίαν] Aſſentior iis, qui φιλοτιμίαν hoc loco è Suida interpretantur auaritiam. ut Philotimus deſignetur, qui rationes turbauerat in nominibus Milonis. 94: 98. 97:

ILLAM ne attingas.] Alij, ATTINGAT. probo. DICES: Philotimo: ut ſciat eam me conſeruari

uari uelle ad apparatum triumphi. 99:

97:

PRVDENTIAM literarum tuarum?] Quia cum significare uelles, ἀθετεῖν te consilium de fratre relinquendo, aperte non scripsisti, sed tecto uerbo, ἐπέχειν, usus es. in quo tuam prudentiam perspexi.

97:

DVBITATIONE dignum?] Dubitandũ non erat, quin Quæstor Celius prouinciæ præponendus esset. quòd si quid esset dubitatione dignum, fratrẽ tamen relinqui cur placeret?

97:

τοῦτο μόνον] Hoc solum scribebas, ne Quintum filium relinquerem: causas, quare non esset relinquendus, nõ adscribebas. 97:

EADEM omnia,] Quid à fratre, si eum reliquissem, quid à fratris filio timendum esset. 96.

97:

NON fuit faciendum aliter,] Atque feci, qui Celium reliqui. DVBITATIONE LIBERAVIT: cum enim ἐπέχειν te uiderem, id est hærere, & suspensum pendere, incertum quid esset mihi faciendum de relinquendo; ἐποχὴ hæc tua mihi omnem dubitationem eximebat; cũ intelligerem, fratrem relinqui, tibi non placere. dubitare igitur non debui, quid mihi esset agendum. ἐπιχρονία: diuturna: quo uerbo adduci possumus, ut supra legamus, ἐπέχειν ter scribebas. Bessarionis tamen liber, TE.

97:

CENSORIBVS] App. Claudio Pulchro,

L. Calphurnio Pisone Cæsoniano. REFERATVR'NE: à Censoribus ad senatum, ut S. C. fiat de sumptu signorum & tabularum coercendo. fam. 123: MACTE SCRIBAS. ATHENIS: Bessarionis liber, MARCE ATHENIS: Caualcantis, IN ARCE ATHENIS. uerbum quidem SCRIBAS in neutro reperitur, ne in duobus quidem, quos habet amicissimus meus. corrigo igitur sic, & opinor recte corrigo: QVAESO, QVID NOBIS FVTVRVM EST? ut hoc dixerit Reip. timens. deinde, IN ARCE ATHENIS STATIO MEA NVNC PLACET: ut Attico, qui diu uixerat Athenis, significet, qua maxime urbis parte delectetur. STATIO: castrensi uerbo usus est, quia cum militibus erat.

IN LIBRVM VII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 98.

VT PHILOSOPHI ambulant,] Philosophus enim Saufeius ex hæresi Epicurea: & omnes philosophi, quia præter sapientiam nihil curent, tarde solét ambulare; tardissime auté Epicurei, quia molles, & laboré fugientes ex Epicuri magistri doctrina.

98.

LEGIONIBVS Cæsaris] Quas Cæsar Placentiam Idibus Octobribus adducturus esset. 97: φιλοτιμία EIVS: Philotimi: de quo 97:. SECVS: falsum, de prouincia scilicet fratri tradita. 97: DIMICATIONEM: ciuilem.

98:

MEVM proprium πρόβλημα] Quæstionem ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæsaris, an Pompeij, cum mihi uterque sit amicissimus. À PRINCIPIO: iam ante exilij mei calamitatem: quam ideo subij, quia me ad Cæsaris et Pompeij perniciosam Reip. societatem, cum inuitarer, non adiunxeram.

98:

ἀλλ' ἐμὸν] Homeri uersus in Odyssea lib. IX. quem etiam in epistola ad Cæsarem fam. 210. usurpauit. non potuisti, inquit, persuadere.

98:

OPTIME meritus;] Cum mihi exulanti reditum in patriam unus maxime confecit.

98:

NEC mihi iuncto] Ita putabam, ea coniunctione consuli tum dignitati meæ, tum etiã saluti. IVNCTO, Pompeij ad amicitiã refertur: SENTIENTI, ad opinionem de Republica. neque me, inquit, ob amicitiã Pompeij peccaturum aliquando in Republica putabam; neque Pompeium ea sensurum, quæ ego si sequerer, contentionem cum Cæsare susciperem.

98:

NVNC sentiat,] Quòd eadem non semper sen

ſerit. CVM ALTERO VINCI: cum Pompeio. 98:

NE ratio abſentis,] Ne poſſit abſens Cæſar Cõſulatum petere. quod ei lege lata à decem Tribunis plebis populus cõceſſerat. VT EXERCITVM DIMITTAT: depoſito imperio urbem ingrediatur, Cõſulatũ petere ſi uult. Hæc agentur à Pompeianis, id eſt à Conſulibus, & omni ferè ſenatu.

98:

NON eſt locus] Id agam, ne contra Cæſarem ſententiam dicam: tergiuerſabor, quantum in me erit: ſed Pompeiani non permittent, urgebunt.

98:

DENSAE dexteræ?] Quas Cæſar mihi cum ſuis obijciet, quaſi eas uel oblitus ſim, uel contempſerim. VT ILLI HOC LICERET: ut poſſet abſens Conſulatum petere. AB IPSO: Cæſare. RAVENNAE: quò Cæſar quotannis ad conuentus agendos uenire ſolitus erat. DE CELIO: ut M. Celium, amiciſſimum meum, Tribunum pl. inducerem ad legem ferendam de habenda Cæſaris abſentis ratione. quod factum eſt: latum enim à decem Tribunis plebis, id eſt ab uniuerſo collegio, Conſule tertium Pompeio; quo anno Tribunus plebis fuit M. Celius, ut ex Pediano cognoſcitur in argumento Milonianæ.

98:

A CNEO noſtro] Vide infra, 120. & epiſt. fam. 83: & in Cæſaris de ciuili bello libro I. 129.

99.

ILLO DIVINO] Hoc uidetur dictum eſſe

ad gloriam Pompeij, quia Consul sine collega ex S.C. creatus fuerat, quo liberius posset perturbatam ciuilibus discordijs Rempublicam constituere: sed cum ironia dictum: quippe, cum ipse Consul pugnauerit, ut de habenda absentis ratione lex ferretur: quod contra morem maiorum, contráq; Rempublicam fuit. 120.

99.

ALITER] Contra Pompeium. αἰδέομαι: uide supra, 25: 99.

HANC ego plagam] Quam mihi nunc uideo esse accipiendam, quia necesse est in dicenda sententia aut Pompeiũ offendam, aut Cæsarem. EFFVGI: quoniam abfui. MARCELLORVM: quia profectus ante est in prouinciam, quàm M. Marcellus referret de successione Galliarum. & anno proximo, Cõsule C. Marcello, de prouincia decedẽs, tamen ad Vrbem nõ peruenit, tribus mensibus in itinere consumptis. & dicit EFFVGI, quia licet C. Marcellus Consulatum nondum peregisset; tamen, quod erat eius anni reliquum, uidebat sibi esse in itinere ponendum.

99.

VT stultus] Primum in senatu sententiam rogari, honorificum uidebatur. nunc, inquit, ea me non tenet ambitio. quin ideo triumphum petam, ut extra Vrbem maneam cum iustissima causa, dum de prouinciarũ successione conficiatur. dicat igitur uel stultus suã sententiam in senatu primus, nõ laboro. NIL MISERIVS: prouincia. 99.

OMNIA illa prima,] Quæ primis literis ad te scripsi de comitum meorum continentia.

99.

VT ego amicior inuenirer] Quasi deberem ærarij nostri emolumentum negligere, qui Cilicum et Phrygum ærarijs consulueram, nullũ ab ijs sumptum neque in me, neque in meos fieri passus. 90:

99.

EX supplicatione,] Mihi decreta: quæ solet esse triumphi prærogatiua: nam ferè triumphus eam consequitur. PLVS DECREVIT: quia cũ mihi supplicationem non decerneret, tamen in sententia sua summis me laudibus ornauit, cum diceret, innocentia potius, & mansuetudine mea, quàm ui militum, aut benignitate deorum, prouinciam esse seruatam. is autem fuit M. Cato, ut fam. 247: IRATVS HIRRVS: ut à me in Auguratus petitione superatus. uide fam. 113. 121. 99:

SCRIBENDO] Senatusconsulto: quod ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, fieri solet. fam. 248. 99:

DE sententia Catonis,] Supplicationem non decernente. 101. 99:

QVID ille sententiæ dixerit,] Iniuriam Catonis in supplicatione non decernenda Cæsar commemorat: laudes, quas mihi idem Cato sua sententia tribuit, dissimulat. 99:

POTVISSE impedire,] Si, cum de hostibus ageretur, numerum postularet. fam. 121.

99:

MIRVS est &c.] Placeret, merus: &, germanus Lartidius, expono, quòd Lartidij famosi furis

persimilis esset. intelligit enim Philotimum: quem & supra non optima fide bona Milonis administrasse ostē dit. 94: 97: HOC PRIMVM: quod proxime sequitur de Pretiana hæreditate. ACCESSIT CVRA DOLORI: ad dolorem ex amici morte susceptum accessit cura expediendæ hæreditatis. 97: QVIDQVID EST: etiā si nō ita magna sit hæreditas, ut de ea ualde laborādū uideatur. 97: ILLE: Philotimus, ut opinor. 99:

ἄμεμπτα] Si ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, nō erit quòd factum meum Philotimus accuset, tanquam sibi diffidentis, cum te, non quemuis, illi præferam, in pecunia triumphali, non domestica. ἄμεμπτα: causam accusandi nullam. VT LVBEBIT: tibi: faciam de Philotimo, quod suadebis: tuum consilium sequar. refertur enim ad illud, Diiungere me ab illo uolo. in Bessarionis libro, VIDEBIT pro LVBEBIT: quod fortasse VIDEBITVR esse debuit. 99:

EXPERIAMVR.] De triūpho: nisi enim caute, considerateq; experimur, fortasse Tribunorum pl. intercessionem eliciemus. hoc tu cogites uelim: tecū simul ego cogitabo: ut ad euitandam intercessionem aliquid excogitemus.

Ex epistola II. pagina 100.

AVSTER mitis] Duabus causis adducor, ut suspicer de mendo: primum, quia MITIS non necessaria dictio, cum idem significet, quod LENISSIMVS, atque etiam multo minus: deinde, quia ueteri-

bus in libris scriptum uideo ANCHES MITIS.

100.

MANVM non amabã] Abundare puto MANVM, et esse non necessarium glossema: ut legatur, Ad similitudinem tuæ literæ. quod enim solet esse in re petendo uerbo uenustatis, id sentitur in uerbo AMABAM; si MANVM iteres, non item. alijs aliter fortasse uidebitur: ego de meo sensu iudico.

100.

TIRONEM] Qui mihi in memoriã redigitur mentione Alexidis, quoniã uterque similem nobis operã præbet. Alibi: Quod meus ad te Alexis facit. erat enim uterque à studijs, & epistolis. DILIGI: ipsum. EO: eius consuetudine.

100:

DE TORTORIO] Consentiunt cum impressis manuscripti libri. ex ingenio autem possim equidem afferre, quæ uerisimilia uideantur: sed in obscurissima re diuinãtes cur inania captemus? ueri autem simile hoc sit, DEPORTO RO. id est deporto Romam.

100:

CICERONVM] Puerorum. sic 78. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum. COHORTIS PRAETORIAE: cohors prætoria est, quæ cum in castris, tum in agmine, atque acie semper adest Prætori. erant autem duæ, una euocatorum militum, altera nobilium adolescentum, qui sua sponte cũ Proconsulibus exibant, duntaxat ob hanc causam, ut usu rerum peritiores domum redirent.

100:

FECIT palàm] Fecit hæredem præsente cohorte prætoria uniuersa: cum alij non palàm, sed paucis adhibitis testamentum facere solerent. TE EX LIBELLA: omnium bonorum hæredem. nam libræ nomine significatur omnis hæreditas. ME EX TERVNCIA: teruncia quarta pars est libræ: ergo & quarta pars bonorum. scriptum erat in testamento, ut Atticus, hæres ex libra, quartam deinde partē Ciceroni attribueret. & LIBELLA dixit, familiariter iocatus de Attici emolumento.

100:

THYAMIM] Fluuium, qui, ut inquit Thucydides libro I. Thesprotidem, Cestrinamq; discriminat. & Atticum in Thesprotia habuisse possessiones, dixit 92: Puer autem Q. Cicero significatur.

100:

PROBARI tibi] Contra sententiam Epicuri tui: qui cum diceret, alterius causa fieri nihil oportere, ad se ipsum omnia esse referēda; tollebat στοργὴν φυσικὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα. 100:

BENE CONVENIANT,] Omnes libri ueteres, Bene eueniat: omnes etiam, quos uiderim, Prudentius, paulo post, non, Pudentius. Legamus igitur cum antiquis libris hoc modo: Bene eueniat, inquit Carneades, spurce, sed tamen prudentius, quàm Lucius noster, & Patron: qui cū omnia ad se referant, nec quidquam alterius causa fieri putent; & cum ea re &c. Exponamus autem sic: Carneades in finibus bonorum & malorum multa tenet cum Epicuro, & spurce te-

net: idem cum aliis, ut puta Stoicis, Academicis, Peripateticis, amorem naturalem erga liberos, cæterosq; homines tenet, & prudenter tenet, prudentiusq; quàm Epicurus, qui omnia ad se refert: cum Carneades multa faciat eorum causa, quos naturaliter amat: alioqui inanis esset omnis amor, cum ii, qui omnia ad se referũt, eo ipso quòd se solos ament, omnia sua causa faciãt. optat igitur Carneades, ut recte eueniat in illis primis ac summis naturæ bonis, in quibus liberi sunt, quos ipsi nobis fingere ad uoluntatem non possumus. Tecum, inquit, Attice faciunt natura & Carneades: qui quidem etsi uoluptatem in primis bonis habet, in quo spurce cum Epicuro sentit; non tamen habet solam; in quo prudentius, quàm ille, sentit. cum uoluptate enim primis in bonis numerat ingenium, memoriam, ualetudinem, uires, formam, liberos, amicos; quos optat sibi contingere, quales uult; quorum causa, non solum sua, multa faceret; contra quàm Epicurus. IN IIS LIBRIS: de Rep. 101.

DE RAVDVSCVLO Numeriano] Quòd paruam pecuniam mihi à Numerio debitam exegisti. INTEGRITATIS, IVSTITIAE: cum hæc in me esse dixit in sẽtẽtia sua. NEGAVIT: supplicationem. A' PVERO: M. Cicerone filio. 101.

QVI eadem liber non iuraret:] Drusus Prætor, cum is, quem manumiserat, eadem liber non iuraret, quæ seruus iurauerat, negauit se manumisisse. negabo ego quoque: quoniam istos, memores beneficii quos putaui futuros, improbos ingratosq; experior. ADDI=

XISSE: *iussisse, pronunciasse.* VINDICARENTVR: *in libertatem: quòd præter ipsum alios quoque adesse oporteret, qui uindicarent. aderãt enim corãm Prætore dominus, seruus, uindex, testes, scriba: neque sine his iusta erat addictio liberorũ in hoc genere manumissionis.* 101.

PARTHI *faciunt,*] Sic expono: *Parthi, à quibus maxime timebamus, cum repente discesserint, faciunt, ut nihil mihi iam magnopere timendum putẽ, cum uideam solere ea, quæ magnopere timeantur, quãdoque ad nihilum recidere.* REPENTE: *summa nostra felicitate.* 98: SEMIVIVVM: *metu exanimatum, qui porta pedẽ efferre non auderet.* RELIQVERVNT: *ex ipsius prouincia discedẽtes.* 95:

Ex epistola III. pag. 101:

À TE *ipso scriptæ:*] *Ex quo de tua ualetudine coniecturam feci: nam Alexidis manus indicabat te non ualere.* 101:

DICAEARCHO *assentiri*] *Non quòd Dicæarchus nominatim prouinciarum administrationem, sed quòd γενικῶς πρακτικὸν βίον laudaret, ergo & prouinciarum administrationem. Atticus contra: ut qui Ciceroni auctor esset decessionis, cum primum ei per S.C. liceret. alioqui Dicæarchus ualde Attico probatus.* 32. 101:

NOSTRA *contentione*] *Quod cupidissime expetiui, ne diutius anno in prouincia manerẽ, id perfectum quidem est, sed nõ nostra contentione, aut stu-*

dio, uerum quia nó est uerbum unquam in senatu fa= ctum, quo diutius anno maneremus. parui senatuscon= sulto, quod erat, ne quis prouinciam diutius anno admi nistraret. itaque culpam istius rei non sustineo, quòd minus diu fuerim in prouincia, quàm fortasse mihi fue rit utile. utile autem fortasse fuit, quia cum in ipsam flammam ciuilis belli nunc intelligam me uenire, in di= micatione duorum mihi amicissimorum utram parté eligam, maximo est cum animi dolore cogitandum. 99.

101:

HOC *melius?*] Quòd decesserim. OPPOR TVNE DICI: *uulgo: ut in hac re.*

101:

HAVD *multum requireres*] Diceres me illum ipsum, quem in sexto libro de Republica informaui. a= gerem enim, & libere dicerem, quæ de Republica sen= tirem. quod ne faciá, impedimento est triũphi cogita= tio. fore enim intelligo, ut libere agens de Republica, multos offendam, quos in triumphi petitione aduersa= rios habere nollem. 104. NVNC IPSVM: *nũc, cum iam de triumpho statuerim.* & est genus loquen= di cum emphasi usurpatum, ut libro XII. Nunc ip= sum ea lego, ea scribo, ut ij, qui mecum sunt, difficilius otium ferant, quàm ego laborem. REM TAN= TAM: *triumphi cogitationem.*

102.

ESSE *cum imperio:*] Extra Vrbem manere. nam Vrbem ingredientes imperium deponebant. 99. ILLVM: Cæsarem. FABIO, CANI= NIOQVE: Gallo, & Rebilo, utroque Cæsaris Le=

gato. Comm. lib. VIII. III.

102.

CVSTOS Vrbis] Mineruæ statua; quam in exilium proficiscens, in templo Iouis in Capitolio posuit, cum hac inscriptione, CVSTOS VRBIS. 198. 102.

QVIBVS tu es contentus;] Scribis enim, in hac ciuili controuersia te satis putare, si ego tantum id agam, quod Volcatius Tullus, & Seruius Sulpitius, homines consulares, qui se neutram in partem ualde iactabunt. SI LICERET: non licet, quia utrinque uideo pugnari non de Republica, sed de unius hominis potentia. 102.

CONSVLE isto ipso] Cæsare: qui nunc se Rempublicam ait defendere, oppressam potentia paucorum: cum eam Consul idem afflixerit, exitiosis legibus per uim latis. IN CVIVS CAVSA REIP. SALVS CONSISTEBAT: quòd exilio Tullij infirmarétur acta senatus: senatus. n. Catilinã dãnauerat. DEFENSVS: à Pópeio. POSTERO ANNO: Consulibus Pisone & Gabinio, cum in exiliũ indignissime sum pulsus. ILLO MODO: per uim: quia C. Trebonius Tribunus pl. qui legem ferebát de prorogandò in alterum quinquennium Cæsaris imperio, M. Catonem legi obsistentem in carcerem duxit. PVGNATVM: à Pompeio tertium Consule. 99. 120. VNO CIVE: Cæsare: in quem unum translatæ uires Reip.

102.

τὸ σκάφος τῶν Ατρειδῶν :] Tutioré partem : ut

in classe Achiuorum tutissima nauis Agamemnonis et Menelai Atridarum . uel : utram principum partem sequar. σύντομα : breuia. dic breuiter, quid sentias.

102:

DAMNATOS,] A' iudicibus. IGNOMINIA AFFECTOS: à Censoribus. C. CASSIO: prænomen suspicor abundare, & intelligendum de Q. Cassio Tribuno pl. qui ad Cæsarem cum Antonio & Curione confugit. fam. 260.

102:

ILLAM urbanam, ac perditam plebem,] Plebs enim rustica laudatur, urbana non item: ut rusticæ tribus ingenuorum, urbanæ libertinorum. Plinius, Pedianus. QVI AERE ALIENO PREMANTVR: in quibus Dolabella.

102:

OMNIS debet,] Duriuscule positum, pro omnes debēt. IN ALTERAM PARTEM: in Cæsaris partem, quia rebus omnibus abundat. ORNAVIT: supplicationes ei decernens, quas idē mihi ante negauerat. 101:

102:

VNVM etiam] Vnum addam de Rep. DE SVA SENTENTIA: quòd ob amicitiam Curionis, & odium Appij, à Rep. defecerit. fam. 125:

102:

CVNCTI Luceijs sint addicti?] Bessarionis liber, ENVCI LVCEIS SINT ADDITI. locus deprauatus.

102:

ID *reliquum*] *Reliquũ illud pecuniæ.* NON ACCVSABIMVR: *ut negligentes.*

103.

AMICORVM *multitudine*] *Vel creditorũ: ut exhaurire nobis omne æs alienum non licuerit, cum nimium multis deberemus: uel, temporibus eorũ: quod ait in proœmio libri* II. *de Off.*

103.

SERPERASTRIS] *Forte,* CERBERASTRIS: *quasi, famelicis hominibus, & ad pecuniã, tanquam Cerbero ad offam, latrantibus. aut* SERPERASTRIS, *uilissimis hominibus, qui nihil sublime cogitent, sed humi serpant, pecuniæ, qua nil sordidius, addicti.* 99. NEMINEM: *nullius pretij. Bessarionis liber,* NEMO.

103.

TABVLAS] *Testamenti: quibus hæredem fecit te ex libella, me ex teruncia.* 100:

103.

HORTENSII] *Non oratoris, sed filij. &* LEGATA, *quæ hæres debebat testamento patris.* QVID HOMINIS SIT: *quid agat, ut se gerat.* NESCIO ENIM: *Puteolanum fuisse M. Celium, apparet ex oratione pro ipso. Cũ, inquit, omnia, quæ ad portã Flumentanam sunt, Celius Puteolanus emerit, nescio, cur ego contra omnia, quæ Puteolis sunt, non emam, si modo ab Hortensio filio in auctione uendentur. & per iocum, Homo Puteolanus portam Vrbis occupauit, cur ego Puteolos non possim?*

103.

IN *addiderim:*] *In principio epistolæ ultimæ libri* VI. ET TAMEN: *contra sententiam tuã.* DE RE VIDERO: *sit oppidum, an locus, nunc non disputabo: ego quidem ut de loco sum locutus.* A' C. LAELIO SCRIBI: *id ipse non inficiatur in prologo Adelphorum.*

103:

HOC *mihi* ζήτημα] *Quod proxime sequitur de Cæsare. de quo multo est magis considerandum, quàm de Piræeo.* ILLE: *Cæsar, ut eius causam ne oppugnem.* RELIQVVM QVANTVM SIT: *quantum illi pecuniæ debeamus.* 71. 107.

103:

SI LANGVIDIVS;] *Si languidius de Republica sensero, facis hoc, dicet aliquis, quia nummos Cæsari debes: si fortiter, statim soluendum erit.* ALIQVIS: *Põpeianus.* REPETAT: *Cæsarianus.* A' CELIO: *trapezita: de quo lib.* XII.

103:

TARTESSIVM] *Cornelium Balbum Gaditanum, Cæsaris amicum. ex Gadibus enim alteram Tartesson esse dictã, Plinius tradit lib.* V. *cap.* XXII. EXEVNTI: *è senatu.* NVMMOS: *Cæsari debitos.* CVRARE: *planius,* CVRARI: *nec male tamen,* CVRARE.

103:

ETIAM] *Etiam superest, quod scribam. usitata locutio in familiaribus epistolis.* 8. GENER: *Dolabella.* RELIQVA: *mores non omnino probandi.*

bandi. 95: 103:

APERVIMVS.] Scis enim, cum de moribus aliorum, qui me socerum cupiebant, diligenter scrutaremur, quales eos inuenerimus. APERVIMVS: quasi intime cognouimus, aperientes introspeximus. Bessarionis tamen liber APERIEMVS: manuscripti duo apud amicissimum, APERVERIMVS: placet. 103:

PER TE egimus,] Vt ei Tullia collocaretur. REVM: reuertentibus enim ex prouincia sæpe erant qui diem dicerent, quòd prouinciam auare, aut crudeliter, aut denique contra quàm è Republica uideretur, administrassent. RENTVR: irati, quòd eos à Tulliæ coniugio reiecerim. NEMO OFFERET: Bessarionis liber, OFFERRET. duo manuscripti apud amicissimum, OFFERET. quos sequor: ut sit: ego enim pecuniam, ut ab accusatione desistant, nõ offeram. 103:

A' PONTIO] Apud Pontiũ scripta, in Trebulano. 69:

Ex epist. IIII. pag. 103:

FRVGI] Quod proprie de libertis usurpatur, ut epist. fam. 63. Dionysius autem libertus erat, ut patet supra 62. 104.

SVSCIPERE PARTE EI S suas,] Polliceri se pro sua parte adiuturum. REM: de triumpho. TRIBVNVM: qui deinde triumphum intercessione impediret. PROLIXIVS: abundãtius. ILLVM: Cæsaré. DE TOTA RE:

quam cum Hircio examinauit. AD SCIPIONEM: Pompeij socerum: ad ipsum tamen Pompeiũ non uenisse. Hic ab impressis dissentiunt manuscripti libri: VENIRE habent, non VENISSE.

104.

ILLVM,] Cæsaré. ALTERVM CONSVLATVM: ut alterũ Consulatum absens petere posset. 102. HAEC: summam potentiam, summã dignitatem. RVERE: contra Rempublicam.

Ex epistola V. pagina. 104.

INVALETVDINE] Ex quartana. 100.

104:

NIHIL unquam] Quod agerem tua causa. LVSCENIO: malo Tuscenio, ex antiquis lapidibus. DIONYSIVM: qui tibi, quid actum à me sit in rebus tuis, optime narrabit. 87. 89:

104:

IN Arcanum] Quinti fratris fundum: cum obuiam uiro uenire debuerit. MEVM CONSILIVM: qui negare uelim illum à me liberatũ. 101.

104.

PONTINVM] Prædiũ ad Pontinas paludes. & ita ratio dierum constat: Pridie Cal. Tarracinam, Calendis in Pontinum, IIII. Nonas in Albanum, III. Romam. uerbum SVMAM crediderim abundare, & additum ab aliquo, qui de Pontino Ciceronis Legato acceperit.

104:

ITER Pōpeij] Cũ potius ad Vrbé manere debedat, quod Respublica, hoc rerũ tumore, uideatur eius tũ

consilio, tum etiam præsidio indigere. erat enim Pompeius cum imperio, Hispaniarũ Proconsul, quas absens per Legatos administrabat.

104:

SI HIC sinat:] Si per Cæsarem liceat. NOSTRVM NEGOTIVM: triumphum significari, manifestum est. 104.

Ex epistola VI. pagina 105.

οὐ γὰρ &c.] Homeri uersus ὀδ. μ.

105.

SED rursus] Quia dixerat se dicturum quæ nõ sentiat; in quo nõ uidetur officio fungi boni ciuis: quasi peccatum suum excusauit. dicere quæ non sentias, malum est: sed rursus & hoc malum, me in tantis rebus à Pompeio dissidere.

Ex epistola VII. pagina. 105.

PRIVATIVS] Bessarionis liber, PVTATO: Caualcantis, PVTO. in hac dissensione librorum etiam atque etiam est considerandum.

105.

PHILOGENES] Libertus tuus. 89: QVOAD LICERET: conuenerat inter nos, ut pecuniam sumerem à Philogene tuo: non sumpsi, quia non opus fuit: permisi, ut ipse uteretur, quoad meæ rationes ferrent. uide 75. 76.

105:

GRAVI de causa] Meum enim aduentũ expectasset, ut, si de triumpho impetrarem, mecum simul

Vrbem ingrederetur. 104:

105:

COMPITALITIVS dies] In oratione in Pisonem suspicor esse mendum, & legendum, Cum in Calendas Ianuarias compitalitiorum dies incidisset, nõ, ut est in uulgatis libris, incidissent. unum enim fuisse diem compitalitiũ, patet ex Macrobio, & Varrone. ALBANVM: Pompeij. FAMILIAE: cuius hilaritatem die festo meus aduentus interpellaret.

105:

TVA λῆψις] Quartanæ correptio. TE COMMOVERI: in Albanum uelim te ad me uenire: sed rursus nolo te commoueas incommodo ualetudinis tuæ.

106: 105:

MOLITVS erit,] Vt intercedat Tribunus aliquis, ne possim triumphare.

105:

Ἀβδηριτικόν:] Ridiculũ: risu dignum Democriti Abderitæ: nã neque iure fieri, neque necessarium esse, etiam si Respublica id ad Pompeium referat.

105:

VTAR ea porta,] Si Pompeius ideo perget in Siciliam me mittere, quia imperium habeam: ego, ne mittar, statim, quæ prima porta erit, ea in Vrbem ingrediar, abiecto imperio simul & triumphandi consilio.

105:

PER quem sine imperio] Cum enim factum esset S.C. ut successores in prouincias mitterentur, C. Curio Tribunus pl. Cæsaris causam defendens intercessit: & cũ de intercessione referretur, primaq; M. Mar=

celli ſententia pronunciata eſſet, qui agendum cum Tribunis pl. cenſebat; frequens ſenatus diſſenſit. ergo ſenatus culpa ſucceſſores non miſſi: itaque ſine imperio prouinciæ, id eſt ſine magiſtratibus.

105.

SI CVM eo agi] Quo modo agebatur cũ Tribunis plebis? fiebant in eos ſenatuſconſulta acerrima, niſi interceſſionem remitterent: ut de domo Ciceronis, cũ ſententiæ grauiſſimæ dicerentur in Serranum, qui ſenatuſconſulto interceſſerat, pertimuit, & interceſſionem omiſit. epiſtola II. libri IIII.

106.

QVID ergo?] Cum igitur omnia uideas infirma pro Republica, & imparata ad bellum, cenſes dandum Cæſari, quod poſtulat? LEGIS DIES: uide epiſtolam ſequentem, in extremo.

106.

CVM id datum eſt,] Datum enim Cæſari eſt à decem Tribunis pl. lege lata, non ſolum ut abſens, ſed etiam ut exercitum retinens petere Conſulatum poſſet. uel quòd ita in lege ſcriptum eſſet: uel quòd cum daretur, ut abſens peteret, ſequebatur, ut & illud daretur. ideo enim abſens petere uult, ne exercitum dimittat: datur autem ut abſens petat, datur ergo ſimul ut exercitum retineat.

106.

ANNORVM decem] Per tot enim annos Cæſar Galliam obtinuit, contra legem Semproniam. Hoc ſi placet, placent & illa quamuis iniuſta, me patria pulſum à Clodio, quem Cæſar Conſul ad plebem traduxerat; agrum Campanum diuiſum; Clodium adoptatum

à M. Fonteio; L. Cornelium Balbum Gaditanũ à Theophane Mitylenæo. hæc enim in actis Cæsaris numerantur. In oratione tamen pro Cornelio Balbo adoptioné Theophanis, quã hic improbat, exagitatam ab accusatore tempori seruiens defendit. ITA LATVM, PLACET? hoc significat: Si dicam, non recte latũ de decem annorum imperio; dicam in Pompeium, quo pugnante latum est, qui me illa reprehendere nó uult. quæ si probo; probem simul & ea necesse est, me pulsum, agrum Campanum diuisum etc.

106.

LABIENI] Cæsaris Legati. DIVITIAE: à Cæsare datæ. MAMVRRAE: quippe qui primus Romæ parietes crusta marmoris operuerit totius domus suæ in Celio monte, columnis omnibus è marmore solidis, Carystio, aut Lunensi, cum esset præfectus fabrum Cæsaris in Gallia. Plinius. BALBI HORTI: quos Pompeius dono dederat. 150.

106.

TRANSPADANI,] Epist. fam. 261. de Cæsare, Gallias, inquit, habet ambas inimicissimas, præter Transpadanos. PLEBS VRBANA: infima uidelicet, & perdita, ex urbanis tribubus quatuor; in quas transferri, ut inquit Plinius, ignominiæ fuit. 102.

106.

E' LEGE] A' decem Tribunis pl. lata. RATIO: absentis, in petitione Consulatus.

106.

QVID sit optimum] Optimum cum ualentiore non pugnare. QVID FVTVRVM: ad

utram partem uictoria inclinatura.

106.

ID ENIM agere uidebatur] Qui iam pube=ſceret: aut, qui ſe colere & ornare diligentius incipe=ret, ut ſpeciem adoleſcentis aſſequeretur: quod ferè illa ætas ſolet

Ex epiſt. VIII. pag. 106:

DIEM tuum] Diem quartanæ: τὴν λῆψιν. 105:

106:

RECTVM SIT] Præſertim mulieris teſta=mento: quaſi magis licere uideatur mutare nomen, cũ à uiris adoptemur. Dolabellæ uero eo minus licet, cui non omnia bona, ſed nonam partem duntaxat Liuia legauerit. erat enim in triente cũ duobus cohæredibus, ut ad eum quaſi triens trientis, id eſt trientis tertia pars pertineret. QVANTVM: quantum bonorum in Dolabellæ tertia parte trientis. MVTARE NO=MEN: ut ex Cornelio Liuius fieret.

106:

LAVERNIVM] Hoc Lauernium non me=mini. alij LITERNINVM: ut de fundo acci=piatur. Beſſarionis liber, LARVERNIVM.

106:

PARARI,] Vt eius ratio abſentis ne habea=tur.

107.

OCCVRREBAT:] Quem timens à dimĩ=catione abhorreo. SIMVLATAE: quam Cæ=ſar ſe uelle ſimularet, cum re uera belli cupidus eſſet. PERICVLIS: quid enim non audebit Cæſar Cõ

ſul cum Quæſtor eius Antonius tantum auſus ſit? quod paulo poſt ſubijciet. ANTONII: Tribuni pl. qui paucis poſt diebus cum Caſſio collega ad Cæſarem profugit. fam. 260. 107.

A' TOGA pura,] A' prima adoleſcentia, poſt XVI. annum finitum. 80. DAMNATIS: de ambitu, lege quam Pompeius tertium Conſul tulerat. qua lege damnatos Cæſar, uicto Pompeio, mox omnes reſtituit. ARMORVM: quæ minari uidebatur Antonius. ILLE: Pópeius. IPSVM: Cæſarem. QVAESTOR: Antonius: Quæſtor in Gallijs. 96. et Hircius lib. VIII. 107.

TIMERE] Vt ſimulatam, & periculoſam. 107.

IRA relinquendæ Vrbis] Hunc locum ut mendoſum eſſe ſuſpicarer, primum ipſa me adduxit ſententia, obſcuris inuoluta uerbis; deinde uarietas antiquorũ librorũ: Caualcantis enim exemplar pro IRA habet "I": Beſſarionis auté, INFRA: alij duo, ITA. mini me tamen diſplicet IRA: hoc ſenſu: Ex illa ſententia de pace fugienda, in qua ipſe eſt, quia pacem ſimulatã putat; ſequitur, ut Vrbé ſibi uideat eſſe relinquendã. ad bellum enim neque paratus eſt, neque parare poteſt, cũ nihil adhuc ſenatus decreuerit, aut populus iuſſerit. IRA: neceſſitas ei moleſtiſſima. MOVET: perturbat. VT PVTO: quia Pompeius hoc quidem occultabat; ne, ſi diceret Vrbem eſſe relinquendam, omniũ animi ad pacem uel iniqua conditione inclinarent; cũ bellum ipſe mallet. 107.

BVSTVM Baſilij] Pediani uerba hæc ſunt

" in Miloniana: Via Appia est prope Vrbem monumen
" tum Basilij: qui locus latrocinijs fuit perquam infamis.
CVM SIT NECESSE: hoc, et quæ proxime se
quuntur, illud spectant, Quod horum malorum mini=
mum putes. COMITIA: consularia.

107:

TAMEN quiescat,] Prohibere comitia Cæsar
potest uel iure, uel armis: iure, si paret intercessorem
Tribunum, qui comitia impediat, tamen ipse quiescat,
nec arma moueat: armis, si non adhibeat intercessoré,
sed exercitũ adducat. 107:

REM adduci ad interregnum;] Cum enim co=
mitia usque eò protrahuntur, ut insequens annus sine
Consulibus sit, interregnum dicitur. Res igitur adduce=
tur ad interregnum, si Cæsar per Tribunos pl. non pa
tietur haberi comitia sine sui ratione.

107:

SENATVM impediens,] Senatusconsultis in
tercedens. CIRCVNSCRIPTVS: facto
aduersus eum senatusconsulto. eodem sensu de Clodio
dixit in oratione pro Milone: Senatus, credo, eum Præ=
" torem circunscripsisset. & de Octauiano Philippica
" XIII. parata de circunscribendo adolescente senten=
" tia consularis. est enim in circunscriptione ignominia,
" et priuatio iuris. INTERCLVDENDVS:
hoc enim, nisi Vrbe relicta, fieri uix potest.

107:

CONTRA dici nihil possit.] Non enim petet
absens; quod contra leges est: sed presens, tradito exerci
tu; quod usitatum. SIC MALO: ut Consula=

tum petat tradito exercitu. ISTVC IPSVM SIC: Cæſarem, tradito exercitu, ad Conſulatus petitionem uenire. SI ID VOLET: ſi tradito exercitu uenire uolet ad petitionem Conſulatus.

107:

VIDE Conſulem] Ecce iterum habebimus Cõſulem, qualem habuimus Conſulatu priore, perditum ſcilicet, & Reipublicæ exitioſum.

107:

ET eo Conſule,] Eo magis eſt timendus Conſul, quia, eo Conſule, Pompeio deliberatum eſt ab Vrbe diſcedere, & ad Hiſpaniæ adminiſtrationem ſe conferre. in quo præſente magnum eſſet Reipublicæ præſidium contra factioſi Conſulis conatus.

107:

RECVSARI non poteſt,] Si enim, tradito exercitu, uolet ad comitia uenire, recuſare non poſſumus. INEAT GRATIAM: quia, cum ex lege à decem Tribunis pl. lata poſſit abſens, et exercitũ retinens, Conſulatum petere; tamẽ de ſuo iure decedens, ne mali exempli rem inſtituat, tradito exercitu ad comitia ueniat. TOLLAMVS: omittamus. VT IDEM DICIT: paulo ante dixit, Putat aliquis: nunc de eodem accipe, & proxime, cum inferet, Vt ait idem. inducit enim optimatem Reip. cauſam cõtra Cæſarem agentem, & de tota re deliberantem. PRAETERIIT TEMPVS: quo modo præterijt, cũ ad Cal. Martias Cruſcelli Cõſulis finiatur annus, qui eſt nonus ex quo Cæſar in prouinciam iuit? non loquitur de tempore præterito, ſed quaſi præterierit.

108.

IMPEDIS:] Per Tribunos pl. MEI RATIONEM: absentis, & exercitum retinentis, quod à populo datum est. 106. NOSTRVM: nostræ uoluntatis, qui, ut succedatur, decernimus. DEPVGNES: ex persona Cæsaris. CONCEDIS: quod postulo, ut absentis ratio habeatur. IN EA QVAESTIONE: quo tempore, aut quo consilio pugnandum. pugnandi enim tempus ostendit casus, cõsilium autem non à nostra prudentia, sed à temporibus petitur. hoc igitur omisso, affer, si quid habes, ad superiora.

Ex epistola IX. pag. 108.

LAVREATIS.] Imperatores & in literis, & in fascibus lictorum utebantur laurea, deuictos hostes indicante. Cæsar de bello ciuili lib. III. 180: & in oratione in Pis. 108.

AMENTISSIMI consilij.] Temere et stulte Vrbe relicta. STVPENT: ex temeritate & stultitia Pompeij. sed quoniã proprie stupere dicitur is, qui torpore quodam captus languet immobilis, aut inopia consilij, aut aliqua re tarditatem inijciente, uidetur nõ absurde posse corrigi, COARCTATVS, ET STVPENS. OMNES, SI IN ITALIA CONSISTAT, ERIMVS VNA. ut OMNES accipiatur de ijs, qui causam Cæsaris improbant. ueni autem in hanc sentẽtiam eo libentius, quòd et in Bessarionis libro scriptũ animaduerti STVPENS, non STVPENT: & particula ET pro

SED reposita, minima mutatio est: siquidem in antiquioribus libris per t scribitur SET.

108.

CONSILII res est.] Deliberabitur. OMNIA: Pompeij consilia de ratione belli gerendi.

Ex epistola X. pagina 108:

QVAESO, quid hoc est?] Quæso mihi explica, quo consilio hæc administrentur à Pompeio: ego enim non uideo. LABIENVS: Cæsaris legatus, summæ auctoritatis in exercitu. fam. 261. LOQVVNTVR: cum loquuntur de Cæsare.

108:

LVCRETINO] LVCRATIVO, & Caualcantis liber, & Bessarionis. obscurum, quid significet: nec abest mendi suspicio. Lucretilis Horatio mons est in Sabinis. 108:

QVID SI TV uelis,] Quasi dicat: si tyrãnidem uelis, quod uolueris tamen nõ assequere. ideoq; fortasse ò Cicero non uis, quia si uelles, tamen adipisci non posses. Respondet: Noli putare me tyrannidem ideo nolle, quia, etiã si uelim, adipisci tamen non possim: sed puta ideo nolle, quia, uelle, per se ipsum duco miserrimum. QVIS EST: possum quidem uelle (quis enim non potest? libera cuiusque uoluntas est) sed nolo, quia summam miseriam in ipsa uolũtate constituo, maiorem tamen in re. 108:

AD NOSTRVM.] Pompeium. PER FORTVNAS: in re misera modus obtestandi. ἀπορῶ: mihi explicatum non est, utrũ laudem, an secus:

dubius animi neutram in partem pendeo. TVM NIHIL ABSVRDIVS: ego modo ἀπορῶ, modo nihil statuo fieri posse absurdius. tu, quid sentias, ostẽde. IDEM: faceres: quod maiores nostri non fecerunt, qui, Vrbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

108:

IN ARIS, & focis] In libertate: cuius ego cõseruandæ causa, Vrbem, hoc est parietes reliqui. hinc pugnare pro aris, & focis, id est pro libertate.

108:

THEMISTOCLES:] Qui, copijs Persarũ in Græciam influentibus, consilium cepit de urbe relinquenda. PERICLES: Lacedæmoniorum bello.

109.

ἐπενθόμεθα] Lugebamus gloriam: quasi amissam, & in Pompeio desideratam. Hom. ἰλ. ι. HOC CONSILIVM: quòd Vrbẽ reliquerit. EXITVM HABITVRVM: non inutile futurum: siquidem fugiens Pompeius mirabiliter homines mouet, ut Cæsari, cui aliquid antea concedebant, nunc nihil cõcedendum putent, ne hoc quidem, ut præsens Consulatũ possit petere. consilium autem dicitur exitum habere, cum succedit quod uoluimus.

109.

DELECTVS,] Militum. VAGVS ESSE: ut specularer omnia. VIDERE: quia Romæ es.

Ex epistola XI. pag. 109.

XII. CAL. IAN.] Ex epistolis post proxi-

mam ſequentibus perſpicuum fit, non eſſe ſcriptam hãc mẽſe Maio, ſed menſe Ianuario, itaque mendum eſſe in uerbo IVN. 109.

LIBONEM.] Sexto Pompeij filio ſocerum hunc fuiſſe, tradit Appianus. nec bonum ciuem iudicat infra, 147. 109:

ISTVM] Cæſarem. φαλαριςμὸν: ſimiles actiones actionibus Phalaridis tyranni.

109:

RERVM prolatio,] Rerum prolatio, & res prolatæ, uideo ſcriptum à nemine, quid ſignificet. ſignificat autem, ut ex accurata multorum locorum examinatione collegimus, tempus illud, cum homines feriarentur. declarat maxime Plautus in Captiuis ex perſona paraſiti:

» Vbi res prolatæ ſunt, cum rus homines eunt,
» Simul prolatæ res ſunt noſtris dentibus.
» Quaſi cum caletur, cochleæ in occulto latent,
» Suo ſibi ſucco uiuunt, ros ſi non cadit:
» Item paraſiti rebus prolatis uiuunt.

» Et pro Muræna, ubi iuriſconſultos agitat: Sapiẽs exiſti-
» mari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Ro
» mam uſquam, neque Romæ, rebus prolatis, quidquam
» ualet. et ad Quintum fratrem: Res prolatæ: ad inter-
» regnum comitia adducta. et epiſtola V. libri XIIII.
» Meam ſtultã uerecundiã qui legari noluerim ante res
» prolatas, ne deſerere uiderer hunc rerũ tumorem. RERVM igitur PROLATIO, ſiue RES PROLATAE, idem eſt, ac ſi dicas, uacatio à muneribus: quæ maxime erat ludorum diebus. ludorum autem no

mina, Votiui, Romani, Victoriæ, Plebeij. quorum primi Votiui XVII. Cal. Sept. cōmiſſi, per quindecim dies celebrabantur: & cōtinuo Romani per decem dies: cū interea res prolatæ dicebātur. Confectis Votiuis & Romanis, rurſus ad negotia: iudicia fiebant: ſenatus habebatur: tum publice, tum priuatim quiſque ſatagebat in ſua re: hoc uſque ad VIII. Cal. Nouembris. nam cū inter ludos Romanos & ludos Victoriæ dies interſint XLV. quod aperte ipſe declarat libro IIII. in Verrē: recte ſubducenti perſpicuum fiet, ludorum Victoriæ cōmiſſionē incidere in diem VIII. Cal. Nouembris. iterum igitur res prolatæ. Victoriæ autem ludi, cumq; his Plebeij cōiuncti, dies auferebant octo: ut ad IIII. Nonas Nouembreis & magiſtratus, et cuiuſuis ordinis homines intermiſſam rei ſiue publicæ, ſiue priuatæ admi-
" niſtrationem repeterent. itaque 65: Pontinus uult ad
" IIII. Nonas Nouembris triumphare. ex quo patet, non fuiſſe diem feſtum IIII. Nonas Nouembris.
TARDABIT: quocunque tempore ad Vrbem Cæſar uenerit, ſtatim aget quæ putabit è re ſua: non eum tardabit rerum prolatio, quo tempore nihil neque publice fit, neque priuatim: contemnet antiquum morem: ſine ſenatu, ſine magiſtratibus decernet ipſe ex libidine: refringet ærarium; publicaſq; pecunias, ad uſum Reipublicæ ſeruatas, Reipublicæ ad oppugnationē conuertet. 109:

IIS me dem,] Cæſari. αἰδέομαι Τρῶας: uide 25: PVERORVM: Marci filij, & Quinti Ciceronū. quibus intelligo me peſſime cōſulere, niſi ſequor eos, qui tenent, qui potiuntur.

109:

EVM *finem ſtatuit,*] Ait, dum Pompeius in Italia ſit, nos eum ſequi debere: ſi cedit Italia, finem nobis eſſe faciendum. 109:

LICTORES] In epiſtola ad Celium, fam. 26: Accedit, inquit, moleſta hæc pompa lictorum meorũ, nomenq́; imperij, quo appellor. eo ſi onere carerem, quamuis paruis Italiæ latebris contentus eſſem. ſed incurrit hæc noſtra laurus non ſolum in oculos, ſed iam etiam in uoculas maleuolorum. MINVS EXPLICARI: quòd in utranque partem multa occurrunt. ἀπορίαν TVAM: ſolebat enim Atticus nõ plane ſuam ſententiam explicare, ſed uti uerbo dubitationem ſignificante, ut ἐπέχειν 97: & ἀπορεῖν 146.

109:

ILLE] Labienus. ROMAE OFFENDERET: quod non euenit, quia nos Vrbem reliquimus: itaque non habet, cui proſit, cum ipſi noſtram cauſã perdiderimus. 110.

DOMESTICIS *finibus*] Qui tantum domeſtica tractes, rebus publicis te non immiſceas. VRBIS: rerum urbanarum.

Ex epiſtola XII. pagina 110.

ILLI] Cæſari: à quo cum diſceſſit, uiſus eſt eum ſceleris damnare. 110.

PISONEM:] Qui cum ab Vrbe diſceſſerit, generum ſuũ Cæſarem non expectans, quid de eo iudicet, manifeſtum eſt. hic eſt L. Calpurnius Piſo, in quem extat Ciceronis oratio, Gabinij in Conſulatu collega,

nunc

nunc Censor. fam. 238. Cæsar lib. I. de bello ci.

110.

NE PICENA quidem] Cum eius culpa Cæsar in Piceno oppida occupauerit: unde aditus ad Vrbem apertus. 120. quòd si Pompeius, in Piceno quantũ esset nobis præsidij, cognouisset; oppidis militum robore ante Cæsaris aduentum firmatis, nunquam in hanc deserendæ Vrbis necessitatem deuenisset. quasi enim agger fuit Picenum Vrbi tuendæ. placet tamen, quod in Bessarionis libro scriptum est, describere. in eo igitur libro sic: NE EPYCENEA QVIDEM.

110.

QVAM autem sine consilio res stet:] Placet, ut est in antiquo libro apud amicissimum meum, Quæ aũt sine consilio res stet? 110.

DECEM annorum] Tot enim anni à Consulatu Cæsaris ad hoc tempus numerantur. & Cæsare Consule Pompeius se cum eo affinitate coniunxit, Iulia uxore ducta. inde eum per decem annos aluit, auxit, armauit. 110:

DVABVS inuidiose retentis,] Cur INVIDIOSE? quia Pompeius simulatione Parthici belli à Cæsare abductas retinuerat. quod factum magna in infamia fuit. itaque Cæsar libro I. de bello ci. Pompeius, inquit, infamia duarum legionum permotus, quas ab itinere Asiæ, Syriæq; ad suam potentiam, dominatumq; converterat, rem ad arma deduci studebat. INVIDIOSE igitur, cũ odio & infamia. ALIENIS: quòd aduersus Imperatorem suum inuitæ ducerẽtur. Hircius libro VIII. INVITORVM:

ut beneficij memoriam conseruantiũ, quòd agrum Cãpanum colerent lege Iulia datum. III:

110:

. DOLABELLAE,] Generi mei, qui apud Cæsarem est: per quem uidetur mulieres tuto in Vrbe esse posse. fam. 238. 239.

110:

AC DE me ipso] Cui non tam salutis, quàm dignitatis est habenda ratio. DE IPSO: de Sexto Peduceo. 110:

μάντις δ' ἄριστος.] Vates optimus is est, bene qui conijcit. senarius est apud Euripidem.

110:

AENIGMA Oppiorum] Videtur epistolæ principium. NVMERO PLATONIS: Plato enim Pythagoricis numeris philosophiam obscurauit.

111.

SANCTONES dicis in eo estu, aut diu.] Caualcantis liber, SACCONES DICES: Bessarionis, SACCONE. mihi & hoc uidetur numero Platonis obscurius. 111.

L. CAESAREM] Filium. Suetonius, ubi
" Cæsaris clementiam commendat, Nulli, inquit, periisse,
" nisi in prælio reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio,
" & Fausto, & L. Cæsare iuuene. ac ne hos quidem uo
" luntate ipsius interemptos putant. Hic opinor initium esse oportere alterius epistolæ; ne eadem iterentur, & ut breuis epistola sit: nam certe breuitatem significant uerba illa in extremo: Si scriberem ipse, longior epistola fuisset. MANDATIS: Cæsaris: quæ explican-

tur lib. I. de bello ci. et fam. 261. FERAT: Cæsar.

Ex epistola XIII. pagina 111:

PARVM prolixe] Inuiti. nec mirum est, lege Iulia in agrum Campanum deductos, propensiores in Cæsarem esse. sic alibi prolixe facere, prolixe polliceri.

111:

SECVTORVM] Magis placet, ut est in Bessarionis libro, SCVTORVM: quibus in ludo gladiatores exercerentur. LↃↃ FVERVNT: Bessarionis liber, BIS FVERVNT, corrupte: natus enim error ex ignoratione antiquæ notæ: quam significare quinque millia, supra ex analogiæ ratione ostendimus. 111:

VLLA dignitate] Quæ modo ulla dignitate sint. epistolarum libro ad uxorem, Videte, inquit, quid
" aliæ faciãt isto loco fœminæ. quod eodẽ libro dixit, Ve
" stri similes fœminæ. 111:

PRAESIDIA] Assentior legentibus PRAEDIA, non solum quia sic legendum perspicue significant epistolæ duæ ad uxorem libro XIIII. fam. sed etiam quia uicissitudinem quandam harum dictionum in libris obseruaui, ut alterius altera locum occupet, quemadmodum in libro de Senectute, De præsidio, & statione uitæ decedere: quod erat in quibusdã libris, De prædio, & statione. præterea illud infra, NON INCOMMODE, aptius ad prædia, q̃ ad præsidia, refertur: nã de præsidijs potius TVTO dixisset. PRO RE NATA: si quid acciderit, in omnem euentum.

III:

GENERO *nostro*] *Dolabella : qui pro Cæsare contra* Reipublicæ *partes arma fert.* SEXTO : *Peduceo.* 110:

Ex epist. XIIII. *pag.* 112.

ABDVCTIS *præsidijs*] *Ex oppidis, quæ occupauerat.* QVAS TVLISSET: *his uidelicet, ut* Pompeius *eat in* Hispaniam: *delectus qui sunt habiti, & præsidia nostra dimittantur : se ulteriorem* Galliam Domitio, *citeriorem* Considio Noniano *traditurũ: ad* Consulatus *petitionem uenturum : absentis rationẽ haberi nolle: præsentem petiturum. fam.* 261. AVDITVS *in consilio : hic negantem particulam desiderari, declarat insequens membrum.* IN SICILIAM: *illi assignatam, cum* Italiæ *regiones descriptæ sunt, quam quisque tueretur. fam.* 260:

112.

VICERIT] *Assecutus erit, quod uult: contentus erit* Consulatu. QVO EST INGRESSVS : *arma enim nunc quidem infert* Reipublicæ : *quo scelere scelus esse maius nullum potest.* ACCIPIENDA PLAGA : *nobis : qui de nostro iure decedimus, cum à* Cæsare *latas conditiones accipimus.* RELIQVIMVS : *Lentulus enim* Consul *cum ad aperiendum ærarium uenisset, ad pecuniam* Pompeio *ex* S.C. *proferendam, audito* Cæsaris *aduẽtu, protinus aperto sanctiore ærario ex* Vrbe *profugit.* Cæsar *lib.* I. *de bello ciu.*

Ex epistola X V. pagina 112:

RESPONSIS Consulum ad Pompeium,] Confirmor in mea ueteri sententia, legendum esse, Responsis Consulum, ac Pompeij. quòd epistola plane demonstrat, quæ ante proximam est superiorem, & quæ post hanc proxima sequitur.

112:

NON dubitantem &c.] Labieni uerba sunt lib. III. de bello ci. Noli existimare Pompei hunc esse exercitũ, qui Galliam, Germaniamq; deuicerit. omnibus interfui prælijs: neque temere incognitam rem pronuncio. perexigua pars illius exercitus superest &c.

112:

VENIRE] Iterum. 112: 113:

112:

TIBI assentior.] Non esse, quòd ab Vrbe discedant, quoad perspiciamus, quo loco sit res.

113.

PETEREMVS:] Nos enim tum Hispaniã cogitabamus, ubi Pompeij maximæ copiæ ducibus Afranio & Petreio Legatis. HOC: Hispaniam petere.

113.

SEXTO] Peduceo. qui Pompeij causa discedere ex Vrbe non debetis, ac ne illum quidem amare, qui uobis locupletibus ac bene nũmatis tã male cõsuluerit, Vrbe sine præsidio relicta. ETIAM NVNC: dum agitur de conditionibus. tum autem discedendum uobis erit, cum, spe pacis exclusa, de hostili Cæsaris aduentu timebitis.

113.

SI IN Hispaniam &c.] Eat Pompeius in Hispaniam, delectus, qui sunt habiti, & præsidia dimittãtur: tum ego tradita prouincia, ad Consulatus petitioné ipse ueniam. hæ fuerunt conditiones à Cæsare latæ. fam. 261.

113.

AD Pisonem,] Socerũ suum. SERVIVM: à ciuilibus contentionibus abhorrentem. fam. 47:

113:

IMPROBIS,] Cæsarianis. INVIDIS: Pompeianis, qui extraordinarijs Cæsaris honoribus inuiderét. 147:

Ex epist. XVI. pag. 113:

TVRPE pace] Et, turpi pace, &, misero bello, placet, ut placere item alijs uideo. aut est turpe pro turpi, sexto casu.

114.

RESPONSA Pompeij] Ad Cæsarem, Romam missa, ut in publico proponerentur. 113. IACEBIT: suo malo repudiabit: populum enim alienabit, qui probat responsa Pópeij. SI ACCEPERIT: pax non honesta consequetur. ἀνανταπόδοτον. PARATI: à militibus, & pecunia. CASSIVM: Quintum. nam Caius Pompeianus. fam. 260. NEGOTIVM VTILE: propter urbis portum. IN HISPANIAM: si erit, ut consistere in Italia non possimus.

114.

QVONIAM illius] Quando huc deducta res est nostra culpa; qui Cæsaris alterum Consulatum, qué,

ne si occasio quidem esset, repellere à Republica debuimus, (cur enim, quod populus concesserat, ut absens Cō sulatum peteret, eriperetur?) repulimus etiam sine occasione, cū & illi exercitus essent maximi, & nobis copiæ nullæ. 110:

114.

ROGATVS esset.] Imperfectus sermo: deest enim, Intelligo, Scio, aut simile quid. uitium esset in oratione, sed corrigi ferè semper animaduertimus insequenti particula SED, quæ narrationem quodam modo excipit cadentē. 115: & fam. 234: A' GRAECIS: officium non colentibus.

114.

AB Egnatio soluat.] Sumptam ab Egnatio debitore suo pecuniā tibi numeret. VT EODEM FOENORE VTERENTVR: cōcessit eis, ut idem, quod antea, fœnus soluerent, cū uideret exactionem uniuersæ pecuniæ hoc tempore difficillimam esse.

Ex epistola XVII. pagina 114:

CONCIONIS] Probantis responsa Pompeij ad Cæsarem. SVIS: ab ipso latis. 112.

114:

IIII.NON.] II.Nonas, cum alijs lego, ex epistola proxima superiore. FVRNII, CVRIONIS AD FVRNIVM: Curio, qui erat apud Cæsarem, Romam scripsit ad Furnium, irridens L. Cæsaris legationem. eas literas Furnius cum suis literis ad Ciceronē misit, ut ex Curionis literis uideret spem pacis esse nullā. IRRIDENT: et ex sētētia et ex Bessarionis libro, IRRIDET, legimus. CAESA-

RIS: qui tempus tereret mandatis de pace hinc inde ferendis referendis. lib. I. de bello ci.

Ex epistola XVIII. pagina 114:

IN Italia] Si cum Pompeio mors in Italia sit oppetenda, non recuso. nec tuum consilium exquiro, si maneat Pompeius in Italia, quid mihi agendum sit: deliberatum est enim, & fixum.

115.

LICTORES,] Impedimentum & molestia fugienti. DVCES: Pompeium maxime designat: quo duce uictoriam non sperat. 110. PHALARIM: tyrãnum cæde gaudenté. PISISTRATVM: mitiorem, & studiosum maxime literarum.

115.

IAM calere] Iam habere, quod de te ipso cogites, solicitũ de statu rerum tuarum, quia uideas Vrbem à Cneo nostro sine præsidio relictam Cæsari patere. calere dicuntur, quos molestissimis rebus perturbatos inexplicabilis agitat cogitatio. animus enim æque curis exercetur, ut labore corpus. & quoniam animi sedes est in cerebro, quò pertinent ferè omnes uenæ: animo affecto quasi repercussus commouetur sanguis, & sanguinis motum consequitur calor. SVAS NONAS: ante constitutas. 112:

Ex epistola XIX. pagina 115.

CONQVISITORES] Delectui habendo præfecti. ILLE: Cæsar: metu Cæsaris iam præsentis non audent. NOMINA: nomina dabant

ad bellum ituri. SPES: uictoriæ.

115:

MANDATA] Pompeij. CONSVL: Lentulus: nã Marcellus non dum uenerat. ILLE: Cæsar. IN NAVI: Cæsarem fugiens.

115:

NEQVE mehercule &c.] Satis, inquit, scirem, quid mihi esset agendum, si Pompeio duce uictoriæ spes esset. sequerer inquam eum, quascũque terras peteret. nunc ancipiti cura distrahor: nam neque uideor eum sequi debere, à quo omnia sint acta turpissime: &, nisi sequor, & ciuis & amici officiũ desero. NEQVE EGO: quia dixerat, Turpissime, culpam à se amouet: Ego, inquit, particeps ullius consilij non fui. agam tamẽ, quod me deceat. amicũ sequar bene de me meritũ. SATISFACERE: quòd nullum maius negotium susceperim. fam. 261.

Ex epistola XX. pagina 115:

HVIVS autem nostri.] Tarditatem, aut, Ignauiam, dicturus fuit; sed omisit: & causam, cur omiserit, adscribit. ἀποσιώπησις. 114.

116.

QVI POSSVM?] Cum Cæsar omnia occuparit. QVO': cum, ubi sit, nesciam. ISTI: Cæsari.

Ex epistola XXI. pag. 116.

LENTVLO, & Thermo] P. Lentulo, Q. Thermo.

116.

ETSI *uiuere.*] *Subaudi, non uiuere est, cũ turpem uitam uiuas, qualis erit manentis in Italia.*

116:

QVOD *patior facile,*] *Quod ita mihi non displicet, dum nihil committã mea persona minus dignũ.*

Ex epistola XXII. *pagina* 116:

ME QVIDEM *non nimis,*] *Qui Philotimi literis fidem non haberem.* 116. CASSII LITERAE: *ad Cassium Capua missæ à Lucretio. Cassius enim cum Cicerone erat in Formiano.* 116.

Ex epistola XXIII. *pagina* 117.

ILLVD *eum scisse;*] *Scisse eum malas causas obtinere: neque enim, male agere, difficultatis est. sunt qui legant,* EVM NESCISSE: *ego sequor & Bessarionis librum, & cum eo congruentem sententiã.*

Ex epistola ultima, pagina 117.

NON *uenit &c.*] *Non mihi accidit, quod tibi: scribis.n. te sæpe exoriri, id est à metu aduersæ fortunæ respirare: ego autem nunc paulum exorior: quod ante usu mihi non uenit.* QVOTIES EXORIOR: *uerba sunt ex Attici epistola.* PICENTIVM COHORTIBVS: *cum Domitio coniunctis.* 116. 117.

INTERDICTA,] *Et inuidiose & salse dictum: quasi Cæsar iam putaret sibi, tanquam Prætori, arrogandum esse ius in ciues, ac iam proponeret inter=*

dicta, animaduerſurum ſe in eos, quos ſecundo lumine, paulo poſt, Romæ offendiſſet. cum nunc de fuga nemo cogitet. SECVNDO LVMINE: cras. ſubauditur autē, Moriere. In oratione pro Rabirio Poſthumo, Regum, inquit, ſunt hæc imperia, Animaduerte, & dicto pare. &, Præter rogitatum ſi querare. et illæ minæ, Si te ſecūdo lumine hic offendero, moriere. RESPVVNTVR: timore ſublato. AFRANIO: firmos exercitus habere in Hiſpania. INTEGRVM SERVEM: ut neque Cæſari, neque Pompeio me dem. 117.

CERTE uideri poſſum.] Cū negauerim, quoad de pace actum eſt, me ducem ciuili bello futurum. quod ideo negaui, non quia, ſuſcipere id muneris Reipublicæ cauſa, rectum non iudicarem: ſed memineram, quod olim eiuſdem Reipublicæ cauſa feci, cum Catilinæ coniurationem oppreſſi, id mihi ſummam perniciē attuliſſe, pro recte factis in exilium pulſo. MVLTO RECTIVS FVIT: quanto enim rectius facit, qui pernicioſam Reipublicæ coniurationem extinguit, quàm is, qui ciuili bello copias ducit.

117.

EVM,] Cæſarem. CNEVS NOSTER: cum in tertio Conſulatu pugnauit, ut decē Tribuni pl. legem ferrent, qua Cæſari abſenti Conſulatum petere liceret. ALTERVM: quia Conſul ante fuerat Cæſar Bibulo collega. PRO SVIS GESTIS AMPLISSIMIS: ſcripſerat enim epiſtolam Pōpeius ad Cæſarē, in qua erat, Pro tuis rebus geſtis ampliſſimis. 123:

117.

QVEM METVAM,] *Cæsarem noui: cuius animum ne offenderem, ideo me ducem ciuili bello futurum negaui. is enim solet iniurias acerbissime persequi, ut olim, cum, à me læsus in iudicio quodam, P. Clodium inimicum meum, frustra iam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die traduxit. Suetonius.*

117.

QVAMOBREM.] *Quia uereor, ne, cũ ego pro Pompeio Cæsaris inimicitias suscepero, ipsis in gratiam redeuntibus ego præsidio nudus Cæsari pœnas luã. Hic tacite notat in Pompeio ingrati animi uitium: cuius fautor dignitatis cum iam inde ab adolescentia, in Prætura autem, & in Consulatu adiutor etiam extitisset, se tamen ab eo Clodianis temporibus destitutum recordabatur.*

117:

PVERI] *Cicerones, quorũ magister Dionysius.*

117:

PARTHICVS *casus*] *In nostras prouincias subita Parthorum irruptio; ut Pompeium, aut Cæsarẽ aduersus eos proficisci res cogat.* CASVS: *proprie de Parthis, quorum subitæ & inopinatæ irruptiones.*

IN LIBRVM VIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 117:

NEC tamen læta,] Nam ex Lucretij literis cognoueramus, Vibullium cum paucis militibus è Piceno currere ad Pompeium. 116: SED IN EA: redit ad argumentum epistolæ Pompeianæ. pendet enim periodus ex illo, Cætera de rebus in Piceno gestis. CAPVT IPSVM: Vrbem. EVNDVM: Luceriam. 118.

LAVTORVM, & locupletum,] Illud ad mollitiem, hoc ad opes refertur. uideo, inquit, futurum, ut neque lauti pro Pompeio incommoda subire, neque locupletes suas fortunas in discrimen uelint adducere. MVNICIPIIS VERO HIS RELICTIS: ora maritima, cui ego præsum, relicta. quod cum acciderit, omnes prorsus, qui exierant, desperatis Pompeij rebus in Vrbem redibunt.

118.

HOS lictores] Quia mihi cum lictoribus ad Vrbem accedenti triumphum deferet Cæsar. quem non accipere periculosum erit, accipere inuidiosum ad bonos. 120: COMITVM: hos enim uideo in Vrbé redituros. 109: 118.

NEC stultior est,] Significat, malle se Lepidum,

Volcatium, Sulpitium imitari, ad Vrbem redeunteis, quàm Domitium, aut Appium, Pompeij comites fugientis: quorum alter stultitiæ nomine male audiebat, alter inconstantiæ. BENEFICIO: cum mihi exulanti reditum in patriã confecit. REMVNERERE: non minus longis epistolis.

Ex epistola II. pagina 118:

GLADIATORIBVS suis] Quos Pompeius binos singulis patribus familias distribuerat. 111: POSTVLABAT: exigere uidebatur, ut Pompeium laudarem. ILLVM: Cæsarem. EFFVGERE: uix enim fieri potest, ut ad Cæsarem scribẽs, non offendam aut ipsum, aut Põpeium. QVI MAGIS EFFVGIAS: id est, nihilo magis effugiã.

118:

ALIVD tu honestum,] Significas, debere me Pompeij causa mtueri; idq; & honestum, & me dignũ uideris iudicare: quod ego secus iudico: ducis enim culpa uagamur egentes cum coniugibus, & liberis: hoc nõ modo non honestũ, sed etiam turpissimum. PERDITISSIMIS: Cæsarianis.

119.

EXPVLSI,] A' Cæsare. EVOCATI: à Pompeio. NON ERVNT: propediem enim uideo bonorum, id est lautorum, & locupletum, Vrbẽ refertam fore; municipijs uero his relictis, refertissimã. 118. NE CAPVAE QVIDEM: Vrbe relicta si Capuæ saltem consedisset Pompeius, minus turpi-

ter fecisse, minus peccasse uideretur. PARVM EST DIGNITATIS: *quia & dux sine exercitu, & transfuga: illi autem magnorum duces exercitũ, & Hispaniæ rectores, Pompeij Proconsulis Legati.*

119.

IN *me* * *illud*] *Verbum græcum & hic, & paulo post, ubi inane spatium est, desideratur: hic quidem fortasse,* κάθομον: *quia supra dixerat, Me hortaris ad memoriã factorum, dictorum, scriptorum etiã meorum.*

119.

TVM *se mihi*] *Ante quã Vrbẽ relinqueremus, omnes causam Reipublicæ enixe adiuturi uidebantur.* RES GESTAE: *in Piceno.* POMPEII LITERIS: *ad Pompeium missis: ut 116: Casij literæ, ad Cassium missæ.*

119.

VBI *erit* διπλῆ.] *Quem ego nota, quæ* διπλῆ *appellatur, in margine adscripta indicaui.* διπλῆ *autem duplici figura notabatur, aut hac* < *in extremo uersu, aut hac* > *ante primã dictionem collocata. &* διπλῆ, *quia duplici linea formaretur. Isidorus libro. I. Etymologiarum, & Laertius in Platone.*

119.

SED *non ita*] *Mendosus locus, & in mendo cõsentit uterque Caualcantis & Bessarionis antiquus liber. nihil igitur ausim immutare: subsidium à manuscriptis libris expectemus.*

119.

ALIQVANTO *secus,*] *Nunc ais te putare, si Pompeius Italia cedat, mihi unà cedendum: antea*

monebas, ne me daré incertæ et periculosæ fugæ. 116: 119.

TRIGINTA] *Ne dū unus.* ESSENT: *Athenis, à Lacedæmonijs impositi.* PEDEM PORTA: *ut mihi liceat eius exemplo domi meæ uiuere.* TECVM LOQVAR: *non enim literis committenda.* VIDERO: *considerabo, quid mihi agendum, Pompeium sequar, an in Vrbem redeam, aut in aliquod oppidum uacuum à bello secedam.*

Ex epistola III. *pagina* 119:

SALVTEM *meam,*] *Cum ab exilio sum eius ope restitutus.* CONSILIO, VEL FORTVNA: *refero consilium ad familiarem bene meritum, fortunam ad ducem Reip.* SACERDOTIO: *auguratu.* 120.

PER *uim, & contra auspicia*] *Cum Cæsar, lege agraria promulgata, obnunciantem collegam armis foro expulit. Suetonius, Plutarchus, alij.*

120.

GALLIAE *ulterioris*] *Suetonij uerba sunt:*
» *Initio Cæsar Galliam cisalpinam, Illyrico adiecto, lege*
» *Vatinia accepit: mox per senatum Comatam quoque,*
» *ueritis patribus, ne, si ipsi negassent, populus & hanc*
» *daret.* 120.

ADOPTANDO] *Adoptione Clodius factus est plebeius, statimq; Tribunus pl. rogationem tulit in Ciceronem, quia ciues Romanos contra leges occidisset.* QVAM RETINENDI: *hinc illud in*
» *epistola M. Antonij: Mi Cicero te rogo, ut tibi omnia in-*

tegra

» tegra serues, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium » daret, prius iniuriã fecit. 162. PROVINCIAE PROPAGATOR: ut Cæsari prouincia in alterum quinquennium propagaretur. quod Tribunus plebis C. Trebonius tulit, iterum Consulibus Pompeio & Crasso. 102. IN OMNIBVS: intellige supplicationes maximas decretas, decem Legatos, stipendium ex ærario, legionem de ipsius exercitu concessam.

120.

LEGE quadam sua,] Cum enim Pompeius legem tulisset de iure magistratuum, acciderat, ut eo capite, quo absentes à petitione honorum summouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per obliuionem. deinde lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, correxit errorem, unumq; Cæsarem excepit. Suetonius. SVA: quã Consul tulit. FINIENTI: ante tempus lege Trebonia datũ. Suetonius. CONDITIONES: à Cæsare latæ. 113. 120.

NVLLA causa,] Optimam enim causam Pompeius ipse sua tarditate & ignauia perdidit. INANISSIMA: cum ab hominum frequentia, tum à commeatibus. AB IMPETV: non eiusmodi regio, ut bellum aut in ea sustinere, aut ex ea inferre possimus. MARITIMA OPPORTVNITAS: ut classe fugere possemus. CEPI CAPVAM: cum Italiæ partes describerentur, quã quisque partem tueretur. fam. 260: SINE CAVSA: ideo inuite, quia sine causa.

120.

IN alteram partem:] In Cæsaris partẽ. IPSI:

Pompeio. CVM ILLO NON: ſimul cū illo diſcedere ex Italia non poſſum: ire enim Luceriam ad eū tuto mihi nō licet. CVM ESSEM PROFECTVS: ſic Beſſarionis liber, et recte: neque enim proficiſci eſt peruenire, ſed diſcedere ut peruenias. alij, Profecturus. 120:

NAVIGANDVM] Si Pompeium Italia cedētem ſequi uolumus. ALIQVID SE HABERE POPVLARE: quod populus probet: quia multis ab eo beneficijs ornatus, cōtra tamen arma tulerim. 67: 119: 120:

COMPEDES,] Detinent enim me; ut neque exire ex Italia, neque ad Vrbem ire, neque obſcuro, humiliq; loco latere poſſim. 118. & fam. 26: 120:

RESTITERO,] Remāſero. IN HAC PARTE: apud Cæſarē. IDEM FECERO: clariſſimos uiros, & in Republica principes, Philippum, Flaccū, Scæuolam imitabor, qui patriæ bellum inferre noluerunt. 120:

QVOQVO modo] Quia, cum in Vrbe remāſiſſet, mox interfectus eſt iuſſu Conſulis C. Marij iunioris. Florus. FORE VIDERE: ut occideretur in Vrbe, quam uideret in poteſtate crudeliſſimorum. 120:

THRASYBVLVS,] Athenienſis: qui armatus acceſſit ad patriæ mœnia, ut eam à triginta tyrannis liberaret. 120:

SERVIRE tempori;] Seruitutē ferre, & in patria manere. NON AMITTERE TEM-

PVS: excutere seruitutis iugum, ubi possis.

121.

SCIPIONEM] Socerum suum. DVABVS: infra scribit Pōpeius XIIII. cohortes misisse Brundusium. 129: PRAEMISERAT: quod argumento est, Pompeium de ope Domitio ferenda non cogitare, sed habere in animo cū suis copijs mare trāsire.

121.

FAVSTO] Duos gemellos Sylla Dictator ex Metella suscepit. alterum Faustum, quo de hic agitur, quem postea uictor Cæsar sustulit: alteram Faustam, quæ Miloni nupsit, nominari uoluit. Plutarchus.

121.

A' CONSVLE] Antiqui libri, CONSVLIBVS: sed placet CONSVLE, ex ipsa Pōpeij epistola. 129: FABIVM TVVM TRANSISSE: in castra Afranij. EXQVIRENS: ut scribas ad me, si Pompeius Italia cedit, quid mihi censeas agendum.

Ex epistola IIII. pagina 121:

MEMORIA bona.] In literis. MELIORE: memorem enim huius iniuriæ sentiet.

121:

EFFVGISSE scis,] Scire te oportet: ut il-
» lud in epistola Celij, fam. 123: Prope oblitus sum, quod
» fuerat scribendum: scis Appium Censorem hic ostenta
» facere. DESERTVM: amissa Italia. CONFECTA RES EST: de Italia actum est.

Ex epistola V. pagina 121:

FVRIOSE] Sine ratione. CERTIOR FVIT: se furiose fecisse.

122.

EVM ISSE πολλὰ μάτην &c.] Hoc totum iisdem ferè literis uidetur posse restitui, sic inquam: Euenisse: πολλὰ μάτην χείρεσσιν ἐς ἠέρα θύνειν δῆτα. ut sit spondaicus ex uetere poeta. EVENISSE: ut mihi malediceret; cum aerem manibus frustra feriret, iratorum more. SED MEAM MANSVETVDINEM: seruabo: non pergam ei merenti maledicere. iam enim cœperat in Dionysiũ maledicta retorquere, cũ dixit, Suo capiti. seruat autem suam mãsuetudinem, quia non pergit maledicere: sed iram ostẽdit, quia non perficit orationem.

122.

CORFINIENSI,] Vide 121. AD EVM: in Græciam.

Ex epistola VI. pagina 122.

AD CONSVLEM: L. Lentulum. 127. VIII. CAL: aut hic XIII. legendum, aut infra VIII. legendũ, 127. 131. NVNC, VT EGO &c: placet eorum coniectura, qui ita legunt: Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti etc. PRIMO QVOQVE TEMPORE: ut possimus quamprimum Domitio subuenire.

122:

IN ADVENTV] Fore, ut Pompeius Corfi=

nium adueniens magnum inimicis terrorem inferat. MVTASSE: Bessarionis liber, MVTASSET. locus deprauatus. 122:

NON esse æquum,] Iocus est. quasi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanam ipsa posset abijcere. HABERE: quartanam: in quam inciderat. 104. VESTRAE CONCORDIAE: ut cum tu ualeas, ipsa ægrotet. ALTERA: quartana.

Ex epistola VII. pagina 122:

AMICO nostro] Pompeio.

123.

VICTVS sum:] Victus enim Pompeius Italia cedit. uide igitur, qua in solicitudine uerser; cum neque Pompeium, tam multa peccantem, sequi debeã; & manere in Italia, peracerbum sit; propterea quòd neque ista, (132.) quæ à Cæsare fiunt, uidere possum, neque ipsum Cæsarẽ. QVE NVNQVAM &c. nunquam putaui futura. non enim hæc tam misera, tam calamitosa timui, quæ uix uiderentur euenire posse, quæ tamen nunc uideo euenisse. MEIS: Vrbe, propinquis, amicis. MEMET IPSO: non modo meis careo, sed nec ipse colere possum eas arteis, eamq; uitam, cui me diuturna consuetudo assuefecerat.

123.

VIATICO,] Quod erat ex Italia exeũti necessarium. MONETA: locus erat, ubi moneta cudebatur. inde uult à Philotimo pecuniã sumi, tradito, quod etiam nunc solet, auro argento'ue infecto. NEMO: ex ijs, qui debent. OPPIIS: fœneratoribus.

TVIS CONTVBERNALIBVS: *qui domi tuæ ita frequentes sint, ut contubernales tui uideri possint.* 30: APPOSITA: *de uiatico scripsi ad Philotimum: tibi cætera mandabo ad hoc meum discedendi consilium apposita.*

Ex epistola VIII. pagina 123.

AD CONSVLES.] *Legeré,* AD CONSVLEM: *primum, quia, Domitij literis acceptis scripsisse Pompeium ad Lentulum Consulem, supra manifestum est, pag.* 122. & *pag.* 127. *deinde, quia* CONSVLEM *potius, quàm* CONSVLES, *Bessarionis liber significat: habet enim sic, consut:* & *lineam illam, quæ l literã intersecat, scimus, cũ pro apice superinducitur, modo e, modo m ualere: ut hic fortasse pro utraque à festinante librario posita sit.*

123.

FVLSISSE] *Quia uidebatur Pompeius in ijs ad Consulem literis de ope Domitio ferenda cogitare.* 127. & FVLSISSE, *quasi non uidisset antea*
" τὸ καλὸν *Pompeius. sic de Cæsare, ò hominem amenté,*
" & *miserum, qui ne umbram quidem unquam* τοῦ κα-
" λοῦ *uiderit,* 108: 123.

πρὸς ταῦθ᾽ ὅτι χρὴ,] *Locus Aristophanis in comœdia, quæ inscribitur* Ἀχαρνεῖς, *hic est,* Πρὸς ταῦτα κλέων, καὶ παλαμάσθω, καὶ πᾶν ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθω. *uerbum auté* κλέων *Cicero omisit, quia iam dixerat, exclamasse: de suo interposuit,* ὅτι χρὴ; *ut significet, plane oportuisse Pompeium ita exclamare: reliquum uidetur ad præscriptum ueteris poetæ corrigendum. sensus est aut*

hic: Omnia faciant, omnia contra me moliantur, & struant: ego, quod rectum est, sequar. Aut hic: Omnia tentatote, omnemq; in me spem ponitote seruandæ Reipublicæ. ut uerba sint Consules cohortãtis, profitentisq; se ducem contra malos ciues. ideo autem probari potest posterior hic sensus, quoniam, cum illa sint ad duos, recte accipiendum uidetur ad item duos Consules à Pompeio exclamata. 123.

A T ille tibi,] Hunc loquendi modum latine scribentes apte usurpabunt subitis in rebus, & præter expectationem contingentibus. magistro Cicerone fiet. πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ D I C E N S: abiecta honesti cu-
» ra: ut illud in epistola, opinor, ad Volumnium: Mul-
» tam salutem & foro dicam, & curiæ.

123.

Q V O A D T E plura scribam.] Quo possim ad te plura scribere. negantem enim particulam neque Caualcantis liber habet, neque Bessarionis.

Ex epistola IX. pagina 123.

E P I S T O L A M meam] Ad Cæsarem. 118: 147: 123:

I L L E I P S E: Põpeius. 117. I T A T E M P V S F E R E B A T: temporis causa ita scripsi ad Cæsarem. V O S D V O: tu, et Sextus Peduceus: qui Cæsari Romam uenienti obuiam prodire ad quintũ milliariũ cogitatis. 123:

N V N C ipsum] Hoc ipso tempore. nunc ipsum enim plus ualet ad indicandum, quàm nunc; ut et & supra docuimus. R E C I P I E N T I: Cæsari

se ad Vrbem recipienti obuiam prodibitis ad quintum miliarium, unde autem se recipienti? à uictoria de ciuibus parta, pulsis Italia Reipublicæ partibus.

123.

MINIME uos quidẽ:] Quia tempus ita fert: & uos non ex animo, sed simulate gratulaturos probe scio: ueruntamen, si obuiam proditis ad quintum miliarium, & à bello ciuili redeuntem gratulatione excipitis, quis distinguet simulationem à uoluntate? uoluntas inquam hæc uidebitur, non simulatio. uoluntatis enim hæc signa sunt, non simulationis. CONTVRBANTVR: quæ signa uoluntatem à simulatione distinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoscendi facultas non detur. QVAE VERO: uideo fore, ut senatusc̃osulta fiant, cuiusmodi Cæsar uoluerit. 124.

TVLLO] In libro Bessarionis, VLLO: nos TVLLO non dubitauimus quin legendum esset, cũ hic Cicero significet L. Volcatium Tullum, qui Consul fuit cum M. Aemilio Lepido. de quo etiam epistola huius libri prima, "Nec me, inquit, M. Lepidi, L. Volcatij comitum pœniteret." & 146. ILLIVS: Tulli. AB ALIIS: ad alios missæ.

124.

MINVS mouebant.] Exissem ex Italia, quãuis illi non exirent. habet enim à me Respublica innumerabiles actiones pro salute patriæ quasi quædam pignora, ut iã à me ipso uix uidear posse dissentire. quod illis æque nõ accidit. minus enim multa dederunt Reipublicæ pignora: (132.) ut ab illis non eadem, quæ à

nobis, expectentur: ideóq; , si manent in Italia Pompeio discedente, leuior eos uituperatio sit cósecutura, quàm me, si idem consilij capiam. nũc autem auctoritas tua facit, ut manendum putem.

124.

RELIQVI temporis] Scribis enim sic: posterius me profuturũ Reipublicæ, si mansero. PRAESENTIS TVENDI: uis enim me in Italia manere: quòd tuta mansio sit, discessus & mihi periculosus, nec Reipublicæ utilis. 145:

124.

ALTERVM] Cæsarem. PLAVSVS QVAERERE: consequi, ut laudetur, cum Rempublicam oppugnet: Pompeium autem, qui defensionem suscepit, uituperari: cur? quia Cæsar Domitium, aliósq; ciues, sibi inimicos, Corfinij captos conseruauit; Pompeius deseruit.

124.

NISI erit conuentus.] Habet amicissimus meus in antiquo suo libro, Nisi non erit conuentus. quod cũ aliquandiu cogitans examinassem, ut in librorum dissensione soleo, ueni in hanc opinionem, detrusum suo loco NON in alienũ migrasse; uitiosumq; esse, POSSE NON ARBITROR, NISI ERIT CONVENTVS; sincerum, POSSE ARBITROR: NISI NON ERIT CONVENTVS. putabat enim Cicero ante Lentulum esse cum Pompeio transmissurum, quàm à Balbo conueniri posset. apertius 125: 138.

124.

OMNIS HAEC] Qua Cæsar utitur.

VNAM ILLAM: *in extremo timendā: ut deinde uictor, abiecta clementiæ simulatione, omnes tollat.*

124.

BALBVS *maior*] *Is, quem Tartessium uocat 103:* HAEC CREDIS: εἰρωνικῶς. HOC τέρας: *Cæsar.*

Ex epistola X. pagina 124.

IN *nummis haberet,*] IN NOMINIBVS HABERET, *est in amicissimi antiquo libro: quod magis placet. est enim hic, ut sæpe, nomen pro debitore.* NESCIRE QVO LOCI ESSET: *elegās locutio, pro, nō plane sibi nota esse, ea se uelle recognoscere.*

Ex epistola XI. pag. 124:

CONSISTIT] *Tum consistit consilium, cū cogitando aliquid explicauimus.* NIHIL EXPLICATVR: *quod mihi nunc accidit: ideóq; leuatur cura.*

124:

ILLVD *tamen*] *Cum uerear, ne, nihil cū proficiam quotidiana lamentatione, dedecori sim studijs, ac literis nostris: lamentationi tamen totos dies damus.* ETIAM: *præter quàm quòd nihil proficio.* NOSTRIS LIBRIS: *de Republica.*

125.

NON *ariolans*] *Non diuino furore cōmotus, ut olim Cassandra, cui uera prædicenti tamen nemo credidit.*

125.

IAM'QVE *mari magno*] *Hemistichium ex ue*

teri poetæ: cuius integri sunt uersus ex persona Cassandræ uaticinantis libro I. de Diuinatione:

" Iamq; mari magno classis cita
" Texitur: exitium. examen rapit,
" Aduenit, & fera ueliuolantibus
" Nauibus compleuit manus littora.

125.

NON multo secus] De bello ciuili, atque Cassandra de Troiano. NON OCCVRRIMVS: non licuit nobis Pompeium adire, cum discessurus esset. 120: 127. 125.

PROSCRIPTIO] Quæ nominatim est de certis. PERTIMESCENDA: utercunque uincet, aut Cæsar, aut Pompeius. VNIVERSE: aduerbium omnes comprehendens, ut generaliter.

125:

QVOD quierim:] Quòd nullum maius negotium susceperim, & Pompeio ex Italia exeunte remanserim. 125:

BRVNDVSIVM] Vt Pompeium fugientem assequeretur. PARTHICIS REBVS: quarum exitus inanes. nam etsi Parthi subito cursu in prouincias irrumpentes magnũ inferunt terrorem; tamen haud magna calamitas consequitur, iisdem continuo discedentibus.

Ex epistola XII. pagina 125:

ADDVXIT,] EX Piceno. Cæsar lib.I. de bello ciu.

Ex epistola XIII. pag. 126.

VIRTVTEM, industriamq́;] In colligendis, adducendisq́; Corfiniũ militibus. IN EA ORA: Campana. 109. 126.

EPPIVM,] Eppiorum familiam non noui. Caualcãtis liber, et alius amicissimi mei, OPPIVM: ut ex utraque parte Oppij fuerint, Cæsaris, & Pompeij; sicuti et Domitij fuere, Caluinus pro Cæsare, Aenobarbus à Põpeio. 126.

CVM auctoritate,] Vt consularem. CONSIDIO: fortasse Noniano: de quo fam. 261. T. AMPIVM: eum, ad quem extãt epistolæ, fam. 89. 161.

Ex epistola XV. pag. 126.

DIALIO] Placet, quod alijs, ut & hic, & 129: legatur, D. Lælio: qui Pompeianus fuit. Bessarionis liber, DICALIO. alius DVELLIO. 127.

CORFINII acta] Domitium, & eos, qui unà essent, Cæsari se tradidisse. 127.

FORTISSIMIS uiris] Domitio, Lentulo, Vibullio, alijs, qui Cæsaris in potestatem uenerunt. 127.

DE VRBE] Non relinquenda. DE ITALIA: relinquẽda. EADEM TIMEREM: Cæsarem Consulem. 107. LARGE: liberaliter, prolixe.

128.

DVXI *meam rationem*] *Hoc cogitaui: quid? non esse mihi faciendum, ut Cæsaris animum offenderem: itaque pacis auctor fui, uel cum ijs conditionibus, quas ille ferret, qui bello ciuili nihil miserius intelligerẽ. feciq; id eo libentius, quia, cum ad pacis conditiones uiderem à te honorifice, largeq; responderi, meum consiliũ non arbitrabar à tua sententia discrepare.*

128.

MERITIS] *Catilinæ coniuratione oppressa, lege agraria dissuasa, discordia inter equites & plebem sublata, Senatus auctoritate in Rabirio defendendo confirmata, proscriptorum filijs administratione Reipublicæ remotis, ne illam parentum memores in magistratibus turbarent.* SVPPLICIA: *exilium, publicatis bonis.* SI OFFENDISSEM EIVS ANIMVM: *si Cæsarem quãuis leuiter offendissem: nedum, si, bello suscepto, me inimicum illi aperte inimi cum ostendissem. quasi dicat, si quid cõmisissem, quod ex illius uoluntate minus esset.* CVM IAM IN ARMIS ESSEMVS: *postquam Tribuni pl. ex Vrbe fugerũt: quo facto in armis esse cœperũt. dicit idem in proxima epistola.* SVBIICERER EISDEM PRAELIIS: *uerebar scilicet, ne, uobis in gratiam redeuntibus, ego deinde tuo præsidio nudatus, Cæsari, quem offendissem, pœnas darem. Notat autem latenter perfidiam Pompeij, cuius in amicitia iam ante Clodianis temporibus parum senserat esse præsidij. Antiquus liber, obijcerer pro subijcerer.* EISDEM: *ut olim pro Republica. pugnandum, in-*

quit, mihi cum Cæsare fuisset, sicut olim cũ P. Clodio. uide 160:

128.

VIDERETVR habere populare.] Vt ego potissimum deligi uiderer, in quem improbi ciues impetum facerent: ut ego ad perniciem non minus appeterer, q̃ appetuntur ea, quæ popularia sunt. HAEC: hæc incommoda, quæ pertimui, si offendissem Cæsaris animum. DENVNCIATA: ab ijs, qui Cæsaris cõsilia nouerant, ut à M. Celio. fam. 124: HONESTE VITARE: uidebar autem honeste uitare, cum pacem suaderem. in quo nõ tam meis, quàm Reipublicæ rationibus consulebam.

128.

RATIONEM nostram] Cur pacem suaserim. RELIQVI: desperata pace cur ad te non uenerim. non enim licuit: ut in hac ipsa epistola iam ostendit. CONDITIONIBVS: ut ad pacem res deduceretur.

Ex epistola XVI. pagina 128:

VATICINATIONEM] Vsurpauit. n. illud Cassandræ, Iamq; mari magno. 125. EXCVSATIONEM: æque apud Cæsarem, et Põpeium.

128:

NEQVE tum peccaui,] Neque contra Cæsarẽ peccaui, cum Capuam accepi: neque contra Pompeiũ, cum, allatis de pace conditionibus, caui, ne Cæsaris animum offenderem. IMPARATAM: ex Bessarionis libro, & ex sententia IMPERATAM lego: ut id muneris à Pompeio mãdatum significet: quod da-

» perte 109. his uerbis: Vult me Pompeius esse, quem to-
» ta hæc Campana, & maritima ora habeat ἐπίσκοπον,
» ad quem delectus, & summa negotij referatur.
IAM: Capuam accepi, sed iam imperatam. quam nisi accepissem, incidissem in suspicionem non solum ignauiæ, sed etiam perfidiæ: ignauiæ, quasi delectus habendi curam defugerem: perfidiæ, quòd ijs deessem, quibuscum Reipublicæ causa me coniũxerat. DELECTVS: hoc uerbum subaudiri mallem, & esse ordinem hunc, Nõ solum ignauiæ, sed etiam perfidiæ. Bessarionis liber DEIECTVS habet. NOLVI: iã ostendi sententiã postulare VOLVI, nõ NOLVI. ANIMVM EIVS: uide, quæ scripsit in proxima. 128. NEQVE ENIM SVSPICARI DEBVI: quod supra dixit, Suspicione assequi non potui. 127: ET PLANE: & ut uere dicam, ideo non transiui, quòd, quid rectum esset, quid Reipublicæ utilius, non plane uidebã, cogitare diligentius uolebam. SIGNIFICATA: mihi esse manendum in Italia: ut 125. 124.

128:

ECQVAE pacifica] Vtrum me deceat in Italia remanere, quòd pacificam aliquam personam Respublica uideatur desiderare, cuius auctoritate inter Cæsarem et Pompeium discordiæ sedentur; (quod effici nisi ab eo potest, quem sibi uterque putet esse amicissimum: quem ego me duco esse, cum hactenus quidem neutram in partem peccauerim, ut proxime ostendi) an ad bellum proficisci, quòd pacifica persona Reipublicæ nihil, bellator prodesse plurimum possit.

128:

TVA cõsilia.] Clodianis temporibus, cum mihi suadebas, ne omnia officio metirer, sed salutis simul rationem haberem, conseruanda Cæsaris amicitia. quod quia non feci, in maximas ærumnas incidi.

129.

THEOPHANEM, Culeonem:] Vtrũque Pompeij amicissimũ. INGEMISCENS: quia tuis consilijs non parui. AD ILLOS CALCVLOS: hoc dicit: quod tum non fecimus, nunc, nostris casibus moniti, faciamus.

129.

LENTVLVS, Domitius] Lẽtulus Spinther, Domitius Aenobarbus, quos Cæsar, Corfinio potitus, dimiserat incolumes. 134: 129.

M. MARCELLO,] Marcus cum Seruio Sulpitio Consul fuerat altero ante anno. repone igitur C. pro M. ut est in historia.

Ex epistola XVII. pagina 129.

COHORTEIS XIX,] XIIII. à Vibullio, V. ab Hirro adductis. 125: SVAS XII. supra XI. est in eiusdem Pompeij epistola. TRIBVS: Corfinij, Albæ, Sulmone.

129:

DVABVS legionibus] Vide quæ diximus 110: FAVSTVS: Sylla Dictatore natus 121. DVBIO ANIMO: uide 110:

129:

ETIAM uideo C. Marcello,] Bessarionis liber,

ALTIA

ALTIA VIDEO CENSORI MARCELLO: ego sic, AC ITA VIDEO CENSERI MARCELLO.

Ex epistola XVIII. pagina 130.

QVI te impediant,] Albani, Marsi, & Peligni duces, qui suas cohorteis cũ periculo ad Pompeium ire nollent. circiter enim XX cohorteis Domitius coegerat ex Alba, & Marsis, & Pelignis, et finitimis ab regionibus. Cæsar de bello ciu. lib. I. 124. PICENO, ET CAMERINO: adductæ à Vibullio, & Hirro. 125:

Ex epistola XIX. pagina 130:

METVSCILIO] Bessarionis liber, METVSTILEO, habet. DVAE LEGIONES: quas dubio animo habeo. PICENTINIS: ex Piceno adductis à Vibullio, quæ tum erant cum Domitio. 130:

MILITVM animos] Quibus non magnopere confido. 110: 129: RECEPTVM: ipsa oppida: quæ receptum habemus: amissis, quò nos reciperemus, nõ esset.

Ex epistola XX. pagina 131:

QVOD inter se ne noti] Mallem, Qui inter se nec noti sunt: ut milites dicat non modo tirones, sed nec inter se notos. aut, Qui inter se ne noti quidẽ sunt. quod magis placet, quia scriptum est in antiquo libro amicissimi mei. & erit hæc sententia: Cæsaris milites

quia ueterani ſunt, ideo familiares inter ſe ſunt, et amiciſſimi; quod plurimũ prodeſt ad robur exercitus: noſtri uero ne noti quidem inter ſe ſunt; tantum abeſt ut familiares amiciq; ſint: quo minus eſt illis contra ueteranas legiones committendum.

Ex epiſtola XXI. pag. 131:

SPES dubia] Quia in eo uictoria Cæſaris futura, ſi Pompeium aſſequatur. uictor autem de pace non laborabit. 131:

QVAE autem impendere] Vaſtationem Italiæ: de qua ſcripſit 125.

Ex epiſtola XXII. pagina 132.

ABSVNT propius,] Propinquiora ſunt. ſic & alibi locutus. HVIVS PRIMI TEMPORIS: uter felicior ſit, Cæſar in aſſequendo Pompeio, an Pompeius in tranſmittendo.

132.

DIARIIS] Beſſarionis liber, & alij duo ueteres, DICTIS: ſed frigide nimis, ut mihi uidetur. DIARIA ſi legis, pro uictu quotidiano accipe. Martialis, Horatius. aut, ſi mauis, DIARIA expone ſtipendia in ſingulos dies militibus propoſita, ſi quàm celerrime iter ad Põpeium conficerent: ut ſi ſingulis diebus menſtruum ſtipendium, id eſt XXX denarios, polliceretur. & ſane uſitatum hoc erat, ut duces pollicitationibus ad milites uterentur, ubi difficile aliquid conſequi uellent. uictus uero quotidianus neque magnum præmiũ eſt, &, ſi liberalior ſit, etiam impedit celeritatẽ.

MEVM CONSILIVM: nō excundi ex Italia. IDONEI AVCTORES: auctores in Italia remanendi. intelligit enim Attici literas, VIII. Cal.
» Martij datas, quibus ille ita scripserat: Si M. Lepidus, et
» L. Volcatius remanent, manendum puto. 146. QVANQVAM HAEC: quæ à Cæsare fiunt. VNVS VIR: Pompeius.

132:

SI manet,] Si sentis quod antea, mihi in Italia manendū. AD ID, DE QVO DVBITO: ad hanc meam deliberationem 134:

132:

AVT Lepidi, &c.] Desperatis uetat Hippocrates adhibere medicinam: ego quoque in hoc loco, cuius emendandi sine ueteribus libris mihi quidem spes non est, τὴν τοῦ ἱπποκράτους γραμμὴν tenere constitui. CORENI: uidetur legendū CORFINII: quo in oppido magnam pecuniam Domitius habuerat. NON REDDITAM: falsum: nam redditam à se Cæsar scribit lib. I. de bello ciu.

Ex epistola XXIII. pagina 132:

AEGYPTA] Liberti nomen, à regione, ut Cilix. PRAEMISSVS: captus à Cæsare Corfinij, deinde ad Pompeium cum mandatis de pace missus. NON EST VISVS: Pompeius enim, alienus à pace, eum non remisit. ET QVEMADMODVM: hoc ad uerbum EXPECTAS refertur. REDEVNTEM: Brundusio, Pompeio Italia pulso. ET AVT HEMONIS: de Attico dictū:

quod proxima uerba ostendunt: sed locus deprauatus. FVGAM: transitionem in Epeirū. 135. CVM FASCIBVS: erat enim Proconsul: nam ei in sortitione consularium prouinciarum Gallia obuenerat. VT SCIAMVS: fortasse enim illius exemplum secuti aut dimittemus, aut retinebimus lictores. CONVELLERVNT &c. effecerunt enim ut Pompeiū mare transeuntem sequi cogitarem, cū antea labarē. 132. 124. IOVI IPSI INIQVVM: iratum dijs hominibusq; Pompeium in Italiam rediturum. epist. fam. 161. Venit paratus Seruilius, Ioui ipsi iniquus. CONSVLES: mare transeuntes. uide paulo infra. 133.

VIDERIS non dubitare,] Vide secundam proximi libri, 135. 133.

TRANSIERVNT.] Consules enim primum, deinde paucis post diebus Pompeius transijt. Cæsar lib. I. de bel. ciu. 133.

APPIVM,] App. Claudium Pulchrum, Censorem, collega L. Pisone Cæsaris socero. qui transeundi ius non habebant: neque enim Censores cum imperio sunt, ut Proconsules. POMPEIVS: Hispaniarum Proconsul. SCIPIO: Pompeij socer, Syriæ Proconsul. SETENAS: Bessarionis liber, SETEONAS: nos hunc ignoramus. mentionem Fausti miramur omissam: de quo Proquæstore 135. FANNIVS: 112. 173: VOCONIVS: quid si, Coponius? qui Prætor Pompeiū secutus est. SESTIVS: 174. NIHIL DESERO: sic antiqui libri. DISSERO cum insequentibus uerbis conueniret.

& placet, quia Distero est in antiquo libro amicissimi mei. ut parua omnino mutatione corrigatur. PROPEMODVM RECTVM: non dicit, plane rectum: dubitat enim, ut 128: BIDVO: lippitudine liberatus.

Ex epistola XXIIII. pagina 133:

SI huc te reijcis.] Si hanc suscipis curam. TALI TEMPORE: suspicaretur enim, pacis mentioné astute fieri, ut, spatio interposito, Cæsar eum assequi posset. 133:

CVM timere desierit,] Cum trans mare profectus in tutum locũ se receperit. tum enim nullá fraudé in pacis conditionibus timere poterit. MEVM: uel quòd uterque ex Cornelia gente: uel quòd ab eo Balbus maxima beneficia acceperat: ut 141: VOLVISTI: optasti, ut ei Balbus meus mansionem in Italia persuaderet. 124. QVIDVIS POTIVS ESSE: cum summam Reipublicæ curam ad Pompeium detulerit, ipse nomine tãtum Consul alteri pareat. TIBI: mansionem probanti. NOBIS: de Cæsaris animo promittentibus. RELATORE: ad Consules enim pertinet relatio de Rep. TOTVM: præclara sententia, nec satis aperta. nõ enim hoc solum est aduertendum, Proconsulem populi Romani Domitiũ à Cæsare obsessum: sed illud simul, nisi ita factum esset, magnam ciuium cædem fuisse futuram. si enim Cæsar expectasset, ut Domitius suas XXX cohortes ad Pompeij legiones adiungeret: Pompeius aucto exercitu in aciem descendisset. quod malum Cæsaris uigilantia ui-

tauit: Domitium enim de profectione ad Pompeium cogitantem oppressit: quo facto dimicationem sustulit. 130. PROBATVRVM: ostendam recte factum à Cæsare. SCIO, ET: Bessarionis liber, SCIET: ego aut, SCIO, ET: aut, SCIS, ET. id est, profecto intelligis. RES: quæ ad sanguinem spectabat. MEI: filij. 134. DE CAESARE: de Cæsaris animo ad cõcordiã propẽso. SCRIPSIT: ad te. PROBABIT: Cæsar. QVAECVNQVE: siue pax erit, siue bellum. aut, siue secunda fortuna utetur, siue aduersa. BELLISSIME: legerem VERISSIME: nã in Bessarionis libro VELISSVMME: ut in antiquo libro scriptum primo existimem VERISSVME, ad ueteris orthographiæ rationem: unde imperitis librarijs occasio mendi.

Ex epistola ultima, pagina 133:

OCCVLTVM & tum iter] Bessarionis liber, OCCVLTVM METVM ITER. placeret, OCCVLTVM ET TVTVM ITER: ut hoc unum se non prouidisse dicat, qui possit occulte & tuto ad mare Adriaticum proficisci, cum tota Italia Cæsaris armis præsidijsq; teneatur. 136.

134.

ILLVC autem,] Ad mare superũ. RES: necessitas, quoniam infero mari hoc tempore anni, id est hieme, uti nõ possumus. 136: QVA VENIAM: cum omnia Cæsaris armis teneantur. CEDENDVM: discedendum. ILLE: Pompeius.

134.

OCCVRRVNT?] Cæsari Pompeium Italia pellenti. 127: DEVM: ut deum Cæsarem colunt: diuinis honoribus prosequuntur. DE ILLO: de Pompeio in Cãpania ægrotante. 138. et Plutarchus.

134.

HIC Pisistratus] Cæsar Pisistrato similis. uide 115. GRATVM EST: quòd ea non faciat, quæ timebantur. QVOS HONORES: Cæsari haberi.

134.

IVDICES DCCCL,] Iudices omnes: qui DCCCL fuisse uidentur: CCC quidem senatorij ordinis fuerunt, ut epist. fam. 117: reliqui tum equites, tum Tribuni ærarij. ex tribus enim ordinibus iudices eligebantur: ut declarat Pedianus. DELECTABANTVR: ideo scripsit M. Celius in quadam epi-
" stola: Video Pompeium senatum, quiq; res iudicant, se-
" cum habiturum. LVCERIAS: proscriptionem Luceriæ denunciatam. 125. QVICVNQVE SVNT: quid ipsi faciant, non specto: ego, nisi faciã quod me dignum est, reprehensiones timeo, ut Hector apud Homerum. exeamus igitur ex Italia.

134.

DOMVM quem expecto.] Sic & antiqui libri. DOMITVM alij legũt. mihi DEMVM placeret: ut sit ἀποσιώπησις; & reticuerit uel augurij causa, uel doloris, pulsum, aut captum. quod sequitur, IIII. NONAS, Martias significat. 138:

IN LIBRVM IX. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 134:

XIIII. DIE] Legendum XIII. tot enim sunt dies ab VIII. Cal. ad pridie Non. SOSIVM, ET LVPVM: Prætorẽ utrunque. 122. 129: AVDIREMVS: quid Brundusij actum esset. AD MARE SVPERVM: ut in Græciam transmitteret. 136:

134:

QVI & nunc,] Quo modo nunc præsidio Reipublicæ, cum domi maneant? aliud ergo dicit, aliud intelligit, εἰρωνικῶς. 136. 134.

135.

IMPROBORVM] Cæsaris. PERSEQVAMVR: stomachose dictum in Pompeium, qui suadentibus L. Luceio & Theophane Mitylenæo perniciosum Reipublicæ bellum suscepisset. PERSEQVAMVR: faciamus, quod Luceio & Theophani uidetur. 135.

NAM SCIPIO] Connumerat eos, quos aliqua causa uidetur adduxisse, ut contra Cæsarem arma sumerent. SORTE: quia ei sorte obuenit. GENERO: Pompeio. IRATVM: quia sententiam dixerat, ut Cæsar ante certam diem exercitum dimit-

teret : ſi non faceret, aduerſus Rempublicam facturũ uideri. Cæſar lib. I. de bello ciu.

135.

MARCELLI] Marcus, & duo Caij : qui omnes Cæſaris dignitatem oppugnauerant. MANERENT: in Italia. INIMICITIARVM: cũ P. Cornelio Dolabella, & M. Celio Rufo, qui Cæſaris partem ſequebantur. PRAETER HVNC: qui erat Cenſor. 133. CASSIVM: qui erat Tribunus plebis. 116. PROQVAES: Beſſarionis liber, PROPE: forte, PROPR. id eſt Proprætor, ex Cæſaris I. de bello ciuili. VTRVMVIS: poſſem arbitratu meo in Italia manere. neque enim mihi eſt Cæſar infenſus: (cũ utroque amicitia par. 98:) neque magiſtratus perſona cogit: cũ imperiũ poſſim deponere, & abiecto triũpho in Vrbem introire. ACCESSERIT: malim, ACCEDET, cum in antiquis libris ACCEDERET ſcriptum ſit. HVIVS FORTVNAE: quã ſubimus ad Põpeiũ proficiſcẽtes. NON ERAT AEQVVM: quia Cæſaris Legatus fuit in Gallia, neque Pompeio debet æque atque ego.

Ex epiſtola I I. pagina 135:

DIE tuo,] Die quartanæ. 106: 137.

135:

ADESSE,] In ſenatu. 137: CONTRA: contra detrahenteis diſputem? DE TRIVMPHO: uide epiſtolã III. lib. VIII. OLIM: Clodianis temporibus, cum in locum Coſconij mortui eſt

inuitatus.34: 135:

ἀπαῤῥησίαςον] *Impeditam, & reprehendendi licentia carentem. putat enim me plus uidisse, quàm se, cum ei dicerem, in municpijs parum roboris nostræ causæ futurum: delectus inuitorum fore: quod utrunque docuit euentus: pacem uel iniustam utilioré esse, quàm iustissimum bellum: Vrbem nō esse relinquendā: pecuniam ex ærario sumendam: Picenum occupandum, ut Cæsari aditus ad Vrbé præcluderetur. quibus in rebus mihi ille si paruisset rectissime monēti, haud paulo melius & sibi & Reipublicæ consuluisset.*

135:

TVM *erit inimicus:*] *Tum non recuso, mihi ut sit inimicus: erit enim iure: nunc irasci non potest, quia Brundusium ad ipsum non iuerim: neque enim potui, cum inter me & Brundusiū Cæsar esset.* τίς δ' ἔστι δοῦλος: *seruile, inquit, est mortem timere.*

136.

ERIPIEBAT] *Erepturum Cæsarem aiebat.* NON SVNT ENIM CERTE BONI: *quia domi manent.* 134.

Ex epistola III. *pagina* 136.

MATREM] *Catonis sororem Porciam. Plutarchus.* AD VRBEM: *ad Vrbem esse Proconsules dicebantur: & Domitius Galliæ Proconsul. Proconsulibus autem Vrbem ingredi, nisi deposito imperio, per leges non licuisse, supra diximus.* QVOD DELIBERO: *de transeundo in Græciam.*

136:

ITER *interclusum*] *Omnia enim Cæsaris armis, præsidijsq; tenetur.* 136:

TRANSIISSE] *Cneum.* EVM: *Cæsaré, ut persequi posset.* DIVTIVS IAM NESCIRE NON POSSVM: *necesse est, ut iam sciamus.* 137.

IN *ipsum tuum diem*] *In diem quartanæ.* 106:

Ex epistola IIII. *pagina* 137.

FVSIVS,] *Fusius Calenus, & ipse Cæsarianus.* SCELVS POMPEII: *qui, nulla re offensus, cõtra ius ueteris amicitiæ atque affinitatis omni ratione Cæsaris dignitatem oppugnasset.* SENATVS: *qui ad Pompeij nimis infirmi uoluntatem iniquissima senatusconsulta contra robustissimum Cæsarem, cõtraq; Tribunos plebis fecisset.* VILLA: *Formiana.* CVR TVM IN CVRIA: *si ad Vrbé Cæsar uocabit, & adesse in senatu uoluerit.* DIC M. TVLLI: *cum sententiam rogabor in senatu, non tam de Republica, quàm de ipso Pompeio; quid dicam? quo modo me explicabo?* 135:

137:

CAVSAE *euentorum*] *Significat, Pompeij culpa in eam calamitatem incidisse Rempublicam, qui per decem annos Cæsaris potentiam auxerat: ut se quidem inimicum esse Cæsari dicat ob euenta, sed inimiciorem Põpeio ob causas euentorũ.* RELIGIOSVS: *tristi omine infamis, ut exponit Gellius.* ILLE ETIAM ANNVS: *cum Clodia rogatione tri=*

ſtem exilij calamitatem ſubij. HOC DEFENDENTE: accuſat Pompeium tanquam præuaricatorem, ac deſertorem in patrocinio. 35. NE DICAM GRAVIVS: poterat enim dicere, non modo ſe deſertum, ſed armatum etiam à Pompeio inimicum ſuum. uide 37. 137:

TEMERITATEM, ignauiã, negligentiã.] Pompeij peccata. TEMERITATEM in ſuſcipiẽdo bello, cũ eſſet imparatiſſimus. IGNAVIAM, & NEGLIGENTIAM in gerendo. BALBI: cui fidem habui, affirmanti Cæſarem optimo eſſe animo erga Pompeium, et concordiã cupere. 124. 133.

137:

EGO igitur,] Refer ad illud, Ego uero hæc officia &c. APVD HOMERVM: Thetidi reſpõdet Achilles, αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ᾽ ἔμελλον ἑταίρῳ
» κτεινομένῳ ἐπαμῦναι. NON ἑταίρῳ SOLVM:
» uult Achilles apud Homerum ulciſci Patroclum, quia ſocius; ego ferre opem Pompeio, quia etiam de me bene meritus. TALI VIRO: rerum geſtarum gloria circunfluenti. CAVSAM: Reipublicæ.

137:

OPTIMATIBVS uero tuis] Noli putare me ad Pompeium iturum, quòd optimatum ſermonibus mouear, aut quòd ijs inſeruire uelim, manſionem meã reprehendentibus, profectionem laudantibus: ſed me mouet tum beneficium, tum dignitas Põpeij, eo magis, quòd agit cauſam Reipublicæ. HVIC DENT: Cæſari. quanquam Cæſar aberat, ſed uultu lætitiam ob Cæſaris uictoriam ſignificabant. DATVRI: cum

Brundusio redierit. DECRETA: à municipijs facta, ut omnes uota facerent pro salute Pompeij in Campania ægrotantis. VICTORIA: Cæsaris, qui, uniuersa Italia occupata, Pompeiũ cedentem persequebatur. TVM: cum illa pro salute Pompeij decernebant. 138.

NOS adhuc] Initium alterius epistolæ. A' MINORE BALBO: Cæsaris nomine rogaturo, ut in Italia maneret. 124. QVO'D IS: quòd Balbus minor Canusij audisset Lentulum Consulem transmisisse: qui ad Balbum patrem Canusio id scripsit. ALBAE: ex Domitij cohortibus. 129. CVRTIVM: Biuium Curium nominat Cæsar lib. I. de bello ciu. CVRTVM, Bessarionis liber. MINVTIA: alij, NVMICIA: placet, ex epistola Horatij XVIII. 138.

ABDAM.] Ne uidear Cæsarem Brũdusio redeuntem fugisse. RELICTVRVS: ut Cæsari meo nomine diceretur, me ideo Arpinum iuisse, quòd ibi Ciceroni meo togam puram dare uellem. 80: HIC: Formijs. 137. QVO': itionem ad Pompeiũ significat. QVA': quà maxime iter ἀναπάντητον. 134: 138.

CVRTIVM] Ad quem suæ cohortes transierunt. ASPICERE: tam grauem. QVID ALIOS? quasi dicat, multo minus alios Cæsarianos. DVM VRBEM AMAMVS: spe pacis ab hac ora Campana discedere nolui: quia sperabam fore, ut apud illum meæ literæ, cohortationesq; ad pacem plus ualerent, si me bellicis negotijs non admiscerem.

ita mox Brundusium ad Pompeium proficisci non licuit, cum iter illud Cæsar interclusisset. 135:

138:

DICITVR] Non uere : nam conscendit Idibus Martijs : ut infra 150: SEPTENTRIONES: non secundi Græciam petentibus. PRAECIDISSE: ne Cæsar cõsequi posset. L. METELLO : is est, de quo plura 157 :

138:

QVALICVNQVE CONSILIO VSO,] Etiam si non optimo consilio usus est neque in suscipiendo bello, neque in gerendo. αἰσχροῦ φαντασία : animo enim species quædam turpitudinis occursat. AVT CONSOLATIONE: respexit ” ad Terentij uersiculum, Aut consolando, aut consilio, ” aut re iuuero. Q. TITINII FILIVM: Titinio quidẽ natum, sed adoptatũ à Pontio, ut epist. ult. lib. IX. NON VALVISTI : non enim licuit tibi per quartanam Roma discedere. σύν τε δύ' ἐρχομένω : utroque nostrum, quid optimum factu, cogitáte. Homerus ἰλ. κ. 139.

VT populari, ut ea] Nullam opem ferentibus antiquis libris, non audeo mutare, quod deprauatum intelligo. 139.

BELLVM crudele,] Ex utraque parte. ideoq; nolebam interesse. non enim CRVDELE de uno Pompeio dictum. SVSCIPI A POMPEIO: qui pacem uel iniquissima conditione probare debuit. CVM IIS: qui crudele bellũ et exitiosum gererẽt exponit, cur se bellicis negotijs, ut alij, cõmiscere noluerit.

Ex epistola V. pagina 139.

IMP.] Ob res in Gallia gestas.

139.

COMMODO] Pro commode, ut arcano pro arcane, & quæ grammatici alia notarunt. GRATIAS'QVE AGEREM: quòd hactenus ab armis abstinueris.

Ex epistola VI. pagina 139:

τὸ συνέχον] Argumentum firmissimum ad meã mansionem defendendam. Quintilianus capite ultimo lib. III'. Sed potius uidetur sic exponendum: Effecisti quod proximum erat, cum non posses recreare.

139:

FACTVM'QVE nostrum] Mansionem. SEXTO: Peduceo. ANIMADVERTATVR: quasi Cæsari sponte occurram. NEC HIC, NEC ILLIC: neque Formijs, neque ad Vrbem. quia scripserat Cicero, se Arpinum cogitare, ne redeuntem Brundusio Cæsarem uideret.

139:

VT idem tribuam Pompeio,] Ne Pompeium ulla re lædam, neque adsim cum in senatu cõtra illum agetur. 138: QVID ONERIS: ne non ferat, uereor: bellum enim cupit.

140.

VT in Milone] Cuius causam defendi, non quia iustam putarẽ, sed feci adductus beneficio. VT IN: forte dicturus fuit, Vt in Gabinio, quem cũ odio pro=

ſequeretur, & nocentem putaret, rogatus tamen à Pō peio de ſe optime merito defendit. quo iudicio Gabinius condemnatus, quoniam cauſa non iuſta, ut Milonis. Dion lib. XXXIX. idq́; ſignificant illa uerba
» in epiſtola ad Marium, fam. 95: Cogor non nunquam
» homines de me non optime meritos, rogatu eorum, qui
» bene meriti ſunt, defendere. SI ILLINC BENEFICIVM NON SIT: ſi Pompeio nō deberem. EIVS QVOQVE REI: ἀχαριστίας crimen me non poſſe ſubire, etiam ſi ad Pompeium nō proficiſcar. ABIECERO: ut intelligas me de eo minimū laborare. agemus tamen de eo obtinendo: interea, ut tu ſcribis, obrepet anni tempus, quo liceat nobis ad Pompeium uel infero mari tuto nauigare. 136: 140.

SATIS ille erit firmus.] Nā alioqui, nauigandum ad eū ſine ſpe uictoriæ, nō cenſes. DE ISTO: de uiribus Pompeij. quod ad hanc partem attinet, uide, inquit, quid ſperare poſſis: promitto tibi, ſi firmus erit, tegulam &c. ANTIQVORVM: Philippi, Flacci, Scæuolæ. 120: 140:

HABEAMVS igitur inde] Verbū INDE à libro Beſſarionis abeſt, & opinor recte abeſt. ID QVIDEM: qua nauigatione abeamus. NON PROFECTIS: malim, Non profectos; hoc ſenſu: Sciunt te non profectum ad Pompeium, & tamen probant quæ adhuc feciſti. NIMIVM OPTIMATI: Pompeij partium ſtudioſo, & ſæpe pro Pōpeio mentienti. nec ſine ironia dictum de liberto. SVPPEDITAT: tibi. ET MEVM: quod

tardius

tardius est, quàm tuum. AMBVLANDVM, VNGVENDVM: quæ laborantibus quartana præcipiuntur à medicis. SOMNVM ATTVLERVNT: curis ademptum. 139:

Ex epistola VII. pagina 140:

AVLVS] Torquatus. PROFECTVS: ad Pompeium. 140:

REATINORVM corona] Dolet Sabinos in circulis ac coronis iacere sermones de proscriptione, quam forsitan non cogitet Cæsar, cum adhuc clementiam in uictos ostenderit. EXIERINT: obuiã Cæsari Brũdusio redeunti. CVI DICEREM: quam rogarem, quo modo redeuntem Brundusio Cæsarem exciperem, & amplexarer: sicuti rogat eam, facie Mentori simulatam, Telemachus Vlyssis filius. DIEM TVVM: quartanæ.

Ex epistola VIII. pagina 141.

RELIQVI] Marius, & Cinna. VALE: scriberem, VALETE: cũ ad duos mittatur epistola.

Ex epistola IX. pagina 141:

PIETATE] Vsurpatur erga eos, qui magnũ beneficium dederunt, ut hic erga Pompeium. LENTVLVM: Consulem. 133: HABEREM: à Pompeio quidem ciuitate donatus, à Cornelio Lentulo Corneliorum nomine, quod indicat Lucij cõmune prænomen. uide orationẽ pro Balbo. MILONIANIS: cum reum Milonem iudicio defendisti.

Ex epistola X I . pagina 142:

PLABOQVE] Sic & Bessarionis & Caualcantis uetera exemplaria . manifestum mendum . sentētia tamen hæc uidetur, se iam supero mari transmissionem abijcere , & cogitare mansionem in Italia , dum commodius anni tempus aduenìat , quo liceat infero mari nauigare: modo interea possit concessu Cæsaris nullam Reipublicæ partem attingere . ac uidetur totum hoc ita restitui posse: Assentio tibi,ut in Formiano potissimum commorer,etiam de supero mari . Balboq; , ut antea ad te, scripsi,ecquonam modo &c. nā duabus superioribus epistolis nihil aliud agit Balbus,nisi ut ostendat Ciceroni quærenti , quo modo possit Cæsari satisfacere. DICTA NOSTRI AMICI: quæ Pompeius olim in nos fecit, dixit. DELICTA tamen ueteres libri . ME IPSVM: ita de illo bene meritum . 142:

SIMILI VRVS] Caualcantis liber sic , sic & Bessarionis . incerta coniectura si coner corrigere , quis præstabit nō magis deprauari? COMMENTARI: meditari,cogitatione exquirere . 136: SIT SANE, ITA VT VIS: eos probare, quæ adhuc fecerim . quod uereor ut ita sit . NOSTI ILLVD : quod de summis uiris solet usurpari, cum post magnarum rerum actiones in otium se conferunt: usurpatur autem hoc : Διονύσιος ἐν κορίνθῳ : id est, & Dionysius, Syracusarū regno pulsus, Corinthi ludum aperuit. hoc & de me usurpabitur; qui nullam belli partē suscipiēs, quasi omissa Reipublicæ cura otiosus θέσεις

commenter. MILITVM: qui cum Pompeio transierunt. 138. 143.

LAVDAS,] Quia mare transierint. IRATVS: Pompeius. IIS QVIDEM MAXIME: pacis auctoribus: qui pacẽ ideo suadebant, quia patriã maxime saluam uellent, cui exitiosum fore bellum uidebant. at Pompeius, qui mirandum in modum Syllani regni similitudinem concupiuit, belli cupidus, ijs, qui pacem suaserant, id est nobis, ueniet iratus. 140. EAM SALVAM: patriam, antiquissimam & sanctissimã parẽtem. SERVANDO EVERTERE: seruari enim, & uindicari à tyrãnide non potest sine clade, interituq; ciuium.

143.

DE SEPTENTRIONE] De regionibus Septentrioni subiectis: in quibus Pompeius bellum cõtra Cæsarem parabit. EPEIRVS: tua: quò transire cogitabas. 135. CVM ILLVM VIDERO: Cæsarem Brundusio redeuntem. 140: NE FORTE AVT ABSIM: Arpinum, ante quàm eum conueniam, non cogito; ne aut absim illo redeunte, aut, ut redeuntem conueniam, cursem huc illuc uia deterrima: alterutrum enim necesse est. VENISSE: ad Pompeium, è Syria, in qua fuerat Proconsul. CONSILIVM EIVS: utrum in Italia mansurus sit, an ad Pompeium iturus. 134:

143:

ISTE] Consules aberant Lentulus & Marcellus. agebatur ergo, quis haberet comitia designandis in proximum annum Consulibus. ISTE: si extaret

Attici epiſtola, nomen haud ignoraremus. COMMVNE: hoc ne conſideremus; quoniam poteſt eſſe dictum non proprie de conſularibus comitijs, ſed communiter de omnibus rebus. INEPTVM: Cæſarem, cuius in poteſtate omnia ſint, mea gratia uti uelle. SENTENTIA CONSVLARIS: quòd à me, uiro conſulari, quæ in ſenatu agentur, cupiat approbari. TVM EX TVIS LITERIS: quibus reſpondebas ad meas de uerbo OPE quærenteis. diſtingue à COEPI uerbo præcedenti: ut dicat & ipſum per ſe ſuſpicatum, & ex Attici literis. HOC IPSVM ESSE: in hoc ope mea uti uelle, ut decernam de comitijs conſularibus à Prætore habendis. NON MVLTO SECVS: aut hoc ipſum eſſe, aut aliquid huiuſmodi. REM AD INTERREGNVM NON VENIRE: Interregem non creari, qui comitia habeat nouis Conſulibus deſignandis, cum eius anni Conſules abeſſent Lentulus & Marcellus. de Interrege autem dicemus in libro de magiſtratibus. ſed quoniam Interrege creato, pertinebat ad eum Conſulum deſignatio; Conſul uero Cæſar fieri cupiebat: incertus de uoluntate Interregis, rem ad interregnum uenire noluiſſet: haberi à Prætore, quem ſciret ſui ſtudioſum, conſularia comitia malebat. quod cum fieri non poſſe comperiſſet, alia ratione quod uolebat conſecutus eſt: Dictator enim à M. Lepido Prætore dictus, comitia ipſe habuit conſularia, & Conſul factus eſt cum P. Seruilio Iſaurici filio. de bello ciuili lib. II. III. LIBRIS: noſtris auguralibus. ROGARI: creari: unde comitia Conſulibus rogandis lib. I.

de Diuinatione : & populum rogare magiſtratum dicebatur is,qui comitia habebat: id eſt populum rogare, ut ſuis ſuffragijs eum magiſtratum crearet,cuius magiſtratus cauſa comitia haberentur . et legimus in Liuio lib. V I. factum eſſe ſenatuſconſultum , ut duos uiros Aediles ex patribus Dictator populum rogaret . VT COLLEGAE CONSVLVM SINT : ſi enim creantur Prætores,ut collegæ Conſulũ ſint; creari à Prætore non poſſunt: nõ enim collegæ Conſulum dicerentur, creati ab eo, cuius imperiũ conſulari imperio minus eſt:ideóq; à Cõſule creantur. Gellius lib. X I I I. cap. X I I I I. 143:

HOC A' ME DECERNI] Vt ego in ſenatu mea ſententia decernã,conſularia comitia à Prætore haberi licere. 151. A' ME : Augure, & conſulari : quòd contentus non ſit Galba, Scæuola, Caſſio, Antonio decernentibus,quanquã & ipſi Augures ſint. de Antonio quidem Augure cognoſcitur libro V I I. de bello Gallico. τότε μοι &c. ſubaudi , cum à me decernetur. TRANSIERINT : cum Pompeio.

144.

OMNIA POSTVLANT EIS,] In uictoria non modo Cæſarianorum bona , ſed omnium, qui in Italia remanſerũt : ut tibi nõ ſine cauſa timeas. VIDERE SANE VELIM: etſi ſcribis,ex eius ſermone ſpem pacis eſſe nullã. OPPORTVNE: quia fortaſſe me conſilijs inſtruet ad Cæſaris cõgreſſum opportunis,cum Cæſari maxime ſit amicus. 151: 152:

144.

LANVINO,] Fundo. PHAMEAM: eius

fundi dominũ. 149: SCIEBAM ENIM &c. sciebã te uoluptuarias possessiones nõ emere, qui soleres quærere, ager à te emptus quot annorum spatio tantũ tibi redderet, quantũ in eius emptioné contulisses. corrigendũ igitur, & distinguẽdum hoc modo: Sciebã enim, te, quoto anno, & quantum in solo, solere quærere. DELITIVM DIGAMMA: sic Bessarionis liber. corrigunt alij, DELI TVVM DIAGRAMMA: ut diagramma sit codex, in quem soleret Atticus & fructus agrorum, et impensas referre. ILLVD: Lanuinum. VOLVI HS Q. uolui sestertiorum nummorum quingentis millibus emere. ILLI DARET: ut Phamea Lanuinum daret nõ mihi, quem fortasse minus bonum nomen putaret ob recentes mearum fortunarum ruinas, (restitutus enim ab exilio fuerat anno proximo ante Marcellini Consulatũ) sed prædi, qui HS Q. M. se daturũ sponderet. CVM HABERET: cũ Phamea Lanuinum Antij proscripsisset. IACERE: sic pro Q. Roscio iacere dixit pretia prædiorum. DEMENTIAS: insanos sumptus in Lanuino exornando à Phamea possessore factos. sic insanas substructiones in oratione pro Milone in fundo P. Clodij. VASTITATI: quæ impendet uniuersæ Italiæ. 140.

Ex epistola XII. pagina 144.

AEGRITVDO] Aegrotatio in corpore, ægritudo in animo. Tusc. quæst.

144:

AD me scire,] Alij, Ad me scribere: placet: ut

ſubaudiatur, de conſilio ſuo. 135: ALIENANTVR: homines. IMMVNDAE: mulieri. ſic alienum cauſæ dixit in oratione pro Cæcina.

144:

AVIS illa,] De qua ſcis à Platone ſcribi in epiſtola ad Dionis propinquos, cũ ſe à Dionyſij tyranni cuſtodibus obſeruatum, ne horto regiæ domui coniuncto egredi poſſet, extra ſpectare, tanquam auem è cauea, dicit. MARE: ut ad Pompeium nauigem.

144:

HAESERVNT illa.] Pompeius ſæpe illud uſurpabat, Sylla regnum armis peperit, ego non potero? mihi autem potius illud in animo fixum hæret, male feciſſe Tarquinium, impie Coriolanum, qui contra patriam arma tulerint. THEMISTOCLES: ab ingratis ciuibus patria pulſus. MALVIT: quàm patriæ ſuæ bellum inferre. De claris oratoribus. PATRIAM: Athenas. Iuſtinus lib. II. IVRE: cum cauſa, non tamen recte: nemo enim recte contra patriam arma fert. iure autem quo modo? ut patriã è manibus perditorum ciuium eriperent: quam tamen ereptam ipſi oppreſſerunt.

145.

HVNC] Pompeium, quem adductus beneficio ſequerer. ALIQVID CONVENIRET: aliqua ratione res componeretur. SCELERIS: ſceleratus Cæſar, flagitioſus Pompeius, uterque dominationem cupiens. leuius dixit in Pompeiũ. 125. SPERARE: ut aliquid conueniret: uel, de cauſa noſtra.

145.

RES nunc tota,] Neque enim uideo, quod tum ſperabam, poſſe eos ad concordiam reduci. ALIA MEA: pace enim deſperata, nouum conſilium intelligo mihi eſſe capiundũ. EXCIDISSE È MVNDO: miratus ſum Põpeio Italiã reliquente, non ſecus, ac ſi ſol è cœlo excidiſſet. MOLLIVIT: ideóq; otium amans, labores & incommoda fugiens, nullam hactenus belli partem ſuſcepi. SIVE PERICVLO: Beſſarionis liber, SINE PERICVLO: placeret, SI VEL PERICVLO.

145:

χρησμὸς] Oraculum, quia tanquam Apollo futura prædixiſti. AD POSTERVM: in futurum, in poſterũ. DE POMPEII CONSILIO: Pompeium de relinquenda Italia cogitare. MORAM DESERENDAM: Beſſarionis & Caualcantis manuſcripti libri DEFENDAM pro DESERENDAM: tentaui, ex ingenio ſi poſſem probabile quid eruere: non ſucceſſit. TVRPE NOBIS: rectius duco, VOBIS.

146.

DETESTARIS HOC] Diſceſſum ex Italia. INCONSTANS: cum ante ſcripſerim, ut Italia non cederes. MANENDVM PVTO: dum audias Pompeium alicubi conſtitiſſe. HANC νεκυίαν: flagitioſum Cæſaris comitatum. quẽ appellat νεκυίαν, quòd ad Cæſarem egentiſſimus & perditiſſimus quiſque ita confluxerat, ut ad Vlyſſem, cum ad inferos deſcendiſſet, νεκυίαν, id eſt mortuorum tur=

bam, confluxisse scribit Homerus. 146: 153.

146.

ἀπορῶ.] Dubius sum, quid te facere oporteat. D V= BITARES: Attice. N O N D V B I T A S: mi= hi esse manendum in Italia istis manentibus. I N I P= SA F V G A: cum Pompeius Brundusium fugeret. T V M P O T E R I M V S D E L I B E R A R E: cũ sciemus, quid Brundusij actũ sit. N O N S C I L I= C E T I N T E G R A R E: paululum enim hæc expectatio Pompeij animum offenderit: sed hoc tamen consilio rectius tibi consulis, quàm si unà proijcias te. V A L D E V I D E R O: nescio, utrum tibi suasurus sim, discessum ex Italia, an mansionem. uide 136.

146:

A D V E R S V S me &c.] Sic & antiqui li= bri. potest hic esse sensus: Para defensionem Attice tã= tummodo aduersus me, si hæc mansio tua auctoritate suscepta infeliciter cadat. nam si in fraudem incidero, te auctore dicam incidisse. quod ad alios attinet, in quibus sunt Lepidus & Tullus, sati scio non opus esse. quibus ego conscius sum, eiusdem esse sententiæ, uidelicet manendum esse. P E C C A V I: hactenus. R E= L I Q V A T V E B O R: posthac dabo operam ne peccem. R E D I T V: à Brundusio. H I S L I T E= R I S: ad te scribendis. S C I S: pro scito, ut supra. C A E S A R I: à quo Corfinij captus, incolumis esset dimissus. 148. L I T E R A S: quibus rogaui, ut scriberet ad me de consilio suo, utrum mansurus esset in Italia, an ad Pompeium profecturus. 134:

146.

QVINQVATRIBVS,] Forte hoc delendum, ut glossema ad diem XIIII. Cal. Apr. qui dies est Quinquatruum primus. nam nisi deleatur, ante XIIII. Cal. Apr. Quinquatrus uidebuntur fuisse. HAEC: Cæsaris facta. TIMERE: ne crudelis esset in uictoria, & nefaria quæque committeret. Cæsaris enim comitatum significat, quem & paulo ante νεκύιαν uocauit.

147.

PRVDENTIA potuit] Antiqui libri Caualcantis & Bessarionis, PRVDENTIA POTIVS: & proxime, ubi est in impressis, IN QVIBVS ETIAM CRASSIPES, in manuscripto Bessarionis, IN QVIBVS CRASSIPES ERAT. INIMICOS: Pompeianos. OPTIMATIVM: eorum, qui non sunt Pompeium secuti, neque ullam belli partem attigerunt. unde illud in epistola ad Varronem, Crudeliter otiosis minabantur. MVNICIPIORVM: quia se ultro Cæsari ferè omnia dediderãt. 144: de bello ciu. lib. I. LVCEIVM: cuius, Theophanisq; consilio Pompeius maxime utebatur. 135. TOTAM GRAECIAM: omnes Græcos, qui cum Pompeio erant, libertos, & amicos: qui apud eum gratiosiores erant, quàm ut è tanti uiri dignitate uideretur.

147.

HAS PESTES] Cæsarianos: quorum pessima facta ne uideã, ad dissimillimos nostri proficiscar. ILLVC: cum se Pompeio coniunxerit: nam in Syriam erat profectus. 135. FAVSTVM Syllæ

Dictatoris filium, qui erat in Pompeianis præsidijs. 135. Bessarionis tamen liber, EMASTRVM. de Libone autem 109. CONVENIRE: in Vrbe: ut eorum bona uendant. μακροψυχίαν: animum longin quas regiones spectantem. HISPANIAM: prouinciam suam, in quam iturus putabatur comparandi belli causa. FVGAM NOSTRAM: ex Vrbe. NVNQVAM IAM &c. nondum ego ad te scribere intermisi. earum interuallum à me quidem nondum fuit.

Ex epistola XIII. pagina 147:

CVM primum potui,] Statim è prouincia reuersus. CONTRA CVIVS HONOREM: ne posses Consulatum absens petere: quod tibi populus concesserat Pompeio tertium Consule. 97. AD TE ADIVVANDVM: ut de habenda absentis ratione M. Celius Tribunus pl. unà cum cæteris collegis legē ferrent. 98: BENEFICII: à Pōpeio accepti. POSSIM: ut mihi abesse per te liceat. ingratus enim mihi uidear, si adsim, cum in senatu cōtra Pompeium de me benemeritum agetur. 138: ET PACIS VTRIVSQVE: antiqui libri ET PACIS ET VTRIVSQVE: uidetur subesse mendum: nam PACIS CONCORDIAM haud scio quàm recte dicatur. PACI recte esset. CONSERVARI: ne cogas me iniuriam facere Pompeio, sed conserues, ut hactenus fui, amicum utriusque uestrum. DE LENTVLO: quem capto Corfinio incolumem dimisisti. QVI MIHI FVE=

RAT: cũ me Consul ab exilio restituit. IN POMPEIVM: quem socium & adiutorem Lentulus habuit in me restituendo.

Ex epistola XIIII. pagina 148.

MVTIANVM] Q. Mutij Scæuolæ, qui à Damasippo est interfectus. Florus lib. 86. epit. ITINERIS: ad mare superum. NAVIGATIONIS: ad Pompeium. CONGRESSVS, SERMONIS'QVE: ut & grauitatẽ in congressu tenerem; & ita loquerer, ut neque ad Vrbem uocãti concederem, neque tamen alienam ab illo uoluntatẽ ostenderẽ. 152: 154. SVM ADMIRATVS: quòd nobiscum esse noluerit. 148.

148:

VIRI boni] Sic & libro II. de officijs, in extremo, optimos uiros εἰρωνικῶς dixit fœneratores. PERSCRIBVNT: nomina debitorum in codicem referentes. SEDEO: sedere dicuntur, qui turpi otio languent.

148:

ADFINIS] Sic in antiquo Bessarionis libro. pateret sententia, si sic: Quid censes igitur, & quidnã est tui consilij? (ut hæc sint Attici uerba, Ciceronis autem quæ sequuntur plena desperationis) quid? finis huius miserrimæ uitæ. VNA: cum Pompeio. CALAMITATIS: nimis enim graui scelere uideor Pompeium in calamitate deserere.

148:

DE ratibus] Ratibus teneri exitus Brundusini portus, ne Pompeius possit effugere. quod si ita esset,

non scripsisset eum Dolabella primo uento nauigaturum. HANC εὐημερίαν: Pompeij fugam putat Cæsaris εὐημερίαν. AB IIS EPISTOLIS: Leptæ, Matij, Trebatij: qui scribunt circumuallatum esse Pompeium, ratibus exitus portus teneri. MERA SCELERA: de consilio Cæsaris intercludendæ Pōpeio fugæ.

Ex epist. XV. pag. 148:

ACTVM] Brundusij. PRISTINAS COGITATIONES: de profectione mea ad Pompeium: quem cum scripserit Dolabella primo uento nauigaturum, nauigasse puto, quoniam pridie Quinquatrus tempestas fuit ad nauigandum maxime idonea. COLLECTA: cum locos ex epistolis tuis descripsi, quibus mihi mansionem in Italia suadebas. 145. CONSOLATIONEM MEAM: quòd unà cum Pompeio non ierim. CVLPAE, AC TEMERITATIS MEAE: uidebar enim mihi peccasse, temereq́; fecisse, quia profectus cū Pompeio non essem: nunc non uideor, quoniam in eo tua consilia sum secutus. ILLIVS: Pompeij. ILLA: studium, operamq́; in me restituendo. SVPERIORVM: superioris iniuriæ, cum me suum præsidium contra meos inimicos implorantem deseruit. 156: TAMEN ILLIVS &c. tamen eum adiuuare deberem. SIMILITVDINEM: primo me deseruit, cum patria pulsus sum; deinde adiuuit, ut restituerer: item ego, quod ante omisi, nunc facere debeo, ut eum adiuuem. QVAM OB CAVSAM: nō

tam ut mihi beneficium daret, quàm ut inimico meo, grauiter offensus, iniuriā redderet. ILLI: nunc amicus ero: quem si offendi, quòd ante ad eum non sim profectus; nunc proficiscens resarciam. ita sequar illius temporis similitudinē. ILLECTI: sic liber Caualcătis: aliter Bessarionis: habet enim, DILECTI: ut fortasse non absurde legi possit, EIECTI: nam à Cæsare quidem eiectus Cicero uidebatur, quoniam Cōsul Clodium ad plebem traduxit. Suetonius.

149.

NAM ego hunc] Cæsarem. ἐσάλπιζεν: mallem, ἐλάπιζεν, id est, ostentabat, supra ueritatem narrabat: quoniam subiunxit, Sit hoc λάπισμα. & est intercisa comprehensio: nam cum ITA dixisset, nihil reddidit. nisi si ad illud spectes, quod infra positum est, Quare ita paratus est. SE POLLICERI: uideo hic alios quoque de mendo suspicari: nec sine causa: nam neque peditum, equitum'ue numerus adscribitur; &, SE quò referatur, non est. VECTIGAL: quod in stipendia militum conferri solet, sed omnia omniū bona, quibus ad sustentādos exercitus utetur. ILLVM: Pompeium: quem secuti non sunt: ideoq; merito iratum putant. EGO AVTEM &c. uereor, ut exire ex Italia mihi liceat, non tam quia Cæsar omni utetur artificio, omnibusq; blanditijs, ac precibus aget, ut remaneam; quàm quòd eius preces uideo esse pro imperio. γοητείαν: malitiosas blanditias. ILLA ἀλίμενα: importuosa loca: quæ scripsi me cogitare, primum ut laterē, deinde ut comitatu meo uti possem: (celebri enim loco laureatorum lictorum comitatus

sermonem hominibus dabit. 158.) quod utrunque si Brundusij suppetat, ibi malim esse. VERVM : *uerũ hac de re deliberabimus, cum sciemus, quid Brundusij actum sit, num Pompeius classe abierit.* SCIMVS: *mallem,* SCIEMVS.

149:

NON *nimis excuso* :] *Iam non laboro, ut me excusem, quia non iuerim ad Pompeium; cum ipsos uideam cœnas in Vrbe, quasi Reipublicæ recte sit, & facere, & obire.* SEXTVS : *Peduceus.* FORTIORES: *si eos id fecisse uiderem, quod me facere oportuisse dicunt : hoc est, si ad Pompeium ipsi profecti essent, armaq; contra Cæsarem sumpsissent.*

149:

TROIANVM *somniaueram.*] *Falso credideram. Troia dictus locus is, in quem primum egressus est Aeneas, uicinus agro Laurenti, Ardeati, Antiati, Lanuino.* VOLVI Q. *quingentis millibus emere. uide 144.*

149:

MONSTRA] *De Brũdusio.* REFORMIDAT : *ueretur, ne in eandem calamitatem incidat, si ad Pompeium transeat.* NARRAT. AGAT? *distingue sic, Narrat, quid agat.* SATISFACTVM : *quòd suscepto bello arma pro eo sumpsit. putat se præstitisse, quod debuit : nunc pugnare contra Cæsarem, à quo est incolumis capto Corfinio dimissus, non uidetur sine scelere posse.* PROSPECTARE : *Bessarionis liber* PROSPECTARET. *forte sic:* PERSPECTARE *(quia scilicet ualere Cæsarem uidet, Pompeium iacere)* TA=

MEN NE HAEC POSSE FERRE? id est, Poterit igitur Lentulus, quamuis & Cæsaris beneficio, & iam perspecta re moueatur, in Italia manere, & his malis interesse? Neque uideri potest temeraria coniectura, cum TAMEN potuerit esse scriptum sic, tñ. & alibi quoque, tamen ne, usurpatum à Cicerone obseruauimus. HOC: mansione. NON CREDEBAM: ut nuncijs de pace missis oppugnaretur. MISER TORQVETVR: εἰρωνικῶς. SENTENTIA: discedendi ex Italia. HOC: mãsione.

Ex epist. XVII. pag. 150:

AD TE VIII. Cal.] Bessarionis liber, IX. CAL. & recte: nam cum proxima insequens epistola scripta sit VIII. Calendas, hanc ante datam esse constat. QVAMPRIMVM TRAIICERE: ante quàm exitus portus iactis utrinque molibus præcludãtur. CN. CARBONIS, M. BRVTI: quos Pompeius Sullæ socius occiderat. EXILII POENA; Bessarionis liber PENAS: totus locus perturbatus. PER VIM: quasi iudices eũ Pompeij Consulis metu condemnassent: quia, cum iudicium Milonis ageretur, exercitum in foro, & omnibus in tẽplis, quæ circa forum sunt, collocauerat. Hæc autem Cæsaris criminatio ideo suscepta, ut inuidiosam Pompeij potentiam redderet. nam nec ipse, qui Milonẽ queritur per uim expulsum, postea eum restituit, cum cæteros restitueret lege Pompeia damnatos. ARMA HAEC CONTRA; tulisset: Pompeius autem

omnibus

omnibus minabatur, qui ipsius in præsidijs non fuissent. SED QVIS VLLI NON DICAT? *distingue sic: Sed quis, ulli non dicat. hoc sensu: non infans ille quidem est, sed ita obscurus, ut, quis sit, nemini possit dicere.* PROFECTVS: *subaudi, narrabat.* ILLINC: *Brundusio.* À TE NIHIL &c. *distingue sic: À te nihil: ne ante prorsus quidem quid literarum.*

Ex epistola XVIII. pagina 151.

VENIAM,] *Vt concedat, ut absim, cum aliquid in senatu contra Pompeium agetur. 138:* À ME IPSO: *ad Pompeium proficiscar. quod hactenus à me non impetraui.* ILLE: *Cæsar.* GRAECIAM: *ut ipsum Pompeium continuo persequatur. quod cũ ita sit, quorsum hæc loca legionibus muniuit? nam si in Hispanias contra Pompeij legatos proficisci cogitaret, ideo maritimos exitus uideretur clausisse, ne Pompeius, ipso absente, Italiam classe peteret.* STIMVLAT: *nunc hæc me uexat solicitudo, quòd cum Cæsare cõgressurus sim.* IS VERO ADEST: *hæc uerba faciunt, ut epistola,* TVAS IX (*sic enim scribendum uidetur, non* XI) *uideri possit* VIII. *Miseram autem,* VII. *hæc* VI. AVGVRVM DECRETVM: *ut Augures decernãt, licere Prætori comitia consularia habere, aut Dictatorem dicere. 143:* RAPIEMVR: *Romam; ut Augur, & senator id decernam: aut, si recusabimus ire, uexabimur.* DICTATOREM: *quod factum est: nam postea Cæsarem M. Lepidus Prætor ex lege ad po=*

pulum lata Dictatorem dixit.

151.

HIHIL expedio,] Cogitatione nihil explico, nisi hoc, exitum mihi impendere aut Q. Mutij, qui est à Mario iuniore occisus; aut L. Scipionis, quē Sylla proscripsit. Florus, Orosius. τέτλα: κύντερον: perfer: grauius tulisti. hoc proprium nostrum non est, ut fuit Mutij, & Scipionis, qui Sullam desideratum à populo quamprimum rediturum uidebant. Pompeius autē, cuius causa mihi omnia perferenda sunt à Cæsare, neque amatur, neque speratur cito rediturus. NVLLA QVERELA: quòd Pompeius Italia pulsus sit.

151:

VENIAM daturū:] Concessurum, ut absim, cum in senatu cōtra Pompeiū agetur. 138: POSSIM VIDERE: ut ex eius sermone comparem me ad Cæsaris congressum. 144.152: ἀυτὸς: ipse ò Cicero excogitabis. VT AIT ILLE: ut alloquitur Telemachum Minerua Mentori simulata, ὀδ. γ. QVAE DESCRIPTA ATTVLIT: mirum, cur, quis attulerit, non dicat.

151:

QVA'M sim antiquorum hominum:] Quàm sim antiquis hominibus similis: qui ex sua natura cæteros fingebant, ut est in oratione pro Sex. Roscio, pag. 22: item ego cum te finxerim ex natura mea; meumq; sensum secutus, grauius putarim Dionysij iniuriam laturum esse, quàm me: nunc ex tuis literis meæ opinionis erratum agnosco. PHILARGYRO BENE: respondisti. RELICTVM: ab ipso.

Ex epiſtola XIX. pagina 152.

HABEO gratiam illi:] Quia tecum aget, ut ad Vrbem uenias.

Ex epiſtola XX. pagina 152:

QVID præripi?] Quid attinet anticipare de Cæſaris congreſſu? 155. TIRONE: Patris ægrotante. 100. INDE, &c. Beſſarionis liber IN ID MODO NVNTIANT. non dubito, quin deprauatus ſit locus.

Ex epiſtola XXI. pagina 152:

ORATIO] Cũ Cæſare. BENE EXISTIMARET: quia me gratum uideret in Pompeium: GRATIAS AGERET: non enim hoc fecit: quoniã in eo perſeueraui, ne ad Vrbẽ irem. 154. 153.

NOSTRO IVDICIO:] Ideo me ad Vrbem non ire, quia de eo non recte exiſtimarem. CVM MVLTA: cum multis uerbis oſtenderem, diſſimilem aliorum eſſe cauſam: me enim beneficio deuinctum non poſſe ſine maxima culpa intereſſe, cum in ſenatu contra illum agetur: ueni igitur, inquit Cæſar, & cauſam age non meam magis quàm Pompeij, de pace inquam age. IRI: à te. EXITVM: ſermonis. VT DELIBERAREM: ſubaudi, diceret. NON FVIT NEGANDVM: dixi me deliberaturum. etſi iam deliberaueram: mihi enim fixum eſt, aut in ſenatum non uenire, aut ea di=

cere de Republica, quæ ſentio. ſed petenti ut deliberarem, non fuit negandum. EGO ME AMAVI: feci, quod magis ex animo meo fuit. quod iam pridem non feceram: quia potentibus in Republica post exilij tempora inſeruiui. AMABO liber Beſſarionis: eadem ſententia. COMITATVS: Cæſaris: νεκύϊαν quam tu appellaſti in epiſtola tua. 146.

153.

EROS Celeri] Flagitioſus libertus Q. Metelli Celeris, qui perierat Marcellino et Philippo Conſulibus. CELERI autem pro CELERIS: qua ratione et Virgilius dixit, Relliquias Danaũ, atque immitis Achilli. & opinor, =Infelicis Oronti. SERVII FILIVS: Seruij Sulpitij filius erat in comitatu Cæſaris. 154. REM PERDITAM: & perdita Cæſaris cauſa, & copiæ eiuſmodi, ut ſperare nihil poſſis. actum igitur de ſalute Reip. FVERVNT: quia Brunduſio redibant. & cum admiratione protulit: quaſi uix credibile uideatur tot homines conueniſſe ad Cn. Pompeium circunſidendum. EXTREMVM: ut tuum conſilium exquirerẽ. κατακὶς: forte καταιγὶς, tempeſtas, procella. VIRVM: non dixit, hominem, ſed uirum; ut Atticus id uerbum uſurpet, quo Cicero in epiſtola quadã uſus erat, cũ ſcriberet fortaſ-
" ſe ſic: Ego cum uirum uidero: ἐμφατικῶς de Cæſare. ἀλλὰ τέλσαν: corruptæ literæ. antiquus liber, Λ Λ Α Τ Ε Λ C Λ Ν. non placet in obſcuris diuinare. ILLVM IPSVM: Põpeium 135: VT AN-
" TEA: cum ſcribebas, Videamus & Cneus quid agat,
" & illius rationes quorſum fluant. 145.

153:

EXTREMVM fuit de congressu nostro.] Primum differebas tua consilia, dum scriremus, Pompeii rationes quorsum fluerent. nempe scimus: Italia pulsus mare transiuit. differebas etiam, quòd, cum scires me cum Cæsare ad Vrbem redeunte congressurum, scire uolebas, in eo congressu quid is aut à me petiisset, aut petẽti mihi concessisset. extremum igitur fuit, quod expectares, de congressu nostro. AGENDVM EST: deliberandũ, quid me agere oporteat. πολιτικὴν: de Republica: ut scribas ad me quæ Cæsar egerit in aduentu suo.

Ex epistola ultima, pagina 153:

QVI hinc absit.] Qui cum Cæsare non sit. VNQVAM HOMINES PVTAVI: recordatus paulo ante HOMINEM dixisse, correctionem subiecit. monstra quædam semper putaui, non homines. QVO' PLACET: quò iam cõstituimus. 153:

NEC præter me] Quo gratior Pompeio aduentus noster esse debebit. nam alii non tam ipsius amore, quàm Cæsaris metu Italia cesserunt. INCOMMODIS: exilio. 120. IMMITISSIMVS: pacẽ in senatu Ser. Sulpitius dissuadebit, quia scit Põpeium amicum sibi nunquã fore, quoniam filium misit ad eum affligendum. HIC QVIDEM: Põtius quidem Titinianus cum Cæsare contra Pompeiũ arma tulit, quia, cum inclinatam uideret Pompeii fortunam, rerum suarum ruinam Cæsare uictore perti-

muit. Seruius uero indigne fecit, qui filium miserit. neque enim quidquã cogitare magis debuit, quàm quid eum ciuem, qui summos honores in Republica gessisset, & agere, & sentire par esset. quæ à Pontio non expectatur: ideoq; minus turpis. 139. SVPERVM MARE: Adriaticum. OBSIDETVR: Cæsaris præsidijs. 136: INFESTVM HABEBIMVS: infestum reddemus. sic, Solicitum habere, pro solicitum reddere, alibi dixit. &, Dymæos mare infestum habere, epistola I. lib. XVI. Est autem sententia, Pompeium classem parare ad intercludendos Italiæ commeatus, id est ad patriam fame necandam: ad hũc se iturum. (143.) & cum iracunda ironia BONI CIVES, AMANTES PATRIAE.

154.

IN AEGYPTVM.] Quoniam quidem neque de Aegypto, & Arabia cogitare debemus: (cur enim eò nos abdamus? 147.) & exercitu pares esse Cæsari non possumus. classe igitur bellum geremus. CONGRESSV: Cæsaris. 152: CENSEAS: mihi agendum: etsi nulla iam dubitatio est, quin mihi sit eundum ad Pompeium.

IN LIBRVM X. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 154:

L ATERIVM] Fundum in Arpinati. 59. FIRMITVDINEM ANIMI NOSTRI: quòd ab honesto nó diuellar: id est, quòd in Cæsaris congressu neque indulgenter sim locutus; & in eo manserim, ne ad Vrbem accederem. 152: 154. SEXTO: Peduceo. DECEMBRIBVS: quo die in coniuratos animaduerti. QVIDNAM ERGO? senatus mandauit, ut de coniuratis supplicium sumerem: mandata si exequar, uideo mihi ab improbis ciuibus magnam inuidiã, magnaq; pericula impendere; quòd à me contra leges actum obijcient, quæ ciues Romanos occidi uetant: quid ergo faciam ò Sexte? tum ille me ad præclarum facinus Homericis uersibus incitauit. Iliadis χ.

154:

NON in longum tempus] Tantum ut expectemus, quid de pace decernatur in consessu senatorum: nam, in senatu, non libet dicere. EMPTVM: pretio à Cæsare inductum, ut de pace ageret in senatu: cuius nomé fuit in Attici epistola. QVID NOBIS AGENDVM PVTES: putas enim discedendum ex Italia. DARI: à Cæsare, quasi à

Rege. POPVLARIS TVI: *quia tu quoque Atticus.* MEI: *quia migrare Athenas cogito.* HINC ABERO: *cũ filijs abibo ex Italia.* ALTERVM: *me abfuturum hinc: de filijs minus certum.*

155.

SI de pace] *Sic Bessarionis liber antiquus: & sententia non obscura: itaque nihil muto.* PROVINCIA: *Hispania.* 136.

155.

ISTE summarius] *Emptus pacificator. mallem enim* NVMMARIVS. *ut, nummarij iudices, pretio corrupti,* 12. *& placet* εἰρωνικῶς *dictũ esse,* NISI FORTE: *quia scit Cæsari persuaderi non posse, ut quiescat.* DIXI: *ipsi Cæsari.* 153. GRAVITATEM: *in congressu Cæsaris.* DE IVVENIBVS: *de Ciceronibus.* AVDISTI: *forte, nolle me eos erudiri à Dionysio.* 155:

155.

HAEC est ἄλη,] *Hæc animi mei solicitudo, et mẽtis error, in quo nũc sum, mortis instar est: angor enim, quòd neque ad Vrbem uenerim, ut inter Cæsarianos de Republica libere agerem; neque bonos uel cum periculo sim secutus: alterutrũ enim certe oportuit: aut enim bonos sequi debemus, quorum de Italia relinquenda temerarium consilium fuit; aut, si Italiam relinquere non placet, neque temeritatem bonorum imitari, agamus hic libere quæ sentimus, & pro Republica, & cõtra improborum audaciam.* HOC, QVOD AGIMVS: *mansio hæc nostra in Italia, neque honesta, neque tuta.*

155:

ISTVM, &c.] Vide, an sit L. Cornelius Balbus, qui filium Brundusium miserat. ME: non me, sed istum legatum iri arbitror. SI ACCIDERIT, VT LEGARER: & consuetudo latini sermonis postulat, VT LEGER: & ego eo procliuius in hanc opinionem descendo, quòd antiqui libri VT LEGERER.

Ex epistola II. pagina 155:

AGERENTVR'QVE] Pararẽtur à meis ad nauigationem. MMTEYCA: corrupta dictio, sed, ut opinamur, ad nauigationem pertinens. ARDET: abeundi cupiditate. NEC EST QVIDQVAM: nec uidemus, aut quæ loca petamus, aut eò perueniendi quæ sit ineunda ratio.

155:

TVLLIA mea scripsit:] Opinor eum mihi cõmendans, & superiora excusans: aut, ad me profecturum. sed ego ideo nolim ad me profectum, quia neque hoc tempore eo mihi comite opus est; & homini non amico nostra incommoda spectaculo esse nollem. 155. INIMICVM ESSE: quod scribis te facturum, si ego uelim.

Ex epistola III. pagina 155:

PROFECTVS] Cæsar, ut in Hispanias iret contra Pompeij Legatos Afranium & Petreium, & Varronem. LONGIOREM: quæ est huius libri prima. VISVM TE: puto esse epistolæ ini-

tium. NON VENERIM: in senatū. TVLLIVM: Volcatium Tullum, non Tullium. SERVIVM: Sulpitium. QVIA NON IDEM: quia non ijs concessisset, quod mihi, ut in senatum non uenirent. CVM FILIOS MISISSENT: Seruium designat. 154.

Ex epistola IIII. pagina 156:

ISTOS] Pompeium, & Cæsarem. ALTER ARDET: Cæsar. EXPVLIT: Pompeium. ALIA EX PARTE: conatur & in Græciam persequi, & ei prouinciam Hispaniam eripere.

156:

AD pedes stratos] Suppliciter rogantes, ut nos contra sceleratam Tribuni pl. rogationem defenderet. HVIVS: Cæsaris: cui dicebat se iniuriam esse facturum, si contra Clodium ageret. ELAPSVS: quia classe fugit. 156:

DESERTA per se patria, aut oppressa] Deseruit Pompeius, oppressit Cæsar.

157.

PROFICISCAR,] Ad Pompeium. ALTER: filius. MAIORE PIETATE: nam Quintus filius & patri & patruo inimicus: ut paulo post. EIVS: Quinti filij. IPSIVS: ipsum Quintum uidemus nunc earum literarum pœnitere, quas ad Cæsarem scripsit. ITER: ad Cæsarē. SIMVLATIO'QVE PIETATIS: quia simulauit ideo se ire, ut Cæsari ostenderet, nos optimo in illum esse animo: quod contra fecit. SVIS: Cæsaris.

157.

HAEC ipſa timide:] Ad te ſcribo, quia ſcio tibi dolorem allatura: reliqua celauimus. NVLLA NOSTRA CVLPA: non in educatione uitiũ fuit, ſed in natura. HORTENSII FILIVM: qui erat cum Curione in Cæſaris partibus. de hoc Valerius Max. 157.

METVIT.] Quia noſtrum conſilium de relinquenda Italia patefactum Cæſari ſit. QVAE AD NOS DELATA: quæ de Quinto filio audiuimus. QVID FVTVRVM SIT: uereor enim, ne Cæſar, cum noſtrum conſilium cognouerit, nos obſeruari, & fugienteis retrahi iubeat. NAM SI HABEREMVS &c. iacente Republica nihil audeo contra prauam huius naturam; ne uidear aduerſari, nõ quia deprauatus peſſime de nobis mereatur, ſed quia pro Cæſare faciat. quòd ſi eſſet aliqua Reſp. conſolationem abs te nullam quærerem: conſiliũ ipſe caperem aut ad ſeueritatem, aut ad indulgentiam. IRACVNDIA: magis placeret IRA, ut eſt in antiquo libro; quia uidetur iracundia non iram, ſed naturæ ad iram procliuitatem oſtendere; ut ſi diceret, hæc ſcripſi iratus, rectius uideretur, q̃, hæc ſcripſi iracundus: ſed uideo in hac ipſa pagina iracundiam pro ira iterum uſurpatam, item alibi. IGNOSCES: quia ſcripſi, quæ tibi ſcio fore acerbiſſima.

157:

LEGE Pompeia] De ambitu: quam Pompeius tertium Conſul tulerat. Pedianus. IN SICILIA: qua Catonem expulit. Cæſar lib. I. de bello ciu.

157:

PROPIVS *factum esse nihil,*] Quàm ut Metellus Tribunus pl. cum ærarij fores complexus uetaret Cæsarem ingredi, occideretur. EVM: Cæsaré. VOLVISSE: minatum esse Metello, si pergeret obstare, quo minus ex ærario pecuniam posset sumere.

157:

DE AERARIO:] Quia, cum ærarij claues nó inuenirentur, refractis foribus publicas pecunias abstulisset. Plutarchus. 158.

SEX *tui fasces?*] Cæsar Curioni Siciliam prouinciam assignauerat, quam pro Prætore administraret: ideóq; & fasces ut imperium habenti dederat. CVR LAVREATI? neque enim laureatis utebantur, nisi post uictoriam de hostibus partam. at Curio neque adhuc uictoriam ullam erat assecutus, & bellum cũ ciuibus gerebat. IPSO: Cæsare. CVR SEX? nam duodecim & Paulus Aemilius Prætor ad bellum Ibericum proficiscens usus est: quod Consulibus tantum licebat: sex cæteris magistratibus dabantur. CVPIVI &c. egi cum Cæsare de senatusconsulto ab amicis & familiaribus occculte faciendo, quo mihi Siciliam prouinciam cum imperio, fascibusq; datam constaret: at ille, qui nunc senatui maxime est infensus, ita respondit: Senatum contemne, à me omnia proficiscentur. SVRREPTO: nam si palàm ageretur, Pompeianus aliquis Tribunus plebis senatusconsulto intercessisset, ut L. Metellus, qui omnia, quæcunque Cæsar agere instituit, intercessione impediuit. itaque in episto=
" la Celij, 173: His, inquit, intercessionibus plane incita=

tus est Cæsar. & libro I. de bello ciu.

158.

PETIISSE abeo,] Vt ubiuis esse possem. PHILIPPVM: qui Acciam, Iulia Cæsaris sorore natam, habebat in matrimonio, post Octauij prioris uiri obitum. uitricus igitur Octauij, qui post Augustus.

158.

NIHIL impetrabat.] Petens, ut in senatũ uenirem: quod si refugerem, ne adessem, cum de Pompeio detraheretur, uenirem tamen, et agerem de pace. 153. NVNC IPSVM: uide 123:

158.

TVAM prouinciam] Siciliam: quà nauigandum mihi erit, ad Pompeium in Græciam proficiscenti. licebit ne hoc mihi per te, & tua præsidia?

158.

EST VERVM profecto,] Mallem, EST PROFECTVM, hoc quidem sermone, quem cũ Curione habui. 158.

EXPECTATVRVS,] Cæsar: ut Interrex comitia Consularia haberet: quod fieri solebat, cũ anno finito nulli dum designati Consules essent. EXPECTATVRVS: dũ Lentulus & Marcellus annuum Consulatus tempus perfecissent. AN: an potius, ante quàm ab Vrbe discedat, decretum ab Auguribus fieri uelit, quo uel Consules creare Prætor possit, uel Dictatorem dicere, qui deinde Consules creet. 143: 151. QVO MODO DIXERIM? quasi turpe quiddam, nec dicendum, occultat; quòd cõtra morem maiorũ sit, aut Consules creari à Prætore,

aut Dictatorē dici. uel est incerti animi significatio, cū ignoret, quid acturus Cæsar sit de comitijs cōsularibus, si haberi ab Interrege nolit: ut sit, Quo modo dixerim Cæsarem hoc explicaturum? AD SE: aiebat Curio deferri ad se Consulatū à Cæsare, sed se nolle proximis comitijs designari. alij AD SE ad Cæsarem exponunt. NVLLO NEGOTIO: iurabat in re graui, sed etiam si nulla grauis esset causa, iuraret tamen pro Cæsare. ESSE DEBET: existimo ita esse. 158:

AFFIRMABAT,] Dolabella potius, quàm Curio, si consideretur illud, DICO QVID? affirmabat igitur in suis literis. ILLVM: Cæsarem. GRATIAS AGERE: quòd ab ipso non rogatus, ultro scripsisset ad me, ut ad Vrbem uenirem. IVBEBAT: Bessarionis liber, VIDEBAT. utrocunque modo, mendū tamen remanet. DOMESTICI MALI: à Quinto filio: qui sermonem habuit cum Hircio, mox cum Cæsare. 157. ILLVM: Quintum filium. ME INVITO: profectus est ad Hircium. 158:

QVAE pro illo sit suspicandum,] Et hoc nō dubito quin mendū cōtineat. SVPPLICANDVM est in Bessarionis libro. CONVENTO: à te Attice, ut ex eo certum sciremus de Quinto filio. NESCIO QVID: nescio quid mali ex hac Quinti filij profectione creatum. sed uelim quàm minimo defungamur. & uidentur hæ uel commixtæ epistolæ, uel præposteræ: nam supra narrauit sermonem Hircianum.

158:

TV Oppios Terentiæ dabis] Tu Oppios (.123.) Terentiæ conciliabis, ut illi præsto sint, si quid ei opus erit. nam cauendum est illi tantũ ab Vrbis periculo: quod unum iam uidetur incommodum superesse. nam illud de turpitudine, quod me antea mouebat, si eo loco fœminæ Romæ manerẽt reliquis abeuntibus, iam facessit, cum nobiliores fœminæ in Vrbem omnes iam redierint. quoniam igitur mansura est Terentia, Oppios illi da. TIRONE: Patris ægrotante. TOTA MEA COGITATIONE: consilio abeundi. DIE: nauigationis meæ. LVNAM NOVAM: tum enim plerunque turbulenti sunt dies: ut id tempus maxime sit nauigantibus uitandum.

158:

HARVM RERVM exitum non uidere.] Id est, actum esse de Republica, spem reliquã esse nullam. 158. 158:

DE QVODAM,] De Quinto filio: cuius nomen occultat: itaque & proximis uerbis penè sententiam breuitate obscurat, ueritus, ne in alienas manus epistola perueniret. ἀγκαδίαν: difficilem prouinciam. VTINAM TV: suscepisses iuuenem regendum. 159. MODESTIOR NON ERO: in
» eo regendo. utar seuera disciplina: itaque 159: Quin-
» tum puerum, inquit, accepi uehementer. & 166. Quin
» tum filium seuerius adhibebo. utinam proficere possem.

158:

EPISTOLAM] Misi. REQVIRERE: ut sibi commendarem aliquem meorũ. COMMO-

DIVS: liberalius de pecunia pro diuersorio soluenda. NEGLIGENTIAM: qui tam negligenter cum Canuleio de die solutionis egisset: longiorem enim fuit impetraturus, si contendisset. DE CANVLEIO: nota locutio, pro, à Canuleio: ut, De Crasso domum emissem, in epistola ad Sestium. ROGASSEM: ut ageret cũ Canuleio amico suo. EMISSE: meo nomine. ADDICI: diuersorium. PECVNIAE: Canuleio soluendæ. STOMACHOSIVS: subiracũde: qui tam angustam diem solutioni præfiniret. 165: IOCO FAMILIARI: quia sic epistolam inscripsi, Vecteno Monetali. uide 165: AGIT LIBERALITER: quia diem pecuniæ longiorẽ fore pollicetur. CERTIOREM ESSE FACTVM: de eo quod tecum locutus est, se curaturum, ut solutionis tempus ultra Idus Nouembreis produceretur. TVO ITINERE: in Epeirũ. 140:

Ex epistola V. pagina 159.

MORATVR.] Quia tempestas non est ad nauigandum idonea. ASTVTE: astute agerem, si profectionem meam ad Pompeium differrem, dum scirem, quid in Hispanijs ageretur. 159:

159.

RETICE.] Suspicor mendum subesse: suspicor autem non solum ex sententia satis absurda, sed etiam ex uarietate exemplarium: nam in Bessarionis libro, RECITET ET.

159.

ET tamen] Et tamen etiã ob hanc causam bre-

ues

ues ſunt. DE QVINTO FRATRE: Quinti fratris cauſa. alij, DE QVINTO FILIO: ut ſubaudiatur, regendo. SEDVLO: hoc uidetur ſignificare: ita mihi ſæpe corrigendus. MONES: ut caueam, ne quis profectionem meam ad Pompeium odoretur. AB VNO ILLO: à Quinto filio: à quo cauere difficilius eſt, quàm à cæteris, quia coniunctè nobiſcum uiuit. 157. MAGNVM OPVS: duram prouinciam cepi. MIRABILIA MVLTA: de eius minime ſimplici ingenio. SI SINE ILLO POSSEM: ſi pater abeſſet: qui relaxat, quidquid ego aſtrinxi. QVOD TV POTES: neque enim Quintus pater tecum eſt. IGNOSCO: paterno amori: à quo eſt in filium indulgentia.

159.

QVA', & quò,] Qua utar uia, quò iter intendam. 155:

159.

EGO uero] Puto initium alterius epiſtolæ: quid enim infra iteret de Quinto filio? TERGIVERSATIONEM: ſcripſerat Atticus, ſe quoque exiturum ex Italia, ſed lente, & quaſi tergiuerſantem, ne uideatur Cæſaris imperium refugere, & præſentem Reipublicæ ſtatum improbare: ideoq; in Apulia, maxime Siponti aliquãdiu manſurũ. NEVTRVM: neque pro Cæſare, neque pro Pompeio: quorum neuter pro Repub. pugnat. 159:

MELITAE,] Quæ eſt inſula Siciliæ proxima. 161:162: FVTVRVM: me. NIHIL, INQVIES: nihil enim iuuas, ſi in acie eſſe non uis. MELIORE TEMPORE: licet mihi tempe-

ſtatem idoneam expectare; quoniam dubitandum mihi non eſt, ut aut mari Adriatico Dolabella, aut freto Sicilienſi Curio meam unquam nauigationem impediant. ADRIATICO: cuius eſt cõmiſſa cura Dolabellæ genero meo. 159:

PRAECLARA συνουσία:] Præclarũ erit colloquium: ſtatuemus enim de officio utriuſque noſtrum. 159:

VIXIT,] Iucundiſſime fuit. IACERE: odioſum eſſe plebi, quia pecuniã ærarij abſtuliſſet. 157: NAVIGARE: Pompeij claſſem Curio timebat: quæ ſi fuiſſet, diebat ſe de Sicilia abiturum. 158: 159:

VEHEMENTER.] Seuere. 166. AVARITIAM: uideo eũ ad Cæſaris partes trãsijsſe, quia magnum ex eo congiarium à Cæſare ſperaret. QVOD TIMVERAMVS: ne cum Cæſare locutus eſſet de noſtro conſilio Italiæ relinquendæ. 157. 159:

DE OPPIIS Velienſibus,] De quibus uide III. 158: 159:

EPEIRVM] Tuam. NOSTRAM PVTABIMVS: utar ut mea, ſi acciderit, ut inde trãſeam, cum ad Pompeium proficiſcar.

Ex epiſtola VI. pagina 159:

EXPECTEM,] Vt differam profectionem meam ad Pompeium, dum Hiſpanienſis belli exitum audiamus. 160.

ISTVM] Cæſarem. TRAHI: duci. IP=

SVM CVRIONEM: *quo nūc magis Cæsarianus nemo est.* QVIESCAMVS: *consilium eundi ad Pompeium omittamus.* ISTVM: *Cæsarem.* QVÀM VICTVM: *quàm cū uictus sit, magisq́; dubitet, quàm fidat suis rebus.*

160.

GABINIO] *Cæsaris amico: qui ab exilio restitutus sententiam dicet in senatu, & quidem ante me rogatus.* Dion *lib.* 39.

160.

CHLOELIVM,] *Bessarionis liber,* CLODIVM, & CATELI *pro* CATVLI. *utrum rectius, diuinare non licet: facimus tamen, quod nostri muneris est, ut antiquam scripturam ostendamus.* CATVLI: *clientē.* À ME DEFENSOS: *nō modo inimicos, sed nec meos necessarios, qui me defendente condemnati in exilium abierunt, restitutos à Cæsare uidere in senatu sine dolore potero.* DOLORE: *quia legibus condemnatos, armis restitutos uidebo.* DEDECORE: *quia uersabor inter homines iudicio notatos.*

160.

VT *mihi liceat*] *Romæ uiuere, & in senatū uenire Cæsare uictore.* TAMEN NE DVBITEMVS: *id est, diutius ne dubitans, animoq́; suspēsus cogitem, an Cæsari me uenditem, & in Italia maneam? est uero abijcienda dubitatio, potiusq́; de discessu maxime cogitandum. nam etiam si ei me nunc uēditem, tamen non uideor expers periculi futurus, quoniam ab eo rogatus in senatum non uenerim. initio dissensionis, eius partes sequi si uoluissem, præmium ali=*

quod tulissem: nolui: nunc ei me uenditem etiam cum periculo? 160.

NON esse iudicium] Casum Hispaniensem nõ esse mihi expectandum: propterea quòd in eo bellum non terminabitur. THEMISTOCLEVM EST: cogitat, quod olim Themistocles contra Persas, classe bellum gerere: ideoq; in Hispanijs haud multum ponit. PER SE: ut ipse præsens eas teneret: sed quasi de ijs non laborans, legatis, Afranio, Petreio, Varroni, negotium commisit. SEDENTES: otiosi, neutrã partem adiuuãtes. ADVERSABIMVR: Pompeio. 160:

QVOD malum &c.] Totus hic est perturbatus locus, ideoq; stellula è regione apposita notatus. Bessarionis antiquus liber dictionem MALVM non habet, & habet ANNI VALDE pro ANNIBAL. 160:

QVOD si iam &c.] Officium postulat, ut Põpeium sequar. at periculosum erit; quoniam Cæsar, cuius uenti secundiores uidentur, offendetur. ita sanè res habet: sed & mansio periculosa; si forte Pompeij causa, nunc afflicta, conualuerit. cum igitur utrinque periculum impendeat, satius est Pompeium sequi, id est recte facere, cum periculo, quàm in Italia manere, id est peccare, eiusdem periculi metu. AB ILLIS: à Pompeianis. SI PECCARO: si in Italia mansero. AB HOC: à Cæsare. SI RECTE FECERO: si ad Pompeium 160: VT NON SIT DVBIVM &c. ut sine ulla dubitatione turpitudinem, quæ est in mãsione posita, fugere debeamus,

eo magis, quòd ne mansio quidem periculo uacat: quæ uel si salutaris esset, ob turpitudinẽ tamẽ consiliũ caperẽ discedẽdi. NON SIMVL: obiectio. OMNINO: responsio. FEFELLIT EA RES: decepit, induxit. id causæ, inquit, fuit, ne simul cum Pompeio mare transierim, quòd pacem existimans fore, ueritus sum, ne deinde Cæsar ob transitionem mihi esset inimicus. 128. FORTASSE NON DEBVIT: fortasse non tanti apud me istæc suspicio esse debuit, ut propterea Pompeiũ de me optime meritũ desererem. CVM IDEM: cum eodem tempore: uidebam enim, si pax esset, Cæsarem & mihi fore iratum, & eundem Pompeio amicum. SENSERAM: Clodianis temporibus: cum Pompeius ideo me noluit defendere, ne Cæsarem offenderet. cuius temporis similitudinem pertimui. 156: IIDEM: coniuncti eiusdem uoluntatis. AVGVRIA QVOQVE ME INCITANT: ad discessum. auguror enim spe non dubia, nullo modo stare posse Cæsarem diutius, etiam nobis languentibus. 160:

AB APPIO] Bessarionis liber, AB ATHICO. & quoniã hic liber sæpe pro Atticus habet Athicus, ut in hoc ipso ambitu, Et tamen mi Athice: putaui minore mutatione legi posse ATTIO, quàm APPIO: ut de Attio Nauio intelligatur, qui, Tarquinio Prisco Romæ regnante, auguralem scientiam summum in honorem adduxit. de quo lib. I. de Diuinatione his uerbis: Quis ueterum scriptorum non loquitur,
» quæ sit ab Attio Nauio regionum facta descriptio? qui
» cum propter &c. Liuius quoque lib. I. expono igitur

NON HAEC COLLEGII NOSTRI AB ATTIO, *non hæc auguralis collegij ab Attio deriuata, ſed illa à Platone ſumpta, qui ſcripſit nõ diuturnam eſſe poſſe tyrannorum dominationem.*

161.

FLORENTIS, *ac nouos, ut uti diebus*] *Quoniam ab impreſſis libris manuſcripti ne litera quidem diſſentiunt, tentemus num elicere correctionem è coniectura poſſimus, ita ut ab antiqua ſcriptura quàm minimum diſcedatur. Sic igitur fortaſſe corrigendum: Florentiſs. ac nouus* VI. VII. *diebus. id eſt, Florentiſſimus ac nouus ſex ſeptem diebus. ut, ſex ſeptem, dictum ſit, pro, ſex ſeptem'ue: quemadmodum dixit Horatius, Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint, Plebs eris. cum paucos omnino dies Cæſar in urbe moratus, in Hiſpaniam contra Pompeij legatos contenderit. quod ex ipſius cõmentarijs de bello ciuili planum fit.* IPSI ILLI: *quæ antea eum ſpe licentiæ, rerumq; nouarum diligebat. ut* 102: IN METELLO: *cui mortẽ cum ſit minatus, oſtendit ſuperiorem manſuetudinem non naturalem fuiſſe, ſed ſimulatam. item cum ex ærario pecunias abſtulit, diſſimulatam antea cupiditatem diuitiarum indicauit: qua re cum ab eo & cædes & rapinæ timeãtur, ex metu odium creabitur, ex odio autem ea, quæ cæteris tyrannis euenerunt.* 158.

161.

PATRIMONIVM *ſuũ*] *Nam & Antonius, et Curio, et Dolabella, Cæſaris ſocij, magno omnes ære alieno oppreſſi.* 161.

FEFELLERIT,] *Hæc opinio de Cæſaris nõ*

diuturno regno. TVLERVNT: *160, inquit, ad Pompeium eo libentius, quòd Cæsarem puto, etiam languentibus nobis, diutius stare non posse. quòd si me fallet, aliterq; , atque ego auguror acciderit; feram, ut multi excellentes in Republica uiri; quos fefellerunt ea, quæ putarant: ideóq; & Themistocles, & Africanus, & C. Marius in eos casus inciderunt, quos uitassent, si nihil illos fefellisset.* NISI FORTE: *nisi tu id censes, non esse mihi de discessu cogitandum, ut potius Sardanapali exemplo in patria, & in meo lectulo iners, ingloriusq; moriar, quàm, ut Themistocles, in exilio.* IN SVO LECTVLO: *in lectulo Sardanapali: simili in lectulo: Sardanapalus enim, cũ inter scorta turpiter uixisset, postea lectulo sibi in pyra apte cõstructo, in eo pyra incensa mori uoluit.* LACEDAEMONIORVM: *quos publico Græciæ concilio cũ offendisset, post ab ijs accusatus est apud Athenienses, quòd societatem cũ Rege Persiæ occulto coiuisset. Plutarchus, Iustinus.* SVORVM CIVIVM: *à quibus in exilium actus est.* ARTAXERXI: *cui de subigenda Græcia pollicitus, postea cum uideret præstare non posse, uoluntaria morte, ueneno sumpto, uitam finiuit. Plutarchus.*

161.

ILLA *nox*] *Africanus minor mane in cubiculo suo mortuus repertus, putatur suorum scelere sublatus, maxime Semproniæ uxoris, cuius fratrem Tiberium Gracchum Africanus in concione dixerat iure sibi cæsum uideri. quod profecto nunquam dixisset, si talem exitum prouidisset. ergo & eum, sapientissimum uirũ,*

aliquid fefellit. fefellit & C. Marium, qui cum L. Sylla nunquam profecto contentionem suscepisset, si diem illum, quo Vrbe pulsus est, mentis acie prouidisset. MATVRIVS: si acciderit, ut corruat iste, antequàm ex hac uita decedamus; noui nihil accidet; quoniam id omnino futurum multo ante uiderim.

161:

VT ijs paream,] Vt Cæsaris imperio me summittam, cum imperium mihi contra eum senatus dederit. fam. 260: 161:

DOMESTICAS tricas] Propter rem familiarẽ à uiro suo Dolabella male gubernatã. fam. 27: στοργῆς &c. quamuis eximia sit eius in nos pietas, & amor, ideóq; metu periculorum, quæ mihi ad Pompeiũ eunti uidet impendere, uehementer moueatur: ire tamen uult; &, quid rectum sit, magis, quàm quid utile, considerat. EX ITALIA: exiturũ. ANTONIO: quem Cæsar, in Hispaniam contra Pompeij legatos proficiscens, Italiæ præesse uoluerat. Plutarchus. NOLLE: me. hoc est Antonio dicendũ. QVAM CVRIO: magis placeret CVRIONE: & adiuuat uetustus Bessarionis liber, in quo uideo scriptũ, CVRIONIS IS AD: ut, CVRIONE. IS AD, ab antiqua scriptura minimum discedat.

Ex epistola VII. pagina 161:

PROPR.] Quòd ei Cæsar administrandam tradiderat Italiam. 161:

QVAM putas,] Quia Clodio intimus fuerat Antonius in Tribunatu. Philippica II. RVMO-

REM: quòd de tua ad Pompeium profectione audiuimus. DOLABELLAM: generum tuum, qui nobiscum est. 162.

A' ζηλοτυπίᾳ mea] Quia moleste tuli te Augure creatum, cum me eiusdem honoris cupiditas amorq; teneret. INIVRIA TVA: non enim ea causa petijsti Auguratum, ut iniuria me afficeres. itaque cum ob eam rem quædam consecuta sit offensio, nata nõ ab iniuria tua, quæ nulla fuit, sed à ζηλοτυπίᾳ mea, qui eundem honorem concupieram: danda mihi opera est, ut omnia studia officiaq; tibi præstem, ne uidear ex illius temporis memoria tibi esse infensus; cum intelligã, & fatear, nullam mihi à te iniuriam esse factam: non enim appellare possum iniuriã, quia tu petieris id, quod ego cupiebam. 162.

TIBI omnia integra serues,] Sustineas te, &, ut hactenus fecisti, neutram in partem inclines. EIVS FIDEM IMPROBES: Pompeio ne te credas. INIVRIAM FECIT: cum inimicum tuum Clodium præter amicitiæ ius contra te armauit: ut eius opera pulsus in exilium uidearis. noli igitur spectare tam beneficium, cum te restituit, quàm iniuriam, cum eiecit. NON POTEST: fieri non potest, ut te non amet.

Ex epistola VIII. pagina 162.

HOMINVM fama] De tua profectione ad Pompeium. 162.

PERICVLI causa] Alijs bellis ciuilibus cum non nulli nihil melius putarent, quàm ab omni conten

tione abesse; tamen quia ducem alterutrius partis sibi scirent esse inimicum, uictorem timentes contrariam partem adiuuarunt. quod tibi faciendum non est: qui ex superioris meæ uitæ testimonio scis me crudelitatem non amare, prætereaq; tibi esse amicum.

Ex epistola IX. pagina 162:

EXANIMAVIT:] Quia, cum pro certo haberemus, Cæsarem in Hispaniam proficiscentem itinera tardius facere cœpisse, Petreium cum Afranio copias coniunxisse, ipse nihil attulit eiusmodi. quod timorem attulit eo maiorem, quia scimus eum solere sæpe pro Pópeio mentiri. VOLARE DICITVR: ut nunc audimus, contra quàm nobis erat persuasum. IN GERMANIAM: inde Galliam petiturum, ut Cæsarem auertat ab Hispania. 159. MELITAM: uide 159: DVM, QVOD IN HISPANIA: dum sciamus, quod in Hispania actum sit.

163.

PVERI nostri.] Meus, & fratris filius. DE DIGNATIONE: de dignitate, de honesto.

163.

SI quid ab Afranio.] Si quid ex Hispania: quã Afranius Pompeij legatus cum duobus collegis administrabat. CREDENDO: si permittit, ut ex Italia discedam, caute tamen credam. OCCVLTANDI: cósilij mei de discessu. SERVIVM: Sulpitium. 159: 163.

A' Posthumia & Seruij filij.] Fateor, qui sit uerborum ordo, me non uidere: & ob hanc causam, &

quia Bessarionis liber pro SERVII habet SCIVI, suspicor de mendo. QVARTANAM: qua diu grauiter laborasti.

Ex epistola X. pagina 163.

EANDEM rationem] Mitem & benignum fore Cæsarem in aduersarijs dimittendis parta uictoria, ut fuit in ferendis pacis conditionibus.

163:

EXIIT.] Ex Vrbe. Iratus autem, quia legationem ad Pompeiũ de pace nemo suscipere uoluerat; & quia, quascunque res agere instituerat, L. Metellus Tribunus pl. intercedens omnes impedierat. de bello ci. lib. 1. 163:

EAM causam,] Causam Cæsaris: quæ uinci sine mea, Dolabellæq; tui pernicie non potest. itaque uide quid agas. si tu ad Pompeium nauigas, necesse est ego & Dolabella alterutrum horum faciamus, uel Cæsaris causam, in cuius uictoria salus utriusque est, odio prosequamur, aut relinquamus; uel, si nostrã uictoriã cupierimus, impia cupiditate contra tuam salutem peccemus. 163:

QVOD offensæ fuerit,] Forte enim ad Pompeium ire uis, quia uerearis, ne, si non ieris, eius animum offendas. sed istam tamen offensionem minime uitaueris: quandoquidem iam offendisti, quoniam ante non simul cum eo profectus es.

163:

PARVM optimatem] Minus amantem Reipublicæ. QVOD OPTIMVM SIT: quod ad

tuam ipsius salutem pertineat. TOTVM: ne omnino eas ad Pompeium. OPTIMATIVM: tuā mansionem reprehendentiū. NON NVLLORVM: Cæsarianorum; qui, qua si iam parta uictoria, ita se insolenter efferant, ut ferre non possis.

Ex epistola XI. pagina 164.

ME cæcum,] Qui ante non uiderim ea, quæ nūc uideo, istos nō daturos, ut ex Italia arbitratu meo exire possem: stulte igitur cunctatus sum.

164.

σκυτάλην] Epistolā, quæ occulte significet, profectionem ex Italia mihi nō dari. λακωνικὴν: nā Lacedæmonij genus quoddā occultæ epistolæ, quo ad Imperatores suos scribentes utebantur, σκυτάλην appellabant. Suidas, Gellius. EXCIPIAM: ad Missenum uenientē. contra est refugere. 161: TENTABO: num de discessu possim impetrare. AVDEAM &c. imperabit Antonius, audeam nihil properare: ego, missurum me ad Cæsarem, clamabo: interea cū paucissimis alicubi occultabor, ut, quò spectat animus, euolem. sic alij exponunt, CLAMABO reponentes pro CLAMABAM. antiqui tamen libri CLAMABAM. Bessarionis etiam pro CVM PAVCISSIMIS habet TVM PAVCISSIMIS.

AD CVRIONEM: utinam ad Curionem possim in Siciliam. 164:

σὺν θεῷ τοι λέγω.] Secreto hoc tecum communico, ut præter deū et te nemo intelligat: me hinc omnino istis inuitissimis euolaturū. ACCESSIT: ex epistola

Antonij τυραννικῶς scripta. DE MASSILIENSIBVS: qui portas Cæsari clauserant. EFFECERAM: obtinueram à Curione, ut palàm nauigare possem. 158. SERVIVM: Sulpitium. 159: 163. OPVS ESSE: ut eius cōsilia cognoscam. forte enim & ipse mecnm exire uolet ex Italia. 159:

164:

HIC] M. Antonius. CYTERIDEM: mimam, quam amabat. hæc est, de qua Virgilius,

=tua Galle Lycoris

Perq́; niues alium, perq́; horrida castra secutus.

quo loco uide quæ de ea Seruius. VXOREM: Fuluiam: quæ fuerat uxor P. Clodij. SVNT AMICORVM: ad satiandā amicorum libidinē. REDIERIT: Cæsar ex Hispania. ILLVM: Antonium. IVVENEM NOSTRVM: Quintum filium.

Ex epistola XII. pagina 165.

ALITER ad te] De Quinto filio non idem ad te scripsit, quod ad matrem sororem tuam: & recte: dolorem enim illi dedisset cōmemorandis filij uitijs. & obseruandum latine dici, Aliter &, aliter ut, aliter ac, aliter atque. DE ITINERE, ET DE SORORE: de itinere Quinti filij, & de sorore tua à uiro suo fratre meo dissentiente. neque sanè unquam inter eos conuenit. 60: PRAESTARE: soluere. 114. 165.

HAEC quoque,] Ferociam, & arrogantiam. EA VERO: quòd sit mendax, quòd auarus, quòd

suorum non amans. NAM SVAS RADICES: sunt enim uitia à natura profecta. 159: Quoniam autem in Bessarionis libro scriptũ uideo NON SVAS RADICES, suspicatus sum ex ingenio repositum NAM pro NON. et sanè ἔμφασις haud paulo maior est, si legatur sic: Non sunt ab obsequio nostro, non: suas radices habent. qua figura & in oratione de Aruspicum responsis usus est, cum in Clodium inuehens, Non ignouit, inquit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum et exhaustũ, suo iudicio absolutum, omnium condemnatũ. LANGVIDIORA CONSILIA: arma cum Pompeio non sumpsi, ne filij fortunas in discrimen adducerem. FORTIOREM VVLT ESSE: uult me ad Pompeium nauigare, quia nihil, nisi de dignatione, laborat. 163. CRVDELIOR: illius rationibus male consulens. Pompeianorum enim filij, si Cæsar uincit, parentũ pœnas luent. VENIT: ad Missenum. 161: SCRIPSIT: se non passurum ex Italia quenquam exire. 164. 165:

AESTATE] Cũ pueris in Italiam ex Cilicia reuertens. MONSTRA: ut de Balbo in senatum uenire cogitante. EI IPSI: Trebatio. ἀποτόμως: quia diem soluendæ pecuniæ nimis stricte definierat. 158: θυμικώτερον ERAT: stomachosius ad eum scripseram. MONETALI: quòd monetam nimis amaret. in quo sum familiariter iocatus: quia & ipse ad me scribens, ascripserat, Proconsuli, non, ut debuit, Imperatori. EST HOMO: ut humanus errauit.

Ex epistola XIII. pagina 165:

IMPERATVM] Ne me patiatur exire ex Italia. CVRIONEM NACTVS: quia Curionem nactus effeceram ut per eius prouinciam palàm nauigare possem, omnia me consecutum putabam. nũc uideo me nihil egisse: quoniam custodior undique, ne discedam. 158. AD HORTENSIVM: ut, quoniam inferi maris pars ei commissa esset, meã nauigationem ne impediret. REGINVS: & hic infero mari præerat. liberam igitur Cicero suam nauigationem putarat fore, cũ neque Curio, neque Hortensius, neque Reginus impedimento futuri essent. id contra cecidit: nam Antonius & ipse eius maris curã postea suscepit: qui exitus ex Italia nõ dabat. HVIC: nullam, inquit, apud Antoniũ huius maris curam suspicabar futuram. 166.

COMPACTO] In omnibus libris, CVM PACTO. ego coniectura sum adductus, ut emendarem COMPACTO, hoc sensu: Occulte hinc cogito discedere, ne meã profectionem Cæsariani resciscant: nam id si accideret, suspicari Pompeius posset accidisse me uolente, qui palàm profectus essem, ut impedirer. nõ committendum igitur est, ut uidear compacto prohibitus. compacto dixit, id est consulto, & dedita opera. qua uoce Plautus sæpe in hunc sensum usus est. MAIORA QVAEDAM: inde enim tuta erit in Græciam nauigatio. 158.

166.

ADHVC nihil secundi.] Adhuc aduersa nobis

omnia fuerunt; ut uix uidear uerũ posse credere, quod de Siculis audiui. RESISTERET: Curioni aduenienti. non restitit tamen, & prouincia cessit: ut est lib. I. de bello ciu. LVCVLENTVS AVCTOR: is, qui hæc dixit. εἰρωνικῶς. AVDIETVR: quid in ijs actũ sit. EADEM DE RE: de profectione ad Pompeium. Bessarionis liber, EADEM FERE. 166.

SEVERIVS adhibebo.] Seuero uultu, ut mones, semper accipiam. QVIDQVAM ὑγιὲς: expecto Ser. Sulpitium, nec tamen expecto quidquam sani: id est, non puto eum, quod uiro dignum sit, esse facturum, neque mecum ex Italia exiturum. ERRASSE: qui cunctatus sim, qui non ante discesserim. PROVIDERE: non ruere, non temere discedere, sed omnibus rebus ante circunspectis.

166.

QVAE accidere possunt,] Mihi, si discedam. possunt autem accidere mors & fortunarum ruina. SEDENDVM: manendũ in Italia. ISTIS: Cæsarianis. EFFECISSEM: quod est à nobis hac nostra mora contractum culpæ, id profectione ad Pompeium correxissem. SVSPECTVS: mihi: ut iter non audeam per eius prouinciam facere. 158. VI: statim, sine ulla mora, uel cum periculo. sed, aduersa tempestate, nollem. TRAHIMVR: honestum nos trahit ad Pompeium: nec, si quid nobis ob hãc causam accidere possit acerbius, recusandum.

166:

MASSILIENSIVM factum] Quòd Cæ-

ſari portas clauſerūt. de bello ci.lib.I. ODIVM: in Cæſarem. SIGNIFICATVM: à populo. ASSVMPSIT: Cæſar. RVAT: in fortunas, uitamq; ciuium. 164: DESPERARIT: ſe poſſe Pompeium uincere. EFFICIENDVM: mihi. PRIMVM QVIDQVE: explicemus. fam.183. 166:

IVVENI,] Quinto filio. SVPPEDITABIMVS: præcepta ad uirtutem. PELOPONNESVM IPSAM: qui difficilem prouinciam ceperunt, eos, ut ſuſtineant quod ſuſceperunt, hortamur his uerbis: Spartam nactus es, hanc orna: quod ij, quibus, ut Spartæ naſcerentur, contigiſſet, eniti uehementer deberent, ne tam nobili patria minus digni uiderentur. Sed Cicero, qui regendum Quintum filium ſuſceperat, non contentus, ſi Spartam diceret, Pelopōneſum dixit, ut plus ſignificaret; quoniam pars eſt Sparta Peloponneſi. Suſtinebimus, inquit, quam ſuſcepimus, non Spartā, ſed Peloponneſum ipſam. INDOLES: in Quinto, quæ ſpē afferat futuræ uirtutis. ἦθος AKIMODON: quid, ſi, ἦθος ἄκιμον? ut hoc dicat: mores curari & ſanari quamuis corrupti poſſunt. quod quanquam non eſt factum, fieri tamen poteſt: cum mihi perſuaſum ſit, uirtutem diſciplina tradi poſſe.

Ex epiſtola XIIII. pagina 166:

AD SPEM] Cur bene ſperandum ſit de Republica. 166:

ANTONII leones] De leonibus curru iunctis ab Antonio ſunt qui intelligendum putent. ac nos

quidem his assentientes aliquandiu idem putauimus: sed postea quàm collatis temporibus ueritatem historiæ tanquam in trutina cœpi perpédere, assensum sustinui. iunxit enim certe leones curru Antonius, ut Plutarchus & Plinius docent; sed, ut ijdem tradunt, postquam in Pharsalicis campis dimicatum est: at uero hanc epistolam confecto nondum Hispaniensi bello scriptam esse, id est multis mensibus ante Pharsalicum prælium, tum ex ipsa, tum ex alijs epistolis supra infraq; scriptis dilucidum est. LEONES igitur expono, quibus Antonius delectaretur: quod animi feritatem indicaret. IVCVNDIVS: potius enim mollem, iucundamq; uitam, quàm mali quidquam uidetur cogitare. πρᾶξιν πολιτικοῦ: factum ciue dignum Rempublicam administrante. εἰρωνικῶς. 167.

IRATVS] Quòd beneuolentiam in Pompeium ostendissent. EXVLIBVS: lege Pompeia damnatis. 157: GRATVM: quòd eum Curio cómendaueris. 122. 152: VECTENVM DILIGO: quoniam mihi amicum esse scribis. 165: REDDIDI: literas à te missas. SERVIVS: Sulpitius. OBSERVARIT: anteà coluerit. IMPERATVM: ei à Cæsare. NEGARE: quod ab eo petij, ut liceat mihi exire ex Italia. EXCOGITABIMVS: de occulto discessu. 164: 166. 167.

OCELLAM,] Seruium Ocellam; quem Celius in quadam epistola bis deprehensum scribit in adulterio. RETARDATOS: impeditos Cæsarianis custodijs, ne discedere possint ex Italia. ACVR=

TIO: opinor, quia debitam Attico pecuniam non solueret. cogitabat auté Atticus in Epeirum: ut supra. SERVIVS: initium alterius epistolæ. NVLLIVS CONSILII: nihil enim constitui poterat, quod non incurreret in magnam aliquam difficultatem. fam. 47. ILLVM: Pompeium: iratū omnibus qui remanserant in Italia, Sulpitio magis, qui filiū cum Cæsare Brundusium miserat. 154. HVNC: Cæsarem Seruio non amicum; quia dixerat in senatu, non placere sibi eum in Hispanias ire contra Pompeij legatos. fam. 46. 167:

ALTERIVS crudelitatem,] Pompeij: de quo sic in epistola ad Marcellum, An tu non uidebas
„ mecum simul, quàm illa crudelis esset futura uictoria?
„ ETIAM LIPPITVDO: quæ, cum sit humor à capite fluens, non solet esse sine lacryma. VIGILIAS: quibus lippitudo curatur.

167:

SATIS BELLA] Cuiusmodi uolumus: non secunda Cæsari. DE DVABVS LEGIONIBVS: dici à certis hominibus alienissimas esse à Cæsare. 166: 167:

EXEVNDVM:] Ex Italia: cum diceret, multo se &c. DE FILII: de filio Brundusium misso ad affligendum Pompeium. ANIMVM: cū ob ea incitari ad discessum deberet. NOSTRO CONSILIO: discedendi. AD IDEM: cohortatione uocandus. NON MVLTVM EST: quod præuiderat, cum dixit, Seruium expecto, nec ab eo quidquam ὑγιὲς.

Ex epiſtola XV. pagina 168.

OCTO cohortibus:] Quæ uidentur defectioné à Cæſare cogitare. ERAT CONFIRMATIVS: magis affirmabas de octo cohortibus. EXPENSVM TVLERIT: ita ſe excuſat, debitorem ſuum ſibi non ſoluere.

168.

CELIANVM illud matureſcit] Propè adeſt, cũ Celium imitaturus ſim. VT PALAM: diſcedam, nec differam. differebat enim Cicero, quia uellet occultius diſcedere. PROFECTVRVM: ſtatim.

168.

OMNES captiones] Vbi quid deliberauimus, ſtatim aliquid, atque adeo multa contra occurrunt. POENITET: quia ſcit in Conſulatu ſe iniuriam Cæſari feciſſe: cuius ultionem timet. ὢ πολλῆς ἀγενέιας: abiectum, humilemq; animum: propter timorem pœnitere ſummæ dignitatis, qua gloriari etiam deberet. IMPEDIRET: ne diſcedere poſſem ex Italia. HONESTIVS: remaneret.

168.

SVCCENSERE] Quòd mihi petenti ut exire ex Italia liceret, non conceſſiſſet. 164.

168.

IBITVR] Ad Pompeiũ. ITA QVIDEM VT CENSES: palàm, ut ſuades. NISI CVIVS &c. niſi ſpes de pace agendi erit ante oblata: quod uix tam cito eſſe poteſt, ut ego non ante diſceſſerim. ALIQVEM: perſonam grauiorem ſuſce-

pturum, ut res cōponatur. QVIVIS LICET: de pace agat. 168.

DATVR opera:] Vt sit, qualē uolumus. 166: DE VSVRA: ut usuram tibi soluat. 165. EGNATIO: debitore suo. 114.

168:

PVDENS:] Vide pudorem Axij. tantum abest, ut soluat mihi XII millia, quæ dedi eius filio mutua; ut insuper etiam petat. miram impudentiā. 165. ASCRIPSIT: sic antiqui libri: SCRIPSIT tamen mallem. GALLIO: aut FILIO legerē, aut Gallium Axij filium puta: & quoniam Gallius et Axius diuersæ familiæ sunt, Axio natum intellige, adoptatum à Gallio, ut esset Gallius Axianus, ut supra Pōtius Titinianus Q. Titinij filius. 139. 154.

168:

POLLICITVS:] Gallio pecuniam. TANTVM: quantū pollicitus sum. ME VERO: scilicet: cū ironia. TV ISTOS: interrupta oratio, figura usitata. uel, SED DII ISTOS: nam in Bessarionis libro SEDVCTOS erat. STVDIOSVS: est nostri. 165:

Ex epistola XVI. pagina 168:

PRAECIDERAT,] Hoc supra, 121: CONSILIVM NOSTRVM: de discessu. OBSERVABIMVS: ne quis resciscat, aut impedire possit. CVRIO: à Cæsare missus, ut prouinciam Pompeianis eriperet. 157:

169.

VENTVM est ad me :] Venit ad me Ninnius noster, dixitq; centuriones &c. POSTRIDIE: conuenire. AT EGO TIBI: ad ornatum TIBI dixit : & est familiaris antiquis scriptoribus locutio. fam. 126: VT TENTAREMVR: ut commentum hoc esset Cæsarianorum, centurionibus astute missis ad tentandum animum meũ.

169.

SVSPICIONEM] Quæ potuit esse, si cẽturiones expectassem, & allocutus essem. REDEO: in Cumanum. HORTENSIVS: de quo 165: COLLEGA NOSTER ANTONIVS: qui ad me uenire noluit. collega autem in Auguratu. 168. MIMA: Cyteris. 164: SISTE: unde Statores, qui homines sistunt. cogitabat autem Atticus Epetrum suam, ut supra.

Ex epistola XVII. pagina 169:

CAETERA eius.] Essent, qualis fuit ἐκτένεια. uellem re tantum præstaret, quantum cupere uisus est. ἐκτένειαν : uolũtatis declarationẽ. VTI: omnia enim sua officia, studiáq; detulit : quibus uti cogito. DE EO: ut eius opera non dubitanter in discessu apparando uterer. CAETERA: cum eo sum locutus.

169:

HABEREMVS:] Vt nobiscum posset discedere : (.167.) quandoquidem ratio exeundi ex Italia paulo facilior uidetur, q̃ antea putaui. AEQVINOCTIVM: quo tempestas non solet esse ad na=

uigandum idonea. IDEM MANEAT: ne nostrum discessum impediat, quoniam inferi maris partem curat. 165: 169:

DIPLOMATE] Cuius mentionem fecerat Cicero in epistola sua, cum diceret, se putare Atticum à præfecto urbano sumpsisse diploma, quo ei exire liceret ex Italia. IN MENTEM VENERIT: cum non debeas suspectus esse ut Pompeianus. PROFICISCI: in Græciam. LICERE: sine diplomate proficisci. PVERIS: uel seruis Attici, quos identidem in Epeirum mitteret; uel PVERIS Ciceronibus. COGITES: de transeundo in Epeirum. ETIAM NVNC: etsi iam discedo, scribe tamen si quid noui.

Ex epistola ultima, pagina 170.

TENVERVNT] Nam ad nauigandum non tranquillitate, sed uento opus est. INFANTIA: nam cum omnia promisisset Hortensius, nihil præstat, more infantium: asseruor enim acerrime, ne discedam. HOMO: cum adhuc sit adolescens. proprie igitur INFANTIA.

170.

κωρυκαῖοι] Notum adagium de Corycæis occulto auscultantibus. QVO' OPTO: in Græciam. SI QVIS EX CVRSV: si quis mihi inter nauigandũ occurret, cui dare possim. HOC QVOQVE: de discessu meo. TIMIDE: ne quis Corycæus subauscultet, ad Cæsarianos delaturus.

170.

I T A *omnia*] *Ita nostra culpa accidit, ut & tarde & magna difficultate ex Italia exeamus. initio enim ad Pompeium ire, simulq; cum eo proficisci debuimus. ergo ut male posuimus &c.*

170.

E X B A L B I *autem sermone,*] *Balbus Attico in sermone opinor hoc dixerat, Cæsarem offensum, quia Cicero in senatum uenire recusasset.* N O N P R O B A M V S : *abijcimus consilium illud de mansione Melitensi.* (159 : 162 :) *si quidem cum Cæsarem iam offenderimus, dubitare non debes, quin nos in hostium numero habeat. ego autem Melitam cogitabam, ne eum offenderem, cum oppidum à bello uacuum delegissem. eamus igitur rectà ad Pompeium, quando non licuit, quod quærebam, Cæsaris offensionem effugere.* B E N E V O L E N T I A : *ipsius Balbi.* S V S P I C I O N E : *quòd suspicaretur me ad Pompeium nauigaturum.* I N F E L I C I O R E M : *me.*

170.

N E C *fortiter, nec prudenter*] *Siue maneo in Italia, siue discedo: cum in mansione sit ignauia, temeritas in discessu, desperatis iam Pompeij rebus.*

IN LIBRVM XI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 170.

A CCEPI] Hanc epistolam scripsit, cum ex Italia profectus, ad Pompeium iam peruenisset. scripsit autem Romā. LIBELLVM: libelli neque complicantur, ut epistolæ; neque scribuntur: siquidem in his inscriptio illa, qua amicis salutem dicimus, omittitur. LIBELLVM expono, scriptum, non epistolam, eo sensu, quo in epistola Bruti libro XI. Vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt. Alibi libellus aliud significat: sed quoniā hæc ex eorum libris, qui dictionum sensa collegerunt, cuiuis licet petere; quæ huius loci non sunt, consulto prætermittam. QVI EAS DISPENSAVIT: Philotimus libertus: cui rerum suarum curam cum Cicero commisisset, deinde eum id fecisse pœnituit; ut etiam paulo post his uerbis significat, Credens ei, cui tu scis iampridem minime credere. EXISTIMATIONIS: ut ijs satisfiat, quibus debeo: nam ob hāc causam de existimatione Ciceronis agebatur. Cæsar initio libri III. de bello ciuili, Ad debitorum tuendam existimationem dixit. PERICVLA: partim quæ iam sunt, ut in bello: partim quæ dubio rerum exitu impendent.

CISTOPHORO] Nummi genus Asiatici. Hanc pecuniam Cicero ex administratione Ciliciæ collectã, apud publicanos reliquit: deinde, quòd ibi minus tuto fore uidebatur, dimidiam ferè partem exegit, & ad Egnatium argentariũ transtulit. HS BIS, ET VICIES: si ad nostratis pecuniæ rationem redigatur, ad aureos scutatos 60000. summa perueniet. & ut dicam quod sentio, de hac pecunia meminit, ut opinor, epistolarum, quæ familiares uocantur, libro V. pagina 76: quo loco non HS XXII. sed HS bis, & uicies, legendum puto. quòd autẽ ibi, eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse infert, id uidelicet puto eum scripsisse, ut Rufum de HS centum amissis consolaretur, non quòd re uera ita factũ esset. nam ex duabus sequentibus epistolis apparet, eius pecuniæ dimidiam fere partem à Cicerone exactam, & apud Egnatium trapezitam esse depositam: ut tantummodo, quod reliquum in Asia fuit, id Pompeius habere potuerit, nihil amplius: quod uidetur esse uerisimile, cum paulo post de Pompeio dicat, Cui magnam dedimus pecuniam mutuam. necesse est enim, ut hæc pecunia sit ex ea, quã in Asia habebat in cistophoro. nam Romæ non erat unde sumeret; siquidem cum è Cilicia rediјt, nihilo meliores offendit res domesticas, quàm publicas; ut ad Plãcium scribit epistolarrum libro IIII. At uero, dicet aliquis, eam quoque pecuniam, quæ apud Egnatium deposita erat, fieri potest, ut Cicero mutuam deinde Pompeio dederit, non modo eam, quæ in Asia remanserat: atque ita quod ad Rufum scribit, confirmabitur, ut omnẽ

pecuniam Pompeius habuerit. Credibile non eſt: nam quo tempore apud Egnatium pecunia erat, Cicero egebat rebus omnibus, quemadmodũ epiſtola, quæ poſt ſequentem legitur, oſtendit: ut, oppreſſum rerum omniũ inopia mutuam pecuniam dediſſe, ueriſimile non ſit. quòd ſi quiſpiam roget, cur ea pecunia non uteretur, cũ egeret: reſpondebo, Ciceronem, cum de dimittenda Terentia cogitaret, eam pecuniam hoc conſilio uoluiſſe ſeruari, ut pro dote numerare poſſet. Hac de re ſuo loco.

170:

PECVNIAE PERMVTATIONE] Si curabis, ut quod in Aſia pecuniæ apud publicanos habeo, id tibi Romæ per eoſdem publicanos numeretur. FIDEM NOSTRAM: præſtando quod promiſi. EXPEDITAM: fidem. fides autem uerbum eſt proprium debitorum, & ſæpe cũ uerbis translatis apte cõiungitur, ut apud Cæſarem initio libri III. de bello ciuili, Cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſoluerentur. CREDENS EI: Philotimo, cui rerum priuatarum curam Cicero crediderat. SCIS: non eſt hic ſcis, pro non ignoras; neque ad ſcientiam refertur, ſed ad cautionem. ſenſus eſt: Ego Philotimo credidi. tu cautior, iampridem ei ſcis non credere. ut illud apud Terentium, Sciſti uti foro. SERO INTELLEXI, QVID TIMENDVM ESSET: de fidei & exiſtimationis meæ periculo, deq́; rerum domeſticarum iactura, quod antea non intellexeram Philotimo credens. ob eamq́; cauſam ad te ſcribo, ut earum curam tu ſuſcipias, tuaq́; adminiſtratione & diligentia pro-

uideas, ne quid de mea fide & existimatione detrahatur. 170:

INCOLVMIS esse, salutemq́;,] Hæc non ad uitam pertinét, sed ad facultates: quæ Philotimi negligentia male affectæ cum essent; orat, ut eas Atticus diligenter curet. nam quod ad uitam attinet, Attici opera qui egebat, præsertim Pompeianis saluis? at uero in facultatibus ualde agebat, quarum conseruationem, quo magis Atticum ad eas tuendas excitet, incolumitatem appellat, & salutem suam.

Ex epistola II. pagina 171.

EO'QVE ipso die] Qui fieri potest, ut eo ipso die hæreditatem adeat, quo literas ab Attico accipit, cum ex ijs literis de hæreditate cognoscat? dicit enim, Si, ut scribis, hæreditas fidem & famam meam tueri potest. hoc quidem certe quàm ueritati repugnet, nemo non uidet. necesse igitur est, ut aut corruptus locus sit, aut subintelligatur uerbum, datas; ad quod referatur illud, Pridie Non. Febr. locutione non usitata, & mihi quidem adhuc incomperta. Cernere autem hæreditatem quid sit, non necessarium est exponere: siquidem id alij ante nos ex ueterũ scriptis ostenderunt. CREVI: creuerat scilicet Atticus Ciceronis nomine, non Cicero, qui cum Pompeio erat. dicit igitur, Creui, ad Atticum respiciens, qui id à se factum esse significarat. 171.

DE DOTE] Scripserat Atticus, Terentiam, cum in sumptus necessarios non haberet, sumere de dote, cuius etiam nomine accepisset HS L X. turpe hoc

Ciceroni, contráq; eius existimationem uidebatur esse, qui uel uniuersam dotem uxori reddere debebat; uel, si minus id uellet, suis eam sumptibus alere; non committere, ut propter indigentiam detrahere quotidie aliquid de dote cogeretur. Suscipe igitur, inquit, totam rē, & illam meis opibus, tuis facultatibus tuere, ne posthac ipsa suam dotem quasi corrodere, ac diminuere cogeretur. MISERAM MEA CVLPA ET NEGLIGENTIA: qui ante discessum meum curare debui, ut illi consultum esset, rebus domesticis expeditis: in quo meam culpā & negligentiam agnosco. OPIBVS: uerbum, opes, totum, quantumcunq; possumus, significat: & plus est, quàm facultates: nam opibus facultates includuntur, facultatatibus opes non item.

171.

QVAS accepi,] A Philotimo, in domesticis rebus: quas ille, sibi à me commendatas, neglexit. Hoc apertius in epistola superiore. EX EA PECVNIA, QVAE FVIT IN ASIA: meminit superiore epistola. IBI, VBI EST: apud Egnatium. apparet ex epistola sequenti. QVAM APVD PVBLICANOS: in Asia scilicet: in qua L. Scipio Pompeij socer cum imperio erat, pecuniasq; ab omnibus quo iure, quáue iniuria cogebat: ut Ciceroni tutius omnino uideretur, pecuniam apud Egnatium argentarium Romæ habere, quàm apud publicanos in Asia, quæ Scipionis libidini & auaritiæ esset exposita. lege Cæsarem libro III. de bello ciuili.

171.

DE DOMO,] Id parari dixerat Chrysippus,

ut domo sua Cicero, quam habebat in palatio, priuaretur, propterea quòd esset cum Pompeio. QVOD SI MIHI COMMVNE CVM CAETERIS ESSET: hoc, inquit, per se mihi dolendum est, quòd domo priuer: sed multo magis, quòd ex omnibus Pompeianis hoc incommodo unus afficiar, quodq; singularis sit mea calamitas. nam si commune mihi hoc esset cum cæteris, qui in eadem causa sunt, minor mea culpa uideretur, et eo tolerabilior esset. MEA CVLPA: quòd ad Pompeium profectus sim.

171.

NISI quod tu efficis] Aptius, Nisi quid tu efficis. placet enim dubitanter poni: nam Atticum in ea re quidquã efficere, qui poterat certum esse Ciceroni, cũ supra dicat, Tu nihil significasti? præterea: Sed hæc argumentis probare putidum est.

171:

POTESTAS mittendi non fuit,] Vt in exercitu; non enim facile tabellarios, cum uelis, mittere cõceditur. TVIS: qui res tuas in Epeiro curant: nã eã transierat, ad Pompeium in Græciam proficiscens. CVSTODIAS: eos, qui in exercitu obseruare solent, ne literæ, aut nuncij Imperatoris iniussu quoquam mittantur.

Ex epistola III. pagina 171:

EAM, de qua tibi rescribi uoluisti,] Eam scilicet, quæ sequitur. 171:

QVOD ad Cal. Quin.] Omnino Ciceroni erat in animo Terentiã dimittere: sed hoc differre duabus

de causis cõmodum uidebatur : & quòd ipsam minus offensum iri putabat, si matrimoniũ nó propere abrũperet, sed lente quasi dissueret: & quòd spoliari pecunia, quæ pro dote numerãda esset, dubio præsertim rerũ exitu, nolebat. nam si ei de Pompeij uictoria certum fuisset, de pecunia cur laboraret non erat, quæ salua Rep. uiris bonis nunquam esset defutura, Ciceroni præsertim, qui magnam Pompeio mutuam dedisset. cum uero dubius adhuc rerum esset exitus, pecuniam ipse habere in omnem euentum, quàm Terentiæ pro dote reddere malebat. scripserat igitur Atticus, se scire cupere ad Cal. Quint. quid uellet Cicero, diuortium proferre, & pecuniam interea sibi habere, an diuortium statim facere, & pecuniam pro dote numerare. utrunque, respõdet, graue est: nam & tam graui tempore tantam pecuniam, quanta scilicet apud Egnatium à me est, Romæ habere periculosum uidetur; uel quòd nocturnæ domorum expugnationes fieri possunt; uel quòd timendum est, ne Cæsar, qui urbem tenet, eorum, qui cum Pompeio sunt, bona proscribat: & Terentiæ dare facto diuortio, non adducor, ut in rem meam esse credam, dubio rerum exitu, cum incertum sit uter uincat, Cæsar, an Pompeius: nam Cæsare uictore, nos, qui Pompeium secuti sumus, in angustijs atque in magna rei pecuniariæ difficultate essemus, tumq; diuortij facti, & pecuniæ Terentiæ datæ frustra pœniteret. Dicit autẽ, ISTA, quam scribis, abruptio: propterea quòd Atticus scripserat, sibi quidem uideri Terentiam quamprimum esse repudiandam, auctorq; Ciceroni erat, ne differret, sed abrumperet: quod ex Attici consilio non fe-

*cisse Ciceronem deinde pœnituit. significat hoc episto=
la huius libri antepenultima, cum dicit, Memini omni=
no tuas literas.* 171:

ILLIVS *consilio & uoluntati,*] ILLIVS,
Terentiæ. CONSILIO ET VOLVNTA=
TI, *nam si iudicabit hoc tempore diuortium esse fa=
ciendum, consilium illius & uoluntatem sequar. Te=
rentiæ autem Ciceronem de diuortio permisisse, plane
cognoscitur ex epistola, quam ad eá scripsit his uerbis:
» Quod scripsi ad te proximis literis de nuntio remitten=
» do; quæ sit istius uis hoc tempore, et quæ concitatio mul-
» titudinis, ignoro. totum iudicabis quale sit: & quod in
» miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies.*
DE SALVTE NOSTRA, FORTV=
NIS'QVE: *cum enim per literas tecum agebam,
ad Pompeium proficiscerer, nec ne; ad salutem, & ad
fortunas nostras illa deliberatio pertinebat.*

171:

NIHIL *habet consolationis,*] *Nam incommo=
da, quæ mihi impendent, etiam si cum multis commu=
nia sint futura, nó ideo tamen leuiora fient. itaq; quòd
negas præcipuum mihi ullum incommodum impende=
re, ut assentiar ita esse, tamen ista res nihil habet conso=
lationis; sed non ita est: nam etiam præcipua sunt mul
ta: ex re uidelicet familiari, quam impeditam relique=
rat ad Pompeium ex Italia profectus. hoc infra decla=
» rat his uerbis: Ea tamé erũt minora, si administratio=
» ne, diligentiáq; tua leuabuntur.* FACILLIME
VITARE POTVISSE: *si paulisper commo=
ratus essem. nam prouidissem, ut & esset unde satisfie=*

ret ijs,

ret iis, quibus debeo: & Terentia pro uictu ne detrahere de dote cogeretur. Hæc sunt, quæ appellat grauissima incómoda. 171:

SIT à me, ut est,] Quanquam Attico & Terentiæ de diuortio permittat, ostendit tamen eam pecuniam se nolle ad Terentiam dotis nomine transferri, quam apud Egnatium trapezitam deposuerat. & hoc dicit, ueritus, ne Terentia, si statuisset diuortium esse faciendum, Attico concedente, eam pecuniá auferret, qua priuari tam duris temporibus Cicero nolebat. HOC, QVOD AGITVR: uter uincat, Cæsar, an Pompeius. non uidetur, inquit, diu bellum posse duci. VT SCIRE IAM POSSIM, QVID MAXIME OPVS SIT: Vt, hic accipio pro etiam si. sensus est: Licet scire iam possim, quid mihi faciendum sit, dimittenda Terentia, nec ne: uolo tamen, quia belli exitus nō longe abest, interea pecuniam à me esse. deinde addit alteram causam, & ait, Etsi egeo rebus omnibus: quanquam etiam hæc causa est, cur eam pecuniam à me esse uelim, quòd egeo rebus omnibus: ut oppressum rerum omnium inopia, priuari ea pecunia non oporteat. Ad intelligentiam autē huius loci maxime pertinet, si hoc teneatur, Ciceronis consilium fuisse, ut, ante quàm dotem redderet, exitum rerum expectaret, ne, si quid durius in bello accidisset, pecunia priuatus egeret. NE QVID EI DESIT: Terentiæ.

Ex epistola IIII. pagina 172.

ACCEPI] Hanc scripsit Dyrrhachii; &, ut

ex ipsa licet conijcere, post eam pugnam, qua Pompeius Imperator appellatus est. PRAEDIA NON VENISSE: scripserat Attico, ut prædia uenirét pro sustentanda Terentia. id quando, inquit, factum non est, sustentetur per te.

172.

DE FRVSINATI] Fundum Frusinatem Cicero uendiderat, hac lege, ut redimere posset. de ea redemptione, quæsierat Atticus, quid cogitaret, num eam aliquando fieri uellet, an prorsus abiecisset. respondet, redemptionem se probare, quoniam ille fundus sibi futurus esset opportunus. redemptio tamen hoc tempore facta non est, ut patet ex epistola huius libri XIII.

172.

NEC quæ accidunt, nec quæ aguntur,] Accidunt, casu; aguntur, ex consilio et uoluntate Pompeij.

172.

VTINAM &c.] Fortasse enim ad Pompeiũ profectus non essem, si tecum de ea profectione coràm potius, quàm per epistolas egissem. & hoc dicit, quia, profectũ esse ad Pompeium, pœnitebat; quippe qui nec quæ accidebant, nec quæ agebantur, probaret.

172.

HIC tua, ut possum, tueor apud hos] Tua, quæ ad te pertinent. apud hos, inquit, te defendo: omnibus enim, qui Romæ remanserant, infensi erant Pompeiani. itaque dicit epistola, quæ post sequentem legitur:
" Nunquam de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. et
" infra eadem epistola: De Fannio consoler te? pernicio-
" sa loquebàtur de mansione tua. eodemq; loco, omnes,

» qui in Italia remanserant, hostium numero habeban=
» tur. & ad Varronem, epistola VI. libri IX. Ego ui=
» ctoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus:
» crudeliter enim otiosis minabantur. & Cæsar libro I.
» de bello ciuili: Pompeius discedens ab Vrbe in senatu
» dixerat, eodem se habiturum loco, qui Romæ remansis=
» sent, & qui in castris Cæsaris fuissent. Dicit autem Ci=
cero, VT POSSVM: ut ostendat difficultatem defendendi: nam Atticum purgare, quòd Romæ remansisset, ægre apud iratos poterat.

172.

CAETERA Celer.] Subintellige, Narrabit. nam Isidoro, quem nunc cum literis remittebat, committenda non uidebantur. Celerem autem fortasse nó ita multo post ad Atticum missurus erat. Malim tamé legere, CAETERA CAELO, ut est in antiquo Speciani libro. quem si sequamur, sensus erit hic: Nos te, ut possumus, apud Pompeianos defendimus: cætera cælamus, quæ scilicet ab illis in te & dicuntur, & cogitantur.

172.

QVID sit gestum noui,] Hæc & quæ sequuntur, non eodem die scripta sunt, quo superiora: ut fit, cum epistolæ propter tabellariorum cõmorationem per plures dies in manibus habentur: cum interea multa in eas, aliud alio tempore, coniÿcere solemus. Prior epistolæ pars non optimam spem significat: unde illud, Si modo futuri sumus. & illud, Nec quæ accidunt, nec quæ aguntur, ullo modo probantur. addo etiam illud, Nihil poterat agi, quod mihi & meis rebus esset aptũ. Hæc, inquam, Ciceronem ostendunt Pompeianorum re=

bus penè diffidere. at uero ea, quæ sequuntur, nō item. quid enim illud? Reliqua non uidentur esse difficiliora. aperte declarat, in reliquo bello conficiendo negotij non multum fore. cur autem hoc? quia scilicet factū erat prælium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeij fortuna superior fuit: quo ex prælio tantum fiduciæ ac spiritus Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed uicisse iam sibi uiderentur. Cæsar de bello ciu. libro III. 180: 172.

CVRES, ut scribis,] Vt explicentur res domesticæ. 172.

SOLICITVDO,] Vnde hæc solicitudo, prospera Pompeij fortuna? dixit enim, Reliqua non uidentur esse difficiliora. Solicitudinis, ut opinor, causa hæc erat, quòd omnino, siue Cæsar, siue Pompeius uicisset, de libertate actum esse putabat: quod cum multis locis significat, tum epistola VI. libri XI. ad Varronem, dicens, Ego uictoriam etiam illorum, timebam, ad quos ueneramus. & ad Marcellum, epistola, cuius initium est, Et si perpaucis. EST'QVE IN SPE MAGNA: quippe qui ex Dyrrhachina pugna cōfidere suis militibus cœpisset. epistola III. libri VII. ad Mariū. INFIRMITAS CORPORIS: cuius causa Pharsalico prælio non interfuit. Plutarchus in uita. 172.

HACTENVS fuit, quod caute à me scribi posset.] Vltra enim in scribēdo progredi si uoluissem, minus caute fecissem. aperte scripsi, quatenus licuit. ultra caute nō potui. 172.

IIS literis, quas Pollex tulit] Opinor, proximis

ſuperioribus: in quibus de pecunia, quæ Terentiæ pro dote numeranda eſſet, mentio fit. illud miror, quòd in hoc diuortio nullam unquam primæ penſionis mentionem inuenio: ut adducar, mundum & ornatum muliebrem pro penſione prima fuiſſe: unde Cicero, ſiue Terentiã dimitteret, ſiue retineret, neque damni quidquam, neque lucri poſſet accipere. itaque in epiſtola ultima huius libri dicit ſe cæcum fuiſſe in penſione ſecunda, non in prima. ex quo apparet, in epiſtola præcedenti ſecundam penſionem ſignificari. POLLEX, ſeruus Ciceronis à pedibus, 122. & in epiſtola ad Terentiam, Pollicem fac extrudas, id eſt cum literis remittas; nam cum ijs miſerat, quas hic intelligit.

Ex epiſtola V. pagina 172:

QVAE me cauſæ] Hanc ſcripſit Brunduſij, poſt Pompeium acie Pharſalica profligatum. Dolet autem ſe in Italiam ueniſſe. idq; dum excuſare aliqua ex parte uult, cauſis admodũ acerbis, grauibus, et nouis coactũ ſe dicit, ut impetu magis animi, quàm cogitatione uteretur. doloris autem cauſa erat illa, quòd ſibi, qui cum Pompeio fuiſſet, eſſe in Italia, neque tutum ſatis putabat, neque honorificum. nam neque certum habebat, ſe eſſe à Cæſare ueniam impetraturum: & ſermones bonorum uerebatur, qui calumniari poterant, quòd, cũ antea ſemper acerrimũ libertatis propugnatorem profeſſus eſſet, nunc uno prælio uictus, non modo Reip. fortunam experiri iterum noluiſſet, uerum etiam in Italiã ad uictores ſe contuliſſet: ut ex Pompeianis nemo non ſapientior uideretur fuiſſe. qui enim bellum renouatu-

ri in Africam iuerant, consilium secuti erant, si nō tutum, saltem honorificum: qui in oppido aliquo resederant, ut M. Marcellus, ij rationem si minus honorificam, tutam tamen elegerant: at uero Ciceronis factum neque tutum erat, neque honorificum: quin & minus tutum quàm Africanorū; & minus honorificū, quàm Marcelli. Hæc autem pluribus uerbis, ut appareat, cur Ciceronis dolor tantus esset, qui peccatum suum agnosceret; quòd cum posset, aut saluti, aut honori consulere, neutrum fecisset. VT ID, QVOD VIDES, EFFECERINT: ut me in Italiā uenire coegerint.

172:

REM & summam negotij uides.] Non reperio, inquit, nec quid ad te scribam, nec quid à te petam: rem ipse uides, & negotij summam: uides per te, cuiusmodi res sit, & quid facere te oporteat. quid autem oportebat? hoc uidelicet: agere apud Cæsarem per eos, qui gratia ualerent, ut Ciceroni in Italia tuto liceret esse. Hoc erat, quod ab Attico fieri uolebat: sed præ dolore non explicat: tantum dicit, Rem & summam negotij uides. uides, quid à te uelim, & qua in re tuo studio, tuaq; ope indigeam.

172:

TVENDI mei] Excusandi, & purgandi: apud Cæsarem scilicet, & eius amicos, à quibus Ciceroni timendū erat; utpote qui in eorum potestate esset, contra quos antea in bello fuisset.

172:

PLACERE] Tibi. ut de rebus meis commodius & cautius, quàm per literas possumus, colloqua-

" mur. unde illud pagina 178: Vtinam uel nocturnis,
" quemadmodum tu scripseras, itineribus propius te ac-
" cessissem. nunc nec ubi, nec quando te sim uisurus, pos-
sum suspicari. 172:

PER oppida] Vt in oppidis diem consumam, noctu autem, ne uidear, iter faciam. id, inquit, difficile est: nõ enim ita possum noctu iter facere, ut mane semper oppida reperiam, & diuersoria. & dicit, APTA DIVERSORIA, hoc sensu: Non ita disposita sunt diuersoria, ut mihi noctu iter facienti, semper ante lucem quasi ad præscriptum adsint, ut deinde totum dié in ijs possim consumere: ex quo necesse erit, ut oppida non semper ante lucé reperientes, aliquã diei partem quandoque in itinere ponamus: itaque fiet quod tu me nocturnis itineribus uelles effugere, ut ab hominibus uidear in uia. Sed fac posse, ut aptissima semper habeam diuersoria. quid refert? homines, inquis, te non uidebunt in uia. at uidebunt in oppidis, & omnino accidet, quod tu nolles, ut me Brundusio discessisse, & ad Vrbé propius accedere, Cæsariani rescifcant. quod sine permissu Cæsaris facere tutum non est. Ac uidere licet Ciceronis angustias & difficultatem, cui neque propius accedere Cæsaris iniussu liceret, neque ex Italia discedere; Brundusij uero manere, in oculis uictorum, in summa indignitate, molestissimum esset. AD ID, QVOD QVAERIS: ne de accessu meo ad Cæsarianos deferatur. hoc est enim, cur me uelis noctu iter facere. 172:

ET animi & corporis molestiam] Animum enim curæ distrahebant; corpus, præter mœrorem, cæli

» etiam grauitas debilitabat. unde illud pag. 183: Cor-
» pore iam sustineo grauitaté huius cœli, quæ mihi labo-
» ré affert in dolore. 172:

DE Vatinio] Scire uis, quo animo Vatinius in me sit. hoc autem quæsierat Atticus, fortasse quòd ueretur, ne Vatinius, qui Ciceronem antea diligere uisus esset, Cæsare uictore non eundem se præstaret, sed iniuriæ potius, quàm beneficij à Cicerone accepti, memor esse uellet. nam primum eum Cicero oppugnarat, deinde defenderat. 172:

QVINTVS auersissimo à me animo Patris fuit:] Quoniã in sequentibus epistolis de Quinti maledictis in Marcum fratrem legetur, eius rei causam non ab re est hoc loco pluribus explicare. Cum Cn. Pópeius Brundusio profectus in Græciam nauigasset, ut classe, quanta maxima fieri posset, comparata, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæsarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italia resideret, an Pompeium sequeretur; suadentibus non nullis, & maxime Quinto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus est: ut ostendit epistola huius libri IX. cum
» dicit, Cessimus, uel potius parui. ex quibus unus qua
» mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognosces ex
» ipsius literis, quas ad te, et ad alios misit. loquitur enim de Quinto fratre. Profligato deinde Pompeio, cum in Italiam M. Cicero rediisset, ueritus est Quintus, ne frater, quo facilius à Cæsare ueniam impetraret, suæ ad Pompeiũ profectionis causam in ipsum conferret. itaq; turpi & scelerato mendacio confinxit, sibi Marcum fratrem auctorem fuisse, ut ad Pompeium proficiscere-

tur: & ubicunque fuit, maledicta in fratrem conferre non destitit: idq; fecit Patris, ut patet ex epistola huius libri X. ideoq; dicit, Quintus auersissimo à me animo Patris fuit.

172.

PROFECTOS] Ad Cæsarem in Asiam, ut deprecarentur. apparet ex epistola sequenti.

172.

CVM cæteris] Qui ad Cæsarem eunt, ueniam petituri, cum Pompeio quòd fuerint.

Ex epistola VI. pagina 173.

DE me, ac de dolore meo,] De me, propter periculum, in quo uersor, cum in eorum manu sim, contra quos in bello fui. De dolore meo, quia uides me dolere, & angi, quòd in Italiam uenerim, cũ omnino aut in Africam ire cum cæteris Pompeianis, aut in oppido aliquo à bellis uacuo residere melius esset. QVA CONSOLATIONE: quæ scilicet in eo est, cum tu probas meum consilium, & me omnino tali tempore in Italiam uenire debuisse affirmas.

173.

TANTA erat in illis crudelitas,] Quid enim crudelius esse potest, quàm generatim proscriptionem informare eorum omnium, qui in Italia remansissent? TANTA CVM BARBARIS GENTIBVS CONIVNCTIO: proscriptionis duas causas ponit: unam, quòd Pompeiani sua sponte crudeles erant: alteram, quòd barbaras gentes in exercitu habebant, quæ tantum de cæde et de præda cogitarẽt. barbaræ autem gentes in Pompeij castris erant, Cappa-

doces, Thraces, Bardani, Beſſi, & qui prꝛterea initio libri III. de bello ciuili à Cæſare cõmemorantur, & ab Appiano libro II. 173.

VOLVNTATIS me meæ nunquam pœnitebit: consilij pœnitet.] Voluntatis, quòd ab armis discesserim: consilij, quòd in Italiam uenerim.

173.

OPPIDO aliquo] Vel Achaiæ, uel alicuius prouinciæ, quæ eſſet à bello uacua. ACCERSERER: à Cæſare in Italiam: quod & tutius & magis honorificum fuiſſet. SERMONIS: quem ſubij, quòd uno prælio uictus, ſtatim, deſperata Rep. et libertatis cura poſthabita, in Italiam ad uictores, quaſi ad ſeruitutem ſponte uenerim. MINVS ACCEPISSEM DOLORIS: nam ſi tuto in oppido reſediſſem, ut puta Rhodi, aut Mytilenis: duntaxat Reip. cauſa doluiſſem. nunc me prꝛterea exiſtimationis & ſalutis meæ periculum ſolicitat: exiſtimationis, quòd Reip. cauſam prodidiſſe, aut certe neglexiſſe uideri poſſum, qui unus omnium Pompeianorum huc me contulerim: ſalutis, quòd uictoris in manu ſum. IPSVM HOC: quod me nunc angit, erroris uidelicet mei recordatio, qui impetu magis animi, quàm cogitatione uſus, in Italiam ueniendi conſilium cepi.

173.

IACERE,] Deſpectum, & ſine dignitate: id enim hoc in loco ſignificat, Iacere.

173.

SINE lictoribus, quos populus dedit,] Populus Proconſulibus in prouincias euntibus imperiũ dabat, &

lictores sex. imperium Proconsules, & cætera insignia prius non deponebant, quàm in Vrbem reuertissent. Cicero autem cum ad Vrbem pridie Non. Ian. accessisset, hac de causa ingressus non est, quòd fore sperabat, ut propter res in Cilicia prospere gestas Vrbem triumphans inueheretur. quod cum ei senatus frequens flagitasset, ut est in quadam epistola ad Tironem; re per Lentulum Cõsulem dilata, ad extremum, celeri & inopinato Cæsaris aduentu, Pompeium Vrbe relicta profugientem secutus est. ex quo factum, ut imperium & lictores retinuerit. itaque nunc dicit, Propius accedere sine lictoribus qui possum? in quo ostendit, se adduci non posse ut lictores dimitteret: ijs autem uti non audebat, nisi à Cæsare, aut ab ijs, qui in Italia Cæsaris locum tenebant, impetrasset: quod deinde impetrauit, ut apparet ex epistola sequenti. Et dicit, QVOS POPVLVS DEDIT, ad differentiam illorum, qui tantũ Senatusconsulto, lege Curiata, qua populus imperium dabat, neglecta, prouincias acceperant: ut iustior Ciceroni, quàm cuiuis, retinendorum lictorũ causa esset, quos non à senatu solum, sed à populo etiam accepisset. Cæsar libro I. de bello ciuili, 121:

173.

AD Oppidũ] Ad Oppiũ, omnino uidetur emendandũ. ad eũ enim accedens, lictores sibi fasces præferre, et cũ pompa anteire noluit, ueritus, ne Cæsariani milites ea re offensi impetũ aliquẽ facerent: itaque eos in turbã cõiecit, et promiscue cũ cæteris ire uoluit. CVM BACILLIS: cũ fascibus: nã ex bacillis, & uirgis constrictis fasces cõstabant, securi inserta, ut eius acies extaret.

173.

RECIPIO *tempore me domo. te nunc*] *Corruptus locus: quem restituere, & sanare uix uidemur posse: tentemus tamen; &, quod remedium in libris manuscriptis inuenire non licet, uideamus num id ex ingenio promere possemus. Adducor igitur ut putem, Ciceronem, cum de suo ad Oppiũ accessu dixisset, subdidisse cum dolore & indignatione, Recipi, ò tempora, me domo, & hunc? ut hoc dicat: uide quàm sim miser, colere me homines, & ad me domum uenire solebant. nunc uenit tempus, cum me Oppius quasi dignitate superior domo recipiat, exire ad me nolit, intra parietes suo commodo expectet. O' tempora, recipi me domo? ut illud, O' tempora, fore cum Curtius non dubitet Consulatum petere?* ET HVNC? *tam abiectum uidelicet, tam despectum, tam sine dignitate?* QVOD *sequitur, sic interpũgo,* AD OPPIVM. QVONIAM IIS PLACERET, MODO PROPIVS ACCEDERE; VT HAC DE RE CONSIDERARENT. *Ad Oppiũ, inquit, redeo, de quo scribere institueram. deinde, quem cum eo sermoné habuerit, continuo subiungit.* QVONIAM IIS PLACERET, MODO PROPIVS ACCEDERE; VT HAC DE RE CONSIDERARENT. *de lictoribus uidelicet, num ijs placeret, ut eos mecum adducerẽ. dixi, inquit, ut hac de re cõsiderarent. hoc enim uerbũ subaudiendum est.* 173.

SI *remansissem.*] *In Italia. si nunquam ad Pópeium in Græciam profectus essem, ut contra Cæsarem*

pugnarem. QVAE RESTANT: præterita sunt mittẽda: quæ reliqua sunt, uide. ISTIS: Cæsaris amicis, qui Romæ sunt, explora, inquit, quo animo isti erga me sint, quo putent Cæsarem esse. FACTVM NOSTRVM: quod propius ad Vrbem accedens, lictores mecum adduxerim. quod Cæsar magis probabit, si, me id fecisse de suorum sententia, cognoscet.

173:

DE POMPEII exitu:] Quem Ptolomæus Aegypti Rex interfecerat. Cæsar, Plutarchus, historici omnes. HOC PVTAREM FVTVRVM: putaui, quocunque uenisset, eum interfectum iri, cum homines despecta illius fortuna, gratiam eo facto se esse à Cæsare inituros putarent.

173:

FANNIO] Hic est, quem initio belli ciuilis Pompeius in Siciliam cum imperio præmisit. pag. 112. deinde apparet, eum mare transisse cum ipso Pompeio; & numeratur inter eos, qui cum imperio erant. pagina 133. DE MANSIONE TVA: crudeliter tibi minabatur, quòd in Italia remansisses. itaque de eius interitu consolandus non es.

173:

LVCIVS uero Lentulus] Ne de Lentulo quidem dolendũ est (hic autem ab eodem Ptolomæo Rege, qui Pompeium interfecerat, comprehensus, in custodia necatus erat) siquidem ut Fannius crudelis, ita hic rapax fuisset, qui Hortensij domum &c. OMNINO: omnino & à Cæsarianis huiusmodi multa fiũt, indigna uidelicet & iniusta: sed illud, quod Pompeia-

ni designabant, erat infinitum. non enim hunc aut illum proscribere cogitabant, sed generatim omnes, qui in Italia remásissent. SOLVTIORE ANIMO: nunc enim à curis districtus ualde sum, propter temeritatem mei consilij, quòd in Italiam tam inconsiderate uenerim. 173:

VT deprecaretur.] Vt ueniam à Cæsare peteret, quòd cũ Pompeio fuisset. NIHIL AVDIVI: profectus sit, nec ne.

173:

ALEXANDRINAS literas] Alexãdriæ datas: in qua Aegyptij Cæsarem inclusum obsidione premebant. sic & Epeirotica literæ, & Olbiensis epistola, dixit, illud pagina 203: hoc 310.

173:

AN EVNTEM, an iã in Asia?] Figura, qua utimur, cum, ex duabus rebus utra sit, incerti sumus: ut epistola II. libri I. Nos hic te ad mensem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios missis? & eodem libro infra: Proximus Pompeio sedebam: intellexi hominem moueri, utrum, Crassum inire eam gratiã, quam ipse prætermisisset, an esse tantas res nostras, quæ tam libenti senatu audirentur? Huius generis etiam illud est in epistola ad Trebatiũ: Cn. Octauius, an Cn. Cornelius quidem, is me crebro ad cœnã inuitat. & illud in Bruto, Paucis ante quàm mortuus est, an diebus, an mensibus?

Ex epistola VII. pagina 174.

ISTIS placere,] Cæsarianis, qui Romæ sunt.

IISDEM ISTIS LICTORIBVS &c. Consulibus L. Lentulo, & C. Marcello, cum Q. Cassius, & M. Antonius Tribuni pl. Senatusconsultum contra Cæsaris dignitatem fieri prohiberent; factum est per Cæsaris inimicos, ut intercedendi potestate priuati, de sua salute cogitare die septimo cogerentur. itaque illi ad Cæsarem, qui Rauennæ erat, profugerunt. Postea Senatusconsulta, quæ Pompeius uult, & ut uult, multa fiunt: iniuste: non enim recte Senatusconsultum fieri potest, cum Tribunis pl. intercedendi potestas erepta est. sed Pompeius tamen iis Senatusconsultis delectus habuit, pecunias exegit, prouincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sestio. Cæsar autem, deuicto Pompeio, ea Senatusconsulta improbauit, quæ post fugam Tribunorũ facta erãt, quòd, tribunitia potestate sublata, nihil legibus, nihil more maiorum, nihil iure actum uideretur. quod cum ita esset, sequebatur, ut & prouincias & lictores amitterent ij, qui hæc à senatu post fugã Tribunorum habuissent. quòd si qui ex his erant, quibus Cæsar lictores relinquere, et institutum tamẽ illud suum de Senatusconsultis improbandis retinere uellet: hac utebatur uia: lictores, quos à senatu habuerant, adimebat: alios deinde ipse dabat. ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur; & quæ senatus post fugam Tribunorum decreuerat, ne ualerent. itaque dicit Cicero, „Cui non puto suos esse „concessos, sed ab ipso datos: audio enim eum ea Sena„tusconsulta improbare, quæ post discessum Tribunorum „facta sunt. Sestius enim erat ex iis, qui lictores, id est „imperium, illis Senatusconsultis habuerat. & dicit,

SVOS, quos habuerat antea: AB IPSO DATOS, à Cæsare. supra autē, IISDEM ISTIS, id est, iis, quos nunc habeo: non enim ex iis erat Cicero, qui lictores habuerant post fugam Tribunorum: sed eos ante illud tempus, cum Ciliciam prouinciam non à senatu solum, sed etiam à populo acceperat. quod Sestio non contigerat: qui prætoriam prouinciam sortitus erat, cum de illius imperio ad populum relatum non esset. Cæsar libro I. de bello ciuili 121: QVOD CONCESSVM SESTIO SIT: ut lictoribus ipse quoque uti posset. cui nō puto etc. SI VOLET SIBI CONSTARE: hoc dicit: Cæsar, si tantummodo Senatusconsulta uolet improbare, quæ post discessum Tribunorum facta sunt, poterit nostros lictores comprobare, id est eos, quos hactenus habui: nō enim ego illis Senatusconsultis imperium accepi. quòd si nostros lictores minus probare uoluerit, plane constare sibi non uidebitur: nō enim præstabit id, quod dixit, se uelle ea Senatusconsulta, quæ post fugam Tribunorū facta sunt, ut iniqua rescindere: sed hac ratione prorsus omnia Senatusconsulta tollet.

174.

L. METELLVM] Hic est, qui superiore anno Tribunus pl. cum esset, Cæsarem, ne pecuniam ex ærario promeret, impedire conatus est. cui Cæsar mortem minitatus, & ærarii foribus, ut Appianus inquit, effractis, pecuniam abstulit. unde illud pag. 161. Duarum rerum simulationem amisit, mansuetudinis in Metello, diuitiarum in ærario. ILLVM: Cæsarem. EDIXIT: edixit Antonius, ne cui ex iis, qui cum

Pompeio

Pompeio contra Cæsarem in bello fuissent, liceret esse in Italia, exceptis Cicerone, & Lælio. REIPSA EXCIPI: quo modo poterat sine nomine re ipsa fieri Ciceronis exceptio? si sic uidelicet Antonius edixisset, Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat esse in Italia, nisi quorum causam Cæsar cognouerit, aut de quibus Cæsar scripserit. Quo edicto Cicero, non nominatus, re ipsa tamen exceptus esset: siquidem Dolabellæ literis, Cæsaris iussu confectis, in Italiam uenerat. Cur autem nominari Cicero noluisset? duabus de causis: primum, quòd grauius offendi Pópeianos intelligebat tam aperta significatione; eos porrò iratos habere nolebat, si forte, ut incerti sunt bellorum exitus, uictores domum reuertissent: deinde, quòd exceptio illa nominatim facta, quasi legem & necessitatem ijs, qui excipiebantur, imponebat, ne discedere ex Italia possent; ne scilicet beneficium Cæsaris aspernari, aut etiam renunciare uiderentur. unde illud epistola, quæ proximam subsequitur, Exceptionibus edictorũ retineor: quæ si non essent sedulitate effectæ, & beneuolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas: nunc ne id quidem licet.

174.

ASSEQVERE quod uis,] Vt minuatur dolor meus: quem inde capio, quòd & in Italiã uenerim, & in edicto nominatim exceptus sim. ME BONORVM IVDICIVM NON FVNDITVS PERDIDISSE: bonos de me non male iudicare, neque consilium meum, quòd in Italiam unus ex omnibus Pompeianis uenerim, prorsus improbare.

174:

QVID tu in eo potes?] Quid à te fieri potest, ut boni meum consilium non reprehendant? nihil scilicet: causam enim mei facti probabilem, quam afferas, nullam habes. ueruntamen si qua mei defendendi facultas existet, id me maxime consolari poterit. Et dicit, ID POTERIT, ut hoc significet, aliud ferè nihil esse quod possit. QVOD NVNC QVIDEM VIDEO NON ESSE: uideo nullam tibi nũc meæ temeritatis excusandæ facultatem dari.

174:

SI quid ex euẽtis:] Nũc nihil uideo esse, quo meũ factum tueri possis. sed si quid ex euentis nascetur, obserua, & occasionem ne prætermitte. ut, si Cæsar bellũ ex sententia confecerit, ex illo euentu mei defendendi facultatem arripies, quam nunc quidem non habes: adhuc enim Pompeiani sunt in armis; & dum erunt, ego turpis uidear necesse est, qui stantem adhuc Reip. causam deseruerim. quòd si uincuntur; meum consiliũ ex euentis probabitur: dicar enim hunc exitum prouidisse; sapienterq; fecisse, quòd in Italiam, id est in Cæsaris potestatem uenerim; contra quem sine spe uincendi pugnare, aut frustra tergiuersari, stultum esset. VT HOC NVNC ACCIDIT: hoc scilicet, quod sequitur: in quo ex euentis defendimur: nam exitu Pópeij perspecto, minus reprehendor, quòd cum eo post Pharsalicam pugnam fugiente profectus non sim. in quo sapiens fuisse nunc uideor; quasi de illo, quocunque uenisset, id, quod accidit, fore coniecerim. exitu uero non dum cognito, dicebar debuisse cum eo proficisci.

174:

EX omnibus nihil tamen magis desideratur, quàm quòd in Africã non ierim.] Multa, inquit, in me desiderantur, uel quòd cum Põpeio profectus non sim, uel quòd in Africã ad renouandũ bellũ nõ ierim, uel quòd in oppido aliquo non resederim: sed ex omnibus tamẽ nihil magis desideratur, quàm quòd in Africam non ierim. NON PROBANT: qui Romæ sunt, qui scilicet pondus habent, & à quibus meum factum probari uellem. fortasse autẽ nõ probant, ꝙ multi boni uiri in Africam profecti sunt: ut tentare quiduis potius maluisse uideantur, quàm de Rep. desperare: cum ego contra fecerim. ET SCIO FVISSE ANTEA: quorũ omnium iudiciũ hoc fuit, uel barbaris auxilijs Rép. esse defendendã. HOC LOCO VALDE VRGEOR: nõ uideo, qui defendi possim. HIC QVOQVE OPVS EST etc. oportet, inquit, (nam alioqui defendi non possem) ex ijs, qui in Africam iuerunt, ut bellum renouarẽt, casu aliqui sint, uel si fieri potest, omnes, qui suæ saluti consulere uelint, & consilium illud, quod ceperant, omittẽtes, abiectis armis Cæsari se credant. hoc si ita fit, meũ factum minus condemnabitur; siquidem & alios salutem omnibus rebus anteposuisse constabit. sin autem illi in bello perseuerant, & si uincunt: uides, quid nobis futurum sit. quasi dicat: non solum in turpitudine erimus, sed etiam in periculo: turpitudine, quòd publicam causam deserui, maiore salutis, quàm dignitatis, ratione habita: periculo, quòd eos hoc facto mihi fore iratos intelligo. unde illud in epistola quadam ad Var

» ronem: Si essent nostri potiti, ualde intemperantes fuis=
» sent: erant enim nobis perirati: quasi quidquam de
» nostra salute censuissemus. Dicit autẽ, HIC QVO=
QVE, propterea quòd in Græcia multi fuerant, qui post deuictum acie Pharsalica Pompeium saluti consu=lerent, & uictori aut se committerent, aut bellum certe rursus inferre nollent.

174:

SVLPITII consilium] Quod se Ciceronis consilio non anteponere, consolans uidelicet Atticus scripserat. CATONIS: qui bellum in Africa contra Cæsarem renouat. PERICVLO VACVVM EST, ET DOLORE: itaque nostro consilio uidetur esse anteponendum: cum nostrum neque periculo uacuum sit, neque dolore; quòd & in uictoris manu sumus, & hoc ipsum mali non casu nobis, sed culpa & temeritate nostra contractum est: cũ quiduis facere præstiterit, quàm in Italiam uenire.

174:

EXTREMVM est] Commemorat quæ cõtra se faciunt, & quæ obijci à bonis uiris possent. primũ, inquit, reprehendi possum, quòd in Africam non ierim: deinde quòd non idem fecerim, quod Sulpitius, qui sedem tutam & à bello uacuam elegit: postremo, quòd non in Achaia remanserim. hoc extremum est, sed hoc tamen facere melius fuit, quàm Italiam uenire.

174:

DOMVM statim uenerint.] Quod nobis non contigit: nam & in Italiam uenimus, neque domum tamen statim uenimus, qui Brundusij adhuc iacemus.

illi autē uel in Achaia residebunt, uel impetrata à Cæsare uenia, domum recta se conferent. Brundusij uero maxime lictorum cura Ciceronem tenebat: quos neque dimittere uolebat, ut proxima superiore epistola ostendit; & secum adducere, propter militum licentiam periculosum uidebat esse. HAEC TV: hæc, quæ contra me sunt, uelim, ut cœpisti, in sermonibus ita extenues, ac minuas, ut quamplurimos in tuam sententiam adducas.

174.

QVOD te excusas] Cur ad me ipse non uenias. VEL VT CVM IIS: hic particula VEL non iteratur, sed refertur ad illud, quòd infra dicet, ALTERVM EST, CVR TE NOLIM DISCEDERE. nam duæ causæ erant, cur Ciceronis interesset Atticum Romæ esse: uel ut cum Cæsarianis ageret quæ agenda erant: uel, ipso absente, ne Terentia egeret; quam Atticus scripserat in sumptum flagitare. CONSILII MEI: quòd in Italiam uenerim.

175.

QVOD scribis Terentiam flagitare:] Hæc est altera causa, cur te nolim discedere, quia scribis Terentiam assidue pecuniam petere, quod eam esse in angustijs declarat. quæ, si tu abesses, omnium rerum inopia premeretur. IN HOC LOCO: præ dolore, inquit, in huius rei commemoratione diutius uersari nō possum. QVOD EAM DILIGIS: quòd ea tibi curæ est, quòd ei deesse nihil pateris.

175.

VTINAM illi,] Hoc dicit, quia fore suspicatur, ut ab ijs apud Cæsarem oppugnetur. patet ex epistola sequenti.

Ex epistola VIII. pagina 175.

TEMERITATIS meæ,] Quòd in Italiã temere & inconsiderate uenerim. QVAM TV PRVDENTIAM MIHI VIDERI VIS: conaris enim mihi persuadere, non me temere fecisse quòd in Italiam uenerim, sed prudenter: negasq; mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse.

175:

NOSTI genus,] Nosti, quàm maledicus, quàm iracundus sit. non ignoras quantum in eo soleat esse acerbitatis & petulantiæ uirus: id in me nunc uniuersum euomitur.

Ex epistola IX. pagina 175:

NEC in ulla sum spe &c.] Nam si sperarem me hinc posse discedere, quò & incaute, & celerius, quàm oportuit, ueni; leuior esset dolor: sed eam spem eripiunt mihi exceptiones edictorum. lege quæ scripsimus in epistolam, quæ ante proximam superiorem legitur.

175:

ANTE initum Tribunatum] Ante quàm Tribunatum noui Tribuni pl. inirent. ueni autem ante in Italiam, ueritus ne illi me suis rogationibus impedirent. Tribuni pl. ante alios magistratus & designabantur, & magistratum inibant. alibi plenius. LEGE: fortasse à Tribuno pl. Dolabella perlata; in qua scriptũ esset idẽ, quod in Antonij edicto. OPPRESSVS: quia me lex in Italia retinet, cũ excipiat me nomina-

tim, ſicut edictum. uide 174. MVLTAE'QVE MVLTORVM AD ILLVM: ad Cæſarem. Multos autem ad Cæſarem ſcribere ſciebat, propterea quòd tabellarij, qui Roma ad Cæſarem in Africam literas ferebant, Brundusij, ubi ipſe erat, neceſſario cõ=ſcendebant.

175.

CAVSA attulit.] Vbaldini liber antiquus, Caũs attulit. emendo, CASVS ATTVLIT. nam quemadmodum, caſus & conſilium, caſus & iudicium; ſic, caſus & culpa, caſus & error, antithe=ta ſunt. unde illud epiſtola huius libri ultima: Nihil eſt enim contractum caſu: ſed omnia fecimus ijs erro=ribus & animi & corporis, quibus &c.

175:

GENVS belli] Formidabile, &, quocunque uictoria inclinaſſet, exitioſum. unde illud ad Marcellũ:
» Omnia ſunt miſera in bellis ciuilibus: ſed miſerius nihil,
» quàm ipſa uictoria: quæ etiam ſi ad meliores uenit, ta=
» men eos ipſos ferociores, impotentioresq; reddit. Plane enim uiderat, quid Cæſar & Pompeius ſpectarent, quæ inter eos conflati belli cauſa eſſet, cum uidelicet utrique non libertas, ſed dominatio propoſita eſſet. ex quo illud
» pagina 125. Neutri σκοπὸς eſt ille, ut nos beati ſimus: u=
» terque regnare uult. IVERAM: ad Pompeium in Græciam. MIHI PRAETER CAETEROS CONCEDENDVM: nam alios tan=tum Reip. cauſa, me uero etiam beneficia, quæ à Pom=peio acceperam, mouebant. CESSIMVS, VEL POTIVS PARVI: ceſſimus, Italia: parui ijs, qui ſuadebant, ut ad Pompeium irem.

176.

IS, quem tu mihi commendas,] Frater meus. commendauerat autem Atticus, ut eum Cicero apud Cæsarem deprecantem literis adiuuaret. unde illud pa=
» gina 183. Scribis illum per me Quinto fore placatiorẽ. quo modo autem Cicero, qui & ipse fortuna minus prospera utebatur, adiuuare eũ apud Cæsarem posset, & quo modo etiam adiuuerit, apparet ex epistola, quæ post duas sequentes legitur: in qua cõmendatitiæ sunt, pro Quinto fratre, Ciceronis ad Cæsarem literæ. FASCICVLVS: literarũ, quas è Græcia Q. Cicero partim Brundusium ad Vatinium, & Ligarium, partim Romam ad alios mittebat.

176.

NON modo fouisse, sed & tantam pecuniam illi dedisse honoris mei causa.] Cum scilicet eo Legato in Gallia usus est. HONORIS autem MEI CAVSA, propterea quòd in eo Cæsar non Quinti Ciceronis, sed Marci rationem habuit. EIVSDEM GENERIS: plenas omnium in me probrorum. REDDI: ijs, ad quos mittuntur.

176.

HAC ille acerbitate] Nam in me acerbus & cõtumeliosus fuit iam inde ab illo tempore, cum ad Pompeium in Græciam nauigare cœpimus.

176.

ISTAM miserã,] Tulliolam. PATRIMONIO, &c. uidetur dubitare de proscriptione:
» quod apertius ostendit paulo infra, cum dicit, Matrẽ
» quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi.

176.

SI *me non offendes*,] *Nam etsi te uidere plane uelim: tamen, futurum id ne sit, ignoro. Et hoc dicit, ut significet, sibi præ desperatione consiliũ in alias terras migrandi penè iam esse captum.*

Ex *epistola* X. *pagina* 176:

DIE *natali meo*] III. *Nonas Ianuarij: apparet ex epistola* V. *libri* VII. 104: *et libro* XIII. 218: OPERAS IN PORTV, ET SCRIPTVRA ASIAE PRO MAGISTRO DEDIT: *portorio, & scripturæ Asiæ Magistri loco præfuit. De hoc ipso in epistola ad Silium his uerbis:*
» *Cum P. Terentio Hysþone, qui operas in scriptura pro*
» *magistro dat, mihi summa familiaritas, summaq; con-*
» *suetudo est. Scriptura autem quid sit, Pedianus in Di-*
» *uinatione declarat his uerbis: Qui exigenda à socijs,*
» *suo periculo exigunt, & Reip. repræsentant, eorum ra-*
» *tio scriptura dicitur. In illa autem societate & magi-*
» *stri, & pro magistris erant.*

176:

CVM *illis ne querendi quidem locum futurum puto.*] *Siquidem alter frater est, alter fatris filius. cũ alijs si res esset, ulciscerer: cũ his ne queri quidem mihi arbitror licere.*

176:

AC TV *scripseras*,] *Atticus ad consolandum Ciceronem, quæ poterat, omnia colligebat. itaque scripserat, eos, qui contra Cæsarem in Africa bellum renouarent, infirmos plane esse, & imparatos. hoc autem ad minuendam Ciceronis molestiam uel maxime per-*

tinebat, qui ex euẽtis aliquid existere cupiebat, unde cõsilium suum non temere captum uideretur. In epistola, quæ ante duas superiores legitur, locus est huiusmodi: SI QVID EX EVENTIS. in eum locũ quæ scripsimus, lege. apertior huius erit intelligentia.

176:

HISPANIA,] In qua Cn. Pompeius Magni filius bellũ aduersus Cæsarem instaurabat. Appianus libro II. Dion libro XLII. & XLIII. QVID EST, VBI ACQVIESCAM? nam si hæc, ut nunciantur, ita sunt: ualde ego reprehẽdar, qui in Italiã ad Cæsarem uenerim, causa publica, quam alij & fortiter & cum optima spe tuerẽtur, destituta. EOS'QVE: Quintum fratrem, et Quintum eius filium. ACCVSES: literis ad eos scriptis reprehendas.

Ex epistola XI. pagina 177.

IMMVTATA esse omnia,] Nã cum Cicero ab Attico literas accepit, imbecillæ Pompeianorum uires esse uidebantur; cum autem hanc epistolam scripsit, firmissimæ erant. itaque infert, ILLA ESSE FIRMA, QVAE DEBEANT, nos stultitiæ nostræ grauissimas penas pendere. & hoc postremum adiungit, quia stultus sibi fuisse uidebatur, quòd tam celeriter in Italiam uenisset, belli Africani exitu non expectato. CVRANDA: Romæ. ACCEPI: hic. Erant autem argentarij P. & Cn. Salustij, alter Romæ, alter Brundusij. QVI VTAMVR: 213:

177.

QVO culpa maior.] Nam hoc ipsum mali, quod & sustineo, & expecto, totum est mea culpa contractum, qui tam stulte & inconsiderate in Italiam ueni. ILLE: Quintus frater.

177:

TAMEN L. in eo] Tamẽ de eo, clarius esset. ut nunc legitur, non puto locum carere mendo.

Ex epistola XII. pagina 177:

IS lenis in illum] Cæsar in Quintum. IS ERO, QVI SEMPER FVI: faciam quod semper feci, ut fratrem meum, quantum in me sit, adiuuem.

178.

QVOD utinam ita esset.] Cupit, Pompeianos Cæsari se dedere; ut ipse sapiens fuisse uideatur, qui statim post Pharsalicam pugnam ad Cæsarem uenerit, quasi, quid futurum esset, coniectura prospiceret. ETIAM HISPANIA: cum etiam in Hispania contra Cæsarem bellum paretur.

178.

VELIM facias id, quod sæpe fecisti:] Scribas ipse meo nomine. Hoc enim Atticus facere solitus erat. unde illud pagina 171: Quibus tibi uidebitur, uelim des literas meo nomine. & 172. Velim, si qui erunt, ad quos scribendum à me existimes, ipse conficias. item 172: 175. 179.

178.

PRAECLARAS generi actiones?] Εἰρωνικῶς. nã actiones Dolabellæ, qui hoc tempore Tribuna-

tum pl. gerebat, turpissimæ erant. auctor Dion libro XII. & Plutarchus in Cæsare. Ipse autem pagina
» 179. Omnium, inquit, cóspectum horreo, præsertim hoc
» genero. Et 180. Ad ea, quæ me conficiunt, gener acce=
» dit. Et 183: O' dij, generum ne nostrum potissimum, ut
» hoc uel tabulas nouas? SIMPLICEM: sine co hæredibus; ut ego unus creuerim. 171.

Ex epistola XIII. pagina 178.

SERVII patris] Seruij Sulpitij. & addit, PATRIS, propterea quòd eodem prænomine & filius appellabatur. ut apparet ex epistolis ad Sulpitium scriptis. Puto autem alio loco me dixisse, apud Romanos in consuetudine fuisse positum, ut, qui primi nati essent filij, patris prænomine uterentur.

178.

HVC uenerunt:] Brundusium. EXISTIMARE TE POSSE CERTO SCIO: uides enim, nulla omnino re leuari posse dolorem meũ. deinde infert, MIHI CVM OMNIA &c.

178:

AEQVVM postulant,] Quid postularint, cognosce infra, 180. & 179.

178:

NEQVE tam mihi desperaturi uidebamur.] Caualcantis liber manuscriptus habet, Neque tamen mihi desperaturi ita uidebantur: Vbaldini, Neque tñ desperaturi mihi uidebamur. Legendum puto, Neque tam desperatum iri mihi uidebantur. IN EADEM SVM VOLVNTATE: ut redima=

tur : quanquam res nostræ desperatæ sint.

178:

CVM id uidebamur sapienter facere,] Ante quàm ille à Cæsare deuictus esset : quo tempore nobis ea res honori fore uidebatur Rep. constituta. nunc autem, quoniam fortuna tulit ut Cæsar uinceret, ex euentis stulte fecisse iudicamur. TVO VILLICO: in Epeiro. NEQVE AB ILLO ROGATI SVMVS : qui enim dare debui non rogatus? QVID SIT, QVOD CONFICI POSSIT : unde nobis suppeditentur sumptus necessarij. CAVSAM NOSTI : non est tibi ignotus rerũ mearum status. Et hoc dicit, propterea quòd cum illud parum plane posuisset, Quid mihi de omnibus des consilij (non enim exponit, quibus de rebus consilium dari sibi uelit) adscribendum putauit, cur breuitate usus esset: ideóq; intulit, ET CAVSAM NOSTI. & scis, inquit, res meæ quo modo se habeant, et quæ me solicitent, etiam si ego minus explicem.

Ex epistola XIIII. pagina 178:

COMITES me & socios habere putabam:] Qui in Africam ire noluerant, sed remanserant, ut à Cæsare ueniam deprecarentur, eos sibi comites, & eiusdem consilij socios fuisse dicit.

179.

CVLPAE] Peccasse sibi uidetur, quòd Brundusij maneat, cæteris ad Africanum bellum proficiscentibus. RECEPTVS : à Cæsarianis. SCRIPSERIT : Cæsar.

179.

NON quòd ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis:] Cur ita putaret, causam attu
» lit pagina 182. sic enim scribit : Et alia timenda sunt,
» ab alijsq; : & ab hoc ipso quæ dantur, ut à domino,
» rursus in eiusdem sunt potestate.

179.

HOC genero:] P. Cornelio Dolabella, qui cum Cæsare erat. HOC GENERO, tam turpi, tam perdito, tam flagitioso. Et hoc, quemadmodum ego opinor, ideo dicit, quòd Dolabella Cæsarem instigabat, ut aut Pompeianorum bona proscriberet, aut tabulas no=
» uas poneret. unde illud pagina 184. O' dij, generum ne
» nostrum potissimum, ut hoc, uel tabulas nouas? Atque
» etiam huc pertinet id, quod dixit pagina 178. Vides ac
» cessisse ad superiores ægritudines, præclaras generi actio
» nes. item pagina 180. Ad ea, quæ me conficiunt, gener
» accedit. & ibidem : Suspicor cohæredes dubiam no=
» stram causam putare : id est, proscriptionem meorum
» bonorum fore putant.

179.

QVINTVS pergit,] Quintus frater nõ cessat de nobis detrahere. CVM CAETERIS: ijs, de quibus supra in hac ipsa epistola.

179.

AD Minutium parentem scribam,] Vt mihi pecuniam curet. TVAS LITERAS MITTAM: quibus ad eum scribis, ut mihi usque ad HS XXX curet: tantundé te Minutio filio Romæ numeraturũ. Minutius tamen XII. sola curauit, ut ex epi=

ſtola, quæ proxima ſequitur, apparet. POTVISSE MIRARER: ſubaudi, cogi et confici à te de rebus meis. NISI MVLTA DE FVFIDIANIS PRAEDIIS: hic quoque ſubintelligitur, HS cogi & confici potuiſſe putarem. quod tamen non ita erat: nam Fufidiana prædia, quæ ad Ciceronem hæreditate peruenerant, non dum Atticus uendiderat: ut patet ex epiſtola ſequenti. ET ID VIDEO TAMEN: quàm difficile ſit XXX cogi.

Ex epiſtola XV. pagina 179.

VT eum ſcribere etiam pudeat de illis rebus.] Quaſi bellum cum Ptolemæo rege cœptum confecerit, & negotij iam nihil habeat. Loquitur autem de Cæſare. AFFVTVRI: in Italia, ut cum Cæſare dimicent. unde illud in epiſtola ſequenti: » Ante reditum » eius, negotium confectũ iri puto. ACHAEI: qui poſt pugnam Pharſalicam primum in Achaia remanſerant: deinde in Aſiam iuerant, ut à Cæſare ueniam impetrarent. ij, omiſſo petendæ ueniæ conſilio, aut ad Pompeianos, inquit, redituri ex Aſia uidentur, aut loco aliquo, qui Cæſaris in poteſtate non ſit, cõmoraturi.

179:

ALTERO,] D. Lælio, quem tamen à Cæſarianis receptum iam eſſe, ſuperiora epiſtola ſcripſit. ſed uidetur minus certum id fuiſſe: ſiquidem paulopoſt in » hac epiſtola dicet, Solius meum peccatum corrigi non » poteſt, & fortaſſe Lælij. ex quo manifeſtum eſt, incertũ adhuc fuiſſe, num Lælius eſſet receptus.

179:

CVI *neque ad illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur.*] *Illos, Pompeianos.* HIS IPSIS, *Cæsarianis.*

179:

XII.] HS. *De hoc in epistola superiore.* QVOD SVPEREST: *Vsque ad* XXX HS. *ex quibus* XII. *tantū acceperat à Minutio, ut* XVIII. *superessent.*

179:

PECCATI *dolor,*] *Nihil, inquit, difficilius est, quàm is dolor, quem ex peccati mei recordatione percipio. peccauerat autem in hoc Cicero, quòd in Italiam uenerat, ut sæpe iam dictum est.* AETERNVS: *nunquã. n. eo liberamur.* SI SOCIOS ESSEM HABITVRVS EGO, QVOS PVTAVI: *putaui enim alios quoque in Italiam esse uenturos: qui deinde nō uenerunt.* HABET ALIORVM &c. *cæteri Pompeiani, qui in Africã non iuerunt, excusari omnes aliqua re possunt, ego nulla. itaque illi reditum habent ad suos: quem ego me habere non puto, qui publicam causam, cum in Italiam ueni, quasi prodidisse uideor.* NON VENIVNT IN DVBIVM DE VOLVNTATE: *non existimari possunt noluisse in Africam ire; siquidem capti à Cæsare, aut interclusi, non potuerunt. ego autem neque captus sum, neque interclusus: neque tamen in Africam iui: quodq́; grauius est, etiã in Italiam ueni.* CVM SE EXPEDIERINT: *nunc reprehendi non possunt, quia non iuerint: apparet enim non licuisse, cum alij capti, alij in-*

terclusi

terclusi essent. Si uero exeundi uiam nacti, ad exercitum Africanum se conferent; multo minus in dubiũ uenient de uoluntate: ostendent enim se, cum potuerint, iuisse. 179:

FVSIVM] Q. Fusium Calenum, quem Cæsar Achaiæ præfecerat: & est is, ut opinor, qui Ciceroni post Cæsaris obitũ acerrime in senatu in M. Antoniũ inuehenti respondit. Dion. TIMIDI: tantum timidi uideri possunt, nihil præterea: uenerunt enim sua sponte in Cæsaris potestatem, ne hostium loco habiti calamitatem aliquam subirent, quam supplices se posse effugere sperarunt. ego autem non timidus solum existimari possum, sed Cæsaris quodam modo cupidus, qui in Italiam, quasi conspectum & consuetudinem uictoris appetens, me contulerim: cum eadem ratione, qua ij qui ad Fusium uenerunt, consulere mihi possem. QVICVNQVE SVNT: etiam si Cæsaris causam acriter oppugnarint. CORRIGI NON POTEST: neque enim efficere ego quidquam possum, ut peccasse non uidear. alij autem, si qui peccasse putabantur, cum se ad Africanum exercitum contulerint, recepti non iam amplius reprehendentur: cum mea ratio non eadem sit: nã quoniam ego multo grauius, quàm cæteri, Pompeianos offendi; non recipiar ab illis; itaque fiet, ut solius meum peccatum non corrigatur. C. QVIDEM CASSIVM: rumor fuerat, Cassium ad Cæsarem Alexandriam ire, ut deprecaretur: quod omnino Ciceronis causam aliqua ex parte subleuasset: cum & alios esse constaret, qui uictori se crederent. Hic quoque, inquit, consilium mu=

tasse dicitur : ut uideas me, præter Lælium, culpæ sociũ habere neminem. GENER ACCEDIT: perditus, & Cæsari malorum consiliorum auctor, etiam in epistola superiore, PRAESERTIM HOC GENERO. in eum locum uide quæ diximus. CAETERA: ut de domesticis rebus male affectis: ut de Terentiæ inopia: ut de Quinti maledictis. EXPLERI: cũ hæreditas diuidi cõmode non potest, propter cohæredũ nõ æquas partes; ad licitationẽ cõfugitur; quæ certior est, q̃ æstimatio. ita omniũ bonorũ repto pretio, expletur ea q̃ minor esse uidetur pars hæreditatis.

Ex epistola XVI. pagina 180.

ISTA epistola] Quæ mihi à Cæsare reddita est. EXIGVE: sine pondere : ut quod illa epistola continetur, inane dicat. quod idem pagina 181: Inane, inquit, esset, etiam si uerum esset. AB ILLO: à Cæsare. à quo epistolam illam scriptam non fuisse, ostendit pagina 181. Intelligis, inquit, illud de literis ad V. Idus Febr. datis non uerum esse. Ac sanè fieri potest, ut Oppius eã, aut aliquis alius scripserit, ne Cicero desperatione adductus, rursus ex Italia discederet.

180.

DE pace] Quam Cicero cum omnino inter Cæsarem et Pompeianos factum iri putaret, ut ostendit in epistola ad Cassium, in Italiam uenit, statim post pugnã in Thessalia commissam. cuius eum consilij deinde pœnituit : itaque infert : Cuius ego spe in hanc fraudem incidi. SPERANDVM: de pace.

180.

IN ASIA &c.] Enumerat, quot in locis pa

rum ſecunda Cæſaris fortuna fuerit. IN ASIA: cum Pharnaces Mithridatis filius, pugna cum Cn. Domitio Caluino Aſiæ præfecto proſpere facta, Pontum occupauit. IN ILLYRICO: propter rem à Gabinio minus feliciter geſtam: nam, præter alia incommoda iam accepta, in prælio cum barbaris cómiſſo magnum numerum militum amiſit; et ipſe paucis poſt menſibus ſumma difficultate rerum omnium preſſus, morbo interijt. IN CASSIANO NEGOTIO: cum Caſſius & Marcellus Cæſaris in ulteriore Hiſpania præfecti, diſſenſione orta, & militum ſeditione facta, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt. IN IPSA ALEXANDRIA: cum Cæſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionarijs circiter quadringentis, & claſſiarijs ac remigibus ferè totidem amiſſis, in naues refugerunt; Cæſar autem ipſe, magno in periculo uerſatus, natatione ſibi conſulere coactus eſt. IN VRBE: hoc eſt, quod dicit pagina 176: Vrbanæ res perditæ: cum ſcilicet, abſente Cæſare, & in bello, quod cum Alexandrinis geſſit, occupato, multa male & inutiliter Romæ propter contentiones Tribunorum pl. et ambitionem Tribunorũ mil. adminiſtrabantur: ut inquit Hircius libro IIII. quãquam aptius referetur ad M. Antonij libidinem, et auaritiam: de quo his uerbis in II. Philippica: In urbe auri & argenti fœda direptio. Et paulo poſt: Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferã? IN ITALIA: hoc quoque ad M. Antonium refero: de quo ſic in eadem Philippica: Italiæ percurſatio comite mima: in

" oppida militũ crudelis & misera deductio. ILLE: Cæsar: quem adhuc bello Alexandrino distineri, fama erat. NEGOTIVM CONFECTVM IRI: Africanos in Italia fore. unde illud in epistola superiori: Ii ex Africa iam affuturi uidentur.

180.

DE LITERIS:] Ad me à Cæsare missis: de quibus initio loquitur epistolæ. Lætitia autem bonorum cõmota erat, propterea quòd de Ciceronis incolumitate dubitandum iam non uidebatur, Cæsare ad illum scribente. HVIVS CONSILII: nemo enim salutem à Cæsare petit. nam qui in Asiam iuerant, ut Cæsarem pro salute sua deprecarentur, progredi ulterius noluerunt, sed ibi Alexandrini belli exitum expectant. Qui uero in Achaia sunt, Fusio, contra q̃ antea fecerant, ostendũt se nolle deprecari, & primum illud consilium de salute à Cæsare petenda mutauisse. Puto autem legendum esse, AVFERVNT, non AFFERVNT. puto tamen, non censeo.

180:

CONSTITVTVM] Deliberatio: nam constituerunt, Cæsari se cõmittere: sed interposito Alexandrino bello, et Cæsaris rebus in discrimen adductis, integrum sibi reseruarunt, belli exitum expectantes. itaq; mora Alexandrina effectum est, ut eorum causa quasi corrigeretur, ut eorũ culpa minueretur, ut eorum peccatum leuius fieret: siquidem nihil fecerunt, quod Pompeianos, qui in Africa bellum renouant, grauius offenderet. et ut Alexandrinũ bellũ illorũ causam iuuit, ita meam perdidit. nam quo minus secũda Cæsaris for

tuna est, eo magis reprehendor, qui in Italiam uenire properarim, causa Reip. desperata. AB HIS: à Cæsarianis. 180:

SINE dubitatione] Noli enim dubitare, ut eorum ueritas me offendat.

180:

DE his literis:] Quæ mihi à Cæsare redditæ sunt: uis autem me scribere, ut ille, cum mihi non iratum esse Cæsarem audiat, ex hoc meo cõmodo lætitiam capiat. sed, inquit, hoc non facio: primum, quòd me istæ literæ non delectant; siquidem & exigue scriptæ sunt, & suspiciones habent nõ esse à Cæsare: deinde, quòd, ipsum Quintum non esse erga me optime animatum, ex amici literis intelligo. ILLVM AD TE SCRIBERE: Quintũ. 180:

SI putas rectum esse, & à te suscipi posse,] Duplex consideratio; num rectum sit, ut omnino de testamento Terentia moneatur; & num moneri ab Attico debeat. illud enim, Si putas à te suscipi posse; ut opinor hoc ualet: si tibi ita familiaris Terentiæ uideris esse, ut agere cum ea de testamẽto possis. CAMILLO: nam hic non minus, quàm Pomponius, Ciceronis res & negotia curabat: ut ostendit epistolarum, quæ familiares dicuntur, libro XIIII. pagina 236. & 238. harum autem, quæ ad Atticum scribuntur, libro V. pagina 72. & libro VI. pagina 88: DE TESTAMENTO: cupiebat Cicero, à Terentia testamentum fieri, ut illa, cum res suas constitueret, satisfaceret ijs, quibus debebat. nam Ciceroni, Terentiã eius uxorem debere, minus honorificum uidebatur. monere

autem eam de testamento, commodius erat, quàm de solutione: nam cum testamentum conficeret, necessario sequebatur, ut de solutione cogitaret.

181.

SCELERATE *quædam facere*] Nefarie rem perdere: unde illud pagina 184. Cũ hoc tam paruum de paruo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit? In epistola etiam ad Plancium Terentiæ scelus appellat, eoq; se dicit esse adductum, ut diuortium faceret. Quibus enim, inquit, pro meis immortalibus beneficijs carissima mea salus, & meæ fortunæ esse debebant; cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidijs uacuũ uiderem: nouarum me necessitudinum fidelitate contra ueterum perfidiã muniendum putaui. QVID SCRIBAS DE EA: rectius fortasse, Quid sentias de ea: num scilicet tibi uideatur posse prouideri, ne rem perdat. ut Terentia significetur. PRO DESPERATO: ea de re nihil amplius cogitabo. omnino, inquit, hac in re tuo consilio egeo, siue aliquid excogitas, siue nihil. nam si aliquid; ne Terentia facultates conficiat, prouidebitur: si nihil, mihi erit ea res pro desperata, itaq; cura liberabor.

Ex epist. XVII. pag. 181.

EO *breuiorem, quòd*] Vbaldini liber antiquus, Eo breuior est, & quòd. probo: ut duabus causis breuior epistola sit; & quòd eam dederit properantibus tabellarijs alienis; & quòd suos ipse missurus fuerit.

181.

CVLPA *mea.*] Mea enim negligentia factũ

est, ut Dolabellæ nuberet: quem ego probare generum non debui, nisi prius omnia perscrutatus, non solũ quod ad mores, sed etiam quod ad facultates attineret. quod si fecissem, eius ære alieno perspecto, nunquam passus essem, ut homini in tanta rei domesticæ difficultate constituto filia mea collocaretur. sed commisi, ut me absente res per amicos ageretur. quibus in Ciliciam proficiscens ita mandaui, ut, quoniam ego tam longe absuturus eram, de Tulliæ meæ matrimonio agerent ipsi quod probassent. in quo meam negligentiam agnosco: tantã enim rem alijs committere non debui, sed in reditum meum integram reseruare. Cur autem hoc à Cicerone putem significari, facit epistola ad Terẽtiam his uerbis
» scripta: Tullia nostra uenit ad me pridie Idus Iun. cu-
» ius summa uirtute & singulari humanitate grauiore
» etiam sum dolore affectus, nostra factum esse negligen-
» tia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas ac
» dignitas postulabat. Dixit autem, TALE INGENIVM IN TAM MISERA FORTVNA VERSARI, hoc sensu; quòd Tullia uirum haberet tam perditum, tam flagitiosum, tam multa in Tribunatu nefarie molientem: siquidem in Tribunatu iniquas leges ferre Dolabella conatus est, maxime debitorum causa, è quibus ipse unus erat. Dion.

181.

CVM Salustio] Idem in epistola ad Terentiã:
» Nobis erat in animo, Ciceronem ad Cæsarem mittere,
» & cum eo Cn. Salustium. Deinde consilium mutauit, cum de Cæsaris aduẽtu nihil audiretur, ut in proxima sequenti, et in alia ad Terentiam epistola declarat.

COMMVNI MOERORE: *nam uterque in mœrore sumus.* CONSOLANDIS: *&c. mendum uideo, correctionem adhuc quæro.*

181.

LOCVTVM:] *Me liberius loqui, quàm oporteret.* NON ABHORRET A' MEA SVSPICIONE EIVS ORATIO: *quod enim ipse dicit, id ego quoque suspicabar, genus sermonũ meorũ istis non probari.* NON DVBITO *etc. omnino, inquit, parui refert, quo modo loquar: nam istis persuaderi nunquam poterit, ea, quæ faciant, mihi probari, etiã si oratione utar ad tempus accõmodata.* QVID MEA INTERSIT: *omnino enim ad meas ærumnas accedere iam nihil potest.* Idem *significat pagina* 184: *Quod, inquit, me mones de uultu, &*
" *oratione ad tempus accommodanda; etsi difficile est, ta*
" *men imperarem mihi, si mea quidquam interesse pu*
" *tarem.*

181.

NE *profectum quidem illò*] Vel, ILLINC, *uel* ILLIM, *quod idem significat, legendũ puto, aptiore sententia, quàm si* ILLO *legas.* DE LITERIS AD V. ID. FEBR. DATIS: *de quibus initio proximæ superioris epistolæ.* INANE ESSET, ETIAM SI VERVM ESSET: *nam etsi uerũ esset, eas Cæsarem scripsisse; tamẽ apud me non magni ponderis essent, quoniam exigue, &, ut ita dicam, frigide scriptæ sunt.*

181:

NASIDIVM] *Pompeianũ, ex ordine equestri, quem Cæsar libro* II. *de Bello ciuili à Cn. Pompeio*

Magno L. Domitio, Massiliésibusq; subsidio missum refert. De hoc ipso in fine septimæ orationis in Antoniū. EMISSVS: ex Africa: in qua Pompeiani bellum contra Cæsarem parabant, & ex prouincia neminem exire patiebantur, ne de copijs eorum, aut de cõsilijs Cæsar scire posset. Nasidius autem fecerat, ut exire Terentio liceret.

Ex epistola XVIII. pagina 181:

VALDE esse impeditum] Graue adhuc & difficile bellū ei cū Alexandrinis esse. ME HINC EXPEDIAS: efficias, ut mihi Brundusio discedere concedatur: ubi cum reliquis etiam loci grauitas mi serrime perferenda.

181:

BELLVM] Illatum à Pompeianis, tum quidē uires in Africa Scipione duce colligentibus. VTETVR: Cæsar, nõ expectans ut in Italiam traijciant. ISTORVM: Cæsarianorum. VIA: ut huc, ubi ego sum, copiæ conueniant, in Africam traijciēdæ.

Ex epistola XIX. pagina 182.

VELIM, quid erit, qualecunque erit, scribas.] Rectius, QVOD ERIT, opinor. DE PACE: nam si bellum fuisset, erat ei timendum non solū à Cæsare, contra quem pugnauerat; sed etiam à Pompeianis, quos reliquerat.

182.

DICITVR Idibus Sext.] Affuturus, cū Cæsaris ad me literis. affuit autem pridie Idus, ut ex dua=

bus epistolis ad Terentiam, quæ libro XIIII. postremæ leguntur, manifestum est.

182.

QVAE ad te antea scripsi.] Puto significari illas literas, quæ in fine libri ordine præpostero collocatæ sunt: nam ante hanc epistolam datas esse, dies ascripta declarat. In ijs ostendit, Brundusio discedere, sibi certũ
» esse, cum dicit: Scribas ad me, cum habebis cui des, &
» dum erit ad quem des; quod longũ non erit. Hic quoque idem ostendit; sed se tamen teneri, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caueat. Brundusij, inquit, causa nõ est cur diutius iaceamus. modo tantisper cõmoremur, dum, ut in pessimis, aliquid caueamus, satis est. cautio autem hæc esse poterat, ut prius, quàm discederet, de Cæsaris rebus, de belli Africani apparatu certiora cognosceret, ut ad inopiam Terentiæ propulsandam aliquid conficeret, ut pecuniam pro sumptu suo cogeret, denique etiam ut Philotimi aduentum expectaret, qui literas à Cæsare habere dicebatur.

182.

NIHIL unquam caui] Non enim caui, cum initio belli ad Pompeium in Græciam nauigaui: itaque
» dicit in epistola ad Cæcinam; Vt Amphiaraus in fabu-
» lis, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos po-
» sitam sum profectus. Multo etiam minus caui, cum in Italiam reuerti: siquidem consilium cepi nec tutum, nec hnoorificum.

Ex epistola XX. pagina 182.

SELEVCEA Peria C. Trebonij, is] Vel an-

tiquis libris repugnantibus emendo, SELEVCEA PIERIA C. TREBONIVS. fuit autē Pieria Seleuciæ cognomen, auctore Plinio: cuius hæc sunt uerba libro V. cap. XI. & eodem libro cap. XXI. nā quòd, Trebonius, lego, non, Treboniȷ is; in eo mutatio nulla est, siquidem ex duarum i. coitione efficitur u.

182.

QVOD ipsum est suspectum, notionem eius differri.] Nunc enim omnibus ignoscit, non quòd omnes uenia dignos putet, sed quòd ad unius cuiusque causam cognoscendam tempus nō habet: itaque notionem differt: quod suspectum est. nam si nunc aliquibus ignosceret causa eorum cognita: iȷs, quibus ignouisset, nihil amplius timendum esset. cum uero omnibus ignoscat incognita causa; suspectum uidetur esse: nam omnino causam eorum, qui cum Pompeio fuerunt, illum diligentius aliquādo cogniturum, uerisimile est. REDDIDIT: quæ abstulerat, arbitratus Pompeiano ius recuperandi non futurū. nunc, Salustio à Cæsare recepto, & ex eorū numero, qui hostes habebātur, exēpto, reddere coactus est. 182.

IN Siciliam] Vt inde post in Africam contra Scipionem & reliquos Pompeianos traȷcerentur. ET PROTINVS ITVRVM: in Siciliam uidelicet; ut ex epistola quæ proxima sequitur, apparet. ego tamen libentius legerem, EO' PROTINVS ITVRVM, sensu eodem, sed magis aperto. Est autem obseruandum, locutionem hic esse minus integrā; cum uerbum desideretur, quò participium, ITVRVM, referatur. qua tamen figura alibi quoque Ci-

ceronem esse usum animaduertimus, ut ad Lentulum epistola, cuius initium est, Legi tuas literas. sic enim scri-
» bit: Placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per prouin-
» cias imperij tui pecunias ei credidissent, fidē suam præ-
» stitisset, & auxilijs eum tuis & copijs adiuuares: eam
» esse naturam & regionem prouinciæ tuæ, ut illius re-
» ditum uel adiuuando confirmares, uel negligendo im-
» pedires. Verbum enim, ESSE, unde regatur nō est. PROPIVS ACCEDAM: propius Vrbem. quod non fecisset, si Cæsar, qui ex Asia ueniebat, omissa Sicilia ex Græcia in Italiam recta nauigasset: nam eum Brundusij, ubi erat, expectasset, ut aduenienti occurreret, & deprecaretur. itaque dicit: Quod si faciet, id est si in Siciliam ibit, ego propius accedam.

Ex epistola XXI. pagina 182.

ILLA sic scripsit, ut ego ad te antea:] Scripserat autem Terentia Ciceroni, cum ei HS X. mitteret, nihil esse reliquum. ut ex epistola constat, quæ post duas sequentes legitur. quam epistolam ante hanc esse datā, ex ascripta die manifestum est.

182.

PHARNACES] Qui Pontum occupauerat, & excessurus sine bello non uidebatur. AD QVAM PRIMVM SVLLA VENIT: uenerat autem, ut legiones in Siciliam traduceret: quò Cæsar Patris iturus erat. NVLLAM PVTANT SE COMMOTVRAM: nisi acceptis præmijs, quæ Cæsar promiserat. unde in epistola se-
» quenti: Currunt ad illum pulsi à militibus, qui se negāt

» usquã, nisi acceperint. SI HOC ITA EST: legiones ex Italia nolle discedere, neque ullo pacto eos, quos Cæsar misit in Siciliã, secuturas. EVASISSEM: illo autem absente, dubius quid agerem, uenia nondum impetrata, neque tamen desperata, Brundusij inuitus permansi. 182:

QVAE ad tempus accommodem] Vultum, &
» orationem. unde illud pagina 184: Quod me mones
» de uultu, & oratione ad tempus accommodanda; etsi
» difficile est, tamen etc. NOSTRORVM INIVRIIS: Quintum fratrem & Terentiam significat: Quintum, qui maledictis offenderet: Terentiam quæ facultates absumeret. DIGNVM NOBIS: nam orationem & uultum ad tempus accommodare, dignum Ciceronis prudentia fuisset. Hoc, inquit, non possumus, dolore perturbati: qui quidem dolor efficitur & ex nostris peccatis, & ex nostrorum iniurijs. peccata autem Ciceronis erant: primum, quòd ad Pompeium in Græciam nauigasset, cum de Cæsaris uictoria conijcere posset: deinde, quòd in Italiam reuertisset, cum id neque tutum, neque honorificum uideretur. 182:

SVLLANA confers:] Credibile est, Atticum in hanc sententiam scripsisse: Feramus quæ sub Sylla tulimus: hæc enim eiusmodi ferè sunt. Hic Cicero respondens, Sullana, inquit, genere ipso præclarissima fuerunt; nam Sylla senatus dignitatem contra perditam & seditiosam plebem defendebat; moderatione non admodum temperata; siquidem eos, quos sibi minus amicos fuisse intelligebat, occidit.

182:

OBLIVISCAR, multoq; malim quod omnibus sit melius,] Dictio uidetur deesse, ad quam referatur uerbum OBLIVISCAR. forte igitur sic: Obliuiscar mei, idq; malim quod omnibus sit melius. nõ lõge à uetere scriptura: siquidem in antiquis libris, quos Vbaldinus & Maffeus habẽt, pro multoq; malim, legitur, mittoq; malim. 182:

NOSTRI nullam mentionẽ.] Scribis, inquit, Cæsarem mea causa Quinto fore placatiorem. uide, quàm secus sit. Quinto filio, cum pro patre deprecaretur, omnia tribuit, nostri mentionem nullam fecit. ut apud Cæsarem non modo ego alios commendare non possim, sed etiam commendatione uidear indigere.

Ex epistola XXII. pagina 183.

EPISTOLAS illas] Quintus Cicero epistolas contra Marcum fratrem scripserat ad Cæsarem: Cæsar illas ad Oppium & Balbum misit: illi Attico dederunt: Atticus ad M. Ciceronem curauit perferendas. QVASI QVO ILLIVS &c. ne Cæsar quidem, inquit, illas epistolas à Quinto contra me scriptas ad Balbum & Oppium misit, quasi quo illius improbitate offenderetur, sed credo, ut incommoda diuulgarentur mea. 183.

NE illi obsint,] Scribis te uereri, hæ literæ, cõtra me ad Cæsarẽ scriptæ, ne ipsi Quinto, qui scripsit, apud Cæsarẽ obsint: id est, ne Cæsar hac improbitate offensus, difficilior illi sit ad ignoscendum. (nã, quòd in Põpeij partibus fuisset, hoc sibi ut ignosceretur, Quintus petebat.)

Hoc, inquit, non est, ut pertimescas. tantum enim abest ut ita sit, ut etiam Quinto statim omnia Cæsar cōcesserit, de'q; illo ne rogari quidem se passus sit. quod idē in fine superioris epistolæ dicit his uerbis: Scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse. & in ea quæ proximam superiorem præcedit. C. Trebonius se Antiochiæ dicebat apud Cæsarem uidisse Quintum filium cum Hircio: eos de Quinto, quæ uoluissent, impetrasse nullo quidem negotio. Et aduertendum est, Ciceronem, cum eandem rem iterū & tertio significaret, non iisdem tamen uerbis usum esse. EI'QVE REI MEDERI: te. nā cum Balbo et Oppio Romæ Atticus agebat, ut Quintum Cæsari literis commendarent, ueritus ne illi epistolæ contra fratrem scriptæ nocerent: nam M. Ciceronem Cæsari putabat esse curæ, ut etiam illius causa crederet Quinto fore placatiorem. quod ex fine præcedentis epistolæ cognoscitur. NIHIL VALERE: causam explicat in epistola, quæ ante proximam superiorem legitur.

183.

CVRRVNT ad illum] Sulla & Messala erant ex iis, quos Cæsar in Italiam miserat, ut legiones in Siciliam traducerent. quos milites male acceperunt, negantes se usquam esse ituros, nisi à Cæsare præmia, quæ superioribus bellis promiserat, accepissent. PVLSI À MILITIBVS: nam XII. legio, ad quā primum Sulla uenerat, lapidibus egisse hominem dicebatur. In epistola præcedenti.

183.

VT multos dies in oppidum ponat.] Non expo-

no, Vt in uno quoque oppido multos dies Cæsar consumat, sed, Vt ab oppido ad oppidum multorum dierum itinere perueniat. quale illud est 198: Ne totum diem in uillam. ubi subaudio Ponam, dum in uillam eo.

183.

QVO MODO agit,] Frequens locutio apud Ciceronem: Quo modo nunc est, Consules transierunt. Quo modo nūc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. Quo modo res se habet, nō est facillima. 133. 204: 307. Quem ego sensum & loquendi modum secutus, legere malui, QVO MODO AGIT, quàm, ut antea, QVOQVO MODO AGIT, quemadmodum & pagina 239: Dicit autem QVO MODO AGIT, propterea quòd Pharnaces Ponto, quem occupauerat, non decedebat: ut ea res Cæsari in Italiam proficiscenti moram allatura uideretur. COELI, QVI MIHI: uidetur, QVAE MIHI, legendū. LABOREM: languorem, non nulli. ego nihil muto: refertur enim ad uerbum Sustineo. AN HIS ILLVC EVNTIBVS MANDEM, VT ME EXCVSENT? HIS, Sullæ, & Messalæ. ILLVC, ad Cæsaré. EXCVSENT, quòd Brūdusio discesserim, & propius Vrbem accesserim.

183.

V T in malis.] Iuua, inquit, me consilio. Plane hoc non facile fieri potest. sed iuua, si non quantum opus est, at quantum licet in malis. pagina 189: eodem
» sensu dixit, Pro malis. Multo plus, inquit, proficeret
» solitudo, si tu interesses. quæ mihi una causa est hinc
» discedendi. nam pro malis recte habebat. & ad Tor-

quatum

quatum epistola secunda libri VI. Quòd, inquit, maiore in uarietate uersata est adhuc tua causa, quàm homines aut uolebant, aut opinabantur: mihi crede, non est pro malis temporum quod moleste feras. Dixit etiã in Bruto non dissimili sententia: L. Celius, ut temporibus illis, ualde doctus. & de Senectute: Multæ, ut in homine Romano, literæ. Et in epistola ad Marcellum: Vt in tali re, fortuna laudatur. Vt in malis, autem, Vt in pessimis, Vt in perditis rebus, nota locutio est: itaque non afferam exempla: tantum dicam, in Vbaldini libro manuscripto legi, Scio rem difficilem esse sed in malis. in libro Caualcantis, Sic rem difficilem esse sed ut malis. ut ex duorum exemplarium uarietate non temere locus emendari uideatur. ETIAM: altera causa, cur propius accedere uellet. prima enim erat illa, quòd grauitatem cœli Brundusini uix iam corpore sustinebat. 183.

DE testaméto,] Quòd à Terentia fieri Cicero cupiebat, ut iis, quibus debebat, satisfaceret. ANIMADVERTES: quid? opinor, id quod dixit in epistola præcedenti: Quid à Terentia in testamento ponatur, & quo modo ponatur.

Ex epistola XXIII. pagina 183.

VT CVM Camillo communicares,] Hoc quid esset, de quo Atticum communicare cum Camillo uolebat, ostendit pagina 181. Extremum, inquit, est, quod te orem, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testaméto. Easq; literas hic significat, cũ dicit, Quod ad te scripseram. SCRIPSIT, TE

CVM EO LOCVTVM: antiqui libri duo, Vbaldini, & Caualcantis, habent: Scripsisse eum locutum. ut fortasse corrigendum sit, Scripsit secum locutum: figura magis propria, quàm si legas, Scripsit te cũ eo locutum. nisi si quis offenditur, quòd TE subintelligi uideat: cum huius generis apud Ciceronem multa sint.

183:

NISI illud] Hic dictio NISI idem ferè significat quod Sed: ut in epistola ad Memmium, libro
» XIII. 202: Nec cur ille tantopere contendat, uideo,
» nec cur tu repugnes: nisi tamen multo minus tibi con-
» cedi potest, quàm illi, laborare sine causa. Et ad Philip-
» pum, eodem libro, 230. De re nihil possum iudicare, nisi
» illud mihi certe persuadeo, te talem uirum nihil temere
» fecisse. ILLVD, testamentum, uel, quod scriptum est in testamento. SI ALITER EST, VT OPORTET: si testamentum à Terentia factum aliter est, atque oportebat, mutari iam non potest. Et hoc dubitanter dicit, quia certum nesciebat, an esset factum, ut re uera non erat: quod ex duabus præcedentibus epistolis apparet: quas post hanc scriptas esse, cum alia significant, tum illud in primis, quòd in hac Quintum filium ad Cæsarem esse profectum, in illis à Cæsare omnia dicit impetrasse. A' NVLLO: Caualcantis liber, A' NILLO. corrigendum puto, AB ILLO, id est à Camillo. FORTIOREM: non putabam te prorsus ualere.

183:

PROFECTVM] Vt pro patre deprecaretur. HABERE AD ME LITERAS:

à Cæsare, quas accepit pridie Idus Sext. ut ex penultima epistola libri XIIII. ad Terentiam cognoscitur. GRATVLATVR: quòd existimet Cæsarē iratum mihi non esse, cum ad me scribat.

183:

NE cogitatione quidem] Sensus est: Quintus frater mihi gratulatur, quòd Cæsar ad me scribat. ego autem, tantum abest, ut propter has literas gaudeam, ut nihil ne cogitatione quidem reperire possim, quod mihi tolerabile possit esse. Dicit autem, IN MEO TANTO PECCATO, propterea quòd grauiter sibi peccasse uidebatur, qui statim post pugnā Pharsalicam, Pompeianorum uiribus non dum plane extinctis, in Italiam uenisset. idq; diuersis nominibus appellat, temeritatem pagina 175. stultitiam 177. peccatum 179: DE HAC MISERA COGITES: de Terentia, ne egeat. ad hoc autem, ut ex epistola sequenti conijcitur, Atticus ita respondit: Terentiæ nostra & tua parata erunt. DE QVO AD TE PROXIME SCRIPSI, VT ALIQVID CONFICIATVR AD INOPIAM PROPVLSANDAM: significat literas III. Nonas Quintilis datas, quæ sunt in fine huius libri, perturbato ordine, collocatæ. quibus in literis, quod ad inopiam propulsandam pertineat, hoc est: „Te oro, ut in „perditis rebus, si quid cogi, conficiq; potest, quod sit in „tuto, ex argento, neque satis multa ex supellectile, des „operam. Volebat autem Cicero, cum propter Cæsarianorum licētiam de Vrbis direptione timeret, ea, quæ pretij maioris erant, neque loci multum occupabant,

ut argentum, aut aliquid simile, seponi & occultari, ne diripientibus pateret. quod apertius dicit in epistola sequenti, quoniam Atticus, Ciceronem de uenditione scribere, uidebatur esse interpretatus. DE IPSO TESTAMENTO: ut Terentia testamentũ faciat. Et in dictione IPSO inest emphasis: quasi dicat, de quo scis me laborare, et de quo sæpe iã ad te scripsi. ILLVD QVOQVE VELLEM ANTEA: uellem antea nobis curæ fuisset, ut Terentia testamentum faceret: sed omnia timuimus: nimis, inquit, timidi fuimus: nam ueriti sumus, ne, si illam de testamento moneremus, mulier suspiciosa offenderetur. Et dicit, ILLVD QVOQVE, ut ostendat alia etiam à se esse prætermissa. MELIVS QVIDEM IN PESSIMIS NIHIL FVIT DISSIDIO: erratum à nobis est, quòd Terentiam antea de testamento non monuimus, ueriti, ne moleste ferret: sed in eo maior culpa fuit, quòd dissidium nõ fecimus, cum in pessimis melius nihil esset. Et ostendit, ne ipsum quidem dissidium sine aliqua difficultate fuisse; sed, ut in pessimis, optimum tamen fuit. ALIQVID FECISSEMVS, VT VIVI VEL TABVLARVM &c. uel aliquid desideratur, uel in his ipsis uerbis mendum latet. sensus esset non absurdus, si ita legeretur: Aliquid fecissemus, ut uiri, uel tabularum, & quæ sequuntur. nam infert paulo post, Et uideremur aliquid doloris uirilis habuisse. VEL TABVLARVM NOVARVM NOMINE, VEL NOCTVRNARVM EXPVGNATIONVM: causæ, cur dissidium honeste fa

cere uisus esset. nam cum pecuniam, quam Romæ habebat, neque ipse domi suæ, aut apud amicos tuto custodire posset, cum nocturnæ domorũ expugnationes timerentur; neque apud argentarios deponere, cum de tabulis nouis rumor esset, quibus creditæ pecuniæ, recuperandi iure sublato, amittebantur: dixisset, se quidem alia ratione sibi cauere non potuisse, nisi diuortium faceret, & eam pecuniam pro dote redderet. Ad hunc locum pertinent ea, quæ diximus III. huius libri. VEL METELLE, VEL OMNIVM MAIORVM: sic omnes antiqui libri, quotquot ipsi uidimus. tentaui, si possem ingenio, aut sententiam assequi, aut locum emendare: neutrum succcessit. NEC RES PERIISSET: quam Terentia consumpsit. quod damnum, illa dimissa, effugissem. ET VIDEREMVR ALIQVID DOLORIS VIRILIS HABVISSE: Terentia dimittẽda.

183:

MEMINI omnino tuas literas. sed & tempus illud, & si quid uis præstitit.] Quo modo nunc locus interpungitur, sententiam non elicio quæ probetur. mallem sic distinguere: Memini omnino tuas literas, sed & tempus illud. etsi quiduis præstitit. hoc sensu: Memini omnino, quid tu mihi olim scripseris, cum scilicet, ut diuortium facerem, suadebas:. sed memini (hoc enim uerbum subintelligitur) & tempus illud: quod eiusmodi erat, ut de diuortio non uideretur esse cogitandum. nam cum ciuile bellum esset, & Terentiam dimittere, nisi dos redderetur, non possem: non fuit committendum, ut tam duris temporibus ea pecunia, quam

habebam, priuarer. itaque cum dicit, Memini & tempus illud; quasi se excusat, quòd Attici literis non paruerit. quasi dicat: Illo tempore si Terentiæ nuncium remisissem, fore suspicabar, ut in magnam deinde rei nummariæ difficultatem inciderem: sed incidere tamē in quamuis difficultatem præstitit, quàm Terentiam non dimittere. Et hoc significat, cum dicit: ETSI QVIDVIS PRAESTITIT.

183.

IPSA uidetur denunciare.] IPSA, Terentia: DENVNCIARE, diuortium. AVDIMVS ENIM DE STATV REIP. reddit rationem, cur Terentia uideretur diuortium denūciare. STATV REIP. misero uidelicet, & perdito, maxime propter Dolabellæ Tribuni pl. ambitionem & licentiam. unde Cicero coniecturam faciebat, Terentiam diuortium esse facturam; utpote quæ dubitaret, ne, si Dolabella tabulas nouas posuisset, quod uelle uidebatur, tam perturbato statu ciuitatis de dote ueniret in dubium: itaque uelle eam, dum liceret, sibi cauere, diuortio facto, ante difficultatem illam temporum à Cicerone dotem recipere, uerisimile erat. propterea non dixit, DENVNCIAT, sed, uidetur denunciare: quòd ipse, denunciaturam, coniectura perspiciat. Quòd autem in nostro libro, contra quàm in alijs omnibus, legitur, DE STATV REIP. ODII, &c. sic emendauimus adducti ueterum exemplarium uarietate. nam liber Caualcantis habet, DE STATV RIEI ODII: Vbaldini, DETESTARI CLODI: Maffei, DE STATVRI CLODII.

183:

VT hoc, uel tabulas nouas?] Subaudi, cogitet, in animo habeat, uel aliquid huiusmodi. HOC, quidpiam iniquius, de quo generum suum Dolabellã audiuerat legem esse laturum. sed mihi magis placet, totum illud, HOC, VEL TABVLAS NOVAS, non duas res, sed unam significare. nam si duas significat, cur secundam nominat, primã non item? qui enim poterat Atticus intelligere, quid sibi uellet uerbum HOC, nisi à Cicerone apertius exponeretur? placet igitur, ut dixi, unam rem significari, & illud VEL TABVLAS NOVAS, interpretationem esse dictionis HOC: ut particula VEL sententiam non mutet, sicuti cum ponitur pro aut; sed augeat, quo modo posita est in quadã epistola ad Quintum fratrem:
" Tu nobis amicissimũ Sestium cognosces, credo tua cau-
" sa uel Lentulum. & in libris Academicis: Per me uel
" stertas licet, non modo quiescas. Legem autem de tabulis nouis Dolabellam pertulisse, non constat: sed laturũ esse, rumor fuit: atque etiam tentasse apparet. cuius rei argumẽtum est, quòd in Philippica VI. Trebellium tabulis nouis aduersatum fuisse, legitur: & ex Dionis historia libro XLII. inter P. Dolabellam, qui debitorum causæ fauebat, è quibus ipse unus erat, & L. Trebellium, Tribunos pl. graues & perpetuas fuisse contentiones, intelligitur. Trebellij autem Tribunatus dubio procul in Philippica significatur. Sed argumentari nõ oportet: aperte L. Florus, Dolabella, inquit, de tabulis nouis legem ferente, seditiones excitatæ. aperte etiam Plutarchus in Antonio. NVNCIVM RE-

MITTI: Terentiæ: ut, quod illa factura est, præripiamus. hoc enim refertur ad illud, IPSA VIDETVR DENVNCIARE.

183:

TERTIAM pensionem.] Vt reddam uniuersam dotem. nam dos, facto diuortio, tribus pensionibus soluebatur. TVM, NE VIM ABVSO NASCETVR: sic Maffei liber: sic & Caualcantis, & Bessarionis. forte, Tum ne cum ab ipsa nascetur, an prius ego. id est, tum ne cogitandum de dote, cum ipsa dissidium denunciabit; an prius ego denunciem.

Ex epistola XXIIII. pagina 184.

QVAE dudum ad me, & quæ etiam ad meam Tulliam] Hic locus antea in uulgatis omnibus libris mendose legebatur. nos eum ex antiquo Speciani libro restituimus. EA SENTIO ESSE VERA: sentio, nisi meum dolorem occultabo, grauissimū impendere damnum. Quod tamen damnum ostendit
" Cicero uitari à se minime posse, cum infert: Istud fe-
" ramus: quod cum tulerimus, tamen eadem erunt per-
" petienda, quæ tu ne accidant, ut caueamus mones.
GRAVISSIMA INIVRIA ACCEPTA: puto quòd Brundusij, sine ulla dignitate, grauissimo cœlo, diutius manere cogeretur: præsertim cū & ex literis Dolabellæ, Cæsaris mandato confectis, in Italiam uenisset (pagina 174.) & Oppius deinde ita promisisset, Cæsari nō solum de conseruanda, sed etiam de augenda illius dignitate curæ fore. pagina 173:

184.

OMNI *statu, omniq; populo*] *Video enim mihi iratum fore Cæsarem, quòd contra eum pugnaue rim; infestos Pompeianos, quòd ab ijs discesserim.* EVNDEM EXITVM: *perniciem, & interitum rerũ mearũ.* AD MEAM MANVM REDIERO: *locum, antea deprauatum, emendauimus ex antiquo Speciani libro: in quo ita scriptum esse, Vbaldinus Bandinellus, homo grauis, & certus, affirmauit. Mea, inquit, manu scribere incipiã.* COMMOTI NEQVE EVM: *eodem modo libri manuscripti. locus corruptus. quare ad reliqua pergamus.* QVASI ITA SIT: *non credo, inquit, testamentum à Terentia esse factum: sed quasi factũ sit, quoniam de testamento cum ea sermonem iam habuisti, poteris monere, ut alicui cõmittat &c.* QVONIAM IN SERMONE IAM VENISTI: *hoc dicit, quia, nisi Atticus iam antea de testamento cum ea locutus esset, suspicari Terentia potuisset, se ideo moneri, quòd extra belli periculum ipsa non esset. quod Cicero nolebat: itaq; infert paulo post, Quam quidem celo miseram me hoc timere. opinor autem rectius,* IN SERMONEM: *nam, uenire in sermone, minus usitata locutio. opinioni nostræ subscribit Vbaldini liber.* CVIVS EXTRA PERICVLVM HVIVS BELLI FORTVNA SIT: *nam Terentiæ fortunas uidebat extra periculum belli non esse: sed eam celabat. Ostendit autem commode Atticum illã de committendo testamento monere posse, siquidem cum ea de testamento iam*

antea in ſermonem uenerat : ut ſuſpicari non ita poſſet, quam ob cauſam moneretur.

184.

DE illo altero:] Quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam. De hoc autem duabus iam epiſtolis Atticum rogauerat, proxima ſuperiore, & proxima ſequenti. VENIRE NVNC NIHIL POSSE: hoc enim Atticus reſcripſerat. SEPONI, ET OCCVLTARI: ut argentum, & lautior ſupellex. declarat in epiſtola ſequenti. QVAE IMPENDET: timebat Vrbis direptionem, cum audiret quotidie cædes & incendia fieri, omnia miſceri, atque turbari, Tribunos pl. Dolabellam et Trebellium, alterum alteri infeſtum, opportuna Vrbis loca hominibus armatis occupaſſe. Dion libro XLII.

184.

MITTO cætera,] Quæ illa inique et ſcelerate fecit. QVID AD HOC ADDI POTEST: quid hoc indignius eſſe poteſt? HOC, quod proxime ſequitur. SCRIPSERAS: ad Terentiam. apparet Atticum aliquò exiſſe, inde Romam ad Terentiam ſcripſiſſe, ut HS XII. quæ de argento reliqua eſſent, Brunduſium in Ciceronis uſum permutaret. HS XII: aureos ſcutatos, ut nunc appellant, circiter trecentos. nam ſeſtertium pro aureis ſcutatis eſt uigintiquinque, ſeſtertius uero pro quadrantibus æreis duodecim.

184.

CCIƆƆ] His notis decem millia nummum ſignificantur. decem autem millia nummum, & decem ſe-

ſtertia, idem eſt, itemq́; decem millia ſeſtertium: nam nummus & ſeſtertius nihil differunt. ſeſtertius uero, ſiue nũmus, quadrantes æreos, quos hodie uocant, duodecim ualet: cum & quatuor ſeſtertij denarium efficiant; & denarius, ſi ad Venetã monetam redigatur, pro ſexdecim marculis ſit, quemadmodum apud ueteres pro ſexdecim aſſibus: ut appareat, quos nunc quadrantes dicimus, apud antiquos trientes aſſium fuiſſe. & denarios in argenti uncia ſciendum eſt ſeptem fuiſſe, ut apud Græcos drachmas octo. Cum igitur, ad Terentiam Atticus ſcripſiſſet, ut Ciceroni ſeſtertia duodecim mitteret, decem tãtum illa miſit, duo reliqua auertit. 184:

NVLLVS uenit,] Sic Plautus in Aſinaria:
„ Quem in tonſtrinam iuſſeram uenire, is nullus uenit.
„ In Bacc. Nullus affueris. In Trin. Nullus credas. Et Te
„ rentius in Eun. Nullus mones. In Hec. Nullus dixeris.
„ Ipſe Cicero infra, Sextus ab armis nullus diſcedit.
ADVENTVM CAESARIS: cũ Epheſum adueniet, confecto Alexandrino bello in Italiam reuertens. 184:

AVT nihil puto] Cum Philotimus Epheſi tempus tereret, coniecturam faciebat in ijs literis, quas ille à Cæſare ferre dicebatur, nihil eſſe, quod celerius perferri opus eſſet. nam ſi quid liberalius Cæſar ſcripſiſſet, ueriſimile erat Philotimum literas ſine ulla mora ad Ciceronem fuiſſe perlaturum. de his autem literis in epiſtola proxima ſuperiore, & in fine libri XIIII. ad Terentiã. QVID ILLINC AFFERATVR: à Cæſare, ex Alexandria. TE INTELLIGE-

RE CERTO SCIO: *intelligis enim, eam à nobis contractam esse culpam, ut neque apud Cæsarem locus, neque apud Pompeianos sit futurus. hoc apertius supra, in hac ipsa epistola:* Nihil igitur mea minus interest, quàm de Cæsaris rebus quid afferatur. quæcũque eius fortuna erit, idem exitus me manet. *In sequenti etiam epistola,* ›› Illum, inquit, discessisse Alexandria, rumor est: quod uerum, an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio.

184:

DIFFICILE *est,*] *Cur difficile esset, ostendit pagina 183.* SI MEA QVIDQVAM INTERESSE PVTAREM: *cur hoc sua nullam in partem putaret interesse, declarat pagina 181: his uerbis:* ›› Non dubito, quin istis persuaderi nullo modo possit, ea, quæ faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua potero. quanquam, quid mea intersit, ut eorum odium subeam, non intelligo.

184:

QVOD *scribis, literis, putare, Africanum negotium confici posse:*] *Subaudiẽdum prænomen* TE, *quod referatur ad uerbum* PVTARE. *sensus hic est:* Scribis te putare, inter Cæsarem, & Pompeianos, qui in Africa sunt, literis utrinque mittẽdis pacem posse fieri. *unde infert:* Si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. *præter pacem autem, unde cõsolationem capere, aut quod optare posset, nihil erat. itaque pagina 182.* ›› Vnũ, inquit, est, quod mihi sit optãdum, si quid agi de pace possit: quod nulla equidem

» habeo in ſpe; ſed quia tu leuiter interdum ſignificas,
» cogis me ſperare, quod optandũ uix eſt. SI QVID AVDIERO CITIVS: hoc dicit, quia, cum Brundusij eſſet, propius aberat ab Africa, quàm Atticus, qui Romæ erat.

Ex epiſtola ultima, pagina 184:

OMNIA fecimus &c.] Deſignat hæc in primis; ſuam profectionem ad Pompeium, cum in Græciam nauigauit; & reuerſionem in Italiam, cum, Põpeio acie deuicto, in Cæſaris poteſtatem ſua ſponte uenit. quod utrũque dicit ſe feciſſe propter errores, & miſerias, & animi & corporis, hoc eſt incaute prorſus, & inconſiderate; cum intelligat, ſe, profectione ad Pompeium, Cæſarem offendiſſe; reuerſione in Italiã, Pompeianos: ut ob has cauſas locum ſibi neque apud Cæſarem fore, neque apud Pompeianos ſperare poſſit.

184:

PROXIMI] Frater Quintus, uxor Terentia, gener Dolabella. Quintus filium miſerat, qui eum apud Cæſarem accuſaret; odiumq; acerbiſſimũ, & nocendi uoluntatem oſtenderat. Terentia facultates cõſumpſerat. Dolabella Tribunatum improbe gerebat. De Quinto, 175:176. 176:177. 179:180:182:183. De Terentia, 181. 184. 184: & in epiſtolis, quæ Familiares appellantur, epiſtola penultima libri IIII. De Dolabella, 178. 179. 180. 184. & Dion libro XLII. Plutarchus etiam in Cæſare. Recte igitur dicit, proximos nouũ ſibi dolorem attuliſſe, cum curare potius, quantum in ipſis eſſet, ueterem animi ægritudinem deberent.

184.

QVOD longum non erit.] Significat, se aut in tantis molestijs non diu posse uiuere, aut in alias terras uelle migrare. CVNCTI POSTEA NVNCII: Maffei liber pro cuncti, habet, eunti: Vbaldini, euntes. 185.

SCRIPSI apud epistolas] Deprauata uerba: neque secus uetera exemplaria, nisi quòd SCRIPSIT Maffei liber habet. MISERVM EA: Caualcantis liber, miserrima. locus est ab omni parte corruptus. SIMILE NATVM: Vbaldini liber, ita leuatum. meum iudicium non interpono: propterea quòd sensum uidere non possumus, cum ea, quæ proxime præcedunt, & ipsa propter mendum obscura sint, & hæc, quæ consequuntur, iisdem tenebris inuoluant. CONSILIO DANDO: AT-
» TAMEN: tale illud est 204: Tuas literas hodie
» expectabam, nihil equidem ut ex ijs noui: quid enim?
» ueruntamen, aliaq; alibi eiusdem generis.

185.

CAECI fuimus] Cum eam Terẽtiæ dedimus. Cicero diuortium cum Terentia facere noluerat, ne secundam pensionem daret: quanquam Atticus auctor esset, ut omnino diuortium faceret. deinde, ne Terentia egeret, secundam pensionem dedit, neque tamen diuortium fecit. quod ita esse, constat ex epistola, quæ ante superiorem proximam legitur: in qua hæc sunt uer-
» ba: Placet mihi, & idem tibi, nuncium remitti. petet
» fortasse tertiam pensionem. ALIVM MALLEM: recordatus orationem esse de præteritis, senten

tiam non perfecit ; quodq; instituerat dicere, omittens, intulit, SED PRAETERIIT.

185.

QVOD sit in tuto,] Hoc iterauit superiore proxima epistola, cum dixit: Seponi, & occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quæ impendet. NEQVE SATIS MVLTA EX SVPELLECTILE: non dicit supellectilem parum multã esse, sed parum multa esse in supellectile, quæ pretij maioris sint, & seponi debeant.

185:

NEC ulla fore conditio pacis, eaq;, quæ sunt, etiã sine aduersario peritura.] Ponit duas causas, cur ui deatur adesse extremum : primum, quòd inter Cæsarem & Pompeianos pacis conditio nulla erit, et omnino decernetur armis. deinde, quòd, etiam si bellum à Pompeianis non sit, tamen hæc uel sine aduersario peribunt : corruant enim necesse est, cum nullo iure, nullis legibus nitantur. Et hoc dicit, quia, cum Cæsar bello Alexãdrino detineretur, in Vrbe propter contentiones tribunitias ad arma uentum erat; &, militibus in ciuitatem receptis, per uim omnia gerebantur. Dion libro XLII. & Hircius libro IIII.

IN LIBRVM XII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 185.

AD CONSTITVTVM.] Secundum constitutum, prout constituimus. et prætermittit loci nomen, ubi V. Calendas esse cõstituerat; quòd hac de re cũ Attico ante discessum locutus erat, ut nominare necesse non esset. nã cum dicit, V. CAL. IGITVR; aduerbium IGITVR hoc designat, ut unà locuti sumus, ut tu scis me constituisse. & obseruandum est, constitutum, esse uerbum iuris, ut in oratione pro Cæcina, Qui ad cõstitutum experiundi iuris gratia uenissent. & pro Cælio, Cum sit ijs confitẽdum, nunquam se ne congressu quidem, & constituto cœpisse de tantis iniurijs experiri. nam in iudicium alter alterum uocabat die constituta. & quoniam sæpe accidit, ut ij, qui litigant, non eo die, quem sibi ad agendam causam constituerunt, iudicio disceptent, sed in alium diem differant: ideo in epistola ad Marium, tralatione à litigantibus sumpta, dixit, Si quod constitutũ habes cum podagra, fac in alium diem differas: hoc est, Si tu fortasse his diebus, quibus nos una futuros esse uides, podagræ medicinam facere constitueras: differ in alium diem: ne te ex curatione infirmum & languentem offendamus; sed bene ualentes, hilarius & liberalius

beralius

beralius uiuere possimus. CVRRERE: Romã: quò hæc epistola data est, ut ea, quæ subsequuntur, declarant. QVOD QVIDEM IPSVM: osculum. & uidetur hoc in loco osculum non basium significare, sed paruum os, cum sequatur, garriat. QVID GARRIAT: apte, garriat, de puella: nam infantes, cum loquuntur, hilaritate quadam & sono uocis auiculas uidentur imitari. itáq; quod auium proprium uerbum est, eleganter ad puellam transtulit. SIN RVSTICATVR: hinc apparet, hanc epistolam Romam esse missam. nam hoc intulit, cum certum nesciret utrum Romæ Attica cum patre, an in prædijs esset. AVT SCRIBES SALVTEM, AVT NVNCIABIS: scribes, si rusticatur: nunciabis, si tecum Romæ est.

185:

NOCTVABVNDVS] Qui de multa nocte ambulasset. SCILICET: hoc in loco SCILICET asseuerationem significat, ut in epistola ad
» Lentulum, Me in summo dolore, quem in tuis rebus ca
» pio, maxime scilicet consolatur spes, quod fore suspi-
» cor, &c. Et ad Atticum, 58. De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: uirum bonum, & magnum hominem perdidimus.

185:

QVOD scribis, igniculum matutinum:] Igniculum matutinum γεροντικὸν esse, Atticus scripserat: itaque se, qui senex esset, more senum eo delectari. Cui Cicero respondens, Est id quidem, inquit, γεροντικὸν, sed γεροντικώτερον memoriola uacillare. id est, tu quidem in eo senem te esse ostẽdis, quòd igniculo matutino uteris;

ſed multo magis, quòd memoria uacillas, (hoc autem uitio ſenes plerunque laborare ſolent) cum, quibus ego diebus ad Axium, ad te, ad Quintum fratrem literas dederim, ſis oblitus: non enim ijs diebus dedi, quibus ipſe putas, ſed IIII. Cal. ad Axium, III. ad te, V. ad fratrem. Videtur autem, cum hæc epiſtola ſcripta eſt, anni tempus id fuiſſe, ut frigoris aut nihil, aut parum admodum eſſet; cum ſupra dixerit, Sin ruſticatur: ruſticari enim, tempeſtate frigida, non ſolemus; neque, Atticum filiolam infantem hieme ruſticatum miſiſſe, uériſimile eſt. Hoc attexere non alienum putaui: ut intelligatur, eo tempore igniculo matutino uti plane γεροντικὸν fuiſſe. nam cum frigoris aliqua uis eſt, tum igne uti non dicetur eſſe γεροντικὸν: ſiquidem id non à ſolis ſenibus, ſed omnino ab omnibus neceſſario fieri uidemus.

185:

IDEST V. Cal.] Teneo meum inſtitutum, ut ſine libris antiquis nihil affirmem: quid tamen, ſi legatur, II. Cal. hoc eſt, prid. Cal. ut ordo cótinuetur, IIII. III. II. eſt autem & alijs in locis hic error, ortus, ut ego opinor, ab huiuſmodi cauſa, quòd librarij, ubi ſcriptum uidebant II, opinione decepti u literam eſſe putarunt, & u pro II repoſuerunt: deinceps alij peritiores, cum u intelligerent antiquam notam eſſe oportere, V fecerunt. HOC IGITVR HABEBIS, NOVI NIHIL: aduerbium IGITVR quò ſpectet, obſcurum eſt: connecti enim cum ſuperioribus non poteſt. ſed, ut ego arbitror, ad Attici epiſtolam refertur: in qua huiuſmodi aliquid fortaſſe poſuerat, Scribes ad me, ſi quid habebis. cui Cicero reſpondens,

» Hoc igitur, inquit, habebis, noui nihil.

185:

HIC rumor est,] Epistolæ initiũ uoluimus esse: nam ante, quasi pars esset præcedentis epistolæ, cõtinuata oratione legebatur. in quo illa inter se pugnare nemo animaduerterat, quòd cum ita dicat; Hoc igitur habebis, noui nihil: deinde, res nouas scribens, infert; Hic rumor est, T. Murcum &c. Atque etiam illa minus inter se cohærere nõ intelligebatur, quòd superiora scripsit uilla egrediens, cum Atticus esset Romæ; hæc autem in Vrbe, cum Atticus, ut opinor, rusticaretur, Ro
» mæ certe nõ esset. unde illud, Habes quæ, dum tu abes,
» locuti sunt. & illud, De uia recta ad me. Quare hanc partem, quæ antea præcedenti epistolæ cõtinens & adiuncta fuerat, non sine causa, ut alteram epistolam, à superioribus separatam uoluimus esse. T. MVRCVM: quem postea C. Cassius in suas partes traduxit; mox falsis criminibus insimulatum Sextus Pompeius, Magni filius, in Sicilia interfecit. Appianus appellat Sextum, non Titum; Cicero, Lucium, 188. Paterculus prænomen non ponit. LOCVTI SVNT: Romæ. LVDI: forte in honorem Fortunæ, quæ Præneste colebatur.

185:

TRANSACTA] In Africa. interea, inquit, depugnatum fortasse est in Africa, in quam Cæsar mẽse Decembri contra Pompeianos Scipione Imperatore bellum renouantes traiecerat. Hircius uero & isti ludos curant, cœnisq; ac delicijs se dant; de rerum exitu non laborantes, quasi certi sint Cæsarem uicisse. O'

MIROS HOMINES, subsequitur, cũ ironia; quòd fatui plane sint, qui tantis in rebus tam securo animo dies traducant. Manifestum autem est, de bello Africano intelligi; quoniam Alexandrinum confectum iam erat; Hispanum autem significari non potest, quòd ei bello Hircius interfuit, ut ex ipsius ad Balbum episto la coniicitur. hic autem Romæ Hircium fuisse, appa= ret ex his uerbis, Ibi Hircius, & isti omnes.

185:

AT Balbus ædificat] Ostendit Cæsarianos Afri canum bellum nihil timere, cum alij ludis operam dét, alij etiam ædificent; quod maiorem animi securitatem significat: quandoquidem ædificare non solet, qui rerũ mutationem pertimescit. τί γαρ ἀυτῷ μέλει: quid enim ipsi curæ est? ita, inquit, Balbus ædificat, quasi non curet in Africa quid agatur. NON NE βεβίω= ται: Balbus, quomodo ipse sentit, qui non recta, sed uo= luptaria quærat; præclare uixit. tu autem nondum deliberasti, quo modo sit uiuendum. βεβίωται, præclare acta uita est. nam uiuere quandoque ualet iucunde ui uere. unde illud, Cum Pansa uixi: & illud, Quando uiuemus? Non ne uides, inquit, Balbo cum uoluptate uitam esse traductam? at tu interea dormis: non ex= plicas quo modo uiuendum tibi sit, cum Balbus iam ui= xerit. DORMIS: nõ decernis, quo modo sit hæc uita traducenda. EXPLICANDVM EST πρόβλημα: nimium diu quæris, utrum recta, an uolu= ptaria sequaris. hæc tibi quæstio iam explicanda est: aliquando tibi est decernendum, utram partẽ eligas. SI QVID ACTVRVS ES: nunc enim ni=

hil agis, quoniam nõ explicas, utrum in uita melius sit. quòd si acturus aliquid es, & ijs rebus frui cogitas, quæ tibi post deliberationem magis expetendæ uidebuntur: explicandum aliquando πρόβλημα est. qui enim semper deliberat, & quærit, hoc an illud agat: nihil unquam agit. Refertur ad illud, TV INTEREA DORMIS. 185:

SI quæris, quid putem, ego fructum puto.] Quæris utrum cum uirtute, an cum uoluptate uiuendum tibi sit: ego, si meam sententiam scire uis, puto uoluptatem esse anteponendam. QVID PVTEM, in uita melius esse: hoc enim erat Attici πρόβλημα. FRVCTVM, uoluptatem, & usuram commodorum. frui enim absolute positum, est præsentibus commodis & uoluptatibus uti. patet ex epistola ad Pætum
» libro IX. 137. Nihil, inquit, timeo: fruor, dum licet:
» opto, ut semper liceat. IAM TE VIDEBO: cito enim Romæ eris. AD ME: domum meam. SIMVL ENIM ET DIEM TYRANNIONI CONSTITVEMVS: Tyrannio grammaticus fuit eruditus, qui librum scripsit, de quo 187: is docuit Quintum Ciceronem filium, ut legitur in epistola ad Quintum fratrem, libro II. 309: de eodem etiam 57. 59. SIMVL DIEM CONSTITVEMVS, quo die suum librum legendum nobis det. 187: SIMVL, unà, uterque: nam cum librum legere cum Attico uolebat: Atticus postea solus legit, cum Cicero Romæ non esset. unde illa Ciceronis quasi expostulatio 187: Verum, hoc fuit, sine me? subauditur enim, Tyrannionis librum te legisse; ut ex se-

quentibus apparet. SI QVID ALIVD: si quid aliud erit quod agendum sit, agemus.

Ex epistola II. pagina 186.

OBDVRETVR hoc triduum,] Quo seiuncti futuri sumus. OBDVRETVR, ab utroque nostrum: nam tu quoque in eodem πάθει, & in eadé molestia es; propterea quòd ut ego te inuitus, ita tu me non libenter cares. Expectabat autem Cicero eum in Tusculano. QVOD ITA EST PROFECTO: in eodem πάθει te esse.

186.

DE AVCTIONE,] Post auctionem refertur ad uerbum, uenias. auctioni autem, quã Metho facturus erat, Atticum adesse Ciceronis intererat. nam Metho illa auctione proscripti bona sibi à Cæsare dono data uenditurus erat, ut Ciceroni solueret quod debebat. De hoc latius paulo post. ET QVO DIE: forte rectius, AVT QVO DIE, esset. CVM LIBELLIS: oblecto. VENNONII: hunc Cicero, uel Atticus potius in Ciceronis libro I. de Legibus, exilem in historia dicit esse.

186.

NE nihil de re,] Quasi hæc superiora, quæ proxime scripsit, uerba sint, non res. Aut, DE RE, quã nunc agimus, id est de expediẽdo nomine Methoniano. Metho enim Ciceroni pecuniã debebat. NOMEN ILLVD, QVOD A' CAESARE: quod Cæsaris beneficio recuperaui. nam Cæsar ei concesserat, ut à Methone suum nomen posset exigere. alioqui ne=

mo non intelligit, quàm difficile fuisset Ciceroni homini Pompeiano exigere pecuniã à Methone, qui partes Cæsaris secutus erat: cum Pompeiani his temporibus summo in beneficio ponerent, si uitam ipsam tueri possent. ideo dicit, NOMEN ILLVD, QVOD A' CAESARE, subintellige, recuperaui, cum amissum uideretur. Et obseruandum est, NOMEN hoc in loco significare id quod nobis debetur; alibi id quod nos debemus. itaque & exigere nomina dicitur, pro exigere id quod nobis debetur: & dissoluere nomen, pro dissoluere id quod ipsi debemus. Libro III. in Verrem:
" Cũ reperiretur, pecunias sumpsisse mutuas, nomi
" na sua exegisse, prædia uendidisse. Pro Plancio: Vtrũ
" igitur, me cõturbare oportet; an cæteris, cum cuiusque
" dies uenerit; hoc nomen, quod urget, nũc, cum petitur,
" dissoluere? TREIS HABET CONDITIONES: tribus modis expediri nomen illud potest.

186.

EMPTIONEM ab hasta,] Cæsar proscripti bona dono dederat Methoni. quorum auctionem Metho cum facturus esset, possum, inquit Cicero, emere ab hasta, id est emere in auctione, (nam hasta ponebatur, ubi auctio fiebat) et accipere ex ijs bonis quantũ satis sit pro ea summa, quæ mihi à Methone debetur.

186.

PERDERE malo:] Quàm emere ab hasta proscripta ciuis bona. quod turpe erat: eoq; nomine M. Crassus, ille qui à Parthis cæsus est, male audierat, quòd Syllanis temporibus multorũ ciuium proscriptorum bona solus ferè propter auaritiam emisset: unde

opes illæ immanes, & inuidiosa pecunia breui cōgesta. HOC IPSVM PVTO ESSE PERDERE: non solum, inquit, in hac emptione turpitudo inesset, sed etiam, ut puto, iactura. nam si dominus cõmutabitur; quæ de bonis proscriptorum empta fuerint, rata non erunt. itaque hoc ipsum emere ab hasta, puto esse perdere. Hinc patet, auctionem illam, quã Metho facturus erat, de proscripti bonis fuisse, cum in ea turpitudinem inesse Cicero dicat. quod cum ita sit, sequitur ut Cæsarianus fuerit Metho: non enim Pompeianorum bona, nisi suarum partium hominibus Cæsar dedisset. recte ergo illud exposuimus, QVOD A' CAESARE.

186.

DELEGATIONEM à mãcipe annua die.] Ex tribus conditionibus, primam posuit, cum dixit, Emptionem ab hasta. nunc secundam persequitur. secunda, inquit, conditio est, si alius ea bona, quæ in auctione uendentur, emat; eamq; pecuniam, quam Methoni pro emptione debebit, mihi ad annum se esse numeraturũ promittat Methone ipso concedente. Hæc est quam uocat delegationem à mancipe: propterea quòd ea ratione Metho non ipse Ciceroni pecuniam soluisset, sed solutionis faciendæ curam delegasset mancipi, id est ei qui illa bona in actione emisset. mancipes enim dicuntur, qui aliquid in auctione emunt. DELEGATIONEM igitur A' MANCIPE, translata solutione à Methone ad mancipem. ANNVA DIE, ad annum. hoc propterea scribit Attico, qui auctioni affuturus erat; quo facilius inueniatur qui emat, cum

sciat se pecuniam non præsentem, sed annua die soluturum. 186.

QVIS erit, cui credam?] Quem mancipem homini Pompeiano præstaturum putem, quod promiserit? AVT QVANDO ISTE METHONIS ANNVS VENIET: iste, cũ indignatione dixit; quia Metho cum se antea soluturum esse ad annum promisisset, nunquam tamen soluerat. quasi dicat, annus iste mancipi ad soluendũ concessus, uereor ne Methonis annus futurus sit, cuius quidem exitus nunquam uenit. 186.

VECTENI conditione, semisse.] Tertia conditio Methoniani nominis explicandi. Faciat, inquit, Metho quod Vectenus debitor meus facit. pendat mihi semissem usuram pro ea pecunia, quam debet. Si hoc faciet, acquiescam, de exigendo nomine non agam, de sorte nihil instabo. Vectenum autem debuisse pecuniam Ciceroni, locus ille in libro XV. 244. satis ostendit: Vectenum, ut scribis, & Faberium foueo. duos enim debitores simul nominat: (nam de Faberij nomine sæpissime in his libris) à quibus ne acerbius exigeret, Ciceroni Atticus scripserat. SEMISSE: semissis usura est, cum pro centum assibus (assis autem ad nostratis pecuniæ rationem redactus, quadrantes æreos tres efficiet) semis assis, id est dimidius assis, singulis mensibus penditur. quòd si ad annuam usuram subducamus, asses sex in anno pendentur. cum igitur pro centum nummis aureis dimidius nũmus aureus in mense pendetur; si hæc summa in asses diuidatur, pendi pro centenis assibus dimidium assem reperietur. itaq; se-

missis usura semper dicetur, cum pro centũ nũmis, siue argenteis, siue magni pretij, siue parui, dimidius usuræ nomine pendetur. σκέψαι: considera: quid? hoc uidelicet, de tribus conditionibus, quas posui, quæ tibi magis è re nostra uideatur esse. ISTE: Metho. à quo auctionem fieri uellem, ut inde mihi satisfaceret. AVCTIONEM NVLLAM FACIAT: plus dixit, quàm si dixisset, Auctionem non faciat. NVLLAM, quasi me contempto, & de solutione non laborans. LVDIS FACTIS: Præneste. quibus de ludis in epistola, quæ proxime præcedit. CLYPO: nomen puto esse debere Cæsariani alicuius potentis, quem ludis Præneste factis putaret Cicero Romam aduolaturum, ut Methoni ære alieno laboranti subsidio esset. NE TALIS VIR ἀλογηθῇ: ne Metho negligatur. ne scilicet ego eum ad pecuniam, quam debet, persoluendam possim cogere. TALIS VIR, εἰρωνικῶς. μελήσει: curabis: curæ erit: de hoc uidelicet Methonis nomine.

Ex epistola III. pagina 186.

RESTITVTVS est mihi dies festus:] Cuius iucunditatem abstulerat metus inualetudinis tuæ, quoniam quidem te sibi rubicundiorem & inflammatiorem esse uisum Tiro dixerat. est igitur is dies mihi restitutus, postquam ex tuis literis, nunc tibi satis recte esse, cognoui. Non enim recte se ualere Atticus scripserat, sed satis recte: cum in extrema epistola Cicero dicat, Adhibe ad conualescendum eam prudentiam, quã ad omnes res soles. ADDAM IGITVR, VT

CENSES, VNVM DIEM: ad id tempus uidelicet, quod hic manere constitueram. nam, nisi ita facerem, unus dies amissus esset. quem hac ratione recuperabo, si unum addam. Et sciendum est, Ciceronem festos hic appellare eos dies, quos ruri ageret, propterea quòd feriaretur ab omnibus negotijs, quemadmodum in Vrbe festis diebus fieri soleret. VT CENSES: quia cum Cicero scripsisset, angi se propter Tironis sermonem de Attici rubedine, eoq; factum esse, ut festum diem amiserit, cum hilaritate illa, ad quam nos dare festis diebus solemus, frui minime potuerit; rescripsit Atticus: Adde igitur unum diem ut restituatur tibi is, quem amisisti: cum intelligas, de inualetudine mea timendũ tibi non esse.

186.

DE Catone πρόβλημα ἀρχιμήδειον est.] Librum de Catonis uita scribere instituerat: sed ait difficile opus esse, quales Archimedis quæstiones: propterea quòd assequi non posset, ut Cæsarianos eo libro non offenderet. NON ASSEQVOR: laboro, & contendo, sed non assequor ut scribam, non dicam quod libenter, sed quod æquo animo tui conuiuæ possint legere. itáq; difficili in loco uersor, quemadmodum ij, qui Archimedis quæstionem aliquam explicare conantur. TVI CONVIVAE: Cæsariani, Balbus, Hircius, et alij: quos habere in cõuiuio sæpissime solitus es. RECEDAM: sensus est: Si Catonis sententias, quas de Rep. dixit, & consilia, quæ item de Rep. habuit, omittam; eiusq; grauitatem & constantiam minus, quàm ueritas postulat, laudare uelim: tamen hoc ipsum audire molestum illis erit: id est, hac ipsa Catonis laude, quam=

uis imminuta, tamen offendentur : nullam enim prorsus eius mentionem fieri uellent.

186:

NISI hæc ornata ſint,] HAEC, grauitas, & cõſtantia Catonis in adminiſtranda Rep. ORNATA SINT, ornate ſcribantur. πρόβλημα igitur ἀρχιμήδειον eſt de Catone ſcribere. nam ſi eum ψευδῶς, hoc eſt parce, tenuiter, nó ut ueritas poſtulat, laudabo, tamẽ Cæſarianos offendã: ſi uere, multo magis : propterea quòd laudare eum uere nõ poſſum, niſi hæc laudibus illuſtrẽ: laudibus autem illuſtrari debent ob hanc cauſam, quòd ille ea, quæ nunc ſunt, & futura uiderit; &, ne fierent, contenderit; &, facta ne uideret, uitam reliquerit.

186:

A TEDIO] Cæſari. ficto nomine. & fortaſſe idem, de quo 193: PROBARE: oſtendere, & perſuadere, recte eſſe factum. quaſi dicat, Ex his nihil erit, quod Cæſar non reprehendat : itaque eum offendam, ſi ſcriptis illa perſequi uoluero. Hæc epiſtola poſt confectum bellum Africanum ſcripta eſt, ſiquidem Catonis interitum oſtendit, qui audita Cæſaris uictoria, Vticæ ſe ipſe occiderat.

Ex epiſtola IIII. pagina 186:

LVPERCO filio,] Romæ Lupercalia ſacra ad expiandos manes menſe Februario celebrabantur. inde Luperci, qui ea ſacra Lupercalibus in Lupercali facientes, hac illac nudi curſitabant. ipſa uero Lupercalia à Lycæo Arcadiæ monte dicta, ut Ouidius ſcribit, tranſtuliſſe in Italiam Euandrum Arcadem Liuius re-

fert. sed ab Ouidio & Liuio Sextus Pompeius discrepat, qui à Lupercis, amiculo Iunonis, id est pelle caprina, nomen accepisse tradit. De Lupercis & Lupercalibus Varro, Sex. Pompeius, Liuius, Plutarchus, Ouidius de fastis, Cicero pro Celio, & in Antonium. STATIO: Quinti Ciceronis liberto: quem, cum in Asia Prætor esset, maxime propter fidelitatẽ manumiserat. De hoc in epistola, quæ est ante penultimam libri I. ad Quintum fratrem; & in ea, quam ad Marcum fratrem Quintus scripsit, libro XVI. ad Tironem. DVPLICI DEDECORE: duplex enim dedecus, & filium & libertum Lupercos habere, qui ea sacra non nisi summa lætitia & hilaritate Lupercorum more celebrarent, cum in tantis patriæ ruinis non lætari bonum ciuem, sed lugere conueniret. TERTIVM: Lupercum.

186:

O' STVLTITIAM, nisi mea maior esset, singularẽ.] STVLTITIAM, Quinti fratris. NISI MEA MAIOR ESSET, qui patria tyrannide oppressa, tamen hic maneam. mihi enim uiro consulari, uindici olim inimicorum Reip. qui pro pratria tantas res in Consulatu gessi, tam acrem libertatem defensorem in omni uita sum professus, multo minus concedendum est nunc tyranno seruire; quàm Quinto fratri, Lupercum esse filium, pati. itaq; maior, quàm illius, stultitia nostra est.

186:

QVOD autem osim hanc rem, ἔργον ἀ te.] Osim, dixit, pro ausim, comicorum more. Quod, inquit,

ausim sub tyranno uiuere, mandatum hoc à te habeo: tu enim mihi hoc in mandatis dedisti, ne discedam; sed in patria potius, quàm externis in locis, uiuam. ἔρανον autem ualet mandatum, auctore Suida, qui ἔρανος idẽ scribit esse, quod ἐντολή. alibi aliud significat: sed hic sententia postulare uidetur, ut pro mandato accipiamus. Et dixit, O S I M, quasi turpe quiddam.

186:

F A C, non ad διψῶσαν &c.] Sensus est: Quintus lætatur, quòd filium Lupercum uideat. hoc quidem stulte: nam Lupercalia tenuis admodum, neque satis honorifica res est; ut propterea ualde lætari stultum sit. uerum fac & amplam rem esse, & honorificam: nunquid eum decet, cum Resp. perierit, ulla ex re uehementius lætari; præsertim cũ & ipse hoc tempore, qui summa ex rei familiaris angustia laboret? hoc autem Cicero μεταφορικῶς protulit, his uerbis: Fac eum non ad aridum lætitiæ fontem, sed ad Pirenen, id est ad uberrimum, uenisse: (Pirenen enim pro uberrimo fonte posuit; siquidem, cum et continue more fontium scateat, & aquas, ut Strabo refert, non diffluentes habeat, sed stantes, uberrimus sit necesse est) ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ πειρήνην haurire? in tantis suis præsertim angustijs? uerba sunt Pindari in Nemeis non de Pirene, sed de Arethusa fonte; quia in Achaia terra absortus Alpheus fluuius, diuq; subterfluens, tandem erumpit apud Syracusas in fontẽ Arethusam: ut quasi graui pressus onere, tum demum respirare uideatur. ideo uocauit Pindarus Arethusam ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ κρήνην. quo modo & hic legendum uidetur: ut non de Pirene lo-

quatur Cicero; quæ non est Ἀλφειοῦ ἄμπνευμα; sed ad Arethusam sermonem cõuertat, & recitet uerba græca in Attici literis usurpata. quod apparet, quia subiungit, Vt tu scribis. alioqui esset μνημονικὸν ἁμάρτημα, si Pindari uerba, de Arethusa prolata, Cicero de Pirene dicta acciperet.

186:

CATO] Liber, quem scripsi de Catonis uita. SED ETIAM BASSVM LVCILIVM SVA: subintelligitur, delectant. Sensus est: Catone meo delector, sed fortasse sine causa, quando etiam Bassum Lucilium, malum scriptorem, sua delectant.

186:

DE Celio, tu quæres, ut scribis.] Ciceronis consilium erat, ut omnia quæcunque posset, siue è suppellectile, siue ex argento, in auream pecuniam redigeret, ut scilicet temporibus tam incertis, tamq; periculosis, cũ unius libidine cuncta gererentur, rebus suis contractis, & paratior esse ad omnem euẽtum, & facilius cauere sibi posset. aurum hoc non nisi ab argentarijs poterat cogere. & quoniam in huiusmodi rerum tractatione minus ipse uersatus, in auro timeret, ne sibi ab argentarijs imponeretur: Attico huius generis intelligenti, & ad hanc rem usu peritissimo, conficiendi negotij curam delegauerat. Hæc, ut argumentum eorum, quæ sequuntur, præponere non alienum fuit. nunc ad Ciceronis uerba. DE CELIO, argentario. QVAERES, num aurum nobis dare possit. quanquam non hoc modo uidendũ tibi est, nũ dare possit; sed illud etiã, num daturus bonum sit, nõ adulterinũ. hoc enim significat id quod sequitur, NOSCENDA EST

NATVRA, NON FACVLTAS MODO: subintellige, Celij. unde illud in epistola sequenti: De Celio, uide quæso ne quæ lacuna sit in auro. Quod autem dicit, EGO NIHIL NOVI, ualet hoc, Ego in huiusmodi rebus plane sum rudis: itaque tu quæres. Iterat in eadem epistola quæ sequitur, cum dicit, Ego ista non noui. Hunc locum alij aliter interpũxerant, ut ita scriberent, Noscenda est natura, non facultas. modo de Hortensio, &c. nos sententiam, ut putamus, meliorẽ secuti, distinctionis notã loco mouimus.

186:

DE Hortẽsio & Virginio tu, si quid dubitabis.] Hos quoque argentarios puto fuisse. TV, subaudi quæres: quæres autem hoc, num uiri boni sint, & num in auro, quod daturi sunt, uitium timere possimus. SI QVID DVBITABIS: hoc dicit, quia ipse non admodum dubitabat: nam infert, Etsi, quod magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inueneris. CVM MVSTELLA: ages. Forte Mustella & Crispus cohæredes erant. itaque agi cum Mustella non poterat, nisi & Crispus, eiusdem hæreditatis particeps, adesset. etiam pagina 205. De Crispo, inquit, & Mustella uidebis. & uelim scire, quæ sit pars duorum. Quo in loco hæreditatem significari, manifestum est, cum dicat, Quæ sit pars duorum.

186:

AD Aulum scripsi,] Et à Pisone argentario aurum sumere Cicero uolebat. hoc agebatur interprete Aulo. & quoniam res diutius ducebatur; puto quòd argentarius Piso in permutatione facienda lucro usi-

tato contentus eſſe nollet, ſed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum uellet perducere, ad Aulum ſcripſit, ut per eum Piſoni demonſtraret, ſe optime noſſe, quantum pro auro, quod ab argentarijs permutatione acciperetur, dari ſoleret: ut ſcilicet Piſo, cum uideret Ciceronem, qui collybi rationem bene noſſet, non facile adductũ iri, ut præter conſuetudinem penderet; æquiora poſtularet. Piſonem autem argentarium fuiſſe, oſtẽ-
» dit etiam locus ille in libro XIII. 205. Piſonem, ſicubi
» de auro. Et ille 206. Si quid poteris, cum Piſone confi-
» cies: Aulus enim uidetur in officio futurus. Semp̃ enim ubi quid agendum erat cũ Piſone, Auli opera, qui Piſoni familiaris eſſet, utebantur. QVAE BENE NOSSEM DE AVRO: quantum ſcilicet pendi ſoleat ab iјs, qui ab argentarijs permutatione aurum ſumunt. non enim hoc dicit, ut oſtendat aurum ſe noſ-
» ſe, cum ſupra dixerit, Ego nihil noui; & infra, Ego
» iſta nõ noui, referens ad aureæ pecuniæ cognitionem: ſed ideo dicit, ut collybi rationem ſibi notam eſſe oſtendat. DEMONSTRAREM: per Aulũ interpretem. TIBI ENIM &c. ratio, cur ad Aulũ ſcripſerit. Videbam, inquit, idem quod tu, & hanc rem nimium prorogari; & mea referri, ut conficeretur. ISTVD: hanc rem, quam cum Piſone agimus interprete Aulo. OMNIA CONTRAHENDA: id agendum, ut omnia negotia ad exitũ perducantur. CONTRAHENDA, μεταφορικῶς, ne longius abeant. TE QVIDEM &c. propterea quòd dixit, Iſtud nimium diu duci, ideo hæc ſubſcribit, ut oſtendat, Attici id negligentia non fieri.

TVBVLVM] De hoc L. Tubulo in oratione
» pro M. Scauro his uerbis: Si mehercule Iudices pro L. Tu
» bulo dicerem, quem unum ex omni memoria scelera-
» tissimum & audacissimum fuisse accepimus; tamen
» non timerem, uenenum hospiti, aut conuiuæ si dicere-
» tur cœnanti ab illo datum, cui neque hæres, neque ira-
» tus fuisset. Quem locum Pedianus exponens, Lucius,
» inquit, hic Tubulus prætorius fuit ætate patrum Cice-
» ronis. is propter multa flagitia cum de exilio accersitus
» esset, ne in carcere necaretur, uenenum bibit. Hæc auté
de Tubulo & de Scæuola Cicero quærebat ab Attico,
ut ad libros de finibus uteretur, quos tunc in manibus
habebat. nam libro II. ubi differentiam ostendere uult
inter improbum, & callidum improbum; exempla po
nés, de L. Tubulo ita meminit, ut de improbo; de Q. Pó
» peio, ut de callido improbo. An tu, inquit, me de L. Tu-
» bulo putas dicere? qui, cum Prætor quæstionem inter si-
» carios exercuisset, ita aperte cepit pecunias ob rem iudi-
» candam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus pl. fer
» ret ad plebem, uellent ne de ea re quæri, quo plebiscito
» decreta est Consuli quæstio Cn. Cepioni. (Sic enim le-
» gendum est, non Scipioni) profectus in exilium Tubu-
» lus statim, nec respódere ausus: erat enim res aperta. nó
» igitur de improbo, sed de callido improbo quærimus,
» qualis Q. Pompeius in fœdere Numantino inficiando
» fuit. Hæc Cicero: qui cum ignoraret, quo crimine Tu-
bulus esset accusatus, quæsiuit ab Attico his uerbis, SI
POTERIS, TVBVLVS QVO CRIMI-
NE, subaudi, accusatus fuerit. Atticum rescripsisse ap-

paret, Quòd Prætor quæstionem exercens inter sicarios, pecunias cepisset ob rem iudicandam. itáq; Cicero, ut ostendimus, in libro de finibus scripsit. TRIBVNVS PLEBIS: quo in Tribunatu de Tubulo ad plebem tulit. PVTO, CEPIONE, ET POMPEIO: recte putabat, ex causa, quam subscripsit. nam cum P. Furio, Sex. Atilio consulibus Prætor fuerit, inter Tribunatum autem & Praturam quatuor Consulatus, id est quatuor anni intersint: Cepione & Pompeio Consulibus Tribunum fuisse necesse est. ideo dicit in libro II. de finibus, ANNO PROXIMO, cum ab Attico certior factus esset, Cepione & Pompeio Consulibus Tribunum Scæuolam fuisse; Cepionem autem & Pompeium post Metellũ & Maximum, id est post annum, quo Tubulus Prætor fuit, Consules sciret proxime fuisse. DABIS IGITVR TRIBVNATVM: scribes quibus Cõsulibus Scæuola Tribunus pl. fuerit. Atticum rescripsisse cõstat, Cepione & Põpeio, ut supra ex libro II. de finibus proxime ostendimus. TVBVLVS QVO CRIMINE: subintellige, fuerit accusatus à Scæuola Tribuno pl. Hic erratum erat in omnibus libris, quos uidimus, & manuscriptis, & impressis. nam pro Tubulus, uel tabulis, uel Tubutis, uel Tribulis legebatur. coniectura usi sumus, &, Tubulus, recte, ut opinor, reposuimus. 187.

L. LIBO, ille, qui de Ser. Galba,] L. Scribonius Libo rogationem tulit in Ser. Sulpitium Galbam, quòd Prætor Lusitanos contra interpositam fidem occidisset. Hoc Cicero in Bruto, et Val. Maximus lib. IX. sed Flo-

rus aliter ubi epitomen facit ex libro Liuij XLIX. QVI DE SER. GALBA, ad populum tulit. Hic est Galba, quem Cicero in libro de claris oratoribus artificium & uim ad animos eorum, qui audirent, delectandos aut permouendos principem ex latinis habuisse dicit. 187.

CENSORINO, & Manlio,] Hinc apparet, gentem Manliam et patritiam fuisse, et plebeiam: siquidem cum huic Manlio prænomen fuerit Marcus, patritius esse non potest: quoniam gentis Manliæ decreto iam ante cautum fuerat, ne quis patritius M. Manlius uocaretur, ut in prima Philippica Cicero tradit. Aut igitur Manlius hic plebeius est: aut, Manilius, legendum; ut etiam libro I. Academicarum quæstionũ: quo
" in libro ita scriptum est: L. Censorinum, eum, qui Cõsul
" cum M. Manilio fuit. Vtrocunque modo legatur, cõstat ex Ciceronis uerbis in Philippica, non omnes Manlios patritios fuisse. 187.

IN Bruti Epitoma Fãnianorum, scripsi, quod erat
" in extremo:] Locutio, qualis illa ad Trebatium: In
" equo Troiano scis esse in extremo. In Bruti igitur Epitoma erat in extremo, Fannium, qui scripsit historiam, generum esse Lælij. id Cicero ita scripsit, Brutum auctorem secutus, cum etiam de Quinto Hortensio idem accepisset. IN BRVTI EPITOMA: ante has dictiones in omnibus libris uerba erant hæc, Epitome Bruti Fanniana, quas, ut otiosas, & eorum quæ sequebantur glossema, sustulimus. FANNIANORVM: rerum à Fannijs gestarum, uel quæ in Fannia gente memoria dignæ acciderunt. nam si homines in-

telligeret, Fannianorum dixiſſet. Sic etiam illud acci-
» pio, quod eſt in libro ſequenti 207. Epitomen Bruti Ce-
» lianorum uelim mihi mittas. Alioqui, cum dicimus, Fanniani, Celiani, Sulpitiani, Iuliani, & ſimilia; intelligimus homines ex Fannia, Celia, Sulpitia, Iulia familia in aliam familiã adoptatos. quòd ſi quis librum, aut epitomen ſcriberet de illuſtribus in aliqua familia uiris, ut puta de ijs qui in Fabia, Cornelia'ue gente inſignes ad laudem fuerunt: nunquid ita loqueretur, ut diceret, Fabianorum librum, aut Corneliorum epitomen? ſi diceret, non recte. at uero, Fabiorum librum, & Corneliorum epitomen, recte diceret. unde illa Nepotis in Attici uita, de Iunia familia librum ſcripſiſſe, itemq; de Fabijs, & Cornelijs. HVNC FANNIVM: C. Fannium Marci filium. HVNC C, cuius hiſtoriam habemus. SCRIPSERAM: in libro de claris oratoribus. LAELII: hic eſt, qui cũ Scipione Africano inter paria amicorum celebratur: cuius nomine librum de amicitia Cicero inſcripſit. γεωμετρικῶς: argumentis & rationibus apertiſſimis, quemadmodum geometræ ſolent. BRVTVS, ET FANNIVS: libri à Bruto & ipſo Fannio ſcripti.

187.

BONO auctore Hortenſio] Hic eſt Q. Hortẽſius orator, ætate ſua poſt Ciceronẽ in eloquentia princeps. Augur Ciceronem in collegium cooptauit, & inaugurauit: Conſul fuit cum Q. Metello Celeri: obijt L. Aemilio Paulo, C. Claudio Marcello Coss. cũ Cicero ex Cilicia decederet, ut ſcribit ipſe in procemio libri de claris oratoribus, quo in libro multa de eodem Horten-

ſio: itemq́; in fine libri III. de Oratore. BONO AVCTORE, hiſtoriæ perito, ut ei fides habenda uideretur. Alibi etiam, in hoc genere Ciceronem Hortenſij memoria, cum uiueret, uſum eſſe, apparet: ut pagina 215. Videor audiſſe ex Hortenſio, Tuditanum in decem Mumij legatis fuiſſe. & 216. pagina, à tergo. EXPEDIES: Fannius, qui ſcripſit hiſtoriam, gener Lælij fuerit, nec ne. DOLABELLAE: ex Africano bello reuertenti.

187.

ERGO & in integro omnia:] Hic principium puto eſſe oportere alterius epiſtolæ. Ergo, inquit, omnia mihi in integro ſunt apud Cæſarem: animus illius erga me nihil eſt immutatus, quanquam Calendis Romæ nō affuerim, cum ſenatus habitus eſt. Cupiebat autem Cæſar quàm maxime, ut in ſenatum uenirent, qui ante ciuile bellum optimates numerati fuerant, ut ſcilicet aliqua Reſp. uideretur eſſe, quæ re uera nulla erat. quòd cum Cicero non ueniſſet, quæſiuit ab Attico per literas, quo animo Cæſar id ferret. Atticus reſcripſit, In integro ſunt omnia. 187.

MIHI etſi Calendæ uitandæ fuerūt] Senſus eſt: Romam uenire non debui, & quia calendæ mihi uitādæ fuerunt, ne in ſenatu adeſſem; & ut primas optimatium carptiones effugerem. Verebatur enim Cicero, ne, ſi Cæſare ex Africa reuerſo ſtatim Romam ueniſſet, & in ſenatu affuiſſet, boni eum in ſermonibus uituperarent, quòd libertatis olim defenſor acerrimus, tūc in ſenatum, qui haberetur à tyranno, uenire non recuſaret. INCESSIONVM autem ἀρχέτυπα

dixit, id est, origo, & prima causa uituperationum: nã ante nihil commiserat, quo reprehendi ab optimatibus posset. Et, INCESSIONVM, proprie: nam incessere, Festus exponit, iactu uel uerbis petere. trãsfertur & ad alias res: itaq; dixit Plautus, incessere herum dolis: Salustius, incessit ambos inopia: Liuius, incessit patres timor: Idem proprie, incessere hostes iaculis. Cum autem locus hic Ciceronis ante esset corruptus, & in antiquo libro Caualcantis legeretur, nicasionum; in eo quem Vbaldinus habet, meassionum: corrigere ausi sumus, &, incessionum, scripsimus, una tantũ litera, si quis accurate conferat, immutata. sententia quidem ita commoda est, ut aptius nihil esse possit. CALENDAE, Sextilis: nam Cæsarem ex Africa reuertentem uenisse Romam VII. Cal. Sextilis, libro V. in extremo Hircius refert. ut Calendas, quibus primum senatum habuit, quas Cicero dicit sibi uitandas fuisse, Sextilis mensis intelligi uerisimile sit. Calendis autem ut senatus haberetur, uidetur in consuetudine positum fuisse. quod indicat etiam locus ille 195. Circiter Calendas affuturus uidetur. uellem, tardius. Et illud 222: Rogat magnopere, ut sim Calendis in senatu. Item 259. Maxime dolebat, me Calendis Sextilibus in senatu non fuisse. & 239. alibiq; non apud ipsum modo, sed & apud alios. CONFICIENDAE'QVE TABVLAE: tertia causa, cur Romã uenire non debuerit. conficiendæ, inquit, mihi erant tabulæ: ruri, uidelicet: nam in Vrbe propter occupationes non potuisset. His de causis, inquit, Romam uenire non debui: sed debui tamen, ut te uiderem: nihil enim

tāti est, ut à te absim. Et dixit, VT A' TE ABESSEM, pro, ut abesse deberem. Hunc locum & mendosum, & perdifficilem correctione, & interpretatione, nisi fallor, ita illustraui, ut ijs, qui hæc nostra legerint, obscurus iam esse non possit. unum mihi uideor prætermisisse, conficere tabulas quid sit: quod Pedianus declarat his uerbis: Moris fuit, unumquenque domesticam rationem sibi totius uitæ suæ per dies singulos scribere; in quo appareret, quid quisque de redditibus suis, quid de arte, fœnore, lucro'ue seposuisset quoque die, & quid itē sumptus, damni'ue fecisset. Hæc Pedianus. eadem ferè Cicero ipse in Verrem libro III. & Suetonius in Iulio, qui eum scribit seruitia politiora comparasse immenso pretio, & cuius etiam ipsum puderet sic, ut rationibus uetaret inferri.

Ex epistola V. pagina 187.

NE QVAE lacuna sit in auro] Ne uitium sit in auro, quod à Celio argentario pecunia permutanda meo nomine accepturus es. Lacuna dicitur esse in auro, cum in nūmo, qui aureus uidetur, aliquid est, quod aurum non sit: quasi enim lacuna est in eo loco, ubi aurum non est: tralatione sumpta à fundis, quos lacunæ deteriores faciūt. IN COLLYBO: in ipsa permutatione: nam agentarijs datur aliquid, cum pecunia permutatur. COLLYBVM autem Pollux exponit, pecuniæ permutationem. HVC AVRVM SI ACCEDIT: si præter detrimentum, quod in collybo patimur, etiam non bonum aurum habebimus ab argētario. HABES HEGESIAE

GENVS, QVOD VARRO LAVDAT: Hegesiæ duo fuerunt, Cyrenaicus, & Magnesius; hic orator, ille philosophus. de philosopho, in primo libro Tusculanarum quæstionum, & Laertius in Aristippo; de oratore, Strabo libro XIIII. ipse in eo libro, quẽ inscripsit Orator. quo in libro, manasse ab hoc uitium illud, scribit, in quod incidunt ij, qui numeros in oratione frequentius infringunt, atque concidunt. cuius generis sunt Varronis scripta, utpote qui Hegesiam sequeretur. quod Cicero de numeris Hegesiæ tradit, idẽ ferè Dionysius Alicarnasseus in arte. HABES HEGESIAE GENVS: Hegesiæ librum Cicero ad Atticum miserat. Vides, inquit, Hegesiæ scripta cuius generis sint. QVOD VARRO LAVDAT: sine causa, scilicet: nam uidetur hoc significare, Nunc Hegesiæ librum legens, intelligis, quàm rectè eum Varro laudet. 187.

VERVM hoc fuit; sine me?] Subaudi, te legere Tyrannionis librũ. & dixit VERVM, pro æquum, quo modo & in epistola prima libri II. LVES: correxeris. nam luere hoc in loco id ferè ualet, ut illud libro V. de finibus, Lucretia stuprum per uim oblatum uoluntaria morte luit. TVA ADMIRATIO: scripserat enim Atticus, se Tyrannionis librum cum admiratione legisse.

187.

AMO enim πάντα φιλόδημον:] Ratio, cur Attici admiratione delectatus sit. amo enim, inquit, quicunque popularium suorum studiosus est. popularis autem erat Attici Tyrannio, non quòd uterque Athenien

sis esset, (nam neque Atticus, ut Cornelius Nepos in ipsius uita scribit, ciuem se Atheniensem fieri passus est, cum Athenienses uellent; & Tyrannio erat Amisenus, ut Suidas tradit) sed quòd uterque Athenis uixerat. Eadem ratione in epistola primi libri X. Solonem Attici popularem appellat: & infert, eũdem Solonem se putare popularem suum fore: non quòd in Atheniẽsium ciuitatem Cicero ascribi uellet, sed quia ciuili bello inter Cæsarem & Pompeium exorto, ne alterutrius partis esset, migrare Athenas, ibiq; habitare cogitaret. Alibi popularis ualet eiusdem ciuitatis, ut libro II. Academicarum quæstionum, Thales hoc Anaximandro populari & sodali suo non persuasit. uterque enim Milesius, auctore Laertio. TENVEM θεωρίαν: Tyrannionis considerationem in re tenui; quam tu, eius librum legens, admiratus es.

187:

REFERTVR ad τέλος?] Quid affert ad summam rerum acuta ista, ut scribis, et grauis θεωρία? quasi dicat: ut acuta, & grauis sit, quemadmodum tu scribis, Tyrannionis ista θεωρία, tamen in re uersatur minime necessaria. quãquam enim Cicero librum illum nõ legisset, ὑπόθεσιν tamen & argumentum nõ ignorabat. ET PRO ISTO ASSO SOLE: rectius AT, quàm ET, meo iudicio: respõdet ad alteram partẽ epistolæ ab Attico acceptæ. ASSO SOLE: scripserat Atticus, se, cum domum Ciceronis, quæ erat in Palatio, uenisset, in sole per pratulum, quod domu adiacebat, satis superq; inambulasse. Respondet Cicero per iocum. Domi meæ dum fuisti, præter siccũ

ſolem nihil habuiſti : at ego à te nitidum, unctumq; ſolem repetam : id eſt, cum ad te domum ueniam, non ſo le tantum contentus ero, non mihi idem, quod tibi, ſatis erit, in ſole inambulare; ſed cœnam etiam cum ſole exigam. Solem aſſum uocat, quem cœna non ſequatur, quaſi ſine ſucco, ut obſonia ſunt aſſa : nitidum autem, & unctum, qui cum cœna ſit. MISSVS AD TE : cum tui nominis inſcriptione : quemadmodum & Cicero Oratorem ad M. Brutum miſit.

Ex epiſtola VI. pagina 187:

TANTVM ne eſt ab re tua otij tibi,] Hoc totum è Terentij Heautontimorumeno ſumpſit. nam in prima ſcena primi actus ſic loquitur Menedemus : Chreme, tantum ne eſt ab re tua otij tibi, aliena ut cures, eaq; , nihil quæ ad te attinent? ORATOREM : librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero miſit: cuius inſcriptio eſt, Orator: itaq; etiã in epiſtola ad Leptã, Oratorem, inquit, meum tantopere à te probari, uehementer gaudeo. MACTE: uox, qua recte facientes laudamus ſimul, et hortamur: ut exempla declarant. ueteres ea, & abſolute, & cum nominibus uſi ſunt. unde illud in extrema epiſtola li-
» bri XV. Seruulos dicere diebãt, agripetas eiectos à Bu-
» throtijs. macte. Tuſculanarum autem quæſtionum lib.
» I. Macte uirtute : ego enim ipſe cum eodem ipſo non
» inuitus errauerim. & Virgilius, Macte puer uirtute
» noua, ſic itur ad aſtra. Plautus autem in Milite, Macte, dixit, pro ualde. GRATVM: quod Oratorẽ meum legas.

187:

NON *modo in libris tuis, ſed etiam in aliorum*] *Nam Orator deſcribebatur à pluribus, eiusq́; exempla erant non modo apud Atticum, ſed etiam apud alios.* ARISTOPHANEM REPOSVERIS PRO EVPOLI: *perſpicuũ eſt, in Oratore ſubin-*
» *telligi: in quo hæc de Pericle: Si tenui genere uteretur,*
» *nunquam ab Ariſtophane poeta fulgurare, tonare, per-*
» *miſcere Græciam dictus eſſet. Ariſtophanis autem græ-*
ca uerba Plin. in epiſtola quadã recitat, ἤστραπτ᾽, ἐβρόν-
» τα, ξυνεκύκα τὴν ἑλλάδα. *quod Cicero cum Eupoli pri-*
» *mum tribuiſſet, poſtea correxit, Ariſtophane repoſito.*

187:

QVAESO *illud tuum*] *Atticus Cæſarẽ de re Buthrotia cum rogaret, Quæſo, ſæpius iterabat. quod uerbum Cæſar quodam modo irridens, Attico ſe facturum omnia promiſit; Buthrotiosq́;, quorum agrum, ut diuideretur, proſcripſerat, decreto poſtea liberauit. hac de re in ſequentibus libris, ſed planiſſime in decimo ſexto, in extremo.* 187:

» TANDIV] *Febri laborare. ſupra, De Atticæ*
» *febricula ſcilicet ualde dolui, 186. & infra 189. 190:*

Ex epiſtola VII. *pagina 187:*

QVAE *deſideras*] *Vt ad te ſcribam.* CODICILLIS: *codicillos & literas multi, ut uideo, indifferenter accipiunt. ego aliter ſentio. nam codicilli tabellæ ceratæ erant, in quibus aliquid ſtylo aut breuiter, aut feſtinanter ſcriptum fuerat. itaq́; ijs commodiſſime ueteres utebantur, cum ſcribere in codicillis poſ-*

sent uel in cœna, uel in curia, uel in uia, uel ubicunque libuisset: charta autem non item, in qua scribere sine atramento & calamo non poterant. neque unquam in codicillis quidquam esse scriptum reperietur, nisi cũ aut breuiter, aut raptim scribendum esset. Quare literæ erãt, quæ in charta scriptæ fuerant: codicilli, tabulæ ceratæ, in quibus aliquid uel breuitatis, uel festinationis causa exarabatur. EROTI: hic Ciceronis res domesticas administrabat. 204:

187:

IN ijs] Non in codicillis, sed in ijs, quæ non rogatus à te, scripsi: refertur enim ad proximum illud, Sed etiam plura, quàm quæris. COGITATIONIS: nam te monente cogitare cœpi, quam uitam Cicero meus, quoniam quidem adolescens iam esset, ordiri deberet. QVID DIFFERO? quid ego hanc moram interpono, ut ex eo scisciteris? ipse tibi nũc narrabo. Deinde narrare incipit. Exposui, te de mandato meo ei detulisse, ecquid uellet, ecquid requireret. uelle (subaudi, quòd tibi hæc respondisset) Hispaniam, requirere liberalitatem: id est, uelle Cæsarem in Hispaniam sequi contra Pompeij filios: requirere, ut ego ei pecuniam liberalius suppeditarem.

188.

FLAMEN Lentulus] Hic est L. Lentulus Niger, flamen Martialis, quem cum uniuerso Pontificum collegio Ciceronis domum à P. Clodio consecratam, religione liberasse, legimus in oratione de Aruspicum respõsis 246. De eodẽ & de filio Pedianus ubi, Pro M. Scauro interpretatur, in extremo: item Cicero in epistola pe

in ultima II. libri. sensus est: De liberalitate dixi me daturum, quantum filio suo Publius, quantum suo Lentulus dare solitus esset.

88.

QVOD tibi,] Quod tibi attuli, cum ad me retulisses filium in Hispaniam ire uelle. HAEC ARMA RELIQVISSEMVS? hæc, Pompeiana. CONTRARIA: subintellige, sequi. & contraria, id est Cæsaris. FRATRE: Quinto Cicerone filio, qui familiarior & gratiosior esset apud Cæsarem, utpote qui Lupercus in gratiam illius fuisset. nam Marcus filius nullo adhuc beneficio Cæsaris gratiam quæsierat, ac ne satis quidem illi notus per ætatem esse potuerat. Quintum auté filium cum Cæsare in Hispania fuisse, infra ostenditur 199: ubi eum Cicero impurum cognatum appellat.

188.

VELIM magis &c.] Volo, ut potius pecuniã à me, quantum uult sumat, quàm in Hispaniam eat. & dicit, SVA LIBERTATE, quia si Marcus Cicero in Hispaniam iuisset, cum id patri sciret non placere, nimirum liberius agere uisus esset.

188.

PERMISI] Vt in Hispaniam iret, si omnino ita constituisset. MAGNA RES: permittere filio, ut in Hispaniam eat contra Pompeij liberos. SIMPLEX EST MANERE: ILLVD ANCEPS: manere tutum est, & sine periculo. ire in Hispaniam, anceps: possumus enim aliquam in difficultatem incurrere: nam primum dedecus uidetur

esse, filium pati pro tyranno pugnare. deinde hoc cogitandum est; si casus tulerit, ut Pompeiani uincãt, quid nobis futurum sit, qui filio permiserimus, ut contra eos pro Cæsare dimicaret.

188.

DE Balbo &c.] Sic accipio. Dolabella, cũ Tulliolam dimisisset, Ciceroni dotem debebat. eam tamen non numerabat, fretus gratia Cæsaris, cuius partes in ciuili contentione secutus erat. Cogitabat igitur Cicero hac de re loqui cum Balbo, Cæsaris amicissimo. nam
" & infra, De dote, inquit, tanto magis perpurga. Bal-
" bi regia conditio est delegãdi. EGO TAMEN TRIDVVM: hic manebo. Et dictio TAMEN uenuste posita pro certe: qua desiderium rusticandi declaratur. ut hoc dicat: cum primum Balbus redierit, Romam me conferam: sin ille tardius, ego, quod optaui, tamen assequar, ut hic triduum etiam manere possim. Non licet autem quarundam dictionum occultam uim γεωμετρικῶς ostendere: sed ingenio paulo acutiore qui sunt, facile, quod significabimus, intelligẽt: cæteris satisfacere neque semper possumus, etiam si uelimus; neque, si possimus, semper uelle debemus.

188.

DOLABELLA etiã mecum] Mansit. Tantum, inquit, abest, ut se à me abalienatum ostenderit, ut etiam hic mecum manserit. Verebatur autem Cicero, ne Dolabella, qui Tulliolã repudiasset, sibi quoque esset infensior. unde illud in epistola ad Volumnium:
" Dolabellam, quem ego perspicio & iudico cupidissimũ
" esse, atque amantissimum mei, cohortare, & confirma,

& redde plane meum. Non dum autem, cum hanc epistolam, & cum illa ad Volumnium Cicero scripsit, Tulliola perierat.

Ex epistola VIII. pagina 188.

MVLTIS res placet.] Apparet, inter hanc epistolam & superiorem multas desiderari: nam superior ante cœptum Hispaniense bellum, hæc autem post confectum scripta est, cum Cæsar uictor ex eo bello reuertés, ad Vrbem iam appropinquaret. Ac ne hoc quidem obscurum est, quasdá ex sequentibus huic esse præponendas, ut earum argumenta cósiderantibus patebit. RES PLACET, non ut in Hispaniam ad bellum, quod, ut dixi, confectum iam erat; sed ut Athenas literarum causa proficiscatur. hoc enim Cicero significat, misitq; paulo post filium Athenas cum L. Mótano. COMES EST IDONEVS: Montanus, subintellige: quem cum filio Athenas mittere constituerat: de quo his uerbis 203: L. Tullium Montanum
" nosti, qui cum Cicerone profectus est. et 231: 232. 261. 188.

ANTE uideamus:] Ante quàm Ciceronem Athenas mittamus, uidendum est quo modo prima pensio Cæsari soluatur: dies enim, quo primæ pensionis solutionem promisimus, adest. ET ILLE CVRRIT: id est & Cæsar cum celeritate reuertit: (reuertebat autem ex Hispaniensi bello) itaq; de solutione cogitandum. Hanc autem pecuniam iam ante ciuile bellum Cicero debuerat: quod ipse declarat: in extrema tertia epistola libri VII. neque Cæsar il-

lius

lius nominis exactioni maioribus curis impeditus operam dare potuerat. ſed deuicto Pompeio, cum Romam reuertiſſet, Ciceroni conceſſit, ut aliquot penſionibus ſolueret, quo commodius ſcilicet poſſet ſoluere. Cum igitur filio Athenas eunti pecuniam Cicero dare uellet, prius, inquit, de prima penſione ſoluenda cogitemus.

188.

QVID referat Celer egiſſe Cæſarem cũ candidatis,] Celer hic, non eſt Q. Metellus Celer, qui cum L. Afranio Conſul fuit: nam is Marcellino, Philippo Conſulibus perierat: ſed alius, cuius nomen minus illuſtre fuit. CAESAREM, ex Hiſpania, Pompeianis tertio bello uictis, reuertentẽ. CANDIDATIS, qui obuiam ierant, ut ab eo magiſtratus peterent.

188.

VTRVM ipſe in fœnicularium, an in cãpum Martium cogitet.] Vtrum Celer uelit & ipſe magiſtratum petere. nam magiſtratus in campo Martio petebantur. Et quoniam populus, qui honores dare ſolitus eſſet, poteſtatem eiuſmodi nullam habebat, Cæſare ex ipſius libidine cuncta adminiſtrante: ideo cum irriſione & contemptu fœnicularium campum appellat, quòd Martius ille cãpus, in quo populus poteſtatem habuerat, nullus iam eſſe uideatur. NVNQVID NECESSE SIT: ut ſcilicet ea, quæ Cæſar aget, uidear probare, cum interſim; nam omnino, inquit, uenturus ſum, ut Piliæ roganti ſatisfaciam: ſed nunquid maturandum ſit comitiorum cauſa, ſcribas ad me uelim.

Ex epistola IX. pag. 188.

HIC] In Antiati. NI ESSET EA CAVSA, QVAM TIBI SVPERIORIBVS LITERIS SCRIPSI: quæ hæc est causa, cur Cicero minus libéter rusticaretur? nimirum hæc, quòd sine Attico esse non poterat. nam hoc est in ijs literis, quas ipse dicit proxime se misisse: quæ tamen ordine confuso infra leguntur, hoc initio, Te tuis negotijs &c. cum enim in illis literis de Philippi aduentu, in his auté de interpellatione scribat: dubium non est, quin illas Cicero superiores appellet, cum uerisimile sit, prius eas fuisse scriptas, quibus aduentus significatur, quàm has, quibus interpellatio.

188.

AMVNTAE filius] Philippus: cuius interpellationem superioribus in literis scribit se timere. superiores appello, quæ infra sunt, hoc principio, Te tuis negotijs. quas ij, qui descripserunt, per negligentiam, aut certe per imperitiam alieno loco posuerunt de suo deiectas. Sed quæritur, cum in ijs literis aperte Philippũ nominet, cur̃ hic circuitione uti uoluerit, ut potius, Amyntæ filius, diceret, quàm Philippus. Respondeo, Ciceronem, cum de Philippi loquacitate uellet scribere, uerentem, ne id emanaret, si forte in alienas manus eæ literæ deuenissent, duobus modis rem obscurasse: primũ, cum, Amyntæ filius, dixit, Philippum designans: (nam Amyntæ filius fuerat Philippus Alexandri Magni pater) deinde, cum loquacitatem græcis uerbis ostendit: ὁ ἀπεραντολογίαν ἀνοὺς, id est, infinitam loquacitatem

dans, uel, qui ſolet eſſe loquaciſſimus. offendere autem Cicero L. Martium Philippum ſine malo non potuiſſet, quòd Philippus apud Cæſarem affinitatis coniunctione multum poterat: Acciam enim, Cæſaris ſororis filiam, Octauij, qui Auguſtus poſtea cognominatus eſt, matrẽ, in matrimonium duxerat. Appianus libro III. Plutarchus in Cicerone, Suetonius.

188.

CAETERA] Præter ſolitudinẽ: de cuius iucũditate iam dixit. Quod ſequitur, corrigo ſic, & interpũgo, coniecturam ſecutus: Noli putare amabiliora fieri poſſe, uilla, litore, proſpectu maris. HIS REBVS OMNIBVS: quas hic habemus. cum enim ea perſequi longum eſſet, quibus in Antiati delectaretur; tribus uerbis, HIS REBVS OMNIBVS, complexus eſt. NEC ERAT QVOD SCRIBEREM: præter hæc, quæ digna longioribus literis non ſunt.

Ex epiſtola X. pagina 188:

DE Athamante.] Attici ſeruo, qui perierat.

188:

ALEXIM uero curemus,] Aegrotantem. Et hic Attici ſeruus erat, à manu, ut legitur pagina 100. & 263: SI QVID HABET COLLIS ἐπιδήμιον, AD ME CVM TESTAMENTO TRANSFERAMVS: collis Quirinalis, in quo tua domus eſt, ſi quid habet ἐπιδήμιον, id eſt, ſi cœlo utitur inclementiore, ut in eo morbi craſſentur epidemici: (hoc enim timendum erat, cum eodem tem

pore & Athamas periisset, & Alexis ægrotaret) transferamus Alexim domum meã in Palatium. CVM TESTAMENTO: hic sine dubio mendum est, & fortasse legendum, CVM THALLVMETO, Alexis ægrotantis custode, aut, ipso quoque ægrotante. THALLVMETVS autem Attici seruus & ipse erat: quod indicat illud pagina 74: Meos cum Thallumeto nostro peruolutas libros.

Ex epistola XI. pagina 188:

QVAE ad nos magis pertinent,] Nam illa, quæ humanitus accidunt, quoniam uitari nulla ratione possunt, non uidentur esse curanda. Quid autem agamus de senatu, id est, quod cõsilium capiamus de dicenda in senatu sententia, (nam Romam iturus erat, ut extrema epistolæ pars ostendit) hoc uero curandum est. nam si ad Cæsaris uoluntatem loquemur, boni uituperabũt: si ex utilitate Reipublicæ, Cæsar offendetur. NEC TAMEN MVLTO: ut enim diligenter consideremus, quid agamus de senatu: nihil tamen proficimus: siquidem omnino resp. iacebit. quod cum ita sit, hoc ipsum de dicenda in senatu sententia non multo magis ad nos pertinet, quàm communis omnium interitus, quem certum & immutabilem scimus esse, ut de eo cogitare non debeamus. nam illud, QVAE AD NOS MAGIS PERTINENT, ualet hoc, quæ magis curanda nobis sunt, aut de quibus magis cogitare debemus. 188:

POSTHVMIAM Sulpitij] Subintellige, uxorem: nam ueteres sic loquebantur, ut dicerent, Te-

rentia Ciceronis, Posthumia Sulpitij, Mutia Pompeij, et huiusmodi, uxor subaudientes. Posthumiam autem Seruij Sulpitij, iurisc͠osultorum peritissimi, coniugẽ fuisse, patet ex libro IIII. epistolarum, ad Sulpitium. DOMVM AD SE VENISSE: hoc tempore cum Terentiam iam dimisisset, de ducenda uxore Cicero cogitabat. huius rei causa Posthumia uenerat, ut cum Cesonio loqueretur. Eodem spectant ea, quæ sequuntur. duxit autem postea Publiliam quandam: quã et ipsam deinde, quòd Tulliolæ morte lætari uideretur, dimisit. auctor Plutarchus in Cicerone.

189.

COMMOTIVNCVLIS συμπάσχω.] Commotiunculis idem significauit, quod epistola penultima libri X. cum dixit, à nouis tentationibus ualetudinem confirmatam. nam tentationes & commotiunculæ non morbi sunt, sed morborum initia. Commotiunculis autem Atticæ: quæ non plane in morbũ, sed in febriculam inciderat. supra 185: συμπάσχω: æque afficior, atque illa. unde illud 62. Valde gratum, si Eutychides cognoscet suã illam in meo dolore συμπάθειαν mihi non obscuram fuisse.

Ex epistola XII. pagina 188:

DE dote,] Quam nobis Dolabellã reddere oportet, cum Tulliolam filiã nostram dimiserit. TANTO MAGIS PERPVRGA: quo difficilius est, tanto magis perpurga. nam sequitur, Turpe est rem impeditam iacere. PERPVRGA, explica, confice. Hac de re 235: 237. 238: 246: 263:

BALBI &c. perpurga, inquit, de dote: facile potes, quoniam Balbus, amicissimus tuus, omnia uidetur posse; ut quasi rex sit, qui potestatem habeat delegandi. Nam cum Balbus, cui Cæsar ciuitatis & Reip. curam crediderat, non omnia ipse administraret, sed illius dignitatis atque oneris partem transferret in quos uellet: (hoc enim significat delegare) nimirum hæc regia conditio uidebatur.

188:

INSVLA Arpinas] Insulā hanc in Arpinati Fibrenus amnis efficit. de qua libro II. de legibus, his
» uerbis: Sed uentum in insulam est. hac uero nihil est
» amœnius. etenim hoc quasi rostro finditur Fibrenus,
» & diuisus æqualiter in duas partes latera hæc alluit,
» rapideq; dilapsus cito in unum confluit, & tantum cō-
» plectitur quod satis sit modicæ palestræ loci. quo effecto,
» præcipitat in Lirem; et, quasi in familiam patritiam ue
» nerit, amittit nomen obscurius. HABERE POTEST GERMANAM ἀποθέωσιν: potest uideri locus ad consecrandam Tulliolam aptissimus: sed quia ἐκγόνιμος est, id est infrequens, (Cicero autem celebri loco extruere fanum defunctæ filiæ uolebat) hortos malo: in quibus non ea solitudo, quæ in insula. Horti autem erant circa Romam plurimi, sed transtyberini propter fluminis uicinitatem celebriores: itaque hos
» maxime uoluisset Cicero: unde illud 191: Cogito inter-
» dum trans Tyberim hortos aliquos parare: nihil uideo,
» quod tam celebre esse possit. & 194. GERMANAM, ueram: ut alibi.

188:

DE Epicuro, ut uoles.] Pro Epicuro loquẽtes inducam quos uoles, in libris ſcilicet de finibus, quos, ut ſupra diximus, hoc tempore ſcribebat. induxit autem L. Torquatum, qui Epicuri ſectam ſequebatur, Attici amiciſſimum. ETSI μεθαρμόζομαι &c. Græci uerbi uim latino uerbo non licet exprimere: ſed ſententiam tamen oſtẽdemus. De Epicuro, inquit, ut uoles: etſi poſthac non eos, qui uiuunt, (nam hoc inuidioſum eſt, cum omnibus ſatisfacere non poſſim, qui meos in libros induci uellent) ſed antiquos, id eſt eos, qui perierunt, inducam loquentes: quod inuidioſum non erit. fecerat autem hoc in libris de Oratore, in Catone, & Lælio. μεθαρμόζομαι, commuto, ad alias perſonas transfero. REQVIRANT: cupiant loquendi partes in meis libris.

189.

COMMOVET me Attica.] Quia non cõualeſcit: ſed Cratero tamen medico aſſentior, qui uetat nos de ea quidquam grauius timere. unde illud 189:
» De Attica doleo, credo tamen Cratero. Piliam angi ue
» tabat.

189.

BRVTI literæ] Quibus Ciceronem in morte filiæ conſolatus eſt. infra de iiſdem Bruti literis. Prudenter, inquit, ſcriptæ, ſed nihil quod me adiuuarent. Hic eſt M. Brutus, qui poſtea Cæſarem facta coniuratione interfecit. ATTVLERVNT: dolorem augentes commemoratione miſeriarum mearum. unde illud 124. Augemus dolorem retractando. NON REPVGNANTE: paulo poſt tamen repugnare cœpit: ut ipſe declarat his uerbis: Repugno quoad

possum, sed adhuc pares non sumus. Initio enim uictus magnitudine doloris, succubuit: deinde cum iam & dies & ratio ipsa adiuuaret, tentare cœpit, num resistere mœrori, & contra fletum pugnare posset. Hæc, quæ ad interpretationem minus pertinent, superuacanea fortasse uidebuntur: sed aliena non sunt: nam eò spectant, ne quis miretur, cur eadem de re non eodem modo Cicero scripserit.

189.

SE *molestum omnino non futurum.*] Vt Romã irem ad cœnam Auguralem, quam ipse parat in Augurum collegium cooptatus. Qui enim Augures fiebãt, collegis cœnam dabãt, ut libro X. cap. XX. Plinius in-
» dicat his uerbis: Pauonem cibi gratia primus occidit
» Hortensius, adiiciali cœna sacerdotii. Ciceronem autẽ Augurem fuisse, ex ipsius libris notissimum est.

189.

VT *excuser morbi causa in dies singulos.*] Hoc dicit, quia omnes Augures honoris causa ad illam cœnã ire cogebantur, præter eos, qui morbo se iurarent impediri. IN DIES SINGVLOS: apparet, nouos Augures eas cœnas non uno die, sed pluribus dare
» solitos esse: nam & infra, Apud Apuleium, quoniam
» in perpetuum non placet, in dies ut excuser, uidebis. IN DIES igitur singulos, quibus Apuleius collegis cœnam dabit. LAENAS HOC RECEPERAT: notum est, Lænates ex gente Popilia fuisse. LAENAS, unus ex Augurum collegio. RECEPERAT, se curaturum ut apud Apuleium excusarer. Idem in epistola, quæ proxime sequitur.

PRENDE: *ut cum Lænate me apud Apuleium excusent. necesse enim erat, ut Augur, qui noui Auguris ad cœnam ire nollet, tres è collegio reperiret, quorum iureiurando apud eum Augurem, qui cœnam dabat, excusaretur. itaque in epistola, quæ sequitur, Septimium, inquit, uide, & Lænatem, & Statilium: tribus enim opus est.* IVRATVRVM: *me non ualere, & propter morbum ad Apuleij cœnas ire non posse.* QVEM ROGARIS: *locus neque à sensu obscurus, neque à locutione corruptus: sed quiddam est, cur magis placeat,* QVEMQVEM ROGARIS: *præsertim cũ et in epistola sequenti eadẽ de re eandem figuram usurpans ita scripserit, Quemcunque appellaris, nemo negabit.* PERPETVVM MORBVM IVRABO: *ut excuser nõ in dies singulos, sed in perpetuum, id est in omnes dies, quibus cœnæ dabuntur. Infra, Quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, uidebis.* MALO ID LEGE VIDERI FACERE, QVÀM DOLORE: *ut homines, inquit, nõ propter dolorẽ amissæ filiæ, sed propter inualetudinẽ cõuiuijs me carere suspicentur, perpetuũ morbũ iurabo. Nã si absque iureiurando, amicorum gratia impetrasset Cicero, ut Auguralibus cœnis abstinere posset: incertum fuisset, utrum id morbi causa faceret, an doloris. morbum autem celare uolebat: itaque de morbo iurando cogitabat.*

189.

APELLES:] *De pecunia, quam nobis debet.*

191. 191: DOLORIS MEI: *propter Tulliolam defunctam.*

Ex epistola XIII. pagina. 189.

QVEMCVNQVE appellaris,] Supra dixit Prende. NEMO NEGABIT: omnes iurabunt me non ualere. TOTVM: se esse sine aliis effecturum, ut apud Apuleium morbi causa excusarer. TOTVM, negotium.

189.

IVNIO] Iunius Atticum appellauerat, quasi Ciceronis procuratorem, Ciceronem sibi debere dicens, quòd pro Cornificio spopondisset. Cicero sponsionis tẽpus non recordatur, & ait Cornificium ipsum soluere posse. PRO PATRE, AN NE PRO FILIO: nam utrique Cicero coniunctus amicitia fuerat. unde illud in epistola ad Cornificiũ, libro XII.
" Quòd societatem Reip. conseruandæ tibi mecum, à pa-
" tre acceptam, renouas; gratum est. Nũc autem, cum nominat Cornificium; non patrem intelligit, sed filium: nam pater iã ante perierat. PROCVRATORES CORNIFICII: nam Cornificius aberat, Syriæ præpositus à Cæsare. cognoscitur ex Ciceronis epistolis ad ipsum, & ex historicis antiquis. APVLEIVM: alius hic est ab eo, de quo supra. PRAEDIATOREM: qui prædiorum & prædum iura nouit. VIDEBIS: rogabis: procuratores, ut ipsi soluant: Apuleium, ut aliquam nobis ostendat solutionis effugiendæ uiam.

189:

HOC mœrore] Quem ex interitu filiæ capiebat. LIBRVM: de consolatione ad se ipsum. cu-

ius libri meminit Tertullianus. IMPEDIOR: ne lacrymis & mœrori me tradam. AD OMNIA'QVE NITOR: omnia tento: ſed uerbũ nitor ἐνεργειακώτερον eſt: nitimur enim cum labore, & difficultate. QVANQVAM IPSVM DOLEO: cupio, inquit, tecum eſſe: quod ipſum tamen doleo: non enim eũ me, quem ſoles, uidebis. ILLA, QVAE AMABAS: hilaritas, & ſuauitas illa noſtra.

189:

QVO'D me adiuuarent.] Quòd mœrorem meum, ex obitu filiæ ſuſceptum, leuarent. 189. ADESSET: nam erat in Gallia Ciſalpina, miſſus à Cæſare, ut eam prouinciam adminiſtraret. hoc in epiſtola ad Torquatum, Oratore 200. & in hiſtoricis.

189:

PANSA quando.] Roma proficiſcatur, in Galliam iturus, ut Bruto ſuccedat. cum enim ſcierimus, Panſa quando proficiſcatur; ex ratione dierum ſcire itẽ poterimus, quando Brutus hic futurus ſit. hoc apertius infra his uerbis: Panſa ſi hodie, ut putabas, profe
» ctus eſt, poſthac iam incipito ſcribere ad me, de Bruti
» aduentu quid expectes, id eſt quos ad dies. id, ſi ſcies
» ubi iam ſit, coniectura aſſequere. Et 195. De Bruto,
» inquit, ſi quid habebis: ſcire enim iam puto, ubi Pan=
» ſam expectet: ſi, ut conſuetudo eſt, in prima prouincia,
» circiter Calendas affuturus uidetur.

189:

DE Attica &c.] Atticam, Attici & Piliæ filiã, Craterus medicus ægrotantem curabat. hoc & ſupra, 189.

Ex epistola XIIII. pagina 189:

PRO *omnibus*] *Nam supra dixit, Prende Septimium, & Statilium. nunc, tu, inquit, hoc oneris pro omnibus suscipe, ut me apud Apuleium excuses.* IN PERPETVVM NON PLACET: *non placet tibi, ut in uniuersum tempus, quo cœnæ dabuntur, apud Apuleium semel excusemur, sed ut in dies singulos.* FLETVS: *ex interitu Tulliolæ.*

190.

RESCRIBAM.] *Ad eas literas, quas ex Gallia consolatorias ad me misit.*

Ex epistola XV. pagina 190.

NVNC *tamen ipsum*] *Hanc figuram & supra*
„ *usurpauit libro* VII. 101: *Nunc, inquit, ipsum nõ*
„ *dubitabo rem tantam abijcere . & libro* VIII. 123:
„ *Quid, nunc ipsum unde se recipienti, quid agenti, quid*
„ *acturo ? & infra* 200: *Nunc ipsum ea lego &c.*
TVAE DOMVI: *Romæ scilicet.* NEC MEAE POTERAM: *cum eum locum aspicere non possim, ubi Tulliola perijt.* IDEM: *tuorum negotiorum cura.* 190.

PHILIPPVS] *Vide quæ diximus ad illud, quod supra est* 188. *Amyntæ filius.*

Ex epistola XVI. pagina 190.

LATERENSI, *Lænate &c.*] *Ciceronis in Auguratu collegis.* REDDENDAS CV-
„ RES: *à te conscriptas, ut supra* 172. *Tu uelim, si qui*

» erunt, ad quos aliquid ſcribendum à me exiſtimes, ipſe
» conficias. & 172 : 175. itemq; alijs in locis.

190.

REVS] Is, pro quo ſpopŏdi. hoc enim reus quã-doque ſignificat. LIBERALIS TAMEN etc. quanquam, inquit, timendum non eſt, ut pro hac ſponſione ſoluamus, ſiquidem et Cornificius ipſe, pro quo dicor ſpopondiſſe, locuples eſt, & Apuleius prædiator homo minime fraudolentus, qui nobis & facile, & ſine dolo ſponſionum iura oſtendet; in quibus eſt, ut, cũ reus locuples ſit, ſponſores ne appellentur : tamen ex eorum tabulis, qui mecum pro Cornificio dicuntur ſpopondiſſe, uelim cognoſcas an ſpoponderim. POTEST TAMEN VIDERI: cognoſci, ex conſponſorũ tabulis. SCIRE CERTVM VELIM: nũ ſpoponderim. APPELLES PROCVRATORES: uide, quid procuratores Cornificij dicant. 190 : 191: QVID AD ME? doloris & deſperationis ſignificatio, maxime propter interitum filiæ; qua amiſſa, nihil præterea ſibi curandum eſſe dicit. VERVNTAMEN: ſubaudi, appelles procuratores. Locutio Ciceroni familiaris 205. 229. & in epiſtola ad Tironem 266. eodemq; modo, attamen, uſurpauit, 185. 190:

PANSAE profectionem] In prouinciam: nã Bruto, ut diximus, Galliam Ciſalpinam adminiſtranti ſucceſſor erat conſtitutus. 190: 191:

190:

CVRA] Supra dixit de Atticæ ualetudine. CVRA, igitur ægrotantem.

Ex epistola XVII. pagina 190:

DVM recordationes fugio] Dum id ago, ut interitum filiæ meæ ne recorder. REFVGIO A TE ADMONENDO: non admoneo, inquit, te de fano illo, quod erigere defunctæ filiæ uolo, propterea ꝙ sine filiæ recordatione id facere nō possum: recordatio autem illa, quasi morsu quodam, dolorem efficit. non scribo igitur, ut de fano illo mecum cogites, ne in filiæ recordationem incidam.

190:

IGNOSCAS] Quòd de fano cogitem. EIVSMODI EST: id, quod cogito. Quasi dicat, siue reprehēdi debet, siue laudari, eiusmodi est; uidelicet ut omnino fanum extruatur. Tale illud, opinor, apud Terentium: Huiusmodi sum. FIERI ID OPORTERE: fanum esse faciendum ijs, quos amore coniunctos amisimus. NEQVE DE GENERE: cuius generis fanum faciam. CLVATII: placet mihi fanum ea forma, qua Cluatius descripsit. Videtur autē Cluatius hic architectus fuisse, aut certe huius generis intelligens. quod etiam infra apparet, 198. DE RE: fanum faciā, nec ne. DE LOCO NON NVNQVAM: nō dubito, cuius generis fanū faciā: non dubito, faciā, nec ne: dubito nō nunquā, ubi faciā. MONIMENTORVM: refertur ad literas, non ad ædificia. MONIMENTORVM autem ab ingenijs omnium scriptorum & græcorum & latinorū. dabo, inquit, operam, quātum in me erit, ut & ab omnium ingenijs consecretur,

& omni genere monimentorum. REFRICATVRA: dum enim filiam consecrabo, illius recordatione dolor augebitur; & uulnus ex illius interitu acceptum, quod iam sanari temporis medicina uidebatur, hac quasi refricatione recrudescet.

190:

SED iam &c.] Vt hæc consecratio refricatura uulnus sit, consecrare tamen eam deliberatum est: idq; duabus de causis: primum, quòd secus facere non possum, cum hoc iam in animo meo filiæ manibus quasi
» uouerim, atq; promiserim: (ex quo inquit 199: Hoc mi-
» hi debere uideor, neq; leuari posse, nisi soluero. Et 201:
» Ego me maiore religione, quàm quisquam fuit ullius
» uoti, obstrictum puto) deinde, quòd huius uulneris dolor non diuturnus est futurus, cum non diu futuri simus in uita. itaque exiguum hoc tempus, dum doloris sensus in me erit, non tanti apud nos debet esse, quanti illud æternum, quo scilicet ex his monumentis meæ in filiam pietatis memoria durabit.

190:

DVM illud tractabã, de quo antea scripsi ad te] Dum librum scribebam de consolatione: de quo 189: QVASI FOVEBAM DOLORES MEOS: metaphora sumpta à partibus dolore affectis: quas dum fouemus, puluinis aut sacculis adhibitis; leuatio quædam doloris uidetur esse. PHILIPPVS: 188: 190.

191.

EPISTOLAM,] Qua consolatorijs Bruti literis respondit. QVAEDAM ENIM EXPECTO: quædã enim sunt, de quibus scire cupiã.

191.

NE *frustretur*] *Ne nostram expectatioñe fallat, ne faciat contra quàm promisit, ne non soluat, quod se esse soluturum dixit*. 189. 191: VT EROS SCRIBIT: *hic rationes* Ciceronis *administrabat*. 245: 246. 247: NON INCERTVM PVTO: *non dubito, quin* Libo *nobis, ut pollicetur, pecuniam numeret*. 191.

SVLPITIO *confido & Egnatio scilicet*.] Qui *promiserunt se esse præstaturos, ut sors ne pereat. hoc est, ut uniuersa pecunia, quã* Cocceius *&* Libo *mihi debent, ne amittatur*. Vt *illa duo uerba*, FRVSTRETVR, & POLLICETVR, *non ad uniuersæ pecuniæ solutionem, sed, ut opinor, ad usuræ pensionem referantur: itemq; illud* 189. *Cocceium uelim appelles*.

191.

LABORES?] *De me apud* Apuleium *excusando, quòd ad illius augurales cœnas non eam*. 189. 189: 190. EXCVSATIO FACILIS: *nõ subscribit causam, cur sit excusatio facilis: sed eam posuit* 189: *his uerbis*: De *me excusando apud* Apuleium
» *dederam ad te pridie literas. nihil esse negotij arbitror*
» *quemcunque appellaris, nemo negabit*.

191.

ADVENTV,] *Significatur illud tempus, quo* M. Antonius Roma *profectus, ut in* Hispaniam *ad* Cæsarem *iret: deinde mutato consilio, reditu admodum celeri per* Italiam *cucurrit, & noctu* Vrbem *introiuit. cuius festinationis maxime causa fuit, quòd, cum tẽpus*

iam

iam adeſſet eius pecuniæ ſoluendæ, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeij bonis Cæſari debebat, uerebatur, ne ipſo abſente, prædes ſui uenderentur: itaq; accurrit, ut eos liberaret. Vnde illud ſecunda actione in Antonium, Ne L. Plancus prædes ſuos uenderet. Apparet igitur, & quid hæc dictio ADVENTV ſignificet; & quid illud, quod proxime ſequitur, PROPTER PRAEDES SVOS ACCVCVRISSE.

191.

NEQVE iſta quidem curo.] Infra idem iterat non iiſdem uerbis: Te, inquit, ſcire uolo, me neque iſto nuncio eſſe perturbatum, nec iã ullo perturbatum iri. & paulo poſt item alijs uerbis eandem rem: Non dum uideris perſpicere, quàm me nec Antonius cõmouerit, nec quidquam iam eiuſmodi poſſit commouere. NEQVE ISTA QVIDEM CVRO: his de rebus non laboro. Et hoc dicit, quia, cum Antonius per Italiam cucurriſſet, & noctu Vrbem introiſſet; homines, ſubito & inopinato aduentu, tanquam re inexpectata, & noua, ſuſpenſi, non ſine metu cauſam quærebant. deinde, ut Cicero opinabatur, propter prædes ſuos eum ueniſſe cognitum eſt. Philippica ſecunda, 175.

191.

QVOD ſcribis &c.] Querebatur Terentia, ſe à Cicerone non eſſe adhibitam ad obſignandum teſtamentum, cum ille neſcio quos adhibuiſſet. 191: 192. ISTHAEC: huiuſmodi res. quaſi dicat, maximarum rerum iacturam paſſus, de paruis iam non laboro, ut de obſignatione teſtamẽti. PARVAE CVRAE, AVT NOVAE: paruæ: parua enim cu-

ra me afficere non poteſt, cũ in maxima uerſer. NOVAE, auget: nam non ſolum, inquit, paruæ curæ nihil eſt loci, ſed omnino nouæ.

191.

QVID ſimile?] Senſus eſt: Queritur Terentia, primum quòd ad obſignandum meum teſtamentum ipſam non adhibuerim: deinde, quòd eos adhibuerim, quos illa ad ſuum obſignandum non adhibuerat. Quid ſimile, inquit? illa cum ſciri nollet, quid in teſtamento eſſet; ad obſignandum eos non adhibuit, quos, niſi ſciſſent quid eſſet, quæſituros exiſtimauit: idq; erat argumento, aliquid in eo Terentiam ſcripſiſſe, quod Ciceronis è re minus eſſet. ego autem illos ipſos adhibui; propterea quòd non fuit mihi timendum, quod illa timuit, ut ij, qui ad obſignandum adeſſent, quid eſſet in teſtamento quærerent: quid enim ad me, ſi teſtamenti ratio nota illis ſit? quaſi dicat: nihil in meo teſtamento ſcripſi, quod celatum magnopere uelim: cum illa ualde uideatur uelle celatum eſſe id, quod ſcripſit in ſuo; quippe quæ ad obſignandum eos non adhibuit, quos exiſtimauit quæſituros, niſi ſciſſent, quid ineſſet. ex quo fit, ut ego potius queri de illa debeam, & ſuſpicari, ne quid in teſtamento ſcripſerit contra uoluntatem meam, cum in occultanda ſcripti ſententia maiorem, quàm ego, diligentiã adhibuerit. 191.

DE nepote] Locus mihi obſcurus, & fortaſſe deprauatus. 191.

NON aduocaui] Ipſam. TVM: cum teſtamentum obſignare uellem.

191:

DE tuis aliquos] Miror, cur dicat, aliquos: cum certum obsignatorum numerum lex constitueret. unde illud ex edicto Verris, libro IIII. Si de hæreditate ambigitur; & tabulæ testamenti obsignatæ nō minus multis signis, quàm è lege oporteat, ad me proferentur: secundum tabulas testamenti potissimum hæreditatem dabo. IUSSERAM: mandaram tibi, ut de domesticis tuis aliquos adduceres ad meum testamentum obsignandum. INDE EST NATUM, UT AD PUBLIUM: uult ostēdere casu esse factum, ut Silium & Publium ad obsignandum testamētum adhibuerit. NECESSE NEUTRUM FUIT: quid enim ad me, utrum Silius & Publius, an alij ad obsignandū adhiberētur? NEUTRUM, neque ut ad Silium, neque ut ad Publium mitteretur.

191:

HOC tu tractabis] HOC, de testamenti obsignatoribus. TRACTABIS, cum Terentia, ne iniquius ferat, quòd eā non aduocauerim ad obsignandum.

Ex epistola XVIII. pagina 191:

HIC] Asturæ. 200: IN EUNDA NOBIS RATIO &c. possum quidem, inquit, fanum hic facere: sed illud spectandum nobis est, ut id, quod faciemus, apud posteros habeat religionem. quod fortasse non assequerer, si in hac solitudine fanum fieret. faciundum igitur est loco celebri, ut in hortis transtyberinis: quod enim in celebritate erit, posteri tuebuntur;

quod in ſolitudine, contemnent. IN OMNI MVTATIONE DOMINORVM: apud omnes poſteros, apud omnes meorum bonorum poſſeſſores. MVTATIONE DOMINORVM, nam dominus mutatur, cum is, qui poſſedit, alicui ſua bona uel moriens teſtamento legat, uel uiuens uendit. DOMINORVM igitur, id eſt omnium, quicunque olim mea prædia uel hæreditate, uel emptione poſſidebunt. Hoc enim Cicero laborabat in primis, ut fanum illud etiã poſteris in honore eſſet. itaq; 198: Sepulcri, inquit, ſimilitudinem poteram effugere, ſi in uilla facerem: ſed commutationes dominorum reformido. in agro ubicunque fecero, mihi uideor aſſequi poſſe, ut poſteritas habeat religionem. Verebatur autem, ne, ſi fanum faceret in uilla, poſteri ex fano rurſus uillam facerent, ubi habitare poſſent. QVASI CONSECRATVM: tanquam templum aliquod publice conſecratum. non enim Cicero Tulliolam erecto tẽplo conſecrare poterat, niſi collegium Pontificum adhiberetur. quod porrò non ſolebat adhiberi, niſi ad eos conſecrandos, quos publice populus in deorum numerũ referri uellet. itaq; Cicero fanum illud, quod uidebat conſecrari non poſſe, dabat operam, ut quaſi conſecratum remaneret. Sed exiſtet, qui ita dicat, Ciceronem improprie locutum, qui in his epiſtolis fanum appellarit quod conſecrari non poſſet, cum re uera fanum id dicatur, quod à Pontificum collegio conſecratum ſit, & in quo deus aliquis publice colatur. Non difficilis nodus, qui nullo negotio ſoluetur, nempe ſic, ſi intelligemus id quod res eſt, Ciceronem appellaſſe fanum, &

fanum item ab aliјs appellari uoluisse; ut, quod re uera fanum non esset, saltem propter nomē in honore esset. ›› itaque dicit 198. Nollem illud ullo nomine, nisi fani, ›› appellari.

191:

NIHIL egeo uectigalibus] Ipse se exponit, cum infert, Paruo contentus esse possum. Et uult ostendere, cum uectigalibus iam nihil egeat, se non laborare de sumptu, qui propterea faciendus sit, ut fanum diuturna cum religione, et quasi consecratum remanere possit: quod cum ita sit, cogitare interdum de hortis trans Tyberim parandis, quanquam magno uenirent.

191:

OB hanc causam] Vt fanum celebri loco factū, religionem semper habeat.

191:

TV tamē] Refertur ad illud, CORÀM VIDEBIMVS. quanquam, inquit, de hortis coràm: tu tamen, quod ad columnas attinet, quibus ad fanum utemur, ne expecta aduentum meum, sed confice, id est transige cum Apella Chio, eme eas ab Apella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat è Chio marmore, qui moneat Atticum, ut ea de re cum homine Chio conficiat. quòd si è Chio marmore; sequitur, ut eas maxime uoluerit, quæ maculis essent uersicoloribus, non solū ad elegantiam, sed etiam ad firmitudinem fani: nam huius generis columnas reliquis fuisse firmiores, scribit Plinius libro XXXVI. cap. VI.

191:

DE iudicatu meo] Vt ego iudicaueram illis esse respondendum. Hi pecuniam Ciceroni debebant 189.

SI QVID PERSPEXERIS: de Cocceio, & Libone. 191:

ET tamen] Cogitabat epistolam ita claudere, SI QVID PERSPEXERIS VELIM SCIRE, sed cũ illud scripsisset, SI QVID PERSPEXERIS, subito recordatus de Cornificij re, addidit, ET TAMEN QVID PROCVRATORES CORNIFICII DICANT. hoc est, Et tamen hoc quoque uelim scire, quid procuratores Cornificij dicant. CORNIFICII PROCVRATORES: eandem rem sæpius declarare, putidum est. uide 189 : & 190:

191:

NE perturbarer.] Quòd Antonius repentino aduentu noctu Vrbem introisset. 191.192. ISTO NVNCIO: quòd audiuerim, Antonium, qui ad Cæsarem in Hispaniam iter habebat, mutato consilio præter omnium expectationem reuersum, noctu Vrbem esse ingressum. 191:

PROFECTVS] Roma, ut in Galliam eat M. Bruto successurus. 195. diem autem profectionis fuisse III. Cal. Ianuarij, postea scripsit ipse ad Cassium. epist. fam. 253:

192.

DE Terentia] De Terentiæ querelis, iniquo animo ferentis, quòd eam ad obsignandum testamentum non adhibuerim. 191. OFFICIVM AGI MEVM QVODDAM: nam si dicar eam, quæ mihi uxor fuit, (diuortium enim iam fecerant) ad obsignandum testamentum non aduocasse: uereor ne in

eo me homines reprehendant, quasi officio defuerim; cum ego illam non aduocauerim, quòd in mentem non uenit. CVI TV ES CONSCIVS: cui tu ſcis me non defuiſſe: tu enim affuiſti, cum teſtamentum faciebam: quo tempore ſcis me neque de aduocanda ad obſignationem teſtamenti, neque de excludenda uxore cogitaſſe; nihil aſtute feciſſe; ſed, quidquid fecerim, feciſſe partim ex conſilio tuo, partim etiam caſu. Vnde
„ illud 191: Tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde eſt
„ natum, ut ad Publium. VT NON NVLLI PVTANT CICERONIS REM: credunt enim nō nulli, Terentiam, quòd eam ad obſignationem mei teſtamenti non aduocauerim, Marcum filium in teſtamento minus liberaliter eſſe tractaturam, Marci filij non eam, quam uolumus, in teſtamento rationem eſſe habituram. QVOD MIHI EST, ET SANCTIVS, ET ANTIQVIVS: officium: quod magis, quàm filij commodū, me mouet. HOC ALTERVM NEQVE SINCERVM, NEQVE FIRMVM: Terentia neque, ut opinor, cogitat de filij re, cum cogitare ſe ſimulet; (hoc eſt autem, quod Cicero appellat non ſincerum: propterea quòd qui ſimulatione utuntur, non ſincere agunt, ſed malitioſe) &, ſi cogitat, in ſententia non permanebit. Notat malitiam Terentiæ, cū dicit, NEQVE SINCERVM: leuitatem, cum addit, NEQVE FIRMVM.

Ex epiſtola XIX. pagina 192.

ANTONIVS] Abſurdum eſt iterare, qua

diximus. lege 191. & 191: DOLERE: *propter interitum filiæ.* 192.

SERVILIAE *Claudij*] *Vetus locutio: nam subintelligitur, uxoris. exempla patent in antiquis & lapidibus, & scriptis.*

Ex epistola XX. pagina 192.

AD *ea, quæ requisieras.*] σύνταγμα *quoddam M. Brutus conscripserat; ut opinor, in Catonis laudem; (hanc enim coniecturam duco ex ijs, quæ proxime sequuntur) idq; Attico legendum & iudicandum miserat. Atticus respondens, cum quædam minus probaret, eorum rationem à Bruto requisiuit. ille nihil ad ea: tantum Atticum rogauit, ut, si quid incertius de Senatusconsulto in Catonis sententiam facto protulisset, id corrigeret: cũ in reliquis Attici sententiam minimi facere uideretur, nihil ad ea respondens, quæ ille requisierat. quod Cicero Bruti in epistola obseruauit, & quasi ob eam rem illum reprehendens,* AD CAETERA VERO, *inquit infra,* TIBI QVEMADMODVM RESCRIPSIT? TANTVM ROGAT DE S. C. VT CORRIGAS. *Deinde sequitur:* HOC QVIDEM FECISSET, ETIAM SI RANIO ADMONITVS ESSET: *hoc sensu: Rogat, ut corrigas eam partem, in qua est de Senatusconsulto. in quo sanè non prudenter fecit, qui corrigi à te Senatusconsultum uoluerit, cũ id corrigere uel Ranio posset; quippe cum de eo Senatusconsulto cuiuis liceret ex actis cognoscere. Curã igitur minimæ rei, utpote quam uel Ranio scriba posset*

efficere, tibi commisit: ad cætera, quæ requisieras, quæ scilicet maioris erant ponderis, nihil rescripsit. Hoc est, cur Cicero Bruti epistolã dicat nõ prudenter rescriptã.

192:

DE animaduersione] De puniendis ijs, qui cum Catilina in patriam coniurauerant. PRAETORIO LOCO: Prætor enim erat Cæsar, quo tempore de coniuratis sententiã dixit. IN SENTENTIAM CATONIS? subintelligitur, est facta discessio. REM EANDEM: pœnam coniuratorum. quam & alij sua sententia comprehenderãt, sed uerbis non tam luculentis, neque tam multis, quàm Cato. RETVLERIM: ad senatum de coniuratis. PATEFECERIM: coniurationem. COHORTATVS SIM: senatum ad animaduersionem. ANTE QVÀM CONSVLEREM, IPSE IVDICAVERIM: cum ad Senatum retulissem de coniuratione deprehensa, nõ expectaui, ut dicerent, &, quid sibi uideretur esse faciẽdum, ostenderent: sed ante quàm illos consulerem, id est quàm sententiam rogarem, censui ipse de cõiuratis supplicium esse sumendũ: Hoc apparet ex oratione IIII. in Catilinam. PERSCRIBENDA'QVE CENSVERAT: ut in publicis tabulis appareret, quid de coniuratis Cicero sensisset.

192:

QVONIAM probas,] Quoniam meum consilium de hortis emendis tibi non displicet, hoc age, hoc cura, ut eos inuenias. In hortis autem fanum facere Tullius cogitabat, ut loci celebritas quasi honorem ad=

deret monuméto. 191: RATIONES MEAS NOSTI: meæ facultates, & meæ rationes tibi notæ sunt. non ignoras igitur, quanti hortos emere possimus. quòd si (addit) etiam à Faberio aliquid possumus exigere: (debebat autem Faberius Ciceroni, ut supra ostendimus) nullo negotio hortos ememus. Et opinor mendū esse in uerbo RECEDIT; ac fortasse ita corigendū, RES CEDIT: uel, PROCEDIT: quale illud » Terentianū: Hac non procedit, alia aggrediamur uia. ETIAM SINE EO: etiam sine Faberio, etiam si à Faberio nihil exigamus. CONTENDERE: conari, ut hortos uenales inueniam: quòd, etiam sine Faberio, pecunia pro emptione deesse non possit. LAMIANI ET CASSIANI: qui sunt Lamiæ, & Cassij. 192:

DE Terentia] 191. 192. 193. 193: OFFICIVM &c. agamus cum Terentia, ut debemus; hoc est, demus operam, ut eam ne offendamus, id est, si non euenerit id, quod optamus; ut ea bono erga nos animo sit: malo illius me, quàm mei pœnitere, malo, inquit, ut id potius illius uitio, quàm mea culpa contingat: malo accidere, ut ego potius de illa, quàm de me ipso queri possim: non enim habebo, quamobrem mihi ipse succenseam, cui officium fuerit antiquissimum: habebo auté, cur de illa expostulem, quæ à nobis officiosissime tractata, non eam gratiam referat, quam debet. quanquam enim Cicero cum Terentia diuortium fecerat: tamen, nunquam fore putans, ut ea iam ætate prouecta iterū uellet nubere; (nupsit autem Crispo Salustio historiarum scriptori, & deinde Valerio Messalæ) id agebat, ut

mulier pecuniosa Ciceronis filij rationem haberet in testamento. itaque mirandum non est, si in ijs epistolis, quæ post diuortium scriptæ sunt, laborare tamen uidetur, ut eam ne habeat offensiorem: uidebatur enim Terentia tulisse permoleste, quòd à Cicerone ad obsignationem testamenti non esset adhibita. qua de re 191.

192:

OVIAE C. Lolij] Subauditur, uxoris: figura antiqua, & optimis scriptoribus usitata. POSSE SINE ME: subintellige, curari. SINE ME, nisi ego adsim. 192:

QVOD accipienda aliqua sit, & danda æstimatio.] Cæsar, pulso ex Italia Pompeio, cum Romã reuertisset, fidesq; tota Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ soluerentur; constituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æstimationes possessionum, et rerum, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur. Hinc est, quòd Cicero quãdoque dicit accipere æstimationem, pro accipere à debitore possessionem, aut rem lege Cæsaris æstimatam. quo
» sensu posuit illud in epistola ad Pætum: Non eo sis con
» silio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem te ali
» quam putes accipere. quem locum in scholijs interpretati sumus. ACCIPIENDA ALIQVA, ET DANDA AESTIMATIO: accipienda mihi possessio aliqua, & domus, aut res à debitoribus meis, & ea Ouiæ, cui ipse debeo, tradenda. Et posuit hic Cicero æstimationem pro re æstimata, æstimata inquam ab arbitris Cæsarianis, quanti ante ciuile bellũ fuisset. DIXISSET: num aliqua sit accipien=

da, & danda æstimatio. SI ENIM &c. scribit mihi paratum esse, unde Ouiæ soluam: sed id negat posse, nisi me præsente. PER TE &c. tu enim meo nomine æstimationem accipere à debitoribus meis, & eandem Ouiæ dare potuisti.

193.

IN forum] Ad agendas causas, & ad tractanda iudicia. BONIS MEIS REBVS: ante obitum Tulliolæ. Et uidetur subintelligere, Multo magis nunc fugio, cum meæ res pessimo loco sint propter interitum filiæ. QVID ENIM &c. ratio, cur etiam bonis suis rebus uersari in foro noluisset. SINE CVRIA: amisso senatu, cum senatus nullus sit. quasi dicat; cum dignitatem illam fortis & liberi senatoris amiserim, quid est quod me in foro delectare possit? Et posuit forum pro iudicijs, curiam pro senatu, quòd iudicia in foro fierent, senatus in curia haberetur. Figura est, quæ à grãmaticis appellatur μετωνυμία.

193.

NEQVE tamen progredior longius] Quoniã superiore membro nimium sibi uidebatur arrogasse; quasi se excusans intulit, neque tamẽ quidquam facio, quod auctoritate doctissimorum hominum tueri non possim. IN EAM SENTENTIAM: de consolatione. REMEDIIS: Quæ ego capio doctissimorum hominum scriptis & legendis, & in mea scripta transferendis.

193.

MIHI omne onus imponis,] Omnem illius placandæ curã in me reijcis. QVID VERI SIT:

audiuerat Terẽtiam quidpiam moliri, quod ipse minus uellet. id quid esset, Atticum dicit unum posse perspicere. 193.

DE Rutilia,] Quæsierat, opinor, nũ ea filio mortuo uixisset. 193.

VT non uendam &c.] Sunt, inquit, quæ non inuitus possim uendere, ut habeam unde hortos emam: sed si tu me adiuuas, possum assequi, quod uolo, ut nihil uendam, eiq́; à quo emero, usuram tantum modo annuam pendã. QVOD VOLO: quod ago, quod studeo, quod conor: quale illud in epistola ad Lentulũ:
» Scripsi Aristotelico more, quemadmodum quidẽ uolui,
» tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore. SI TV ME ADIVVAS: si tuo studio consequi potes, ut pecuniam ab ijs, qui debent, exigamus. hoc enim non ad facultates Attici, sed ad operam & diligentiã pertinet. & refertur ad illud, Possum assequi. NON PLVS ANNVM: tale illud est 95: Num est hoc, non plus annum obtinere prouinciam? Dixisset etiam eleganter, Non plus annuam. PARATISSIMI: horti. supra, Venales certe sunt Drusi. PROXIMOS PVTO LAMIAE: proximos, inquit, hortos Lamiæ paratissimos esse puto. Non enim dicit proximos hortos puto esse Lamiæ: sed proximos hortos Lamiæ puto esse paratissimos: cũ certum non haberet, horti Lamiæ uenales essent, nec ne.
» quod ostendit insequens membrum; Si quid potes, odo-
» rare. & multo magis illud 192: Venales certe sunt
» Drusi, fortasse & Lamiani. ODORARE: nũ uenales sint horti Lamiæ. NE SILIVS QVI-

DEM &c. etiam hortos Silij facile possumus habere: primum quòd ille nihil utitur: (subintellige, hortis) deinde quòd usuris, quas nos ei in annum pendemus, facillime sustentabitur. Et uerbum SVSTENTABITVR, egestatem Silij declarat.

193.

HABE TVVM NEGOTIVM,] Existima tuum esse negotium. hæc res tibi curæ sit, item ut si tua res esset. genus loquendi perelegans: quo & infra utetur, 223. QVID VELIM: habe rationem meæ uoluntatis, non rei familiaris. noli cogitare, tantum sumptum meas facultates non ferre: cogita, me maxime cupere; subaudi hortos ad fanum. Quasi dicat: Etiam si in hortos & in fanum maior impensa facienda sit, quàm ut res mea familiaris postulet; tamen, quando me hanc rem tantopere uides uelle, adiuua, & tuam operam ac diligentiam mihi præsta.

Ex epist. X X I. pag. 193.

QVAMVIS non curarē &c.] Atticus proximis literis ita scripserat Ciceroni: Quamuis de Hispania non cures, tamen ad te sum scripturus. itaque putauit se Cicero in ijs literis aliquid noui de Hispania esse reperturum, neque tamen reperit; propterea quòd Atticus nō in ijs literis, quas tū dabat, intellexerat se esse scripturum de Hispania, sed in ijs, quas deinde daturus erat; cum scilicet de rebus Hispanicis noui aliquid Romam esset allatum. gerebat autem Cæsar tum in Hispania bellum contra Pompeij filios.

193:

SED uidelicet meis literis respondisti,] Tantũ modo literis meis respondisti, nihil præterea, nihil de Hispania, aut alia de re. VT DE FORO, ET DE CVRIA: uide supra 193. DOMVS EST, VT AIS, FORVM: scripserat Atticus: cũ Romæ eris, si uersari in foro non libebit, quòd quosdam homines æquo animo uidere non possis; at domi esse poteris, quæ tibi erit pro foro. ita & iis satisfacies, qui à te postulant ut Romæ sis, neque tibi, ut absis, concedunt: & assequeris quod tu uis, ut forum ne frequentes. IAMPRIDEM: cum libertatem amisimus. POSTEAQVAM &c. posteaquã filiam amisi, quod erat unicum solatium in malis. PRAETER ME: omnino, ut opinio mea fert, aptius quiddam & cõcinnius accesserit ad sententiam, si legatur, Præter te.

193:

ATQVE etiam illa causa &c.] CAVSA, quæ proxime sequitur. Sensus est: Præter alias causas, quibus ego adducor, ut Romam non ueniam, (in iis autem causis hæc erat, quòd neque curia, neque foro frui poterat, quemadmodum stante Rep. solitus erat) etiam illa est, quòd Cæsariani, si uenero, molestissimi erunt, flagitantes id à me, quod Atedius, id est Cæsar ex te quæsierat. Forte autem hoc quæsierat Cæsar ex Attico, cur Cicero tam infrequens esset in Vrbe: quem assiduum Romæ esse, & in senatum uenire, summe cupiebat, quo scilicet ea, quæ agebantur, probare uideretur: quæ quidem putabat fore minus inuidiosa, siqui-

dem essent præsente & assentiente Cicerone, optimo et grauissimo uiro, constituta.

193:

MOLESTI sunt.] Cæsariani. nam Cæsar hoc tempore bellum in Hispania gerebat aduersus Pōpeij filios. sed ipsius amici, & familiares, qui Romæ erant, petebant à Cicerone quod Cæsarem uelle sciebāt, aut fortasse etiam quod à Cæsare in mandatis habebant: petebant autem, quod supra proxime diximus, ut in senatum uenire, & ipsorum de Rep. consilijs uellet interesse. MOLESTI igitur in petendo.

193:

DE Terentia] 191. 192. 192: 193.

193:

DOLERE, ut non iaceam:] DOLERE, propter interitum filiæ. VT NON IACEAM, ut aliquid tamen agam, ut inertiæ prorsus me non dediderim. iacere enim dicūtur ij, qui prorsus nihil agūt, & ab omni rerum curatione uacant. unde illud li-
" bro III. de officijs, Cum C. Marius septimum annum
" post Præturam iaceret.

193:

CARNEADES, & ea legatio] Carneades Academicus, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus ab Atheniensibus legati Romam uenerunt: ex historia.

193:

IN tuo annali:] Significat eum Attici librum, quem ad Ciceronem misit, ut ex proœmio de claris oratoribus apparet. eius libri Cornelius Nepos in Attici ui-
" ta meminit his uerbis: Antiquitatem adeo diligenter

habuit

» habuit cognitam, ut eam totam in eo uolumine expo-
» ſuerit, quo magiſtratus ornauit: nulla enim lex, neque
» pars, neque bellum, neque res illuſtris eſt, quæ non in eo
» ſuo tempore ſit notata. Et Cicero in Bruto: Eam uti-
» litatem habuit Attici liber, quam requirebam; ut, expli
» catis ordinibus temporum, uno in conſpectu omnia ui-
» derem. Et ibidem paulo poſt ex Attici perſona: Eiſq;
» noſmet ipſi ad ueterum annalium (ſic enim lego) me-
» moriam comprehendendam impulſi, atque incenſi ſu-
» mus. Et idem neſcio quo in loco, ſed idem certe: Quē
» laborem nobis leuauit Attici noſtri labor, qui annorum
» quingentorũ memoriã uno libro colligauit. QVAE CAVSA: cur ea legatio Romam uenerit.

193:

DE Oropo opinor,] Recte opinabatur: nam Athenienſes, afflicti bello Macedonico, ſumma in paupertate cum eſſent, non auaritia aut libidine adducti, ſed neceſſitate impulſi, Oropum urbem ſibi ſubditã diripiunt. Oropij querentes ad Senatum Romanorum cõfugiunt. Senatus iudicat eam iniuriam Oropijs non iure factam. mandat Sicyonijs, ut cauſa cognita multam Athenienſibus auctoribus iniuriæ pro damno dato irrogent. Sicyonij, cum ad iudicium Athenienſes non affuiſſent, multam dixere talentorum quingentorum. ſed ſenatus petentibus Athenienſibus, qui legatos eius rei cauſa tres philoſophos Romam miſerãt, omnia remiſit, præter talenta centum. quæ tamen ne ipſa quidem pependerunt. Hæc ex Pauſaniæ hiſtoria de Achaicis, Plutarchi Catone maiore, Gellio libro VII. cap. XIIII. libro XVII. cap. ultimo, Macrobio libro I. cap. V.

SI ITA EST: *si est, ut ea legatio Romam uenerit Oropi urbis causa; inter ipsos Oropios, & Athenienses, qui legationem miserunt, quæ controuersiæ fuerint, scire uelim.* QVI PRAEFVERIT HORTIS: *quis Epicureorum princeps fuerit, quis primum locũ inter Epicureos tenuerit.* HORTIS: *gymnasio & scholæ Epicuri: nam ut Lycæum, Peripateticorum; Porticus, Stoicorum; Academia, Platonicorum: sic Horti, Epicureorum.* APOLLODORI: *subaudi, libris: figura græca, qua Cicero etiam alibi usus est, ut cũ dixit, ad Martis, in Scapulæ, per Locustæ: subintelligitur enim, ædem, hortos, fundum.*

194.

DE *Attica*] *Atticæ significat ægritudinem.*

194.

MAGALA] *Huius patri cum Ligus cognomen fuerit, ut proxime constat; uerisimile mihi fit, Magalam ipsum, Liguris filium, ex Aeliorum familia fuisse: nam Ligus Aeliorum cognomẽ fuit, ut ex oratione pro Sestio, & libello consulum apparet.* DVBIVM MIHI NON ERAT *&c. subintellige, quin ex eo morbo moriturus esset. deinde, causam subscribens, intulit: Vnde enim tanta felicitas patri fuisset, ut tam probo filio diutius frueretur? quasi dicat: Mirabar, Ligurem tam esse felicem, ut ex ijs rebus, quibus felicitatem metiri solemus, prorsus nullam amitteret. sed nimirum dij immortales eum filio priuarunt, ne tam felix esset. Et hoc dicit, ut ostendat, felices esse non posse, qui filios amittant; ad obitum filiæ spectans, quam amissam lugebat.* NAM QVID DE ME

DICAM? sensus est: Ligus, qui tum felix esse uidebatur, nunc amisso filio felix iam esse non potest. nam quid de me dicam? qui etiam si omnia consequar, quæ uolo, tamen non modo felix esse, sed ne leuari quidē eo dolore possum, quem ex interitu filiæ suscepi.

194.

QVANTI quanti,] Subintellige, liceant. Etiā si, inquit, hortos emam quantiuis, non male emero: si quidem, quod necessarium est, id quāquam magno pretio emptum, bene tamen emptum est. horti autem mihi ad fanum necessarij sunt. non possum igitur eos nisi bene emere, etiam si magno. LEVATIO: si fanum extruo, leuatio quædam est, si minus doloris, at eius officij, quod à me debetur. OFFICII DEBITI: simile illud est 190: Idam quasi uoto quodā,
& promisso me teneri puto.

194.

L. Cotta.] Qui Consul fuerat cum L. Torquato 210: AD HANC REM: ad fanum, inquit, extruendum loci satis erit.

194.

VIDEO &c.] Video, qui possint hortos habētibus persuadere, ut mihi uendant. uideo, qui me possint adiuuare ad eam rem, quam uolo, consequendam. Et est ad Atticum tacita cohortatio, ut adiumēto sit in ea re, præ qua uideat argentum, uestem, amœna loca nihil putari.

194.

NIHIL enim est melius.] Siliani, inquit, horti supra omnes placent. age igitur cum Silio, ut nobis uendat. MANDAVI ETIAM SICAE:

ut cum Silio de hortis mihi uendendis loqueretur. CONSTITVTVM etc. constituisse cum Silio, ut unà loquerentur.

Ex epistola XX. pagina 194.

QVI transegerit :] Qui hortos alij uendiderit. Quod sequitur, DEESSE, refertur uel ad inopiã Silij, uel ad ipsius promissum; sed potius, opinor, ad inopiam Silij, hoc sensu: Ego, si hortos à Silio emissem, pecuniam ei grandiorem dedissem, quàm cuiuis alij, habita scilicet eius inopiæ ratione : NEQVE ENIM, inquit, EI DEESSE VOLEBAM. Insequens membrum, ET, QVID POSSEM, TIMEBAM, sic expono : Et tamen uerebar, ne non tantam pecuniam ei pro hortis possem dare, quantam ad eius inopiam subleuandam uoluissem : uel, quantum ipse posceret.

194.

DE Ouia, confice,] Quid significet, hoc quidem ex loco non apparet : sed, ut sæpe iam dixi, locus locum illustrat. locos autem ipsos inter se conferre, ut, quæ similia sint, quæ repugnantia, notentur, non solum diligentiæ est, sed etiam iudicij. Leuemus igitur, quoniam quidem hoc suscepimus, quanquam fortasse plus suscepimus quàm sustinere possimus, sed leuemus, quantum in nobis est, labore eos & quærendi, & considerandi, qui suum studiũ ad has Ciceronis epistolas contulerint.
» Supra igitur, 192 : de Ouia his uerbis : Ouiæ C. Lolij
» curanda sunt HS. C. itaque uerbum CONFICE sic expono, cura ei HS. C. quæ deberi à me scis. eadem
» de re infra 196 : Cum Ouia, inquit, quæso quidem ut

conficiatur. 194.

TEMPVS *esse iam uidetur*] Vt Athenas ad studia proficiscatur. QVANDO PLACEAT: quãdo tibi uideatur, ut Athenas Ciceronem mittamus.

194.

PVBLIVS &c.] Hac de re infra 196. His
» uerbis: Publius, si æquinoctium expectat, nauigaturus
» uidetur. mihi autem dixerat, per Siciliam. ATE-
» DIO: supra 186: cum dixit, Horum quid est, quod
» Atedio probare possimus? Cæsarem significauit, nomine commutato. sed in hoc loco non est ut, Atedium dici Cæsarem, possit accipi; qui, quo tempore hæc epistola scripta est, bellum in Hispania gerebat aduersus Pompeij liberos. ATEDIO igitur accipiamus pro Publij amico, & familiari, quemadmodum et infra, 196.

294.

P. CRASSVS &c.] Habebat in manibus eum librum, quem de obitu filiæ, se ipsum consolans, scripsit. ad eum igitur librum, quæ ex Attico quærit, pertinebant. fecit idem supra 192. 193. Atticus autem & habebatur, & erat ἱστορικώτατος.

194:

CVSPIANA, & Pretiana.] Nomina, hoc est, debitam mihi à Cuspio & Pretio pecuniam. Infra 216. De nomine, inquit, tu uidebis cũ Cuspio. Hoc, quod attinet ad sententiam. quod ad genus loquendi,
» 216. Si Faberianum, inquit, explicas, hortos emamus
» uel magno: sin minus, ne paruo quidem possumus.

194:

OPTIME:] Subaudi, quod leuius ægrotat.

Ex epistola XXIII. pagina 194:

ET res, & conditio] RES, horti ipsi, quos Silius uendere uult. CONDITIO: uel pecuniā dixerat Silius se esse accepturum pro hortis, uel pro pecunia, ex Ciceronis possessionibus aliquam, facta æstimatione, ut ne minoris esset possessio, quam acciperet, quàm quanti essent horti, quos uenderet. hanc conditionem respondet Cicero sibi placere; sed ita, ut numerare pecuniam malit, quàm ex suis prædijs ullum tradere. AESTIMATIONE: prædio æstimato, ut pretium hortorum æquet. æstimatio enim hic accipitur pro re æstimata, ut in epistola ad Pætum, Quando
" tuas æstimationes uēdere nō potes. VOLVPTA
" RIAS &c. ratio, cur numerato malit, quàm æstimatione. Nam neque, inquit, uoluptarias possessiones accipere Silius à me uolet: & eas, quæ fructuosæ sunt, ego ei tradere nō possum. VECTIGALIBVS: redditibus, fructibus. uectigal enim & publicum est, & id significat quod ex possessionibus capitur.

194:

À FABERIO repræsentabimus] Repræsentare, Budæus hoc loco dicit esse, præsenti pecunia soluere, non, ut alijs locis, ante diem soluere. non improbo eruditi hominis opinionem: quanquam ne cur probem quidem est: cur enim usitatam uerbi significationem sine causa negligimus? sanè mihi placet, ac uehementer quidem placet, ut hic, repræsentare, ualeat ante diē soluere: contra Budæi sententiam, fateor: sed nunquid apud me pluris esse debet ullius auctoritas, quàm

ratio, & ueritas ipsa? neque tamen illum, quem omnibus nostræ ætatis hominibus eruditione uideo præstitisse, ut male sentientem reprehendo: sed quando interpretis partes suscepi, & præter communem utilitatem nihil specto; quod meum officium est, quodq; mihi à principio ad hoc opus aggredienti propositum fuit, id facio, ut omnia libere exponam, cum hoc tamen, ne quid temere affirmem. sensum igitur consideremus, & enodatum, quàm planissime poterit, exponamus. Siliani, inquit, horti, de quibus ad me scripsisti, placét; sed ita, ut numerato eos malim accipere, quàm æstimatione. si autem numerato accipimus, unde pecunia? habebimus, infert, HS DC, ab Hermogene expressa; & DC itē, quæ domi sunt. erit igitur, unde sumamus HS MCC. quæ autem reliqua pecunia erit, quæ scilicet à nobis supra HS MCC Silio debebitur; ei pecuniæ soluendæ diem, puta annuam, uel bimam, præstituemus. interea Silio uel usuram pendemus. Quoniam autem hoc posuerat, VSVRAM PENDEMVS: ueritus, ne Attico uideretur insanire, qui hortos usque eò cuperet, ut etiam usuras subire uellet; quasi se excusans adiecit, DVM À FABERIO REPRAESENTABIMVS; hoc significans, diuturniorem usuram non futuram; cum putet se, pecunia à Faberio debitore sumpta, repræsentaturum, hoc est solutionē facturum ante diem reliquæ pecuniæ soluendæ præfinitam. certe enim hortos, nisi præsenti pecunia potuisset, uel pendendis usuris emere cogitabat: quas putabat fore ut non diu penderet, cū speraret, hortorum pretium, pecunia à debitoribus suis exacta, breui se posse totum

" persoluere . quod confirmat illud 193. Vt usuram ei
" pendam, à quo emero, non plus annum, possum assequi,
" si tu me adiuuas : Simili sententia dixit , repræsentare medicinam , in epistola ad Titium ; et , repræsentare diem, ad Tironem ; et, repræsentare libertatem, Philippica II ; et, repræsentare improbitatem, libro XVI. ad hunc ipsum . quibus ex locis cum de significatione huius uerbi liqueat uni cuique uel negligenter consideranti ; cumq; in eum, quem nos ostendimus, sensum accipi hoc in loco nō absurde possit uox illa REPRAESENTABIMVS : non uideo, cur assentiar Budæo, docto alioqui uiro, & de literis optime merito; cū præsertim, repræsentare pro præsentem pecuniam soluere, quo modo ipse exponit, nusquam apud eos , quos ego auctores in latina lingua uehementer sequor , positum reperiam

194:

COMPARATI,] Drusianos hortos nemo unquam Silianis cōparauit . quasi dicat, semper enim Siliani celebriores atque amœniores habiti sunt. tale illud in Lælio, Hi ne comparantur Catoni?

194:

MOVET,] Vt hortos desiderem. Quæ autem hæc erat causa, cur tātopere hortos Cicero desideraret? nimirum illa, ut haberet ubi filiæ fanum extrueret. quā causam, ut Attico notissimam, silentio præterit. sed in ea fatetur se τετυφῶσθαι, id est nimis ambitiosum esse. hortos enim adeo cupiebat , ut in ea re suam ipse quasi quandam ambitionem agnosceret.

194:

Ἐγγήραμα:] Senectutis requies, uerbum, quod At

ticus usurpauerat in epistola ad Ciceronem, suadens, opinor, ut de senectute cogitaret, ideoq; ne tantam pecuniam in hortos erogaret. ACTVM IAM DE ISTO EST, etc. hanc ego curã iã abieci, hoc mihi iam amplius curæ non est: quiduis aliud potius quæro. quasi hoc dicat, de uita iam non cogito.

Ex epistola XXIIII. pagina 194.

CONFECERIT] De hortis. VENTVRVM: ad me. quod ex duabus insequentibus epistolis apparet. 194.

DE Nicia] Hic est Nicias grammaticus, de quo Suetonius in libello de claris grammaticis: qui etiã docuisse uidetur Plancum Bursam. in epist. Fam. 131.

195.

VNAM rem] De Terentia scilicet. SPERO ENIM &c. spero, inquit, me à te impetrasse, ut ipse me ista molestia priuares, hoc est ut hoc onus ipse susciperes. hoc enim Cicero Atticum iam ante rogauerat. quin ipsa uerba recitemus: Quod, inquit, ad
» Tironem de Terentia scribis, obsecro te mi Attice susci
» pe totum negotium. Hæc supra, 191: Et in eandem sen
» tentiam 193. his uerbis: De Terentia quod mihi omne
» onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam:
» ista enim sunt uulnera, quæ non possum tractare sine
» maximo dolore: moderare igitur quæso, ut potes.

Ex epistola XXV. pagina 195.

DE Siliano negotio,] De hortis Silij, de quibus supra. CONDITIO: uoluntas Silij de uendi-

tione hortorum : ut in epistola, quam subsequitur pro-
» xima superior; Mihi, inquit, & res, & conditio placet.
» COTTAE: subintellige, uillam: de qua 194.

194.

AD aliam rem loci satis, nihil ad eam, quam quæ-
ro.] Non dubito, quin hoc ordine legendum sit: Ad
aliam rem loci nihil, satis ad eam, quam quæro. nam,
quo modo in uulgatis libris legitur, plane sententiam
esse apparet Ciceronis sententiæ contrariam. quorsum
enim de emenda Cottæ uilla cogitabat, si ad eam rem,
quam quærebat, loci nihil? sed quid argumentor? en,
quod nostram opinionem ita confirmet, ut nihil præte-
» rea possit desiderari. Habet, inquit supra, in Ostiensi
» Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci, ad hanc rem
» tamen plus etiam satis.

195.

DE tempore.] Quando uelit discedere, ut Athe-
» nas eat studiorum causa. supra, De Cicerone, inquit,
» tempus esse iam uidetur: sed quæro, quod illi opus erit
» Athenis, permutari ne possit, an ipsi ferendum.

195.

DE Bruto tamen,] Quia de Bruti aduentu iã
ante Atticum rogarat, ut 189: 191. 191: iccirco dictio-
nem Tamen uenuste usurpauit. quasi dicat, Quam-
uis hac de re sæpius iam ex te quæsierim, tamen idem
illud quæro. SCIRE ENIM IAM PVTO: subaudi, te. cum autem scias, ubi Pansam expe-
ctet; facile potes, quo tempore futurus Romæ sit, con-
iectura consequi. 191: IN PRIMA PRO-
VINCIA: Gallia: cui præfuit. Plutarchus, & Ci-

cero in epistola ad Cæcinã, item in Oratore. VELLEM, TARDIVS: uellem, tardius adesset Brutus. nam si Calendis Romæ fuerit, ueniendum mihi erit, ut ipsi de aduentu gratuler: itaq; , quod uellem, consequi non potero, ut in senatum ne ueniam: qui plerunque Calendis habebatur. uide illud. 187: Mihi etsi Calendæ uitandæ fuerunt. TARDIVS, post Calendas, hoc est post diem, quo senatus habebatur: quo die Romæ esse Cicero noluisset, ne in senatum ueniret. MVLTAS OB CAVSAS: ex quibus erat illa uel maxima, ne in senatum uenire necesse esset. AN EXCVSATIONEM ALIQVAM AD ILLVM PAREM: an Bruto me literis excusem, & causam aliquam afferam, cur Romam uenire non possim. 196. FACILE: facilem excusationem esse uideo: possum enim uel in morbũ, uel mœrorem causam conferre.

Ex epistola XXVI. pagina 195:

MISSVM esse,] A' Terentia. ILLI: Terentiæ. VIDERI: ut uideatur matris causa uoluisse. uide 192. 195:

AD consuetudinem] Ad Remp. administrandã. ERAT, VBI ACQVIESCEREM: hoc significat; labores, quos olim Reip. causa susceperat, minus graues fuisse, cũ haberet filiam, cuius in sermone & suauitate conquiescere solitus esset: qua amissa, non esse cur eosdem labores susciperet, nulla iam alleuationis spe relicta. NEC EGO VICTVM, NEC VITAM ILLAM COLERE POSSVM:

non modo ferre rationem illam uiuendi non possem, sed ne uitam quidem ipsam uiuere, illi similem. tantũ, inquit, abest, ut genus illud uitæ sequi nunc possim; ut etiam uitam me esse amissurũ intelligam, si ita uelim uiuere, ut tum uiuebam. quasi dicat, non modo genus illud uitæ colere non possem, sed nec uiuere quidem, si illam uitæ ratione͂ sequi uellem. QVID ALIIS VIDEATVR: *forte enim Atticus scripserat, reprehendi Ciceronem, quòd in Vrbe non uiueret, quasi prorsus omissa Reip. cura. quod etiã ante Atticum scripsisse, apparet ex illo loco 193.* " *Quod homines à me postulare scribis, ut Romæ sim, neque mihi, ut absim, concedere: iam pride͂ scito etc.* MEA MIHI CONSCIENTIA: *mei enim erga Remp. animi cũ ipse mihi optime sim conscius, de illorum sermone non laboro. non enim absum, quòd eam negligam: sed quòd eiusmodi sunt tempora, ut, etiam si adsim, iuuare nihil possim.*

195:

CONSOLATVS] *In morte filiæ scripsit librũ de consolatione ad se ipsum. 189: 192.* NEC, SI POSSEM, VELLEM: *esset enim inhumanum, amissa unica filia, & tali filia, non dolere. unde illud Crantoris in tertio Tusculanarum:* " *Istuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.*

195:

PRO *mancipijs*] *Mancipia Castricius ante. uendiderat Quinto Ciceroni. eorum mancipiorum pretiũ, apparet, à Quinto non fuisse ad diem persolutum.* EAMQVE EI SOLVI, VT NVNC

SOLVITVR: ostendit se conditionem eius uenditionis ignorare. si enim Castricius, inquit, à fratre meo pecuniam accipere uolet pro mancipijs, eamq; pecuniã ita solui, ut nunc soluitur; (dicit autem NVNC, quia debitores eo tempore pecuniã creditoribus ita soluebant, non ut pecuniam darent, sed ut pro pecunia possessiones, tanti æstimatas, quanti ante ciuile bellum fuissent: quod Cæsar, & ut debitoribus consuleret, & ut metum nouarum tabularum tolleret, edicto constituerat) certe nihil est commodius: possessionem enim pro pecunia, quam debet, frater aliquam dabit. sin autem ita actũ, & hæc inter eos de mancipijs pactio facta est, ut Castricius, Quinto pretium mancipiorum intra certam diem non persoluente, ipsa mancipia, quæ uendiderat, abduceret; hoc mihi non uidetur esse æquum. ut enim ad diem frater non soluerit, ideo tamen eum priuari mancipijs iniquum est, cum quidem solutionem, quam ciuilium bellorum difficultate afflictus necessario distulit, eam nunc facere paratus sit. TIBI VIDERI IDEM: tibi quoque uideri, nõ æquũ esse, ut mancipia Castricius à fratre abducat, quòd eorum pretiũ sibi ad diẽ non enumerarit. 196.

AEQVINOCTIVM] Vernum: nam hæc hieme scripta sunt: quod ita esse, proxima superior epistola significat; in qua Pansæ in prouinciam Galliam proficiscentis, Brutiq; ex eadem prouincia decedentis mentio fit. Pansam autem III. Cal. Ian. ab Vrbe profectum esse, apparet ex epistola ad Cassium, altero epistolarum uolumine. uernum igitur æquinoctium, nõ hiemale significatur; primum ex argumento, quod po-

sui, de historia sumpto; deinde ex illa clausula, Nauigaturus uidetur. certe enim post uernum æquinoctium tutior est nauigatio, quàm post hiemale. A TEDIVM: 194. NAVIGATVRVS: in Africam. supra 194. 196.

LENTVLVM puerum] Apparet, Ciceronem ei tutorem fuisse; cum inferat, De mancipijs, quæ tibi uidebitur, attribuas. mãcipia enim accipio, quæ Cicero, sibi à Lentulo pueri patre cum reliquis bonis testamento commendata, tutorum more tuebatur. apertius indicat insequens epistola; si consideretur illud, Pueros attribue ei quos & quot uidebitur.

Ex epistola XXVII. pagina 196.

HODIE.] Hoc subaudi: Tecum de hortis, quos ab eo emere uellemus, loquetur. id enim Atticus ad Ciceronem scripserat. 196.

NEC ego Brutum uito,] Respondet ad alteram partem epistolæ ab Attico acceptæ. in qua ille, ut opinor, ita scripserat; mirari se, cur Brutum uitaret, à quo leuationem aliquam posset expectare. cui respondens Cicero, Nec ego, inquit, Brutum uito, nec tamen ab eo leuationem ullam expecto. LEVATIONEM: doloris mei, ex interitu filiæ suscepti. CAVSAE: in ijs, ne in senatum uenire necesse esset. EXCVSATIO: quòd istuc non ueniam, ad eum amplectendum ex prouincia reuersum. 195.

196.

CAPVT illud est, quod scis.] Caput, & prima causa, cur hortos desiderem, illa est, quam tu scis; fanũ

uidelicet; cuius ædificandi ſcis conſilium à me eſſe captum; & hortos ideo quærere, ut celebri loco ædificetur. SEQVITVR, &c. altera cauſa, cur hortos uelit. Præter fanum, mea etiam cauſa hortos quæro: mihi enim ipſi quiddam opus eſt: hoc eſt, locũ me oportet habere, ubi eſſe poſſim. IN TVRBA: Romæ. neque Romæ, inquit, eſſe poſſum, neque à uobis abeſſe. quòd ſi hortos habebo, utrunque conſequar, ut & Romæ ne ſim, & à uobis ne abſim. abeſſe enim non uidebor, cum in hortis ero, qui Vrbem quàm proxime ſunt: & in Vrbe tamen non ero. 217.
" Nihil, inquit, aliud reperio, ubi & in foro non ſim, &
" tecum eſſe poſſim. 196.

MIHI perſuaſum eſt,] Tacite ſignificat, ſuum conſilium ab Attico probari, conſilium, inquam, Vrbis fugiendæ. PERSVASVM: non enim Atticus aperte ſcripſerat, ſe probare Ciceronis conſilium, ueritus fortaſſe, ne id Cæſarem offenderet, ſi caſus tuliſſet, ut in alienas manus literæ deuenirent: ſed ipſe de Attici ſenſu cõiecturam faciebat. EO MAGIS etc. eo magis mihi perſuaſum eſt, de hac re quid tui conſilij ſit, quòd tibi quoque intelligo uideri idem quod mihi, me ab Oppio & Balbo ualde diligi. quaſi dicat: Quãdo illi me tam ualde diligunt, abeſſe poſſum, illis concedentibus. nam alioqui offenderentur, & de hac abſentia mea literas fortaſſe ad Cæſarem iniquiores mitterent. quòd igitur intelligis, me ab Oppio & Balbo ualde diligi; eo magis mihi perſuaſum eſt, hac de re quid ſentias. SI EXPEDIATVR ILLVD FABERIANVM: ſi debitã mihi à Faberio pecu

niam exigo. quod facile consequar illis adiuuantibus: qui Cæsare concedente omnia possunt.

196.

SINT igitur &c.] Sententia non apparet, obscurata mendo. & quanquam adiuti coniectura quiddam uideamus: quia tamen id eiusmodi non est, ut omnes tenebras discutiat; prætermito. libros ueteres adiui, inspexi: nihil adiumenti. relinquo igitur, quod alij considerent. TVM ENIM &c. connexa uerba cum superioribus, & connexus item census est: sed conijcere possumus, hoc dici: Si Balbus & Oppius in expediendo nomine Faberiano adiutores esse noluerint; tum intelliges, exigendæ à Faberio pecuniæ nullam plane spem esse; & intelliges item, quid inclinent ad hoc meum consilium de fano adiuuandum. si enim nobis non fauebunt, id agentibus, ut hortorum emendorum causa pecuniam à Faberio exigamus: certe intelligetur, nolle eos de emendis hortis & de ædificando fano consilium à nobis captum adiuuare.

196.

SI quid erit,] A' Balbo & Oppio studij & auxilij ad Faberianum nomen explicandum. SIN MINVS &c. si in exigenda à Faberio pecunia fautores non erunt, consilium tamen de hortis ideo ne omittamus, sed quacunque ratione enitamur. QVACVNQVE RATIONE: nam de Faberiana pecunia nequaquam erit cogitandum, Balbo & Oppio non adiuuantibus. 196:

DE illo Ostiensi &c.] Si non assequimur, ut Silianos hortos habeamus: quid agemus? de illo Ostiensi,

hoc est

hoc eſt de uilla, quam in Oſtienſi habet Cotta, nihil eſt cogitandum: (forte quia puſillum loci uidebatur, ut 194. 195.) Lamiam non puto poſſe adduci, ut hortos ſuos uendat: Damaſippi experiendum eſt; ſubaudi, ut hortos habere poſſimus. & infra, 197: Damaſippum uelim aggrediare. de Lamianis autem hortis, 192: & 193:

Ex epiſtola XXVIII. pagina 196.

QVOS, & quot] Non omnes, ſed quos & quot uidebitur. neque enim omnia mancipia Lentulo puero attribuenda erant miniſterij cauſa. quæ autem puero non attribuebantur, ea tamen illi operam nauabant, uel rure agro colendo, uel in officinis aliquo artificij genere occupata, uel alijs pretio locata. Comprobatur quod ſupra diximus, Ciceronem Lentulo puero tutorem fuiſſe, qui ei de mancipijs, quæ uideretur, & quot uideretur, attribueret.

196.

DE Silij &c.] Scire Tullius auebat, num Silius hortos uellet uendere, & quanti uellet. cui Atticus reſcribens, uereri ſe dixerat, primum ne Silius nollet uendere, deinde ne nollet eo pretio, quo Tullius emere uoluiſſet. QVANTI: ſubaudi, uelit uendere. NE TANTI: uideris, inquit, uereri, ne Silius tanti nolit uendere, quãti nos uellemus. & dixit, tanti, pro, tam paruo: quo modo etiam locutus eſt Celius: cuius
» hæc ſunt uerba in epiſtola ad Ciceronem: Aut non erit
» iſtic bellum; aut tãtum erit, ut uos, aut ſucceſſores par-
» uis additis copijs ſuſtinere poſſint. & Cæſar libro VI.

" his uerbis: Præsidij tantum est, ut ne murus quidem cin
" gi possit, neque quisquam egredi extra munitiones au-
" deat. & libro III. de bello ciuili: Tantum nauium
" reperit, ut anguste XV millia legionariorum militum,
" & quingentos equites transportare possent. & ipse in
" epistola ad Cassium: Si quæ, inquit, sunt onera tuorũ,
" si tãta sunt, ut ea sustinere possis; nihil tibi erit lautius,
" nihil gloriosius: sin maiora; considera, ne in alienissi-
" mum tempus cadat aduentus tuus. Quibus ex locis aperte cognoscitur, in uoce Tantus non semper quantitatem inesse. quod nos exemplis ideo probare uoluimus, ne quis miretur, cur illud TANTI exponamus, tam paruo. quod fortasse cuipiam durius alioqui uideretur.

196:

SICA aliter,] Sica aliter dixerat: Sica non idem dixerat, quod tu: sed tibi assentior, uerenti primum ne Silius nolit, deinde ne tanti. Sica autem dixerat, & uelle Silium uendere, & non magno uenditurum. VT EI PLACVIT: opinabatur Sica, Egnatij opera Silianos hortos haberi posse: itaque Ciceroni suaserat, ut ad illum scriberet. TRANSIGERE EGNATIVM: in epistola superiore locus est de mancipijs Castricianis: quem si quis cum interpretatione nostra legerit, facile, quid hic significetur, intelliget. TRANSIGERE: conficere cum Castricio: efficere, ut Castricius à Quinto fratre pecuniam accipiat pro mancipijs, quæ illi uendiderat. quam Castricius accipere nolebat; cũ à Quinto mãcipia mallet abducere, quando is pecuniam sibi ad præstitutam diem non numerasset.

196:

CONFICIATVR.] Curentur ei HS. C. quæ debemus. supra, 192: 194. NOX ERAT: Atticus in epistola sua ad Ciceronẽ hoc posuerat: Quoniam nox est, plura non scribo. Cui respondens Cicero, Quoniam, inquit, nox erat, et ideo breuiores literas misisti; iis, quas hodie mittes, plura expecto.

Ex epistola XXIX. pagina 196:

SILIVM mutasse sententiam Sica mirabatur &c.] Silium nolle amplius hortos uendere, Sica mirabatur. ego autem eo magis miror, quòd cum ille dicat ideo se non uendere, quia filius nolit; ais tamen illum uenditurum, si nos præter eum locum, quem ab ipso petijmus, alium petierimus, à quo refugiat, hoc est quem nolit uendere. NON INIVSTA: recte facit, si non uendit, quia filio uelit obsequi, roganti ne uendat; cum eum habeat, qualem uult, hoc est, plane ex animi sui sententia: ut reprehendendus non sit, qui tali filio obsequatur. SI ADDIDERIMVS ALIVD: si petierimus à Silio, ut alium locum nobis uendat, non ut eum, quẽ antea petebamus. A' QVO REFVGIAT: à quo uendendo prorsus abhorreat: quem nulla conditione uelit uendere. CVM AB IPSO ID FVERIT: cum is locus, quem addiderimus, ualde illius è re fuerit. tunc enim Silius locũ antea nobis destinatum uendet, si petierimus ut alium, ipsi cariorem, uendat. Recte igitur dixit Cicero, MIROR, QVO'D AIS &c. nã si hortos ideo Silius uendere non uult, quia filio cupiat indulgere: ne hoc

quidem artificio, quo nos uti uis, adducetur ut uendat. Dixit autē CONFERRET potius, quàm CONFERAT, ut ostendat Siliū ea excusatione usum fuisse non illis ipsis diebus, quibus hæc scribebat, sed aliquanto ante. 196:

QVOD summum pretium constituam,] Quantum omnino pecuniæ in hortos uelim impendere. QVANTVM ANTEIRE ISTOS HORTOS DRVSI: subintellige, Putem: hoc sensu: Quæris à me, quantū hortos istos Silianos anteire Drusi hortis putē, pretio uidelicet. ACCESSI NVNQVAM: nunquam accessi ad hortos Drusi: quæ autē uilla ibi est, (Coponiana dicebatur, quòd eam ante Drusum aliquis è Coponiorum gente possederat) eam noui, & eodem loco syluam nobilem. NEVTRIVS: neque syluæ, neque uillæ. quem fructum Drusus capiat aut è uilla, aut è sylua, compertum non habeo: quod tamen, puto, nos scire oportet. Et hoc adscribit, propterea quòd unà cum hortis & uillam & syluam Drusus uendere cogitabat. VTRIVS ISTORVM: utrius hortos æstimem, uel Silij, uel Drusi: æstimare debeo, non quanti sint, sed quanti meum tempus postulare uidetur: hoc est, non ex ipsorum fructu mihi æstimandi sunt, sed ex meo tempore; quod eiusmodi est, ut hortos omnino uelim emere, de pretio non laborem. VTRIVS ISTORVM: æstimandi sunt. POSSIM AVTEM ASSEQVI: possim hortos emere. COGITES: potes enim hoc uel facile cognoscere, cum mea nomina tractes; & uidere possis, ecquæ sit spes pecuniæ à nostris debitoribus exigē-

dæ: quod ego abſens non poſſum : itaque tu hoc uelim cogites. 197.

FABERIANVM] Nomen Faberianum : quod mihi à Faberio debetur. cum enim debitam ſibi à Faberio pecuniam exigere Cicero non poſſet, nomen illud alicui uendere cogitabat, ut præſentem pecuniam haberet ad emptionem hortorũ. EXPLICARE VEL REPRAESENTATIONE NON DVBITAREM : non dubitarem hortos emere, uel ſi repræſentandum ſit: hoc eſt, uel ſi pretium nunc enumerandum ſit, nulla temporis dilatione. Eſt enim repræſentare; quod aliquando futurum eſt, id præripere; ut, nulla interpoſita mora, ſtatim fiat. Quoniam autem conſtituerat ita hortos emere, ut partem pecuniæ ſolueret, reliquæ pecuniæ uſuram penderet; (quod ipſe oſtendit 193. & 194:) nunc ſi Faberianũ nomen poſſit uendere, dicit ſe non cogitare de die, neque ſolutionis tempus uelle differre, ſed repræſentaturum, hoc eſt non expectaturum diem, quam conſtituerat, uniuerſumq; pretiũ ſtatim perſoluturum. DE SILIANIS: ad EXPLICARE refertur. TRANSIREM AD DRVSVM: emerẽ à Druſo. MAGNO ETIAM &c. adiuuabit enim repræſentationẽ Hermogenes, ſi ſoluet nobis HS DC quæ debet. unde illud 194: HS DC exprimes ab Hermogene, cum præſertim neceſſe erit. 197.

DOLORI meo,] Ex interitu filiæ ſuſcepto. REGI: fortaſſe ego, cupiditate & dolore prolapſus, hortos pluris emerẽ, quàm quanti æquum eſſet: itaque uolo à te regi.

197.

LOCVTVS erit] De Drusi hortis. Supra ibi-
» dem: Transirem ad Drusum uel tanti, quanti illum
» Egnatius uelle tibi dixit. ID AGENDVM
PVTO: ad hortos Drusi spectare debemus: nam cũ
Silio non uideo confici posse. AGENDVM, cu-
randum, cogitandum. QVID AGENDVM
SIT: de tota hac re, id est de hortorum emptione.

Ex epistola XXX. pagina 197.

PVBLILIA] Altera Ciceronis uxor, quam, post Terentiæ diuortium, uirginem duxit: cum qua & ipsa postea diuortiũ fecit, quia lætari Tulliolæ morte uidebatur. Plutarchus in Cicerone, Quintilianus lib. VI. Dion libro XLVI. PVBLILIO: fratre Publiliæ, Ciceronis uxoris: nam mulieres familiæ nomine appellabantur. AFFECTVM: dolore, quem ex obitu filiæ capiebat. NON ILLIVS ESSE: apparebat, à matre scriptas, aut dictatas. QVOD FORE VIDEO: uideo fore, ut omnino ueniant: ego autem hoc uolo uitare. VNA EST VITATIO: ET EGO NOLLEM: una tantũ ratione uitare possum, ne illæ ad me proficiscantur; si ego istuc ad ipsas ueniam: quod nollem: sed necesse est; quando hæc est una uitatio. Infra clarius his uerbis:
» Cum scribas, uidendum mihi esse, ne opprimar; ex quo
» intelligam, te certum illius profectionis diem non habe-
» re: putaui esse commodius, me istuc uenire.

197.

NE opprimar.] À Publilia, & matre. & hoc

dicit; quia, si scisset, quo die illæ Roma profecturæ essent, ut ad se uenirent; ipse ante illũ diem Romã ad eas proficisci potuisset: quod facere cogitabat. NE OPPRIMAR: ne ueniant cum de illarum aduentu nihil suspicer. 197:

CICERONI] Filio. SI TIBI NON INIQVVM: fortasse.n.tibi uidebitur, plus ei dandũ esse, quàm quòd ex mercedibus Argileti & Auentini recipietur. sed SI TIBI NON INIQVVM VIDEBITVR, hoc est, si putas eum his mercedibus contentum esse debere: propone ei, ut sumptus huius peregrinationis ad eas mercedes accommodet. PEREGRINATIONIS: Cicero filius Athenas īturus erat studiorum causa. Dic, inquit, filio, me pro sumptu, quem Athenis facturus est, tradere ei mercedes Argileti & Auentini. SI ROMAE ESSET &c. ut Athenis tantos sumptus faciat, quantos Argileti & Auentini mercedes ferre poterunt. quibus sumptibus, si Romæ uiueret, conducta etiam domo, contentus futurus erat: quanto magis, Athenis? ARGILETI ET AVENTINI: in Argileto & Auẽtino locare uolebat Cicero insulas quasdam, eamq; mercedẽ assignare filio Athenas proficiscenti. 148: 253: MODERERE: tractes quod attinet ad hanc locationem: uideas, quemadmodum ex his mercedibus suppeditemus ei quod opus sit: hoc est, (quod infra ostẽdit) conductores qui sint, & quanti; deinde, ut sit quĩ ad diem soluat. NEC BIBVLVM, NEC ACCIDINVM, NEC MESSALAM: Calphurnium Bibulum, Manlium Accidinum, Valeriũ

Messalam. Hos adolescentes Athenas profecturos studiorũ causa Cicero audierat. CONDVCTORES QVI SINT, ET QVANTI: qui uelint conducere eas tabernas, aut domos, quas in Argileto & Auentino uolumus locare. QVANTI: quãti uelint conducere.

Ex epistola XXXI. pagina 197:

IS fuerit, quem tu putas,] Difficilis in hortis uendendis. AGGREDIARE: ut mihi hortos uendat. RIPA: Tyberina: nam hortos transtyberinos quærebat Cicero, ut celebri loco fanum extrueret. QVOTENORVM IVGERVM: Damasippus suos hortos in partes diuiserat: & qualibet parte nescio quotena iugera continebantur, certo cuiusque partis pretio. PLVRA ENIM NON POSSVM: de hoc ad te scribere, cum & de pædagogo, & de medico, & de tota domo mihi certum sit.

Ex epistola XXXII. pagina 198.

VEL sine Sica] Cuius consuetudine delectabatur: itaque 194: Niciam, inquit, uellem mecum habere: sed mihi solitudo & recessus prouincia est: quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum desidero. (TIRONI ENIM MELIVS EST:) causa, cur sine Sica possit esse. Tironem, inquit, mecum habeo, qui iam propè conualuit. FACILLIME: libenter. ut illud in epistola ad Celium: In maritimis facillime sum. Et libro II. de Oratore: Et dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Et ad hunc ipsum in=

" ſequenti libro : Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe
" poſſim, quàm Aſturæ. Et Terentius in Heaut. Dabo ti-
" bi puellam lepidam, quam facile ames. OPPRI-
MAR: ſubito aduentu Publiliæ. uide ſupra 197.

Ex epiſtola XXXIII. pagina 198.

TV tamen,] Quanquam, inquit, breui te uide-
bo : tamen, ſi quid de hortis cum Silio confeceris uel il
lo ipſo die, quo ad Sicam uenturus ero; certiorem me
uelim facias. AD SICAM: in eius ſuburbano.
DETRACTIONEM: cum Silius dixiſſet, hor
tos ſuos ſe eſſe uenditurum, ſed uelle quendam locum
excipere : uide, inquit Cicero, ne uelit eum ipſum locũ
excipere in uenditione hortorum, cuius loci cauſa hor-
tos ipſos emere cogitamus. DETRACTIO-
NEM: exceptionem. EXTREMI: Extremi
loci, extremorum hortorum, extremæ partis hortorum.

198.

DE tota re (ut ſcis)] DE TOTA RE: de
hortis Silij emendis. VT SCIS: ſcis tu, qua in par
te hortorum fanum ædificare conſtituerim: itaque ſi eã
ipſam partem Silius in uenditione uellet excipere; cur
hortos emeremus, cauſa non eſſet.

198.

HIRCII epiſtolam] Forte conſolatoriam in
morte Tulliolæ. RECENTEM: ex Hiſpania,
ubi erat Hircius cum Cæſare. & puto eam eſſe, de qua
" 203. Sic et infra 258: Regini quidam eò uenerunt Ro
" ma, ſanè recentes.

193.

QVOD lege conceditur,] Lex erat, quæ sumptum sepulcrorum præfinibat: supra eum sumptum si quis in sepulcrum impendisset, tãtundem populo ut daretur, iubebat. QVOD NON MAGNOPERE MOVERET: quasi dicat: Si uellem sepulcrum filiæ facere, facerem operosissimum, & magnificentissimum; neque me in hoc moueret pœna legis: sed fanum fieri uolo, non sepulcrum; idq;, non tam propter legis mulctam, (nam hæc me minus moueret, si de sepulchro cogitarem) quàm ut locus, quasi consecratus, sempiternam religionem obtineat. Hoc aperte paulo post his uerbis: Fanum fieri uolo, neque hoc mihi erui potest: sepulchri similitudinẽ effugere non tã propter pœnam legis studeo, quàm ut maxime assequar ἀποθέωσιν. Recte: quod enim fani nomine appellatur, religionem habet; quod sepulcri, non item.

198.

APPELLARI.] Supra, 191: lege quæ diximus ad illud, Quasi consecratum. NISI MVTATO LOCO: cõstitueramus fanum in hortis transtyberinis facere: sed mutandus locus est, si assequi uolumus, ut fani nomine appelletur: in hortis enim si faceremus, ubi multa multorum sunt sepulcra; sepulcrum & ipsum uideretur esse, sepulcriq; nomine potius appellaretur, quàm fani. MINVS VRGEOR: dolore amissæ filiæ.

Ex epistola XXXIIII. pagina 198:

ERVI] Hoc mihi non potest ex animo euelli.

PROPTER POENAM LEGIS: pœna erat, ut quo quis in sepulcrum plus insumpsisset, quàm nescio quid quod lege concedebatur, tantundem populo daret. Supra 198.

198:

COMMVTATIONES dominorum] 191: de eadem re sic: Ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum illud, quasi consecratum, remanere possit. quo in loco uide nostrã interpretationẽ. VT POSTERITAS HABEAT RELIGIONEM: ut posteri illud cum religione conseruent. quod in uilla fortasse non facerent: in qua fanum ædificatum nescio an eadem religione tuerentur: forte enim ex fano rursus uillam facerent studio habitandi.

198:

RES, locus, institutum] Vt fanum fiat, ubi fiat, quale fiat. expono enim INSTITVTVM, fani genus à nobis figuratum. nam & supra 190: ubi plane idem dicit, Neque, inquit, de genere dubito; placet enim mihi Cluatij: neque de re; statutũ est enim: de loco non nunquam. EAM EFFVGERE: ne in legis pœnam incidamus, si pecuniæ plus in hoc monimentum erogabimus, quàm quod lex concedit. SI TIBI PLACEBIT SIC AGERE etc. cœpimus agere de fano ædificando: nescio, an idem cõsilium tibi placeat, ut scilicet fanum filiæ faciam pietatis ergò: sed si placet, cohortare & exacue Cluatium architectum, ut in hac re suo nos consilio iuuare uelit. Vide 190:

Ex epist. XXXV. pag. 198:

AD uillam] In suburbano: nam infra, Velim certiorē me facias, quàm diu in suburbano sis futurus. quò se contulit rationum causa. deinde easdem rationes cogitauit se posse Romæ conficere, si se domi includeret: itaque in Vrbem rediјt. 201. 201:

198:

TVAE literæ mihi redditæ sunt tertiodecimo die.] Hoc totum librarius, aut quicunque ille fuit, qui Ciceronis epistolas retulit in uolumina, translatum ex alia epistola, per ignorātiam hic intexuit. cum enim Cicero esset in Antiati, Atticus Romæ, uel in suburbano; simile ueri non est, tresdecim dies eum, qui Attici literas tulit, tantulo in itinere consumpsisse. sed esto: consumpserit nec opinata re impeditus. quid? non hanc tarditatem Cicero tenui saltem significatione attigisset? at ne literam quidem posuit. itaque redeo ad illud, membrum esse ex alia epistola, translatum in hunc locum ignorantia eorum, qui Ciceronis epistolas in unum congesserunt. BRVTI LITERAS: ad Atticum scriptas.

199.

RATIONEM tuam de Tusculano.] Consilium tuum, ut fanum in Tusculano faciamus, si in hortis non possumus. & 201. 202. CELEBRITATEM: ut fanum celebri loco fiat. celebriores autem horti, quàm Tusculanum, utpote qui prope Vrbem essent. IN SCAPVLAE: subintelligitur, hortis. ut illud 194. Ex Apollodori puto posse inueniri:

ſubaudi, hortis. Scapula hic deceſſerat, relictis aliquot hæredibus: à quibus Cicero ſperabat fore, ut uenirent horti Scapulani. PROPINQVITAS PRAETEREA VBI SIS: præter celebritatem hoc habent commodi, quòd proxime Romam ſunt. VBI SIS: ubi ſine incommodo eſſe poſſis: ut in iis facile eſſe poſſis. NE TOTVM DIEM IN VILLAM: ne totum diem ponam, in uillam proficiſcens: ne mihi ſemper totus dies ſit in itinere conſumendus, animi cauſa dum ad uillam me confero. quaſi dicat: Si quãdo Vrbis ſatietas me capit, ad aliquam mearum uillarum ire ſoleo: quæ ita longe abſunt, ut totum diẽ in uia ponam. quòd ſi Scapulæ hortos habebo, libentius in hortos exibo propter propinquitatem. OTHONEM: unũ ex iis, quos Scapula hæredes reliquerat.

199.

SI nihil erit,] Si nihil erit, quod emamus; tibi tamen non deſinam moleſtus eſſe, ut aliquid inuenias, uſque eò, ut meam ſtultitiam ſtomachere. Deinde incipit moleſtus eſſe, et infert: DRVSVS ENIM CERTE VENDERE VVLT: ut tua culpa futura ſit, ſi nihil emamus; quandoquidem uenales certe ſunt horti Druſiani. SI ERGO ALIVD ERIT: ſi, præter Druſi hortos, aliquid inueniemus, quod uenale ſit: id niſi emero, non mea erit culpa, ſed tua: nam ego quidem, quod ad me attinet, ſæpiſſime te admonebo. Druſianos autem hortos Atticus minus probabat: itaque aliud quærebant. Paulo in-
" fra: De Druſi, inquit, hortis, quamuis ab iis abhorreas, ut
" ſcribis; tamen eò confugiam, niſi quid inueneris.

NE LABAR: *ne, prolapsus cupiditate, multo plu-*
» *ris emam, quàm quanti sint.* Supra 196: Concede, in-
» quit, mihi, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere
» cupiat. & tamen seruio ita cupiditati, & dolori meo;
» ut à te regi uelim. PROVIDENDI AV-
TEM VNA RATIO EST, SI QVID
DE SCAPVLANIS POSSVMVS: *quæ*
rit aliquis causam, cur hæc una sit prouidendi ratio.
Respondeo sic: Quia sperabat fore, ut Scapulani horti
in auctione uenirent. quod si ita esset; labi non pote
rat; neque eos multo pluris emere, quàm quãti essent.
» itaque infra 200. De hortis, inquit, Scapulanis hoc uide
» tur effici posse, aliud tua gratia, aliud mea, ut præconi
» subijciantur. id nisi fit, excludemur.

199.

APVD Terentiam &c.] Terentiam iam di
miserat: quidpiam fortasse nunc significat de dote red
denda. 199.

CORDVBA *exisse,*] Hac de re Hircius li-
bro VI. Commentariorum, haud ita procul ab extre-
mo. NESCIO QVO: Carteiam: ut auctor
est Hircius libro VI. Commentariorum, ferè in extre-
mo. 199.

CANINII *naufragio*] De quo etiam 202:
» his uerbis: Volo etiam scire de naufragio Caniniano
» quid sit. 199.

Εἰς ἀποθέωσιν] Ad consecrationem filiæ. E-
TIAM OTHONEM VIDE: *etiam: quasi,*
iterum: nam dixerat iam, Othonem conuenias per-
uelim. Iterum, inquit, te admoneo de Othone conue-

niendo. nam VIDE ualet conueni & alloquere.
" ut illud libro IIII. 61. Grauiter se acturum cum
" Aquilio, confirmauit. uidebis ergo hominem. Et XII.
" 189: Septimium uide. Et ibidem: Apuleium prædia-
" torem uidebis.

Ex epistola XXXVI. pagina 199:

NOSTRO cognato.] Fratris mei, & sororis tuæ filio. qui erat in Hispania cum Cæsare aduersus Pompeij liberos bellum gerente, & Ciceroni patruo detrahebat. fuisse autem in Hispania, constat non solũ ex proxime sequentibus uerbis, sed etiam ex illis 188. Cum à fratre familiaritate & omni gratia uinceretur.

199:

DOLABELLA obscure,] Manifestum est, subintelligi uerbum, Scripsit: scripsit autem ex Hispania: nam ei bello interfuit; ut aperte indicat illud II. Philippica. Ter depugnauit Cæsar cũ ciuibus, in Thessalia, Africa, Hispania. omnibus his pugnis affuit Dolabella, in Hispaniensi etiam uulnus accepit. Postea cum in Italiam reuertisset, coràm de Quinti maledictis & iniurijs cum Cicerone locutus est. 206.

199:

FIRMITATEM,] Nam imbecilliore animo uidebatur esse, qui filiæ mortem tandiu lugeret. Quod putas, inquit, cogitandum mihi iam esse de animi mei firmitate.

199:

ADIVVANDVM: tu effice &c.] ADIVVANDVM: dolore liberandum: quippe qui

etiam consolatorium librum scripserit ad se ipsum. EFFICE: effice, ut hortos habeam, ut erecto monimento filiam consecrare possim. HOC MIHI DEBERE VIDEOR: uideor fanum filiæ debere, neque dolore posse liberari, nisi id, quod debeo, sol
" uero. Idem supra, 190: Quasi uoto quodam, & pro=
" misso me teneri puto. & 201: QVALEM VOLO: qui mihi appositus uideatur ad filiam consecrandam. ISTOS HORTOS: Scapulanos. PARTIBVS QVATVOR FACTIS LICERI COGITANT: quatuor enim erant cohæredes, Otho, Mustella, Crispus, Virgilius. 202. 205: 124: PVBLICATVS: ut publice uendatur. Et quod addit, Qui est Trebonij, & Cusinij: tum non erat, sed fuerat: sicut & hortos Scapulæ appellat, iam mortui. 200: ERAT AD ME ALLATVS: optio mihi delata est emendi. SCIS AREAM ESSE: scis in eo ædificati nihil esse, quo maiore impensa fanum esset extruendum. nam si ædificati aliquid esset; ueteris ædificij materia ad fani constructionem utens, sumptum facerem multo minorem. PLACENT: horti. AEDIFICATIO: scribis, te abhorrere à Drusi hortis, quòd minor in ijs quàm tu uelles ædificatio sit. id (inquit Cicero) me non mouet: nam ego nihil ibi cogito ædificare præter fanum: quod omnino ædificaturus sum, etiam si illos nó habuero. ædificationem autem uoluisset Atticus esse maiorem in hortis Drusi, ut in fanum deinde minus insumeretur: quippe quod ex ipsa ædificatione fieri posset, impensa multo minore, q̃ si materia fieret importata.

Ex

Ex epistola XXXVII. pagina 200.

SVADES] Suades, ut certos tabellarios instituam. RESPONDEBANT TEMPORI: ibant, redibant ad utrunque nostrum, ea ipsa, qua expectabãtur, hora. ERAT ALIQVID &c. Erat quod scriberemus de Silio, de Druso, alijs præterea de rebus. ID IPSVM DILATVM EST: scribere solebamus de Othone, id est de hortis Scapulanis. nunc etiam hoc argumẽtum literarum ad aliquod tempus est ereptum. abes enim, (erat autem in suburbano, ut patet 198:) & Othonem, qui Romæ est, de hortis colloqui non potes. ita sequitur, ut nec scribere de eo quidquã possis, usque dum in Vrbem redieris. TAMEN ALLEVOR: etsi ad scribendum argumẽti nihil habeo, quãdo id ipsum de Othone dilatum est: scribo tamẽ, quia doloris acerbitatem minus sentio, cũm tecum quasi loqui uideor.

Ex epist. XXXVIII. pag. 200.

CAESARIS uituperatio] Liber à Cæsare scriptus contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. Infra, 201. Hircij epistola quasi πρόπλασμα uidetur
" eius uituperationis, quam Cæsar scripsit de Catone. Lau
" dationẽ suam Cicero inscripsit, Cato; uituperationem Cæsar, Anticatones. PERSPEXI EX EO LIBRO: ex Hircij libro contra Catonem scripto conijciebat Cicero, qualis esset futura Cæsaris uituperatio. cũ. n. in suo libro Hircius collegisset uitia Catonis, sed cum maximis Ciceronis laudibus; Cæsar autem eũ

librum uidisset: (neque enim aliter putandum est, cum Hircius cum Cæsare esset in Hispania bellum gerente) magno id erat argumento, eas Ciceronis laudes Cæsarem probasse. alioqui exire librum passus non esset; neque Hircio permisisset, ut ad Ciceronem mitteret. ex eo coniecturam Cicero capiebat, Cæsarem acerbius in se nihil scripsisse in suo libro, cuius laudes in alieno probasset. 200.

συμβουλευτικὸν sæpe conor:] Sæpe conor aliquid ad Cæsarem scribere de ordinanda Republica. συμβουλευτικὸν, consilij plenum, quod deliberationem contineat. EIVSMODI: nam si dixero, quæ mihi honesta sint; illi grata non erunt: rursus si, quæ illi grata; mea persona minus digna uidebuntur. Idē 213:

200:

DVM tua me domus leuabat,] Si, dum tuæ domi fui, nemo est à me exclusus; nemo unquam ad me uenit, quin comiter & humaniter acciperetur: quid est, cur me quisquam dicat dolore uictum iacere? quando neque, dum apud te fui, quenquam seuerius accepi; neque, dum Asturæ, cessaui, sed & multa scripsi, et eius generis, quod certe abiecto animo facere nemo posset. LEVABAT: delectabat: nam domi suæ Cicero non sine summo dolore potuisset esse, quæ memoriam amissæ filiæ repræsentaret. eademq; causa Tusculanum, quasi admonitionem Tulliolæ, refugiebat: ut infra 202: NVNC IPSVM: similiter locutus est 101: 123. 190.

200:

DISCESSVS] Post XVI. Cal. Februarij,

ſenatores plerique Romā diſcedebant, quòd ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi non poterat, ac ne Februario quidem toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Ad Appium libro III. 40. In ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas literas. HVIVS TEMPORIS: apta ad oblectandū. hilaritatis enim tempus illud erat; quo ſenatores, laxati à curis, animi cauſa exibant. IS, QVI OPTIMAS BAIAS HABEBAT: qui ſe tamen huc, ſuis Baijs omiſſis, quotannis conferebat; quòd hunc receſſum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret. quem ſignificet, diuinare non facile eſt.

200:

ALIVD tua gratia, aliud noſtra,] Partim tua gratia, partim noſtra. EXCLVDEMVR: uerebatur, ne hæredes Scapulæ hortos Scapulanos præconi non ſubijcerent; ſed ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. Si igitur inquit, præconi non ſubijciuntur, ego
„ excludor. Et ſupra 199: Hæredes Scapulæ ſi iſtos hor-
„ tos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quatuor fa
„ ctis liceri cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci. SIN AD TABVLAM VENIMVS: ſin præconi ſubijcietur, et auctio fiet. nā TABVLAM poſuit pro auctione; quod auctionis ſignū tabula figebatur. In ora
„ tione pro Cæcina, Ebutio, inquit, negotiū datur. adeſt ad
„ tabulā, licetur Ebutius. OTHONIS: Scapulæ hæredis, qui & ipſe ad hortorū emptionem animū adiecerat. Quanquam, inquit, locuples ſit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione uincam.
„ Infra 202. De Othone, diffido, fortaſſe quia cupio:

» sed tamen maior etiam res est, quàm facultates nostræ,
» præsertim aduersario & cupido, & locuplete, & hære
» de. & 203. Difficile certamen cum cupido, cum locu
» plete, & hærede. & 216. Si Faberius nobis nomen il
» lud explicat : noli quærere, quanti : Othonem uincas
» uolo. 200:

DE LENTVLO &c.] Quod scribis, uidendum esse, ut à Lentulo exigamus : res in eo non est: id parui refert : magis laborandum de pecunia Faberiana : quam si exigimus, quòd uelim enitare; consequemur quod uolumus, ut hortos habeamus. Faberiani nominis cum alibi supra, tum 196. meminit his uerbis:
» Cum ijs communices, quantopere, & quare uelim hor-
» tos; sed ita posse, si expediatur illud Faberianum.

Ex epistola XXXIX. pag. 201.

QVAM sit φιλαίτιον συμφορά,] Quàm sit querula res calamitas : quàm facile querantur, qui in calamitate sunt. Tacite Atticum hortatur, ut de fano maioré adhibeat diligentiam, cum sciat, quàm sit φιλαί-
» τιον συμφορά. quod apertius paulo post : Nisi fanum
» fieri uidero, incursabit in te dolor meus. MINIME IN TE QVIDEM: minime ego quidem tecum queror : minime ego te accuso, quòd hortos adhuc non inueneris : sed tamen ita auide sum affectus de fano, ut, nisi id fieri uidero, incursaturus in te sit dolor meus. OMNES TVAS &c. si me consolari uis, locum fano reperi. hæc est una mei consolan
» di ratio. Paulo post : Si me leuari uis, hæc est summa
» leuatio, uel, si uerum scire uis, una.

201.

AGET *iniuste,*] Iniquum pretium poscet pro suis hortis. 202: DOMINVM: hortorum Treboniј, & Cusiniј. 199: TVSCVLANVM PLACET: ubi fanum fiat. Supra 199. & infra 202: PERFICIES: ut locum habeamus aliquem, ubi fanum extruere possimus.

201.

Προόπλασμα] Præfigmentum. qualis, inquit, futura sit Cæsaris uituperatio de Catone, perspicitur ex ea epistola, quam ad me Hircius misit. Forte enim Hircius in epistola idem faciebat, quod in libro suo, ut Catonem
» uituperaret cum laude Ciceronis. Vide illud 200. Per
» spexi ex eo libro, quem Hircius ad me misit.

201:

SCELERE *me liberatum non putabo.*] Scelerati putantur, qui uota non soluunt. item Cicero scelere se astrictum putabat, donec fanum, quod filiæ ma-
» nibus promiserat, non fecisset. Infra 202. Ego me ma-
» iore religione, quàm quisquam fuit ullius uoti, obstrictũ
» puto. Supra 190: Quasi uoto quodam, & promisso
» me teneri puto.

Ex epistola XL. pagina 201:

VIDEBAM *enim, quæ scribis:*] Cum uiderem quæ scribis, te scilicet esse occupatissimum: nullũ à te desideraui diem literarum, hoc est, nunquam desideraui, nunquam expectaui tuas literas. & tamen etiam, te non habere quod scriberes, intelligebam.

MITTAM: aliquem ex meis, qui tibi à me literas afferat; ut habeas cui tuas ad me dare possis.

201:

NIHIL aliud, scire me, noui te nihil habere.] Scire me, noui te nihil habere, præterea nihil. SCRIPSI TAMEN: rectius, ut ego existimo, Scripsisti tamen. quanquam, inquit, essent inanes tuæ literæ: nescio quid tamen de Clodiæ hortis habebant.

201:

RES &c.] Horti Clodiæ. uellem, inquit, Scapulanos hortos emere: secundum eos, Clodiæ cuperem. SECVNDVM OTHONEM: hortorũ Scapulæ pars ad Othonem hæredem peruenerat: ideo dicit, Secundum Othonem, pro secũdum hortos Scapulæ: quo modo & infra paulo post, Malim primum Othonis, deinde Clodiæ, eosdem Scapulæ hortos significans.

201:

ILLVD alterum quàm sit difficile,] Scapulanos hortos habere, scis difficile esse. Cur difficile? quòd & magni pretij res erat; & eorum hortorum quam partem Otho habebat, tantum aberat, ut uellet uendere, ut etiam à cohæredibus reliquas pàrtes emere cogitaret. difficile igitur erat Othonem in emptione uincere, qui & cupidus erat, & locuples, et hæres. 202. 203. EXCOGITEMVS: si neque Clodiæ, neque Othonis hortos consequi possumus; enitamur, ut aliud quidpiam ad fanum excogitemus. Quod idem infra his uerbis: Si ista minus confici possunt, effice quiduis.

201:

AVT Domum] Romam. Supra 201.

201:

VT *id ipsum, quod facis, faceres:*] *Vt domi te includeres rationum causa. contulerat enim se Atticus in suburbanum, ut rationes suas commodius posset conficere, interpellatione sublata. deinde uenit in mentem, idem illud Romæ posse facere, si se domi includeret. itaq; fecit.* 202: 203.

201:

COMMODIVS] *Romæ, quàm in suburbano.*

Ex epistola XLI. *pagina* 202.

QVOD *scies recte illam rem &c.*] *Deprauatus locus: neque scripti libri dissentiunt ab impressis. quòd si coniecturis locus esset, quas ego probare non soleo, nisi cum ad literam admodum accedunt; legerê sic: Quod scribis, reri te, illam rem fore leuamento: bene facis: quanquam id esset, mihi crede, perinde, ut existimare tu non posses. ut* ILLAM REM *fanũ intelligas: & uerbum* ESSET *referas ad dictionem* LEVAMENTO. *In epistola ad Pætum similiter ferè locutus est, cum inquit: Gaudeo perspectã tibi esse curam meam ualetudinis tuæ: sed mihi crede, nõ, ut est reapse, ex literis perspicere potuisti.* PERINDE VT EXISTIMARE TV NON POSSES: *maiori leuamento, quàm tu existimare posses.* 202.

DIFFIDO,] *Me posse eum uincere in hortorum licitatione.* 200: ADVERSARIO: *Othone: qui & ipse eosdem Scapulæ hortos à cohæredibus*

» suis emere uoluisset. Infra 203. Difficile certamen cũ
» cupido, cum locuplete, cum hærede.

202.

ISTA] Vt neque Scapulæ possim, neque Clodiæ hortos habere. MAIORE RELIGIONE &c. fanum filiæ manibus promissum donec faciam, maiore me religione obstrictum puto, quàm qui uota non persoluunt. 190:202. TREBONIANOS: hortos: de quibus 199:201. DOMINI: unum dominum nominat 201. sed numero multitudinis usus est, quia, dominus quisnam esset, ignorabat: ut 200: NE AESTAS EFFLVAT: considerandum tibi est & de hortis, & de Tusculano: ut, si hortos non inuenis, Tusculano utamur: ne æstas effluat: hoc est, ut omnino fanum hac æstate absoluatur. 201.214:

Ex epist. XLII. pag. 202.

συμπαθῶς] Cŏdolenter: scripserat enim Hircius, Ciceronis casum se dolere de filiæ morte. TV ENIM ETIAM HVMANIVS: nā si illam epistolam misisses, meum dolorem quasi tractando renouasses. ILLIVS LIBRVM: 200. 202: ILLIVS MAIOR LAVDATIO: Catonis. 202.

AGIS,] De hortis. 203. 207. A' PONTIANO: à quo tempore eius amicum, uel affinē defendi Pontianum.

202.

VT aditus sit emptori?] Vt in auctione ueneăt.

nam ad emptionem aditus eſt omnibus, cum quid per
præconem uenditur. Verebatur autem, ne cohæredes
ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. Supra 199:
» Hæredes, inquit, Scapulæ ſi iſtos hortos liceri cogitant;
» nihil eſt ſcilicet emptori loci: ſin uenibunt; quid fieri
» poſſit, uidebimus. Et 200: De hortis Scapulanis hoc ui
» detur effici poſſe, ut præconi ſubijciantur. id niſi fit,
» excludemur. ſin ad tabulam uenimus, uincemus fa-
» cultates Othonis noſtra cupiditate. PER QVEM-
VIS HAEREDEM: ex quatuor hæredibus Sca-
pulæ ſi unus modo, quilibet, adnitetur, ut horti Scapu-
lani præconi ſubijciantur; perficiet. MVSTE-
LAM: qui erat unus ex hæredibus. 205: ἐγγήραμα:
ubi in ſenectute uiuam.

202:

οἰκοδεσποτικά.] Nõ ſatis officio patris familiæ cõ-
uenire. fortaſſe quia non eſſent ita fructuoſi horti, ut
Scapulani. fructum enim & utilitatem ſpectare de-
bet paterfamilias. IN VILLA ISTA? ſine
fructu. OTHONIS: hortos, quos hæres Otho
cupit. 201: DRVSO LVDVS EST SVG
GERENDVS: aliquod malitiæ genus eſt excogi-
tandum, ut ſuos nobis hortos Druſus uendat æquiore
pretio. pro hortis ſuis iniqua poſtulabat Druſus. quod
» indicare uidetur illud, Si Silius nolet, Druſus aget iniu
» ſte, 201. Et quoniam uenditorem artificio decipere cum
uolumus, aliquem ſubornamus, qui pretium non niſi mi
nimum promittat, ut ille ſua ſpe deiectus ad æquio-
ra deſcendat, et nobiſcũ tranſigat multo minoris, quàm
quanti prius dixerat: aut hoc, aut quidpiam huius ge-

neris significat, cum dicit, Druso ludus est suggerendus. VTENDVM TVSCVLANO: fanum in Tusculano faciundum. 199. 201.

202:

DOMI te inclusisti,] Vt rationes conficeres.
» Quod intelligit & supra 201: cum dicit: Venerat mi
» hi in mentem monere te, ut id ipsum, quod facis, face=
» res: putabam enim, cómodius te idem istud domi agere
» posse interpellatione sublata. Et infra 203: Velim sci=
» re, quid tibi restet, aut iam ne confeceris.

202:

CONTVDI enim animum,] Cum abhorre=
ret à Tusculano, quòd quasi admonitio uideretur amis
sæ filiæ; suspensus & incertus per aliquot dies ancipiti
consilio pependit, utrum Lanuuio in Tusculanum, an
» Romam se conferret: itaque 201. Postridie, inquit, Iduũ
» Lanuuij constitui manere, inde postridie in Tusculano,
» aut Romæ. Et 201: Ego me hinc postridie exiturum
» puto, sed aut in Tusculanum, aut domum. Et ibidem:
» Ego postridie Iduum Lanuuij manere costitui, inde aut
» Romæ, aut in Tusculano. et 214: Proficiscar hinc. quò
» autem Lanuuio? conor equidem in Tusculanum, sed
» faciam te statim certiorem. Tandem uicit animum re=
pugnantem, & in Tusculanũ profectus est. 201: 202.
CONTVDI ANIMVM: pugnaui cum ani=
» mo meo. Idem 203. Vincam, opinor, animum: Lanu=
» uio pergã in Tusculanum. SI MODO PER=
MANSERO: si modo in hac sententia permane=
bo, ut in Tusculanum eam.

202:

NEC Cartini &c.] Narrabat Philotimus, tantum abesse ut Pompeius Cartini teneretur, ut etiam bellum esset adhuc satis magnũ. CARTINI: rectius puto, Carteiæ: nam, Cartini, mendosa dictio uidetur; cũ in Hispania, qui hoc nomine appelletur, locus omnino sit nullus. Carteia autem in extrema Bætica oppidum est ad mare Ibericum, quò Cn. Pompeius Magni filius ex fuga se recepit, magno prælio uictus à Cæsare ad Mundam. auctor est, qui librum scripsit de bello Hispaniensi. TENERI: quia sine copijs exire non audebat: ad extremum, seditione concitata, Carteiensium XXX naues longas occupauit, & profugit. auctor idem. QVA DE RE &c. Clodius Patauinus acceperat literas ex Hispania, Pompeium Carteiæ teneri. SE ID FACTVM ARBITRARI: cum dicerent, quod in literis ad Clodium missis esset scriptum, se id arbitrari uere scriptũ esse, ut Pompeius Carteiæ teneretur. FVLVIASTER: Fuluio similis, solet Fuluium imitari, qui pro Pompeio facile mentiebatur. solet esse mendax pro Pompeio: itaque non uidetur ei magnopere credendum. 162: NAVFRAGIO CANINIANO: 199.

Ex epist. XLIII. pag. 202:

DVO magna συντάγματα.] Duos libros Academicos, & quinque de finibus. quæ scripsit Cæsare in Hispania bellum gerente contra Pompeij liberos. ABERRARE: 199: Ego hic scribendo dies totos nihil

equidem leuor, ſed tamen aberro. OPTIME:
quòd ualet. Supra meminit de Atticæ inualetudine.
ἀκηδία: torpedo. ſcripſerat enim Atticus, inſolita
quadã torpedine ſe teneri: quam græco uerbo ἀκηδίαν
nominauerat. eſt autem unum ex indicijs, quæ morbũ
prænunciare dicit Hippocrates. ETSI SCRI=
BIS NIHIL ESSE: etſi ſcribis, nullius periculi
rem eſſe. 202:

ἀνεκτότερα] Dolor ex interitu filiæ tolerabilior A=
„ ſturæ, quàm in Tuſculano. Vt etiam 214: Locũ habeo
„ nullum, ubi facilius eſſe poſſim, quàm Aſturæ. MA=
GIS ANGVNT &c. magis autem angent in
Tuſculano, ex filiæ recordatione: itaque ἀνεκτότερα hic
erant. 202:

ETSI tamen] Pro quanquam Cicero dixit ta=
menetſi; ut in epiſtola ad Plancium, Sed tamenetſi
antea ſcripſi, quæ exiſtimaui ſcribi oportere: tamen hoc
tempore breuiter commonendum putaui, ne quo pericu
lo te proprio exiſtimares eſſe. quòd ſi tamenetſi pro ta=
metſi ponitur: cur, Etſi tamen, reijciamus? præſertim
cum idem Cicero &, Etiam ſi, dixerit, &, Si etiam,
eodem ſenſu: ut in oratione de Aruſpicum reſponſis:
„ Cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem
„ ac penè diuinam aſſequi poſſem: tamen non dubito,
quin ea tela etc. Expono igitur, ETSI TAMEN,
tamenetſi; uel, quod uſitatius eſt, tametſi. ILLA:
quæ refricant dolorem. in Tuſculano, inquit, magis an
gor: ſed ubique tamen angor: ubique enim refricat a=
miſſæ filiæ recordatio, quanquam magis in Tuſculano.

202:

DE *Cæsare uicino &c.*] *In colle Quirinali & Quirini templum erat, et Salutis ædes, Salutis auguriũ dicta. cum autem in Quirini templo statua Cæsaris posita esset, cum hac inscriptione, θεῷ ἀνικήτῳ, ut scribit Dion libro* XLIII. *facete ominatur Cicero, & ait, eum σύνναον Quirini malo, quàm Salutis: id est, Salutis in templo Cæsarem esse nolo, ut scilicet seruari ne possit; in Quirini uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter à ciuibus occidatur.* VICINO *autem intelligit Attici. & paulo post per iocum, Domum, inquit, tuam pluris uideo futuram uicino Cæsare. Domũ enim Atticus habebat in colle Quirinali, ab auunculo hæreditate relictam, ut in ipsius uita Nepos tradit: & habebat prope Quirini tẽplum, ut in primo de Legibus scriptum est: & P. Victor in* VI. *regione statim post templũ Quirini collocat ædes Attici, eademq́; in regione Salutis ædem statuit in colle Quirinali. Vnde illud 53. Tuæ uicinæ Salutis.* σύνναον QVIRINI: *infra ipse se exponit (215:) cum dicit, hunc, Quirini contubernalem.* 202:

HIRCIVM:] *Librum ab Hircio scriptum cõtra Catonem.* AMICI NOSTRI: *Hircij.*

Ex epistola XLIIII. *pagina 203.*

VINCAM, *opinor, animum*] *Tusculanum fugiebat, quòd eius loci, ubi Tulliola perierat, aspectus renouare dolorem uideretur. itaque supra 202: Contudi animum, & fortasse uici. & infra, 214: Conor equidem in Tusculano. non dixit Cogito, sed Conor, ut in-*

uitus, & animo repugnante. FVNDO ILLO: Tusculano. MANEBIT: æternus erit. erit quidem dolor meus uitæ æqualis, tantum aliquanto leuior: dies enim mitigabit. quòd si Tusculanum, quasi admonitionem filiæ, refugio: aut eò mihi nunquam eundum est: (nam dolor idem manebit) aut, si iturus aliquando sum, nescio quid intersit, utrum nunc eam, an ad decem annos. ADMONITIO: Tusculanum. cuius aspectus admonitio quædam amissæ filiæ uidebatur. non est, inquit, grauior is dolor, quem ex Tusculani conspectu capio, quàm qui me dies noctesq; cóficit. QVIBVS ASSIDVE &c. quæ erát istæ admonitiones, quibus assidue Cicero conficiebatur? uirtutes Tulliolæ.

Ex epistola XLV. pagina 203.

TV igitur,] Subaudi, ad me uenies. VEL BINAE: priusquàm ad me uenias, uel binas uterque dare literas poterimus. OCCVRRAM: ueniam ipse ad te, si tu ad me minus commode poteris.

203.

MAGNVM opus est.] Vt Scapulanos hortos habeamus: primum, quòd emptori esse aditum hæredes nolunt: (199:) deinde, quòd, etiamsi permittant, mihi tamen in auctione certamen impendet cum Othone, id est cum cupido, cum locuplete, cum hærede. 202. AD CLODIAM: ut potius de Clodianis hortis cogitem. EXPLORANDVM EST: uidendum, quid de eo nomine sperare possimus. sine quo neutrum possemus, neque Scapulæ hortos emere, neque Clo

diæ. CVM BALBO: quo adiuuante, nomen Faberianum facile potuisset expediri: quòd absente Cæsare, cum Oppio Remp. administrabat; & quæ illi egissent, Cæsar omnia probabat. Supra 196. Communices,
» inquit, cum Balbo & Oppio, quantopere & quare uelim hortos; sed ita posse, si expediatur illud Faberianũ. NEC AVDERE INCERTO: non audeo hortos emere, incerto isto nomine, hoc est, nisi certus sim pecuniam à Faberio futuram. QVIA TANTI REM AESTIMAS: hic aliquis exponeret; quia scribis, Clodiæ tibi hortos ualde probari. Ego malo sic. quia scribis, Clodiæ hortos multo minoris esse, quàm Scapulæ: adductus in hanc sententiam ab ipso Cicerone; qui se ipse interpretatur 216. A' Clodia,
» inquit, sperare uideor ob eam causam, quòd & multo minoris sunt, & Dolabellæ nomen iam expeditum uidetur. At relatiuum TANTI nunquid potest ad paruitatem referri? potest. & exemplum est 196: interpretatione nostra satis illustratum. ILLVD: hortos Scapulanos. 203.

MAGNA res est,] Magni pretij. CVM CVPIDO &c. Othonem intelligit, unum ex cohæredibus, qui & ipse eosdem hortos cupiebat. 200: 201: 203:

HIRCII librum] In quo colligit uitia Catonis. 200. 202. 202: ARBITRABAR: eum esse mendacem, & illa, quæ dixit de Pompeio, uera nõ esse. unde illud 202: Solet omnino esse Fuluiaster. PLVRIS VIDEO FVTVRAM: uideo fore ut pluris æstimetur. Iocatur. VICINO CAESA-

RE: nõ quòd ille prope te habitet, sed quòd eius statua sit in templo Quirini, à quo templo non longe abest tua domus. 202:

Ex epistola XLVI. pagina 203:

CONFECERIS.] Rationes. 201: 202. TOTVS: cum uniuersa familia. QVOD LICEBIT: quot, in antiquis libris. Ego, quotus. ut dicat, TV AD ME, QVOTVS LICEBIT: pro, cum tot comitibus, quot meá uilla poterit recipere. unde illud apud Horatium in epistola ad Torquatum: Tu, quotus esse uelis, rescribe; & rebus omissis, Atria seruantem postico falle clientem. Quotus esse uelis, dixit, id est, quot comites uelis tecum adducere. Et Martialis: Dic, quotus es, quanti cupias cœnare: eodem sensu.

Ex epistola XLVII. pagina 203:

COGNATIONEM,] Quia Ciceronis auus amitam C. Marij septies Consulis in matrimonio habuerat. libro III. de Legibus. QVEM SCRIPSISSEM: Cicero scripsit uersibus librũ de C. Mario, eumq; inscripsit, Marius. libro I. de Legibus. L. CRASSI AVI SVI: L. Licinij Crassi, oratoris eloquentissimi, qui Consul fuit cum Q. Mutio Scæuola. AVI SVI: materni. Etiam 225. appellat eũ L. Crassi nepoté. VT SE DEFENDEREM: contra eos, qui negabant C. Marij nepotem esse. Est autẽ hic, Erophilus ille Equarius medicus, de quo meminit Valerius Maximus cap. XVI. lib. IX. qué Cæsar extra Italiam relegauit, doctus nõ C. Marij nepotem, esse,

sed

ſed Erophilum quendã Equarium. cui deinde poſt mortem Cæſaris uncum eſſe impactum, quòd de interficiendo ſenatu cogitaſſet, ſcribit Cicero Philippica prima. quod etiam ſignificat inſequenti libro 227. PROPINQVI EIVS: C. Marius, ille ſeptẽ Conſulatibus inſignis, uxorem duxit Iuliam Cæſaris amitã. ideo propinquũ eius Cæſarem appellat. Plutarchus in Mario, & Cæſare: & Suetonius in D. Iulio: qui, eam à Cæſare pro roſtris laudatam, ſcriptum reliquit. quod et Plutarchus tradidit. 203:

O' tempora, &c.] Scripſerat Atticus aut ſic, aut in hanc ferè ſententiam: Curtius Conſulatum uellet, ſed dubitat petere. O' tempora, inquit Cicero cum indignatione: fore, cum dubitet Curtius Conſulatum petere? quaſi dicat: Curtius igitur Conſulatum uellet? infimi igitur homines de Conſulatu cogitant? O' tempora. FORE: uerbum per ſe poſitum: & eſt figura, ἀποσιώπησιν quam appellat Quintilianus: quam ferè ſolemus uſurpare, cum quid indignantes pronunciamus: quale illud apud Virgilium, Me'ne incepto deſiſtere uictam? 203:

EPISTOLAM ad Cæſarem tibi miſi.] Vt mihi reſcriberes, quid & tibi & iſtis uideretur. Illa epiſtola Cæſarem Cicero ad Parthicum bellum cohortabatur. 204: 214: 216:

203.

HORTI] Scapulani: quorum auctio futura
» erat. paulo poſt: De Virgilio, ut ſcribis, hoc tamẽ uelim
» ſcire, quando auctio.

Ex epiſtola XLVIII. pagina 203:

SEXTI auctioni] Sextus Peduceus Attici amicißimus quidpiam in auctione uenditurus erat, Attico auctionem curante amicitiæ cauſa. 204. 205:

Ex epiſtola XLIX. pagina 204.

SI unus eſſes.] Si te unum haberem, minus ſolus eſſem, quàm cum multos habeo : maiorem enim ex tuo unius, quàm ex multorum ſermone delectationem capio. A' PEDVCEO : poſt auctionẽ Peducei. ut 216 : Ab ea igitur ad me uenies. ETIAM ANTE: non nihil ſignificas, te eſſe uenturum etiam ante Peducei auctionem.

204.

QVANDO auctio.] Hortorum Scapulanorũ. nam Virgilius unus ex cohæredibus Scapulanis : quod infra 214: non obſcure perſpicitur: ſcribit enim ſic: De
» Virgilij parte ualde probo. ſic ages igitur. & quidẽ id
» erit primum, proximum Clodiæ. Et 303: Horti quam
» in diem proſcripti ſint, uelim ad me ſcribas.

203.

VT tempora,] Vt poſtulant tempora. nihil enim ſcripſi in ea epiſtola, niſi quod optimum ciuem deceret, ſed ut temporibus tamen paruerim. quaſi dicat : non plane tamen quod ſentiebam, edidi. quid agas? tempora ita ferũt. De eadem epiſtola paulo ante. ISTI: Cæſariani. SIMVLATIO : nam ſi eos ſimulare ſenſeris, pro eo accipiam, quaſi epiſtolam repudiarint.

204.

DE Cerelia] Huic debebat. 212. hæc est, quam epistolarum, quæ familiares uocãtur, libro XIII. commẽdat P. Seruilio. PERSCRIPTIONEM: solutionem. perscribimus enim in tabulis, cui data pecunia sit. HOC METVERE: uereris, ne sit contra dignitatem meam, si ego diutius debeam. ALTERVM: perscriptionem. non metuis, ne non sit, unde soluamus. Ita locutus est 238. SVSTINENDA SOLVTIO: uidendum nobis est, ut ne Cereliæ prius soluamus, quàm de Metone & Faberio debitoribus nostris sciamus: uidelicet, an possint & ipsi nobis soluere, & id quando uelint.

Ex epistola L. pagina 204.

PROFECTVS est.] Athenas. PRAES PRO FLAMINIO: 233:

204:

QVID egeris,] Num ostenderis iis, quibus scis ostendi me uelle. DE SILIO: de hortis Silii. supra. 204:

SPINTHEREM] Opinor intelligi filium P. Cornelii Lentuli, eius, quem ab assecla quodam Spintheris cognomen sumpsisse Valerius tradit. nam pater iam perierat, ut in libro de claris oratoribus. & Spintheris cognomine filium quoque Plutarchus appellat in Cæsare. 207. 226: 204:

SECVRI es animi,] Non laboras. Libros de philosophia his temporibus Cicero scribebat: quorum argumentum & sentẽtias ferè sumebat à Græcis; uer=

bisq; utebatur non admodum consuetudine tritis, cum Græcorum uerborum uim exprimere Latinis uerbis cogeretur, idq; consequi non posset usitatis: ut in eo nimiũ libertatis assumens, de lingua Latina minimum laborare uideretur. TALIA: de philosophia. quos autẽ libros, non scribit: quòd, tam propè cum essent, ut non modo per literas, sed etiam præsentes sæpe colloquerentur, nominare uidebatur esse minus necessarium. ἀπόγραφα SVNT: hæc, quæ scribo, non scribo cum labore, quum è Græcorum libris descripta transferam in meos. VERBA TANTVM AFFERO: uerba affero de meo, res mutuor à Græcis.

Ex epistola LI. pagina 204:

EPIROTICAE literæ] Quas in Epirũ scribis tuorũ negotiorum causa. FASCICVLVM: quem in Epirũ mittis, ut ex Epiro deinde Athenas deferantur: nam Athenis erant Martianus & Montanus cum Ciceronis filio.

IN LIBRVM XIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 204.

CICERONEM] Filium. SEVERIVS: obiurgans eum, quòd immoderatos sumptus faceret. quod indicat illud 222.
" Turpe est nobis illum, qualiscunque est, hoc primo anno
" egere: post moderabimur diligentius. MAGIS, QVA'M QVEMADMODVM: dictio Quàm
" uidetur abũdare. sic infra, Nec in hac quidem re quid=
" quã magis, ut uellẽ, accidere potuit. TVLLIOS: Martianum & Montanum, qui cũ Cicerone filio Athe
" nis erant. quod illud ostendit 204. L. Tullium Monta=
" num nosti, qui cum Cicerone profectus est. Et illud, Misi
" ad te epistolas ad Martianum, & Montanum. AVT ISTA PROFICIENT: Ista, hæc diligentia, qua tu in literis tuis ad Ciceronem & ad Tullios usus es. PROFICIENT, ut Cicero in sumptibus sit restrictior.

205.

DE pecunia] A' debitoribus exigenda, ut hortos emere posset. OB EAM CAVSAM, QVAE SVSCEPTA EST: ob fanum, quo filiam consecrare deliberatum est. CVIVS FESTINATIONEM MIHI TOLLIS: non uis me festinare, neque pateris ut ego te urgeam, cum

hac æstate nos, quod uolumus, habituros affirmes.

205.

ISTIS placeat] ISTIS, Cæsarianis. PLACEAT, mittẽda sit ad Cæsarem, nec ne. 204. NICIAS: hic erat apud Ciceronem. 294. 204: QVANTI PATREM FECI: cuius Quæstor Cicero fuerat in Sicilia, auctore Pediano. ETSI DE EPISTOLA: ad Cæsarẽ: de qua paulo ante.

Ex epistola II. pagina 205.

CELERITAS tua,] In scribendo. RES IPSA: quam scripsisti: qua nihil potest esse indignius. HVMANITATEM OMNEM: omnem sensum humanitatis: ut iam neque dolere ullo damno, neque lætari ullo commodo possimus. id autem ob interitum filiæ: qua amissa, nihil iã in reliqua uita sibi esse curandum statuebat.

205.

VERVNTAMEN.] Expectabam. Et est figura, qua usus est 227. 229. & in epistola ad Tironẽ
» his uerbis: Confice professionem: etsi hæc pecunia ex eo
» genere est, ut professione non egeat: ueruntamen.

205:

EPISTOLAS] Quibus eos Cicero rogabat, ut exactionem Faberiani nominis adiuuarent. nam &
» supra 196. Cum Oppio, inquit, & Balbo communices,
» quantopere, & quare uelim hortos; sed ita posse, si expediatur illud Faberianũ. ET TAMEN: quãquam ad Oppium & Balbum scripsi de Faberio: tu tamen sicubi Pisonem poteris cõuenias, ut cũ eo de auro

colloquaris. Et, opinor, hoc intelligit, ut ad emptionem hortorum auream pecuniam à Pisone argentario mutuam sumeret usura pendenda: uel: ut argentea pecunia Pisoni daretur, Piso auream redderet. Pisonem autem argentarium fuisse, indicat illud 186: Ad Aulum scripsi, ut ea, quæ bene nossem de auro, Pisoni demonstrarem. quo etiam loco de permutatione agitur. Et infra 206. Si quid poteris, inquit, cum Pisone conficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. utrobique enim Auli mentio: et utrobique eius opera apud Pisonem Cicero uidetur uti. De Pisone autem 206. 208. 208: 227:

205.

ATTRIBVATVR,] Numeretur, soluatur. Attributam pecuniã Pedianus dicit esse, quam in stipendium militum ex ærario depromptam Tribuni ærarij Quæstoribus adnumerabant. idem ferè M. Varro. sed à rebus publicis transferri ad priuatas, docet illud 253. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum. quæ quanquam explicata sunt; tamen, quòd & Dolabellæ nomen in his est, & attributio est mihi nominum ignota, conturbor. Et item illud in epistola ad Tironem: De attributione conficies. De repræsentatione uidebis. De domesticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi certa, quid Octauius, quid Antonius.

ACCIPIES AB EROTE: cognosces ab Erote quantum nobis à Faberio debeatur. is enim Ciceronis rationes procurabat. 247: 248. 254. 264:

205.

ARIOBARZANIS filius] Eius, quem à Mithridate fuisse expulsum legitur in oratione pro lege

Manilia. EVM SESTIVS NOSTER PAROCHIIS PVBLICIS OCCVPAVIT: *ei Sestius noster & domum iam & omnia ad uictum necessaria de publico curauit.* PAROCHIIS, *præbitionibus: & parochus, qui huic muneri præerat, ut sumptu publico siue legatos, siue alios muneribus ornaret, aut etiã aleret. & dixit* OCCVPAVIT, *quasi ante me cepit, ut ego eum frustra sim inuitaturus. quale illud in Tusculanis, opinor, quæstionibus: Occupaui te fortuna, atq; cepi, omnesq; aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses. Legendus Acrõ in illud Horatij, Proxima Campano Ponti quæ uillula tectum Præbuit, & Parochi quæ prebent ligna, salemq;.* SVMMO BENEFICIO MEO: *nam Ariobarzanem eius fratrem, Cappadociæ Regem, præsentibus insidijs nec opinantẽ liberauerat, regnumq; ei seruauerat, ut in epistola ad senatum, & in ea, quã eodem libro ad Catonem scripsit.* CVM FRATRIBVS ILLIVS: *unum Ariobarzanem seruauit, ut ipse ad senatum & ad Catonem scribit: ut uideatur, fratre legendum potius, quàm fratribus: sed, repugnantibus antiquis libris, nihil muto.*

205:

AVCTIO *Peducei:*] *Cui Atticus dare operã uolebat.* 203: CVM POTERIS ERGO: *ad me uenies.* FABERIVS: *exactio nominis Faberiani.* À DISCIPVLIS: *quos Romæ habebat. & fortasse is est, qui Cicerones filios docuerat: de quo supra.*

Ex epiſtola III. pagina 205:

NON dum ſcilicet,] Literas equidem à te expectabam, ſed non dum tamen. qui enim tabellarij à te mane diſcedunt; (erat autem Atticus Romæ, Cicero in Tuſculano, ut propinqui maxime eſſent, 208:) mane certe huc peruenire non poſſunt; multo etiam minus, qui meridie. 205:

ISTA nomina] De quibus ad me ſcribis. Cicero cum pecuniam non haberet, unde hortos emeret: Attico mandauerat, ut aliquid uenderet. Atticus in uenditione non pecuniam accepit ab eo, qui emit, ſed nomina; ita tamen, ſi ea nomina Cicero probaſſet, ad quẽ de ea re ſcripturus erat. VIDERIS DVBITARE: quòd & plura ſint nomina; ut exigi deinde omnia, niſi magna moleſtia, non poſſint: & in iſtis nominibus non bonum nomen Celius uideatur. AD ME REFERS: Atticus ad Ciceronem retulerat de nominibus illis, ut faceret ipſe quod liberet: hoc eſt, ut illa uel acciperet, uel reijceret, quandoquidem ipſius res ageretur. IPSE: ſi ipſe adeſſem, & meũ negotiũ gererẽ. VTRVNQVE LAVDO: utamur, inquit, his nominibus: nam neque mihi plura uidentur: & Celium probo.

205:

FACTVS eſſet] Germani in ſuis libris, factus es: ego, factus eſſes: hoc ſenſu: niſi hæc nomina haberemus, tu aliquando præs factus eſſes pro me. Et quia dixerat ALIQVANDO, incertum tempus & incertam rem ſignificans: definit, & tempus remq;

exprimit, cũ infert, IN HIS QVIDEM TABVLIS. in his quidem tabulis, quas in hortorũ emptione facturus sum, pro me certe spopondisses, nisi hæc haberemus nomina, quæ hortorum uenditoribus dari possent. A' ME IGITVR OMNIA: fiet. Ego te de sponsione non rogabo: ipse per me omnia cõficiam.

205:

QVOD dies longiores:] Malim sic, Quod dies longior est: ut intelligatur dies nominum exigẽdorum, quã scripserat Atticus abesse longius, quàm oporteret. TENEAMVS MODO, QVOD VOLVMVS: &c.] Contingat modo, quod optamus, ut scilicet hortos assequamur. nam quod ad diem nominum attinet, quam scribis longiorem esse: puto fore, ut præco, qui Scapulanos hortos in auctione uẽditurus est, non præsentem pecuniam ab emptore poscat, sed diem largiatur solutionis faciendæ non minus lõgam, quàm ea dies est, ad quam hæc nomina exigentur. quòd si istã diem præco non concedet; non dubito, quin ab hæredibus eam impetremus. itaque utamur his nominibus: neque te ista dies moueat; cum æque longa futura sit ea, quam ad hortorum pretium persoluendum si minus præco, hæredes certe dabunt.

205:

VIDEBIS.] Vt in auctione Scapulanorũ hortorum, quantum poterint, nos adiuuent. Erant enim ex cohæredibus: quod insequens membrum declarat. PARS DVORVM: 206. quæ pars hortorum ad Crispum, quæ ad Mustelam pertineat. EPISTOLAM: mihi à Bruto missam.

Ex epistola IIII. *pagina* 206.

HABEO *munus &c.*] *Infra* 214: *ita scribit:*
» *Si unde potes, erues, qui decem legati Mumio fuerint.*
» *Polybius non nominat. eorum nomina Atticus inuenit, inuenta misit ad Ciceronem. Habeo, igitur inquit, munus à te elaboratum decem legatorum. Et hic quoque perspicuum est, lapsum esse in ordine qui has epistolas retulit in uolumina: cum infra de nominibus decẽ legatorum Atticum roget, hic autem ea se dicat accepisse.* ET QVIDEM PVTO: *puto eos fuisse, quos tu scribis.* NAM FILIVS *&c. dixerat olim Hortensius Ciceroni; in decem legatis cum L. Mumio ad bellum Achaicum profectis Tuditanum fuisse; cum Tuditanum proauum suum intelligeret, Cicero autem de auo dictum acciperet. Sed Atticus proauum fuisse ostendit, eius patrem, quem Cicero significari ab Hortensio putauerat. Respondet igitur ad epistolam Attici, in qua ille scripserat, in decem legatis fuisse Tuditanum Hortensij proauum; cũ Cicero eius filium, Hortensij auum, intelligi putasset. Sensus est: Puto plane fuisse decem legatos, quos ad me scripsisti; & fuisse in ijs Tuditanum Hortensij proauum: ego autem de Tuditano eius filio intellexeram: quem in decem legatis non fuisse, nunc quidem facile credo, cum Quæstor fuerit anno post, quàm Quæstor Mumius: ut simile ueri non sit, legatum Mumij fuisse, cum adhuc esset adolescens. uide* 206: 216: 217: 218. MVMIVS: *L. Mumius Achaicus, qui Cõsul fuit cum L. Cornelio Lentulo, clarus euersa Corintho.* DE NO-

MINIBVS QVAERIS QVID PLACEAT: de nominibus legatorum à te scriptis. PLACERE: ostẽdit sibi placere legatorum nomina, cum dixit, ET QVIDEM PVTO.

206.

CONFICIES:] De auro. 205. AVLVS &c. Aulus in eo nos adiuuabit.

206.

VELIM ante possis:] Cuperem, ante Bruti aduentum, liceret tibi in Tusculanum ad me uenire. VT QVAERAT: ut quærat de familiaribus, aut de seruis Bruti, quo die sit uenturus in Tusculanum.

206.

ET uidelicet:] Et uidelicet puto ita esse. cũ enim ad Corinthum fuerit, & fuerit Consulis frater: consentaneum est, eum in decem legatis, quos frater habuerit, fuisse.

Ex epist. V. pag. 206.

VRGE.] Vt hortos suos nobis uendat. ILLAM DIEM etc.] Intelligit hortos Scapulanos, cum dicit ILLAM DIEM: cum ISTAM, Silianos. & diem intelligit solutionis. Torquatus enim hoc dicebat: Silium concedere, ut hortorum suorum emptor mense Maio pretium persolueret: hæredes Scapulæ tam longam diem non concedere. ideoq; Atticũ Cicero hortatur, ut urgeat de Silianis.

206.

DE Crispo, & Mustela] Hoc est de hortis Scapulanis: uterque enim hæres erat Scapulæ. 205.

206.

ADVENTVM] Cum in Tusculanum ueniet. IN MAGNO NOSTRO NEGOTIO: de hortis scilicet.

Ex epistola VI. pagina 206.

DE aquæductu] Non in agro, sed in Vrbe. COLVMNARIVM &c. tributum, quod in singulas columnas domum sustentantes exigeretur, propterea quòd opulentiam significarent habitantium. Cæ
» sar libro III. de bello Ciuili: Acerbissime imperatæ pe
» cuniæ tota prouincia exigebantur. multa præterea ge
» neratim ad auaritiam excogitabãtur. in capita singula
» seruorum ac liberorum tributum imponebatur. colũna
» ria, hostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormẽ
» ta, uecturæ imperabantur. VIDE NE NVLLVM: malo, VLLVM. ut dicat: Vide, ne in columnarium ullum uectigal incidamus. uide, ut omnino columnarij debitionem effugiamus. Forte quidpiam cum columnis Atticus ædificabat Romæ Ciceronis nomine: ut de columnario deinde pendendo non sine causa Cicero timeret. LEGEM: qua columnarium antea pendebatur. 206.

PISONI &c.] Argentario, pecuniam, Catoni pupillo, aut eius tutoribus creditam, repetenti. COHAEREDIBVS: Catonis creditoribus. DE PVERO LVCVLLO: si de pecunia, quã Luculli pueri tutor in Achaia sumpsit, Piso aget. erat autem, ut est in proœmio libri III. de Finibus, unus è tutoribus Cicero. CVM ILLIVS OBIVR-

GATORIA: qua Brutus eum obiurgauerat, quòd interitum filiæ mollius ferret, quàm uirum deceret. itaque ipse Brutum solans in morte matris: Est, inquit, alie
» num tãto uiro, ut es tu, quod alteri præceperit, id ipsum
» facere non posse. me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua à nimio mœrore deterruit: cũ
» enim mollius tibi ferre uiderer, quàm deceret uirũ, præsertim eum, qui alios consolari soleret: accusasti me per
» literas grauioribus uerbis, quàm tua cõsuetudo ferebat.
IVDICIALI MOLESTIA VT CAREAM: scripserat Atticus, esse qui eius patrocinium in iudicijs desiderarent. uidebis, inquit Cicero, ne quis mihi molestus sit, ut eum in iudicio defendam. nam iudiciali molestia omnino cupio carere.

206.

ISTVM,] Quem tu scribis in decem Mumij legatis fuisse. FILIVM: istius Tuditani filiũ fuisse putaram in decem: sed uidelicet assentior tibi, qui patrem scribis fuisse, cum filius, qui tum erat adolescens, legatus esse nõ potuerit. MVMIVM FVISSE ad Corinthum: cũ Lucio fratre, qui eam deleuit. 206. SPVRIVS: nepos, ut opinor, Spurij Mumij, quẽ dicit ad Corinthum fuisse cum fratre. NVPER EST * EPISTOLAS &c. tale quidpiã desideratur, MORTVVS: ut, QVI NVPER EST MORTVVS, legatur. MISSAS: à Spurio Mumio. QVIN FRATRI fuerit legatus, non in decem. Proficiscentibus ad bellũ legati dabantur: postea, cum quid prospere gestum esset, decem insuper legati decernebantur. In oratione

» pro Cornelio Balbo, C. Cæſarem, inquit, ſenatus & ge=
» nere ſupplicationum ampliſſimo ornauit, & numero
» dierum nouo. idem in anguſtijs ærarij uictorem exer=
» citum ſtipendio affecit: Imperatori decem legatos de=
» creuit. Et de prouincijs conſularibus: Actum eſt de
» decē legatis: quos alij omnino non dabant, alij exem=
» pla quærebant, alij tempus differebant, alij ſine ullis
» uerborū ornamentis dabant. in hac quoque re ſic ſum
» locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod Reip. cauſa
» ſentirem, facere uberius propter ipſius Cæſaris dignita=
» tem. Et in epiſtola ad Lentulum: Stipendium Cæ=
» ſari decretum eſt, & decem legati. Fuit igitur Spurius
Mumius in primis fratris legatis, in decem non fuit.
ILLVM FRATRI: Sp. Mumium L. Mumio.
IN PRIMIS EIVS LEGATIS: in ijs, quos primum eduxit.

Ex epiſtola VII. pagina 206:

HAEC cures,] HAEC, quæ ad me ſcripſiſti: nam Attici literis reſpondet.

206:

A' CAESARE] In Hiſpania bellum gerente contra Pōpeij liberos. IN EPISTOLA NOSTRA: intelligit epiſtolam, quam ad Cæſarem ſcripſit: quam tamen, ut opinor, non miſit, quòd in ea Cæſaris amici, qui Romæ erant, nimium multa mutari uellent. 215. 214. Argumētum autem illius epiſtolæ hoc fuit, ut Cæſar Remp. conſtitueret; quæ minus firma uideretur, legibus, quas ipſe tulerat, neglectis: deinde ad Parthicum bellum proficiſceretur. 217:

LEGES SVAE: ut de iudicijs, de sumptibus, de præmijs eorum, qui plures filios suscepissent. quas leges tulit post bellum Africanum. Dion libro XLIII. EST εὔλογον: uelle Cæsarem Romæ manere propter eam causam. ID'QVE ERAM SVSPICATVS &c. ego item existimaueram, fore, ut Cæsar maxime propter eam causam Romæ uellet manere, ne se absente leges suæ negligerentur. idq; scripsi in epistola ad Cæsarem. SED ISTIS MOS GERENDVS EST: quibus eam epistolam mitti nō placet. 204. 215. NISI PLACET &c. nisi tu in hac opinione es, ut hanc ipsam sententiam persequamur, hoc est, ut omnino scriptam epistolam ad Cæsarem mittamus. 207.

ET Lentulum cum Metella fecisse diuortium.] Refertur ad illud, Sestius narrabat. DE MVSTELA, AVT SI SILIVM VIDERIS: de hortis Scapulanis, & Silianis. hoc supra ita sæpe narratur, ut hic putidum uideatur explanare.

Ex epistola VIII. pagina 207.

TRIPLICES remiseras.] Modo à me discesseras, & paulo post ego ad te trinas literas miseram, tuq; ad omnia responderas: ut iam, quod scribam, nihil plane sit. TRIPLICES: non dicit, trinas, sed triplices, quasi, tribus meis epistolis respondentes. Et cum dicit, Paulo post triplices remiseras; plus dicit ad ostendendam argumēti inopiam, quàm si dixisset, Paulo post trinas ad te miseram. Quod enim tribus epistolis Cicero scripsisset, colligere eadem illa, & in quartam

conijcere potuisset: quod facere non nunquam solemus. ita scribendi sententiam habuisset. cum autem non modo ipse ad Atticum trinas misisset, sed Atticus ad omnia respondens triplices remisisset: iam plane, quod scriberet, reliquum nihil erat.

207.

CELIANORVM] Vide illud 187: In Bruti epitome Fánianorum. A' PHILOXENO: mitte Panætij librum de prouidentia, à Philoxeno sumptum.

Ex epistola IX. pagina 207.

DOLABELLA.] Confectum enim bellum erat in Hispania: cui Dolabella interfuit. & ante Cæsarem in Italiam reuertit. Ε᾿κτενέςερον: cum maiore significatione beneuolentiæ. Et subintelligi perspicuũ est, illius sermone. VENTVM EST TAMEN AD QVINTVM: pro, tamen, rectius mea sententia legeretur, tandem: sensu non obscuro. MVLTA ἄφατα, ἀδιήγητα: dicebat Dolabella à Quinto filio dicta cõtra Ciceronẽ in Hispania: quod et antea literis idẽ Dolabella obscure significauerat. 199: EXERCITVS: Cæsaris in Hispania. non, inquit, secreto, aut inter paucos mihi male dixit Quintus, sed ita palàm, ut exercitus omnis intelligeret. & cũ alia in me coniecit ἄφατα, ἀδιήγητα, tum unũ eiusmodi, quod ego, nisi exercitus id sciret, non dico Tironi dictare, sed ipse scribere nõ auderẽ. SED HACTENVS: reprimit se. nam cum ostendisset, illud maledictum à Quinto in se collatum ita turpe esse, ut scribendum nõ

uideretur; ſed ſcribere tamen ſe uelle, quando id exercitui notum eſſet uniuerſo: uictus acerbitate rei, ſcribendi conſilium omiſit, & intulit, SED HACTENVS, figura utens ſententiam terminante.

207:

SECVM egiſſem,] De re Torquati. ut apud Cæſarem aliquid ageret Dolabella Torquati cauſa; cũ Torquatus ipſe gratia minus poſſet, qui Põpeianus fuiſſet. intelligo autem Aulum Torquatum: nam Lucius frater perierat, ut in Bruto legitur: quem librum ante hoc tempus ſcriptum eſſe, uel id aperte indicat, quod in eo libro Marcellum ait Mitylenis uiuere, hic autem occidiſſe tradit, 108.

207:

SI quid de Bruto.] Quid ſignificat? Bruti nouas nuptias. nam dimiſſa Claudia, Appij filia, de qua in Familiaribus epiſtolis 32: Porciam duxit Catonis Vticenſis filiam: cuius & Plutarchus in Bruto & Catone Vticenſi, & Valerius Maximus libro III. meminerunt. NICIAS: qui erat apud Ciceronẽ 204: 205. CONFECTVM PVTABAT: de Porciæ nuptijs. & cõfectum ſanè eſt ante Cæſaris aduentum. nam infra, Porciæ laudationem ſcribit eſſe mittendam Domitio, & Bruto; Domitio, quòd filius eſſet; Bruto, quòd affinis, ex Porciæ coniugio. 219. 222: DIVORTIVM: Claudiæ. LABORO IDEM, QVOD TV: ut Porciam ducat Catonis filiam. OFFENSIONIS: ſi quid apud homines offendit, quòd Claudiã repudiarit. HAEC RES: nuptiæ Catonis filiæ. quos enim offendit Clau

diæ diuortio, eos ſibi reconciliabit Porciæ *coniugio* . Et
» *non ita multo eadem de re*, Bruto, *inquit, quamprimũ*
» *agendum puto, præſertim ſi ſtatuit : ſermunculũ enim*
» *omnem aut reſtinxerit, aut ſedarit* . Erat *enim* Cato=
*nis nomen maxime populare, quòd nemo unquam à li
bertate conſtantius ſtetiſſet, uſque eò, ut ſibi mortem cõ=
ſciſcere maluerit, quàm ſeruire.*

207:

IN Arpinum] Erat *enim in* Tuſculano, *cum hæc ſcripſit.* CONSTITVI : *ut fructus redderent uberiores* . Fuit *faciendum, inquit paulo poſt, ut conſti=tuerem merceduIas prædiorum.* EXEVNDI : *ſi manerem hic ad* Caſaris *aduentum, qui ex bello* Hi=ſpanienſi Romam *uictor redibat : tum mihi in* Arpi=*num ire minus liceret, ne ille ſuſpicaretur iccirco me lõgius diſcedere, quòd uictorem æquo animo uidere non poſſem . eundum igitur, antequam ueniat.* DE CVIVS ADVENTV : *ad quam diem affuturus eſſet.* ILLVC : *in* Arpinum. QVID NEGOTII SIT : *in conſtituendis prædiolis.*

Ex epiſtola X . pagina 207:

DE Marcello,] Quem P. Magius Chilo *in* Athe*nienſium portu interfecerat. extat de eius interitu* Sul*pitij epiſtola ad* Ciceronem. NEQVE ACCIDERAT ANTEA : *nunquam enim acciderat, ut clariſſimus uir ab homine teterrimo, ueteri amico, et comite, nullam ob cauſam occideretur . cum autem nunc acciderit, quod nemini in mentem ueniſſet timere : nullum iam eſt periculi genus, quod metuendum*

non sit. 207:

Παρὰ τὴν ἱστορίαν tu,] Scripserat Atticus Ciceroni, ut se diligentissime custodiret, præsertim reliquum consularem. hoc, inquit, est præter historiam: hoc, quod scribis, falsum est: quid enim? Seruius Sulpitius non & ipse consularis? TV: posuisti in epistola tua. RELIQVVM CONSVLAREM: subintelligitur, Vt omni diligentia tuear, atque conseruem. HOC NVLLAM AD PARTEM VALET: hæc cautio, atque hæc diligentia, quam in tuenda salute adhiberi uis, quem fructum afferet, mihi præsertim, qui in uita iam quod agam nihil habeo, neque domi, neque foris? Equidem sic existimo, non minus bene actum cum illis, qui perierunt; quàm nobiscũ, qui fortunæ beneficio conseruati sumus. QVID ENIM SVMVS? non est de pluribus sententia,
" sed de ipso tantum. nam infert: Quòd nisi hoc mihi ue
" nisset in mentẽ, scribere ista nescio quæ; quò me uerte=
" rem, non haberem. 207:

Κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα.] Subaudi, mittenda. Puto, inquit, quemadmodum tu scribis, librum aliquem ad Dolabellam nobis esse mittendum, qui contineat non τὰ φιλοσοφικὰ, sed potius κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα. quod eius generis scripta magis uiderentur Dolabellæ conuenire, qui non in studijs doctrinarum, sed in Republica, & in communi quodam literarum genere uersatus esset. VALDE
" ENIM DESIDERAT: 209. Volo Dolabellæ
" ualde desideranti: non reperio, quid: & simul αἰδέο
" μαι Τρῶας.

207:

BRVTVS *si quid;*] *Si Porciam in matrimonium duxerit.* SI STATVIT: *si statuit eam ducere, puto ei faciundum esse ut quamprimum ducat.* SERMVNCVLVM: *eorum, qui di-*
» *uortium Claudiæ reprehendebant. Nam & supra, Ni-*
» *cias confectum putabat, sed diuortium non probari.* RESTINXERIT, AVT SEDARIT: *hoc est quod dixit in epistola proxima superiore: Si quid est offensionis, hæc res mederi potest. Nam populum non tam offendit Claudiæ dissidio, quàm delectabit Porciæ nuptiis.* QVI LOQVANTVR ETIAM MECVM: *Claudiæ diuortium improbantes.* IPSE: *Brutus. hæc, inquit, ipse optime statuet, præsertim si utetur consilio tuo. mecum enim hac de re loqui non poterit, qui in Arpinum cogito* XI. *Cal. Quintiles.* 207:

XI. Cal.] *Quintileis. profectus tamen est triduo post, nempe* VIII. *Cal. ut scribit* 211: & 218: SED TAMEN ILLIC: *illic tamen quiddam est, quod agam. quid autem illud erat? ut scilicet sua prædiola constitueret. lege in ea, quæ hanc antecedit, & ea, quæ consequitur, epistola.* SPINTHEREM: *hic est, de quo* 204: *qui à patre Spintheris cognomen accepit.* & 228.

208.

MISIT] *Misit, qui Spintherē hodie uenturum*
» *nunciaret. ut illud ad Tironem: Curio misi, ut medico*
» *honos haberetur. & ad Brutum: Mitte ad Lupum*
» *nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat.* DE

INTERITV MARCELLI: *erant enim, qui suspicabantur,* M. Marcellum *à* P. Magio *fuisse occisum auctore* Cæsare. CVM DE MAGIO CONSTET: *cum constet,* P. Magium, *qui* Marcellum *uulnerauerat, paulo post flagitiũ agnouisse, séq; ipsum, sibi è scelere iratum, interfecisse: res indicat, eius facti causam non in* Cæsarem, *sed in* Magij *furorem esse conferendã.* NON INTELLIGO: *cur* Brutus Cæsarem *purget. apparet enim, aliquid in* Cæsarem *dici. quod, quale sit, uelim explanes.* QVANQVAM *&c. ego, inquit, quod ad me attinet, non dubito, quin* Magius *amentia impulsus* Marcellum *interfecerit inscio* Cæsare: *sed illud cogito, quænam illi tantæ amentiæ causa potuerit esse, ut talem uirum, amicum suum, etiam spõsorem occiderit.* NIMIRVM ID FVIT: *nimirum propter eã sponsionem* Marcellum Magius *interemit. cum enim unà cum* Marcello Romam *rediret, & creditoribus non haberet unde solueret: credo, petijsse aliquid à* Marcello *sponsore suo, illum autem non quidem cum opprobrio, sed constanter respondisse, negantem se daturum: ex eo* Magium *in iram & amentiã prolapsum, illum occidisse.* Hoc Cicero, *coniecturam secutus, opinabatur: sed* Valerius Maximus *libro nono aliam ponit eius*
» *amentiæ causam. cuius uerba subscribẽmus:* Consternatum, *inquit,* Magij Chilonis *amentia pectus, qui* M.
» Marcello *datum à* Cæsare *spiritum sua manu eripuit,*
» *uetus amicus, &* Pompeianæ *militiæ comes, indignatus*
» *aliquos sibi amicorum ab eo præferri:* Vrbem *enim à*
» Mitylenis, *quò se contulerat, repetentem, in* Atheniensiũ

" portu pugione confodit, protinusq; ad irritaméta uesa=
" niæ suæ trucidanda tetendit.

Ex epistola XI. pagina 208.

CREDEBAM esse facile:] Longius abesse à te. nam hæc scripsit Arpini, quò se ex Tusculano contu lerat. POSTEAQVAM SVM A' TE DIIVNCTIOR: posteaquàm huc ueni, è Tusculano profectus. ubi minus eram à te disiunctus, quàm nunc sum. nam Roma multo propius abest Tusculanum, quàm Arpinum.

208.

FVIT faciendum,] Veniendũ omnino huc fuit. MERCEDVLAS PRAEDIORVM: su=
" pra: Mihi Arpinum eundum est: nam opus est consti=
" tui à nobis illa prædiola. MERCEDVLAS: uectigal, quod ex prædiorũ locatione capiebat: ut 197:
" Ciceroni uelim hoc proponas, ut sumptus huius peregri=
" nationis accõmodet ad mercedes Argileti, & Auentini.
" et 248: Ab Erote quæras, ubi merces insularũ. CONSTITVEREM: certiores atque uberiores redderé. ONVS OBSERVANTIAE BRVTO NOSTRO IMPONEREM: cũ enim uterque esset in Tusculano, Brutusq; Ciceronem quotidie uidere uellet; Cicero autem ad illum quotidie ire non posset: sequebatur, ut Brutus ad Ciceronem. quod Cicero nolebat, indignum existimans, Brutum ad se quotidie domum uenire. Exiui, igitur inquit, è Tusculano, ne Bruto nostro quotidie ad me ueniendi onus imponeré. OBSERVANTIAE: obseruare est assidue cum

aliquo esse honoris causa. unde illud in prima epistola :
» Dies ferè nullus est, quin hic Satyrus domũ meam uen
» titet. obseruat L. Domitium maxime: me habet proxi=
» mum. Et Philippica II. Custoditus sum à te, tu à me
» obseruatus in petitione Quæsturæ. COMMO=
DIVS COLERE INTER NOS: nã hoc
tempore minus commode poterant. itaque 213. Nunc,
» inquit, cum ita simus affecti, ut non possimus plane si=
» mul uiuere; (intelligis enim profecto, quo maxime po=
» sita sit συμβίωσις) facile patiebar nos potius Romæ unà
» esse, quàm in Tusculano. PRIVABATVR etc.
» mecum esse quotidie uolebat, nec id poterat suo commo=
do, cum ei ueniendum ad me esset. ita nullam delecta=
tionem capiebat ex Tusculano.

208.

VENERIT:] Romã. EGERIT: de nu=
ptijs. 207: QVANDO OBVIAM: Cæsari
proficiscatur, ex Hispaniensi bello reuerétti. CON
VENIAS: uide illud 205. Pisonem sicubi de auro.
QVÀM MATVRVM: aurum enim à Pisone
quærebat, ut Scapulanos hortos, quos in auctione cohæ=
redes uendituri erant, posset emere. MATVRVM:
quia dies auctionis instabat. quod infra paulo apertius,
» his uerbis: De Scapulanis hortis toto pectore cogite=
» mus: dies adest.

Ex epistola XII. pagina 208:

DE Attica] Quòd eam significabant ægrotare.
209. 209: 210. 212. 213. CONSOLABARE:
cum causam scriberes, cur eius inualetudinem putares

fore non diuturnam. AEGRITVDINEM: dolorem & molestiam meam ex Atticæ morbo susceptam. Et est ægrotatio in corpore, ægritudo in animo. ipse Tusculanarum quæstionum libro III. 195.

208:

VENDIDISTI.] Metaphora sumpta de ijs, qui, quod uendere cupiunt, prius laudant, quo libentius ematur. ex quo illud Horatij: Laudat uenales, qui uult extrudere, merces. Vendidisti, inquit, præclare oratiunculam meam pro Q. Ligario: hoc est, ita meam orationem laudasti, ut alij tuam auctoritatem, tuumq; iudicium secuti, eam probare cœperint, æque atque ij, qui uenditori suas merces laudanti fidem adhibentes, bonum sæpe putant esse, quod uitiosum est. Infra 209.
" Ligarianam, inquit, præclare auctoritas tua commen-
" dauit: scripsit enim ad me Balbus, ac Oppius, mirifice se
" probare. PRAECONIVM DEFERAM: perstat in tralatione: nam præcones in auctione uendebant. dicit igitur PRAECONIVM, id est uendendi curam. Cum aliquid, inquit, à me scriptum emittere uoluero, rogabo te, ut id ante, quàm emittatur, tua auctoritate commendes: ut scilicet alij deinde probent, quod à te, tali uiro, prius esse laudatum senserint.

208:

DE Varrone] Scribis. Varronem desiderare aliquid à me, ut scilicet meis eum scriptis intexã. 209: NVSQVAM: quòd neque in orationibus personæ loquentes inducuntur: & in libris, qui rationem oratoriam complectantur, scis Varroni locum non esse, ex eloquentia minus claro. in oratorijs quidem libris ideo

ei locus non fuerat, quòd ab ijs, qui disputant, mentio cuiusquam fieri non potuit, nisi eius, qui illis notus, aut auditus esset. 63: DENVNCIAVERAT etc. dixerat, se magnum quiddam uelle ad me mittere. προσφώνησιν, libri destinationem, dedicationem, ut nũc loquimur, expressit græco uerbo, quod latino non potuit. De hoc autem libro, Academicarum quæstionum
» in primo, sic loquitur Varro: Intemperantis esse arbi-
» tror, scribere, quod occultari uelit. sed habeo opus ma-
» gnum in manibus; quòd iam pridem ad hunc ipsum
» (Ciceronem autem dicebat) quædam institui, quæ &
» sunt magna sanè, & limantur à me politius. Et Cice-
» ro: Ista quidem inquam Varro iam diu expectans, nõ
» audeo tamen flagitare. Et in epistola: Expectabam
» omnino iandiu, meq; sustinebam, ne ad te prius ipse
» scriberem, quàm aliquid accepissem, ut possem te remu-
» nerari quam simillimo munere: sed cum tu tardius id
» faceres, hoc est, ut ego interpretor, diligentius; teneri nõ
» potui, quin coniunctionem studiorum, amorisq; nostri
» quo possem literarum genere declararem. προσφώνησις autem illa Varronis, ut opinor, opus fuit de lingua latina, quod Ciceroni inscriptum postea emisit.

208:

Καλλιππίδης] Tragœdus fuit percelebris Agesilai ætate, qui cursitans in scena, tamen ne cubiti quidem mensuram progrediebatur: unde græcum adagium in eos, qui satagunt, & nihil agunt. Suetonius in Tiberio, & Plutarchus in apophthegmatis. καλλιππίδην igitur Varronem appellat, quòd assidue scribendo, nihilo tamen processisset magis, quàm καλλιππίδης in cursu.

208:

PARABAM] Reddere aliquid pro eo, quod
ille dedisset, & reddere pari mensura, aut etiam, si mo
do potuissem, cumulatiore. HESIODVS: uer=
sus Hesiodi est, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι. quo
uersu eadem mensura iubet reddere, qua acceperis, &
» cumulatiore, si possis. In primo de officijs: Quòd si, in=
» quit, ea, quæ acceperis utenda, maiore mensura, si mo=
» do possis, iubet reddere Hesiodus: quidnam beneficio
» prouocati facere debemus? Et de claris oratoribus: Illud
» Hesiodiũ laudatur à doctis, quod eadem mensura red
» dere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si pos=
sis. αἴκε δύνηαι: proximo superiore uersiculo, cum
hemistichium Hesiodi posuisset, adscripsit, Si modo po=
tuissem: siquidem etiam Hesiodus non hoc modo di=
cit, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον; sed adscribit, αἴκε δύνηαι.

208:

DESPONDIMVS,] Constituimus Bruto
mittere. ILLAM ἀκαδημαϊκήν: libros duos Aca=
demicarum quæstionum: quorum, CATVLVS,
priorem inscripserat; LVCVLLVS, alterum; quòd
duorum dierum sermonem à Catulo & Lucullo habi=
tum exponerent. Postea cum eos libros à Catulo & Lu
cullo ad Varronem transferre uellet; non solum ut At
tico satisfaceret, roganti ut Varronem suis scriptis inse=
reret; sed etiam, quòd ἀκατάλληλον uideretur, inducere
loquentes de philosophia Catulum & Lucullum, homi=
nes illos quidẽ nobiles, sed earum rerum, quæ in ijs libris
disputarentur, minime peritos: ex duobus libris contulit
in quatuor, eosq; ad Varronem misit, cum quidem, Ca

tuli & Luculli omni prorsus mentione sublata, partes ei Antiochianas dedisset, sibi sumpsisset Philonis. sed accidit uel hominum negligentia, uel temporum iniuria, ut ex quatuor libris ad Varronem primus duntaxat, ac ne is quidem integer, ad nostram ætatẽ perueniret. ex duobus autem, quos primum scripserat, Catulo & Lucullo inscriptis, de quorum salute multo minus Tulliũ laborasse, quàm de posterioribus ad Catonem, credibile est; (quippe, cum dicat paulo post: multo hæc erunt splendidiora, breuiora, meliora) nescio quo modo Lucullũ æquior fortuna seruauit. NVLLO MODO PHILOLOGI: infra 209: In his rebus ἀτριψία. & 210: SVNT Ἀντιόχεια: cum ij libri sententiã Antiochi de Academia cõplectantur, Varro autem partes Antiochianas ualde probet: recte ad eum transferentur. 209: 210: REPONEMVS: alijs libris eos ornabimus. SI TV HOC PROBAS: ut ad Varronem trasnferamus.

208:

DE Brinniana auctione] Brinnius suorum bonorum hæredes aliquot instituerat, in ijs Ciceronem. eorum bonorum auctionẽ cohæredes facere uolebant, more in omnibus fere hæreditatibus usitato, in quibus scilicet plures hæredes essent: ut omni hæreditate in pecuniam redacta, suam quisque partem capere facilius posset. AIT, SINE VLLA CONTROVERSIA REM AD ME ESSE COLLATAM AD VIII. CAL. QVINT. ait, VIII. Cal. Quint. cohæredum omnium sententia, magistrum auctionis me esse constitutum. in auctioni=

bus enim hoc ſeruabatur, ut ex iis; quorũ res in auctione ageretur, unus auctionem gubernaret ac moderaretur, qui ſcilicet, quanti quæque res uenire deberet, ipſe
„ ſtatueret arbitratu ſuo ſociis non repugnantibus. In epi-
„ ſtola prima, Vnà, inquit, agebant & cæteri creditores,
„ in quibus erat & Lucullus, & P. Scipio, et is, quem putabant magiſtrum fore, ſi bona uenirent, L. Pontius. Et Quintilianus libro VI. ubi de riſu agit, Ciceronis dictum ponit in Pletorium Fonteii accuſatorem: Pletorii matrem, dum uixit, ludum; poſtquam mortua eſſet, magiſtros habuiſſe. Et ludum per tranſlationem ait eſſe dictum, magiſtros per ambiguitatem: quòd ad Pletorii matrem, dum uixit, infames fœminæ conuenire ſolitæ; poſt mortem, eius bona uenibant. PVTAVERVNT: putauerunt me Romæ fore, aut in Tuſculano, ut ſuo commodo me conuenire & colloqui de auctione poſſent: cum ignorarent me Arpini fore uſque ad Nonas: quò uenturos credibile non eſt, cum Arpinũ Roma diſtet multis millibus paſſuum. AMICO TVO: Egnatio Maximo. 217:221: PROFERANT AVCTIONEM: ultra III. Idus: qui erat auctionis dies. Puto, inquit, circiter Nonas me in Tuſculano fore. ibi me conuenire, & meam de auctione ſententiam poterunt cognoſcere. quòd ſi à Nonis ad III. Idus, hoc eſt ad auctionis diem, minus intereſſe ſpatii uidetur, quàm ipſi uellent: paulum proferãt auctio-
„ nem. Infra 208. Obire, inquit, auctionis diem facile po
„ terunt (eſt enim III. Idus) ſi me in Tuſculano poſtri-
„ die Nonas mane conuenerint. quòd ſi laxius uolent
„ proferre diem, poterunt uel biduũ, uel triduum, uel ut

uidebitur : nihil enim intereſt.

208:

CVM Piſone Erotem habes.] Nunc & Piſo
& Eros Romæ ſunt. cum Piſone igitur, ſi potes, confice
de auro. & ab Erote cognoſce, quantum nobis & à
» Faberio & ab alijs debeatur. Supra 204 : Piſonem,
» inquit, ſicubi de auro. Faberius ſi uenerit, uidebis ut tã=
» tum attribuatur, ſi modo attribuetur, quantum debe=
» tur. accipies ab Erote. Ita hunc locum, alioqui obſcu=
rum, ille locus illuſtrat, illum autem noſtra interpreta=
tio. 208:

DE Scapulanis hortis] Quos emere cupiebat,
ut in ijs filiæ monimentum poſſet ædificare. Et ſuperio=
re proximo uerſiculo & de Piſone & de Erote Atticũ
admonuit horũ hortorũ cauſa. DIES ADEST:
dies auctionis : quo Scapulani horti in auctione ueni=
» bunt. Supra, huius auctionis tempus ſignificans, Piſo=
» nem, inquit, conuenias. uides, quàm maturum ſit.

Ex epiſtola XIII. pagina 209.

ABSTVLI, tranſtuliq;] Abſtulit à Catulo et Lucullo, tranſtulit ad Varronem. Et appellat eos nobiliſſimos homines, quia patritij fuerant, cum plebeius eſſet Varro. MVLTA DETRACTA: quãquam hi libri grandiores ſint, quàm erant illi ad Catulum & Lucullum : tamen in illis multa erant, quæ in hos non contuli. QVI INTELLEXERIS ILLVM VELLE: intelligere te ſcribis, Varronem uelle, ut ego eum meis ornem ſcriptis. nunc mihi peruelim ſcribas, quo modo intellexeris hoc illum uelle. 210.

» Expecto, inquit, quid ad ea, quæ ſcripſi ad te: primum,
» qui intellexeris eum deſiderare à me, cum ipſe homo πο
» λυγραφώτατος nunquam me laceſſiſſet. Ζηλοτυπεῖ-
σθαι: nam & hoc Atticus adſcripſerat, intellexiſſe, ne-
ſcio quem à Varrone ζηλοτυπεῖσθαι, eorum, quos Cicero in ſuis libris intexuiſſet. 210. BRVTVM: cui opus de Finibus deſponderat. ID HERCLE RE-STABAT: εἰρωνικῶς. quaſi dicat: Inuidia exiſtit inter pares: at Varro neutiquam Bruto comparãdus: cur igitur illi inuideat? Eadem ironia Terentius utentem Aeſchinum inducit in Adelphis: qui lenoni dicenti,
» Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium,
» Periurus, peſtis; tamen tibi à me nulla eſt orta iniuria:
» reſpondet: Nam hercle etiam id reſtat.

209.

LIBRI &c.] Aſſentior Petro Victorio, homini erudito, qui libros de Finibus ad Brutũ intelligi putat. certe enim quatuor Academicos ad Varronem ſignificare non poteſt, qui nõ dum exierant: nam ſi exiſſent, Atticus eos legiſſet: non legiſſe autem, aperte indicat illud, Hæc erũt ſplendidiora, breuiora, meliora. & prætera tota epiſtola, & ſequentes etiam quibus Atticum cõſulit, num quatuor Academicos ad Varronẽ mittat, quos tamen iam perfecerat, Varrone partes Antiochianas in iis defendente: ſed, inquit, etſi nomina iam facta ſunt: tamen uel induci, uel mutari poſſunt.

209.

ILLAM iacturam] Quos enim libros de quæſtionibus Academicis prius ſcripſeram, Catulum uidelicet, Lucullum; eos uides fruſtra à te eſſe deſcriptos: ſi-

quidem hæc ad Varroné posteriora intelliges esse splendidiora, breuiora, meliora. BREVIORA: erit, cui Cicero uideatur eadem de re non idem dicere. quo modo enim hæc ait fore breuiora, qui paulo ante de iisdem libris hoc scripserit, Grādiores sunt omnino, quàm erāt illi? Nō iniuria dubitabitur. certe enim GRANDIORES & BREVIORA uoces inter se sunt non modo non cohærentes, sed etiam contrariæ, & plane repugnāt in sententia. sed refer hanc ad genus narrandi, illam ad operis magnitudinem: tolletur omnis dubitatio. significat enim: cum in his libris plura dixerit, quàm in illis, quod attinet ad res: pressius tamen esse locutum, & breuitatem magis adamasse.

209.

Ἀπορῶ, quò me uertam &c.] Dubius sum, quid agam: nam scribere aliquid uellem, quod Dolabellæ desideranti possem mittere: quid autem mittam, non reperio: ego enim nūc τὰ φιλοσοφούμενα persequor; quæ non uidentur eius personæ conuenire, cum is in philosophiæ studio minime uersetur. præterea, αἰδέομαι τρῶας, hoc est, uereor ne reprehendar à bonis, si quid scripsero in gratiā Dolabellæ, qui contra Remp. arma tulit Cæsarem secutus. uersus est, quo utitur Hector apud Homerum, Troianorum & Troianarum reprehensionem timens, nisi cum Achille fortiter pugnauerit. αἰδέομαι τρῶας, καὶ τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους. dubius, igitur inquit, sum, dem'ne ex meis scriptis aliquod Dolabellæ, nec'ne. nam & Dolabellæ causa uolo: & idem bonorum accusationem timeo. Supra 207: Ad Dolabellam,
" inquit, ut scribis, ita puto faciendū, κοινότερα quædam, et
" πολιτικώτερα.

πολιτικώτερα. faciendum certe aliquid eſt: ualde enim deſiderat. SI ALIQVID, &c. ſi aliquid ad Dolabellam miſero, non potero bonorum reprehenſioné effugere. AVT CESSANDVM IGITVR, AVT ALIQVID EXCOGITANDVM: aut mihi à ſcriptione deſiſtendum eſt: aut, ſi deſiſtere nolo, excogitandum aliquid, quod Dolabellæ dem, quod ſcilicet ab eius perſona uideatur eſſe non alienum. ſcribere enim ſi pergo, & ad eũ nihil mitto; offendetur, quòd alios meis inſeram ſcriptis, ipſum deſiderantem non inſeram. aut igitur nihil omnino ſcribendum, aut excogitandum quod illi mittam. Quòd enim dixerat, NON REPERIO, QVID; intulit, ALIQVID EXCOGITANDVM.

209.

ANGIT.] Quòd infirma eſt. 208: 209: REGVSTO: crebro, inquit, tuas literas in manus ſumo: ijs legendis acquieſco, quia ſcribis te de ea rectè ſperare. 210. NOVAS: quæ ſignificent illam aut iam conualuiſſe, aut ægrotare minus grauiter. Idé infra his uerbis: Attica noſtra quid agat, ſcire cupio.
» etſi tuæ literæ (ſed iam nimis ueteres ſunt) rectè ſperare iubent. tamen expecto recens aliquid. itaque uocem NONAS, quam alij probarunt, ut perſpicue falſam reijcio.

Ex epiſtola XIIII. pagina 209.

AD me uenire.] In Arpinum: ut ijs de auctione meam ſententiam oſtendam. In epiſtola proxima ſuperiore. HAEREDITAS TANTI NON

EST: ut eius causa hanc molestiam hic subire debeã: cum huc uenerim, ut constituendis prædiorum meorũ mercedibus operam darem, non ut occupatus curanda auctione detinerer. IN TVSCVLANO: ubi ad Nonas futurus sum. 208: 210. DE BRVTO: de nouis nuptijs. 207: DE CAESARE: de eius reditu ex Hispania. 212:

209:

QVOD scripsimus:] Quatuor libros Academicos. TE EI DIALOGO ADIVNCTVM ESSE TERTIVM: infra 210: Tu es tertius in sermone nostro. NOMINA: Varro, Cicero, Atticus: qui in ijs libris colloquebantur.

Ex epistola XV. pagina 209:

CAVSA fuerat.] Cur quisquam ueniret, cur quenquam ad me mitteres, quòd rem, de qua scriberes, non haberes.

Ex epistola XVI. pagina 209:

SVSTENTARE nos] Afflictos & debilitatos tum ex ruinis Reip. tum ex interitu filiæ. 211. E' VILLA: Arpinati. erat enim Arpini, cum hæc scripsit: & paulo post, in Tusculanũ dicit se esse rediturum ad Nonas: idemq; 208:

209:

TRADVXIMVS:] 209. HORTENSII: nam interfuit dialogo, quem secundo libro, Catulo audiente, Lucullus & Cicero habuerunt. NOMINIBVS: homines sciebant, Catulum, Lucullum,

Hortensium esse, non illos quidem rudes, sed earum rerum, quæ in iis libris agerentur, ignaros. 208: BRVTVM'QVE: erat enim Antiochius. 214.

209:

TVAE literæ] Quibus ad me scribis te intellexisse, Varronem desiderare, ut ego eum meis scriptis insererem. 209. NEMINI &c. 211. Vt legi tuas de Varrone, tanquam ἑρμαῖον arripui. aptius nihil esse potuit ad id philosophiæ genus, quo ille maxime mihi delectari uidetur. & 208:

210.

PLACEAT'NE tibi &c.] Iam traduxit libros Academicos ad Varronem: sed consulit Atticum, primum placeat'ne aliquid ad illum mitti; deinde, si placebit, hos'ne potissimum de Academia libros. nam si Attico aliter uisum esset, rursus Academiam à Varrone ad alios traduxisset, nominibus mutatis, ut ait 209. quo item loco, Academiam cũ dixisset Catulo se abstulisse et Lucullo, ad Varronem'q; transtulisse: rogat Atticum in epistolæ clausula, num ei placeat ad Varronem mitti quod scripserat. & 209: Dandos'ne putes, inquit, hos libros Varroni, etiam atque etiam uidebis. cũ eos libros in eadem epistola dixerit se iam ad Varronẽ transtulisse. Perspicuum igitur est, Academicas quæstiones Varroni non ita libenter Ciceronem dedisse: cũ de eo, quod iam scripserat, crebro Atticum consulat, num mitti placeat. Aperte etiam 211. Mihi inquit, quædam occurrunt: subaudi, cur Academia Varroni danda nõ sit. Et 214. Sæpe mihi occurrit uultus eius, querentis fortasse uel hoc, meas partes in his libris copiosius defen

ſas eſſe, quàm ſuas. VENIT? Romam. ECQVID AGIT, ECQVANDO? de Porciæ nuptijs, dictum accipio: ut ſupra. DE CAESARE: de reditu Cæſaris ex Hiſpania. 112: AD NONAS: in Tuſculano futurus ſum. 208: CVM PISONE: conficies. cõficies autem quid? de auro. uide illud, Piſonem ſicubi de auro. 205.

Ex epiſtola XVII. pagina 210.

DE VI.] DE VI. Cal. TVIS: ut à te mihi literas referrent, cum ab alijs expectarem. EADEM ILLA: cum ſcribendi ſententiam non habeã, eadem nunc ad te ſcribam, quæ antea ſcripſi: hæc ſcilicet: Quid Brutus cogitet, aut ſi aliquid egit: hoc eſt, nũ Porciam cogitet uxorem ducere, aut ſi iam duxit. QVID A' CAESARE: quid afferatur de eius aduentu. 207: 212: QVID AGAT: ut ualeat. 209.

Ex epiſtola XVIII. pagina 210.

CONFICIAMVS hortos.] Emamus hortos: ut & habeam non modo ubi fanum ædificare, ſed etiam ubi ipſe eſſe poſſim; & ab Vrbe tamen longe ne
» abſim. 198: Maxima, inquit, eſt in Scapulæ celebritas,
» propinquitas præterea ubi ſis, ne totum diem in uillam. IAM ERIT: iam ero in Tuſculano. Erat enim Arpini. DESIDERARE A' ME: ut ad ipſum ex meis ſcriptis aliquod mittam. 208: 210: NVNQVAM ME LACESSISSET: nihil unquam ad me miſiſſet. QVEM ζηλοτυπεῖν:

209. MVLTO HORTENSIVM MI=
NVS, etc. ſenſus eſt: Scribe ad me, cuinã inuideat Var
ro: niſi forte Bruto: ꝙ ſi Bruto nõ inuidet; multo minus
Hortẽſio, aut iis, quos in libros de Rep. induxi: ſi quidẽ
omnes mortui, ideoq; extra inuidiam. Et uidetur pro=
pter breuitatem ſubobſcura ſententia. nam ante illud
MVLTO HORTENSIVM MINVS,
apparet aliquid deſiderari: & ſanè deſideratur: quod
autẽ deſideratur, hoc eſt: NISI FORTE BRV
TVM. id autem Cicero omittit, quòd apertius paulo
" ante ſcripſerat, his uerbis: Illud utique ſcire cupio, quem
" intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι: niſi forte Brutum.
Hortenſium autem Cicero inſcripſerat eum librum,
quo philoſophiã laudauit. ut in ſecũdo de Diuinatione.
Itemq; eum incluſerat in eum dialogum, qui ſecundo
Academicorũ libro explicatur. VT MITTAM
AD EVM, QVAE SCRIPSI: ut mittam ad
eum quatuor libros Academicos. CORÀM: iam
enim ero in Tuſculano: quò tu ad me uenies, ut de his
rebus coràm. 209. 211.

Ex epiſtola XIX. pagina 210:

NE triſtis ſis,] Propter ipſius inualetudinem.
ἀκίνδυνα: non periculoſa. quòd ſcribis eam non peri=
culoſe ægrotare. 210:

COMMENDAVIT:] Cum enim eam
à te laudari Balbus ac Oppius cognouiſſent, auctorita=
" te tua permoti probare & ipſi cœperunt. 208. Liga=
" rianam, inquit, præclare uendidiſti.

210:

NE uiderer φιλένδοξος:] Cõſtituerat Cicero neminem includere in dialogos, eorũ, qui uiuerent: ideoq; Varronem intexere nuſquam poterat. ſed commotus Attici literis, qui ſcripſerat Varronem & deſiderare, et magni æſtimare, mutato conſilio in libros illum Academicos induxit, Antiochi ſententiam de Academia explicantem. φιλένδοξος, amator illuſtrium uirorum: Scripſerat enim Atticus: Non ſemper Ciceroni quærendos eſſe Catulos & Lucullos, Africanos & Lælios, aut huiuſmodi uiros, quibus ſermonẽ tribueret in ſuis libris, ne nimis ambitioſus in claros uiros uideretur: ſed etiã dandum eſſe aliquid ijs, qui minus illuſtres eſſent; propterea'q; de Varrone cogitandum: ne, ſi ſemper in ſuis dialogis diſputantes feciſſet homines gloria præſtantes, ut in tribus oratorijs libris, ſex de Republica, duobus Academicis: φιλένδοξος uideretur. Reſpondet: Academicas quæſtiones ad Varronem non ideo tranſtuli, ne uiderer φιλένδοξος; (nam iſta cauſa me nõ moueret: ſiquidem iccirco ego de Varrone minus cogitabam, nõ quòd eſſem φιλένδοξος, uerum quia conſtituebam, eorum, qui uiuerent, neminem in dialogos includere) ſed quia ſcribis, & deſiderare illum, & magni æſtimare. EOS: dialogos de Academia: quod per appoſitionẽ explanat, inferens, Academicam omnem quæſtionem. COLLECTA: quæ enim Antiochus contra Philonis opinionem colligere ſolitus erat, aſſerentis nihil poſſe comprehendi: ea Cicero Varronem fecit explicantẽ in libris Academicarum. IPSE RESPON-

» DEO: ideo dicit in epiſtola ad Varronem: Tibi dedi

» partes Antiochianas; quas à te probari, intellexisse mi-
» hi uidebar: mihi sumpsi Philonis.

210:

COTTAM,] L. Aurelium Cottam, L. Torquati in Consulatu collegã, insignem iudicijs inter tres ordines cõmunicatis. IN ANTIQVIS PERSONIS: cum ijs, qui multis annis ante nos fuerũt, sermonem tribuimus: nullas loquendi partes ipsi assumimus: idq; suauiter, & uenuste fit. quod seruauit Heraclides: itemq; nos in de Rep. HERACLIDES: cognomẽto Põticus, siue Põpicus à mollitie: Platonis, et deinde Aristotelis auditor, cuius scripta non extãt. 330. itẽ in V. disputatione Tusculana, et Laertius. Αριστοτέλειον MOREM: in quo ita disputatur, ut eius sententia qui illam disputationem scribit, principẽ locum obtineat. ITA CONFECI: ita, Aristotelico more: in primo enim & secũdo libro cũ Torquato, in tertio & quarto cum Catone, in quinto cum Pisone disputat; & ita disputat, ut penes ipsum sit principatus.

211.

SOMNIASSE] Vsque adeo Catulus, Lucullus, Hortensius earum rerum, de quibus in duobus Academicis disserebant, imperiti, ignariq; erant, ut de ijs ne somniasse quidem unquam uideri possent. 208: 209: DE VARRONE: ut eum desiderantẽ meis libris intexerẽ. 209: AD ID PHILOSOPHIAE GENVS: ad Antiochiam rationẽ, quæ in ijs libris explicatur, aptius nihil esse potuit, q̃ Varronis persona 208: MEASQVE PARTEIS: recte cecidit, quod ad meas partes attinebat. nam cum

Antiochia Varroni dederim, quæ sunt uehementer πιθανά; partes Philonis mihi sumpserim: nõ sum consecutus, ut superior mea causa uideretur. quo maiorẽ à Varrone gratiam inibimus. VEHEMENTER πιθανά: quæ Varro narrat in ijs libris, ab Antiocho audita; sunt ad persuadendum aptiora, quàm illa, quæ ego contra Antiochum ex Philonis sententia disputo: ut hoc queri non possit, meas partes in his libris copiosius defensas esse, quàm suas. 214. OCCVRRVNT: cur nõ dandos putem. 212: 213: CORAM: nã in Tusculano iam ero. Quod & in proxima superiore epistola, & in ea, quæ proxime sequitur, significat. Tusculanum autem, ita propinquum Romæ erat, ut eò sæpe ad Ciceronem Atticus excurreret.

Ex epistola XX. pagina 211.

CONSOLATORIAS,] In Tulliolæ morte. 213. VRBE AVGENDA: ut à ponte Miluio secundum mõtes Vaticanos Tyberis duceretur. sic enim fiebat, ut Vaticanis montibus cis Tyberim inclusis, &, ea fossa, qua prius Tyberis decurrisset, exiccata, magnam in amplitudinẽ Vrbs explicaretur. 218. 218: PROMVLGATVM: scriptum in lege proposita. nam promulgare ualet legem proponere, facta potestate, ut intercederet si quis uellet. nemine intercedente, ex promulgatione ad populum ferebatur. 211.

NOSTRA officia] Quòd ei Dolabellæ de meliore nota commendauerim. 207: DE VXORE TVBERONIS, ET PRIVIGNA: de ri

xa inter uxorem & priuignam Tuberonis orta. NEQVE TVBERONEM VOLO DEFENDERE: qui eam rixam aluerit, cum extinguere deberet. THEATRVM: habuisti, quod, tanquam in theatro, spectare posses cũ uoluptate. quid autem spectare? rixam scilicet inter uxorem Tuberonis, & priuignam. 211.

NIHIL melius:] Stulte ad te scripserã, nihil esse melius fama: hoc est, nihil apud nos pluris esse debere, quàm ut homines de nobis honorifice loquantur. Nunc de fama nihil laboro: curandum enim non est. ATQVE HOC, &c. de fama curandum nõ est: at hoc quidem est curandum, In omni uita sua quenque à recta conscientia transuersum unguem non oportere discedere. Ad duas enim dictiones ATQVE HOC, subintelligitur Curandum. QVÀM φιλοσόφως? quàm philosophice tecum agam. & refertur ad illud, quod proxime dixit, In omni uita sua quẽque à recta conscientia transuersum unguem nõ oportere discedere. Est enim philosophica sententia. HAEC IN MANIBVS HABERE? libros de philosophia tractare? Nam hoc tempore philosophiã Cicero latinis literis explicabat. Δεδῆχθαι TE NOLLEM: nollem te momordisset, quòd scripsi nihil me laborare de fama. ego enim in toto nihil curo, nisi ut ei ne desim. QVOD NIHIL ERAT: nihil putes licet, quod supra scripsi de fama. Nollem, inquit, te momordisset id, quod scripsi de fama: quod nihil erat. EODEM: ad id, quod institueram scribere de fama. IN TOTO: re ipsa. ID

AGO SCILICET: εἰρωνεία. quasi hoc dicat: Non id ago, ut iudicia uidear tenere, ut in iudicijs uideat regnare. itaque, quod attinet ad iudicia, non curo famam. sed si summam uideas cogitationũ & actionum mearum, curare me diceres. à recta enim conſciẽtia transuersum unguem non discedo. ita ne famæ quidem desum: siquidem recte uiuentes infamia non sequitur. ad speciem igitur nihil ago, ut uidear laborare de fama: sed in toto, hoc est re ipsa, famæ non desum, cum ita uiuo, & ita animatus sum, ut nemo me in officio boni uiri possit reprehendere. Μὴ γὰρ αὐτοῖς: neque enim ipsis: subaudi, quidquam tribuo. & uidetur locus ex uetere scriptore: quem Cicero suo more, ut Attico satis notum, non totum recitat. DOMESTICA: quæ sunt domestica, quæ dicit se non posse ferre? interitus filiæ, Quintorum in se maledicta, patris & filij. 176. 199: 207. ISTA: urbana. PERFECTVM: rectum, & honestũ. SENTENTIAM SVAM: ostendere: sed tamen hoc, quod dicam, uere dictum puta: Quòd iudicijs olim operam dederim, non possum non probare: eadem tamen non curare pulchre possum.

Ex epistola XXI. pagina 211:

QVID possum de Torquato,] Scribis, ut significẽ tibi de Torquati negotio: quid possum significare, nisi aliquid à Dolabella cognouero? nam illud negotiũ Dolabellæ Cicero cõmendauerat. 207: QVOD SIMVL AC: simul ac scripserit ad me Dolabella quid egerit cum Cæsare de Torquati re: cõtinuo perscribã.

SCIETIS: *tu, & Torquatus.*

211:

AB ἐποχῆς] *Ab assensionis retentione. Inhibitio, inquit, non idem est, quod retentio. nam retinere illud est, quod aurigæ faciunt, equorum cursum adductis habenis sistentes: inhibere autem, non cum remiges nauē sistunt, sed cum alio modo remigantes, eam conuertūt ad puppim. uol. p. phil. 15: 23:* IN LIBRO: *in secundo Academicorum.* NEC EST MELIUS QUIDQUAM, *&c. in II. Academicarum quæstionum libro, cōtra se ipsum ex Luculli persona sic*
›› *loquitur Cicero: Nihil me lædit, inquit. ego enim, ut*
›› *agitator callidus, prius quàm ad finem ueniam, equos*
›› *sustinebo; eóq; magis, si locus is, quò ferentur equi, præ-*
›› *ceps erit. sic me ante sustinebo: nec diutius captiose in-*
›› *terroganti respondebo. Hic, ut opinor, Atticus Ciceronem monuerat, ut pro, equos sustinebo, scriberet, equos inhibebo. eumq; Cicero secutus, locum mutauit. deinde cum, inhibere non idem esse quod sustinere, didicisset: Attico scripsit, ut restitueretur, sustinebo.* NEC EST *etc. uerbum, inquit, inhibere, quod ualde arriserat, in istum locum uideo non recte uenire: nec est melius quidquam, quàm ut dicatur, sustinere currum equosq;. Quoniam autem illa, quæ ex Academicarum secundo recitaui, sunt ex Luculli persona, qui futurum dicit, ut ad interrogationes soritarum non minus assensionem sustineat, quàm sustinere equos soleat agitator callidus: iccirco in hac epistola Cicero, Nec est, inquit, melius quidquam, quàm ut Lucullus sustineat currum, ut bonus sæpe agitator, equosq;: hoc est: Melius nihil*

esse potest, quàm ut Lucullus sustinere se dicat siue currum, siue equos, quemadmodum sæpe sustineat bonus agitator. Illud autem, Sustineat currum, ut bonus sæpe agitator, equosq; ; sentio uersum esse ex uetere poeta. quem Cicero integrum sumpsit, quòd ad sententiam faciebat. quod & alibi eum fecisse animaduertimus. illud, quod supra posui ex secundo Academicarũ; Ego enim, ut agitator callidus, equos sustinebo; ex eo uersu esse sumptum, nemo non uidet.

212.

AVT de rumore, aut de Polione.] Scripserat enim Atticus rumoris esse nescio quid, præsertim de Asinio Polione, qui cum Cæsare bellum gesserat in Hispania contra Pompeij liberos. DE PANSA ETIAM: de Pansa etiam curo: siquid certius, ut id ad me scribas. CREDO ENIM &c. utinam Attici epistolas ad Ciceronem haberemus. quàm multa paterent, quæ nunc, tanquam in tenebris abdita, non uidemus. Hic certe quid de Pansæ negotio significetur, si quis ex ingenio uelit quærere; frustra sit diligens. SI QVID ESSET: scribe, subauditur. CERTE NE &c. certe ne ita est, ut ad me scripsisti, de Metello & Balbino?

212.

DIC mihi, &c.] Leuiter cum Attico queritur, quòd Balbo quintum de Finibus librum dederit describendum. FACIEBAT: quod tu facis, cum iniussu meo mea diuulgas. uenditabat ille quidem Platonis libros, nunquam tamen eos edidit insciente domino. λόγοισιν ἑρμόδωρος: uerbis lucratur Hermodorus. quod

tum in ore hominum frequentiſſimum fuit. CVIQVAM: dari. nam quintum librum Balbo dederat ante, quàm Bruto, ad quem opus mittebatur.

212.

Ἀδιόρθωτα,] Imperfecta, non plane correcta. nã quædam dicit ſe mutaſſe in quinto, poſtquam eum Balbus ab Attico deſcripſerat. recte igitur ἀδιόρθωτα. Et
" 211: Nolebam, inquit, aut obſoletum Bruto, aut Balbo
" inchoatum dari. quo loco inchoatum poſuit pro rudi et impolito: & ἀδιόρθωτα hic in eam ſententiam uſurpauit. ſic enim eſt legendum. Ἕωλα: obſoleta, nimis uetera. Nam ſi & Balbus & alij eos libros habebunt ante, quàm Brutus: ἕωλα certe erunt, cum illi dabuntur, eóq; minus grata.

212.

QVAE ſcripſi] Quatuor Academicos ſignificat. ME TIBI DICERE? ut eos de Finibus cõtineres. quod ſi tibi dixiſſem, non exiſſent. CERELIA: cum hac Ciceronem libidinis commercium habuiſſe, Q. Fuſius Calenus in oratione ſua apud Dionẽ obiecit, libro XVI. A ME: à meis librarijs: ut
" paulo poſt: Ad te ſcripſeram, Ceréliam quædam habe-
" re, quæ niſi à te non potuerit.

212.

IN TVSCVLANO.] Me conuenient, ut de auctione Brinniana colloquantur. 208: 209. ADVENTV: redibat ex Hiſpania, deuictis Pompeij liberis.

212.

LEVIVS:] Aegrotat. 208: 209. COGITATIONE: cuinam in matrimonio collocetur, cum

ferè iam sit nubilis. NIHIL TIBI CREDO &c. quippe cum ipse nouerim. credimus autem ea, quæ non nouimus. HOMINEM: hoc refer ad genus, non ad mores: infert enim, Ipsum non noui. DE SCROFA: sic alibi, Audiui de socero meo. εὐγενέστερος: nobilior, quod ad genus attinet, ob maternos affines.

Ex epistola XXII. pagina 212:

QVID tibi placeat,] Num ad eum mittendi uideantur quatuor Academici. 211. OCCVRRVNT: cur mittendi non sint. INTEXVI: nam ei dialogo tertius adiunctus es. 209. 210: CREBRIVS: ut te in meis libris intexam.

212:

DE Marcello] De Marcelli interitu. 207: 208. SERVIVS: Sulpitius. cuius epistolam de interitu Marcelli significat. ea legitur epistolarũ libro IIII. ad Sulpitium. 212:

CVLPA libero,] Quòd meorum librorum co
» piam fecerint. Paulo ante, Tuorum, inquit, nullum de
» lictum arbitror: à me enim prætermissum est, ut dice
» rem eos exire non dum uelle. ALIVD QVIDDAM: & tamen quasi te accusans scripseram, Cereliam quædam habere, quæ nisi à te non potuerit. 212.

212:

SATISFACIENDVM] Vt quintum de Finibus librum describeret. Erat autem Balbi apud Cæsarem summi ponderis auctoritas: ut non sine causa di
» cat, Balbo quidem intelligebam satisfaciendũ fuisse.

212. AVT OBSOLETVM BRVTO, AVT BALBO INCHOATVM: nolebã, libros de Finibus exire, antequã ego eos ad Brutum cui despondere, misissem: ne scilicet, cum mitterem, obsoleti uiderentur, quos iam multi ante legissent. INCHOATVM: uolebam eorum librorum Balbo copiam fieri, quòd inchoati, & rudes, neque dum perfecti essent. 212. MITTAM: quatuor Academicos. 212: QVID AVTEM DVBITARIM: cur dubitarim, mittendi essent, nec ne; scies, cum te uidero. 211.

213.

ATTRIBVTOS] Assignatos tibi à me, quos exigeres. APPELLAS: ut pecuniam numerent. 78: DE PRAEDIO AVIAE: de prædio, quod ad te hæreditate peruenerat auiæ tuæ morte. 2: PERODIOSVM: opinor de diuortio: de quo supra. TVLLIVM SCRIBAM: hic est M. Tullius cognomento Laurea, de quo in episto stola ad Rufum, et Plinius. TIBI MANDASSEM: apud Tullium scribam pecuniæ quiddam Cicero posuerat, Atticoq; dixerat. Atticus, qui à Cicerone haberet in mandatis, ut nominibus exigendis quantamcunque posset ei pecuniam cogeret: arbitratus eam pecuniam apud Tullium positam nomine uoti, adiuit ad eum: petijt, quod apud eũ Cicero posuisset uoti nomine, sibi daret. tum ille, uoti nomine quidquam apud se positum, negauit. NOMINE VOTI: ad fanum, quod filiæ uouerat. 190: 202. IN HANC REM: in fanum. DIXI, VBI ESSET:

dixi, apud Tullium me pecuniæ nescio quid habere. CONTINVO ADORIAMVR: hãc quoque pecuniam quamprimum exigamus. HOMINIBVS: ad fanum probo: ad hominum habitationẽ non probo. εὐλογίαν: quod probemus. uide epistolã sequentẽ. QVI OMNIA: qui omnia ad te refero, nihil cõstituẽs nisi de cõsilio tuo. ADERO: in Tusculano. SIN QVID, MVLTA ENIM &c. sin quid te Romæ detinebit, multa enim possunt; utique postridie mecum sis: etenim cohæredes eo die aderunt, id est postridie Nonas. 209. MALITIA EST: nam si illi me ante aduentum tuum opprimerent, astute factum ab illis uideretur: ut, te absente, facilius mihi de hæreditate imponerent. IN OPTIMA SPE PONO: te enim de ea nihil scribente, in spem uenio, aut leuiter ægrotare, aut fortasse etiã iam cõualuisse. 210: 212: EPISTOLAM CAESARIS: quam Cæsar ad Ciceronem misit ex Hispania, consolans de obitu filiæ. 211.

Ex epistola XXIII. pagina 213.

MALLEM me accerseret:] Significas, Brutũ in Tusculanum ad me uenturum: mallem, Romam me accerseret. ITER: cum ire obuiam Cæsari cõstituisset ex Hispania redeũti. 208. LONGVM: cum Cæsari obuiam ire longissime uellet. 220. Aueo sci
» re, qualis ei totius itineris summa fuerit. AFFE-
» CTI: uterque curis de Republica, ipse uero etiam interitu filiæ. VIVERE: refertur ad iucunditatẽ,
» remissionemq; animorum: quale illud 62: Rosiæ uixi

cum

" cum Axio. & 237: cum Pansa uixi in Pompeiano. QVO MAXIME POSITA: posita est enim in iucunditate. cum autem iucunde non liceat uiuere, nulla potest esse συμβίωσις.

213.

NON morabantur:] Quatuor Academici ad Varronem non impediunt, quo minus Romam uenire possim. SVNT ENIM DEFECTI: uerbum DEFECTI sententia non patitur, ac ne linguæ quidem latinæ consuetudo. quòd si PERFECTI, aut DESCRIPTI, recte. DVBITASSE: num ad Varronem mitterentur. 213. QVOS BRVTO MITTIMVS: libros de Finibus.

213.

ISTA retentione] Vt debitam pecuniam non omnino soluant, sed aliquid retineant. ISTOS: debitores meos, facturos sine dubio, quod ab alijs fieri uideant. CONFICE: fac ut habeamus. usitata locutio. εὐλόγως: honesta conditione. ita confice, ut, quod egeris, probare possim. ISTA: facultates, & opes: quæ multi curant. CVI TRADAM: quòd & de filio desperaret amissa Republica. uel, cui tradam, cui tradenda uideantur: quasi filium non probaret. & certe non fuit, quem tanti patris filium agnosceres. Plinius. QVÀM HABERE: subaudi, lætor: ut ad duo uerba, Offensioni, & Delectationi, duo item mēbra referantur. ILLVD: de retentione. IN SERMONEM: cum debitoribus. PERSECA: ut etiam de retentione concedas: iam enim rei familiaris iacturam non curo.

CVM ILLO SCAEVA: *cum quo soles admodũ libere loqui.* EOS: *Cæsarianos.* CONSECTARI: *in rapinis, uel in auctionibus de Pompeianorum bonis.* REMISSVROS: *impedimento futuros, quo minus id mihi soluatur, quod debetur; cum ipsi etiam non debita consectentur.* DE DIE: *diem tantum ad soluendum debitoribus concede, neque tamen eam longiorem.*

Ex epistola XXIIII. pagina 213:

CICERONEM] *Marcũ filium.* LITERARVM? *dedit Cicero, subaudi.* AN NON VIDIT? *an potius eum Andromenes non uidit?* FACIES &c. *cognosces ex ipso Andromene, num eum Corcyræ uiderit.* DE VARRONE: *de mittendis ad Varronem quatuor Academicis.* QVATVOR διφθέραι: μετωνυμία: *ut illud Virgilianũ: Nunc pateras libate Ioui. posuit enim continens pro contento, quatuor libros Academicos significans: nam* διφθέραι *librorũ opercula.* IN TVA POTESTATE: *quia, mittendi sint ad Varronem Academici, nec ne, ad te refero.* 211. 212: 213:

NEC *tamen* αἰδέομαι τρῶας:] *Non equidem uereor, ne quenquam offendam, si Academicos ad Varronem mittam: sed, ipsi quàm res illa probaretur, ueritus sum: ideoq; dubitaui, utrum mitterem: uerum hoc in tua potestate est, mittantur, nec ne.* Et illud, αἰδέομαι τρῶας, *non arbitror hic ad Pompeianos, aut ad Cæsarianos pertinere, potius generatim esse posi-*

tum, hoc sensu, Nec tamen sermones hominum reformido. illud autem 209. Et simul αἰδέομαι τρῶας, ad Pópeianos spectat. RES ILLA: quatuor Academici. TV SVSCIPIS: tuo periculo Academicos ad Varronem mitti uis. & ita promittis fore, ut illi probetur, ut in te recipias. IN ALTERAM AVREM: dormio. securi animi sum de Academicis; quando tu hoc suscipis, fore ut Varroni placeant.

Ex epistola XXV. pagina 213:

DE retentione,] Vide supra. ITA PVTARAM: non esse uerum, quod Clodius cum sibi dixisse narrabat, Ciceronem filium ab eo uisum Corcyræ. SCISSES: Andromenes tibi dixisset, tuq; mihi.

214.

TV tamen &c.] Quasi cum admiratione. Nihil, inquit, de te scribis, nihil de Bruto: cum ego de utroque ex tuis literis expectem. ILLVM: in Tusculanū exiturum. ROMAM: cogito. hæc enim scripsit Arpini. QVONIAM TV TE LEGISSE SCRIBIS: hoc ideo dicit, quasi Atticum iudicare uelit, num illud ad Brutum sit obscure scriptum. ideo infert, FORTASSE: quòd ipse certum nesciret, num fuisset obscurior. hoc, inquit, uolui scribere, me ex tuis literis intellexisse, nolle eum &c. NEC ENIM AD TABVLAM EVM DESIDERATVRVS ERAM: Brutum cupiebam Idibus esse Romæ, non ut auctioni interesset, sed ut ad obsignandum testamentum adhibere possem. AD TESTAMENTVM: ueteres facto testa=

mento obſignatores ex lege adhibebant. in Verrem libro IIII. 100. adhibebant autem amicos ferè, aut homines auctoritate præſtantes: quo magis ratum haberetur id, quod annulis clarorũ uirorum eſſet obſignatum. ad Atticum 100: & apud Valerium Maximũ, teſtamentum Anci Carſeolani Pompeium Magnum ſignaſſe, legitur lib. VII. MALO ALIO DIE: nolo, ut conſtitueram, Idibus teſtamentum obſignare, ſed alio die, ne uidear ideo Romam ueniſſe, (uenturus autem erat pridie Idus, ut paulo ante ſcripſit) ut Brutũ ad obſignationem teſtamenti adhiberem, poſt aduẽtum meum uno tantũ die. TOTVM HOC ITA GVBERNES: fac quæſo, ut Brutus ſuo commodo in Tuſculano ſit, de Idibus nihil cogitet: quod iam opus nihil eſt. 214.

QVIA tuo periculo] Ad proximam epiſtolam ſuperiorem Atticus reſponderat, & de Andromene, & de Academicis ad Varronem. de quibus cum Cicero ita ſcripſiſſet; Quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem: Atticus reſpondens quodam modo refugere uiſus eſt, ut ipſius periculo mitterentur. ad id igitur Cicero, Quid eſt, inquit, quod perhorreſcas, quia tuo periculo iubeam libros Varroni dari? SI QVANDO IN EPEIRVM VENERIS: ubi ſoles eſſe otioſus. nunc enim te Alexionis epiſtolæ occupatũ habent. quas te nolo abijcere, tuis de rebus ex Epeiro ſcriptas, (ſic enim opinor) ut meos libros legas. leges autem, ſi quando in Epeirum ueneris. IN MACROCOLA: in chartas regias, in quas ex archetypo Academicos libros tranſtulerat. impenſam, inquit, iam fecimus in

chartas: facile igitur patior, à nobis propositum teneri, ut Academiam Varroni demus: ne, si ad alium, mutato consilio, mittendam censuerimus, rursus mihi impensa facienda sit in alia macrocola. & Plinius libro XIII. cap. XII. SI ADDVBITAS: utrum ad Varronem Academiã demus. AD BRVTVM TRANSEAMVS: demus eam Bruto. quod etiam constituerat, antequam de Varrone consilium caperet ab Attico admonitus. 209: ANTIOCHVS: probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas à Varrone ad ipsum transferre non absurde possimus. SVI SIMILEM: libri Academici à Cicerone scripti, cum modo ad hunc, modo ad illum mitterentur, similes plane uidebãtur Academiæ, quæ cum affirmaret nihil sciri posse, non constare uideretur in sententia: quoniam si dicis, nihil sciri posse; dicis idem, affirmari nihil posse. quòd si affirmari nihil dicis posse: cur hoc affirmas, nihil sciri posse? inconstans igitur Academiæ ratio. 214:

EPISTOLA mea ad Varronem] Intelligo epistolam, quæ legitur libro ad Varroné, hoc principio, Etsi munus flagitare. quam scripsit, ut cum quatuor Academicis mitteret. SPINTHERO: seruo amanuensi. & ostendit, quàm diligenter scripta sit epistola ad Varronem, cum eam Spinthero syllabatim dictauerit.

Ex epist. XXVI. pag. 214:

DE Virgilij parte] Hanc epistolam, cum in ordi

nem libri superioris inseri deberet, detrusit in hunc locum ignorantia librariorum. argumentum est uel maximum, quòd Asturæ epistolam scribit, & inde Lanuuium cogitat, Lanuuio in Tusculanum uellet, sed ab eo refugere uidetur, ne dolorem ex Tulliolæ morte susceptum locus renouaret: propterea quòd in Tusculano perierat. itaque dicit, CONOR EQVIDEM IN TVSCVLANVM: *quasi animo repugnãte. colligamus nunc quæ scribit superiore libro. primũ 201. Postridie, inquit, Iduum Lanuuij constitui manere, inde postridie in Tusculano, aut Romæ. utrum sim facturus, eo ipso die scies. et 202: Ego hinc postridie Idus Lanuuium, deinde postridie in Tusculano: contudi enim animum, & fortasse uici, si modo permansero. & 202. Vincam, opinor, animum: Lanuuio pergam in Tusculanum. Sunt & alia argumenta: quæ omitto, ne perspicua in re sim nimius.* DE VIRGILII PARTE: *Virgilius unus erat ex cohæredibus Scapulanis; qui fortasse Attico dixerat, se suam partẽ Scapulanorum hortorum Ciceroni concessurum; ut ei locus esset, si fortasse cohæredes non in auctione hortos uendere, sed inter se liceri cogitarent. unde illud 199: Hæredes Scapulæ si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quatuor factis liceri cogitant: nihil est scilicet emptori loci. & illud 202. Perfice aliquid: quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quẽuis hæredem potest effici: sed Mustelam id perfecturũ, si rogaris, puto. Et 205: de parte Crispi & Mustelæ uult ab Attico certior fieri; cum eam sibi uendi cuperet.* VALDE PROBO: *quòd dicas te tenta*

turum, num Virgilius, quæ pars hortorũ Scapulanorũ ad ipsum pertinet, eam partem nobis uelit attribuere. 204. De Virgilio, inquit, ut scribis. hoc tamen uelim scire, quando auctio. ID ERIT PRIMVM, PROXIMVM CLODIAE: Scapulanos hortos primum cupio; secundum eos, Clodiæ. Idem scribit 201. Si quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodiæ. Et 201: Nescio quid de Clodia scripsisti. ubi ergo ea est, aut quando uentura? placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis. Et 202: Malim primum Othonis, deinde Clodiæ. Et 204: Tu mihi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, necesse est. METVO, NE TVRBEM, ET IRRVAM IN DRVSVM: hortos cupio usque ad intemperantiam. itaque, nisi tu mihi Scapulanos, aut Clodianos efficies, Drusianos emam. & ut ostendat, in eius rei cupiditate se propemodum insanire, moramq; non ferre, communibus uerbis nõ contentus, usurpauit trãslata, ad significationem haud paulo plus afferentia. EIVS REI: fani, cuius causa hortos quæro; ut sit, ubi ædificari possit.

214:

REVOLVOR identidem in Tusculanum: Sæpe uenit in mentem, facere fanum in Tusculano, si hortos non inueniam: mihi enim omnino illud hac æstate absoluere, deliberatum est. 198: De fano, inquit, si nihil mihi hortorum inuenis, ualde probo rationem tuã de Tusculano. sed nescio quo pacto celebritatem requiro: itaque hortos mihi conficias, necesse est. Et 202. Considerabis etiam de Tusculano; ne æstas effluat: quod

certe non est committendum. & 201.

214:

VT tempus est nostrum,] Quasi dicat: Ne Asturæ quidem facile sum: sed ut tempus est nostrum; sed ut in malis, facilius tamen sum, quàm ubiuis. & cum dixit, NOSTRVM TEMPVS, potius ad mortem filiæ respexit, quàm ad Reip. calamitatem. Supra, ἀνεκτότερα erant Asturæ. FACILIVS: libentius: ut illud in epistola ad Celium: Quòd in maritimis facillime sum, mouet suspicionem me uelle nauigare. et alibi. CONOR: ut inuitus, & contra uoluntatem. abhorrebat enim à Tusculano. uide 202: TV LITERAS CONFICIES: dicit hoc, Tu ad me uelim sæpe scribas.

214:

EPISTOLAM ad Cæsarem:] Hæc est epistola, de qua 203. 204. 204: 206: 215. 216: NIHIL SANE EST NECESSE MITTERE: nam uidetur erga nos ita, ut uolumus, esse animatus: ut necesse non uideatur, ei me hac assentatoria epistola blandiri. In epistola, quæ proxime sequitur: Quod aliud argumentum epistolæ nostræ, nisi κολακία fuit? NISI FORTE ROMAM: nam si Lanuuio Romam me conferam, ipse epistolam mecum afferam.

Ex epistola XXVII. pagina 214:

ISTI ante legerent:] ISTI, Cæsariani. ANTE, quàm ad ipsum mitterem. 204. 205. QVANQVAM DE BELLO PARTHICO &c. quanquam non est, cur illam partem repres

hendant, quæ est de bello Parthico. quòd enim hortatus Cæsarem sum, ut id bellum susciperet, nihil spectaui, nisi quod illum arbitrabar uelle: sciebam enim, quod ego suaderem ut faceret, id ipsum iam in animo habere. quod si ita est, quamobrem eam partem isti non probant? Maluissent autem Cæsaris amici, ut potius ei Cicero commorationis urbanæ suasor esset, ne se amplius fortunæ committeret, confectis iam omnibus ciuilibus bellis, & Pópeianis partibus plane deletis. QVID SPECTARE DEBVI: Ciceronem, cum illa ad Cæsarem scripsit de bello Parthico, debuisse spectare incertos bellorum euentus, communemq; Martem, Cæsaris amici dicebant. quod si fecisset, Cæsari potius urbanum otium, quàm bellicam fortunam laudasset. Ego inquit, cum illa scripsi, quæ isti non probant; ipsius uoluntatem sum secutus, (quid enim aliud spectare debui, nisi quod illum uelle arbitabar?) quem ad bellũ Parthis inferendum ualde scirem sua sponte esse propensum. 215.

TOTIS igitur &c.] Prorsus non mittenda est illa epistola. ἐπίτευγμα MAGNVM: quod lucrum illa epistola Cicero sequebatur? Cæsaris beneuolentiã. ἀπότευγμα VEL NON MAGNVM MOLESTVM FVTVRVM SIT: uel minima enim apud Cæsarem offensiuncula mihi esset permolesta: itaque periclitari nolo. ME NISI TOTO &c. me expectasse exitũ Hispaniensis belli, deinde scripsisse: quasi antea ideo non scripserim, quòd de Pompeianorum uictoria sperauerim. QVASI CATONIS μέλιγμα: ne putet me ob eam causam

hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis. VALDE ME POENITEBAT: pœnitebat me, eam epiſtolam ſcripſiſſe: & plane cupiebam, iſtis non probari, ut cauſam haberem non mittendi. accidit igitur ut uolebam, quòd ſtudium in ea ſcribenda à nobis poſitum non probarunt.

215.

IN illos,] Qui apud Cæſarem ſunt. qui ex illa epiſtola nacti occaſionem calumniandi, operam darent, ut me in odium Cæſaris adducerent. COGNATVM TVVM: Quintum Ciceronem, Pomponiæ, quæ Attici ſoror erat, filium. quem de Cicerone patruo apud Cæſarem detrahere ſolitum, ſupra oſtendimus 199: 207. 215.

ILLVC] Ad hortos uidendos. Inſequens epiſtola primo uerſu declarat. QVIDQVID ERIT: ſiue futurum eſt, ut Scapulanos hortos emamus: ſiue etiam non eſt: pecuniam exigamus à Faberio debitore. AVCTIONIS: hortorum Scapulanorum. Sic
" & 204. De Virgilio, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire,
" quando auctio. Erat enim auctio futura hortorũ Sca
" pulanorum. quod indicat illud 205: Puto fore iſtam
" etiam à præcone diẽ, certe ab hæredibus. De Criſpo &
" Muſtela uidebis: & uelim ſcire, quæ ſit pars duorum.
Erat autem Muſtela Scapulæ hæres, itemq; Criſpus. & de Muſtela perſpicuum eſt 202.

Ex epiſtola XXVIII. pagina 215.

CRAS ſcilicet.] Ex tuis literis cognoſcam.

Volebat autem Atticus hortos Scapulanos diligentius inspicere, ut, quoniam eorum auctio futura erat, ante cognosceret, quanti à Cicerone recte possent emi. DE FABERIO: de exigenda à Faberio pecunia, pro emptione hortorum.

215.

DE epistola ad Cæsarem &c.] Quòd me hortaris, ut epistolam aliquam ad Cæsarem conficiam, eiq; proponam quod ad laudem sempiternam ualeat: iurato mihi crede, non possum: non quòd me turpitudo deterreat, (etsi maxime deterrere debebat: scribere enim ad Cæsarem sine assentatione nihil possum: porrò cum nobis uel ipsum uiuere turpe sit, libertate amissa; quanto est turpius, ei, quo eripiente amisimus, assentari?) sed quia prorsus nihil uenit in mentem, quod ad illum scribam. Idem 200. VELLEM QVIDEM &c. uellē, me turpitudo deterreret: essem .n. qui esse debebam: hoc est: in seruitute non uiuerem, sed ab hac turpi uita uel morte me uoluntaria uindicarem Catonis exemplo. HOMINVM ELOQVENTIVM ET DOCTORVM: ut Aristotelis & Theopompi. 200: VERISSIMAE GLORIAE: non enim uera gloria incensus Cæsar est, sed falsa, & inani, quam ex interitu Reip. quæsiuit. EGO QVID POSSVM? ad ueram gloriam cohortanti uerba non deessent: sed id quidem tuto non possum. hoc autē erepto argumento, præterea quod scribā non reperio. TAMEN NESCIO QVID &c. scripseram tamen nescio quid, & mehercule cum labore, ut quasi è quercu uiderer excu=

pere, quæ est arbor durissima. SIMILE SIMVLACRI: uult ostendere: quemadmodum è quercu simulacrum facere difficultatis sit, duriore materia, quàm ut circuncidi, aut expoliri possit; ideoq; potius simulacri quiddam simile, quàm simulacrum efficiatur: sic se, cum ad Cæsarem scriberet, argumento admodum angusto, (neque enim quod & ipsi honestum esset, & Cæsari gratum, scribere licebat; itaque difficili in loco uersabatur, ut quasi è quercu uideretur exculpere) perfectum opus non potuisse facere, sed fecisse nescio quid, quod operis tamen simile uideretur: more fabrorum lignariorum, qui è quercu non perfectum simulacrum formant, quod propter ligni duritiem difficillimum est, sed quod simulacri simile sit. Et significat epistolam ad Cæsaré, de qua 203:214: REPREHENDVNTVR: à Cæsarianis, qui Romæ sunt: à quibus, placuit nobis, ut epistola legeretur, antequam eam ad Cæsarem mitteremus. 214: QVOD ME MINIME POENITET: quod mihi est minime molestum. PERVENISSENT: ad Cæsarem.

215:

HVNC de pompa, Quirini contubernalem,] Cæsarem. cuius simulacrum, quasi alicuius dei, per pōpam inter deorum signa gestatum est in ferculo. quod
» Suetonius declarat his uerbis: Non honores modo ni-
» mios recepit, ut continuum Consulatum, perpetuã Di-
» ctaturam, statuam inter reges; sed & ampliora etiam
» humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream
» in curia, & pro tribunali thensam, et ferculum Circé-
» si pompa, templa, aras, simulacra iuxta deos, puluinar,

" Flaminem, Lupercos. Et Dion libro XLIII. καὶ τότε
" μὲν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα
" ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων
" πέμπεσθαι ἔγνωσαν: ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ κυ-
" ρίνου ναὸν, θεῷ ἀνικήτῳ, ἐπιγράψαντες. hac sententia: Decreuerunt, ut eburnea Cæsaris statua, & currus etiā solidus, quo die cursus equorum in Circo spectantur, inter deorum imagines in pompa gestaretur: et ut alia præterea statua in Quirini templo poneretur, cum hac inscriptione, Deo inuincibili. Ideóq; eū appellat Cicero Quirini contubernalem, & supra 202. græco uerbo σύνναον, quòd in eodem templo simul habitarent. idq; etiam Suetonius significat, cum dicit, Simulacra iuxta deos. HVNC: qui deorum in numero habeatur; cum & imago eius inter deorum imagines per pompā sit uecta, & eiusdem statua, quasi dei, Quirini in templo collocata. POTIVS NON SCRIPTA &c. potius ad se nihil scribi uult, quàm scribi quod non probet. POSTREMO, VT VOLET: iam non laboro, quo animo erga me sit. abijt illa cura, quæ me antea stimulabat: cum hoc quærebā, qua ratione & Cæsarem mihi conciliarem, & personā tamen optimatis sustinerem. quod tibi quoque dabam cogitandum, ut consilio me iuuares. eáq; tunc erat quasi Archimedis quæstio, obscura scilicet, & inexplicabilis. 186. CASVM ILLVM: interitum meū. significat enim illud tempus, cum in Italiam reuertit, Pompeio in Pharsalia deuicto. quo tempore solicitus erat de salute sua, maxime timens, ne Cæsar in eos qui Pompeium secuti essent, foret acerbior. hinc illa libro

XI. plenæ doloris et desperationis epistolæ. MIHI OPTATO VENERIS: scripserat enim Atticus, se uelle ad illũ, si uideretur, proficisci. PROFECTVS EST: cum aliquot dies cum Cicerone fuisset. 204. 204: 207:

Ex epistola XXIX. pagina 215:

DE philologis] De peritis ad disputandum. 208: 211. IN TALNAM: in sermonem de Talna. DE INGENIO &c. ingenium Talnæ Nicias laudabat, sed non supra modum. frugi hominem & modestum dicebat esse. HOC MIHI NON PLACVIT: quòd eius rem audiui non maiorem esse DCCC. HOC PVTAVI TE SCIRE OPORTERE: forte, quòd Atticus aliquam sibi affinitatis, aut amicitiæ iure deuinctam, cogitabat Talnæ in matrimonio collocare.

216.

DE hortis] Scapulanis: quos Atticus inspexerat. 215. ET CHRYSIPPO: & Chrysippi sermone: hortis enim cum Attico inspectis, ad Ciceronem profectus est. Erat autem architectus, fueratq; Cyri architecti libertus. 227: & in epist. fam. 102. IN VILLA: quæ in hortis est. INSVLSITATEM: insulsa placere non solent. recte igitur & uenuste insulsitatem tribuit uillæ, quæ nihil haberet, cur placere posset. contraq;, cum de uilla loquitur eleganti, salis, inquit, satis est. in epistola ad Pætum. VIDEO NIHIL, AVT PAVCA MVTATA: putabam dominos in uilla multa mutasse, à quo

tempore nos eam uidimus. ſed, ut è Chryſippi ſermone intelligo, nihil, aut pauca mutata: ut eadem ſit inſulſitas. HIBERNA: uillæ partem ad hibernum tēpus ædificatam. AD ID, QVOD VOLVMVS, ἀφίδρυμα: ad fanum filiæ dedicandum. CELEBRITATEM NVLLAM: quo enim tempore ego illum noui, non frequentabatur. τὸν τῦφον &c. obſequere cupiditati meæ. τῦφος enim ualet elatio: quæ ad cupiditatē transfertur: unde illud primo
» libro de Diuinatione: Ducem ei præcepiſſe, ne reſpice-
» ret: illum autē id diutius facere non potuiſſe, elatumq;
» cupiditate reſpexiſſe. Et ad hunc ipſum epiſtola VI.
» libri I. In hoc genere ſic ſtudio efferimur, ut abs te ad-
» iuuandi, ab alijs propè reprehendendi ſimus.

216.

SI Faberius &c.] Si Faberius ſoluit quam nobis pecuniam debet: noli quærere, quanti horti uendātur: eme, quouis pretio: uince Othonem in certamine licitationis. Erat enim Atticus Ciceronis nomine licitaturus. Othonem autem, qui & ipſe eoſdem hortos cupiebat, aduerſarium in auctione timebant. unde illud 203.
» Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum hæ-
» rede. & 200: 202. 217. 217: INSANITVRVM: inſanire dicuntur, qui aliquam rem multo pluris emunt, quàm quanti ſit. unde inſana cupiditas libro VI. in Verrem. TRACTATVM: in re minus nota. VT MIHI &c. ut hortos empturus nō uideatur. QVID ENIM PATERETVR? imperfecta ſententia. abiecit enim, recordatus in Faberiano nomine totū eſſe. SI FABERIA-

NVM EXPLICAS: *si pecuniam exiguis à Faberio. 194:* CLODIAM IGITVR: *aggrediamur. uideamus, inquit, de hortis Clodiæ. 203.* MVLTO MINORIS SVNT: *quàm Scapulani. Et 203. de ijsdem hortis: Quia tanti rem æstimas, eò prorsus specto.* ET DOLABELLAE NOMEN: *& Dolabella, quam pecuniam debet, iam eã nobis soluet. debebat autem ex dote Tulliolæ.* REPRAESENTATIONE: *hortos Scapulanos emissem, die sumpta. Clodiæ uero si emimus; de die nihil cogito; repræsentare possum; cum & multo minoris sint, quàm Scapulani, & Dolabellæ nomen iã expeditum uideatur.* REPRAESENTATIONE *igitur expono, solutione facienda ante illud tempus, quod in emptione Scapulanorum hortorum cogitaueram. de quo 205: his uerbis: Quòd dies longior est: (sic enim puto legendum) teneamus modo, quod uolumus: puto fore istam etiam à præcone diem, certe ab hæredibus. 216.*

CRAS *aut te, &c.*] *Concisa sententia, nec sa satis omnibus aperta. exponamus igitur: ut consulatur etiam ijs, quorum acies ad intelligendum est obtusior. Cras, inquit, aut te expecto, aut causam cur non ueneris. causam autem, quæ te moretur, hanc puto fore, ut pecuniã exigas à Faberio. sed si poteris, omnino uelim uenias.*

Ex epistola XXX. *pagina 216.*

CICERONIS *epistolam &c.*] *Quinti filij ad Atticum.* O' TE FERREVM: *cum ironia.*

nia. PERICVLIS: de quibus tam multa scribit. ME QVOQVE: cum scribat nō modo tua, sed mea quoque culpa factū esse, ut in Hispaniā ad bellū ire coactus sit. EAM EPISTOLAM: ad me missam à Quinto. MISISSEM: nisi te cras expectaré. quod proxime dixit. EODEM EXEMPLO: puto ijsdē uerbis scripsisse ad te de rebus à se gestis, quibus ad me scripsit. QVAS PHARNACI DEDERAS: ad me perferendas; ut ego eas deinde ad Vestoriū curaré. IN EIVS EPISTOLA: in epistola, quam is attulit à te scriptam. AVCTIONEM BIDVVM: auctionem hortorum Scapulanorum biduum futuram. sic & libro IIII. 61. Idibus auctionem Larini uideo, & biduum praeterea. AB EA IGITVR: ad me uenies. CONFECTO NEGOTIO FABERIANO: exacta à Faberio pecunia. QVEM QVIDEM &c. negat Eros Faberium hodie Romae futurum. unde illud 215. De Faberio, cum uenerit. et 205. COLENDVS: Faberius. obserua eum diligenter, ut quasi assentatione quadam ab eo pecuniam elicias. κολακίαι: assentationes: in quibus turpitudo, & propè scelus est. PERENDIE: uidebo.

216:

NON sanè quadrat.] Si enim Praetor est factus XIIII. annis post, quàm Consul Mumius: apparet, quo tempore Consul Mumius ad oppugnandam Corinthum est profectus, adolescentem fuisse, ut legatus esse non potuerit. 206: 217, 218.

216:

VOLO aliquem &c.] Hoc ne Atticus quidem intellexit: ut apparet ex epiſtola, quæ poſt proximam ſequentem legitur.

Ex epiſtola XXXI. pagina 216:

MORABOR te:] Moræ cauſam afferam. retinebit enim te negotiū Faberianū. CVM POTERIS IGITVR: uenies, cum per negotia licebit. QVONIAM ETIAM DVM ABES: quoniam non dum in uiam te dediſti; &, cum hæc ad te afferetur epiſtola, etiam dum Romæ eris: ideo illud ſcripſi, ut uenias cum poteris.

216:

DICAEARCHI quos ſcribis libros,] Libros de anima. 217. καταβάσεως: librum, quē ſcripſit Dicæarchus περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως: de quo Athenæus libro XIIII.

216:

κεπφικὰ.] κέπφος auis eſt ita leuis, ut, quācunque in partem uentus flauerit, in eam auferatur. κεπφικὰ igitur μεταφορικῶς dixit, pro, leuia, & inania. non recte inquit, iſti meā ad Cæſarem epiſtolam reprehendūt; et ea, quæ dicūt, minimi ſunt pōderis, plane κεπφικὰ. nā quod illum aiunt ſcribere, ſe, niſi conſtitutis rebus, non iturum in Parthos: idem ego ſuadebam in illa epiſtola. 206: 214: AVCTORE ME: ego enim ſuaſi, ut & res conſtitueret, & Parthis bellum inferret.

217.

AGGREDERE Othonem,] Velim, quod

ſcribis te facturum, Othonem moneas, ne contra nos liceatur, quo facilius ad hortos peruenire poſſimus. Idē paulo poſt. ISTAM REM: *hortos Scapulanos: quorū auctio futura erat.* ET TECVM ESSE POSSIM: *propter uicinitatem.* Hoc eſt, quod
" dicit 196. De hortis, quæſo, explica. caput illud eſt, quod
" ſcis. ſequitur, ut etiam mihi ipſi quiddam opus ſit: nec
" enim eſſe in turba poſſum, nec à uobis abeſſe. huic meo
" conſilio nihil reperio iſto loco aptius. QVANTI AVTEM: *quanti putem nos emere poſſe Scapulanos hortos, ita ratiocinor: Cum C. Albanius proximus uicinus ∞ iugerum HS CXV. de M. Pilio emerit; nunc, iacentibus omnium rerum pretijs, debere Scapulanos hortos multo minoris eſſe.* NVNC MINORIS: *ob ciuilem calamitatem, & Reip. perturbationem.* ACCEDIT CVPIDITAS: *cuius cauſa pluris hortos æſtimare debemus, quā quanti ſint.* MOVERE: *ut nobis hortos concedat.* CANVM: Attici & Othonis amicum. & forte is *eſt, de quo 250:* O' GVLAM INSVLSAM: *Othonis, qui hortos tam auide appetat uoluptatis modo cauſa.*

Ex epiſtola XXXII. *pagina 217.*

DE Faberio:] *Expedi nomen Faberianum: ſine quo hortos conſequi non poſſumus.* QVOD COGITAMVS: *intellige, hortos.* NON LABORAREM: *de pecunia à Faberio exigenda.* ISTVC: *ad iſtam diligentiam.*

217.

VTROSQVE] Vtrunque sermonē de mortalitate animorū. duos. n. sermones, alterū Corinthi, alterū Mitylenis habitū, ternis libris explicauit. Cicero Tusculanarum primo. καταβάσεως : librum περὶ τῆς εἰς τρωφωνίου καταβάσεως. 216: τριπολιτικόν : Dicæarchi librū : cuius mentio apud Athenæū lib. IIII. ARISTOXENVM : Aristotelis discipulum, philosophum, & medicum nobilissimum, maximeq; in musica præstantem. Suidas. Cicero de Orat. lib. 3. Tusculanarum primo. AD ID, QVOD COGITO : ad Tusculanas quæstiones : quas scribere in animo habebat. quarum libro primo, Dicæarchi utitur sententia contra immortalitatem animorum. TORQVATVS : liber Torquati nomine inscriptus; ut de senectute, Cato; de amicitia, Lælius. CATVLVM, ET LVCVLLVM : Academicos libros, quos primum scripserat : quorum alterum, CATVLVS; alterum, LVCVLLVS, inscripserat. Vide illud 208 : Illam ἀκαδημαϊκὴν &c.

217:

EAS literas] Ea procemia. quandoque enim literæ pro scriptis ponuntur: ut libro I. meis omnibus literis in Pompeiana laude perstrictus. IN LIBONIS : in Libonis annali. 216:

217:

LEGATVS esse potuisset.] Cum admiratione dictum: ut significet, non putare se Tuditanū Cōsuli Mumio XIIII. annis ante, quàm Prætor factus est, legatū esse potuisse. fuisset enim amodum adolescens:

utpote quatuordecim annis infra Præturam, quæ dabatur anno ætatis uno & quadragesimo. Consulatus autem Popilij & Rupilij à Consulatu Mumij distat annorum XIIII. interuallo. NISI ADMODVM SERO etc. annus Quæsturæ legitimus erat trigesimus tertius, Aedilitatis trigesimus sextus, Præturæ unus & quadragesimus, Consulatus quadragesimus quartus: ut inter omnes magistratus biennium necessario interesset. eos autem magistratus legitimis annis capere, in primis erat honorificum: quod Cicero sæpe de ipso gloriatur. nam repulsam multi ferebant: ut honores consequi non possent anno legitimo. Quòd si quis Quæsturam, aut Aedilitatem non suo anno, sed serius cepisset, magistratus quoque reliquos serius capiebat: eorum enim tempus necessario protrahebatur, cum inter omnes biennij spatium oporteret esse. Recte igitur, NISI ADMODVM SERO QVAESTOR EST FACTVS. nam si factus est Quæstor admodum sero, ut anno trigesimo octauo, aut quadragesimo: potuit esse legatus Mumij Tuditanus et XIIII. annis ante Præturam, nec tamen adolescens. quòd si Quæstor suo anno factus est, hoc est trigesimo tertio: necesse est legatus fuerit admodum adolescens.

217:

CVRVLES magistratus] De curulibus magistratibus in suo libro plenius. curulis autem magistratus Prætura fuit. quam si Tuditanus cepit anno legitimo, hoc est uno & quadragesimo; eiusq; Præturæ annus, quæ fuit Popilio & Rupilio Consulibus, annis XIIII. distat à Consulatu Mumij: sequitur, ut le=

gatus Consulis Mumij fuerit annum agens sextum & uigesimum. quod non quadrat. non enim, illa ætate qui sunt, ijs honorem legationis demandare moris est. SCIEBAM FVISSE: in decem legatis. CVM LVCVLLO FVIT: Consul, anno ab V.C.603. ADDIDISTI: confirmans id quod sciebam. AD ILLVM σύλλογον &c. dignum, qui in illa ciuium collectione numeretur. VIDEBIS IGITVR CAETEROS: scribes, qui prӕterea in decẽ Mumij legatis fuerint. πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις: ex personarum dignitate quasi pompam agere.

Ex epistola XXXIII. pagina 217:

NEGLIGENTIAM miram] Balbi, & Faberij, qui ne semel quidem mihi dixerint, professionem in tabulas publicas relatã. PROFESSIONEM: omnium bonorum. OPORTERE: ut aliquem mitterem, qui profiteretur; si ego de illa causa Romam ire nollem. LIBRARIVM: eũ, qui cuiuslibet professionem in tabulas publicas referebat. SED SCRIBIS, ET QVIDEM CONFECTVM: sed scribis, librarium te nosse: & addis etiam, de professione confectum. LITERAS MISI: admonens eum, & rogans, ut pecuniam nobis debitã persolueret.

217:

ALIQVID fecisse H.] Aliquid fecisse hodie. sic enim interpretor antiquam notam. &, FECISSE, de nomine Faberiano: ut Balbo adiuuante, pecu-

nia exigeretur à Faberio. simile illud est, uel potius idē
" est, 196. Cum Oppio & Balbo communices, quantope=
" re & quare uelim hortos; sed ita posse, si expedia=
" tur illud Faberianum. Et 203. In utroque Faberianum
" nomen explorandum est. de quo nihil nocuerit, si ali=
" quid cum Balbo eris locutus, & quidem, ut res est, eme=
" re nos uelle, nec posse sine isto nomine, nec audere incer
to. Scripserat autem Atticus Ciceroni, se esse eo die cū
Balbo locuturum in Capitolio.

217:

IN Virgilio &c.] Othonis hærede. 214: δυσωπία: stulta uerecundia. fortasse, quòd ab aliquo ex cohæredibus partem hortorum emere cogitaret. DEBEO: ut eius causa ne emā. QVOD POSTVLET: quòd me emisse queratur. VIDEBIS CVM CVSPIO: ut Cuspius nobis satisfaciat. de quo nomine 194: Cuspiana, inquit, explicabis. DESTINAT: statuit hortos emere. DIFFICVLTATEM: in auctione magnum haberemus aduersariū. ISTA RES: auctio Scapulanorū hortorum. POSSE VINCI: in certamine licitationis. 216.

217:

DE æstimatione &c.] Hortorum Scapulanorū. SCRIPSIT: fortasse Cæsar. ut in lege non præfinierit, quo ne quis plus iugerum emeret; sed de modo agri, id est, quo ne quis plus haberet. CVM PISONE, SI QVID POTERIT: conficies.
" & de auro intelligendum. Vide illud, Et tamen Piso=
" nē sicubi de auro. 204: DICAEARCHI LI=
BRVM: librum posuit pro uolumine. nam Dicæ=

archi duos ſermones de anima, quos intelligit, non uno libro, ſed ternis explicatos, manifeſtũ eſt ex prima quæſtione Tuſculana. Etiam 252: ita locutus eſt, ut pro toto opere librum uſurparet: ſcribit enim ſic: Librum tibi celeriter mittam de gloria: cũ duos libros ſignificaret. καταβάσεως: librum hoc titulo. DEDERIS: cui uidebitur ex tuis ſeruis. ut quærat de decem L. Mumij legatis in eo libro, in quo ſunt eius anni S. C. quo ipſe Mumius cum Cn. Cornelio Conſul fuit. ANTIOCHO: ſeruo tuo literato. ſcies autem, ſi ei negotium dederis, ut quærat.

218.

MEMINI enim tui:] Feci, quod memini te ſolere: qui ita inuitare ſoles, ut penulã tamen cuiuſquam nõ ſcindas. CAMPVM MARTIVM COAEDIFICARI: cum campo Vaticano: ut ex duobus campis, Martio & Vaticano, qui Tyberi interfluente diſcludebantur, unus fieret Martius campus, foſſa Tyberis obthurata. & agrum, qui eſt inter montes Vaticanos & Tyberim, quem agrum horti omnem tenebant, appellat Cicero campum Vaticanum. AT EGO AD TABVLAM: cum audiſſem, quidquid inter Tyberim & montes Vaticanos interiacet, fore ut Martius campus efficeretur: ſtatim ad tabulã ueni, id eſt, in ſermonem de auctione Scapulanorum hortorum, ut cognoſcerem, ſi eos recte poſſem emere. CAVE FACIAS: caue hortos emas. Si enim, à ponte Muluio ſecundum montes Vaticanos Tyberi ducto, totus ille tractus, qui citra Tyberim futurus eſſet, Martius campus fieret: actum erat de tranſtyberinis

hortis: ſiquidem,ubi campus Martius futurus eſſet,quò populus ad comitia coibat, ibi omnia complanarentur, neceſſe erat: ut ſi ſaperet Cicero, de Scapulanis hortis conſiliũ omittere deberet, qui cum cæteris hortis eandẽ complanationem ſubituri eſſent. ISTA LEX PERFERETVR: de Vrbe augenda. & PERFERETVR, quia tantum promulgata fuerat. 211. VVLT: ideóq; promulgationi intercedet nemo.

218:

NON concedit Camillo.] Vt credã, quod dixit de lege perferenda, uerum eſſe. DE IDIBVS: num Idibus hortorum auctio ſit futura. iſtius enim rei cauſa, legis uidelicet de Vrbe augenda promulgatæ, Romæ eſſe uellem. nam ſi perferretur, de hortis minime eſſet cogitandum. 218:

QVAS conſequi tamen &c.] Aliarum rerum cauſa non refert Idibus ne Romæ ſim: ſiquidem eas nihilo minus biduo poſt, aut triduo conficiam. at uero hortorum auctio ſi omnino Idibus fiat, aduolandum eſt, ut de lege cognoſcam. nã ſi Cæſari fixum ac ſtatutum eſſe intelligam, ut perferatur: ego uero Scapulanos hortos abijcio, ne tantæ impenſæ iacturã faciam. TE TAMEN &c. etiam ſi ego differam aduentum meum, te tamen ad me nolo uenire, ne, cum tanti calores ſint, (hæc enim ſcripta uidentur exeunte Iunio) itineris labore conficiaris. Et hoc dicit, quia ſcripſerat Atticus ſe uelle ad eum. 216: IGNOSCO: ſi ad me non uenit. IDIBVS MAII: manifeſtum mendum. nec dubito, quin legendum ſit, Idibus Iulij: uel, Idibus, menſe ſubaudito. nam de Maio abſurdum eſt intelligi:

cum è Tuſculano profectus eſſet Arpinũ VIII. Cal. Quint. & recurrere Nonis Brinnianæ auctionis cauſa cogitaret, Nonis inquam Quintilibus.

Ex epiſtola XXXIIII. pagina 218:

VIII. Cal Iul.] Profectus è Tuſculano 211: TREIS HORAS ACQVIEVERAM: quã ob cauſam Arpinum, anguſtijs temporis excluſus, eo die peruenire non potui, & Aſturæ manſi. EFFICIAS: cum hæredibus Brinnianis cohæredibus meis. 208: Dices, inquit, uel amico tuo, uel Othoni cohæredi meo, uel Labeoni noſtro, paulum proferant auctionem, me circiter Nonas in Tuſculano fore. ILLVC: in Tuſculanum. 218:

ILLVD in primis] Diuortium fecerat cum Publilia: nunc de dote agebatur: de cuius ſolutione 253: 258. PVBLILIO: fratre Publiliæ, quæ Ciceronis uxor fuerat.

218:

ME penè abſente] 222: Te, inquit, ſpero cum Publilio confeciſſe. me abſente omnia cum illis tranſigi malo. PENÈ, quia re uera non aberat, cum circum uillulas ſuas, quæ propè Romam ſunt, erraret, Romam etiam aliquando ſe conferret. DE QVO: de diuortio Publiliæ ſcribes, inquit, num populus me reprehendat. NON MEHERCVLE ARBITROR: non mehercule arbitror populum hoc factum reprehendere; quippe qui Publiliæ nuptias improbauerat: ut omnibus eſſem quaſi fabula, quòd ætate prouectus puellã uirginẽ duxiſſem. Hoc & Calenus ei

per contumeliā exprobrat apud Dionē libro XLVI. HAEC DECANTATA ERAT FABVLA: populus multa ridicule dixerat de Publiliæ matrimonio: diuortium igitur non improbabit. IPSE ENIM ADSVM: in Tusculano. iam, inquit, adest meus aduentus. 214. SCRIPSI enim ad te de hortis: ut de hortorum auctione certiorem me faceres. quam si scribes prorogari: futurum est, ut meum aduentum ego item prorogem.

Ex epistola XXXIIII. pagina 218:

GENTILIS tuus] Nouum hominem significat, cui Cæsar Vrbis augendæ negotium dederat. 218. SIMVL AC VENERIT: subaudi, Daturum quatuor Academicos. quod significat insequens uerbum. quo modo & alibi locutus est Cicero. DATI IGITVR IAM SVNT: dies enim iam præterijt, quo eum Romæ affuturum scripseras. NEC TIBI INTEGRVM EST: adempta tibi facultas est deliberandi, utrum dandi sint; siquidem iam dedisti. QVANTO PERICVLO TVO: quia Varroni fortasse non probabuntur: tu autem dixisti fore, ut probarentur. Ad hanc
" sententiam facit illud 213: Ipsi quàm res illa probare-
" tur, uerebar: sed quoniam tu suscipis, in alteram partē. LITERAE MEAE: quibus scripsi, ut Academicos Varroni dares tuo periculo. HAS PROXIMAS: quibus significas te daturum, simul ac uenerit. QVO MODO RES SE HABEAT: num Academicos Varroni dederis.

Ex epistola XXXVI. pagina 218:

AMORE] Erga me.

Ex epistola XXXVII. pagina 218:

HAS alteras] Ad te mitto.

218:

DE Xenonis nomine,] Atticus debitam sibi à Xenone pecuniam, & HS insuper XL, quæ in Epeiro habebat in nominibus, solui uolebat Ciceroni filio, qui erat Athenis, ut Romæ tantundem ipse postea exigeret ex nominibus Ciceronis. uide 233: 253: 255: CVM QVINTO: fratris filio, omnibus locis, maximeq; in conuiuijs mihi maledicente. REDIRE AD PATREM: etiam de patre detrahere. & uenuste, REDIRE; quasi domum. REGEM: Cæsarem. ANIMI: aduersus ipsum. CICERONEM MEVM VEXARI: filium meum à Quinto filio. ARBITRATV SVO: Quinti filij. LAVDATIONEM: mortuos Romani ueteres in funere laudabant, præsertim ortos illustri familia. laudabant autem non modo propinqui, sed & amicitia coniuncti. Cicero Porciam laudauit, Catonis sororem, laudatione non habita, sed scripta PORCIAE: quæ L. Domitij Aenobarbi uxor fuerat. Plutarchus in Catone Vticensi. QVAM TVAS ACCEPERIM LITERAS: quibus monebas, ut quædam corrigerem. gaudeo igitur me

eam Leptæ tabellario iam dedisse ad te perferendam: laborem enim correctionis effugiam, cum ad te missam corrigere non sit integrum. correxit tamen, ab Attico remissam. 222: ISTO MODO: ut est à me scripta, omissa, quam tu adhiberi uelles, correctione. MITTENDAM: Romæ enim non erant, Cæsari longe obuiam profecti quasi uictoriam Hispaniésem gratulaturi. DOMITIO: Porciæ filio, ex L. Domitio Aenobarbo. 222: 136. et Philippica II. 166: BRVTO: Porciæ affinitate cõiuncto; cum ea Catonis esset soror, ipse autem Catonis filiam haberet in matrimonio. de cuius nuptijs 207:

219.

BALBVM] Qui Cæsaris, ut puto, cohæredis res curabat. 224. OFFILIVM: ut cohæredem. AVCTIONE: Cluuianorum bonorum. Cluuius enim Puteolanus hæredes scripserat T. Hordeonium, et Ciceroné, alios item, ut patet 258. inter cohæredes auté de auctione conuenerat, ut, bonis in pecuniam redactis, suũ quisque capere facilius posset. 222. OMNIA: Cluuiana bona, quæ in auctione uenibunt. PROPINQVVM DIEM: auctionem proscribi non longe à Cæsaris aduentu, sed propinquo die; ut post aduentum fieri statim posset: quòd si Cæsar moraretur; futurum, ut eum diem, in quem proscripta esset auctio, prorogare possemus, quoad ille in Vrbem se recepisset. Romæ autem proscribi auctionem, non Puteolis, Balbo placebat. PLACET ENIM VESTORIO: Balbi sententiam Vestorius probabat, ut Romæ auctio proscriberetur.

Ex epiſtola XXXVIII. pagina 219.

CONTRA Epicureos,] Tuſculanarum ſecũdum, quem ſcripſit de tolerando dolore; contra Epicuri ſententiam, qui ſummum malum ponebat in dolore. FORTASSE οὐκ ἐπέστησεν: fortaſſe lapſus eſt per ignorantiam, cum non intelligeret contumelioſum eſſe quod ſcribebat. ISTVM: Quintum Ciceronem, ſororis tuæ filium. COMMOTVM autem, cum præſens præſentem audiret: Brutus enim tũc erat apud Cæſarem, cum ex Hiſpania redeunti longe obuiam proceſſiſſet; ut eum de Ciceronis laudibus prædicantem Quintus, cum Cæſare ex eodem bello reuertens, audire poſſet.

219:

SCRIPSISTI] Mendoſa dictio: & omnes in mendo conſentiunt antiqui libri. equidem ſentẽtiam uideo; neque enim eſt obſcura: ſed immutare uerba nõ auſim ſine uetuſtis exemplaribus; ne plus ipſe mihi ſumam, quàm quantum alijs licere uolo. ID'QVE VT SCIAM: num ad te quoque ſcripſerit Quintus, ſignificabis. Πότερον &c. utrum iuſte agere ſit tutum: hoc eſt, utrum aperte Quintũ filium aſperner, ac reſpuam, ſicuti iuſtum eſt; an obliqua fraude utẽs diſſimulem. Plato libro II. πολιτείας hoc Pindaricum & ipſe uſurpat. Ἀτρέκειαν εἰπεῖν: uerum dicere, uere agere cum Quinto, ſine diſſimulatione. ILLVD APTIVS: illud, quod primum poſuit de iuſtitia ſeruanda. SED HOC: obliqua fraude uti, & diſſimulare. IDEM MIHI etc. ſequar

consilium, & sententiam tuam. OPPRIMAR: ne ueniat ad me Quintus filius, dũ in Tusculano sum. ego autem alicubi mallem, ubi maior esset hominũ frequentia: nam in turba facilius dissimularem. 220.
" Illum, inquit, hic excipere nolo. ASTVRAE? melius esset Quintum excipere? sed quid? Cæsar uidetur Asturæ cum illo iam affuturus. iuua me igitur consilio. Asturam autem postea Cæsar cum uenisset, apud Ciceronem cœnauit. 224.

Ex epistola XXXIX. pagina 219:

VANITATEM:] Quinti filij; qui ad patrem scripserit, domo sibi carendum propter matrem: at quam matrem? plenam pietatis. HIC AVTEM: Quintus pater. LANGVESCIT: filio placari cœpit. SED VTAR &c. non agã acerbe cum Quinto filio, sed in congressu acceptam iniuriam dissimulabo: tibi enim ita uideo placere.

219:

IN scribendo hæreo.] Totus in scribendo sum. scribebat autem quæstiones Tusculanas. BRVTVM, &c. Brutum ais eadem de Republica sentire. bene est. sed nisi hoc esset; id est, nisi recte sentiret; nõ ego, ut ei reditum gratularer, Romam redirem: neque enim ista res tanti esset, ut me cogere posset: uerum ideo ueniam, quia recte sentientem libenter uideo. VNDE MALLEM: mallem, hoc iter suscepisset ut uictoribus Pompeij liberis obuiam iret, quàm ut Cæsari. TOTIVS ITINERIS: obuiã Cæsari longe prodierat, cum eodemq; reuertebat. 223.

220.

Φαύδρου &c.] De hoc libro, cuius uideo corruptũ esse titulum, certi nihil esse potest. ILLVM: Cæsarem ad bonos uiros εὐαγγέλια ferre: hoc est, uenire Romá eo cõsilio, ut Remp. cõstituat. VBI EOS? inueniet? SVSPENDIT: nisi forte Brutus simulat. FVLTVM EST? qui poterit hic simulatam personam sustinere? φιλοτέχνημα: tuum illud iactantiæ plenum, à te positum Athenis in Parthenone templo. posuerat autem Atticus nomina Alæ & Bruti uindicum libertatis: à quibus utrisque Brutus genus ducebat, paternum à Bruto, qui Tarquiniũ eiecit; maternum à Seruilio Ala, qui Q. Melium regnum appetentem occidit: ut ad imitationem præclari facinoris accendi Brutus deberet, Cæsaremq; tyrannum interficere. QVID FACIANT? etiãsi nunc uiuant Ala & Brutus, quid faciant contra tam potentem tyrannum?

220.

OMNIVM flagitiorum auctor,] Hircius potius, quàm Cæsar: nam is ad Cæsarem Quinto filio aditum aperuit: (182.) ut quæcunque flagitia Quintus committit, Cæsaris gratia fretus, Hircio ascribi iure possint. BENE DE NOSTRO: bene sentit de propinquo nostro, id est de Quinto filio. AT VELLEM &c. uellent, Brutus aliquid de fabulis degustasset: certe Quintum filium non amaret. sermones autem, quos & de ipso habuerat Quintus acerbissimos, et item de Attico auunculo, fabulas appellat, quòd à ueritate nihilo minus abessent, quàm fabulæ, quibus fictæ

res

res & commentitiæ narrantur. ILLVM HIC EXCIPERE: Quintum filium. hoc & in proxima epistola superiore, his uerbis: Vereor, ne in Tusculano opprimar: in turba hæc essent faciliora: utrum igitur Asturæ? PATER HODIE: iturus erat. SAXA ACRIMONIA: loci nomen ignoti. antiquiores libri Acrunoma.

220.

EGO ipse κέπφωμαι.] Leue quiddam sum, qui obiurgauerim fratrem filio iratum, à quo sum grauiter offensus. itaque posthac non obiurgabo. QVID DE ADVENTV MEO CENSEAS: ibidem paulo ante: Quid mihi auctor es, aduolo'ne, an maneo?

Ex epistola XL. pagina 220.

EGO uero &c.] Quinto fratri epistolam misi, à te scriptam ad sororem: ut uideret, quæ scriberes. DOMO CESSVRVM: uide 219: ILLVM: Quintum filium. ALTERVM MIRABATVR: mirabatur, filium commodas ad matrem literas misisse, à qua paulo ante sciret illum fuisse alienissimum. SVAM CVLPAM: quòd filius nullas ad te literas misisset, in eo suam ipse culpam frater agnoscebat, qui sæpe grauiter ad filium de tua in illũ iniuria scripsisset. DICIT: frater, qui se aiebat filio penè placatũ. 219: ME NON FORE: sicuti fueram: non fore inquam iratum Quinto filio. id autem simulaui, ex tuis literis: in quibus uidi σκολιὰ tibi placere. 219: MENTIO CA

NAI: de Canai filia Quinto filio collocãda. ſic enim expono, ex epiſtola ſequẽti. ID CONSILIVM: ut Quintus filius uxorem duceret. ESSET NECESSE: ut placarer ei re uera, non ſimulate: noſtrarum enim diſcordiarum opinio ualde illi ad uxorẽ inueniendam obeſſet. GRAVITATIS: leues enim uideri poſſimus, ſi acceptis à Quinto filio grauiſſimis iniurijs, ſtatim ei nos totos remittamus. VTRIVSQVE NOSTRVM: debemus uterque aut placari, aut iniuriarum memoriam retinere; cum utrunque ille offenderit: etſi me quidem grauius, & apertius. 219. AFFERET: quod audiuerit à Quinto in me dictum. redibat enim Brutus cum Cæſare, ut iam diximus. NVLLA DVBITATIO: quin me Quinto filio iratum infenſumq; præbeam. CRAS: in Vrbem ueniã. COMMOTVS: de meo ueniendi conſilio.

Ex epiſtola XL. pagina 220:

VENIT ille ad me,] Quintum filium intelligit. QVOD ITER INSTET: quòd mihi eundum cito ſit ad bellum. TVM PERICVLOSVM, TVM ETIAM TVRPE: periculoſum, quia contra Parthos, gentem bellicoſam, & iam Romanis cladibus inſignem: turpe, propter æs alienum, & inopiam uiatici. QVAE VIS IGITVR: te ad huiuſmodi bellum extrudit nolentem? AES ALIENVM: in Vrbe. quod quia non eſt unde diſſoluam, appellationes creditorum fugiẽs ad bellum ire cogor. TACVI: quòd ad uiaticum ego

quidem nihil ei pecuniæ conferre uellem. AVVNCVLVS: *Atticus.* QVAM DVCEREM: *uxorem.* REM PROBO: *uxorem ducam arbitratu matris & auunculi. de tempore ipsi statuant.* CENSEO PRIVS, QVÀM PROFICISCARIS: *censeo prius uxorẽ ducas, quàm ad bellum proficiscaris.* PATRI QVOQVE: *nõ solum matri, & auunculo.* ADERIS IGITVR: *uenies in Tusculanum, ut natalem meũ unà celebremus.* SCRIPSERAM IAM: *cum hoc scripsissem, ecce tibi literæ à M. Lepido Consule, quibus orat &c.* VT VENIAM: *quòd Augur sim.* VENIAM, *Romam.* AVGVRES NIHIL HABERE: *ne sint Augures otiosi, ad templum effandum accersuntur.*

220:

" AD *templum effandum*] *Effari templa dicuntur, cum ab Auguribus effantur qui in his fines sunt. et fana nominata, quòd Pontifices in sacrando fati sint finem. Hæc Varro. Seruius autem ubi illud Virgilianũ exponit, Sic effatus uestigia pressit, Proprie, inquit, effata sunt Augurum preces. unde ager post pomœria uocabatur effatus, ubi captabantur auguria. Et Liuius libro X. In pugna ad Luceriã facta Iouis Statoris ædem scribit uotam, ut Romulus ante uouerat: sed fanũ tantum, id est locus templo effatus sacratus fuerat. Et Gellius ex Augurũ libris pomœrium ita definit: Pomœriũ est locus intra agrum effatum, per totius Vrbis circuitũ ponè muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auspicij. eodemq; cap. Auentinum montẽ,*

» inquit, neque Ser. Tullius Rex, neque Sulla, neque po-
» stea Cæsar, cum pomœrium proferret, intra effatos Vr-
» bis fines incluserunt. Cicero autem libro II. de Legibus:
» Vrbem, agros, & templa liberata & effata habento.
» Et pro domo sua: Nec institutas ceremonias persequi,
» nec uerbum ullum solenne potuit effari. Neque solum
in templorum dedicationibus, sed etiam in fœderibus
uerbum effari animaduertimus usurpatum, ut apud
Liuium libro I. Fecialis M. Valerius patrem patratum
Sp. Fusium facit, uerbena caput, capillosq; tangens: fœ
dus multis uerbis, quæ longo effata carmine non operæ
est referre, peragit. SATVRNI ἀσπόνδου: Sa
turni immitis, siue implacabilis: tale enim eius astrũ,
ut inter astrologos omnes conuenit. VIDEBI-
MVS TE IGITVR: Romæ.

Ex epistola XLII. pagina 220:

VTAR prorogatione diei:] Cum Atticus Cice
roni scripsisset, auctionem hortorum Scapulanorum ul
tra Idus esse reiectam: respondet, se non iturum Ro-
mam qua constituerat die, sed usurum prorogatione
» diei. Supra, 218. Facies, inquit, me certiorem de Idibus:
» ista enim me res adducebat: eò adiunxeram cæteras;
» quas consequi tamen biduo, aut triduo post facile pote-
ro. et fortasse fuit hæc epistola ante proximam superio-
rem collocanda. AB LVDIS: cum alij specta-
culis operam dant, tu ad me scripsisti. humanitatẽ igi-
tur tuam agnosco. uel AB LVDIS; cum tu simul
cum Attica spectares. spectauit enim Attica, ut in epi-
stola sequenti; nec, puto, sine patre. CONSE-

QVEM VR BIDVO POST: conficiemus.
» Idem scribit 218. his uerbis: Ista me res Romam addu=
» cebat: eò adiunxeram cæteras; sed consequi tamen bi
» duo, aut triduo post facile potero.

Ex epistola XLIII. pagina 221.

ACERBA pompa:] Acerbum, quod scripsisti de pompa. pompam autem intelligit Circensem, qua Cæsaris signum inter deorum signa gestatum est decreto senatus. Dion historiarum libro XLIII. & Suetonius in Iulio. VEL DE COTTA: uel id, quod scribis de Cotta percrebescere. Percrebuerat enim,
» ut ait Suetonius in Iulio, L. Cottam XV uirum senten
» tiam dicturum proximo senatu, ut, quoniam libris fa=
» talibus contineretur, Parthos nisi à Rege non posse uin
» ci, Cæsar Rex appellaretur. quæ causa coniuratis ma=
» turãdi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset.
» Idem in secundo de Diuinatione legitur, ita scriptum:
» Sibyllæ uersus obseruamus, quos illa furens fudisse dici=
» tur: quorum interpres nuper falsa quadam hominum
» fama dicturus in senatu putabatur, eum, quem re uera
» Regem habebamus, appellandum quoque esse Regem,
» si salui esse uellemus. PROPTER MALVM VICINVM &c. cũ in pompa signũ Victoriæ, quæ apud Romanos ut dea colebatur, per ora populi ueheretur, populus cõtra consuetudiné plausum non dedit, ne Cæsari dare uideretur, cuius signum prope Victoriæ signum gestabatur. sed Cicero circuitione utens, Victoriæ malum uicinũ Cæsarem appellat. NE VICTORIAE QVIDEM: cui maxime plaudi soleret.

221.

ALIQVID ad Cæsarē.] Scribere. SED POMPAM VIDERET: opinor hoc intelligi: Non uidetur ad eum esse scribendum, qui iam colatur ut deus, cum in solenni pompa inter deorum statuas eius quoq; statua gestetur. quidquid enim scripsero, fastidiet. In eandem sententiam scripsit 215: Quid, tu, inquit, hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis lætaturum putas? Est autem antiquis scriptoribus usitata locutio: ut apud hunc ipsum libro III. de Officijs: Male Curio, cum causam Transpadanorum æquam esse dicebat; semper autem addebat, Vincat utilitas. potius diceret, non esse æquā, quia non esset utilis Reipublicæ etc. pro dicere debebat. & alibi. TV TAMEN etc. respondet ad aliā partem epistolæ ab Attico acceptæ. Tu tamen ausus es Varroni dare quatuor Academicos, quanquam ego sæpe ad te scripserim me dubitare, num essent dandi. 212.212:214.218.

221.

PROBO] Quòd eam ludis interesse uolueris. SPECTATIONE: ludorū. RELIGIONIS: quia uideret deorum simulacra in Circensi pōpa gestari. Circēses autem ludos Cæsar dedit, & in Circēsi pompa, quæ ante ludos ducebatur, ferculo tanquā deus simul cum alijs dijs gestatus est. Suetonius de Cæsaris ferculo: Dionysius de Circensi pompa.

221.

COTTAM &c.] Treis libros intelligit, cum dicit, Cottam, Libonem, Cascam. & de Libonis annali,

quem scribit secũ habere, 216: 217: ANTE CASCAM: ante Libonẽ, Cascam habuerã. T. LIGARII: fratris eius, pro quo est oratio. PHARNACI, ANTAEO, SALVIO: librarijs tuis. TOLLATVR: idq; factum. nam in oratione Ligariana Curfidius nusquam appellatur.

Ex epistola XLIIII. pag. 221.

QVÀM ille Diocharinæ,] Forte rectius, Quàm illa Diocharinæ: ut subaudiatur, data: quanquã adhuc putem superesse mendum: nam Diocharinæ mentionem apud cosmographos nullam inuenio; & loci tamen apparet esse nomen. AD LVDOS OMNIA PARARET: cum Aedilis esset. Aediles autem solẽnes ludos curabant, lege ita præscribente, Sunto Aediles curatores Vrbis, annonæ, ludorumq; solennium. libro III. de legibus, septimo in Verrem, tertio ad Quintum fratrem: alibi. de Lamiæ uero Aedilitate, in epist. Fam. 175: ANTE EAM DIEM: qua ludi Romani committi solerent.

221.

DIES feriarum] Diutius possum quasi feriari, quando auctionem Brinnianam scribis esse dilatam, cuius causa Romam cogitaueram. Neque dubium est,
» Brinnianam auctionem intelligi, cum inferat, Quàm
» diu feriari possim, de Egnatio scire poteris. quem cohæredibus Brinnianis amicum & familiarem fuisse, iam
» ante ostendit 218: scribit enim sic: Tu uelim, si graue
» non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc ueniendum
» sit, id potes per Egnatium Maximum. & 208: De Brin

» niana auctione accepi à Vestorio literas. ait, rē ad me
» collatā ad VIII. Cal. Quintileis. dices igitur uel ami=
» co tuo, uel Othoni cohæredi meo, uel Labeoni nostro,
» paulum proferāt auctionem, me circiter Nonas in Tu=
» sculano fore. Idemq́; 09.

221:

TORQVATI causa] Vt agam de eius re cum Dolabella. uide 207:211: PVTEOLOS: ut cretionem Cluuij, & rationem testamenti cognosce= rem. hoc autem ei curādum erat, qui sciret se à Cluuio hæredem institutū. 222.258. AD TEMPVS: ut aduenientem Cæsarē possim excipere. Et infra 222.
» Puteolos, inquit, non fuit eundum, cum ob ea quæ ad te
» scripsi, tū quòd Cæsar adest. MVLTOS NVM MOS: à Cluuio relictos. DOMI: Cluuij. DIVIDI: cohæredibus. AVCTIONEM: bonorū Cluuianorū. 219. PRAETER PRAE DIA: exceptis prædijs Cluuianis: forte, ut integrum esset Cæsari, si quod eorū cōcedere amicis, aut familiari
» bus uellet. Et infra in epistola proxima: Etiā de hortis
» Cluuianis egi cum Balbo. liberalius: se enim statim ad
» Cæsarem scripturum. Horti enim auctionem non sub= ibant, cū inter prædia numerarentur. & uidetur unus ex cohæredibus Cæsar fuisse: cuius res Balbus curabat. QVID TIBI PLACEAT: utrum auctioni Brinnianæ Vestorium præficiam, an ipsi nostrum ne= gotium curemus, ne negligentiores esse uideamur. IDEM TE FECISSE: scripsisse ad Vestoriū, de auctionis curatione. erat autem is hoc tempore Pu= teolis, hoc est in patria. 223:66. HOC SATIS

VIDETVR: ſatis eſſe puto, ſi Veſtorius interſit auctioni, qui & diligens homo eſt, & officioſus. NEGLIGENTIORES: qui noſtram rẽ non agamus, alteri mandantes. POLLEX: Puteolis profectus.

Ex epiſtola XLV. pagina 221:

PLANE pollex, non index.] Nullas à Veſtorio literas attulit, ut cognoſcere quidquam poſſem de cretione Cluuij. itaque fuit plane pollex, non index. Iocus in ambiguitate nominis. pollex enim etiam digitus in manu: quem index pone ſequitur. COGNOSCES IGITVR EX IPSO: ex ipſo Pollice, quem ad te mitto, cognoſces, cur ei Veſtorius nihil dede-
» rit literarum. 222. Tu uelim è Pollice cognoſcas ratio-
» nes noſtras ſumptuarias. ex quo apparet, à Cicerone ad Atticum iuiſſe. 221:

DE ſua ui in curatione laborans,] Vt aliqua ſibi curatio daretur munerum regionum, hoc eſt, ludorum, qui apparabantur in Cæſaris aduentum per omnes Vr-
» bis regiones. In epiſtola ad Leptam, De curatione, in-
» quit, aliqua munerũ regionũ cum Oppio locutus ſum:
» nam Balbum, poſteaquam tu es profectus, non uidi. Et
» Suetonius in Iulio: Edidit ſpectacula uarij generis, mu-
» nus gladiatorium, ludos etiam regionatim Vrbe tota. Quod autem legitur, VI IN; ego, ut dicam quod ſentio (quanquam, poſſum falli ut humanus) corruptã ſuſpicor lectionem. & uerbum VIS quot modis accipiatur, non me latet: ſed hic, ut quidem ego exiſtimo, locum non habet.

221:

IN eo autem Lanuino,] Pater meus impresserat in suis libris, Meo autem Lanuuio: alij, Me auté Laniuio: ego, In eo autem Lanuino, nulla prope mutatione, correctionem indicante sententia, uel ipso potius Ci-
» cerone; cuius hæc sunt uerba 223. Cum mihi Balbus
» nuper in Lanuino dixisset, se, & Oppium scripsisse ad
» Cæsarem, me legisse libros contra Catonem, & uehemé
» ter probasse: conscripsi de his ipsis libris epistolá Cæsari.
Lanuinum autem, prædium in agro Lanuino: ut For-
» mianum, Pompeianum, & similia. Supra, 144. De La-
» nuino, statim, ut audiui Phameam mortuũ, optaui, ut
» id aliquis emeret meorũ. & 149: EX EO HOC PRIMVM: cognoui. quid autem est, quod ex Balbo primum cognouit? eum tradidisse Lepido Lanuinũ. ACCEPERAM: Lamia paulo ante mihi ostenderat eas literas, in quibus hoc Cæsar magnopere confirmat, se ante ludos Romanos affuturũ. 221. LEGI EPISTOLAM: Balbo à Cæsare missam.

221:

MEO Catone:] Intelligit librum à se scriptũ de laudibus Catonis. 200. BRVTI CATONE: Brutus Catonis consilium, qui se interfecerat, edito libro reprehédit. Plutarchus. DISERTVM: his uerbis Cæsar ostendebat, Ciceronis consilium sibi nó placere, qui Catonem laudaret; Bruti placere, qui reprehenderet. res enim in Bruto, in Cicerone uerba laudat.

222.

CRETIONEM Cluuij] Cernere, ut ait Festus, quandoque ualet hæreditatẽ adire. inde cretio, hæc

» reditatis aditio. 178. Galeonis hæreditatem creui: puto » enim cretionem ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla » miſſa eſt. & apud Varronem de lingua Latina; Quod » in teſtamentis, cernito: id eſt, facito uideant te hæredem » eſſe: itaque in cretione iubent adhiberi teſtes. ſic enim eſt legendum, non, ut in omnibus libris, creatione. Et apud Iuriſconſultos. Expono igitur ſic: Ex eo cogno ui cretionem Cluuij: id eſt, quid in teſtamento Cluuij ſcriptũ ſit. NEGLIGENTEM: qui nihil ſigni ficauerit. Paulo poſt aperte. LIBERAM: ut quiuis poſſet intereſſe, cum teſtamentum recitaretur. ILLE: Veſtorius. ARCESSENDVS: huc, ut ei mandarem aliquid de cretione. VT MEO IVSSV CERNAT: ut adeat hæreditatẽ, mihi à Cluuio relictã. id eſt, ut auctionem curet faciundã eorum bonorum, quæ mihi, et T. Hordeonio Cluuius legauit, itaq; cernat, hoc eſt, meam partem capiat meo nomine. IDEM IGITVR POLLEX: idem Pollex, qui à Veſtorio uenit, remittendus eſt ad eum, ut meo iuſſu cernat. In epiſtola, quæ ſequitur proxima: Idem, inquit, Pollex remittendus eſt, ut ille cernat.

222.

DE hortis Cluuianis] Oſtendi Balbo, me cupere Cluuianos hortos. reſpõdit liberaliter, ſe eſſe de ijs hortis ad Cæſarem ſcripturum. Hoc autem, quia bonorum Cluuianorum auctio futura erat, prædijs exceptis, de quibus Cæſar ſuum arbitriũ eſſe uellet. itaque & pau» lo ante, Lamia, inquit, à Balbo audiuerat, auctionem, » præter prædia, primo quoque tempore fieri oportere. CLVVIVM AVTEM: refertur ad uerbum, Cognoui.

222.

A' Tito Hordeonio] Hic haud dubie constat, hæredes Cluuij fuisse Hordeonium, & Ciceronem. quanquam & alij erant, ut apparet 258. Est autem hic, ut opinor, C. Cluuius Puteolanus, quẽ cõmendat Q. Thermo in epist. fam. 224: Et, legare ab Hordeonio Terentiæ, pura locutio: ut si diceret, Iubere ut Hordeonius
" Terentiæ numeraret. Pro Cluentio: Grandem ei pecu
" niam legat à filio, si qui natus esset: ab secundo hærede
" nihil legat. Et in Topicis, Paterfamilias uxori ancilla-
" rum usum fructum legauit à filio. Eademq; figura di-
" xit 114. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab
" Egnatio soluat. & 83. HS L Ↄ Ↄ Ↄ: ut Terentiæ daret nũmos aureos præterea in sepulcrũ, multasq; res pecuniæ quiddam erogaret. NIHIL A' NOBIS: ita meliore ego conditione sum, quàm Hordeonius cohæres meus. illi enim de sua parte detrahendum est, quod Terentiæ soluat, quod sepulcro, multisq; rebus: mihi prorsus nihil. BALBO: significasse.

222.

NE per meos quidem.] Erat enim apud Vestorium Ciceronis puer, ob hoc ipsum existimo, ut esset qu cretionem Cluuij statim significare posset. quod epistolæ clausula declarat.

222.

QVINTO delegabo,] Delegare dicimur, cũ, id, quod nostrum est, ad alium transferimus: ut de Ora
" tore libro II. Hæc ipsa, quæ nunc ad me delegare uis,
" ea semper in te præstantia fuerunt. Et ad hunc ipsum
" 188: Balbi regia conditio est delegandi. Cum igitur,

inquit, æs meum alienum dissoluero, & emero ea, quæ mihi emenda sunt; tum, si quid pecuniæ supererit, tradam Quinto fratri: sed puto fore, ut etiam æs alienum mihi sit faciendum ex emptionibus: tantum abest, ut pecuniam sperem superaturam. TESTAMENTI: à Cluuio scripti.

Ex epistola XLVI. pagina 222.

NISI Torquatus esset] Cuius causa hic me tenet. 221: QVOD IVSSERAS EDOLAVI: rude opus quasi dolabra poliui. ILLVM: Marcum filiũ. QVALISCVNQVE EST: hoc dicit, quia Marcus filius, qui se Athenas contulerat studiorum causa, tantos sumptus faciebat, ut assignata pecunia non sufficeret. ideóq; etiam Atticus leuiter eũ
» literis castigauerat. quod indicat illud 204: Ad Cicero-
» nem ita scripsisti, ut neque seuerius, neque temperatius
» scribi potuerit. MODERABIMVR: modum illius sumptibus statuemus.

222.

VT ille cernat.] Vt Vestorius meo iussu hæredi-
» tatem adeat. supra: Mittendum, inquit, est, ut meo ius-
» su cernat. idem igitur Pollex. PVTEOLOS NON FVIT EVNDVM: respicit ad illud,
» quod scripserat 221: Nisi me Torquati causa teneret;
» satis erat dierũ, ut Puteolos excurrere possem, et ad tẽpus redire. OB EA, QVAE AD TE SCRIPSI: ob Torquati causam, & Dolabellæ consuetudinem.

222.

MAGISTRVM molestum.] MAGI-

STRVM, (sic etiam appellat eum in epist. fam. 129:) quia docebat Ciceronem, quonam modo se gereret aduersus Cæsarem, & quibus maxime rebus posset illius animum recolligere. MOLESTVM: quòd apud Ciceroné frequentior erat, quàm ille, otij cupidus, uoluisset. ROGAT: erat enim Consul cum Cæsare. NIHIL ESSE: nullam rem esse, cuius causa necesse sit me adesse in senatu. AEGER: podagra laborabat. Nam in epistola ad Leptam, quam hoc ipso tempore scriptam, manifestum est, Balbum, inquit,
„ postea quam tu es profectus, non uidi. tantis pedum do-
„ loribus afficitur, ut se coueniri nolit. DOMI: Ro-
„ mæ. Sic 201: Ego me hinc postridie exiturum puto, sed
„ aut in Tusculanum, aut domum.

222:

CALENDIS in Tusculanum recurram.] Dimisso senatu, statim in Tusculanum recurram. CVM ILLIS: cum Publilio, & sorore, ac matre. TRANSIGI: de dote reddenda. nam & cum Publilia, quã duxit dimissa Terentia, diuortium fecerat. agebatur igitur de dote reddenda. 218: Illud in primis
„ cum Publilio me penè absente conficies. QVOD TIBI SATIS SIT: in qua tamen ea de te scripta sint, quæ tibi satisfacere possint. ACCVRRAM: Romã. OPINOR EX VNCIA: puto Cæsarem Babulij hæredem esse ex uncia: etsi de hoc nihil adhuc intellexi. Vniuersa hæreditas nomine assis, aut libræ significatur. hæres igitur ex uncia dicitur is, ad quem duodecima pars omnium bonorum pertinet: hæres ex triente, ad quem tertia. SI AC-

CIERIT: ut ego eum in hoc negotio Cæsaris amicis, meis familiaribus, commendem. Valebat autem gratia Tullius apud eos, qui apud Cæsarem multum poterant. itaque eundem Leptam paulo ante Balbo commendauerat in curatione ludorum. Et in epistola ad
» Gallum: Olim, cum regnare existimabamur, nõ tam ab
» ullis, quàm hoc tempore obseruor à familiarissimis Cæ-
» saris. CVM POTERIS: mitte ad me, ut ego eum ad Vestorium remittam cretionis causa. 222.

Ex epistola XLVII. pagina 222:

CORRECTAM:] Correxit eam ab Attico
» admonitus. supra enim 219. Laudationem, inquit, Por-
» ciæ gaudeo me ante dedisse Leptæ tabellario, quàm tuas
» acceperim literas. eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio & Bruto. HAEC MITTERETVR: hæc, quã correxi: ad differentiã prioris, quam ante Attico miserat, Leptæ tabellario data. 219. VARRONIS, ET LOLLII: qui & ipsi Porciam laudauerant.

223.

DE Tigellio,] Tibicine, & cantore, Cæsaris familiari, Phameæ nepote. Placet epistolæ partem subijcere, quam hac de re scripsit ad M. Fabium Gallum. sic
» igitur scribit: Phameæ causam susceperam, ipsius quidé
» causa: erat enim mihi sanè familiaris. is ad me uenit,
» dixitq; iudicem sibi operã dare constituisse eo ipso die,
» quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat. respondi,
» nullo modo me facere posse: quem uellet alium diem
» si sumpsisset, me ei non defuturum. ille autem, qui sci-

ret se nepotem bellum tibicinem habere, & sat bonũ cantorem, discessit à me, ut mihi uidebatur, iratior. habes Sardos uenaleis, alium alio nequiorem. Etiam Horatius, Sardum fuisse Tigellium, & Cæsaris amicum, his uersibus ostendit:

» Omnibus hoc uitium est cantoribus; inter amicos
» Vt nunquam inducant animum cantare, rogati;
» Iniussi, nunquam desistant. Sardus habebat
» Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
» Si peteret per amicitiam patris, atque suam, non
» Quidquam proficeret: si collibuisset, ab ouo
» Vsque ad mala citaret, Io Bacche.

223.

NECESSE erat:] Quare dicit, Necesse erat? quia Pompeij lex, testibus datis, uno die atque eodem et ab accusatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur. Hoc Pedianus. In
» libro autem de claris oratoribus: Lege Pompeia ternis
» horis ad dicendum datis ad causas simillimas, uel potius easdem noui ueniebamus quotidie. ILLORVM IVDICIORVM: quæ fiunt lege Põpeia, de ambitu, et de ui. Pedianus. PRAESTITVTOS: ut ijs diebus prætermissis, in alios dies reijcere causas nõ liceret. quo fiebat, ut die præstituto causam agere patronus cogeretur. QVID EGO DEBEREM SESTIO: qui Ciceronis restitutionem in Tribunatu præcipue iuuerat: ut in oratione pro ipso. ALIENI: qui mihi arcta necessitudine deuinctus antea non fuisset. quale illud in epistola ad Lentulum:
» Enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus opera, consilio,

» ra, consilio, labore desim. Et pro Muræna : Ea condi-
» tione uidebatur nobis in ciuitate natus, ut eius opes &
» ingenium præsidio multis etiam alienissimis, uix cuiquã
» inimicus esse deberet. Et ad Appium : Tuum factum
» iis, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni homi
» nis, (ut leuissime dicam) & fugientis congressum; meũ
» uero coniunctissimi & amicissimi uidetur esse.
QVID AVDISSEM: dixi Balbo, me audisse, Tigellium mihi esse iratum. NEQVE NOMINAVI BALBVM MINOREM: non dixi, me id audisse à Balbo minore. Is enim, cum Tigellio familiariter uteretur, in consuetudine cognouerat, illius animum offensiorem esse Ciceroni propter Phameam, eáq; de re certiorem fecerat Ciceroné. HABVIT SVVM NEGOTIVM GALLVS: hac de re ita laborauit, ut ipsius res si ageretur. duxit suum negotium. Eadem figura usus est 193: AIT ILLVM: cum Tigellio Gallus dixisset, Ciceronem audisse, sibi illum esse iratum: respondit Tigellius, Ciceronem id à nemine audiuisse; sed animi conscientia id de se suspicari, quia Phameam destituisset. AIT ILLVM: ait Gallus Tigellium dicere, Me animi cõscientia etc. HACTENVS MANDO: hoc tantum tibi mando: de me ne quid labores. DE ILLO NOSTRO: de Balbo minore. cognosce de Balbo, quo animo Tigellius in me sit. 223: ET QVEMADMODVM: mallem, Quemadmodum &. NON OMNIBVS SERVIRE: epistolæ, quam scripsit ad Gallum, cuius par-
» tem supra recitauimus, principium hoc est: Amoris tui,

» quoquò me uerti, uestigia, uel proxime de Tigellio. sensi
» enim ex literis tuis ualde te laborasse. amo igitur uolũ=
» tatem. sed pauca de re Capius, opinor, olim, Non omni=
» bus dormio: sic ego non omnibus mi Galle Seruio.

Ex epistola XLVIII. pagina 223:

LIBROS contra Catoné] A Cæsare scriptos. 200. AD DOLBELLAM: ut is eam Cæsari redderet. MANCIPIO DARI: uendi lege mancipij. PRO MEA PARTE: nam etiam ad alios, quos hæredes cum Cicerone Brinnius reliquerat, is fundus pertinebat. 209. VT IPSE EI etc. ut caueretur Hetereio: cui si fundum iniussu Ciceronis Vestorius dedisset, non bene dedisset.

223:

CVM Tigellio,] Egisse de reconciliatione. Pau
» lo post: Tigellium totum mihi, et quidem quamprimũ.
VEL VT HOC IPSVM: si nihil aliud, uel hoc ipsum ut sciamus, quantum acceperit, ut in triumphis canat, quos Cæsar de hostibus uictis acturus est. NEC TAMEN FLOCCIFACIO: quanquam hoc apud me minimum est: quanquam ne flocci
» quidem facio. Intellectum est, (inquit 62.) tres ἀργυρο=
» παγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totã denique Remp. flocci non facere. QVID COGITEM DE OBVIAM ITIONE: quàm longe Cæsari cogitem obuiã prodire. NISI ALSIVM? Alsium usque obuiam ibo, non ultra. DE HOSPITIO: ut me Alsij hospitio acciperet. PROFECTVM: opinor Alsij non esse, obuiam Cæsari cum Matio profectum.

223:

SALVSTIVS igitur urgebitur.] Saluſtij igitur hoſpitio utemur. SILIVS: Saluſtius, legendum uidetur: cum proxime dixerit, Saluſtius igitur urgebitur. TOTAM VILLAM: itaque nobis in ea locus non eſſet.

Ex epiſtola XLIX. pagina 223:

VT me puderet tui,] Noli putare, me tibi eius epiſtolæ exemplũ ideo non miſiſſe, quaſi puderet me tibi eam nimis aſſentatorie ſcriptam oſtendere. tale enim in ea nihil eſt. nec aliter ſcripſi, ac ſi ſcriberem ad æqualem. nam quòd illius libros contra Catonem laudaui, non ſum aſſentatus, bene enim exiſtimo de illis libris. NE RIDICVLE MICILLVS: donec melius inuenero, ſequar eorum opinionem, qui ſic interpretantur: Aſſentatorie non ſcripſi; ne ridicule quaſi Micillus fierem; id eſt, me ipſe indignum patria oſtenderem, cum tyranno aſſentarer: ſicuti illum apud Ouidium libro XV. Met. iubet Hercules patriam deſerere. MIHI EST EXPLORATVM: eam bene ualere. Et dicit, NVNC DEMVM; quia cum Atticus antea ſcripſiſſet, eam febri carere; poſt idem cõfirmauit. Nunc demum igitur, inquit, mihi eſt exploratum. TOTVM MIHI: reſtitue. Erat enim iratus Ciceroni propter Phameam. 223.

224.

QVINTVS cras,] Quintus filius cras Romã ueniet, id eſt VIII. Cal. ſic enim ad me ſcripſit. AD ME, AN AD TE: domum meam, an tuã.

ROMAM VIII. CAL. subaudi, se esse uenturum. VENIENDVM EST: mihi ipsi. ILLE: Cæsar.

Ex epistola L. pagina 224.

HOSPITEM mihi tā graue ἀμεταμέλητον:] Non pœnitet Cæsarem apud me cœnasse. locutio similis
» 221. Suaues tuas literas: etsi acerba pompa. Et 226.
» Meam stultam uerecundiam, qui legari noluerim ante
» res prolatas. AD PHILIPPVM: affinem, quòd Acciam, Iulia Cæsaris sorore natam, in matrimonio habebat. Plutarchus in Cicerone. SVM COMMOTVS: quia Cæsar postridie apud me cœnaturus erat. CVSTODES DEDIT: dedit, qui meam uillam custodirent, & ex militibus neminem introire paterentur. CASTRA IN AGRO: milites igitur omnes in agro discubuerunt. Et castra pro militibus posuit, poetice, et quasi per iocum; ut cū infert, Villa defensa est: pro, ex militibus nemo uillam introiuit. RATIONES OPINOR CVM BALBO: puto, rationes confecit cum Balbo: de pecunia uidelicet, quam Balbus ex publicis uectigalibus Cæsaris nomine exegerat. AVDIVIT: qui eū alloqui, aut rogare aliqua de re uoluerunt. DE MAMVRRA: quod antea de Mamurra decretum fuerat, non mutauit, fixum esse uoluit. BENE, COCTO, &c. uerba Lucilij poetæ de cœna:

» =Bene, cocto,
» Condito sermone bono, &, si quæris, libenter.

Eadem uerba transtulit in secundum de finibus, 70.

ἐπισταθμείαν: diuersorium. potius enim certe diuersorium fuerat, quàm hospitium, cum tam multi cœnassent: nam ad hospitium non ita frequentes confluere solemus, ut ad diuersoriũ. NON MOLESTAM: uult ostendere, se non laborare de sumptu. CVM PRAETERIRET: Cæsar. NEC VSQVAM ALIBI: quasi ab uno Dolabella timeret. EX NICIA: cognoui. is enim erat apud Dolabellã. 215.

IN LIBRVM XIIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 224:

AD illum,] Sine dubio Matium intelligit: quem aperte nominat duabus epistolis, quæ post proximam inferiorem leguntur. & si loca conferas inter se, Matium hic significari, non obscure uidebis. quem quidem & Caluenam, & Madarum, ficto nomine, appellat 225. 227: NIHIL PERDITIVS: aiebat, subintelligitur: ut sit sensus: Republica nihil aiebat esse perditius, nihil desperatius: perijsse omnia. EXPLICARI REM NON POSSE: hoc dicebat, Remp. interitu Cæsaris ita esse perturbatam, ut constitui nullius consilio posset. quis enim id poterit, quod Cæsar ipse, qui tali præditus ingenio, non potuit? GAVDENS: gaudebat Ma-

tius tanta perturbatione Reip. utpote qui cuperet mortem Cæsaris omnibus esse acerbam. quod ipse in epistola, quæ legitur libro XI. fam. in extremo, perspicue dicit. TVMVLTVM GALLICVM: putat futurum, ut Galli audita Cæsaris morte, deficiant à nobis; & nostram dissensionem suam occasionem pu
» tantes, bellum inferant. Idem 225: his uerbis: Doleo,
» quod nunquam in ulla ciuitate accidit, non unà cum
» libertate Remp. recuperatam. horribile est, quæ loquan
» tur, quæ minitentur. ac uereor Gallica etiam bella. Et
» 227. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, ue-
» hementer expecto. Item 227: POST IDVS MARTII: quo die Cæsar fuerat interfectus. PRAETER QVAM LEPIDI: hoc dicebat Matius, ut ostenderet, nulla se inire cõsilia contra Rēp. qui Cæsarianorum sermonibus nollet interesse, cum tamen in Cæsaris amicissimis fuisset. LEPIDI: mallem, LEPIDO. ILLVM: Cæsarē. QVOD QVENQVAM BONVM OFFENDAT: quasi Matius non prudenter faceret, qui bonis odiosa loqueretur.

224:

DE Sexto] Pompeio, Magni filio. SATIS NE CERTVM: eum esse in armis. 225: 229:

224:

DE Bruto nostro:] Scribe, si quid habes de Bruto nostro. Brutus enim Antonium timens, & populum ab eo concitatum, Vrbe excesserat, Antijq; morabatur, ut, cum primũ plebis iracundia deferuisset, recurreret. Plutarchus, et alij. DE QVO QVIDEM etc. de Bruto Matius dicebat Cæsarem solitum dicere: Ma-

gni refert, & quæ sequuntur. Eadem uerba Plutarchus in Bruto refert. EVM: Cæsarem. CVM PRO DEIOTARO NICEAE DIXERIT: Deiotaro, Bithyniæ Rege, qui pro Pompeio cōtra Cæsarem in Pharsalia pugnauerat. NICEAE, Bithyniæ urbe. DIXERIT, Brutus. cuius defensionis meminit Plutarchus. VT QVIDQVE SVCCVRRIT: ex ijs, quæ mecum Matius locutus est. APVD EVM: cum ad Cæsarem uenissem, ut agerem cum eo de P. Sestio restituendo, qui exulabat ambitus opinor crimine damnatus: nam 222. apparet accusatū lege Pōpeia, quæ de ambitu erat. ET EIVSMODI MVLTA: mecum locutus est Matius.

Ex epistola II. pagina 225.

THEATRVM, Publiumq; cognoui,] Plausum significat, qui Publio Dolabellæ datus est theatrum ingrediēti. cū.n. perditi homines (ut est in prima Philippica, 153: & apud Suetoniū in Iulio) columnā propè XX pedum lapidis Numidici in honorem defuncti Cæsaris in foro posuissent, & inscripsissent, Parenti patriæ, ut Suetonius tradit: Dolabella columnam euertit, & ex ijs alios cruci affixit, alios de Capitolio præcipitauit. quod infra 232: declarat his uerbis: O` mirificum Dolabellam meum: iam enim dico meum, antea (crede mihi) subdubitabam. magnam ἀναθεώρησιν res habet: de saxo, in crucem, columnam tollere, locū illum sternendum locare. quid quæris? hæroica. et in epist. Fam. 183. Manabat illud malum urbanum, et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidé et Vrbi, & otio diffiderem

» urbano: ſed ita compreſſum eſt à Dolabella meo, ut mi
» hi uideamur omne iam ad tempus ab illo duntaxat ſor
» didiſſimo periculo tuti futuri. De theatri autem plau=
ſu quo magis perſpicuum ſit, uerba ſubijciemus ex Phi
» lippica prima, 158: Dicerem (inquit) Dolabella, qui re=
» ćte factorum fructus eſſet, niſi te pauliſper eſſe expertū
» uideremus. quem potes recordari in uita tibi illuxiſſe
» diem lætiorem, quàm, cum, expiato foro, diſſipato con=
» curſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, te
» domum recepiſti? cuius ordinis, cuius generis, cuius
» denique fortunæ ſtudia tum laudi & gratulationi tuæ
» ſe non obtulerunt? recordare quæſo Dolabella conſen=
» ſum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, pro=
» pter quas tibi fuerant offenſi, ſignificauerunt ſe benefi=
» cio nouo memoriā doloris ueteris abieciſſe. BONA SIGNA: è conſenſu illo multitudinis, qui perſpectus eſt in theatro, uidetur bene ſperandum de Rep.

225.

L. Caſſio] Is erat C. Caſsij frater, eius, qui Cæſa=
rem occiderat. In epiſtola ad C. Caſſium, de eodem
» plauſu his uerbis: Tuus neceſſarius affinitate noua dele
» ćtatur: itaque iam non eſt ſtudioſus ludorum, infini=
» toq́; fratris tui plauſu dirumpitur. Erat autem L. Caſ=
ſius hoc tēpore Tribunus pl. ut in Philippica III. 188. DATVS: in theatro. FACETVS: cur fa=
cetus? quia quodam modo ridiculum erat, L. Caſſium à populo plauſum excipere propter ea, quæ Caius fra=
ter fecerat. Caius enim, non Lucius, Remp. ſeruitute li=
berauerat interfecto Cæſare. DE MADARO: de Matio. caluus enim Matius, ut infra: et caluus græ=

ce μαδαρός. præterea, idem agitur, quod in proxima superiore epistola: in qua Matium significari, manifestum est. σαλάκωμα: nullum meum σαλάκωμα fuit, nulla inanis iactantia, tanquam interitu Cæsaris recuperata Republica. PROCESSI: in uia. AIEBAT: Matius. φαλάκρωμα: Matium significat, sed caluitium appellat, quia caluus erat Matius. itaque eũ & infra Caluenam uocat, 225: & 227: HABES φαλάκρωμα: habes de Matio: habes, quod Matius mecũ locutus est. INIMICISSIMVM OTII: qui quidem Matius inimicissimus otij uidebatur, id est Bruti. nam si, ut ille cupit, omnia misceantur: Brutus, qui Cæsare interfecto liberam fore, & sine ullo negotio Remp. sperauit; opinione deceptus, ipse ueniet in dubiũ de sua salute. ita qui inimicus otij, idem Bruti. TIBI IGNOSCO: qui illam tecum esse uelis.

Ex epistola III. pagina 225.

TRANQVILLAE] Tranquilla nunciantes, & de Rep. quæ uolumus. MATIVS POSSE NEGABAT: negabat Matius otiũ fore diuturnum; sed impendere, & prope adesse omnium rerũ perturbationem. Hic apparet, Matiũ fuisse illum, ad quem Cicero se scribit diuertisse in epistola huius libri prima: eundemq; esse, quem in proxima superiore otij inimicissimũ appellat. 225.

STRVCTORES nostri] Ii, quorum hic utor opera ad uillam ædificandam. Et paulo post Corũbum architectum expectat. PROFECTI: Ro

mam, ut emptum frumentum referrent. Πανικὸν CERTE: oportet hoc subitum quiddam fuisse, terroribus simile, quos Græci appellāt πανικὰ. subitum hoc fuit Antonij consilium de frumento ad se comportando: nam si diebus superioribus id curasset, tu mihi aliquid significasses. SCRIPSISSES ENIM: nisi hoc subitum quiddam, & plane πανικὸν esset, tu ad me scripsisses literis superioribus.

225.

CORVMBVS Balbi] Subintellige, seruus. NVLLVS ADHVC: adhuc non uenerat. &
„ NVLLVS, pro non, eleganter & antique positum:
„ ut 184. Philotimus nullus uenit. & 251. Sextus ab ar-
mis nullus discedit. ARCHITECTVS: ideo Cicero eum expectabat; ut haberet adiutorem, & consiliarium in ratione ædificandi.

225.

VOLVNT] Cæsariani, à quibus ad obsignationem testamenti adhibitus es. ITA PVTARE: ut tu scripsisti. Διάθεσιν: sensum, animumq; in Remp. Ἐπισημασίαν: quia populus, cum in theatrum, aut aliò spectandi gratia conuenisset; quid de ciuibus sentiret, plausu & acclamatione significabat: ut
„ 34. Populi sensus maxime in theatro & spectaculis per
„ spectus est: nam gladiatoribus quà dominus, quà ad-
„ uocati sibilis conscissi. Et 13. Ludis & gladiatoribus mi
„ randas ἐπισημασίας sine ulla pastoritia fistula aufere-
„ bamus. Et pro Sestio: Tribus locis significari maxime
„ potest populi Romani iudicium, ac uoluntas, concione,
„ comitijs, ludorum gladiatorumq; consessu.

Ex epistola IIII. pagina 225:

QVID putas me Lanuuij?] Noui habere. ISTIC: Romæ. CVM MATIVS: libro
» IX. 146: Matius ad me uenit, homo, ut mihi uisus est,
» temperatus, & prudens, existimatus quidem est semper
» auctor otij. Dicit igitur: Cum Matius, quem studiosum Reip. putabamus, is nūc inimicissimus otij sit; quid
» censes cæteros? Paulo ante: Habes φαλάκρωμα, inimi-
» cissimum otij. MINITENTVR: ij, qui Cæsaris mortem se dicunt persequi uelle. AC VEREOR: nõn modo ciuilem contentionẽ, sed Gallica etiã bella uereor. Verebatur autem è Matij sermone, qui affirmauerat, minus diebus XX tumultum Gallicũ. 224:

225:

IPSE Sextus] Etiam uereor, quid acturus sit Sextus Pompeius. mihi enim certum non est, utrum hoc exercitu, quem habere dicitur, ad recuperandam Remp. sit usurus, an et ipse tyrannidem spectet Cæsaris exemplo. Ne de ipso quidem Sexto securi, inquit, animi sum. QVO EVADAT: quid acturus.

225:

OMNIA licet cõcurrant,] Vt omnia misceantur; me tamen semper Idus Martiæ, quo die tyrannus est interfectus, uoluptate afficient; hoc est; nunquam erit, ut quod Idibus Martijs transactum est, id cupiam infectum. ἥρωες: Brutus, & alij, qui Cæsarẽ oppresserunt.

Ex epistola V. pagina 225:

SPERO] Dicit SPERO, quia nihil Atticus proximis literis significauerat. Spero te nunc recte ualere. QVA'M LEVITER COMMOTVS ESSES: ut bene ominaretur, non dixit QVA'M GRAVITER, aut QVO MODO, sed QVA'M LEVITER, usus amicissimi animi significatione.

225:

» CALVENA] Matius. 227: Omnia plena
» pacis, aliter, ac mihi Caluena dixerat. Et 225. Habes
» φαλάκρωμα. ubique de Matio. SVSPECTVM: quasi Cæsarianum, & Reipublicæ, id est libertati, non amicum. Cur autem signa bella dicit esse, quòd Matius moleste ferret, se suspectum esse Bruto? quia, cum de Bruti gratia Matius laboraret, apparebat eum Cæsarianorũ partibus diffidere, ut infirmis. CVM SIGNIS: hoc, quod ad sententiam spectat, minime necessarium uidebatur: (quis enim nescit sua cuique legioni esse signa?) sed addidit, ut quasi iocaretur ambiguo signorum nomine. IDEM POSTVLATVRAS? rumor enim erat, legiones, quæ in Gallia fuerant præsidij causa, Romam uenire, postulaturas, ut promissum sibi à Cæsare solueretur. TRANSPORTAVIT: in Græciã, ad bellum contra Parthos à Cæsare cogitatum. CANIN'IVM: non Annium. φυρμὸς πολύς: multa miscet & turbat aleator. item ego in nominibus, cum Annium pro Caninio posui.

226.

NAM *ista &c.*] *Ab ista quidem Cæsaris liber torum coniuratione haud magnopere timeo : quæ faci le opprimeretur, si recta saperet Cõsul Antonius. Eam postea coniurationem alter Consul oppressit Dolabella,*
" *ut est in Philippica I. Cum serperet in Vrbe infinitum*
" *malum, idq́; manaret in dies latius ; ijdemq́; bustum in*
" *foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effece=*
" *rãt; et quotidie magis magisq́; perditi homines, cum sui*
" *similibus seruis, tectis ac templis Vrbis minarentur: ta=*
" *lis animaduersio fuit Dolabellæ cum in audaces scelera*
" *tosq́; seruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisq́;*
" *euersio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi uidea=*
" *tur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die dissen=*
" *sisse. Et in eadem aliquanto post : Quem potes recor=*
" *dari Dolabella in uita tibi illuxisse diem lætiorẽ, quàm*
" *cum, expiato foro, dissipato concursu impiorum, princi=*
" *pibus sceleris pœna affectis, te domũ recepisti? Item alijs*
in locis.

226.

LEGARI *noluerim ante res prolatas,*] *Legationem liberã à senatu petere noluerat, ne Rẽpublicam uideretur deserere, illã quidem è seruitute ereptã Cæsaris interitu, sed non dum tamen plane cõfirmatam, Antonio & Lepido perniciosa molientibus. expectabat igitur anni tempus, quo nihil neque publice, neque priuatim ageretur ; ut, uacatione omnibus cõcessa, honestius discederet. nam prolatæ res dicebantur, cum omnes feriarentur.* 109: HVNC RERVM TVMOREM : *interitum Cæsaris magnæ turbæ statim consecutæ sunt. eas tumorem appellat, sumpta tralatione à*

corporibus male affectis: ideoq; infert, MEDERI. Etiam in epistola proxima superiore : Tumet negotia. VIDES MAGISTRATVS: qui Cæsaris partes fouebant, cũ ab ipso creati essent. VIDES TAMEN &c. se ipse corrigit, qui magistratus appellauerit eos, quos tyrannus constituerit : & uocãdos potius ostendit, tyrãni satellites in imperijs. EXERCITVS: qui Cæsaris profectionem in Parthos expectantes, in Vrbe manserant. IN LATERE: in Campania : nam agri Cãpani partem incolebant à Cæsare assignatam. hos postea quingenis denarijs Octauianus in suas partes traduxit. 260. Εὐρίπισα: mobilia, tanquã Euripus, qui sæpius in die fluit, & refluit. timendum igitur, ne cõtra libertatis patronos, hoc est Cæsaris inimicos, moueantur. EOS AVTEM: intelligit maxime Brutum & Cassium. PARIETIBVS CONTINERI: quia Cæsarianorum metu prodire in forũ non audebãt. QVOQVOMODO BEATI: etiam si parietibus contineantur, beati tamen, qui tam præclarum facinus conscuerint. MISERA: quæ tyranno liberata, libera tamen non sit. 226.

ADVENTVS Octauij,] Cum, audita Cæsaris nece, Apollonia Romam uenit. Velim, inquit, scire, aduentus Octauij quid pariat. νεωτερισμοῦ : rerũ nouarum, ex aduentu Octauij.

Ex epistola V I. pagina 226.

PRIMVM igitur &c.] Primũ cognoui, te rectius ualere : deinde, bonam spem esse de Republica.

nam illa fuerant odiosa, legiones è Gallia uenire. SVS'QVE DE'QVE: non laboro, in utranque partem æquo animo sum, siue ad eum concursus fiant, siue non fiant. Quia paulo ante scripserat: Velim scire quid aduentus Octauij, num qui concursus ad eum: Nunc, De Octauio, inquit, susq; deq;.

226.

DE Mario:] Hic à Cæsare relegatus, quòd impudenti mendacio C. Marij septies Consulis nepotem se esse dictitabat, qui re uera Erophilus esset Equarius medicus: postea reuersus in Vrbem Cæsare interfecto, cũ de interficiendo senatu consilium cepisset, pœnas dedit. hoc Cicero significat Philippica I. cum dicit: Liberatus cædis periculo senatus: uncus impactus est fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaserat. & Valerius Max. lib. IX. et Appianus lib. III. SVBLATVM: cum exularet. sic ferè tyranni sunt: quos in Vrbe occidere non audent, eos primum astuto consilio relegãt, deinde ab oculis populi remotos interfici mãdant. Cum autem Cæsar hunc pseudoMarium relegasset, suspicabatur Cicero postea de medio sublatum, ne quid unquã nouare posset. 226.

COLLOQVIVM cum heroibus nostris] Cum ijs, qui Cæsarẽ occiderant. PRO RE NATA: quod ad præsens tempus attinet. 166: 111: SESTILII FVNDVM: hunc fundum Cæsar ademptum Sestilio, qui Pompeianas pares secutus erat, Verberoni Curtilio tradiderat. 228.

226.

BIENNIVM,] Subaudi habebimus?

QVOS ILLE VOLVIT? quos Cæsar designauit? Cæsar enim contra Parthos profecturus, Consules & Tribunos pl. designauit in biennium. Dion libro XLIII. in extremo. EXVLTANT LAEtitia: propter interitum tyrãni. DE RE: De Cæsaris nece. NEC VLLA INTEREA DE CRETA: à senatu, pro tyrannoctonis. πεπολιτεύμεθα: Rempublicam gessimus. VICTOS: Cæsarianos. hoc est, quod scribit in epistola ad Cassium contra M. Antonij potentiam: Dominum ferre non po-
" tuimus; conseruo seruimus.

Ex epistola VII. pagina 226:

PAVLVM] L. Aemilium Paulum, in Consulatu collegam C. Marcelli, fratrem M. Lepidi. DE MARIO: pessime in Remp. animato: utpote qui de occidendo senatu cogitauit. 226. 227. A' TE SCILICET NIHIL: de his rebus tu nihil ad me dedisti literarum: nec mirum: nemo enim meorũ Roma profectus est, cui dare posses.

226:

A' CICERONE] Filio. CAETERA AVTEM: optabilia de moribus illius afferuntur: sed ea fingi possunt: doctiorem quidem ex ipsius literis uideo esse. Γῖνος: elegantia. Sudas recitat Damasij locum his uerbis. ὅδε ἦν καὶ λέγειν ἱκανὸς, οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμιμησάμενος σοφιστὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον γῖνον τῆς λογογραφίας ἁμιλλώμενος. SI ERGO EST: hic aliquid desidero: non enim cum sequentibus apte coniungitur.

Ex

Ex epistola VIII. pagina 227.

PROBE.] Quòd ei uncus est impactus pro facinore cogitato. 226: NEPOTEM: 203: IVNIAM: Bruti sororem, coniugem M. Lepidi. MODERATE, ET AMICE SCRIPTAS: à uiro suo, M. Lepido, qui tunc erat in Gallia Trāsalpina cum exercitu. MODERATE, ET AMICE: cum in ijs literis ostenderet, neque se ullam potentiam uelle, quæ supra leges esset: neque in eos, qui starent à partibus Reipublicæ, aliter, ac deceret, esse animatum. A' FRATRE: M. Lepido, Iuniæ uiro. NEC MIHI PLACEBAT: cur? quia uidebat, eos, qui insidias tenderent Lepido, otium non ferre, sed res nouas quærere.

227.

REGINAE] Cleopatræ, Aegypti Reginæ: quā Cæsar amauit; filiumq; natum appellare suo nomine
» passus est. de quo intelligi puto 237. De Regina uelim,
» atque etiam de Cæsare illo. Præterea, quam hic Reginā appellat, eam esse Cleopatram, argumento est etiam il-
» lud 247: Reginam odi: me iure facere scit. sponsor
» promissorum eius Ammonius. Nam Ammonio & Ptolemæus, pater Cleopatræ, usus fuerat legato, cum id ageret, ut à senatu in regnū restitueretur. ut est in epi-
» stola ad Lentulum: Ammonius Regis legatus aperte
» pecunia nos oppugnat. FVGA: ex Vrbe. Venerat igitur Romam etiam post Cæsaris mortem. nam ante Cæsar ipse accitam, cum habuisset in amoribus, postea r emisit, maximis honoribus, præmijsq; auctam. Sueto-

nius. QVID GALLI, QVID HISPANI: num bellũ inferre nobis cogitent. 224: 225: SEXTVS: Pompeius, Magni filius. 224: 227.

NAVSEOLAM] Scribis, te, quòd incidisses in nauseolam quandam, abstinuisse à negotijs: itaque
» mihi nõ displicet, eã tibi causam otij dedisse. 228. Tua
» tamen ὑπηνέμιος nausea iam ne plane abijt?

227.

SPERO iam tuto uel solum &c.] Sperabat, quòd Antonius & Dolabella Consules curam Reip. uidebantur suscepisse, qui Marium illum falso creditum de senatus cæde cogitantem occidissent. Supra in hac ipsa epistola, De Mario probe. VERVNTAMEN: subaudi, scribito ad me de Bruto, ubi sit, quid cogitet. Et est usitata figura. 205. 229.

Ex epistola IX. pagina 227.

MVLTIIVGES] Literas multijuges ualet plures epistolas. CLVVIANA: ea, quæ mihi Cluuius testamento legauit. Et infert, DELECTANT, quia tunc erat Puteolis, præsensq; uidebat quæ sibi Cluuius Puteolanus reliquerat. 222. CHRYSIPPVM: architectum. 216. INQVILINI: iocose: nam inquilinus ipse erat, nouusq; habitator, cum paulo ante ex hæreditate Cluuiana eas tabernas accepisset. DAMNVM QVAE
» STVOSVM: infra dicit, Ruina rem fecit fru
» ctuosiorem, 228:

227:

QVASI *designati* Consules.] Hircius & Pãsa: (*ut infra* 228:239.) *quos* Cæsar *in annum sequentem designauerat, ut scribit* Dion, & *alij*. QVASI DESIGNATI: *qui ita* Consules *futuri putantur, quasi à* Republica, *non à tyranno designati sint.*

227:

FACTA *defendimus?*] Quia *senatusconsultum factum fuerat, ut quæ* Cæsar *egisset, rata manerent, ipso maxime suadente* Cicerone. *quod* & Dion *libro* XLIIII. Et *ipse in epistola ad* Cassium *his uerbis*: Vlta Resp. *suas iniurias est per uos interitu tyranni; nihil amplius: ornamenta uero sua quæ recuperauit? an quòd ei mortuo paret, quem uiuum ferre nō poterat? cuius æra refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedētes, quæ ualent in* Rep. *plurimum: sed immoderate quidam, & ingrate nostra facilitate abutuntur.*

227:

A' VETERE] C. *Antistio* Vetere, *partium Cæsarianarum.* PRIDIE CAL. IAN. *ante Cæsaris interitum.*

227:

CAECILIVS] Q. *Cæcilium* Bassum, *qui* Pōpeium Magnum *secutus fuerat, excitasse bellum in* Syria; & *à* C. *Antistio* Vetere Apameæ *circunsessum, tamen,* Parthis *auxiliantibus, maximeq;* Alchandonio Arabe, *obsidione esse liberatū, scribit* Dion *lib.* XLVII. BELLVM ILLVD: *nam* Cæcilius Parthorum

ſubſidijs fultus id aget, ut eas regiones occupet. DOLABELLA: cui Syria prouincia, & Parthicum bellũ eſt decretũ. Appianus libro III. NICIAS: qui cum Dolabella proficiſcetur. erant enim arcta familiaritate deuincti. 214: 249: In Fam. 131. MELIORA DE GALLIA: contra opinionẽ Matij: qui affirmauerat, minus diebus XX tumultum Gallicum. 224: RE AVDITA DE CAESARE: audita Cæſaris nece. CALVENA: Matius: qui dixerat, omnia perijſſe. 222:

Ex epiſtola X. pagina 227:

ITA'NE uero &c.] Hæc cum indignatione ſunt ſcripta. Ideo'ne, inquit, Brutus Cæſarem occidit, ut deinde Lanuuij eſſet? ut in Vrbe tuto eſſe non poſſet? ut Trebonius quaſi fugiens in prouinciam occulte proficiſceretur? PROVINCIAM? Aſiam. CLAMARE: me. VOCARI? uocandum ſenatum eſſe in Capitolium à Bruto & Caſſio Prætoribus illo ipſo die, quo à Cæſaris nece in Capitolium ſe receperunt. quod ſi feciſſent; tum quidem lætantibus omnibus bonis, fractis & perterrefactis perditis hominibus, facile fuit ea decernere pro ſtatu Reipublicæ, quæ nunc minime licet, audentibus latronibus quod auſi tũ non eſſent. VOCARI: uocandum eſſe, uocari debere: & eſt figura, quæ properationem ſignificat: ut hoc loco: nam dixit, Illo ipſo primo Capitolino die. Brutus autem & Caſſius magnam occaſionem amiſerunt, cum primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarunt. itaque & infra 232. reprehendit Cicero

sessionem illam, id est moram Capitolinam. Et 245.
» Dicebam, senatum uocari oportuisse, populum ardenté
» studio uehementius incitari, totam suscipere Remp.
228.
LIBERALIA] Quo die factum est S.C. de præmijs ueteranorum, (232.) multaq; alia in æde Telluris decreta. Philippica I. 153. 158: IAM PRIDEM: & hic moram illam Capitolinam carpit. CAVSAM: libertatis, & Reip. FVNERE ELATVS: perspicuum est, Cæsarem intelligi. Etiã
» 232. Recordare, inquit, tua. non ne meministi clama=
» re te, omnia perijsse, si ille funere elatus esset? sapienter
» id quidem: itaque, ex eo quæ manarint, uides. Scribit Suetonius, animum fuisse coniuratis occisi corpus in Tyberim trahere, bona publicare, acta rescindere; sed metu Antonij Consulis, et magistri equitum Lepidi destitisse. Et Plutarchus Bruti consilium reprehendit, qui Antonio, roganti ut Cæsar funere efferretur, cõcesserit, Cassio contra dicente. nam Antonius cum eum miserabiliter laudaret, explicata ueste cruenta, & ictibus perforata, ita populum commouit, ut cum facibus ad tecta coniuratorum accurrerit. unde illud in II. Phi
» lippica: Tu funeri tyranni sceleratissime præfuisti: tua
» illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio: tu,
» tu illas faces incendisti, & eas, quibus semiustulatus il
» le est, & eas, quibus incẽsa L. Bellieni domus deflagra=
uit. NOSTRA: bonorum uirorum. nam re uera tantummodo ad coniuratorum domus cum facibus plebs cucurrit. QVAE DEINDE? quæ deinde sunt consecuta? eiusmodi, ut audeant dicere: Cæ=

ſar hoc cogitauit, nemo igitur contra. tale illud in epi-
» ſtola ad Caſſium: Interfecto Rege, regios omnes nutus
» tuemur. AVDEANT: homines perditi, & li-
bertatis inimici. COGITO: cogitabat in Græ-
ciam. 230. Ὑπηνέμιος NAVSEA: quæ, quaſi
ſub uento expoſita, haud diuturna ſolet eſſe. 227.

228.

THEBASSOS, Scæuas, Frãgones,] Nomi-
na ueteranorum, qui ex Cæſaris largitione Põpeiano-
rum bona poſſidebant. Et dixit REDEO, non
quia Thebaſſi, aut Scæuæ, aut Frangonis ſupra mentio-
nem fecerit: ſed REDEO, ad eos, quibus tranquil-
la Reſp. non placet. ILLA: agros à Cæſare dona-
tos. cupiunt igitur omnia miſceri. ISTI: maxi-
me deſignat Antonium, qui erat Conſul.

228.

DE Curtilio &c.] Cum ſcripſi, indignum eſſe,
quòd Seſtilij fundum Curtilius Verbero poſſideret: ſi-
gnificaui etiam de fundo Cẽſorini, de Meſſalæ, de Plan-
ci, de Poſthumij: quorum fundos Cæſariani à Cæſare
donatos poſſiderent. QVOD NVNQVAM
ACCIDISSET: ut, interfecto tyranno, melius
fuerit perire, quàm ſupereſſe. IN CVMANO:
eodem die Balbus in Cumanum ad me uenit. dicebat,
Octauium hæreditatem Cæſaris aditurum.

228.

Ῥιξόθεμιν] Hominis eruditi, Petri Victorij ſenten-
tia mihi non diſplicet, uel dicam maxime placet. putat
enim rectius, ἐριξόθεμιν, id eſt concertationem. & ſanè
inter Octauium & Antonium graues diſcordiæ pro-

pter Cæſaris hæreditatem conſecutæ, cum Antonius omnem pecuniam auertiſſet.

228.

BVTHROTIA mihi tua res] Buthrotij cum pecuniam imperatam non ſoluerent, Cæſar eorũ agrum proſcripſit. Atticus, qui ciuitatem conſeruatam cuperet, pecuniam numerauit de ſuo; & à Cæſare decretum abſtulit, quo Buthrotij liberabantur. illud decretum Atticus interfecto Cæſare cum à Conſulibus confirmari uellet, quibus & ſenatuſconſultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet: Ciceronis in ea re tum gratia, tum auctoritate utebatur. 232: 265. 266.

228.

IAM ne ad centena Cluuianum?] Subaudi, perducatur. nam in epiſtola, quæ ſequitur proxima:
" De Cluuiano, res ad centena perducitur. & ut dicam quod ſentio, libentius ita legerem: Quod quæris, iam ne ad centena Cluuianum: aduentare uidetur: ſed primo anno LXXX deterſimus. ut ſenſus hic ſit: Quod ſcire uis, num ego hic Cluuiana bona ita conſtituerim, ut ex ijs poſthac centena HS quotannis capere poſſim: breui futurum ſpero, ut ita ſit: & hoc ipſo anno, quo Cluuianam hæreditatem adiui, LXXX HS cepi. CENTENA: centum HS in ſingulos annos: ut in
" libello Paradoxorum: Capit ille ex ſuis prædijs ſexcenta
" HS, ego cẽtena ex meis. CLVVIANVM: Cluuiana res, quam ex hæreditate Cluuij acceperat. 220. ADVENTARE: ad centena, ad fructum centenorum ſeſtertiorum. DETERSIMVS: ce-

pimus: sed uenustius, detersimus, quàm cepimus. ILLE AVTEM: Quintus filius.

Ex epistola XI. pagina 228:

QVAE proxime.] Quæ mihi proximis literis significasti. VELIM MEHERCVLE: Atticus scripserat, Brutum Asturæ futurum. ISTORVM: Cæsarianorum: qui non contenti Senatuscõsulto, quod in eam sentẽtiam factum est, ut, quæ Cæsar egit, statuit, decreuit, fixa sint, maiorẽ ad licentiã progrediuntur. DE TANTO VIRO, DE CLARISSIMO CIVE: uerba sunt ex Antonij concione, quibus Cæsarem appellauerat. 249: AD RISVM, significat: se à philosophia cõfirmatum humana contemnere, ut ea, quæ accidant, et si nõ ferenda, iam tamen penè rideat. NOSTRI ILLI: qui tyrannum occiderunt.

228:

DE Cicerone,] Filio, qui Athenis dabat operam philosophiæ. VELIM SINT PROSPERA: optat eam Remp. filio, in qua uirtutis percipere fructus possit. ME IPSVM DILIGENTIA VINCIS: hoc dicit, quia literis identidem Atticus quærebat, num ita rem Cluuianam constituisset, ut uectigal inde posset capere centum sestertiorum in singulos annos. 228. RVINA: duæ tabernæ corruerant è Cluuiana re. REM NON FECIT DETERIOREM: non imminuit uectigal quod antea capiebam, potius auxit. eas enim ita rursus ædifico, ut hoc damnum quæstuosum sit. 227:

228:

HIC] Puteolis. nam de bonis Cluuianis mentionem fecit: & in epistola sequēti dicit se scripsisse apud Vestorium Puteolanum. utranque autem eodem in loco scriptam esse, patet ex Octauij mentione. PHILIPPI: uitrici. MIHI TOTVS DEDITVS: Octauius enim Antonio inimicus, quia ex Cæsaris hæreditate grandem pecuniam auerterat; suadentibus maxime uitrico Philippo, et Marcello sororis uiro, ad Ciceronem se contulit, seq; ei & suam causam cōmendauit, id spectans, ut propter gratiam & auctoritatem Ciceronis à senatu contra Antonium iuuaretur. Historici omnes.

Ex epistola XII. pagina 229.

PRAETER lætitiam] Interitus tyranni præter lætitiam nihil attulit: siquidem libertatem non recuperauimus. ODII POENAM, AC DOLORIS: punire odium, ac dolorem, est, odio ac dolori satifacere. Nostrum igitur dolorem & indignationem, nostrumq; in Cæsarem odium puniuimus nos quidem illius interitu, sed Remp. tamen in libertatem minime uindicauimus. Pro Milone: Fuit ultor iniuriæ, punitor doloris sui. Et de Orat. lib. I. Iracundia est cupiditas puniendi doloris. ὦ πράξεως &c. ò pulchrū facinus, sed imperfectum. Ideo autem imperfectum, quia suum ius Resp. non recuperauerat. mortem enim Cæsaris significat, cum dicit, ὦ πράξεως καλῆς.

229.

CLIENTELAM] Siculi Ciceronis erant in

clietela, eorumq; causa C. Verré accusauerat, cũ Quæstor apud eos fuisset Prætore Sex. Peduceo. LATINITAS.: ius ciuium Romanorum. nam Latini ciues Romani: itaque & suffragia ferebant, & magistratus gerebant. Si igitur Siculis Cæsar ius Latij concessisset, res fuisset non ferenda, ueruntamen ferri potuisset. ut autem Antonius legem figat, quasi à Cæsare latam, qui nullam hac de re mentionem unquam fecit: hoc uero neutiquam ferri potest.

229.

ACCEPTA:] A' Siculis. FIXIT LEGEM: de Siculis ciuitate donanda: cuius rei neque mentionem ullam Cæsar fecerat: &, si fecisset, figere tamen neque de ea re, neque de alia legem ullam licebat: cum S. C. esset factũ, ne qua tabula post Idus Martias ullius decreti Cæsaris, aut beneficij figeretur. Philippica I. & II. FIXIT: quia incisæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus, ut inquit Seruius ad illud
" Virgilianum: Fixit leges pretio, atque refixit: quo etiã loco Virgilium credit ad M. Antonium respexisse. Et
" Philippica I. De exilio reducti sunt à mortuo: ciuitas
" data non solum singulis, sed etiam nationibus, & pro-
" uincijs uniuersis. Item V. Falsas leges C. Cæsaris nomine
" in æs incidendas, & in Capitolio figendas curauit.

A' DICTATORE COMITIIS LATAM: impudens Antonij mendacium: nam Cæsar nõ modo legé comitijs non tulerat de Latinitate Siculis danda, sed nec mentioné eius rei ullam fecerat. Quoniã autem Cæsaris acta senatus rata esse uoluerat; Antonius, ut ostenderet legem esse Cæsaris, non suam, incidit

in tabula, eam legem à Dictatore comitijs latam.

229.

NON *similis?*] Ostendit, & Siculos esse bonos uiros, & Deiotarum omni regno dignum: sibi tamen non placere, quòd hic regnum à Fuluia, illi ciuitatem ab Antonio pecunia emerent. De Armenia per Antonium Deiotaro restituta, quasi ex Cæsaris decreto, Philippica II. 178. PER FVLVIAM: Fuluiã, antea P. Clodij coniugẽ quẽ Milo interfecit, M. Antonius uxorem duxit Antonia repudiata, C. Antonij filia. Et Antonio cum Fuluia ante nuptias consuetudinem fuisse, indicat illud in Philippica II. Vxorem tuam, & sororem eiecisti, alia cõditione quæsita, & ante perspecta. PER FVLVIAM: ad hoc spectauit in V. Philippica, cum dixit: Mulier sibi felicior, quàm uiro, auctionem prouinciarum, regnorumq; faciebat.

229.

ILLVC *refero.*] Hæc ideo dico, ut ostendam; cum hæc de Siculis & Deiotaro fiant, quæ sunt iniquissima; rem fore non ferendam, si nos tam testatã rem, tamq; iustam Buthrotiã non teneamus. Quænam autẽ res esset Buthrotia, supra diximus, ad illud, Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritq; curæ, 228. TAM CLARAM, TAMQVE TESTATAM: nã eã Cæsar decreto concesserat, nõ ut de Siculis, aut de Deiotaro, de quibus non modo decretũ, sed nec mentionem ullam fecerat. ALIQVA EX PARTE? quasi dicat, omnia tentabimus ut teneamus. QVO ISTA PLVRA: quo plura ista sunt, quæ ab Antonio tam improbe fiunt: eo magis obtinere de-

bebimus Buthrotiam rem, quæ & iusta est, & iam ab ipso Cæsare concessa.

229.

PHILIPPVS] Vitricus Octauij. POSSE BONVM CIVEM: esse. NOSTRIS: liberatoribus Reip. Cassio, Bruto, et alijs. NEGAT HAEC FERRI POSSE: quæ fiunt ab Antonio, ut de Siculis, de Deiotaro. QVID CENSES &c. si absens irascitur Antonio: multo grauius, cum Romæ erit. uidebit enim ea, quæ nunc, cum audit, ferre non potest. NOS (NISI ME FALLIT) IACEBIMVS: dicit quod supra 226. Illi
» quoquo modo beati, ciuitas misera. Et 228: Illis magna
» consolatio conscientia maximi & clarissimi facti: nobis
» quæ? qui interfecto Rege liberi non sumus. Et 232.
» Idus Martiæ nostris amicis diuinis uiris aditũ ad cœlũ
» dederunt, libertatem populo R. non dederunt.

229.

NEC Pelopidarum] Locus ex Accij tragœdia, quæ inscribitur Atreus. eum locum recitauit integrum
» 245. & item in epistola ad Curium: Euolare cupio, et
» aliquò peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec fa-
» cta audiam. Et ad eundem, non integro uersu: Quod
» tu pedibus es consecutus, ut ibi esses, ubi nec Pelopidarũ;
» nosti cætera: nos idem propemodum consequimur alia
» ratione. Huc etiam spectauit Philippica XIII. cum
» dixit: Moueri sedibus huic urbi melius est, atq; in alias,
» si fieri possit, terras demigrare, unde Antoniorum nec
» facta, nec nomen audiat; quàm illos Cæsaris uirtute
» eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia uidere. Et Pelo-

pidæ μεταφορικῶς uocantur homines, qui res turpes honestis anteponunt: qualis erat M. Antonius. INQVIT: Accius. 229.

VEL hos designatos] Ne Hircium quidem & Pansam, Consules designatos, amo: quanquam ipsi me amare uideãtur. 227: 228: ETIAM ME DECLAMARE COEGERVNT: ideo 238: suum discipulum appellat Hircium. APVD AQVAS: Baianas: quò se non solum ualetudinis, sed etiam uoluptatis causá permulti conferebant. Baianus enim sinus amœnitate præcellens. unde illud Horatia-
" num: Nullus in orbe locus Baijs prælucet amœnis. ERAT QVONDAM QVASI NECESSE: quid, cum Cæsar uiueret, satisfacerem necesse erat & Hircio, & Pansæ, & cæteris, qui apud illum gratia multum poterant. nunc meæ facilitatis est, quòd ijs rogantibus concedo ut declamẽ. QVOQVO MODO SE RES HABET: quoquo in statu Resp. est, non tamen seruimus, ut antea: itaque declamẽ nec ne, positum in me est: sed declamo tamen propter meã nimiam facilitatem. IN ARITHMETICIS: in scientia numerandi. & hoc significat, deditũ pecuniæ magis, quàm literis, Vestorium. AMBVLATIONE ἀλιτενεῖ: locis humilibus.

229:

Ἀλλ' οὐ δ' αὐτὸς &c.] Vlysses apud Homerũ legatus ab Agamemnone ad Achillem, ut iratum illi placaret propter abreptam Briseida: acceptus ab Achille magno & splendido epularum apparatu, pronunciat hos uersus ἰλ. λ. quos Cicero aptissime usurpat, ut significet,

non ſe nunc de tumulis, aut de ambulatione ἀλιτενεῖ cogitare, ſed de Reip. ſalute ſolicitum eſſe.

229:

ADVENTV] In Galliam citeriorem. SVAS LEGIONES: tres, una tironum, ueteranæ duæ. Appianus libro III. SEXTVS: permanebit. QVID NOBIS FACIENDVM: non ſe tantum intelligit, ſed etiam Atticum, ut patet 238: NEQVE HVC, NEQVE ILLVC: licuit mihi Cæſaris & Pompeij bello neutram partem ſequi. BRVTI: Decimi, qui tres legiones habebat. nam de Marco non eſt ut accipi poſſit, cui nullæ erant copiæ, circa Lanuuium aut Actium priuato comitatu uerſanti. Τέκνον ἐμὸν &c. uerba ſunt Paridis ad fratrem, ἰλιάδος ε.

230.

PROFICISCOR &c.] Deliberatiue poſitum: ut ſit: ſi proficiſcor, ut conſtituerã, legatus in Græciam, cædis impendentis periculum non nihil uitare uideor, ſed caſurus &c. CAEDIS IMPENDENTIS: idem. 149. LEGATVS: legatione libera. IN DISCRIMINE: ſi maneo, uideo me in diſcrimine manere. ILLVC: in Græciam: nam Cicero filius Athenis philoſophiæ ſtudium colebat, Cratippo magiſtro. 233. & libro I. de Officijs. LEGARI AB CAESARE: nam etiam uiuo Cæſare liberam legatioñe ab eo petere cogitauerat, hanc unam ob cauſam, ut in Græciam filij cauſa proficiſceretur.

230.

QVINTO] Fratri. IMPENSO PRETIO: non ſoluto. QVO INTRODVCA-

TVR: ut Aquilæ, de cuius nuptijs patrem suum cogitare Quintus filius Attico dixerat, ea uilla dotis cautio sit. DEBITIONE DOTIS: satis habet negotij reddenda tibi dote. facto enim diuortio cum Pomponia, Attici sorore, dotem reddere Quintus Cicero cogebatur. Q. EGNATIO: qui pecuniam fortasse ad solutionem dotis obtulerat.

230.

SEX. Clodij:] Qui exulabat, condénatus quòd eo duce populus in curiam P. Clodij corpus intulisset, cremassetq; subsellijs, et mensis, & codicibus librariorũ: quo igne & ipsa curia, & curiæ iuncta Porcia basilica flagrauerat. Pedianus in argumento Milonianæ, et in extremo eiusdem orationis commentario. FALSIS: nam in commentarijs Cæsaris delebat, reponebat Antonius arbitratu suo; cum in eo Q. Faberij manu, scribæ Cæsaris, uteretur. Appianus libro III.

Ex epistola XIII. pagina 230:

DEBERE tueri commentariũ Cæsaris.] Quia senatus decreuerat, ut, quæ Cæsar egisset, decreuisset, statuisset, rata manerent. sed Antonius, cum haberet penes se Cæsaris commentarios, abutens facilitate senatus addebat, tollebat, mutabat ad arbitriũ, & libidinem suã. P. CLODIVM: Antonij priuignum, P. Clodij filiũ, quocum inimicitias Cicero grauissimas gesserat: priuignum autem, quia Fuluiam eius matrem Antonius duxerat uxorem. HANC FAMILIAM: Claudiam. CONTVMACIAE: priuati odij.

Ex epistola XIIII. pagina 231.

NEC his præsidijs nosmet ipsos esse spoliandos.] Nam si insectaremur amicos inimicorum nostrorum, spoliaremus ipsi nos omni amicorũ præsidio. nemo enim amicis abundaret, si acerbiores uellemus esse non modo aduersus inimicos, sed etiam aduersus eos, qui nostris essent inimicis amicitia coniũcti. TVAS PARTES: qui uitricus illi es. PVERO QVOQVE HOC A' ME DABIS: puero dices, mihi placere Sex. Clodij restitutionem, quòd omnem ueterum inimicitiarum memoriã ex animo deleuerim. QVA'M DOMVS: propter Fuluiam Antonij coniugem, quæ P. Clodij prius uxor fuerat.

Ex epistola XV. pagina 231:

ITERA dum] Vide in II. Academica 22. & in II. Tusculana 184:

231:

CORONATVS Quintus noster Parilibus?] Puto Parilia illa significari, quæ dedisse Octauium suo sumptu, ut populũ muneribus caperet, scribit Dion libro XLV. CORONATVS: coronati.n.cũ tibijs et cymbalis Parilia celebrabãt. Athenæus VIII. δειπνοσοφιςῶν. QVINTVS NOSTER: Quintus filius: qui Parilia coronatus celebrauerat, ut amorem suum erga Cæsarem etiam mortuum ostenderet: ut est
" 234; De coronatis, cum sororis tuæ filius à patre accu-
" satus esset; rescripsit, se coronam habuisse honoris Cæ-
" saris causa, posuisse luctus gratia: postremo se libenter

uituperationem ſubire, quòd amaret etiam mortuum Cæſarem.

231:

DE hæreſi Veſtoriana,] Quid, cũ ego ad te ſcripſiſſem Veſtorium à dialecticis remotum, in arithmeticis ſatis exercitatum; ipſe eos, qui pecuniæ ſtudioſiores eſſent, quàm doctrinæ, hæreſin Veſtorianam appellaſti. PHERIONVM: hoc uidetur cognomen familiæ Puteolanæ: quorum conſuetudinem, de qua ſcripſerat Atticus, ualde ſe riſiſſe Cicero ſignificat.

232.

DE Clodio:] De Sex. Clodio: quem Antonius dicit ſe reſtituere ex commentarijs Cæſaris: cum Cæſar non modo hoc non facturus, ſed ne paſſurus quidem fuerit. SEQVETVR: reſtituetur & Rufio Veſtorianus, & Victor, quem Cæſar nunquam in commẽtarijs ſcripſit ſe uelle reſtitui: item cæteri, quos Antonius uoluerit: denique quis nõ reſtituetur? NON VENIRE? uenimus enim coacti ab Antonio Conſule. DEFENDENDI FVERVNT? hoc in Philippica I. 158. & hic 228.

232.

SESSIONEM] Moram, & ignauiam. nã ſedere quandoque ualet nihil agere, tempus otioſe terere: ut 202. Quid enim ſedere totos dies in uilla iſta? Et apud Terentium, ut opinor; Virginem tam grandẽ ſedere domi? Reprehendit Brutum & Caſſium, qui illo ipſo primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarint, ſed otioſi tempus conſumpſerint. 228. BRVTORVM? Marci, & Decimi. uel Brutos poſuit pro omnibus, qui patriam tyranno liberauerant.

ALIORVM BRVTORVM: optimates intelligit. Et in uoce BRVTORVM amphibologiam quæsiuit: nam & hominum & bestiarum inest significatio; cum tamen ad bestias potius Cicero respexerit. LAETARI: interitu tyranni. GRATVLARI: tyrãnoctonis. NVLLIS PERMANERE: cum à bona mente, quam lætitia & gratulatione ostenderant, postea desciuerint. ISTOS: Brutũ, Cassium, alios, qui Cæsarem regnantem occiderunt.

232.

EX eo quæ mandarint,] Corpora tyrannorum abijci insepulta, leges iubebant. (Appianus libro III.) itaque non fuit concedendum, ut Cæsar funere efferretur: concessum tamen est. ille fuit quasi fons omnium malorum. nam Antonius, cum Cæsarem in funere laudaret, permiscuit quædam ad misericordiam commouendam, ut populus ad coniuratorum domos cum facibus accurrerit, qui perculsi metu ex Vrbe aufugerunt. inde perturbatio Reip. & immoderata Antonij licentia. 228. VTRISQVE: Gallijs, Cisalpinæ, & Transalpinæ. Et sanè Calendis Iunijs Antonius numerum annorum prouincijs prorogauit: ut in II. Philippica 181. DIES: legitimum tempus.

232.

AD Opis] Subintellige, ædem: usitata figura. Antonius Cæsaris pecunias, in Opis templo positas, ad se
" transtulit. unde illud in II. Philippica: Vbi est septies
" millies sestertium, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, pa
" tebat? quonam modo sestertium quadringenties, quod
" Idibus Martijs debuisti, ante Cal. Aprilis debere desijsti?

" Et in V. Illa diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo
" modo eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptionibus,
" donationibuſq; auertit: ut portenti ſimile uideatur, tan
" tam pecuniam populi R. tam breui tempore perire po-
" tuiſſe. Et in I. Pecunia utinã ad ædem Opis maneret,
" cruenta quidem illa, ſed iis temporibus, cum iis, quorum
" eſt, non redditur, neceſſaria. quanquam ea quoque ſit
" effuſa, ſi ita in actis eius fuit. Antonius enim, cũ diceret in actis Cæſaris eſſe, ut ea pecunia diſtribueretur; diſtribuit ex libidine ſua quibus uoluit, et quãtũ uoluit; Dolabellamq;, ære alieno oppreſſum, data ei grãdi pecunia, in ſuas partes traduxit, quaſi in actis Cæſaris ita ſcriptum eſſet: itemq; è ſeditioſis et egentibus quos uoluit. EGREGIIS VIRIS: interfectoribus Cæſaris.

232:

EORVM ſcelera,] Libertatis inimicos, maximeq; Cæſarem ſignificat. OBSIDEMVR? quaſi dicat: facerem cum periculo: nam liberi non dum ſumus: etiam nunc dominos habemus. intelligit autem Antonium. Et OBSIDEMVR μεταφορικῶς: nam qui obſidentur, liberi non ſunt: liberati autẽ, qui ex obſidione exempti. itaque in epiſtola ad D. Bru
" tum, Cum te, inquit, incluſo ſpem maximam omnes ha-
" buiſſent in tua uirtute, florente Antonio: quis erat, qui
" quidquã timeret, profligato illo, te liberato? NEC ME RAVDVSCVLVM MOVET: laudare cogar eos, qui te obſignatorem adhibuerunt: non propter rauduſculum, id eſt propter pecuniam, (æs enim ueteres raudum dicebant) quam mihi debent; quòd uerear, ne, ſi illos non laudauero, abalienati pecuniam nõ

ſoluant: ſed ideo laudabo, quòd eos beneuolentia proſe=
quor: beneuolos autem homines, qualeſcunque ſunt, gra
ue eſt inſequi contumelia. Nec dubito, quin Dolabellã
ſignificet, amicum ſuum, eundemq; debitorem. nam in=
» fra, 236: Tibi aſſentior, maiorem πρᾶξιν Dolabellæ fo=
» re, ſi mihi, quod debuit, diſſoluerit. Et 237. L. Antonij
» horribilis concio, Dolabellæ præclara. iam uel ſibi ha=
» beat numos, modo numeret Idibus. Adhibuerat autem
obſignatorem Atticum, opinor, in teſtamento facien=
do. 225. QVALESCVNQVE SVNT:
hoc dicit, quia Dolabellæ mores non admodum probati,
ut qui contra Reip. partes à Cæſare ſteterat.

232:

DE Buthrotijs] Vide 228. de Buthrotia re.
VICINIS TVIS: quòd Atticus prædia prope
Maſſiliam haberet. SVA REDDIS: quæ illis
Cæſar ademerat, quia ſibi portas clauſiſſent belli ciuilis
initio. Antonius in epiſtola, quæ legitur Philip. XIII.
» cum multa obiecit Hircio & Cæſari, tum infert: Maſ=
» ſilienſibus iure belli adempta reddituros uos pollicemi=
ni. REDDIS: redditum iri putas à Rep.

Ex epiſtola XVI. pagina 232:

MELIORA,] De Rep. MAGNAM
ἀναθεώρησιν: magna adminiſtrauit, magna geſſit Do=
labella: adminiſtratio autem hæc fuit: DE SAXO;
ſubaudi, præcipitare eos, qui Cæſari columnam erexe=
rant; & impunita quadam licentia graſſantes, bonis ci
uibus pericula intendebant. IN CRVCEM: tol=
lere. nam ex illa ſeditioſorum manu, qui liberi homines

fuerunt, eos Dolabella de saxo Capitolino deiecit: seruos in crucem egit. COLVMNAM TOLLERE: quam prope uiginti pedum lapidis Numidici, ut Suetonius tradit, de plebe homines perditi in foro statuerant, inscriptam, Cæsari parenti patriæ. LOCVM ILLVM: ubi plebs bustum & monumentum Cæsari fecerat. Hæc ex historia colliguntur: sed ipse aperte
» in I. Philippica, his uerbis: Cum serperet in Vrbe infi-
» nitum malum, idq; manaret in dies latius; ijdemq; bu-
» stum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturā
» effecerant; & quotidie magis, magisq; perditi homines,
» cum sui similibus seruis, tectis ac templis urbis minitarē-
» tur: talis animaduersio fuit Dolabellæ cū in audaces,
» sceleratosq; seruos, tum in impuros et nefarios liberos,
» talisq; euersio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi
» uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die
» dissensisse. Et in eadem: Quem potes recordari Dola-
» bella in uita tibi illuxisse diem lætiorem, quàm cū, ex-
» piato foro, dissipato concursu impiorum, principibus sce
» leris pœna affectis, te domum recepisti? Et in II. Qui
» dies ille, ò Antoni, collegæ tui, cū illud, quod tu uenerari
» solebas, bustum in foro euertit? SIMVLATIONEM DESIDERII: dictio DESIDERII refertur ad tyrannidē & potentiā supra leges: hoc sensu: Videbatur antea desiderare tyrānidē Dolabella, qui re uera minime desideraret. nūc, cū tanto malo laborātē Rempublicā sanauerit, prorsus, quæ fuit in eo simulatio desiderij, eam sustulit. Ostendit enim simulationem desiderij in Dolabella fuisse, desideriū non fuisse. ACTA NEFARIA: Cæsaris. NON POS-

SVNT OMNIA SIMVL: explicari eodem tẽpore omnia nõ possunt. gradatim ad suũ ius, suamq; dignitatem Resp. perueniet.

233.

SI mihi cũ illo nihil fuisset,] Si nulla mihi cũ eo consuetudo aut amicitia fuisset. Locutio Ciceroni usitata. Mihi ante Aedilitatem nihil erat cum Cornificio, inquit 190: Et in epistola ad C. Marcellum: Si mihi tecum minus esset, quàm est cum tuis omnibus; allegarem ad te illos, à quibus intelligis me præcipue diligi.

Ex epistola XVII. pagina 233.

CLVVIANIS] In agro Puteolano: ex hæreditate C. Cluuij Puteolani. EPICOPVM: remigabilem, ut ita dicam: id est, qui iam in eo erat, ut remis impelleretur. TRADIDISSEM: ut & uilla, & uillicis procuratoribus uteretur, tanquã suis.

233.

TYROTARICHVM] Patinam tyrotarichi, qua me Papirius Pætus accipere solitus est. In epistola ad Pætum: Quem tu mihi Pompilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Est autem tyrotarichus, caseus sale cõditus. IN POMPEIANVM: rediturus. ibi enim eũ fuisse V. Cal. Maij, patet ex insequenti epistola. hæc autem scripta est V. Nonas Maij. REGNA: regna appellat, Puteolana & Cumana prædia; quòd ijs mirifice delectaretur, ut quasi in regno uideretur esse.

223.

ἀρισίαν.] Intelligit quod scripsit in epistola proxima superiore, de columna euersa, & sceleratis hominibus supplicio affectis. QVID DE RE, QVID DE VIRO: de re, quam gessit: DE VIRO, ipso Dolabella. PROPOSITA CRVCE, VEL SAXO? alludit ad factum Dolabellæ, qui liberos homines Remp. perturbantes de saxo præcipites deiecerat, seruos cruci affixerat. Nemo igitur, inquit, tam erit inimicus otij, qui Brutum audeat uiolare, proposita cruce, uel saxo. INFIMORVM? hoc dicit, quia seueritas animaduersionis non solet esse popularis. sed illam tamen Dolabellæ seuerissimam animaduersionem infimus quisque uehementer probauerat. 235. EXPEDIAS: ita expedias uelim mea negotia, ut hic me nulla res possit morari.

233.

EPISTOLA Leonidæ,] In qua Ciceronem filium ita laudauerat, ut diceret: Quo modo nūc est, uidetur de eo bene sperandum. ILLE: Cicero filius. QVO MODO NVNC EST: uerba
" sunt ex Leonidæ epistola de Cicerone filio. Et 248. Leo-
" nides, inquit, retinet suū illud Adhuc. Apparet autem, hominem fuisse magna auctoritate, & existimatione:
" cum Cicero filius ad Tironem ita scribat: Multum etiā
" mecū est Epicrates princeps Atheniensiū, & Leonides, et horū cæteri similes. κατὰ μίτον: diligentissime omnia de filio: quasi, per filum. Pherecrates apud Varinū:
" κατὰ μίτον τὰ πράγματα ἐκλογίζομαι. AD XENONEM SCRIPSISTI: ut Athenis Cicero-

ni filio suppeditaret. 253: 255. DE MONTANI NEGOTIO: *quid significet, ipse declarat* 204. NE PRO SE &c. *puto fore, ut ipse soluat quod Planco debet, non ut Montanus præs pro illo dependat.* NON BELLE VALVISSE: *ægrotasse.*

Ex epistola XVIII. pagina 233:

IN Cumano] *In uilla mea Cumana ad Lucrinum.* 233. IN FORTVNA: *itaque nũc ipsi nobis consulere non possumus.* HIS DE REBVS: *subaudi, consilium capiemus.*

233:

PROFICIAM] *Erat enim Consul Antonius: ideoq; cum eo agendum erat, ut decretum à Cæsare factum de Buthrotiorum agro liberato, confirmaret.* MAGNO REIP. MALO: *hac de re in* II. *Philippica* 179: *O' præclaram illam percursationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, cum etiã Capuam deducere conatus es. & quæ sequuntur.* L. CAESARI: *Antonij auunculo.* AD CAL. IVN. *quo die coacto senatu agetur de Rep.* 232. TRACTANDA, ET PERFICIENDA: *remedium afflictæ Reip. non modo quærendum est, sed etiã inueniendum.*

234.

μελήσει.] *Ipse uiderit, ipse cogitet.* NON MODO ACTA: *senatus enim consulto sancitũ erat, ut acta Cæsaris rata manerent.* REM: *Montani negotium. de quo* 204. 233:

Ex epiſtola XIX. pagina 234:

IN hæc loca] Ad ſalubres Baiarũ aquas. 229. SORORIS FILIVM: M. Antonium, alterũ Conſulẽ. DE FACTO, AC DE REGESTA: de colũna euerſa, ſeditioſis ſupplicio affectis. 232: CERNERE: adire. 178. 222. IDIBVS MARTIIS: quo die Brutus Cæſarem occidit. AD CAVSAM: ad rem ipſam, quã geſſeras. Fecit enim ſapienter Dolabella: qui, cum uereretur ne plebis animos incenderet, ſi & ad mentionem ſummæ animaduerſionis, quæ non ſolet eſſe popularis, repente ueniſſet, & in ea commemoranda diutius perſtitiſſet: gradatione quadam uſus eſt, & pedetentim tum acceſſus ad cauſam fecit, tum receſſus. VRBEM PERICVLO, CIVITATEM METV: tecta ab igne, ciues à cæde. Pro Sylla: In qua
» ciuitate res tantas geſſerim memini; et in qua urbe, in
» telligo.

Ex epiſtola XX. pagina 235:

ABALIENAVIT] Quia mihi non ſoluit quod debet. Debebat autem ex dote Tulliolæ, cum qua diuortiũ fecerat. In epiſt. Fam. 50. 92. PVDENTEM: εἰρωνικῶς.

235:

FABERII manu] Iocatur. Quintus enim Faberius, Cæſaris ſcriba, ad arbitrium Antonij, ut ſcribit Appianus, mutabat, aut addebat in Cæſaris libellis. ita

magnã pecuniæ partem, à Cæsare relictæ, interuertit, ad seq; transtulit Antonius : eaq; pecunia cum alios, tum collegam suũ Dolabellam, magno ære alieno oppressum, ad suas partes traduxit. itaque non Antonio solum, sed & Dolabellæ beneficium attulit Faberij manus. Philippica VIII. 219. ET OPEM AB EO PETIERIT: alludit ad ingentem illam uim pecuniæ, quam à Cæsare de Pompeianorum bonis redactã, & ad ædem Opis custodiæ causa positã, Antonius diripuit, posteaq; se distribuisse dixit è Cæsaris libellis, usus in eo
» Faberij manu. Philippica II. 167. Maximo te, inquit, ære
» alieno ad ædẽ Oppis liberasti, per easdemq; tabulas in-
» numerabilem pecuniam dissipauisti. Ea igitur pecunia emptus ab Antonio Dolabella, graui se alieno ære libe-
» rauit. 263: Dolabella, inquit, cũ Remp. me auctore de-
» fendere cœpisset, non modo eã deseruit emptus pecunia;
» sed etiã, quãtum in ipso fuit, euertit. Et oratione prima
» in Antonium: Per deos immortales, te enim intuens
» Dolabella, qui mihi carissimus es, nõ possum de utrius-
» que uestrum errore reticere. credo enim, uos homines
» nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut
» quidam nimis creduli suspicantur, sed charitatem ci-
» uium, & gloriam cõcupisse. Et Paterculus historiæ suæ
» libro II. Septies millies HS depositum à C. Cæsare ad
» ædẽ Opis, occupatum ab Antonio, corruptis eiusdem cõ-
» mentarijs. atque omnia pretio temperata, uendente Rẽ
» pub. Consule. VIII. IDVS LITERAS DEDERAM: quas paulo post aculeatas appellat, quòd in ijs Dolabellam quasi aculeis pungeret, & excitaret ad solutionem pecuniæ.

235:

ALBIANVM] Negotium. 237. 209. SVPPEDITATVS ES: *suppeditasti: utrũque enim eadem significatione usurpatur.* Dederat Atticus pecuniam Ciceroni, tantundemq; se scripserat exacturum à Petulcio, qui Ciceroni debebat. AD ISTA EXPEDIENDA: *ad mea nomina exigenda.* FACTVM &c. *uidebar mihi* Erotem *reliquisse aptissimum ad ista expedienda.* FActum: *quasi à natura: ut in* I. *de* Officijs, Facti ad lu-
" dum: *pro* Milone, Ad eam legem non docti, sed facti. VACILLARVNT: *nomina: id est, exacta non sunt.*

236.

IN *foro,*] *Quia scripserat* Atticus, Brutum Cal. Iun. Romæ *futurũ, sed in senatum nõ esse uenturum.* DE GRAECIA: *de profectione in Græciam.* 230. 233: EXILIVM, VT SCRIBIS IPSE, MEDITANTI: *nam si aliquid meditaretur pro* Republica, *nõ discederem. sed exilium meditanti non uideo quid prodesse possim · itaque in* Græciam *cogito.* NON SATIS DELECTARVNT: *quia de* Cicerone *filio scripserat,* Quo modo nunc est. 233. HERODE: *hic* Athenis *morabatur.* 233: 248. SAVFEIVM] Saufeij *librum.* 241: 242.

Ex epistola XXI. pagina 236.

AVARITIA] *Quia non soluit, quod debet.* 235: ALIVM PORTVM: *mortem uidelicet.* HVIC AETATI: *meæ.* NON V-

TRVMVIS: non licet nunc mihi, quod Cæsaris bello licuit, non interesse ciuili bello. nũc in manu mea non est, ut faciam utrum uolo. 229:

236.

DE Clodio] Sex. Clodio: de quo scripserat Cicero, se libenter concedere, ut restitueretur. 231. DE DEIOTARO: cui ereptam à Cæsare Armeniã Antonius accepta grandi pecunia restituerat, idq; se dixerat facere ex eiusdem Cæsaris commentarijs. 229. et in II. Philippica 178. itẽ in V. 196: FACTVM DOLABELLAE: animaduersionẽ in seditiosam illam manum, & euersionem columnæ. 232:

236:

DE coronatis,] De ijs, qui Parilia coronati celebrauerant. 231: LVCTVS GRATIA: propter Cæsaris necem. Parilibus enim cum per aliquod spatium coronam gestasset, deposuit. SCRIPSI DILIGENTER: de pecunia scilicet, quã utrique debebat Dolabella. 235: HOC ONERIS: ut tu Dolabellam appelles de solutione. TRICATVS EST: tricatur, qui falsa loquitur. 246: MISSA AB ISTIS: Publilio, matre, & sorore. MISSA, ut ageret cum eo de reducenda Publilia. 218: 239: VIDERO: qui uersabatur in ijs locis, tum cum coloniam Cassilinum deduxit. 233: DE BVTHROTO: hoc exposuimus 228. FACERE MAGNAM πρᾶξιν DOLABELLAE: præclarum ducere factum Dolabellæ. 232: EX TVIS LITERIS: unis, & alteris. 235: DE PROFECTIONE: in Græciam. 230.

236. DE MATRE: quòd ei totam uillam ad Lucrinum, uillicosq; procuratores tradiderim. 233. DILIGENTER TVEBIMVR: quia minus recte ualebat. 239.

Ex epistola XXII. pagina 237.

• A' LVCVLLO postridie eadē ferè horā, qua ueni,] Subaudi, alteras literas accepi. POSTRIDIE, quinto Idus. EADEM FERE' HORA, QVA VENI: hora ferè tertia. DE TVO AVTEM: negotio. Rem Buthrotiā intelligit. 228. 236: QVID SPERES: hoc non ad Buthrotum, sed ad Remp. refertur. nam Antonius cursabat huc illuc, ut agros ueteranis diuideret, quibus beneficio deuinctis uteretur adiutoribus ad omnia. 233: ROMAE IGITVR: agemus cum Antonio Calendis Iunij. 232: L. ANTONII: qui Tribunus erat plebis, Marci frater.

237.

IAM uel sibi &c.] Concedo, ut quos mihi nūmos Dolabella debet, eos sibi habeat, modo usuram Idibus pendat. Mos fuit apud ueteres, ut Idibus usuræ soluerentur. Ideoq; in oratione I. in Catilinam, Prætermitto, inquit, ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties: propterea quòd Idibus soluere fœneratoribus usuras cogeretur. Et in II. Philippica: Vbi est septies millies sestertium, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, patebat? tu autem sestertiū quadringenties, quod Idibus Martijs debuisti, quonam modo ante Cal. Apr. debere desisti? Ex usura, quam

Idibus Martijs Antonius soluerat, apparebat eum debere sestertium quadringentis. Sed Horatius perspicue:
» Fœnerator Alphius Omnem relegit Idibus pecuniam.

237.

TERTVLLAE] Tertulla, Bruti soror, uxor Casŝij, abortum fecerat. Fœminæ appellabantur familiæ nomine: sed ut internoscerentur, cum duæ erant, maior & minor uocabantur: ut apud Suetonium in Augusto, Octauia maior, & Octauia minor. cum tres erant, quæ tertia nata esset, Tertia dicebatur: cum quatuor, Quarta: cum quinque, Quinta: unde in oratione pro M. Celio, & de aruspicum responsis Quinta Claudia. Ergo Tertia, siue Tertulla per diminutionem, Bruti soror, quia post duas edita esset. 244: de
» qua Macrobius hæc Saturnaliorum libro II. Mater
» M. Bruti Seruilia, cum pretiosum ære paruo fundum
» abstulisset à Cæsare subijciente hastæ bona ciuium, non
» effugit dictum tale Ciceronis: Et quidem, quo melius
» emptum sciatis, comparauit Seruilia hũc fundum Ter-
» tia deducta. filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia,
» eademq; C. Crassi (hic pro Crasso Cassium repone)
» uxor, lasciuiente Dictatore tam in matrem, quàm in puellam. DE REGINA &c. uide 227.

237.

DE Quintis,] Patre, & filio. BVTHROTO: re Buthrotia. 228. 265. CICERONI: filio. 234. SCRIPTAM CONCIONEM: qua Brutus utatur, cũ in Vrbẽ redierit. IN QVIBVS SATIS EXERCITATI SVMVS: quoniã, inquit, in literis satis exercitatus sum,

eo debes putare certius, quod dicturus sum. Nemo unquam &c. 237.

IN edicto] Brutus edictum composuit, quo postulauit ab Antonio Consule, ut sibi & Cassio Praetoribus liceret ab Vrbe abesse: quod leges uetabant. quibus ille item edicto respondit minaci, & contumelioso. In epist. Fam. 169. NON PROBARI: Brutus enim orationis uim, & sententiarum grauitatem cõtemnebat, Atticos oratores imitabatur, humili quodam in genere uersanteis. 240.

237.

NON scite:] Non scite scripsit Attilius, suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum: siquidem aliena contemnere, sua nimis amare, non sapientis est. & tamen nemo unquã fuit neque orator, neque poeta, qui non se meliorem arbitraretur, quàm quéuis alium. POETA DVRISSIMVS: Licinius enim Attilium uocauerat ferreũ scriptorem. In primo de Finib. in procemio. ISTI: Bruto. DVCEM: Antonium.

237.

» QVOD Hircium &c.] 242: Cassius uehementer orat, ac petit, ut Hircium quamoptimum faciam. Erat enim Hircius maxime deditus eloquentiae, ideoq; » Ciceroni familiarissimus. In epistola ad Paetum: Hircium & Dolabellam dicendi discipulos habeo, coenandi magistros. Et in hoc libro 229. Qui etiam me declamare coegerunt. CVM BALBO: qui cum Caesaris amicissimus fuerit, quo modo in Rep. sit animatus, nõ facile potest dijudicari. VALDE PLACE-

RE: quia rem publicam præclarissime gessit. 232:
» VIXI: iucundissime fui. ut 62: Vixi cum Axio.
EDICTVM BRVTI, ET CASSII: in epist. Fam. 169. ISTIS: Bruto, & Cassio.
» IBAT RES: erat, cur bene speraremus. 232: Inci-
» pit res melius ire. DVCEM: Octauiũ significat, ad quem ueterani confluebant. Dion, Appianus.

237:

Μὴ πολιτεύεσθαι.] Abstinendum administratione Reip. nam Epicurus ad se ipsum omnia referebat, aliena causa nihil dicebat esse agendum. Ideoq; in epistola ad Trebatium, quem audierat Epicureũ esse factum,
» iocans ita scribit: Quonam modo ius ciuile defendes,
» cum omnia tua causa facias, non ciuium? Et in eadẽ:
» Quid fiet populo Vlubrano, si tu statueris πολιτεύεσθαι
» non oportere? BRVTI NOSTRI: qui Stoicos sequens, dissentiebat ab Epicuro. VVLTICVLVS: talis apparet Brutus in antiquis & lapidibus, & nũmis, uultu macie attenuato. EST DEXTELLA: eo quasi dextra utemur ad auferendum ab Antonio quod uolumus, de re Buthrotia. nã Quintus filius erat Antonij familiaris. 234. L. ANTONIVS: qui erat Tribunus plebis. & Tribunis licebat quem uellent in concionem abreptum interrogare qualibet de re: ut in libro de magistratibus exemplorũ copia probabimus. CONCIO: Octauij. HAEC SCRIPSI: quasi dicat, Propere, quia statim discessurus erat Cassij tabellarius. SALVTATVRVS: in uilla Cumana ad Lucrinũ. 233. AD EPVLAS VESTORII: Puteolos. 229:

Ex epistola XXIII. pagina 238.

VENIT] Roma. NON DE RE MEA: non de pecunia, quã mihi debet. NON DVM ENIM MEAS ACCEPERAT: intelligit eas literas, quas appellauit aculeatas 235: QVARVM EXEMPLVM TIBI MISERAM: quarum est principium, Etsi contentus eram mi Dolabella tua gloria, 234.

238.

» TIMERE:] Nolle. sic paulo post: Nemo
» est istorum, qui otium non timeat. Et in ea, quæ sequi-
» tur, Timent otium. quod contra dixit, cupere pa-
cem, 237: NOSTI VIRVM, QVÀM
» TECTVS: sic Celius ad Ciceronem: Nosti Mar-
» cellum, quàm tardus: itemq; Seruium, quàm cun-
» ctator. Plautus in Aulul. Tu me, & ego te, qualis sis,
» scio. Terentius in Ad. illum, ut uiuat, optant.
ACTA CAESARIS: uide or. uol. III. 229. DVVMVIRI: municipiorum præfecti. DE SVA INVIDIA: quòd inuisus esset, quasi Cæsaris amicus. ILLA RES: Cæsaris interitum significat. REGNI HAEREDEM RELICTVM: Antonium. HOC METVERE, ALTERVM IN METV NON PONERE: Regem metuere, hæredem regni non metuere. Et latenter significat, Antoniũ occidi debuisse. Locutionem usurpauit eandem 204.

238.

NEAPOLITANVM] Fundum in agro

» Neapolitano : ut in Academicis : Erat constitutum Lu-
» cullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianũ nauigare. MATRE TYRANNOCTONI: Seruilia, Bruti matre : quæ fundum illum ab hasta Cæsaris minimo acceperat . dilexit enim Cæsar usque adeo Seruiliam , ut bello ciuili , quemadmodum Suetonius tradit, super alias donationes amplissima illi prædia ex auctionibus hastæ nũmo addixerit : cum quidem plerisque utilitatem mirantibus , facetissime Cicero , Quo melius,inquit,emptum sciatis, Tertia deducta est. existimabatur enim, Seruiliam etiam filiam suã Tertiam cõciliare Cæsari. Erat igitur plane ὑποσόλοικον, cũ Brutus Cæsarem occidisset , Seruiliam possidere fundum à Cæsare datum. 238.

CATO maior.] Liber de senectute, ita inscriptus : in quo libro multa præclara ad toleranda senectutis incommoda:ideoq;, sibi eum sæpe esse legendum, dicit. 238.

Πεντέλοιπον] Puteolis fuerat Cicero cum quinque Cæsarianis, Balbo, Hircio, Pansa, Octauio , Philippo, ut scribit 228:Cum autem Octauius cum Philippo uitrico Romam isset , Cicero tres reliquos, Balbũ scilicet, Hircium,& Pansam, omni studio conabatur ad Rép. tuendam traducere.ita modo hunc, modo illum ad pacem atque otium hortabatur. Πεντέλοιπον igitur,id est qui reliqui sunt de quinque , (reliqui autem erant, ut dixi,Balbus,Hircius,Pansa)ad optimates, & ad partes Reip.cogito traducere, sic Hircium quoque.uide 240: VIDEAMVS : paremus, inquit , talaria, ut hinc abeamus. OCTAVII CONCIONEM:

237: AN IN MEO NOMINE: *an propter pecuniam, quã mihi debet, legem tulerit de tabulis nouis, qua creditæ pecuniæ debitoribus condonabãtur.*

Ex epistola XXIIII. pagina 238:

ISTI] *Qui otium timent.* MEVS VERO DISCIPVLVS: *Hircius.* ILLVM: *Cæsarem.* IRRITA FORE *&c. fore dicebat, ut nos, qui Cæsaris acta decreto sanximus, & confirmauimus, ijdem illa infirmemus, atq; tollamus, timore liberati.* QVA SI VSVS NON FVISSET: *quia interfectus est ab ijs maxime, quos Pompeium secutos, cum posset occidere, seruauit. Et sanè Hircius illi auctor fuerat, ut crudelitate potius uteretur, quàm clementia, si tenere diutius uellet, quod armis quæsierat. quod ex Paterculo didicimus. cuius*
" *uerba subijciemus: Laudandum experientia consilium*
" *est Pansæ, atque Hircij, qui semper prædixerant Cæsari,*
" *ut principatum, armis quæsitum, armis teneret. ille di-*
" *ctitans mori se, quàm timeri malle, dum clementiam,*
" *quam præstiterat, expectat, incautus ab ingratis occupa*
tus est. POMPEIVS: *Sextus, Magni filius.*

229: 238:

QVOD *tibi tum licuit,*] *Quod tibi Cæsaris bello licuit, ut neutram partem sequeremur: id nobis nũc licebit; quos hæc perditorum pars in hostium numero habebit, quia non obscure Cæsaris morte lætati sumus.*

229: NOS INGRATOS: *quia lætati sumus eius nece, quibus ille non solum pepercerat, sed etiã reditum in patriã concesserat.* MILLIES MO

» RI MELIVS: quàm ire in castra. Supra: Tala-
» ria uideamus: quiduis enim potius, quàm castra.
HVIC PRAESERTIM AETATI: sene-
ctuti: cui propinqua mors impẽdet. MAGNVM
MENDVM: acta enim illa res est animo uirili, cõ
silio puerili. 238. ILLI IVVENES: tyran-
noctoni. ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς &c. alijs in bonis hanc ef-
fugiunt uituperationem. hoc dicit: Ita de Republica
meriti sunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat.
PLVRA AVDIS: cũ Romæ sis. INTER-
ES CONSILIIS: quòd cum Cæsarianis assi-
» due colloquaris. Sic in epistola ad Cassium: Tu eam
» partem petisti, ut & consilijs interesses, et, quod maxi-
» me curam leuat, futura animo prospicere posses. Erat
enim Cassius apud Cæsarem. SVPER LEGA
TIONE VOTIVA: quam petere cogitabat;
discessionis causa; quemadmodum & petijt, & usus
» est. Quod ipse in I. Philippica significat his uerbis: Quæ
» cum audire mallem, quàm uidere, haberemq; ius lega-
» tionis liberum; ea mente discessi, ut adessem Calendis
» Ianuarij; quod initium senatus cogendi fore uideba-
» tur. Votiuam autem & liberam legationem idẽ esse,
non dubitabit qui leget quod scriptum est 33:245:
CALENDIS: ne in senatu Calẽdis Iunijs adsim.
232:233: MILITES AD EAM DIEM
COMPARATI: uide 242. & in II. Philippica
181. ISTOS: Brutum, & Cassium.

IN LIBRVM XV. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 239.

DE ALEXIONE.] Medicus Ciceronis Alexio perierat. 240: DE ANTONIO: 237: EGI PRIMVM, QVOD ATTINET: egi cum eo de re Buthrotia. NIHIL MIHI CONCEDEBAT: rem Buthrotiam æque, atque
" ego, uidebatur cupere. Sic 218. Nosti diligentiam Capi-
" tonis in rebus nouis perquirendis: non concedit Ca-
" millo. HVIVS REI: Buthrotiæ. CONSVLATVS SVI: erat enim Consul designatus. IN EO NEGOTIO: in re Buthrotia. 236: NOSTROS: Brutum, & Cassium. SATISFECI: probaui mihi non licere, quod rogaret. 236: LABORARE: de ea re, quam rogabat. 239:

ISTAM uero,] Opinor, Publiliæ matrē. 236: QVID EST HOC? quo de nunc agitur. quid est, cur simulem, & quasi cum persona ambulem? tū laudaui, quia debui: at hoc, quod nunc agitur, cuiusmodi est? QVOD BRVTVS ROGAT: quod Brutum scribis rogare, ut ante Calendas Iunias eum conueniam: ad me quoque scripsit. ANTE CALENDAS: hoc est, ante quàm in Vrbem re-

deam: nam ad eum diem Cicero affuturus erat, (232. 233:) Brutus autem redire ipse in Vrbem non audebat metu ueteranorum. In epist. Famil. 168: SVAE IMMORTALITATI: cum tyrānum interfecit. NOSTRO OTIO: quia Rege interfecto liberi tamē non sumus. 226. 228: 229. DE REGINA: Cleopatra. 227. DE FLAMMA: de Flaminio Flamma obsecro te, si quid potes, age: id est, ne Montanus pro eo dependat. 204. 233: PENE VALENTEM: nam ægrotauerat. 236: CLAM IIS: mallem, CLARIVS: ut certius Attico significet de ualetudine Piliæ, quam non domi subobscure, sed in publico clare uiderit.

240.

VT ne ambitiose corrigerem,] Vt eam ne parce corrigerem. nam ambitiose corrigere dicitur is, qui in amici scriptis pauca mutat, quòd uereatur ne eum offendat, ambitiosus in eius gratia retinenda. ὑπόθεσις, VIDES, QVAE SIT: uides, quod sit argumentum, quæ dicentis persona. argumentum est, de tyranno interfecto, patria liberata: loquitur Brutus, qui tam præclari facinoris auctor fuit. ardentius igitur scribi debuit oratio. ALIVS SVM: aliud sequor genus orationis. Et sanè Ciceronis & Bruti non idem erat iudiciū de oratore perfecto. 237. ὑπεραττικὸς: admodum Atticus: hoc est: uereor, ne, quia cognomē tibi est Attico, ualde propensus sis ad ea probanda, quæ sunt attice scripta. nam Brutus eam rationem scribendi in oratione sua secutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem oratorem Cicero talem

» inducit in libro de perfecto oratore: Summissus est, &
» humilis, de numeris non laborans, suppressus ut uoce,
» sic etiam oratione. non faciet Remp. loquentem, nec ab
» inferis mortuos excitabit, nec aceruatim multa frequen
» tans, una complexione deuinciet. Hūc igitur oratorem & probabat Brutus, & imitabatur: cum eum Cicero principem poneret, non qui uno in genere excelleret, sicut atticus in humili, sed qui parua summisse, magna grauiter, mediocria temperate posset dicere. ἀττικώτατα GRAVISSIME DICI: qui atticus maxime uelit esse, grauiter tamen posse dicere. Grauitatem Cicero, & uim cum uerborum, tum sententiarū in oratione Bruti desiderabat; qui ea neglexerat, quòd Atticorum consuetudinem imitans, tenuitatem sequeretur.

Ex epistola II. pagina 240.

DE BVTHROTO:] Nimium multis uerbis de Buthrotia re mecum agis. 228. 265. CONCIONATVM ESSE: 237. de concione L. Antonij. EA NON SCRIBAM: opinor, historiam. 232. NON SATIS &c. non multum mihi sperare uideris à senatu de re Buthrotia. 240:

LVDORVM'QVE eius] Intelligit eos ludos, quos Cæsaris uictoriæ Cæsar adolescens fecit: de qui
» bus Suetonius his uerbis: Ludos uictoriæ Cæsaris, non
» audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipse edi
» dit. Et Matius in epistola ad Ciceronem: At ludos,
» quos Cæsaris uictoriæ Cæsar adolescens fecit, curaui: at

id ad priuatum officium, non ad statum Reip. pertinebat. COLLEGA DIGNVS: dignus Matij ac Posthumi collega: quia cum ijs ludos procuraret. BALBVM: Balbum uellem leuare inuidia possemus. uide illud 238. Questus est etiam de sua inuidia.

240:

PRIMA disputatio Tusculana] Quod scribis, te, legendo Tusculanarum quaestionum libro primo, hoc assequi, ut mortem contemnas: sanè gaudeo. Primus enim Tusculanarum liber mortem docet non esse malum. NEQVE ENIM VLLVM EST PERFVGIVM AVT MELIVS, AVT PARATIVS: quàm mortem contemnere. BENE LOQVITVR: de suo aere alieno soluendo. 204. 233:

240:

HOS tamen πεντέλοιπον] Hircium, Pansam, Balbum: quos appellat πεντέλοιπον, quasi reliquos de quinque. nam Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanserant Hircius, Pansa, Balbus. uide 238. ISTA: quae fiunt ab Antonio. PECVNIAE: publicae, quam Antonius erogauit ad arbitrium suum, cum ea pertineret ad populum Romanum. Philippica V. 196. Illa dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est. Et in II. 178. DOLEO: quòd è uita excesserit. 239.

Ex epistola III. pagina 241.

MVLTA potiora.] Nam exilium & mortem & quiduis aliud seruituti antepono. ACTA IN

AEDE APOLLINIS: pro Republica, erumpente flamma bellorum ciuilium. NEC SIMILE TEMPVS: tunc enim tuto licuit consulere Reipublicæ, quod item nunc licere non uidetur, præsertim cũ scribas Marcellum, aliosq; ab Vrbe discedere. NOVI CONVENTVS HABITATORES: intelligit colonias proximis superioribus diebus ab Antonio in Agrum Campanũ deductas. Philippica II. 179. IN MAGNIS ENIM VERSAMVR ANGVSTIIS: quòd iam neque in his locis mihi uideor tuto esse posse, propter nouos habitatores Antonio beneuolos; neque Romæ, propter milites non solum Antonij, sed etiam Octauij, quorum neutri σκοπὸς est salus Reip. 229. 239. DE MARIO: hic est M. Marius, de quo 315: & in Fam. 94: QVAE DESIDERABAM: cognoscere cupiebam ex tuis literis & secundos Alexionis hæredes, & testamenti diem: cognoui. ἄλλας: non displicet eorum coniectura, qui legendum putãt, ALIAS: ut sit: De Quinto filio, ut scribis, aliàs considerabimus, uel agemus.

241.

IDEM te, quod me, sentire uideo:] Tu quoque sentis ardentius debuisse scribi. 240. QVASI A' BRVTO HABITA ORATIONE: uis me in eandem sententiam scribere, quòd Bruti nomine diuulgetur: quasi eam orationem, quæ scribatur à me, Brutus habuerit in concione Capitolina. quod ego, qui fieri possit, parum intelligo; cum ille eam, quam scripsit, iam ediderit: ut alia deinde oratio de ijsdem rebus cum eiusdem nomine non uideatur edi posse.

ALIO MODO: atque scripsit Brutus. 240. TEMPORE: scribendi expectandum tempus maturius. 242. 241.

BENE Tribuni.] Recte factum à Tribunis, qui Cæsaris sellam in spectaculis apponi uetuerũt. quãquam uetuisse Antonium Consulem, non Tribunos, Appianus tradit: sed credendum potius Attico præsenti.
›› De hac sella Suetonius sic: Ampliora humano fastigio
›› sibi decerni passus est, sedem auream in curia, & pro
›› tribunali thensam, & ferculum Circensi pompa.
PRAECLAROS ETIAM XIIII. ORDINES: scripserat Atticus de equitibus Romanis studium erga Rempublicam in theatro significantibus. hi sedebant in XIIII. ordinibus lege Roscia datis. Cicero, Plinius, Pedianus, Tranquillus. APVD ME: in aliqua uilla Ciceronis.

Ex epistola IIII. pagina 241.

VIII. ferè] VIII. ferè hora: ut ita subaudiatur, hora; quemadmodũ subauditur, dies. Q. FVSIO: Caleno, Ciceronis inimico iam inde à temporibus Clodianis. Asconius in Miloniana: Postea Ciceroni
›› acerbe Antonium in senatu accusanti, non minus acer
›› ba oratione respondit, quã recitat Dion libro XLVI.
NISI FORTE: nobis omnia uideantur insulse fieri ab ijs, quos nõ amamus. ET LEVIOREM LAVDO: corrupte. placeret sic, De Lenio, rem laudo: aut quiddam huiusmodi: ut omnino dictio LEVIOREM diuidatur. CALFVLENVS: si ita sentit, ut scribis. D. Carsuleni mentio est in III. Philippica, & in epistola Asinij ad Ciceronem, apud

Appianum Carsuleij. ἄνω ποταμῶν: retro flumina feruntur. adagium est περὶ τῶν ἀδυνάτων.

241:

PER populum agat,] Sicut egit: nam corruptis Tribunis plebis, populi suffragijs Celticam prouinciam, D. Bruto antea decretam à senatu, obtinuit. Appianus lib. III. DE ILLIVS NERVIS: de Bruti uirtute. NON VIDETVR FIERI POSSE SINE BELLO: si prouinciam Bruto adimere uolet Antonius, bello adimat necesse est. NON CVPIO: non cupio Brutum armis tueri prouinciam: quia, si tuetur, acta Cæsaris confirmantur: (Cæsar enim eam prouinciam Bruto regendam assignauerat) quòd si acta Cæsaris confirmantur; sequitur, ut caueatur Buthrotijs, id est, ut Buthrotij omni molestia liberentur, sicut Cæsar decreto iusserat. Hic existet, qui dicat: Ergo Buthrotijs nõ amicus Cicero: imo amicissimus; sed usque eò ambitiosus erat in eorũ agro liberando, ut eos id consequi ab alio doleret. Laborabat autẽ ea de re propter Atticum, qui pecunias Cæsari de suo numerauerat, ut Buthrotius ager ne diuideretur. 232: 240: 265. NOSTRIS: Bruto, et Cassio. STVLTA: stulte facerem, si me Idibus Martijs consolarer. 230. 238: 242. EXCISA: tyrannus quidem est occisus, sed quædam quasi radix remansit, unde tyrannis enascatur. REDEAMVS &c. legamus Tusculanas disputationes, quæ nos aduersus omnia, quæ possunt accidere, confirmant. SAEPE VSVRPAS: sæpe in tuis literis mentionem facis Tusculanarum disputationum. 240: SAVFEIVM PETE: disputa contra philosophum Epicu-

reum de contemnenda morte: ita ut ille nesciat, argumenta te sumpsisse de meis libris.

241:

LANVVIVM] Ad Brutū. 227: NON SINE MVLTO SERMONE: dabit enim sermonem hic meus cum Bruto congressus. CONTENDIS COMMITTERE: uis me eandē scribere orationem, quā Brutus scripsit. uis igitur nos inter nos committere, & quasi in quoddam certamen
" adducere. Tranquillus in Caligula: Nec cessauit cri-
" minari alterum alteri, atque inter se omnes committere. ἡρακλείδιον ALIQVOD: hortaris, ut praeclarum aliquid de Rep. scribam, quod quasi Heraclidis opus uideatur. 210: 246. 252: 255. COMPONENDVM ARGVMENTVM EST, ET SCRIBENDI EXPECTANDVM TEMPVS MATVRIVS: hoc est, quod dixit 241: Sed alio modo, & tempore. nam hoc tempore nō uidebatur sibi de Rep. sine periculo posse scribere, cum, interfecto Caesare, minime tamē esset recuperata libertas. itaque dicit expectandum tempus maturius.

242.

SI hæc ita manant, ut uidentur,] Si, ut uidetur, perditorum uis & audacia quotidie magis corroboratur, iam mihi nullam afferet delectationem Caesaris interitus. NVNQVAM REVERTISSET: ex bello, quod Parthis inferre cogitabat, & diuturno, & admodum periculoso. EIVS ACTA: quæ decreto confirmauimus, ipso interfecto. 226. & Fam. 183.

242.

AVT ut in Saufeianam &c.] Videtur locus obscurior, qui tamen illustrabitur distinctione. sic igitur distinguamus: Aut (ut in Saufeianā, reliquasq; disputationes, ad quas tu etiā Vestoriū hortaris) ita gratiosi etc. hoc sensu: Ille nunquā reuertisset, aut, si reuertisset ita gratiosi eramus apud illum, ut nostræ ætati, si quidem dominū habituri fuimus, non fuerit dominus ille fugiēdus. illud autē, VT IN SAVFEIANAM etc. expone sic: Vt contra ea dicam, quæ in Tusculanis disputationibus sunt à me scripta: in ijs.n. multa de morte contemnenda: qui autem dominum fert, is ideo ferre uidetur, quia mortem timet. & primam, opinor, disputationem, id est primum librum Tusculanarum, Saufeianā appellat, quia cōtra Saufeij sentētiā, qui Epicurum sequebatur, multa complectitur de animorum æternitate. NOSTRAE AETATI: qui senes sumus. NOSTRIS: Bruto, et Cassio. 241.

242.

QVID etiam nobis,] Vtrum Calendis Iunijs in senatu adsim. 239. STVDIVM TVVM NAVARE: ad eum cuperem ire potuisses. 244: LITERAS: mittam, quibus te excusem. 242: MISI: Romam, ubi erat Atticus: ideo infert, Eum ad te uocabis. CVM MANDATIS, ET LITERIS: de legatione impetranda. 243: QVOD PLACEAT: quod scribendū uideatur. À BALBO: nihil dū à Balbo cognouerā, ut possem ad te particulatim scribere de consilijs Antonij, quēadmodum superioribus diebus feceram, ex eiusdem Balbi sermone. 238.

Ex epiſtola V . pagina 242:

VTRVM de duobus.] Romam eant, nec ne.
id enim conſiderabant, ſed ueteranos timebant, quorũ
ad Calendas Iunias magna multitudo in Vrbe affutu-
» ra erat. in libro ſuperiore in extremo, Moneor, inquit,
» à multis, ne in ſenatu Calendis : dicuntur enim occulte
» milites ad eam diem cõparati, et quidem in iſtos, qui mi
» hi uidentur ubiuis tutius, quàm in ſenatu fore. Et in
epiſtola, quæ utriuſque nomine ad Antonium ſcripta le
gitur in Fam. 168. cum hoc ipſum conſultarent, num
» in Vrbe tuto eſſe poſſent, Scribitur, inquiunt, nobis, ma-
» gnam ueteranorum multitudinem Romam conueniſſe
» iam, & ad Calendas Iunias futuram multo maiorem.
» petimus à te, facias nos certiores tuæ uoluntatis, putes
» ne nos tutos fore in tanta frequentia ueteranorũ, quos
» etiam de reponenda ara cogitare audimus. Congruit
igitur et tẽpus, & ſententia; ut exponã ſic, VTRVM
DE DVOBVS, utrum Romã eant, an in iiſdem
locis maneant. 242:

ὁ θησαυρὸς ἄνθρακες.] Adagium eſt, ab eo, qui
theſaurum ſperans carbones inuenit. transfertur ad
eos, quibus opinione & ſpe fruſtratis aliquid euenit cõ-
tra, quàm uolebant. Ergo ſenſus eſt : Caſſium nunquã
putaui fore tam ſtultum, ut crederet Hircium à me fie
ri quamoptimum poſſe. Cum enim Cæſarem Hircius
magnopere dilexiſſet, Caſſio & Bruto Cæſaris interfe-
ctoribus qui poterat non inimicus eſſe ? aperte indicant
» quæ ſcripta ſunt 238: Meus, inquit, diſcipulus (Hirciũ
» ſignificat) ualde amat illum, quem Brutus noſter ſau-

» ciauit: & , si quæris, timent otium : ὑπόθεσιν autem
» hanc habent, eamq; præ se ferunt , uirum clarissimum
» interfectum &c. 242:

EPISTOLAM tibi misi.] Quã Cassius ad me misit. VT TV DE PROVINCIA etc. ut tu scribis de prouincia Bruto, itemq; Cassio per S.C. mandãda, ita & Balbus scribit. IAM IN TVSCVLANO EST : ut iã in Vrbẽ peruenerit, cũ in Tusculano sit. PERICVLI CAVSA: suadet, ne Romam proficiscar ; quòd ibi non putet me sine periculo esse posse. SIBI ETIAM : se etiã dicit absuisse periculi causa. TANTVM ABEST etc. si Romam non uenio, suspicari poterit Antonius ideo me non uenire , quòd eum summis opibus , summaq; dignitate florentem non libenter uideam. sed ego, tantum abest ut hanc eius suspicionem curem fugere, ut etiam ob id ipsum Romam uenire nolim, ne illum uideam. FVGERE NON CVREM: perspicuum est, negatiuam abundare. QVI REIICIANTVR: à portione publici agri. In epist. Fam. 168: INTER ISTOS? inter Cæsarianos: cũ in Vrbe ero. L. ANTONIVS: Marci frater. IN DECIMVM: in Decimum Brutum profecturus est. NOSTROS: hac uoce semper M. Brutũ
» & C. Cassium designat, ut 239: Redeamus ad nostros.
» Et 241: Scribis te nescire, quid nostris faciundum sit.
Item 242:243. SERVIVI: Cæsare uiuo.

Ex epistola VI. pagina 243.

CAVSAE:] Cæsarianæ. ISTOS: Hirciũ, & alios Cæsaris amicos.

Ex epistola VII. pagina 243.

CALEANT,] In agédis rebus acriter uersen=
» tur: μεταφορικῶς: quale illud 65: Iudicia calent, pro
» exercentur. Et 325. Gabinium ad populum luculente
» calefecerat Memmius. AD NONAS: ut in se=
natu adsim. nam eo die senatus erat futurus. 244.

243.

PRAESIDIA: magistratus in biennium de=
signati; Consules quidem, Hircius, & Pansa; post eos, D. Brutus, & L. Plancus. Nam Cæsar ad bellum Par=
thicum profecturus, paucis diebus ante, quàm occidere=
tur, designauerat magistratus in bienniũ: ut essent, qui ipso absente res urbanas admistrarent. Dion. PER SE: Bruto enim & Cassio rem ad contentionem deducentibus, hæc mala diuturna erunt, quæ ipsa per se non essent. Verebatur enim Hircius, ne Cassius & Brutus eo consilio discederent, ut, exercitu comparato, armati redirent de Rep. dimicaturi. ideo dixit Cicero:
» Isti uerentur, ne nostrì plus animi habeant, quàm ha=
» bent.

243:

SERVILIAM] M. Bruti matrem, sororem Catonis Vticensis. REDIISSE: Lanuuio, ubi filiũ & Cassiũ erat allocuta. NON DISCESSVROS: Brutum et Cassium ex Italia non exituros.

Ex epistola VIII. pagina 243:

SEXTI: Pompeij. SERVIVS VERO PACIFICATOR: Seruius Sulpitius legatus ad

Antonium

Antonium missus est, qui rem componeret. hoc Philippica IX. quam legationem nunquam Cicero probauit: itaque & hic deridet, qui sciret Antonium ab armis non discessurum; ideoq; bellum decerni, quàm legationem, mallet. quod etiam euentus comprobauit. CVM LIBRARIOLO: in Sulpitij iurisconsulti consuetudinem; qui librariolo uti solitus esset, in quo de iure ciuili multa scripsisset ad captiunculas effugiendas. quasi dicat: Quid hic poterit cum suo librariolo? eius scientiæ locus in hac re non est. non iure ciuili contra Antonium utendum fuit, sed armis. NON EX IVRE MANVM: uide Gelliũ lib. XX. cap. IX. Fam. 101: & pro Muræna.

Ex epistola IX. pagina 143:

VETERANIS.] Quòd tam frequentes Romam uenerint spe nouarum rerum à Consulibus incitati. Puto enim significari quod est in I. Philippica 154.
" Veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligentis-
" sime cauerat, non ad conseruationem earum rerum,
" quas habebant, sed ad spem nouarum prædarum inci-
" tabantur. DE CAL. MARTIIS: de eo, quod eo die agere decreuerunt. sedlocum hic esse Calendis Martijs non uideo: Iunijs posset esse: quibus futurum erat, ut ageretur in senatu de commodis ueteranorum. Fam. 168: EVTRAPELVM: Volumniũ Eutrapelum, Antonij familiarissimum, qui etiam illi amicam suam Cyteridem cõcesserit. in Fam. 143. & Seruius in ultima ecloga. VTRAQVE: utar tam prouinciali, quàm uotiua. DE TE: scripserat At

ticus, ſibi quoque in animo eſſe legationem liberam pe= tere, ſed uſurum in ea re Ciceronis conſilio. uide 244. CORAM: mecum de tua legatione deliberare. VT ILLE: ut poeta ille ſcriptum reliquit. uidetur enim, CAVENDVM QVAE PLVRES VIDENT, de uetere poeta ſumptum.

Ex epiſtola X. pagina 244:

VLLAM ab iſtis,] Vllam prouinciam accipere à Cæſarianis? Maluiſſet enim Cicero utrunque in Vrbe manere; quòd iis præſentibus magnum præſidiũ Reſp. uideretur habitura. LEGATARIAM: per contemptum; quòd quaſi legati ad curandum frumen tum mitterentur. Scribit Appianus libro III. Sena= tum Bruto & Caſſio timentem, demandato rei frumẽ= tariæ munere, honeſte illos amandaſſe. AD EV= ROTAM: uſque eò legatariam iſtam prouinciam parui facio, ut neſciam, utrum ea ſit melius uti, quàm prorſus nihil agere, & Lanuuij ſedere. Lanuuij enim erat Brutus. EVROTAM: fluuium Laconiæ, La nuuij pictum in porticu, quæ Perſice dicebatur, fortaſ= ſe quòd in ea ſimulacrum pugnæ fuerit, qua Perſæ à Græcis cæſi ſunt. PROVINCIAE DECER NANTVR: ad quas ex Prætura proficiſcantur. nunc enim & Caſſius & Brutus Prætores erãt, neque prouincias poterant adminiſtrare, niſi poſt confectum annuum Præturæ tempus. interea datum negotium, ut frumentũ curarent. NOLO ENIM &c. quia Eurotam nominaui, fortaſſe poteras accipere de Lace= dæmone, quã præterfluit Eurotas: ideo addidi de Perſi=

ce porticu: ut intelligeres, me de Eurota picto locutum, & Lanuuium significare, non Lacedæmonem.

244.

CASVS armorum?] Rixam significat nescio quam in Attici domo ortam, ita, ut ad arma uentum sit. NIMBVM CITO TRANSIISSE: rixam mature sedatam. TRISTI: quòd Atticus legationis specie migrare aliò uellet, ne tam turbulenta in Vrbe uiueret. DIFFICILI AD CONSILIANDVM: de qua ego tibi consilium dare non facile possim. Hac de re in epistola proxima
" superiore, his uerbis: De te quæso etiam atque etiam
" uide.

Ex epistola XI. pagina 244:

QVID scribam?] Ad Brutum, & Cassium. BENEFICIO ISTORVM: curatione frumentaria. 244:

SI uero aliquid de Decimo gratius:] Si quid de Decimo Bruto lætius affertur, ut de Antonio repulso, de prouincia Gallia in senatus potestate retenta: quæ nostris, id est Bruto & Cassio, uita? quasi dicat, obscura prorsus, & inhonorata, qui Lanuuij sedendo tempus triuerint. Antiquus liber Caualcantis; SI VERO ALIQVID DE D. GRATIIS QVE NOSTRIS: ut nulla ferè mutatione locum, ut opinor, restituerim. LVDOS VERO NON FACERE: Prætores ludos facere soliti erant. ideoq; turpe dicit futurum M. Bruto, si eos prætermisisset. qui postea constituit, ut absente se fierent, cum ipse in Vrbe

tuto esse non posset. 245. & Plutarchus. FRVMENTVM IMPONERE: mandare Bruto, & Cassio, ut frumentum curent, hoc est eos specie legationis tanquam in exilium mittere: sicuti Dionysius tyrannus Dionem ablegauit, cum tamen eum diceret nõ in exilium à se missum, sed paululum secessisse. Plutarchus, & Probus: quanquam apud eos legationis nulla mentio: sed potuit Dionysius, ad tollendam inuidiam facti, inter cætera & hoc fingere, Dionem à se legatum aliquò missum. PRORSVS QVIDEM etc. in tali re si quis uelit illis consilium dare, sine periculo non possit: sed ego, si modo quid proficere, & illos consilio iuuare possem, periculum negligerem. FRVSTRA: quia nihil proficerem, etiam si proponerem illi quod maxime gloriosum esset: me enim non audiret, qui matri talibus in rebus obtemperet. CVM VTATVR: Brutus. QVO GENERE VTAR LITERARVM: ad illos. MITTAM: literas uel Antium, uel Circæos. nam alterutro in loco futuri erant Brutus & Cassius.

Ex epistola XII. pagina 244:

SERVILIA, Tertulla, Porcia,] Matre, sorore, cõiuge Bruti. VT SALVOS ESSE: ut saluti consuleremus: uel, ut saluus esse posset: sic enim licet exponere, cum in antiquo Caualcantis libro, VT SALVVS ESSE, scriptũ sit. IN SICILIAM: rei frumentariæ causa. 244. EGO'NE: ego'ne, Cassius aiebat, ut beneficium accepisse uidear in contumelia? ut quæ contumelia est, eam beneficij loco

ponam? Clarius exponamus. Si hac, inquit, frumentaria uterer curatione, quodam modo fateri uiderer, beneficium mihi esse datum; cum ego ita sentiam, tam sordido munere demandato, non datum esse beneficiū, sed impositam contumeliam. 245:

245.

NEQVE nūc,] Quia tum gerebat Præturam Brutus. DECIMVMQVE GRAVITER ACCVSABAT: qui cum & Galliam prouinciam, & in ea tres legiones haberet, otiosus nihil pro Republica moliretur. QVID OPORTVISSET: ab illis fieri. QVENQVAM PRAETEREA OPORTVISSE TANGI: etiā M. Antonium oportuisse occidi. Id autem M. Brutus uetuerat, ut tantūmodo tyrannum odisse uiderentur. Sed quoniam uideo esse antiquos libros, à quibus absit dictio TANGI; uenio in opinioné, distinctione mutata sic esse legendum: Nec tamen illum locum, attingere quenquam præterea oportuisse, sed senatum uocare, populum ardentem studio uehementius incitare, totam suscipere Rempublicam: Vt actiue, quemadmodū grammatici loquuntur, omnia ponantur. SENATVM VOCARI: uide 228. 237. TVA FAMILIARIS: Seruilia Bruti mater. ITVRVS: in Achaiam. NOSTER: Brutus. 245: INANI SERMONE: cum dixit, se Romam iturū. VELLE ENIM SE DIXERAT: uti Asiatica curatione frumenti.

245.

ἢ δεῦρ' ὁδὸς &c.] Homeri uersum usurpans lo-

quitur ad se ipsum : Quid profecisti ò Cicero hoc tuo ad Brutum itinere? nihil sanè : tantum amori satis atque officio fecisti. PELOPIDARVM : malorum ciuium. 229. 245:

AD IIII. Non. Apr.] Vt ad IIII. Non. Apr. cum eo legatus in Syriã proficiscar. VOTIVA: legatio. LIBERAE LEGATIONES: quarũ in numero uotiua erat. 33: ID'QVE ADEO GENVS LEGATIONIS: liberæ. QVOD NVNC MIHI ADDITVM EST: ut, quanquã nõ sit hæc mea libera legatio, liceat mihi tamen introire, exire, cum uelim. QVINQVENNII LICENTIA: ut legatus per quinquennium abesse possim. CONTRAHI: cum res ad bellum & cædem spectare uideatur. βλάσφημα MITTAMVS: ne nobis male ominemur, quasi ad quinquennium uicturi non simus.

Ex epistola XIII. pagina 245:

CVM literis] De re Buthrotia. QVID NOCET? quanquam tu scribis, bono loco Buthrotiã rem esse: tamen quid nocet ad Dolabellam ea de re literas misisse? 245:

DE nostris autem Antiatibus] Intelligit Brutum, & Cassium, & Antiates appellat, quòd Antij morarentur. VSVRI'QVE BENEFICIO ANTONII: absfuturi ab Vrbe. quod Antonius Consul illis concedebat: alioqui, cum Prætores essent, abesse non licuisset. CONTVMELIOSO: quia, cum illis Antonius daret, ut abesse possent; adiunxit de

inde, ut alter in Asia, alter in Sicilia frumentum emendum, & ad Vrbem mittendum curarent. in quo uidebatur esse contumelia: nullum enim munus in Rep. sordidius. 244: 245:

NOSTER uero,] Brutus. 245. καὶ μάλα σεμνὸς: εἰρωνικῶς: quòd Brutus ut ad illustrem & gloriosam prouinciam, sic ad sordidam rei frumentariæ curationem æquo animo proficisceretur. sic Plutarchus de Cicerone, cum, affectis supplicio coniuratis, magno optimatum comitatu insignis domum rediјt. αἱ δὲ γυναῖκες ἐκ τῶν τεγῶν προύφαινον ἐπὶ τιμῇ καὶ θέᾳ τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πομπῇ τῶν ἀρίστων μάλα σεμνῶς ἀνιόντος. IN ASIAM: erat profecturus.

254:

SINE cura me esse iubet.] Vult me non timere Tusculani mei diuisionem. hoc primum est beneficiũ, quia me iubet esse sine cura: alterum fortasse consequetur: quod? hoc inquam, si in Tusculanum uenerit: id est, si ad diuisionem uenerit eorum prædiorum, quæ sunt in agro Tusculano: forte enim, quod literis pollicetur, id re præstabit, ut mea prædia in diuisione excipiat. Philippica V. 195: τὰν δ᾽ αἰτίαν &c. causam Brutorum, quis erat, qui tueretur? animatus quidem erga eos ita, ut uellemus, fore uidetur Octauianus; sed, quid ætati credendum sit, quid nomini, quid hæreditati, quid κατηχήσει, magni consilij est: quòd & adolescens est, & Cæsaris cognomine appellatur, & hæreditatem habet ab illo relictam, & utitur eorum consilio, qui Cæsarem amant mortuum, nostris liberatoribus inimici. κατήχησις enim ualet, instructio, eruditio, do=

ctrina, consilium. habebat autem Octauianus apud se non qui illum ad pacem hortarentur, sed qui ad persequendam Cæsaris mortẽ incitarent. ut est 229. Octauium nego posse bonum ciuem; ita multi circunstant, quidẽ nostris mortẽ minitantur. VITRICVS: Philippus, Octauiani uitricus, nihil ei censebat esse credendum, propter ætatem, propter nomen, &c.

246.

MARCELLVS] Hic Octauiani sororẽ in matrimonio habebat; eiusq; pater fuit, cuius mortẽ Virgilius deplorat in sexto: Heu miserande puer, si quà fata aspera rũpas, Tu Marcellus eris. NOSTRO NOSTRI: Quinto Quinti filio. hoc ad Attici epistolam refero; qui scripserat, Marcellum Quinto filio præcipere, quas partes in Republica sequeretur, quòd antea ualde familiaris Antonio fuerat: & eidem postea fuit inimicus. Philip. III. 186: ILLE: Quintus filius, uel Octauianus. ἐὰν διαμένῃ: si permanserit. & hoc uel ad Quintum, uel ad Octauianum referri potest: malim tamen ad Octauianum.

Ex epistola XIIII. pagina 246.

NEC duces simus, nec agmen cogamus,] Vt nullum in his dissensionibus neque magnum, neque paruũ munus suscipiamus, faueamus tamen Remp. defendentibus. metaphora sumpta de re militari.

246.

ORATIONEM] Opinor secundã in Antonium. uide 261. QVANDO ILLVM DIEM: quando ita liberi uiuemus, ut eam orationẽ

tuto proferre possimus? INDVCIAS: scribis fore optimum, si quæ induciæ fieri possint inter hos, quorum animus ad pugnam & ad cædem spectare uidetur. hoc non uideo qui fieri possit. melius est silere, de inducijs uerbũ non facere. LEGIONES DVAS: M. Antonius Caium fratrem in Macedoniam misit, qui legiones, quas ibi Cæsar ad bellum Parthicũ collocauerat, in Italiam transportaret. ad easq; ipse Brundusium mox profectus, cum eas primum ad Vrbẽ ducere instituisset, ut audiuit Octauij studio atque uirtute firmo præsidio munitam esse Rempublicam, muta
» to consilio in Galliam contra Decimum duxit. Puer
» egregius (inquit in epistola ad Cornificium) præsidium
» sibi primum, & nobis, deinde summæ Reip. cõparauit.
» qui nisi fuisset, Antonij reditus à Brundusio pestis pa-
» triæ fuisset. Et Philippica III. 189. Quid hic uictor
» non audebit, qui senatum stipauerit armatis; armatos
» in cella Concordiæ, cum senatum haberet, incluserit; ad
» legiones Brundusium cucurrerit; cum exercitu Romã
» sit ad interitum nostrum, & ad disperditionem Vrbis
» uenire conatus. PRIVS: auditis. IAM PROBO ἡρακλείδιον: quod antea petenti Attico, ut aliquod ἡρακλείδιον scriberet, negauerat; ideo dicit, IAM PROBO. 242.

246.

SIC enim mauis &c.] Hic facilius est sententiam uidere, quàm uerba restituere. opem expectemus antiquorum librorum. RES HISPANIENSES: optima nunciantur de Sex. Pompeio. is enim contra Cæsaris partes bellum parabat in Hispania.

246:

SELICIA,] Forte legendum, Seruilia : ut de Bruti matre intelligatis. ſed hæc, ſiue Selicia, ſiue Seruilia, ueniſſe aiebat Scaptiũ à Bruto. Erat autẽ hic Scaptius natione Cyprius, Bruto familiaritate coniũctus. 82: NON QVA POMPA : non qua pompa olim ſolebat, nõ illo quo ſolebat inſignem comitatu. STATIM : ad te ſcribam.

246:

ALEXANDRINAS,] Quatuor legiones; quas è Pompeij, Craſſiq; clade diſperſas, Cleopatra ſub Cæſare collectas retinebat. has cum A. Allienus à Dolabella miſſus educeret, Caſſius cum octo legionibus in Palæſtina adortus, omnes ad ſe traduxit. In epiſt. Fam. 188. & Appianus lib. III. BASSVM ARCESSI : à legionibus Alexandrinis, quæ illi tradere ſe uellent. De Cæcilio Baſſo 227: NE QVID ANTE : modo ne quid ante accidat. AD BAIAS : Baianas aquas Dolabella petierat ualetudinis cauſa. quarum ſalubritatem illi gratulatus eſt Cicero
» epiſtola, quæ legitur libro IX. Fam. hoc principio: Gra
» tulor Baijs noſtris, ſiquidem, ut ſcribis, ſalubres repente
» factæ ſunt. DE ATTRIBVTIONE OMNIA SVMMA FECISSE : ut ij, qui ipſi debent, mihi ſe ſoluturos pollicerentur. 255 : Attributa pecunia dicebatur, auctore Pediano, quam in ſtipendiũ militum de ærario promptam Tribuni ærarij adnumerare Quæſtori ſolebant. Deinde etiam ad alias res, nõ minus priuatas, quàm publicas, loquendi conſuetudo deflexit exẽplis plena. ſunt omnia. VECTENVM

ACCVSAT: *debitorem ſuum; qui ſibi, qua die promiſerat, non ſoluerit.* SVSCEPISSE: *quoniam ipſe ad Baias futurus eſſet, ut à debitoribus ſuis non poſſet exigere, quod Ciceroni numeraturum ſe diceret.* QVAERO AVTEM: *oſtendit Dolabellam eo conſilio rem differre, ut nunquam ſolueret. Cur, inquit, ſua nomina Seſtio potius tradidit exigenda, quàm nobis? quid poteſt in ea re Seſtius, quod quiuis noſtrum non poſſit? ſed uidelicet de ſolutione non cogitat, ideo nobis nomina nõ aſſignauit.* PRAETER SPEM: *ſi qua ſpes eſt exigendæ à Dolabella pecuniæ: quod ego quidem antea non ſperaui. itaque præter ſpem erit, ſi quid exigetur.*

246:

Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος] *Quæ de officio ſunt. ſcribebat enim libros de officijs, quos ad filium miſit.* TANTVM QVOD: *commodum, uix, tãtum:*
» *ut in III. Verrina: Tantũ quod hominem non nomi*
» *nat: cauſam quidem totã perſcribit.* ORATIONEM: *quam in M. Antonium ſcriptam, ad Atticum miſerat. 246. 261.*

Ex epiſtola XV. *pagina* 247.

QVAE *tu uelles.*] *De re Buthrotia.*

Ex epiſtola XVI. *pagina* 247:

Συντάξεις] *Scriptionem librorum* περὶ τοῦ καθήκοντος. 246: MINIATA CERVLA: *Atticus in Ciceronis libris ea, quæ non probaret, notare mi-*
» *niata cera ſolitus erat. 260: Noſtrũ, inqit, opus tibi pro-*

» bari lætor. ex quo ante ipse posuisti, quæ mihi florentio-
» ra sunt uisa tuo iudicio: cerulas enim tuas miniatulas
» illas extimescebam.

Ex epistola XVII. pagina 247:

L. ANTONIO &c.] L. Antonius Septemuir agris diuidundis, quod Philippicæ orationes ostendunt, agri Buthrotij diuisionem urgebat. TESTIMONIVM: quo testor ea, quæ de Buthrotijs me præsente cum Cæsare sunt acta. NVMMOS ARPINATVM: Arpinates nummos apud Ciceronem deposuerant. AEDILIS: Aedilitas erat in Arpinati municipio, alius magistratus præterea non creabatur. In epist. Fam. 209. SI ERGO: superiore uersu κατὰ παρένθεσιν interposito, redit ad nummos Arpinatum. ITEM: præter nummos Arpinatum puto pecuniæ quiddam apud me depositum. EROTEM: hic, ut antea diximus, Ciceronis rationes administrabat. PROMISSORVM: Ciceroni quiddam spoponderat Ammonius pro Regina. 227. 237. CVM ISTIS: subintellige, sit. Nolo, inquit, mihi quidquam esse cum istis. NEC TAM ANIMVM &c. putant me neque animum habere, ut ulcisci possim; neque stomachum, ut irasci.

248.

PROFECTIONEM meam,] in Græciã. 230.233. DISPENSATIO: male dispensauit Eros pecuniam ex meis nominibus exactam. EX RELIQVIS: Eros Nonis Aprilibus rationes

omnes confecerat : summaq́; facta, quantum pecuniæ Ciceroni deberetur, quantum alijs ab ipso, apparebat Ciceroni tantum pecuniæ superare, ut non modo nō egere, sed etiam abundare deberet. RELIQVIS: *reliqua fecerat Eros, quæ Cicero haberet in nominibus.*
» *eandem uocem usurpauit 264: Cum tāta reliqua sint,*
» *ne Terentiæ quidem adhuc quod soluam expeditū est.* & 250. EX ISTIS FRVCTVOSIS REBVS RECEPTVM: *mercedes intelligit, quæ Romæ capiebantur ex insulis, & ædibus locatis.* 248: AD ILLVD FANVM: *quod erigere filiæ cogitauerat. libro XII.* SEPOSITVM PVTABAM: *nunc uideo id ab Erote in alias res erogatum. quòd si seposuisset ad fanum, ut ego existimabam; nunc ea pecunia uti possem, cum interea cogor mutuare.* TIRONI MANDAVI: *ut meas rationes cum Erote cognosceret.* 248:250. NIHIL DATVM ESSE: *in sumptū huius anni.* NVMERABIT: *quantum tu Athenis filio permutandum curaueris, tantundem tibi Eros numerabit.* EIVS REI CAVSA: *ut cognitis cum Erote rationibus, curaret quod tibi numeraretur.*

Ex epistola XVIII. *pagina* 248.

πεπινωμένως] *Eleganter.* 226: PRAECLARA SCRIBVNT: *de filio.* RETINET SVVM ILLVD ADHVC: *Leonides cum Ciceronem meum in suis literis laudat, semper adiungit,* ADHVC: *quasi uereatur, ne diuturnum id non sit*

futurū. Et fortaſſe ita ſcripſerat Leonides: Filius tuus adhuc præſtat ſe, qualē uolumus. 233. SVMMIS VERO LAVDIBVS: ſumme laudat filium Herodes. 233: A' TVIS: qui Athenis tua negotia curant. QVOD PERTINEAT AD ME: quo ſignificetur aliquid de filio.

248.

HAEC loca] Pompeianum intelligit. 246: ὄικ☉ φίλ☉: domum ſuam appellat Tuſculanum; quòd ibi frequentior ſoleret eſſe, quàm ubiuis. ET TAMEN HAEC: ut omittam, quòd ὄικ☉ φίλ☉: præterea quæ nūc me delectat uirgultorū humiliumq; plantarum in ripa fluminis deſcriptio, ea uidetur celerem habitura ſatietatem. RANAE ENIM ῥητορεύουσιν: imminentis pluuiæ ſignum ranarum querela. unde illud Virgilij: Et ueterem in limo ranæ cecinere querelam.

Ex epiſtola XIX. pagina 248:

FICTO timore] Antonius enim barbaris ſtipatus procedebat, cum ſibi fingeret timere, alijs re uera timorem incutere uellet. Τὰ μὲν διδόμενα? & prouerbium ignotum, & res, de qua ſcribit, propter breuitatem obſcurior. 95. DETERREBIS: efficies, ut Buthrotijs moleſtus nō ſit. 247: AVCTORITATE, VEL VI: antiquus liber Caualcantis, ANTHRONI VEL VI: is, qui fuit Beſſarionis; ANTONII VEL VI. Locus male affectus, nec ſine ueterum exemplarium ope ſanabilis. LITERAS: quarum eſt principium, L. Antonio male

ſit:248: NEC CVIQVAM: dederis nummos Arpinatum. uide 248:

248:

MERCES inſularum.] Merces, quæ recipitur ex inſularum locatione. Inſula in urbe, domus eſt nullis cohærẽtibus ædificijs agglutinata, quam undique uiæ circumambiãt. 253:197: DE ITINERE: de profectione mea in Græciã. NISI EXPLICATO Λ: niſi prius ita explicauero meas rationes, ut ijs, quibus debeo, paratum ſit unde ſoluatur. hoc
» aperte 250. Niſi explicata ſolutione non ſum diſceſſu-
» rus. Sententia quidem non obſcura: ſed illa nota Λ, quæ eſt etiam in meo antiquo libro, ea uero obſcurum quidem eſt quo modo ad ſolutionem pertineat.

248:

ID EST Bruto.] Seruiliæ pecuniam numerauerat Atticus, quam illa Bruto daret in Aſiam proficiſcenti. nam ipſi Bruto circa Lanuuium morãti numerare Atticus non poterat: ire autem ad eum, apud Antonium & Cæſarianos ſuſpicioſum fuiſſet. mittebat igitur per Seruiliã. & opinor intelligi HS C, quæ Bruto Italia cedenti ab Attico muneri miſſa, ſcribit Nepos in eius uita. EX TIRONE: quem Romam miſerat ea cauſa, ut rationes Ciceronis ab Erote adminiſtratas cognoſceret. 248: MESSALA: qui et ipſe Athenis fuerat ſtudiorum cauſa. is Ciceroni de filio mirabilia narrabat. 297:284: AB ILLIS: à Bruto, & Caſſio. IN ACROASI: multis audientibus, in auditorum conuentu: quod alibi dixit, In concione. BVCILIANO: Bucilianus &c. Se

ſtius ex percuſſoribus Cæſaris fuerunt. de quibus etiã 256: Appianus Bucolianum uocat.

Ex epiſtola X X. pagina 249.

IN lacu] De hoc opinor lacu 230. SI EI VIDERETVR: hoc dicit, quia uideri uolebat, ſe ideo diſcedere, quòd à Dolabella mandata haberet, cuius legatus erat. 245:250. DE MVLIS: ut mulos mihi dandos curaret pro uectura itineris. publicis enim magiſtratibus & mulos, & tabernacula de publico dari ſolita, ipſe auctor eſt VII. accuſatione in Verrem. VT IN EIS: ut in talibus rebus, ut in eiuſmodi negotijs. refertur ad infra poſitum uerbum Tribues. CVM INTELLIGO: cum ualet quoniam, ut alijs in locis. Quoniam, inquit, te eſſe diſtentiſſimum intelligo tum in re Buthrotia, tum in Bruti negotijs: iccirco non mihi à te multum operæ, ſed, ut in eiuſmodi re, paulũ tribui uolo. SVORVM: hanc uocem arbitror abundare. de Bruti ludis ipſo abſente factis, 245. 251: 256: 257. prætereà hiſtorici ferè omnes. VT ERGO IN EIVSMODI RE: recolligit prope dimiſſam ſententiam uſitata figura. nam quia de occupationibus Attici longius mẽbrum interpoſuerat: ad prima illa, VT IN EIS, redit. MVLTO MALO: quàm in Græciam, aut quouis aliò proficiſci.

Ex epiſtola X X I. pagina 249.

QVIDNAM eſt &c.] Cũ omnia iam tentaueris, neque tamen quidquam impetraueris. STETISSE:

TISSE: expectãtem ut aliquid ex sẽtẽtia tua decerneretur. REFERT: sibi in animo esse? DETENTVM: & de Buthrotijs, & de Bruto. supra. DECEM HOMINIBVS: homines appellauit, non uiros, per contemptum. nam ad agrorum diuisionem Decẽuiri creati erãt. Fam. 177. 178. REFFERENDVM EST ACCEPTVM: ut agros meos ne diuidant. ἐργῶδες, sed ἀνεκτὸν: laboriosum, sed tolerabile. DE ARMIS: rẽ ad cædem spectare. ET, VT AIS, CORÀM: his de rebus colloquemur. NE QVID TEMERE FIAT: ne consilium capiam temerarium. considera igitur diligenter, quid agendum; domi'ne maneam, an, quod statueram, alias regiones petam Italia relicta. 249:

STATIVS] Libertus Q. Ciceronis. 302: Q. CICERONEM: filiũ. uide 250: σχεδίασμα: subitum & artificiosum consilium, ut à patre pecuniam eliciat. SCIT ENIM &c. ideo pater conturbatus est, quia scit quæ Statius de filio ad me scripsit. MECVM QVIDEM ἄφατα: mecum quidem Quintus pater locutus est quædam non dicenda. NOLIM: nollem, transiret ad Brutum & Cassium Quintus filius. esset enim uerendum, ne iratus ob eam rem Antonius suam deinde iracundiam in nos exerceret. QVID VELIT: putat Cicero malitiam subesse, & Statium ac Quintum eam fallaciam excogitasse ad emungẽdam à patre pecuniam. Plane, inquit, ignoro, hoc stratagemate quid sibi uelit Quintus filius.

249:

ID EST *nihil.*] *Dolabella mihi in mãdatis dabit, quod uoluero, id est prorsus nihil. Cum enim Cicero ius exeundi, quò uellet, ideo haberet, quia legatus esset Dolabellæ: tamen dari sibi ab eo mandatorum aliquid uolebat, ne discedere sine causa uideretur. neque uero tam ipsa mandata, quàm speciem mandatorum aliquã quærebat. ideo dicit,* ID EST NIHIL. *& in*
" *epistola, quæ sequitur proxima: Dolabellæ mãdata sint*
" *quælibet, modo aliquid, uel quod Niciæ nunciem.*

249:

SEPTEMVIR?] *Ita ne est ut scribis, C. Antoniũ uoluisse fieri Septemuirum? Septemuiros autem diuidũdis agris præfuisse, perspicue notum ex Philippica* XIII. 252. 255. FVIT CERTE DIGNVS: *hoc ad hominis contemptum. nam in Se-*
" *ptemuiratu nulla ferè dignitas.*

Ex epistola XXII. *pagina 249:*

SINT *quælibet,*] *Mandet mihi quidlibet Dolabella, modo aliquid.* VEL QVOD NICIAE NVNCIEM: *quem Dolabella præmiserat in prouinciam.* 227: VT SCRIBIS ANTE? NE: *forte sic: Vt scribis, ante me? subaudi, perferet: ita sum propere discessurus. deinde, Nunc dubitare etc.* IN CONCIONE: *quam habuit M. Antonius in funere.* 228: NOSTROS: *Brutũ, & Cassium.* CASVRVS ES: *de uno Attico dixit, quod de omnibus intelligi uoluit: ut si dixisset, Quo ca*

ſuri ſumus. FOEDVM: ex culpa eorum, qui cũ Antonij perditis conatibus obuiam ire debuerint, tantũ abeſt ut id fecerint, ut etiam in ipſo ſpem omnem uitæ repoſuerint. Bruti & Caſſij Lanuinam ſeſſionem ſignificat. QVASI DENVNCIATVM: ita manifeſtum, ut eæ res, quæ ante denunciantur. CARTHEIAE: oppidũ in extrema Bætica. Sex. Pompeium audita Cæſaris morte ſcribit Dion Bæticam occupaſſe, cum aliquandiu apud Luſitanos latuiſſet. CONTRA HVNC: cõtra Sextũ. VTRA ERGO CASTRA? utra caſtra ſequar, illa Sexti, quæ ſunt infirma; an hæc Cæſarianorum, quæ ſunt nefaria? MEDIA ENIM TOLLIT ANTONIVS: equidem neque hæc uellem, neque illa: ſed Antonius, qui, niſi uictorem, neminem dicit eſſe uicturum; facit, ut omnino alterutra ſequi ſit neceſſe. non enim illo uincente tutus eſſem, etiam ſi bello abſtinuiſſem. 229: 251. PROPEREMVS IGITVR: ut in caſtra. & 250: Ego propero, ne ante Sextus: quem aduentare aiunt.

250.

BRVNDVSIO ne,] Proficiſcar. SVBITO: profecturus eſt. Profectus eſt autem Puteolis VII. Cal. ut eſt 251: QVANDO ENIM ILLVM? quando erit, ut illum uideam? VIDERE NON POTES: impeditus re Buthrotia. DII ILLI MORTVO: Cæſarem dij mortuum perdant, qui unquam Buthrotum proſcripſerit: ſi quidem te nunc eius ciuitatis liberandæ cura Romæ tenet, ut Brutum uidere diſcedentẽ non poſſis. 265.

250.

RATIONES Erotis,] Tironē miserat, qui rationes domesticas ab Erote administratas cognosceret. 248. VERSVRAM SCRIBIS ESSE FACIENDAM: uersuram facit, qui rem multo pluris emit, quàm quanti est, pretio intra certam diem soluendo: item, qui mutuam sumit pecuniam magno fœnore reddendam. MENSIVM QVINQVE: ut ducenta HS, quæ nunc ex uersura sumā, post quinque menses, id est ad Cal. Nou. persoluam. in eam diem scribis cadere nummorum solutionem, qui mihi à Quinto debentur. VIDEAS: des operā, ut habeas ducenta illa HS, deinde mihi feras expensa, id est mihi cures numeranda. nam qui pecuniam alicui dat, is, quantum dedit, ei, cui dedit, expensum in tabulas refert. RELIQVA: quod mihi reliquum est in nominibus. uim & significationem huius uerbi cognosce 248. 254: EX HOC IPSO: ex Erote, cum ad me uenerit. uéturum autem apparet ex eo, quod paulo ante scripsit, Etsi ipsum nondum uidi. & mox uenisse constat 254. DE MERCEDIBVS: exquiram, ubi mercedes, quæ receptæ sunt ex prædijs dotalibus. DOTALIVM PRAEDIORVM: ex Terentiæ dote. Nec dubito, quin intelligat insulas in Argileto & Auentino: quarum fructus Ciceroni filio in annuum sumptum assignauerat. tria loca, 197: 248: 254. confer in unum, & considera: mecum senties. at insulæ in urbe, & prædia non idem sunt: imo uero sunt: nam prædiorum nomine, auctore Pediano, & domus, & agri comprehēdun=

tur. QVANQVAM VOLO LAXIVS: respexit ad insequens membrum: hoc sensu: Dotalium prædiorum mercedes si fideliter Ciceroni curabuntur, nihil ei prope in annuum sumptum deerit: quãquam non hoc solum uolo, ut nihil ei desit, sed ut etiam abundet, et ut illi largius prolixiusq; suppeditetur. SED ID: Ciceroni ita soluetur, ut ex prædijs dotalibus cadet: mihi autem quod pro uiatico opus est, non duabus tribus'ue dãdum est pensionibus, ut Ciceroni filio, sed uniuersum simul ante quàm discedã. ISTE, QVI VMBRAS TIMET: fingebat Antonius Consul se timere, ut haberet ob eã rẽ barbaros Ityreos circa se, ad omne facinus paratos. NISI EXPLICATA SOLVTIONE: nisi uidero esse, unde satisfiat creditoribus meis. EXCITATA: mallem, explicata. ALII NEMINI: nummos Arpinatum, apud me depositos, L. Fabio reddes, præterea nemini. 247:

Ex epistola XXIII. pagina 250:

ET quidem CCCC certa,] Vsque eo Quintus pater lætus est, ut nunc quidem CCCC HS filio det, reliqua promittat. Et ostendit Cicero, σχεδίασμα illud Quinti filij fuisse, quemadmodum ipse coniecerat, ut à patre pecuniam eliceret. 249: RELIQVA: Quinto filio ad dissoluẽdum æs alienũ necessaria. 251: 220: 254. CERTIOREM NEBVLONEM? qui gaudere se simulet hac Quinti patris & filij recõciliatione, quasi amantissimus eorũ sit; cũ de ijs

neutiquã laboret. Ἐποχὴν VESTRAM: ἐποχὴ in libris Academicis est assensus retentio: hic ualet retentio simpliciter: ut sit, Ἐποχὴ deliberationis, quòd deliberare noluistis de re Cani. 217. Ἀκεραίως RESTITVTAM ARBITRABAR: & hoc ad ignotum nobis Cani negotium pertinet. ES ENIM OCCVPATVS: ideo tabellarios meos cito remittere cum tuis literis non potes. QVO'D AD XENONEM: quòd ad Xenonem scripsisti, ut Ciceroni filio meo suppeditaret: probe. 233: 253: 255. QVOD SCRIBO: quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cum absoluero. BRVNDVSIVM: me ire Brundusium, ut inde in Græciam nauigem. 250. ET QVIDEM DICERE ALIQVID DE MILITIBVS: & ait te quiddam loqui de legionibus Macedonicis Brundusium aduentantibus: ut eò proficisci minus tuto possim. De his legionibus, in epist. Fam. 197: & Philippica III. 189: MOVEBANT ME TVAE QVINQVE HORAE: ut ego Hydruntem ire uellem, ibiq; nauim conscendere, faciebat illud, quòd te mihi recordabar dixisse, ab Hydrunte in Græciam traiectum esse quinque horarum. hic autem si conscenderem, quàm longa esset nauigatio? Et sanè ab Hydrũte ad EubϾ continentem minimum esse interuallum, & Plinius, & omnes cosmographi auctores sunt. PROPERO: maturo profectionem meam, ne ante Sex. Pompeius in Italiam cum exercitu ueniat: quod ego unà cum illo uellem. 250.

Ex epiſtola XXIIII. pagina 250:

SI expediet.] Si ipſius in rem erit. ILLOS VIDEBIT? qui iam diſcedent, longinquas regiones petituri. 251.

QVOVSQVE ludemur?] Putat Panſam ea, quæ loquatur, non loqui ex animo, ſed ſimulate: ut ab eo uerba dari uideátur. EGO AVTEM: in Attici epiſtola caput erat de Sex. Pompeio: quo capite quærebat de Cicerone, num de Sexto certi aliquid haberet, quem ſcripſerat aduentare. AB ARMIS'QVE NVLLVS DISCEDERET: hoc dicit, quia ſenatus ex M. Lepidi ſententia decreuerat, ut in patriam Sextus Pompeius redire poſſet, dimiſſo prius exercitu. Philippica V. 202:

251.

CYTERIVS,] M. Antonius: à Cyteride mima, quam uſque adeo amauit, ut in Galliam cum legionibus proficiſcens, hiberno tempore ſecum abduxerit. hoc & Virgilij carmine notum eſt:

» Galle quid inſanis, inquit? tua cura Lycoris
» Per'q; niues alium, per'q; horrida caſtra ſecuta eſt.

Seruius in eam eclogã, Plutarchus in Antonio, & ipſe in Philippica II. 171: et ad hũc libro X. 164: NISI VICTOREM NEMINEM VICTVRVM: Antonij minæ. Ideo'q; 250. Media, inquit, Antonius tollit. VTRO ERIT: apertior ſententia, ſi legatur, CVM VTRO ERIT: ut Antonium & Sex. Pompeium ſignificet, quemadmodum et 250. Vtra ergo caſtra? VT SCRIBIS:

quia te ſcribis hodie, aut cras ad me uenturum.

Ex epiſtola XXV. pagina 251.

TORQVEOR,] Mihi de meo itinere delibe ranti ita multa ueniunt in mentem in utranque partẽ, ut in capiẽdo conſilio mirifice torquear. QVOVSQVE, INQVIES? quouſque deliberabis ô Cicero de profectione tua? deliberabo, inquit, dum integrum erit: erit autem, uſque dum ad nauem uenero. CVI ὑπόμνημα COMPOSITVM: dabis, ſubaudi. fortaſſe enim aliquid prætermitteret, ſi tu illi uoce mandares. ὑπόμνημα: commentarium, collectionem rerum nouarum. CVIVS DE ITINERE: quando ſit diſceſſurus.

Ex epiſtola XXVI. pagina 251.

CAVSAM] Silij. Supra dixit ὑπόμνημα.

Ex epiſtola XXVII. pagina 251.

MVLTI enim ad me.] Multi enim ad me ſcribunt, alij conſilium meum de profectione probantes, alij reprehendentes. COGITAMVS? an probas meum diſceſſum, ſi ad Cal. Ian. futurus Romæ ſum?
» Sic in I. Philippica: Ea mente diſceſſi, ut adeſſem Ca-
» lendis Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi fore ui-
» debatur. Et ad hunc ipſum 258: Quamuis non fueris
» ſuaſor & impulſor profectionis meæ, approbator certe
» fuiſti, dũ modo Cal. Ian. Romæ eſſem. EST AEQVVS: in utranque partem, ſiue ad diſcedendum, ſiue ad manendum. poteſt legi cum antiquis libris;

Meus animus est æquus, si tamen, ut si nihil offensionis sit, & tu. hoc sensu: Ita meus animus æquus est, si tamen & tu æquus es, ut nihil putes offendi posse neque in discessu, neque in mansione. sed malim, Et tuus, pro Et tu: ut periodus hic terminetur.

251:

OLYMPIA] Cum mysteria scilicet in Græcia celebrabuntur: ut ipse infert ad expositionem Olympiorũ. nam erant & mysteria Romana, ut epistola I. libri VI. VT TV SCIRES: placeret, Vt tu scribis, casus consilium nostri itineris iudicabit. DVBITEMVS: ne statuamus, sed consilium temporis expectemus. ODIOSA: esset autem hiberna, si post mysteria discessum differrem. & mysteria tamẽ effugere uelim, ne uidear eam ob causam in Græciam profectus: quod leuitatis uideretur. VISVM IRI: ante nauigationem. uidit autem eum in Neside, ut est 254: & Philippica X. 226.

Ex epistola XXVIII. pagina 251:

QVID sit.] Atticus enim hoc uerbo usus erat in epistola sua. quo quid significaretur, Cicero minus erat assecutus. LVDOS SVOS: quos absens dedit 245: & Plutarchus. PROFECTVM: longius Roma discessisse. nam antea fuerat in propinquis locis. POST HAEC ARMA: postquã Antonius & Octauius grauissimis contentionibus rem ad arma perduxerunt, cum uterque magnum numerum militũ iam contraxisset. AB IPSA COM

MISSIONE: ab ipso statim ludorum initio. EPISTOLAE: quam ad me Brutus misit. ILLA NANQVE IN VTRANQVE: subaudi, partem. multa in epistola Bruti scripta sunt in utranque partem: ut modo fortis, & ad omnia paratus uideatur, modo nimium sui dissimilis. VT POSSES INTERPRETARI: erat enim ita scripta, ut, quid significaret, uix Cicero posset interpretari. quod & infra scribit 252: Et Plutarchus nimiam breuitatem notat in epistolis Bruti.

252.

APVD Talnæ] Subaudi, fundum: locutione in his libris usitata. DE ILLO TVLLIANO: de Tulliano semisse, cupide libero M. Aelium. & ut caute res agatur, Caselium consule, peritissimum iurisconsultum. uide ultimam epistolam huius libri.

252.

SI mihi imposuisset aliquid,] Si me Aelius, ut est callidus, in fraudem induxisset. Sic ad Quintum fratrem locutus est: Catoni egregie imposuit Milo noster. AD STRANE: ut legitur hic locus, fateor me sententiam non assequi. & cum nostris impressis consentiunt antiqui libri: nisi quòd in quibusdã, pro IN AEDIVM, legitur MEDIVM. reliqua eadem. MVNDVS ISTVM: ita concisa breuitas, ut cõiecturæ uix locus uideatur. TE MIHI SVADERE: suaserat Atticus, ut scriberet ad Sestium quàm posset humanissime.

Ex epistola XXIX. pagina 252.

QVOD Puteolos prosequitur,] Quòd me Puteolos, ut tu scribis, prosecuturus est; humane facit: quòd autem queritur, quia de Cosano redeuntem non expectaui; hoc scilicet iniuste.

252:

LACRYMASSE,] Quòd ego ex Italia discederé. MVTASSEM: fortasse consiliũ de profectione abiecissem. CONGREDIENDI: speras enim te esse uenturũ ad me in eas regiones, in qbus ego cõsedero. 253. Quod promittis, dij faxint. 254. MEAE TIBI LITERAE NON DEERVNT: hoc dicit, propterea quòd Atticus id rogauerat, ut literas sæpe ad se mitteret, quibus desiderium absentis lenire posset. SCRIBAM AD TE OMNIA: cum eum conuenero. 253:

252:

LIBRVM] Librum accipe pro uolumine. siquidé libros fuisse duos de gloria, & ipse testatur 255. & Franciscus Petrarcha in epistolis auctor est, qui duos Ciceronis libros de gloria scribit apud se aliquandiu fuisse. DE GLORIA: libros duos significat, quos de gloria scripsit: qui usque ad patrum nostrorũ ætatem peruenerunt: ná Bernardus Iustinianus in indice librorum suorum nominat Ciceronem de gloria. is liber postea, cum uniuersam bibliothecam Bernardus monacharum monasterio legasset, magna conquisitus cura, neutiquam est inuentus. nemini dubium fuit, quin Petrus Alcyonius, cui monachæ medico suo eius tractan

dæ bibliothecæ potestatem fecerunt, homo improbus fur to auerterit. & sanè in eius opusculo de exilio, aspersa non nulla deprehenduntur, quæ non olere Alcyonium auctorem, sed aliquanto præstantiorem artificem uideantur. EXCVDAM: scribam aliquid eiusmodi, quod simile uideatur scriptorum Heraclidis. neque hoc refertur ad librum de gloria, ut manifestum fit 255: quo loco & se de gloria misisse dicit, nec dum tamen Ἡρακλείδιον scribere aggressum. 242. 246.

252:

DE Planco,] Quod ad me scribis faciam, ut L. Planco rem Buthrotiam commendem 265. IVRE QVERITVR: quòd tibi à me discedenti nõ mandauerim, ut eam meis uerbis salutares. hoc & in epistola, quæ proximo loco sequitur. ET DE HERODE ET METIO MEMINERO: mandauerat Atticus Ciceroni, ut & cum Herode & cum Metio Athenis quiddam ageret. Herodem enim fuisse Athenis, apparet 233: 248.

252:

MODO turpem] Vt dicam quod sentio, mallẽ sic: Quæ te uelle suspicer modo. Turpem sororis tuæ filium, cum hæc scriberem. cur autem turpem Quintũ filium? quia, cum patruum grauiter læsisset, (ut supra) ad eum tamen iret. turpem igitur propter impudentiam. CVM HAEC SCRIBEREM: cum hæc enim scriberem, de illius aduentu allatum est.

Ex epistola XXX. pagina 252:

DE ludis] Bruti. 251: VT OMNEM

CVLPAM IN TE TRANSFERAS: dic me quidem tibi mandasse ut ei salutem diceres, sed oblitũ te esse. ME MINIME TOTVM etc. quanquam longius discedam, futurum tamen, ut animus meus ab ea me absente non absit: hoc est, ut absens eam æque diligam, ac si unà essemus.

Ex epistola XXXI. pagina 252:

BRVTI ad te epistolam misi.] Eam, de qua in epistola proxima superiore. LVDORVM: Bruti. 252: 253.

NVLLVS tu quidem domum ueneris,] Non tu quidem ad eum domum ueneris: sed sicubi inciderit, alloqueris. 252. M. AXIANVM ADHIBEBIS: ut cautius agatur: ne nobis Aelius aliquid imponat. 252: 253.

LEGATIONEM probari meam] Idem
" 253: Meam profectionem laudari, gaudeo. Verebatur enim, ne discedens reprehenderetur, quòd Reip. deesset tam graui tempore. uide 230. 245: QVOD PROMITTIS, DII FAXINT: ut breui congrediamur. 252: MEIS: dandi casu, non auferendi. nam quòd copulam omisit, fecit idem 308: & in epist. Fam. 207: 214. ISTAM, QVAM TV EXCIPIS, METVO: ego te (sic opinor Atticus scripserat) breui tempore uidebo, nisi si Atticæ meæ infirma ualetudo impediet. erat enim puella imbecillior. 253.

DE Planco, & Decimo,] Qui erant Consules

futuri post annum insequentem, id est post Hircium & Pansam, ex Cæsaris designatione. SEXTVM: Pompeiū. SCVTVM ABIICERE: arma deponere: ut defensæ Reip. laus ad Plancum & Decimum, mihi amicissimos, perueniat: si quidem, ut tu scribis, id cogitant. VSQVE PVTEOLOS: mecum uenit. FAVONIVM: Fauonius Catonis imitator, Reip. amantissimus, ex historia notus. ASINIVM: Polio; qui bonarum partium studiosissimus uidebatur: ut indicant ipsius epistolæ libro X. Fam. DVAS OB CAVSAS: Puteolos uenit. σπείσασθαι: fœdus facere, conciliari. BRVTO ET CASSIO: à quibus antea grauissime dissederat, ut qui etiam Parilia coronatus celebrasset honoris Cæsaris causa. 231: 236: AIT HIC: ait Quintus, Iuliam suas illi nuptias deferre; constituisse enim diuortiū facere cū Othone. sed tu, qui sis Othonum familiaris, hoc quæres, & me certiorem facies. PATER: Quintus pater. QVALIS ESSET „ FAMA: de Iulia. 218: De quo quæ fama sit, scribes. & 117. NISI DE ORE, ET PATRE: dixi, me Iuliæ patrem cognouisse, illam autem de facie tantum: de fama nihil scire. CVR TV: cum in antiquis libris scriptum uideam, CVRSVS: adducor in hanc opinionem, ut credam ueterem & germanam lectionem fuisse, QVORSVS. VELLE: Iuliam ducere. PVTAVI ILLA: uereor, ne mendum lateat in his uerbis: primum ex obscuritate sententiæ; deinde ex antiquorum librorum uarietate, Bessarionis exemplar pro, PVTAVI ILLA, ha=

bet, FABABVLLA: Byzantio aduectum, quod mihi Arnoldus Germanus cõmodauit, PVBABVLLA: aliud, PVTARE ILLA. σκοπός: notat Quinti patris auaritiam, qui nihil spectaret aliud, quàm ut filio ne quid in sumptum præberet, ideoq; ei concederet de uxore ducenda. HVIC NOSTRO: Quinto patri. ILLA AVTEM: Iuliam intelligit. οὐ παρὰ τούτῳ: non apud Quintum filium est mansura: nam eius mores ferre non poterit, diuortiumq; item cum eo faciet. HVNC: Quintum filium. FACILE AVTEM POTES: propter Othonum familiaritaté. HVNC BVTHROTIVM: hunc, qui profectus erat ad agrum Buthrotium diuidendum. 265. DEMISSVM, ET SINE PHALERIS: tristem, et uestitu mœrorem indicante. AGRIPETAS: qui Plancum secuti, partem agri Buthrotij petierant, sedem in alieno quærentes. 253: 256: MACTE: laudat Buthrotios, qui Plancum & agripetas eiecissent.

IN LIBRVM XVI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

Ex epist. I. pag. 253:

NONIS Iulijs?] Scripserat Atticus Ciceroni, Bruti ludos esse proscriptos sic, A NONIS IVLIIS ad III. IDVS: ut scilicet populo significaretur, ad sextum diem ludos esse duraturos. eam proscriptionem ut maxime turpem Cicero detestatur: nec id quidem iniuria: quia certe nimis absurdum uideretur, apparere Iulij nomen in proscriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipsum Iulium non ferens uita priuasset. oportebat autem non NONIS IVLIIS proscribere, sed NONIS QVINTILIBVS; primum ne tyranni nomen usurparetur; deinde, quæ ad Cæsaris honorem ciuitas non libera constituisset, ea ne confirmarentur: nam ex historia notum est, decreuisse senatum, ut Iulius mensis è Cæsaris nomine uocaretur, Quintilis ante dictus. Sed de Bruti ludis ita proscriptis unde afferam, si quis quærat: locus est infra, unde didici. quo ex loco descripta
" uerba recitabimus. sic igitur 353: In Nesida VIII.
" Idus. ibi Brutus. quàm ille doluit de Nonis Iulijs: miri-
" fice est conturbatus: itaque sese scripturum aiebat, ut
" uenationem etiam, quæ postridie ludos Apollinares fu-
" tura est, proscriberent, III. IDVS QVINTI-

LEIS,

LEIS, non III. IDVS IVLIAS. ut extremũ ludorum diem fuisse constet IIII. Idus, cum dies uenationis, quæ ludos est Apollinares consecuta, III. Idus sit. MEHERCVLE ISTIS: dices, mehercule Nonis Iulijs futura erat commissio ludorum. quid igitur erratum? Enimuero, inquit Cicero, uis me totũ diem stomachari, cum etiam defendere conaris fœdissimũ imprudentiæ lapsum. quid? potest esse Bruto quidquã turpius, quàm IVLIIS? cur nõ potius, QVINTILIBVS, ut odiosum uerbum uitaretur? Etiam illud obseruo, Ciceronem initio huius epistolæ effugisse acerbam dictionem Iulijs, & maluisse Nonis Quintilibus. REDEO AD MEVM IGITVR ἔλθωμεν: ad illud meum, Abeamus, discedamus ex Italia. NIHIL VIDI: potest esse ἀποσιώπησις: ut sit, Nihil uidi turpius. AGRIPETAS BVTHROTI CONCISOS: eos, qui Buthrotiũ agrũ petierant, à Buthrotijs male mulctatos. 253. 256:

253:

ITA enim meditabar diem & noctem.] Cum de mendo suspicarer, neque tamen ex coniectura probabile quidquam possem eruere; adiui antiquos libros, inspexi. omnes in scriptura consentientes. unum Bessarionis animaduerti pro MEDITABAR, habere MEDIABAM. tum uero quasi lucem aliquam secutus, qui antea in tenebris errassem; putaui, interpũgendi ratione mutata, restitui locũ ita posse: Quid autem Plancus tam cursim (ita enim audiebam) diem & noctem? Nam certe, ut de Planco diem & noctẽ Cicero meditaretur, neutiquam mihi probatur. fuerit

in quærendo & percunctando curioſus : diurna uero ſimul & nocturna meditatio quem hic habere locum poteſt? age, ad uerbũ CVRSIM refer illud DIEM ET NOCTEM : quanto aptius? nam in itinere maturãteis, noctem diei coniungere, notiſſimũ eſt. etiam Cæſar in III. de bello ciuili, Vibullius, inquit, cõtinuato & nocte & die itinere, atque mutatis ad celeritatẽ iumentis, ad Pompeium contendit. Et in eodem, paulo poſt: Cæſar properans noctem diei coniunxerat, neque iter intermiſerat. Teſtatus ſum opinionem meam: docti iudicabunt. MEAM PROFECTIONEM: ex Italia. 251. 253. DYMAEOS &c. Pompeius, ut Plutarchus ſcribit, captis Piratis, magnam eorum partem conſtituerat in agro Dymæo, quod erat & fertile territorium, & à cultoribus infrequens. ij poſtremo pulſi ea ſede, quam aſſignatã à Pompeio per aliquot annos tenuerant, rurſus ſe ad piraticam ueterẽ artem contulerunt. Dyme ciuitas eſt in Achaia. VIDENDVM EST, VT MANSIO LAVDETVR : domi manere, quàm proficiſci, maluiſſet, cum alijs de cauſis, tum quòd à Dymæis mare tutum non eſſet. 254: Piratæ apparere dicuntur. ἐν ὁμοπλοίᾳ BRVTI : tutũ putabat nauigare cum Bruto. itaque & infra: Hæc nauigatio quia quaſdam habet ſuſpiciones periculi, cõſtituebã uti ὁμοπλοίᾳ. 256: 257. SED OPINOR MINVTA NAVIGIA: Brutũ habere. SED IAM SCIAM: quia Brutum conuenire uolebat : qui & ipſe erat in Neſide, ſed eum Cicero non dum uiderat. poſtea cum eum conueniſſet, de nauigijs hæc ſcripſit ad Atticum :

» Paratiorem offendi Brutum, quàm audiebam: nam et
» ipse Domitius bona plane habet dicrota: suntq; nauigia
» præterea luculenta Sestij, Buciliani, cæterorum.

253:

πανικὸν] Inanem timorem, & sine causa: forte quòd Ventidius, qui erat Antonij amicissimus, coactis militibus aduentare diceretur. DE SEXTO: Pompeio. AD ARMA: rem esse uenturã. 250. SINE BELLO CIVILI VIDEO SERVIENDVM: uidetur addendum, Non. ut dicat, Non sine bello ciuili seruiemus. CALENDIS IANVARII: quo die magistratum erant inituri Pansa & Hircius Consules designati, eodemq; die relaturi de Rep. ex ueteri consuetudine: quod factum esse, docent duæ Philippicæ, quinta, et sexta. λῆρος πολύς: se ipse accusat, qui dixerit in Pansa spem esse; cum ab ijs, qui se crapulæ & inertiæ dediderunt, sperari nihil posset. CICERONIS RATIONES EXPLICENTVR: uelim uideas, quantum acceperit Cicero meus. cui si minus datum est, quàm nos ei annuum in sumptum daturos esse promisimus: quod ei reliquum deberi ex rationibus cognosces, persoluatur. 248. HS LXXII SATIS ESSE: Ciceroni filio. cui HS LXXII assignata erant in annuum sumptum. XENONEM: hic Attico mãdante pecuniam Athenis Ciceroni numerabat, sed eam perexigue, multisq; pensionibus concisam. 255. ID EST MINVTATIM: ut opinor, & certe hoc abundat. fuit enim glossema ad græcam dictionem γλίσχρως, receptum in epistolam ignorantia describen=

tiũ. QVO PLVS PERMVTASTI etc. ſcis conueniſſe, ut Ciceroni tantum daremus, quantum reciperetur ex inſularum fructu. eo ſi quid plus Athenis permutaſti Ciceronis cauſa, uolo id ei concedatur ſupra annuam penſionem, pro ſumptu, quem primo anno fecit dum Athenas proficiſcitur. INSVLARVM: in Argileto, & Auentino. 197 : 248: HINC EX CAL. APR. & quoniam aſſignauimus Ciceroni quantum ex inſulis reciperetur : deinceps detur ei ad HS L X X X; quoniam tanti nunc inſulæ locantur, quæ antea tantummodo L. X X I I locabantur. EX CALENDIS APR. Ciceroni filio id erat annui temporis initium. uide 248. VIDENDVM ENIM EST &c. curandum nobis eſt, ut ſit, quod filius in ſumptum habeat, cum Romæ erit . cum enim Publiliæ uxoris meæ matrem ferre non poſſim, diuortium erit faciendum : ita dote reddita, re familiari comminuti, unde filio ſuppeditabimus ?

254.

SE Catonem .] Amantiſſimum Reipublicæ. quod in Quinto filio deſiderabatur. uide 236:256: VT TIBI SPONDEREM: eum fore Catonem, id eſt hominem in omni uita perfectiſſimum. ME MOTVM: me fidem habuiſſe uerbis Quinti filij. ATTRIBVTIONEM IN IDVS: Idibus Romæ ſit neceſſe eſt propter attributionem, quã in eum diem ait eſſe collatam . Et attributionem poſuit pro ſolutione pecuniæ, quam debebat Quintus filius. 220 : 250: VRGERI : à creditoribus.

Ex epistola II. pagina 254.

LONGE alia fama] Scribis, agrum Buthrotiũ dici à Planco diuisum agripetis: at nos hic contra audieramus, agripetas à Buthrotijs concisos, & eiectos. 253. 253:

254.

VT esset cũ Hortensio,] Hortensius Cluuij hæres, quæ illi bonorũ Cluuianorũ pars ex hæreditate obuenerat, eã Ciceroni uẽdidit cohæredi, pactus ut pecunia sibi tribus pensionibus numeraretur. ex ijs pensionibus Cicero duas soluerat, & maiorẽ etiam tertiæ partem ante diem solutioni præfinitam, id est ante Cal. Sextilis: ut impudenter faceret Hortensius, qui, quod sibi ex tertia pensione deberetur, ante diem postularet, cum præsertim eius ipsius pensionis maiorem iam partẽ exegisset.
" Hac de re 258. cum inquit: Diligentia opus est, cohæ-
" redibus pro Cluuiano Calendis Sextilibus persolutum
" ut sit. Quo ex loco, non Hortensium modo, sed & cæteros cohæredes Ciceroni uendidisse, quæ illis Cluuius testamento legauerat, perspicuum est. ET QVIA EQVITIBVS: ut infra patet, Publilium & Publiliæ propinquos significare uidetur: qui erant ex ordine equestri. Publiliam enim cum dimisisset, urgebatur à Publilio fratre de dote reddenda. cui Eros, qui Ciceronis domesticas rationes dispensabat, promiserat se esse Idibus perscripturum. In antiquo Bessarionis libro pro, equitibus, scriptum est, equib3

254.

QVOD perscribi oportet,] Perscribere, est creditori, non præsenti pecunia numerata, sed per scripturã

satisfacere. Sic enim Donatus exponit illud in Phormione: Perscripsi omnibus, quibus debui. Nec Ciceronis exempla non idem ostendunt. DE IVRE NOSTRO DECESSERIMVS: planum fit ex hoc loco, intra certam diem reddendam fuisse dotem ab iis, qui diuortium facerent. Cicero autem de suo iure decedens, etiam ante eam diem, exceptis CC HS, omnem dotem numerauerat. de quibus CC ut sibi fieret perscriptio, Publilius urgebat. 258. QVI DE RESIDVIS CCCC HS: qui cũ apud me residua essent ex dote HS CCCC, neque dum solutionis dies adesset, ex iis ipsis tamen CCCC HS præsentia soluimus CC, reliquorum facimus perscriptionem. PRAESENTIA: nulla interposita mora: ut in Verrem libro III. Præsens pecunia soluatur. IACTVRA FACTA IVRIS: cum tanto ante diẽ soluerimus, de nostro iure sponte accedentes. Sic infra 258. Publilius non debet urgere, quoniam iure non utimur. 254:

QVOAD eris Romæ,] Nam & Atticus ex Italia discedere cogitabat. itaque 252: Præclare, inquit, quòd te consolata est spes breui tempore congrediendi. & 255: NIHIL A' ME EXPECTES: nihil ad me referas, sed agas ipse quod ageres in rebus tuis. 205: Illud non accipio in bonam partem, quòd ad me refers. quid? ipse negotium meum gererem, nisi cõsilio tuo? RELIQVA: collocatis creditorum & debitorum nominibus, cum eam pecuniam, quam ipsi debemus, & quam alij nobis, redigimus in summam; id quod superat à nobis, reliqua dicuntur. 248. FA=

MAMEA: magnum enim ſubirem diſcrimen exiſtimationis meæ, niſi ad tẽpus, quibus debeo, ſolueretur. NOS VINDICABIS: noſtris creditoribus ſatisfacies. 254:

IN Neſide,] Hunc in Neſide congreſſum ſignificans Philippica X. 226. Brutum, inquit, his ipſis ludorum diebus uidebam in inſula clariſſimi adoleſcentis Luculli propinqui ſui nihil niſi de pace & concordia ciuiũ cogitantem. Νησὶς autẽ parua inſula. Lucanus, & Papirius laborare eã graui cœlo uerſibus oſtẽdunt. DELECTARI: gaudere, quòd ludis Apollinaribus Tereũ Accij tragœdiam, populo recitatã, magno plauſu clamoreq; acceptã ex tuis literis cognouerat. 256: & in I. Philippica ad extremum. QVAM ANTONIO: cum maiorem habere Antonio debeat. plauſum enim populus non ideo dedit, quòd Accij admiraretur ingenium, ſed quòd Antonium oderit Bruto Brutiq; ſimilibus inimicum. itaque plauſum illum Antonio magis, quàm Accio, Brutus debet. ISTORVM: Antonium maxime ſignificat, qui patriæ liberatores oderat, ad tyrannidem aſpirans. INCENDI: irritari, quòd uideant populum Bruto abſenti plauſum dari. REPRAESENTANDAM: citius aliquanto, q̃ feciſſent, oſtendendam. DOLEANT: dolebant, quòd populus Romanus Bruti abſentis deſiderium illo plauſu declararet. CONSILIVM MEVM: diſcedẽdi ex Italia. TRAHEBAM: procraſtinabam. uide 251. BRVNDVSIVM COGITO: ut ibi potius conſcendã, quàm Puteolis. 250. Inua me cõſilio, Brũduſio ne, an Puteolis. Et 250:

LEGIONVM: quas ab Antonio accersitas, profe=ctas è Macedonia, Brundusium aduentare fama erat. Brundusium tamen, & iter illud postea uitauit, ut ipse narrat in I. Philippica. PIRATARVM: Dymæos intelligit, qui agro pulsi mare infestum habebant. 253: EXPECTABATVR: à Bruto, ut unà discederent. 257. V. CAL. cum Cassius iam uenisset, nimirum uel eo die, quo hæc scripta sunt, uel postridie uisurus eum Cicero fuit. quòd si, cum eum uidisset, abire in Pompeianum cogitabat: non recte scriptum est, V. CAL. non enim tot dierum interuallum esse potest, cum dicat se discessurum à Cassij congressu. Potius igitur (nihil tamen muto repugnantibus antiquis libris, tantum indicare placet meam sententiam) legendum uideretur V. IDVS: ut insequentem diem significet: nam hæc scripsisse apparet VI. Idus. ACVLANVM: forte, Herculanium: quod à Pompeijs non lõge Plinius in Campaniæ litore constituit. NOSTI RELIQVA: scis enim, inde me Brundusiũ cogitare.

254:

SCRIPSI equidem,] Commendans illis rem Buthrotiam. NE NECESSE HABVERIS REDDERE: ne putato reddi meas literas necessarium esse. Eas enim Cicero ad Atticum mittebat, ut ipse Planco & Oppio redderet. OPPIO QVIDEM VTIQVE: subaudi, Ne putaris necessarium reddere.

255.

QVA'M mihi in Italiam te ductore ueniendum est.] Id est ante mensem Ianuarium. Nam Atticus

auctor erat Ciceroni, ut omnino Romæ adesset Calēdis Ianuarijs; quòd eo die futurum erat, ut à nouis Con=
» sulibus Pansa & Hircio de Rep. referretur. 258: Meæ
» profectionis approbator fuisti, dummodo Calendis Ia=
» nuarijs Romæ essem. et 258. ALIQVEM NACTVS: quẽcunque habueris, cui des. DOMO: domesticis tabellarijs. Ἡρακλείδειον: quod tu à me tantopere postulasti. 242. 246. 252: NOTENTVR ECLOGARII: notentur aut minio, aut quapiam simili re nomina eorum, qui in his libris de gloria loquuntur. QVOS SALVIVS: quos libros de gloria Saluius anagnostes tuus, bonos nactus auditores, in conuiuio tantum uelim legat.

Ex epistola III. pagina 255.

QVO'D manus dedisti,] Quòd Antonij sententiam (opinor, de re Buthrotia: nam publicam nulla ex parte Pomponius attingebat) etsi non probandam, probasti tamen, manusq; dedisti, ut etiam ultro gratias egeris. A' RE FAMILIARI: ratio, cur Atticus etiam gratias egisset Antonio. nam etsi magnam rei familiaris iacturam faciam, si Buthrotium nego=tium eripitur (his ferè uerbis, aut certe in hanc sententiam Atticus scripserat) tamen huiusmodi iacturam eo tolerabilius æquũ est ferre, quòd à Rep. citius, quàm à re familiari, deseremur.

255.

MAGIS delectari ô Tite, si quid ego:] Totum hoc, O' TITE, SI QVID EGO, ideo scripsi literis grãdiusculis, ut intelligatur initium libri de se

nectute: quo quidem libro se delectari Atticus scripserat, quia suam senectutem, quam publicæ ruinæ grauiorem in dies efficerent, eius lectione leuaret. Et ait MAGIS, propterea quòd medicinæ uim magis ægrotantes sentimus, quàm ualentes. Etiam 261. O' TITE, tibi prodesse lætor. lætor, inquit, quòd ea, quæ scripsimus in libro de Senectute, tibi ad ferendam senectutẽ prosint. ALACRITATEM: quandoquidem te delectãt ea, quæ scribimus. GAVDEO NON FEFELLISSE &c. munusculũ enim ad te perferendum Eroti dedi, duos libros de gloria. IDEM σύνταγμα: eosdem libros de gloria, quos Eroti dederã, postea retractatos, et refectos denuo misi, sed ἀρχέτυπον ipsum, cum antea descriptum exemplar misissem. MACROCOLVM: regiam chartam à Catullo dictam. uide 214. LEGE ARCANO: ne quis audiat præter cõuiuas tuos. quod supra monuit
» his uerbis: Saluius in conuiuio duntaxat legat. Antea, LEGE IN ARCANO. Sustuli particulam IN, Charisium secutus, qui hunc locum recitat, et ait arcano dictum esse pro arcane. præterea consentire uidentur antiqui libri: nam in manuscripto Bessarionis, LEGI ARCANO. sic et Cæsar locutus libro I.
» de bello ciuili: Domitius arcano cum paucis familiari
» bus suis colloquitur. VT AVDIVIMVS: audiebat autem præclara. 248. CORA'M: cum Athenis ero. NEQVE INDILIGENTER, NEQVE ILLIBERALITER: hic Athenis pecuniam Ciceroni filio sumministrabat, sed neque diligenter, & satis illiberaliter. itaque 253: Xenonem, in

quit, perexigue et γλίσχρως præbere. DE HERO DE: & hic Athenis uiuebat. 233: 248.

255:

GAVDEO TIBI &c.] Vt cognosceres, il lum tibi literas à me redditurum, ipsius arbitratu scriptas: sciresq; , nolle me, ut ijs literis moueremis. 254. SVO MORE VTERQVE: tu sapienter, ille stulte. EAS LITERAS: quibus ad me scribes dialogum tuũ cum Quinto filio. COMMENDATIONIS TVAE: scripserat enim Atticus, se esse literas ad eum commendatitias Curio daturum.

255:

RELINQVEMVS pacem,] Q. Fusius Calenus Dionis historiarum libro XLVI. Ciceroni acerbe in Antonium inuecto non minus acerba oratione respondens, ait eum, cum otium non ferret, discessisse; postea, tumultu & bello inter ciues orto, reuertisse. quasi amator esset contentionũ, pacis inimicus. VT AD BELLVM REVERTAMVR: apparebat enim, ad paucos menses fore bellum; cũ & Antonius Octauiusq; grauiter inter se dissidentes iam in armis essent; & Sextus Pompeius aduentare cum exercitu diceretur; præterea magnum Antonij cũ Decimo Bruto certamen impendere de Celtica prouincia. 241: ADERIS: uenies in eas regiones. 255. RELIQVORVM MEORVM: diximus, reliquorum nomine eam pecuniam intelligi, quæ, subductis rationibus, & collatis creditorũ debitorumq; nominibus, superat à nobis. 248. DOLABELLAE NOMEN: à quo pecuniam exigere difficillimum scie=

bat.235: 246: ATTRIBVTIO EST MIHI NOMINVM IGNOTA: quæ nobis exigenda tradidit Dolabella. 246: VT NON CONCVRRERENT NOMINA: ut ad tempus non responderent ij, qui debent. 254: 256.

NON amas Eram?] In oratione pro Deiotaro Hieram & Blesamium eius legatos nominat: ut fortasse & hic, Hieram, legendum sit. Et est dictum εἰρωνικῶς. cur, inquit, Eram, æque atque Deiotarum, odio dignum non putas? qui, cum ei præscriptum esset à Deiotaro, ne quid sine Sestij nostri sentētia ageret, neque ad illum, neque ad quenquam nostrum retulit. Miserat autem eum Deiotarus, ut Armeniā, sibi à Cæsare ereptā, emeret ab Antonio: quod factum est, Fuluia, quæ Antonij uxor erat, intercedente, id est, cum Deiotari legatis de pretio pacíscente: unde illud 229. Deiotarus noster dignus ille quidem omni regno, sed nō per Fuluiā. Armeniam autem cū Deiotaro Antonius accepta grandi pecunia uenderet, dixit se restituere ex Cæsaris libellis. quod ei Cicero II. oratione in criminibus obijcit his uerbis: Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia, quæ à diuersis emebantur non insciente te: sed unum egregium de Rege Deiotaro populo R. amicissimo decretum in Capitolio fixum. quo proposito, nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. quis enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæsar? & quæ sequuntur. NEQVE AD ILLVM, NEQVE AD QVENQVAM NO-

STRVM: & de hoc in eadem Philippica paulo
» post: Syngrapha HS cēties per legatos, uiros bonos, ſed
» timidos, & imperitos, ſine reliquorum hoſpitum Regis
» ſententia, facta in gynæceo. DICAS: Atticæ re-
feres, Piliæ dices: quia non, ut Attica, ſalutem miſerat
Piliæ.

Ex epiſtola IIII. pagina 256.

ITA ut heri &c.] Vt in literis, quas ad te ſcri-
pſi, heri legiſti, uel fortaſſe hodie, (Quintus enim, cui eas
literas dedi, altero ſe die Romæ futurum aiebat) in Ne
ſida ueni VIII. Idus. ut ſit, ITA VT HERI,
principium epiſtolæ. DE NONIS IVLIIS:
quòd in ludorum ſuorum proſcriptione, Nonis Iulijs,
legeretur. uide noſtram interpretationem ad illud,
Ita'ne, Nonis Iulijs? 253. À SEXTO: Pom-
peio. SIVE QVO ALIO NOMINE:
quaſi Consules appellandi non eſſent Antonius, & Do-
labella, qui non agerent quod Conſules deceret. SI
QVID VIDERETVR: ut corrigeremus, ſi
quid uideretur. PAVCA παρὰ λέξιν: non nulla
minus proprie dicta. NON CONTVMA-
CITER: ſine ſuperbia. QVOD ERAT,
COSS. SOLVM: Sextus epiſtolam ſuam ita in-
ſcripſerat: SEX. POMPEIVS CN. F.
CONSVLIBVS S. D. nos addidimus,
PRAETORIBVS, TRIBVNIS PL.
SENATVI. DE CAESARE: Romæ oc-
ciſo. IN VLTERIORE: Hiſpania. NI-
HIL ESSE &c. ſe non diſceſſurum ab armis, niſi

ſibi paterna domus reſtitueretur . eam autem ab haſta Cæſaris emptam poſſidebat Antonius . Philippica II. 173. VT OMNES EXERCITVS DIMITTANTVR: ſe non eſſe exercitum dimiſſurum, niſi omnes omnium exercitus dimitterentur. uide illud, Ab armisq; nullus diſcederet, 251.

256:

NIHIL reperiebam.] Quod certum uideretur. CONCISOS AGRIPETAS: idem 253. 253: ACCEPTIS NVMMIS: à Buthrotijs. RELICTIS ILLIS: agripetis: quos ſecũ duxerat, ut agrũ eis Buthrotium aſſignaret. QVID EIVS SIT: quid de ea re ſit. ALIQVID LITERARVM: ad me miſeris.

256:

DVBITABAM,] Incertus eram, utrum irẽ Brunduſium, an Puteolis conſcenderem. 250: SVBLATVM VIDETVR: non eſt cur Brunduſium ire debeam. quò tamen ſe ſcripſerat iturum 254: HAEC AVTEM NAVIGATIO: ſi Puteolis conſcẽdo. SVSPICIONES PERICVLI: propter piratas. 254: 253: ὁμοπλοίᾳ: ſocietate nauigandi. ET IPSE DOMITIVS: Cn. Domitius. qui cum Bruto nauigaturus erat, unus de percuſſoribus Cæſaris, Aenobarbi filius ex Porcia Catonis ſorore. 222: & Philippica II. 165: SESTII, BVCILIANI: & hi Cæſarem percuſſerant. auctor Appianus lib. II. VLTRA FRETVM: qua uſurus non ſum, quòd Syriam, non, ut Brutus & Domitius, Græciam, petet. erat autem ultra fretum

Siculum. EXPLORATIORA VIDEBVNTVR: à piratis tuta nauigatio. tarde igitur potius cum Bruto nauigabo, quàm ut omnino non nauigem. et, si, cum processerimus, exploratiora uidebuntur, omissa ὁμοπλοίᾳ uel testis utemur, celerrimo genere nauiculæ. Testæ nomen, ut opinor, à testæ similitudine deriuatum. Iuuenalis satyra XV. Et breuibus pictæ remis incumbere testæ.

256:

DE Tereo Accij.] Quòd Tereum Accij tragœdiam populus magno plausu accepisset. 254: BRVTVM: aliam Accij tragœdiam, Bruti ludis recitatã. NESCIO QVID AFFLAVERAT: nescio quid rumoris affluxerat. COMMISSIONE GRAECORVM: cum Græci ludi cõmitterentur, infrequentem populum affuisse. COMMISSIONE: ipso initio. DE GRAECIS LVDIS EXISTIMEM: minime dignos, qui spectentur. Fam. 95. QVINTVS: filius. IN QVO MINIME SATISFACIEBAT: intelligit amicitiam Quinti cum Antonio, & consensionem cum Cæsarianis. 231: 234. 236:

257.

INIECISSEM] In sermone. ARRIPERE: auide amplecti. MORARI: nauigationẽ proferre. SI QVI FORTE CASVS: si forte quid accideret eiusmodi, ut eum discedere non oporteret. DVBITO: cogitare cœpi. nam antea statuerat nauigare cum Bruto; sed eo morante, nouũ consiliũ capit. EXPECTEM DE LEGIO

NIBVS; *dum audiã, traijciant ne legiones è* Græ*cia, an, ut quidam arbitrantur, nullæ ueniant.* Vereba*tur autem maxime, ne, si ipse* Hydrunte, *aut* Brũdusio *traijceret in* Græciam, *incideret in legiones* Macedoni*cas, quas in* Italiã *aduentare rumor increbuerat.* 250: 256: NEVTRVM: *si neutrum erit tutũ, neque* Hydrũtẽ *ire, neq;* Venusiæ *manere.* EODEM: *in hæc loca.* CIRCVNSPICE: *locus concisus, & obscurior, quàm ut certam interpretationem afferre possimus.* O' DIES &c. *descripti dies erant, quibus* Lepidum, *qui erat* Pontifex Maximus, *cũ* Augurum *collegio dare operam auspicijs oportebat. lætatur igitur, eam sibi fore causam, cur mature ad* Vr*bem redeat: erat enim* Augur.

257:

MAGNA ἐστὶ] Valde me ad profectionem *impellunt literæ tuæ. in easdem enim regiones promitis te uenturum.* 253: 252: TE ILLIC: *adueniens inueniam.* MEORVM? *scriptorum.* ET AIS μετ' ἀμύμονα: & *ais illum nullius affinẽ culpæ, ut prorsus reprehendi non possit.* ἀμβροτος: *errans, non recto iudicio, qui mea scripta non putet legenda.*

Ex epistola V. pagina 257:

VIBONEM ad Sicam.] Contra ueteres li*bros,* Ad Sicam, *restitui, cum legeretur,* Et Sicam. *significat enim, apud* Sicam *se esse amicum suum: qui* Vibo*ne habitabat. & paulo post:* IX. Cal. *igitur ad* Sicã. *ibi tanquam domi meæ scilicet.* Et *quo tempore* Clo*dia*

dia rogatione pulsus in exilium abijt, Vibone itẽ apud eundem Sicã diuersatus est: ut apparet 40: PRODROMI: Aquilones uenti exortum caniculæ octo diebus antecedunt. ideo prodromi dicti à præcurrendo. Plinius. PEDIBVS: sine naui. E'QVIS: quòd aquæ multo minus esset, quàm soleret. OBDVXI: consumpsi. δολιχὸν πλόον: uide 259: CORBITA: oneraria naui. STATIM NE FRETO, AN SYRACVSIS: statim ipsum fretum traijciens in Græciam recta nauigẽ, an prius deflectam Syracusas, inde in Græciam. ἢ δεῦρ' ὁδὸς: uide 245. ID SATIS, SVPER'QVE: sæpe id iam scripsimus, tecum me non esse, quia periculum fugiam.

258.

IN cœlum ferri] Quòd omnibus perspicuum sit, me periculi causa discedere. AD CAL. IAN. à quo die sine periculo Romæ esse licebit, Pansa & Hircio Consulibus. EXPEDI, EXOLVE: uelim omnino satisfacias quibus debeo. BELLA RELIQVI: reliqui unde sumeres ad meorum nominũ solutionem. COHAEREDIBVS PRO CLVVIANO: ut cohæredibus meis, qui mihi uendiderunt quod ipsis de Cluuiana re obuenerat, Calendis Sextilibus id, quod debeo, persolutũ sit. 254. de Hortensio cohærede, & 222. de Hordeonio. CVM PVBLILIO: huic Cicero pecuniam debebat ex dote Publiliæ, quam dimiserat. QVONIAM IVRE NON VTIMVR: quoniã

de CCCC HS ante diem CC numeraui; qui si uoluissem uti iure meo, diem solutionis expectassem. ut inique facturus sit Publilius, si de ducentis urgeat. uide 254. ANTE DIEM: subaudi, Terentiæ numera quod debemus. IN EPIRVM: uenturus es. 255. 255: QVOD SATISDATO DEBEO: satisdato debet, qui creditori cauit fideiussoribus datis.

Ex epistola VI. pagina 258:

CVM à Leucopetra profectus] Narrat idem in
» I. Philippica his uerbis. Cum me ex Sicilia ad Leucope
» tram, quod est promontorium agri Regini, uenti detu-
» lissent; ab eo loco conscendi, ut transmitterem: nec ita
» multum prouectus, reiectus Austro sum in eum ipsum
» locum, unde conscéderam. cumq; intempesta nox esset,
» mansissemq; in uilla P. Valerij comitis, & familiaris
» mei; postridieq; apud eundem uentum expectans ma
» nerem: municipes Regini complures ad me uenerunt,
» ex ijs quidam Roma recentes: à quibus primum acci-
» pio M. Antonij concionem: quæ ita mihi placuit, ut ea
» lecta de reuersione primum cœperim cogitare. nec mul
» to post, edictum Bruti affertur, & Cassij: quod quidé
» mihi, fortasse quòd eos etiam plus Reip. quàm familia
» ritatis gratia diligo, plenum æquitatis uidebatur. adde-
» bant præterea, rem conuenturam, Calendas Sextilibus
» senatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis
» suasoribus, remissis Gallis prouincijs, ad auctoritaté se-
» natus esse rediturum. VT ADESSENT: in

ſenatu. SENTENTIAM COMMVTASSE: qui cum antea meam profectionem probaueris, idē nunc reprehēdas. IN FLAMMAM IPSAM VENIREM: uide illud 255: Relinquemus enim pacem, ut ad bellum reuertamur. Ἀνεμέσητα: quòd ego ex Italia diſcederem, dum periculi minus eſſet; eo conſilio ut Calendis Ianuarijs adeſſem, cum omnia contentionibus arderent: omnino non prudenter faciebam, ſed id tibi eſſe inuidioſum, aut ullam afferre infamiam non poteſt: primum, quòd ego meam ſententiam ſecutus, diſcedebam: deinde, etiam ſi te auctore, non debet is, qui conſilium dat, quidquam præſtare præter fidem. BENE IGITVR etc. rectum igitur putas ò Cicero patriam relinquere, dum εὐθανασίαν ſequeris? Et cum dixit Atticus εὐθανασίαν, reſpexit ad id quod Cicero ſcripſerat 250. Ex hac naſſa exire conſtitui, non ad fugam, ſed ad ſpem mortis melioris. 259.

OPORTVISSE te iſtuc facere.] Quo σχολίῳ defendas profectionem tuam, & oſtendas oportuiſſe te diſcedere. QVIBVS INVITIS, ET DISSVADENTIBVS: nam tu quidē ſuaſiſti, ut diſcederem. SI PERSEVERASSEM: ſi perrexiſſem in Græciam: ſed uides me reuerti. SI A PHAEDRO NOSTRO: ſi hoc fieret à Phædro noſtro, facilis illi excuſatio eſſet: ſic enim reſponderet: Ego de honeſto nihil cogito, dolorem fugio, ſummum bonum in uoluptate pono. nunc quid tu reſpondebis ò Cicero, qui non, ut Phædrus, Epi-

cuream sectam, sed illam Socraticam, quæ uirtutem et officium colit, es secutus? A' PRIMO: ante quàm discederem. FVISSES CATO: nũquam discessissem: tuum cõsilium, ut Catonis, essem secutus. 259.

NON audet &c.] Nimirũ scribis Attice, ideo Brutum nihil dicere super discessione mea, quia me nõ audeat, hominem id ætatis, monere. qui si auderet, me scilicet patriam relinquentem reprehenderet. aliud enim te nõ arbitror significare. VEL POTIVS REVERSIONE: qui enim regreditur ante quàm eò perueniat, quò animum intenderat; is nõ redire dicitur, sed reuerti; redire autem, qui cœptum iter absoluit. Reuersione igitur, quia, cum processisset, ab austro retro uersus est. EFFVDIT ILLA OMNIA, QVAE TACVERAT: dixit me facere præclare qui Romam reuerterem, abiecto discessionis consilio. PISONEM: in I. Philippica
» 154: Ex Bruto primum cognoui, quæ Cal. Sextilibus
» in senatu fuisset L. Pisonis oratio. qui quanquam pa-
» rum erat, à quibus debuerat, adiutus: tamen & Bruti
» testimonio, quo quid potest esse grauius? & omnium
» prædicatione, quos postea uidi, magnam mihi uidebatur
» gloriam consecutus. Et in epist. Fam. 183. Nec Pisoni,
» qui in Antonium primus inuectus est nullo assentiẽte;
» nec mihi, qui idem tricesimo post die feci; nec P. Ser-
» uilio, qui me est cõsecutus, tuto in senatum uenire licet.
RELICTIONIS REIP. antiqui libri, religionis: ego tamen, relictionis, probaui, ex correctione Be-

roaldi : non solum, quòd parua mutatione sententia restituitur sanè quàm apta, et cum uerbo præcedenti optime consentiens : uerum etiam, quòd accusatione III in Verrem, ubi in uulgatis libris legitur, illam reiectionem, proditionemq; Consulis sui, Maffæi manuscriptus habet, relictioné, proditionemq;. QVEREBANtur : ante quàm discederet. non enim loquitur de ijs, qui cum Bruto erant : sed eos intelligit, quibus discedens affirmauerat, se celeriter esse rediturum. NON PROBABAM : non persuadebam.

259:

ME existimari ad Olympia.] Ideo me homines discedere crediderant, quòd in Græciam ad spectaculũ ludorum Olympiorum properarem. hanc igitur uituperationem reuertens effugi. SED HOC : hoc tam turbulẽto Reip. tempore si ad Olympia profectus essem, ἀναπολόγητον fuisset, id est nulla prorsus ratione meum factũ defendere potuissem. GRATIAS MIRAS : elegans figura sine uerbo : uenustius enim subintelligitur, ago, quàm legitur. itaque sustuli, approbante Bessarionis libro. QVI ME : qui me in Græciam nauigantem aduersus flatu maximo Regium retulerit. SPECIOSAS : quia reuerteret, quòd intelligeret non esse desperandum de Rep. ut exposuit epistolæ initio. PROVIDE : prouide, ô Cicero, si cui quid debes, ut sit unde tantũdem solui possit quãtum debetur. δυσχρηστία : difficultas uersuræ faciendæ. quod cum ita sit, unde solues? 250. PRAESENS ME IPSE DEFENDEREM : hæc

una prouidendi ratio mihi in mentem ueniebat, quòd, si Romæ essem, ipse me cõtra meos creditores tueri possem, tu mei defendendi aut excusandi nullum onus sustineres. itaque uideo, mea etiã causa, nõ Reipublicæ modo, mihi esse reuertendum. A' BRVTO: datũ. HORVM: Bruti & Cassij, Prætorum. Fam. 169. CENSEBAT: censebat Brutus, ut istuc uenirem ad Remp. capessendam. PISONI: cui in senatu in Antonium inuehenti nemo assensus est armorum metu. Fam. 183: & Philippica I. 154: REDIIT: quasi non perstiterit in sententia: aut non redijt Antonij metu. SED ABESSE &c. ideo redeo, quia senem, cui mors impendet, non decet longe abesse à sepulcro, id est à patria, in qua solemus sepulcrum nobis cõstituere. redeo igitur, ut, quidquid acciderit, in patria moriar. DE BRVTO: à Bruto. PILIAM: uxorẽ tuam tentari morbo, quem παράλυσιν appellant.

Ex epistola VII. pagina 260.

QVINGENOS denarios] Appianus & Dion drachmas uocant. VIDE NOMEN, VIDE AETATEM: turpe nobis est sequi eum, qui & Cæsar appelletur, & adolescens ac penè puer sit. VEL CAPVAE: uide, quàm pueriliter, qui putet uel Capuæ clàm mecum posse loqui. non enim postulat, ut obscuro in oppido, aut in aliqua latebra congrediamur, sed in urbe Capua. ALAVDARVM: Cæsar legionem Alaudarum ab aue nomina

uit, quæ Gallico uocabulo dicitur Alauda. Plinius, Suetonius. AD VRBEM PERGERE: Antonium ab Vrbe Octauianus auertit, quò ille infestus cum legione Alaudarum Brundusio ueniebat. Philippica III. 189: in epist. Fam. 198: LEGIONEM SVB SIGNIS DVCERE: in omnibus libris, & impressis, & manuscriptis, legionem suis signis ducere. nos ex obseruatione latinarum locutionum, quarum genera in usum nostrum notare consueuimus, & hic, & alibi mendum deprehendimus: legiones enim sub signis ducere, & sub signis habere, usitata figura ueteres dicebant. Lucretius lib. V. 96.

» At non multa uirum sub signis millia ducta
» Vna dies dabat exitio.
» Cicero in epist. Fam. 148. Legiones habeo quinque sub
» signis. & 166. Legiones sub signis armatas treis. & Li
» uius lib. III. Sub signis urbẽ intrauere. et lib. VIII.
» Sub signis alij XV. ordines locabãtur. ∞∞∞: tribus millibus. nã mille hac nota CIↃ ueteres significabãt: inde factũ ∞, librarijs antiquæ notæ figurã immutantibus, cum propter celeritatem describendi uno calami ductu perficerent. TREIS LEGIONES MACEDONICAS: quarũ duas, Martiam, & Quartam, ad ipsum transijsse, & Appianus tradit libro III. & noster Philippica III. CONVITIVM GRANDE FECERVNT: Antonium centenas drachmas pollicentem milites irriserunt. Appianus libro III. SI FIDEM FECERIT: non enim satis Octauiano credebant boni

uiri, quòd Cæsaris et hæres & filius ex testaméto esset. ALIQVID TALE: ut præsens auctoritate & uirtute sua Rép. iuuare posset, cui nũc in uno Octauio contra Antonium & spes & præsidium est. FVGIAM ROMAM: antiqui libri, Caualcantis, et Bessarionis, FVGAM ROMAM. procul dubio corruptus locus.

Ex epistola VIII. pagina 260:

CVI ego,] Rescripsi. CONSILIO TVO: scribit, se uelle rem agere per senatum consilio meo. VALEAT: copiys. quod si esset, rursus de Græcia cogitarem: ideóq; à mari non libet discedere. CONSILIVM PVERI: non probat Varro, quòd exercitum contra M. Antonium Octauius pararit. BRVTVM: Decimum: quem Antonius Celtica prouincia nõ decedentem, armis expellere parabat. CENTVRIAT: centurias conficit ueteranorum. DINVMERAT: pecuniam unicuique numerat, quingenos scilicet denarios. 260.

260:

VI. Arpinum ueni, ad IIII. in Sinuessanum.] Bessarionis liber sic; CII. ueni ad me in Sinuessanũ: Caualcantis; VI. ueni ad me in Sinuessanum. uulgata lectio perspicue deprauata. nam si epistolæ adscripta dies est VI. Idus in Sinuessano: quo modo se ad IIII. uenisse dicit in Sinuessanum? præterea non recte, AR

PINVM VENI: *nondum enim eò peruenerat: quod ostendunt quæ proxima subsequuntur.* ARCANO: *Quinti fratris prædio.* MANEAM NE ARPINI: *quò iter habebat.* LITERAS VI. IDVS MANE, IN SINVESSANO: *Bessarionis liber sic: Literas Idus mane in suaseno: duabus dictionibus interiecto spatio seiunctis. dixi iam, in dierum nota mendum esse.*

Ex epistola IX. pagina 260:

NOSTRVM *opus*] *Puto librum de gloria.* 258. EX QVO ANTE: *Atticus excerpta quædam ex illo libro scripserat in paginis ante librum positis.* EXTIMESCEBAM: *Atticus enim, quæ minus probabat in Ciceronis libris, ea notare miniata cera solitus erat.* 247:

260:

ITA *est, ut scribis.*] *Ita accusandus mihi est Antonius, ut Sicam amicum nostrum cum contumelia ne nominem. erat autem Sicæ mentio quodam loco facienda, quòd eo usus erat Antonius.* AEGRE ME TENVI: *uix à me ipso impetraui, ut Sicam nõ notarem: cum orationem in Antonium scriberem. Sica autem Ciceronis amicus, & hospes.* 257: PERSTRINGAM: *Antonium.* μεταφορικῶς *perstringere ualet leuiter offendere. Pro Plancio: Granius*
„ *L. Crassi uoluntatem asperioribus uerbis sæpe perstrin-*
„ *xit impune.* SEPTIMIAE: *uxoris, opinor, Si-*

cæ. παῖδες παίδων : omnis posteritas: unde apud
» Virgilium, Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
manasse prouerbium uidetur ab Homeri uersu : καὶ
παῖδες παίδων τοίκε μετόπισθε γένωνται. SINE
VALLO LVCILIANO: forte, aperte intelligant: quia non scripta sunt obscure: quo se quasi uallo
sæpe muniuit Lucilius, poeta maledicus. EVM:
M. Antonium: cui & in II. Philippica per contumeliam obijcit, suscepisse eum liberos ex Q. Fadij libertini hominis filia. quem hic Caium legimus, ibi Quintũ: ut alterutrũ sit mutandũ. ILLIS TRIVMVIRIS: hoc sine epistola Attici non licet nobis diuinare. NISI FACETE: subaudi, scripsisti de
Triumuiris.

261.

LEGES Sexto,] Meam in Antonium orationem leges Sexto Peduceo, qui mihi unus mille hominũ
» loco est. ut 25: Quid Cato ille noster, qui mihi unus est
» pro centum millibus. magni autem ponderis fuisse Sextum Peduceum apud Ciceronem, patet 154: 246.
CALENI: cauebis, ne, dum leges meam orationem, Q. Fusius Calenus, aut Cn. Matius interueniat. uterque enim Antonio amicitia coniunctus. Caleni etiam orationem pro Antonio bene longam, & liberam aduersus Ciceronẽ recitat Dion historiarũ libro XLVI. Matium uero, quem Caluenam uocat, ut etiam 225: amicum Antonio fuisse, inimicum Bruto & Cassio, hoc est libertatis & Reip. patronis, docet ipsius epistola in Fam. 181. EPISTOLA LONGISSIMA QVAE QVE OPTIMA: idem de De-

mosthenis orationibus solitū dicere, tradit Plutarchus.

261.

QVO Rubriana] Ita nunc corrigam, quæ à te sunt in meo libro animaduersa, ut antea correxi quæ de Rubrio scripseram, non ut quæ de Scipione. Attico enim iam antea monenti ut de Rubrio scripta emendaret, Cicero paruerat: de Scipione, non item. ET DE LAVDIBVS DOLABELLAE: & te suadente partem tollam earum laudum, quibus Dolabellam ornaueram. EVM CONTRA CIVES: mihi, præter obscuritatem sententiæ, etiam antiqui libri, Caualcantis & Bessarionis, suspicionem afferunt de mendo: in utroque enim scriptum animaduerto, EVM PER CONTRA CIVES. placet, quod alijs, EVM TER CONTRA CIVES: hoc sensu: Videor Dolabellam in Philippica II. laudare: sed bella εἰρωνεία est: nam re uera uitupero: siquidem eū ter in acie statuo contra ciues, cū dico interfuisse omnibus bellis ciuilibus, in Thessalia, Africa, Hispania. Philippica II. 174: INDIGNIVS ESSE: de Antonio loquitur: quem uult indignum uita uideri, sic inquam indignum, quàm quod maxime.

261.

πεπλογραφίαν Varronis] Varro clarorum uirorum nomina unum in librum congesserat, eumq; inscripserat, πεπλογραφίαν: quòd Athenienses (auctores sunt Euripides in Hecuba, Harpocration, alij) in peplo eos, qui aliquid fortiter gessissent, expingere cōsueuerant. & Porphyrius ab Aristotele scriptum com

mentarium tradit, pepli nomine inscriptum; quo commentario & nauium, quæ ad Troiam profectæ essent, numerum, & ducum genealogias persequebatur. ἡρακλείδιον : aliud Varronis opus. ἡρακλείδιον autem appellat, uel quia de Rep. (Heraclides enim Ponticus de Rep. scripserat, ut est 210:330.) uel quòd egregie scriptum, ut quasi Heraclidis opus uideri posset. O' TITE : librum de senectute: cuius initium est, O' Tite, siquid ego &c. uide 255. ταξιάρχης: princeps gladiatoriæ turmæ. nominat eosdem secunda in Antoniũ,
„ his uerbis: Cum duos secum Anagninos haberet, Mustel
„ lam, & Laconem : quorum alter gladiatorum est prin
„ ceps, alter poculorum. Respondet Attico, nomina Anagninorum, quos secum Antonius haberet, scire cupiẽti.

261.

ABSOLVI duobus:] Quatenus de officio Panætius scripsit (scripsit autem tribus libris) ego duobus absolui. in tertio deinde libro quæstionem illam explicauit, qui discerni posset officium, cum id, quod speciem haberet honesti, pugnaret cũ eo, quod utile uideretur: quod Panætius cum promisisset se esse dicturum, non persoluerat. Ante, ABSOLVIT, legebatur; itaq; est in antiquis quoque libris: nõ tamen, ABSOLVI, sententiam postulante. QVALIS CAVSA REGVLI: M. Attilio Regulo utile fuit Romæ manere, honestum ad Carthaginienses redire, sicuti discedens iuramento promiserat. hoc exemplum plenissime in III de Officijs, 71: POSIDONIVS: Panætij discipulus, Rhodius philosophus, è Stoica disci-

plina. DILVCIDE: scripsisti.

261:

ITERVM Rép. seruarem] Seruauerat enim antea, cum Catilinæ coniurationé in suo Consulatu oppressit. αὐδέσθεν: significat, neque se suscipere quod Octauius uellet, periculi metu: neque abnuere, propter pudorem: quemadmodum ij, quos è Græcorum exercitu Hector in certamen prouocauerat. 89. CALENDIS IAN. quo die nouis Consulibus magistratum ineuntibus de Rep. referetur. ERIT: Octauius. Nam ut senatus Cal. Ian. tuto haberi, sententiæq; de summa Rep. libere dici possent, de præsidio prius erat uidendũ. qua de re Tribunos pl. uerba fecisse, patet in extrema III. Philippica. STIPVLATIONES: eos, qui stipulatione se daturos esse pecuniam spondent. uult enim, opinor, è suis prædijs aliquod ab Attico uendi. CATINAM &c. Catinensium suffragijs, item Tauromeniorum, & Syracusanorum, assequi nescio quid in Sicilia Valerius interpres cupiebat. 6: GRATIOSORVM: in suffragijs. NOSTRIQVE FAMILIARES: à Quæstura sua Siciliensi. PVBLICE: ad Catinenses, Tauromenienses, Syracusanos. AVT MIHI NOMINA MITTERET: quasi dicat; Si uti nollet eis literis, mitteret mihi nomina gratiosorum. BALBVS AD ME: scripserat.

262.

ME'QVE Torquati] Vt in nostro libro, item est in duobus manuscriptis, Caualcantis & Bessarionis.

Placeret: Me de Torquati negotiolo ſciturum puto. uel, ut alij emendarunt: Deq; Torquati negotiolo ſcitu rũ putó. QVAM VALDE EVM AMARET: Quintum, filium ſuum.

Ex epiſtola X. pagina 262.

MVGINARIS,] Nihil explicans differs. CEPI CONSILIVM DOMESTICVM: hoc conſilium cepi, ut Romam uenirem. INTERCLVDERER: aduentu Antonij ad Vrbem. POTEST: ad rationem cõiecturæ ſuæ. ut ego, inquit, opinor, Antonius ad Vrbem iam aduentat. TECVM POTIVS: ſubintellige, Romæ ſim. NEGOTIA SALSA: facete ſcripſiſti de ἡρακλειδείῳ Varronis: meq; ea pars literarum tuarũ ita delectauit, ut nihil unquam magis 260:

Ex epiſtola XI. pagina 262.

δολιχὸν πλόον] Reſpexit ad Homeri uerſum, quẽ infra paulo poſt recitabimus. Dicit autem, δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα, quia rurſus nauigare in Græciam cogitabat, ſi armis ualeret Antonius: ideoq; 260: "Vereor, ne ualeat Antonius; nec à mari diſcedere libet." ἀπροσδιόνυσον: abſurdum, alienum à re. CONSILIVM PETIERAM: quid mihi eſſet agẽdum, manendum ne Arpini, an propius accedendum, an ueniendum Romam. 260:

262:

Παρ' ἠνεμόεντα] Nestoris uerba sunt Odysseæ libro III. Telemacho narrantis reditum Græcorum à Troia. Scripserat autem Atticus, qua uia Cicero proficisci Romam tuto posset: ualde enim Antonium timebat, ut significat ipse 260: & eam rationem itineris ab Attico descriptam, Homericis uerbis Cicero exponit. poetæ uersus ex Odysseæ tertio subijciemus.

» ὀψὲ δὲ δὴ μετὰ νῶϊ κίε ξανθὸς μενέλαος :
» ἐν λέσβῳ δ' ἔκιχε δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας
» ἢ καθύπερθε χίοιο νεοίμεθα παιπαλοέσσης
» νήσου ἔπι ψυρίης αὐτὴν ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντες,
» ἢ ὑπένερθε χίοιο παρ' ἠνεμόεντα μίμαντα.

quòd autem Cicero & Mimanta, & Psyriam in hunc locum transtulit, non ea ipsa intelligit loca, (non enim Atticus ad eam nauigationem hortabatur, sed ut Antonium uitaret ad Vrbem uenientem) sed quasi per iocum usurpauit Homeri uerba, non dissimili sententia. APPIAM: uiam. DIMITTEREM: literas. qua de causa, non scribit, sed reijcit Atticum ad Tironis sermonem.

262:

PARES] Si pares copijs sunt Antonius & Octauius, Romæ tibi censeo manendũ: ipsi enim inter se aliquandiu pugnabunt, intereáq; periculi expertes erimus. sin superior alteruter est, discedendum. utercunque enim ualeat, latius periculum manabit, et primo ad nos (se ipsum, & alios intelligit, qui Remp. fortiter defenderant) deinde ad omnes communiter,

ideoq; etiam ad te, quamuis Reip. administratione semper abstinueris. SIN: hic particula Sin ualet sin aliter: ut illud apud iocosum laudatorem obscœni dei:

» Donec proterua nil mei manu carpes;
» Licebit, ipsa sis pudicior Vesta.
» Sin: hæc mei te uentris arma laxabunt.

Ex epistola XII. pagina 263.

IN Telluris,] Templo. quo in loco decretum est, ut quæ Cæsar statuisset, decreuisset, egisset, rata manerent. POSTRIDIE: dixit se Romæ fore postridie q̃ Puteolis discessisset. VT PEDETENTIM: ut in consilio capiendo ne properem. Et hoc monebat Atticus, quia Cicero iam illud iterum rogauerat, quid sibi esset agendum, manendum Arpini, an propius accedendum, an eũdum Romam. 260:262: ALITER COGITABAM: nolebam diutius animi pendere, suspensus in deliberãdo: sed parebo tibi, qui me mones, ut pedetentim. NEC ME PHILIPPVS: monuerat Ciceronẽ Atticus, ut Philippũ & Marcellum imitaretur, nihil propere agenteis. habebat autem L. Philippus in matrimonio Acciam Octauiani matrem, C. Marcellus Acciæ filiam Octauiani sororem. Oratione III. in Antonium. ALIA ENIM &c. licet illis quiescere: aut, si non licet, licere tamen uidetur. non enim ab illis eadem expectantur, quæ à nobis, qui tantas res pro Republica gessimus. ETSI NON EST: quasi dicat: reuera omniũ

ciuium

ciuium eadem ratio est, (Remp. enim tueri æque omnes debent) sed diuersa tamen uidetur esse, cum aliud à me postuletur pro ante acta uita, aliud à Philippo & Marcello. ita quiescere illis licet, mihi nõ licet. SED IN ISTO IVVENE: dolet, quòd sibi Remp. defendere cupienti non satis præsidij sit contra Antonium in Octauiano admodum adolescente. NE ID MELIVS SIT: quàm esse, ubi nunc sum, in Arpinati. AN HOC: an potius suades, ut in Tusculanum prius ne ueniam, quàm Antonius in Vrbem. QVOD GRAECI καθῆκον: pertinet hoc ad inscriptionem librorum de officijs. 259.

263.

MALE narras] Quòd mortuus sit Nepotis filius. sic 239. O' factum male de Alexione. Bene narras, & male narras, eleganter dicimus; illud, cum iucundam rem audimus; hoc, cum molestam. exempla maxime apud comicos. NON INGRATVM: eius enim causam Cicero defenderat: ut in epistola ad Marium, Dirupi penè me in iudicio Galli Caninij. NIHIL EST, QVOD HORTERE: ut mittat, quæ ab illo petieram, τὰ κεφάλαια, ex Posidonij libro excerpta. 258: QVINTVS TVI PATRIS NEPOS: hoc dicit: Quintus sororis tuæ filius scribit ad Marcum filium meum. Et utitur, ut interdum solet, circuitione.

263:

EX Nonis ijs, quibus nos magna gessimus,] Ex Nonis Decembribus: quo die Lentulum, Cethegum,

aliosq; ex coniuratione Catilinaria, lictori tradidit necandos. Ex Nonis igitur Decembribus, ubi Tribunatũ plebis inierit Quintus. inibant enim eo die magistratũ Tribuni plebis, ut aperte ostendit Pedianus, locum exponens in secunda Verrina. AEDEM OPIS EXPLICATVRVM: rationem exacturum ab Antonio eius pecuniæ, quã ex æde Opis abstulit, à Cæsare depositam. uide in Philippica II. 178. SEXTI IVDICIVM: quid iudicet Sextus Peduceus
" de oratione mea in Antonium. 261. Tu uero, inquit, le
" ges Sexto, eiusq; iudicium mihi perscribes.

Ex epistola XIII. pagina 263:

ALEXIM uideor agnoscere.] Alexidis manũ in tuis epistolis agnosco. erat autẽ Attici amanuẽsis. 100. SI ME NON IMPROBISSIME &c. qui cum mihi pecuniam deberet, & de solutione asseueranter quotidie promitteret; diu uarijs excusationibus ludificans, ad extremum, ne nũmo quidem persoluto, in Syriam profectus est. 246: REMISSIOR ESSEM: in exigenda pecunia. EMPTVS:
" ab Antonio. uide illud, Cum se magno ære alieno Fa
" berij manu liberarit, 235: EVERTERIT: qui aduersante senatu legem pertulerit de eripienda Cassio Syria prouincia. Appianus libro III. CVM DIES VENERIT: exigendæ pecuniæ. VELIM EIVSMODI SIT: uelim ita fortuna ferat, ut, cum exigendæ pecuniæ dies erit, tum ego Romæ esse tuto possim. SPONSORES AP=

PELLARE &c. si ego eos, qui pro Dolabella spopõderunt, appellẽ, pudenter nimiũ faciã; cũ à Dolabella improbissime tractatus, inuadere potius in ipsius bona, quàm sponsores debeam appellare. POSSVMVS ENIM &c. possumus ita rem agere. introducemus procuratorem, qui sponsores appellet. illi iudicio nõ disceptabunt, sed nos ad Dolabellæ bona reijciẽt. ita & ipsi liberabuntur, & nos tum demum honeste ius nostrum persequentes, è Dolabellæ re eam partem capiemus, quæ, facta æstimatione, debitæ pecuniæ respondeat. LITEM CONTESTABVNTVR: rẽ in iudiciũ adducent. ILLI: Dolabellæ. QVOD SATISDATO DEBEAT: quod si ipse non soluet, soluere sponsores cogentur. NOSTRAE GRAVITATIS: arbitror esse nostræ grauitatis, ius nostrum ita persequi, ut ne cum summa Dolabellæ ignominia. certe enim summa esset ignominia, si non appellatis sponsoribus, absentis bona auctioni subiecta statim uenderemus. primo igitur per procuratorem sponsores appellemus: deinde ius nostrum persequamur: quod tum quidem cum illius aliquanto minore fiet ignominia. ET NON DVBITO: & Caualcantis & Bessarionis duo perantiqua exemplaria negatiuam tollunt, quam tamen retinet sententia. itaque uel, ET NON DVBITO, ut est in uulgatis libris; uel, HAVD DVBITO, legendũ crediderim; ut, quàm minime possumus, à uetere scriptura discedamus: est enim in duobus illis, ET DVBITO.

264.

ISTE puer] Octauianus. QVAE CONCIO? in ea concione Octauianus geſta patris Iulij in memoriam populo redegit: Antonium accuſauit: milites, qui ſe ducem ſecuti eſſent, laudibus ornauit; ſeq; unà cum ijs ita animatum eſſe dixit, ut obſequi ad omnia, & inſeruire patriæ uellet. hæc autem in templo Caſtoris, & Pollucis, cum ei Tiberius Canutius Antonio infenſus concionem aduocaſſet. Dion libro XLV. Appianus III. ITA SIBI PARENTIS HONORES CONSEQVI LICEAT: ut patriæ defenſionem ſuſceperit. ET SIMVL DEXTRAM INTENDIT AD STATVAM: per parentem iurauit, manu ſtatuæ illius impoſita. μηδὲ σωθείην: ne ſim ſaluus, ſi quis unquam tam egregie concionatus eſt.

264.

CASCAE noſtri Tribunatum:] Vix enim puto fore, ut Octauianus Caſcam, parentis ſui percuſſorem, gerere Tribunatum patiatur. Hoc & M. Antonius in epiſtola, quam recitat Cicero Philippica XIII. Octauiano & Hircio Panſæq; Conſulibus exprobrat:
,, In Syriam, inquit, Caſſium miſiſtis: Caſcam Tribuna-
,, tum gerere paſſi eſtis. VETERANORVM: qui Octauianũ ſequebãtur. 260. ANTE IAN. quo die ſenatu à nouis Conſulibus coacto, ſuam ueteranorumq; cauſam magnopere cupiebat Octauianus cõmẽdari. id quod poſtea factum, declarat Philippica V. 203. NIHIL OPVS EST: nam ante Cal.

Ian. quo die magistratum noui Consules erant inituri, senatusconsultum fieri pro Octauiano nullũ poterat, Consule Antonio eius inimico. ANTE IDVS DEC. uidebimus, num Cascam, unum ex tyrannoctonis, Tribunatũ plebis gerere patiatur. quod cum passus esset, exprobrauit, ut iã ostẽdimus, Antonius in epistola. IN CASCA: in Cascæ Tribunatu uoluntatem Octauiani ante Idus Dec. perspiciemus. A' SEXTO: Peduceo: cuius expectabat iudicium de oratione sua in Antonium. 261. 263:

264:

CVM enim tanta reliqua sint,] Cum supra id, quod debemus, tantum habeamus in nominibus. sed reliquorum nomine quid significetur, planius 248. ad illud: Cum ex reliquis abundare debeam. & 254: Cũ reliqua satis apta sint ad soluendum. NE TERENTIAE QVIDEM: cui satisfieri quamprimum uolebam. cum enim multis deberet, in primis tamen Terentiæ numeratum cupiebat. & 258. Terentiæ uero, inquit, quid ego dicam? etiam ante diem, si potes. HS XXII: quæ Montanus, qui Ciceroni filio comes Athenas erat profectus, Plãco debebat. 204. VTI DE SVO: ut HS illa XXII soluerentur de suo, detracta uidelicet de ea summa, quam illi in annuum sumptum præstituimus. LIBERALISSIME: de meo, inquit, me esse soluturum promiseram, non de pensione Ciceronis, ut ipse petierat. NON MODO: non modo non hoc Eros fecit, quod ei mandaueram. AVRELIVS: qui Mõ

tani absentis nomine Romæ soluit. COCCEII RESPONSVM: Cocceius, unus ex procuratoribus Dolabellæ in Syriam profecti, Attico pecuniam Ciceronis nomine petenti ita responderat, ut sperandum non uideretur. IN IPSAM FLAMMAM: publicarum contentionum. PRIVATIM: ære alieno oppressum. PVBLICE: reipublicæ causa. PERTVRBATO ANIMO: perturbatus animo cum essem, cæteris de rebus, quas ad me suauissime scripsisti, rescribere, ut consueueram, non potui. VT ME EXPEDIAM: ære uidelicet alieno. QVI MINVS: cur ego istic æque tuto esse non possim, atque est Marcellus? Hic autem, ut supra diximus, Octauiani sororem habebat in matrimonio. NON ID AGITVR: non de hoc laboro, sed de ære alieno, ut uides.

Ex epistola XIIII. pagina 265.

OCCVPATIONE ista] De re Buthrotia.

Ex epistola XV. pagina 265.

L. PLANCO Præt. Des.] Vel tollenda prænominis nota, uel legendum CN. PLANCO: qui fuit Lucij frater, & hoc anno Prætor erat designatus: insequenti enim Præturam gessisse, planum fit ex epistola Lucij Planci ad Ciceronem, in epistola Fam. 153: nam Lucius ipse cum D. Bruto à Cæsare Consul fuerat

designatus post Hircium & Pansam, anno uidelicet, qui est proximum subsecutus.

265.

PROSCRIPTVM] A Cæsare, quòd Buthrotij pecuniam imperatā non soluerent. LIBELLVM COMPOSVIT: quo libello petebat à Cæsare, ut agrum Buthrotium liberarent: Buthrotios enim, quod reliquum pecuniæ deberent, intra certam diē soluturos. PECVNIAM RELIQVAM: nam imperatæ pecuniæ partem iam antea soluerant: reliquæ solutionem cum differrent, Cæsar eorum agrū proscripserat. DECRETVM: quo Cæsar Buthrotium agrum liberabat. EI NEGOTIO: agro Buthrotio diuidēdo PRAESENTIVM: qui diuisionem agri Buthrotij præsentes petebant.

265:

CVM mare transissent,] Buthrotū enim proficiscentibus mare transeundum erat. uide 253. de agripetis eiectis. CAVSAS CONSVLES COGNOSCERE: post interitum Cæsaris, factum est S.C. in æde Telluris, ut, quæ Cæsar statuisset, decreuisset, egisset, rata essent; earumq; rerum cognitio Consulibus data. 266: PROBAVERVNT CAVSAS: mallem, CAVSAM: ut subaudiatur, Buthrotiam. AD TE LITERAS: ut ijs, qui tecum mare transissent, in agrum Buthrotium ne diuideres. ET LEX: quia præter senatusconsultum, etiam lege negotium Consulibus est datum, ut de actis Cæsaris cognoscerēt. 266: CONSVLVM DE

CRETVM: quod enim Cæsar in causa Buthrotia nobis postulantibus decreuerat, id postea Consules Dolabella & Antonius decreto probauerunt. RES SOLVM FAMILIARIS: nũmos enim Cæsari numerauerat de suo pro agri Buthrotij liberatione. quod nisi consequeretur, eos nummos à Buthrotijs exigere non potuisset.

Ex epistola XVII. pagina 266.

VT supplex ad te uenirem:] Iocatur in Capitonem, haud magnæ auctoritatis hominem: cum dicat, nunquam se futurum putasse, ut illius opera ualde egeret. Et est C. Atteius Capito, de quo 62:218. item in epistola Fam. 216: & Plutarchus in Antonio.

266:

AGRARII] Qui mare trãsibant, ut sibi ager diuideretur. PLANCVM DEDERVNT: haud aliter scriptum est in antiquis libris: me tamen in hanc opinionem ratio ipsa perducit, ut legendum credã, LITERAS AD PLANCVM DEDERVNT. uideo enim ita scriptum 265: Con-
„ sules probauerunt causas sine ulla dubitatione, seq; ad
„ te literas daturos esse duxerunt.

267.

QVORVM INTEREST,] Ad quos ex Cæsaris actis uel utilitas, uel honor peruenit. OTII CAVSA: magna enim oriretur omnium

rerum

rerum perturbatio, si ea, quæ Cæsar egit, in dubium ue nirent.

Ex *epistola* XIX. *pagina* 267.

CVM *tota potestas eius rei tua sit,*] *Quòd ei ne gotio Cæsar eum præfecerat.* 265.

Ex *epistola ultima, pagina* 267:

OFFICII *tui,*] Ex *ipsa sententia perspicuũ fit,* OFFICII SVI, *legendum. ueteres tamen li- bri,* TVI.

F I N I S.

SERIES LITERARVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ. AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN.

Omnes quaterniones, præter * NNN *ternionem.*

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. XLVII.

ALDI FILII

